Dimitrie Cantemir

Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor

Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor

de Dimitrie Cantemir

Prefață

Lui Dumnădzău unuia, în Troiță închinatului și slăvitului, Λατρείαν, în véci!

Lucrurile vechi și a annilor bătrânéțe, altuia nu așé cu cuvii[n]ță să cad fără numai unuia carile iaste Παλαιός τών ήμερών. Adeverința cuvântului, nu alt mai gata scutitoriu sau mai înțelept ocârmuitoriu a afla poate, fără numai pre cel vécinic Cuvânt, carile sigur iaste adevărul, cu părintele născătoriul sau de o ființă. Dragoste cătră cel de aproape nu să poată plini, fără numai în temeliia și izvorul dragostii Duhului, carile ne învață toată adeverința și toată dreptatea, carile de la Părintele vecinicéște purcéde și pre Fiiul mai denainte și după toată vrémea să odihnéște. Pentru aceasta dară ție, cerescule Părinte, căruia annii nu să scad, ție a anarhului Părinte Fiiu, a căruia naștere iaste mai denainte și peste toți vécii, și ție, Svântule Duh, a căruia purcédere covârșéște toate vremile trecute și viitoare, și încă ție unuia, svântului și marelui Dumnădzău, sudorile osteninților méle în loc de jirtvă de laudă aduc și închin.

Supt scutul nebiruitelor tale puteri, slabe și lângede osirdiile méle să aciuedz și să le

scutesc alerg. Pre tine, bunule Doamne, pricina cea dintăi și pricinitoriul a tuturor bunătăților credzind și cunoscând, în binele fratelui și în folosul de aproapelui (pentru carile tare poruncindu-ne, după tine, în dragostea lui, toată légea și prorociia să cuprinde și voia ta a să împlé, arăți) lucrușorul acesta cu tine l-am început și, cu nenumărate și nemăsurate milostivirile tale, iată că l-am și săvârșit.

Pentru carea ție, α și ω, începutului și sfârșitului, cu umilit suflet și cu înfrântă inimă, plecându-l și supplecându-l, rogu-mă nu-l lepăda, nu-l tréce, ce ca un bun și milostiv ce ești, de ochiul zavistnic și de limba simceloasă păzindu-l și ocrotindu-l, ție, căruia unuia să cuvine toată slava și închinăciunea mărire dă, de acmu și pănă în véci, amin.

Pridoslovie

Țițeron, marele acela a romanilor Dimosthenis, a limbii lătinești părinte, a ritoricăi canon, a cuvântului îndreptariu, a vorovii frumoasă neapotrivită pildă și mai a tuturor științelor domn, în toate orațiile scrise și dzise, veri lăudătoare ar fi fost, veri hulitoare, și într-alte mai fără număr epistolii și scrisori, cu toată a minții istăciune, pre carea firea i-o dedease și meșterșugul cu multul înainte i-o ascuțisă,

precum puțin să să fie ostenit, puțin să fie asudat să véde; iară pănă a scrie o carte, cu carea poftéște de la un Lucțiie, pentru ca să-i scrie viiața, sau, mai cu de-adins, lucrurile carile pre vrémea consulatului lui să tâmplasă și celor mai pre urmă lauda, în pomenire să lasă (precum de pe cuvintele lui chiar să cunoaște), nu numai căci în toate părțile vétrelele socotélii deșchidzând mintea mult își zbătusă, ce încă sudori de singe să fie vărsat, singur să vădéște. Cu ce mijloc adecă, și cu ce măiestrie, laudele sale altora li-ar ivi, și lucrurile de sine făcute, veri de lăudat ar fi, veri amintrilea, cu condeiul strein șiruindu-să și împodobindu-să, fără nici un sămn de ambiție, să le poftiască. Așijderea încă el trăind, precum alții le citesc și le prăznuiesc audzind, o nespusă a voii bucurie și a poftii desfătare a apuca să poată. De lucru ca acesta dară vrând să să apuce, toate coardele minții își întinde; nici unii osteneale cruță, nici a sudorilor pohoaie simpte; și ca cum asupra ritoricăi s-ar urgisi, și ca cum de povijiia aflării săracă ar probozi-o, toate săcriile cu fundul în sus îi răstoarnă, toate av[u]țiile cuvântului, ca alt cheltuitoriu, îi răzsipă, îi azvârléște; și nici să odihnéște pănă când fundamentul Pridosloviii sale află, pune și întăréște; de ciia aceștiia pofte doaă mai alése temelii așadză; deci una iaste, ca când cineva vrând laudele sale în credința altuia să le dea, nu cu gura, nici cu condeiul și

cu hârtiia trebuie să să slujască. A doa, stidirea (carea amintrilea pre fietecine laudele sale a-și dori opréște), cu mijlocul scrisorii, trebuie a nu să băga în samă, sau așéși de tot a să rădica. Acéstea dară puind, apoi scrisoarea, dzice, nu să rușiniadză. De aicea înnainte prea bogată cu carea să să poată dezvăli materie dobândind, nu mai puțin îndrăzneți decât slobodzi a sprintinii péne dălogi sloboade, carea, lați câmpii ritoricăi cutreierând, atâta să rășchiră și să răpéde, cât nu slujba condeiului scriitoriu, ce chipul lopății a omului vânturătoriu să véde a face; și cu atâta arsură a poftii cinstii să înfocadză, cât și scrumul și cenușea inimăi în aerul deșértii slave să fie vânturat slujitorii cuvântului a giudeca nu să siesc. Carii, macar că chipul dulce a grăi, frumos a scrie și aburii slavăi cu meșterșug a vâna, îi laudă și să miră; însă nicicum a să cumpăta nu pot, ca să nu-i iasă înnainte cu un chip oarecare de glumă și oarecare lucru de izbéliște și de obrăznicie într-însul să nu însemnédze. De vréme dară ce Țițeron (și care Țițeron, ca carile adecă nici mai denainte au vădzut Roma, nici pre urmă iaste să mai vadză), poftind lucrurile carile pre vrémea dregătoriii lui s-au lucrat cu mâna altuia să să scrie, într-atâta de ascuțit și în drăpt giudeț cade, fără prepus iaste că altul, oricine ar fi acela carile faptele moșiii sale, cu cât de prost condeiu scriind, și următorilor săi, pre urmă, a le

lăsa s-ar ispiti, ca moimâța lui Țițeron socotindu-l, poate fi nici de râs vrédnic îl vor ținea.

Însă acéstea toate, precum să cade căutându-să și socotindu-să, tot neclătită și nemutată rămâne acea vestită a bătrânilor dzisă: μάχου ύπέρ πατρίδος, „luptă-te pentru moșie”, într-a căriia cea după lége plinire, pre lângă stidire încă și frica iaste de rădicat. Către aceasta adaog: toți carii lucrurile moșiii ale sale și ale sale (oricum și în ce fél ar fi eale) ale moșiii a să socoti vor, căci nu mai puțin trebuie a să osteni, nici mai puține sudori sint de vărsat pentru apărarea sa decât pentru apărarea moșiii, încă carea și mai de cinste să socotéște în lupta pentru moșie priimită. Dzis-au cei bătrâni înțelepți, precum îndrăzniala (carea între răutăți să numără) ia schiptrul și poartă epitropiia vitejiii, carea doamnă a tuturor vredniciilor iaste. Și aceasta adevărat că bine au dzis: că unde moartea iaste mai cinstită și mai plăcută decât viața, acolo răutatea cu de-a sila în bunătate să schimbă. Cu care mijlloc de multe ori s-au tâmplat, îndrăzneala cu pintinii deznădejdiurii boldită fiind, precum celor biruiți nened[ej]duită a biruinții pohfală așé celor ce era biruitori neașteptată a prăpădeniii plânsoare să fie adus. Așé dară învățătura aceasta μάχου ύπέρ πατρίδος, „luptă-te pentru moșie” și

stidirea împreună cu frica, afară scoate, căci și „dragostea toate biruiaște”. Pre carea noi, ca pe un vârtos și tare scut îmbrățășind, drépte arme pe dreptul vom apuca; și în câmpul istoriilor ieșind, cu înfipți pași și cu neîntoarsă față, pre vrăjmașea a de demult uitării tirănie la lupta monomahiii vom chema; și pentru izbândirea laudelor și slavii moșiii, pănă la vărsarea aceii mai de pre urmă a singelui picătură, lupta vom sufferi: și încă svânta agiutorindu-ne adeverință, precum ca a vulturului (supt a căruia chedzi s-au și născut), cea din fire și din naștere tineréțe să-i întoarcem tare nedejduim.

Ce poate cineva să dzică: Cine și de unde ești tu, o, omănașule? Din mijlocul varvarilor ieri-alaltăieri ieșind, de năprasnă nemérnic te ivești. Ce caută la tine arme ca acélea? De unde? Și în lupta monomahiii când ti-ai învățat? Unde și carile îți sint puterile și alalte cătră acéstea trântituri, trébnice măiestrii cu carile înnaintea putérnice[i] tiranii ca aceștia macar a te ivi, necum biruința a nedejdui să poți? La acéstea îndămână ne iaste răspunsul. Adecă, precum noi sintem să facem ca helvetul cel tânăr și de la bătrânii săi în samă nebăgat, carii, vădzând primejdiia carea de la nepriiatini fără véste li viniia asupră, așijderea pre sine de arme și de alte oștenești cinii lipsiți știindu-să, oare cu mânule goale fortuna bătăii să

ispitească, au urgiii vrăjmașului cale să dea ar fi mai cu folos, mult sfătuind și nemică stătătoriu alegând, - tânărul răspunde precum pentru lipsa armelor nu li-ar trebui să poarte atâta grijă, căci el foarte bine știe precum nepriiatinii vin cu tot féliul de arme încărcați, pre carile din mânule lor răstorcându-le, nu numai pre lesne, ce încă cu multul mai fericit și mai lăudat, pre nepriiatini cu ale lor arme a bate și a birui vor putea; și așé făcând, spun istoricii că nu s-au amăgit.

Așé dară și noi, asémenea acestora făcând, împotriva tirăniii uitării lucrurilor, nu numai stâbla biruinții (pre carea iubitei moșii cu tot de-adinsul poftim) nedejduim, ce încă ca și marele acela întemeliitoriul nostru Traian vom face, carile avuțiile céle din jacurile romanilor Decheval, domnul dachilor, strânse și ascunse le avea, tocma din fundul apii Sarghețiii la ivală li-au scos, și visteriii romanilor, adecă a cui au fost, li-au dat.

Într-acestași chip, iarăși dzicem, și noi făcând, pre céle cu vechimea vremilor îngropate a vechilor istorii comoare la lumină a le scoate și la triaba de obște a le arăta ne vom sili, și céle românești precum romanilor să cuvin vom dovedi.

Cândailea părea-să-va cuiva precum acéstea, carile noi făgăduim și înainte

slobodzim, că nu buhnete de pușci oștenești, ce lătrături de țerberi și de mici țâncșori și fricoși, nu platoșe și scuturi, ce beșicuri de vânt îmflate și pe apă înnotând; nici de ciia arme de biruință purtătoare, ce cuvinte în samă nebăgate și nevoință pentru deșartă slava, în zădar cheltuită, să fie îi va părea, crédem și știm. Însă către aceasta mai știm precum că părérea scaunul adevărului a răsturna sau locul a-i cuprinde nicicum nu poate. Pentru care lucru, nu adevărata a lucrurilor știință îndoitei păreri, ce părérea negreșitii științe pururea a să înduplica și ei a să pleca să cade.

Așijderea și noaă a ni să părea slobod va fi că nu cu acest al nostru pentru vechimea Romano-Moldo-Vlahiii Hronic, ca nu cumva de la vecinii de primpregiur vreo vrajbă neâmblândzită să ne scornim, să nu cumva în loc de glumă și de râs să ne luăm ca și cum de dulce dragostea patriii nebuniți a fi socotindu-ne, să dzică că célea ce să cad credinții istoricești hotare am sărit. Că acéstea măcar cevași împotriva noastră nefăcând, cu intriagă conștiențe mărturisim (însă deosăbi de lunecarea neștiinței carea tuturor oamenilor aproape și de casă iaste) că nu așé după a noastră și a patriii voie să fim îmblat, cu carea cea de demult potolită și supt răcită cenușea zavistiii învălită scânteaie, într-a urăi și clevetii

pojar să o ațițăm și să o ijdărâm.

Că cine, mă rog, ar fi acela carile să gândiască, ca cu crieri de aramă, precum cu hulele altora (nu dea Dumnadzău!) adaogerea laudelor sale c-ar putea dobândi? Plăcut și încă cu fericire ni-ar fi fost nici nărocul acestui câmp să fim ispitit, nici cununa aceii după pravilă luptă să fim așteptat. Ce cine iaste așé de nărocit cetățan? Cine iaste atâta de fericit Țițeron, carile nu unul, ce o mie de Lucții să poată avea, și pin osteninţele srteine lăudându-să prin céle în patru părți a lumii deșchise a Romii porți să între pohfălindu-să. Dimpotrivă: cine atâta slab de minte ar fi acela carile ș-ar pofti așé de groaznice și atâta de strașnice menituri și uri să ispitească și atâtea împotrivnice chitéle a audzi să învoiască?

Însă pre fietecare rătăcită voie stăpâni-o-va dzisa înțelepților: Φίλος ο Πλάτων, φίλος ο Σωκράτης, άλλα μαλλον φιλή ή άλήθεια, „priiatinu-i Platon, priiatinu-i Socrat, însă mai priiatinu-i adevărul”. Cu care lége și povață, orice acru ar fi cu dulce vom gusta, și oricât de ascuțite ar fi a chitélelor dosediri, véseli le vom sufferi, numai a neimatii constienție întregiune să păzim, de vréme ce ea singură adeverința istoriii mai luminat va arăta decât radzele soarelui umbra ceasornicului de soare, și fără

nici o încâlcitură va învăța precum toate neamurile și a niamurilor late împărății câte astădzi Evropa în sinul său încăldzéște și ține, cu niamul romano-moldo-vlahilor alăturându-să nu pot să nu-și cunoască ale sale începături prea proaspete, și înaintea vechimei bătrânéțelor lor, ca niște brudii și tineréle de vârstă (sau mai adevăr să dzicem) ca niște strânsuri, fără nici o dreptate între cei de loc vârâte, să nu mărturisască.

Căci toate céle despre Apus a Evropii niamuri (nu dea Dumnădzău trufie cuvântului) măcar că astădzi mari, tari și evghenisite sint, însă alți părinți nu-și pot cunoaște, fără numai pe gotthi, vandali, unni, sclavoni, adecă a Schithiii înghețate rumpturi; și mai cu de-adins, pre singură Italia atâta zămintitură și amestecătură de varvari au cuprins-o, cât precum odânăoară chinicul Dioghenis cu făcliia aprinsă amiadzăzi pe uliță, așé astădzi în mijlocul Romii pre cel hiriș roman cineva a-l cerca mult să să osteniască și de-abiia să-l nemeriască, ca din varvari să-l poată alége.

Una numai și singură iaste nașterea ghermanilor, carea precum curată și chiară sămințiia să să fie păzit, la scriitori aflăm; iară alalte toate din sine născuți să și chiamă; iară alalte toate zămislirea climatelor friguroase, a

ceriului și a pământului vrăjmășie fugând și șederile părințești și lăcașurile de naștere părăsindu-și și ca niște stérpe și vieții omenești netrébnice lepădându-le, în părțile Evropii despre Apus să fie năpădit; de ciia, cu frumuséțea și bivșugul țărâlor romanilor îndulcindu-să, întăi, ca pardoșii de Ircania, dintr-însele câteva părți să fie înghițit, apoi ca stăpânitorii cuprindzindu-le, într-însele piciorul și scaunul să-și fie înfipt.

Și așé de ciia cu cursul vremilor Crăiia Franțuzască (carea acmu după putérea chesăriască locul al doilea ține), crăie, dzic, prea de bună naștere, înflorită, pre uscat și pre mare foarte putérnică, pre la annul de la nașterea Ficioarii 420 în Franția au început a fi; și macar că pentru neamul franțozilor, cine și de unde să fie, istoricii pănă acmu încă să ciartă, însă Petavie[1], om de niamul său franțoz, a vremilor și a istoriilor curat și ascuțit socotitoriu, cum să cade mărturiséște, de vréme ce dzice: Pre această vréme (pre la annul de la noi însămnat) a ceii în toată lumea de bună naștere Crăiii Franțozești temeliile s-au aruncat, a căruia neam începătura necunoscută iaste, nici cu slovele vechilor deplin să arată. Așijderea giudecă precum greșiți să fie aceiia, carii socotesc, precum franțozii să fie luat începătură din rămășița troadénilor. Apoi alége precum

adunarea a multe niamuri varvarești, carile pre acéia vréme Evropa prăda atâta de cinstită și de vestită crăiie să să fie scornit și, aruncând giugul romanilor, să fie cuprins Gallia, adecă țara franțozască.

Așé ispanii ce sint, fără numai gotthi pre la anul 414 în Ispania întrând, pre această de acmu a Ispaniii crăie au întemeiat?

Așé longobardii, pre la annul Domnului Hristos 568, din Scandia coborându-să (de unde și gotthii, vandalii, herulii și gurțilinghii ieșisă) cât de multe crăii, carile acmu în Italia înflorit trăiesc, au pus.

Așé saxonii, în anul de la Hristos 449, la ostroavele Britaniii trecând, crăiia anglicană și scotică au aședzat.

Așé leșii, rudeniia schithilor sarmatici (aceiași sint și slovénii), pre la annul mântuirii 465, cu voievodul lor Leh, Vistla trecând, a desfătatei crăii leșești nărocite începături au dat.

Așé hunnii, rod de tătari asiatici, pe la anul ștérgerii păcatului 432, crăiii ungurești și nume i-au dat și coróna i-au pus.

Așé bolgarii și carii după dânșii au urmat sclavénii și sirbii, la annul întrupării vécinicului

Cuvânt 499, din cea mai din fund a Crivățului varvarime, ca cum năsipurile apii Volgăi ar fi năbușit, afară vărsindu-să și cu iute picior undele bivșugoasei Dunări trecând, Misia, Thrachia, Illiria, Trivalia (carea acmu iaste Sclavonia) și câtăva parte din Machedonia și pănă la Dalmatia, cu dése prădzi au lovit, și de ciia, vecinilor groaznice, a Bohemiii, a Bulgariii, a Sclavoniii și a Sirbiii crăii au descălecat.

Ce în scurt, mai toate ale Evropii și a evropénilor niamuri, odânăoară prea varvari, iară acmu prea de bună naștere să fie fost aiavea iaste; carile într-însa, întăi ca niște vrăjmași prădători să fie întrat, apoi (mintea cea de sus toate așé despuind) osirdnici tocmitori și bine cumpătați domnitori să fie ieșit, cum a celor vechi, așé a cestor noi hronice ne povestesc.

Acéstea dară așé; iară a romano-moldo-vlahilor niam, de vom vrea să crédem adeverinții carea în hronice mărturiséște, de-i vom căuta cea mai de pre urmă vârstă (de când adecă Traian împăratul din Roma, împărătiasa cetăților, alegând cetățéni romani în Dachiia i-au trecut), îl vom afla de pe la annul tocmirii firii omenești 107 să fie început.

De-i vom cerca cea de pre mijloc vârstă, o vom găsi deodată cu Romulus, Roma și cu numele roman adecă cu șépte sute, cincidzăci

și trii de ani mai denainte decât a să naște Domnul Hristos. De-i vom iscodi cea dinceput naștere, precum de la răzsipa Troadii și de la înstreinarea lui Eneas la Lațium, adecă în țara lătinească, a vechilor sémne și scrisori mărturisesc.

De-i vom întreba a evgheniii catastih și a ghenealoghiii rând, precum romani în Roma, de cetățéni romani și osténi veterani născuți, a ellinilor nepoți, strănepoți de la Troada să să fie trăgănd, a grecilor și a latinilor scriitori mărturisesc. De vom lua sama faptelor mai marilor lor, nu prădători, nu năpăditori, nu adăosători, ce înmulțitori, ce lățitori, ce mai dinluntru și mai de triabă mădulare a împărățiii romanilor a fi îi vom găsi.

De le vom căuta firea, inima și cea iroicească vitejie, aiave iaste că a hotarălor lumii românești împotriva sirépelor neamuri tătărești ca niște zidiuri de aramă puși și nebiruiți apărători s-au socotit și într-înșii numai să să fie păzit și plinit acel adevărat cuvânt pentru cei hiriși romani de la Seneca dzis: „unde au biruit romanul acolo au și trăit”. Căci den afara hotarelor împărățiii românești, pănă adecă la fundurile Indiii, pănă la pustiile Araviii, pănă la necunoscutele locuri a Africăi și, să dzicem, așéși pănă la marginele lumii cunoscute, poporul românesc, prin multe

vremi și pre la multe părți, precum să-și fie scos și aședzat slobodziile sale nime poate fi carile să nu știe. Însă macar o alégere de oaste, cu alégerea lui Traian împărat (carile și oștian ales și hatman iscusit era) a să potrivi n-au putut, nici a altor consuli sau împărați colonii (adecă slobodzii) la vârvul a atâta, să-i dzic, mai vécinică fericire a să urca s-au învrednicit, ca, după pomenit cuvântul Senecăi, unde au biruit acolo să și trăiască.

Cu această dară socoteală afară din tot prepusul iaste, ce de la istorici să pomenéște, precum Traian, pănă a omorî pe Decheval, pănă a sfărâma pe dachi și pănă a suppune Dachia, cu atâta vărsare de singe s-au nevoit, cât svârșindu-să acmu pline de pândzături chichițele hirurghilor, pentru ca să lége căscate ranele slujitorilor, nici năfrămile sinului său, nici pândzele mésii sale orânduite să nu fie cruțat; pentru care precum céle trecute vacuri, așé céste de acmu nu de sațiu să pot mira, socotind adecă Traian, ca un nărocit hultuitoriu și ca un înțelept împărat, că la răsad ca acesta adăpătură un puhoiu de singe ca acela să să fie cuvenit.

Așijderea pentru ca țarina mănoasă ca aceasta să să străjuiască și numelui său slavă nemuritoare să lasă, nu cu strein și nemernic,

ce cu romănesc ochiu și inimă a o priveghea și cu romănești arme a o păzi și cu cetățéni de Roma a o lucra, pre următorii săi cu necălcat giurământ au legat.

Pentru care lucru Adrian, carile nu numai a împăraților ce încă și a celor cât de proști isteciuni neostenit râvnitoriu fiind, de vréme ce la vredniciile lui Traian a agiunge nu poate, cu blăstămățiile sale laudele lui a călca și a le micșura pre cât poate, a să sili nu să rușiniadză. Și cu acesta mijloc, Parthia, Assiria, Armenia și toată Mesopotamia (céle a lui Traian în véci de pomenit trofee) parthilor și altor asiiatici varvari, pre lesne li-au lăsat și slujitorii romănești, ca cum peste țircălamul lumii, de Traian în mijlocul varvarilor ar fi fost puși ca și cum a să păzi nu s-ar putea înaintea senatului pricinind, nu atâta copilăréște, pre cât blăstămățéște, îndată înapoi i-au chemat. Însă aceastași romanilor carii în Dachia noastră era aședzați a face foarte s-au rușinat. Cu care pricină s-au tâmplat ca Dachia, carea era ca un fericit proimiu a biruințelor următoare, de ciia în véci vrédnică de împărat ca acela, coronă să rămâie și să să ție.

Într-acesta chip dară, pre romano-moldo-vlahii noștri, Roma maica, din lăuntrurile sale născându-i, i-au aplecat și i-au crescut; Traian părintele, cu obiceiele și armele romănești

învățându-i, a Dachiii adevărați moștenitori i-au pus și cu curat singele fiilor săi, pre Dachia, carea mai denainte varvară era, au evghenisit-o.

Acéiași după acéia, cu prilejul fericitelor vremi, la atâta a puterilor și și a vredniciilor înălțime s-au înălțat, cât marele Constantin, cătră dânsa Thrachia și Machedonia alăturând, a lumii romănești a patra parte să pliniască o au socotit. Aceasta de pe una numai pre lesne poate să să dovedească, că de vréme ce Constantin, cu puțin mai denainte de pristăvirea sa, toată împărățiia în patru părți despărțind și fiilor săi cineși partea sa să împărțască vrând, ca un de lége părinte și prea bun domn au socotit că măcar că Dachia, împreună cu alalte mai sus pomenite țări, cu încungiurarea hotarălor decât alalte părți cu multul mai îngustă și mai strâmptă era, însă cu bunătatea ceriului, cu temperamentul aerului, cu curgerea apelor, cu ploada pământului, cu frumuséțea câmpilor, cu desimea pădurilor, cu mulțimea cetăților, cu slava cetățénilor, cu cinsteșiia năroadelor, cu vârtutea și vitejiia slujitorilor și cu mulțimea a altor lăcuiori, decât alalte părți nu numai nu mai gios, ce încă cu multul a le covârși poate. Și pentru aceasta, lui Constans, celui mai mic între frați și mai mare în dragostea sa fiiu, dreaptă moștenire au însămnat-o; nici lui Constans de

soartă ca aceasta rău i-au părut, ce încă ca céia ce părintele său i-o orânduisă, ca pre o prea plăcută moșie, cu dragă inimă îmbrățișând-o, după răpăosarea lui Constantin, așéși și scunul împărățiii în Dachia ș-au pus.

După acéia frate-său Constantin, cu zavistiia pornit, cu a sa parte neîndestulându-să și cu mână vrăjmășască asupra lui Constans viind, el cu oastea din Dachia, și biruindu-l, și omorându-l, de ciia către Dachia toată împărăția Apusului ș-au adaos. Deci după depărtarea lui Costans de la Dachia spre Italia până pre la vremile lui Grațian împărat, Dachia noastră împreună cu Thrachia și Machedonia tot supt un dregătoriu au fost; iară supt acest împărat năpădirile gotthilor mai mult îngreuindu-să, Grațian au chemat de la Ispania pre Theodosie Marele și singur apărătoriu și stăpânitoriu acestor țări să fie poftit, socotind adecă Grațian foarte înțelepțéște, precum că osteninţele și laudele lui Traian nu poate altul să le ție și să le poarte fără numai altul ca Traian, adecăte Theodosie.

Theodosie dară, luând grijea părților acestora, nu numai căci pre Dachiia cum să cade au apărat-o, ce încă și pre gotthi, carii din Thrachia pănă la Don să răvărsasă, cu armele atâta i-au îngrozit și cu pacea atâta i-au

înduplecat, cât Athanaric și Fritighernis, hatmanii lor, lepădând cea vărvăriască sălbătăcie, cu prietenesc picior din Dachia trecând, cetății lui Constantin, carea împărățiia la Răzsărit, cu plecăciune i s-au închinat.

Iară după acest al doilea Traian (pre marele și creștinul Theodsie înțăleg) cu lenevirea (precum ni să pare) împăraților carii după dânsul au urmat, sau poate fi așé vrând cel dintru nalturi Dumnădzău, puterile romanilor nu puțin veștedzindu-să, unnii, bolgarii, sclavonii, sirbii și herulii, prin câtăva vréme câteva provinții romănești apucând, pănă mai pre urmă în Pannoniia (care iaste Unguriia cea mare), în Thrachia, în Misia, în Illiria, în Machedonia și așeși în slăvită Greția, piciorul și scaunele ș-au înfipt; iară în Dachia noastră aceastași desăvârșit a face nicicum n-au putut; încă cu vârtutea a celora ce o stăpâniia romani, totdeauna bătuți, totdeauna goniți și biruiți să fie fost, și pre moșia sa pururea păzită și de a varvarilor îndelungată împresurare slobodă să o fie ținut, vestiți scriitori ne povestesc (pre care în textul Istoriii pre la locul și vrémea sa îi vom aräta). [2]Căci aceștea aceiiași romani sint carii (precum singurele létopisețele sclavonilor spun) pre niamul slovenec, în scurtă vréme, de pe malurile Dunării gonindu-i, pănă la apa Vistlii i-au împins și acolo, boțindu-i, începturile

stăpânirii lor pre acelaşi loc a-şi da i-au asuprit. Aceştia aceiiaşi romani sint carii pe polovţii şi pe picinighii vrăjmaşi, a împărăţiii romanilor nepriiatini, i-au făcut să-şi cunoască hotarăle, pustiile céle de peste Nistru. Aşijderea cu cursul vremilor (precum la Striicovschie să află), ori ca pre nişte suppuşi i-au domolit, ori ca pre nişte soţii i-au avut (căci acestui lucru curată ştii[n]ţă nu avem) pre cât putem cunoaşte cu îndelungată a lor slujbă atâtas-au slujit, cât şi din limba româniască câtva să să fie împrumutat şi cea vărvăriască a lor cu dânsa nu puţin să o fie tocmit[3].

Aceştia aceiiaşi romani sint carii pre vré[mea] împărăţilor lui Constantin şi maică-sa Irini, când Carolus Marele schiptrul împărăţiii Apusului de a Răzsăritului au despărţit şi pănă la Dachia coborându-să, prin solii săi, cu dânsul, lucrurile stăpânirii lor ş-au aşedzat[4].

Aceştia aceiiaşi romani sint carii lui Conrat al triilea, împăratului Apusului, când la svânta oaste ierusalimască prin Poloniia şi de acolo prin Moldovlahia mergea, la doaă sute de mii de oameni cu sine ducând, de toată hrana şi altele carile la calea a atâta oaste trebuia, îndestul au dat[5].

Aceştia aceiiaşi romano-moldo-vlahi sint

carii pe Alexie Comnenos și pe Isachie Anghel, împărații Țarigr[a]dului, vrând cu tirănie asupra lor să să ispitească mai mult de cinci ori cu vrăjmașe războaie i-au biruit, și precum românul slobod prea bună soție, așé, întărâtat, războinic fără potrivnic să fie li-au arătat[6].

Aceștia acei[ia]și romani sint carii după ce latinii cu amăgială apucasă Țarigradul de la greci, împotriva năvrăpitoriului Balduin biruitoare arme au purtat, și grecilor, carii acmu pentru împărăție fără nici o nădéjde rămăsése, ca, împotriva a amăgeu ca acesta, îndrăzniala și arme să apuce și pănă mai pre urmă și împărățiia să-și răscumpere, foarte cu îndămână prilej și agiutoriu li-au dat.

[7]Aceștia, iarăși dzic, aceiiași romani sint carii singuri numai cu secuii puterile și armele împreunându-și, între atâtea asiaticești și evropești vestite neamuri, ei numai pe a lui Batie cumpleciune și a tătarâlor lui vrăjmășie bărbătéște au tâmpit și locurile sale, de prada vărvăriască mai nebetejite ferind, prin moșiile lor trecătoare a le da adevărat romănéște le-au tăgăduit. Și pentru ca pe strâmpt să dzicem aicea, carile în țăsătura Hronicului pre larg sint să să pomeniască, unu numai și mai de pre urmă, însă decât alalte cu multul mai aliasă faptă vom mai adaoge carea cum cu mare laudă

s-au isprăvit, așé minunat și pănă astădzi să trăgăniadză.

Aceștia adecă sint aceiia romano-moldovlahi, carii, după ce au început zmăul cu șépte capete, turcul, atâtea împărății și crăii a Răzsăritului și a Apusului cu larg și nesăturat gârtan a înghiți și ales mai toată lumea a părților creștinești mai la cea de pe urmă mișelie li-au adus, cât stăpânirile carile odânăoară era prea înflorite, astădzi de-abiia, și mai nici de-abiia, macar ca un trup demult mort și cu putregaiul vremilor mistuit, nici oasele înșirate își pot arăta. Ei, ei, dzic, numai singuri, cu minunat a fierului și a aurului meșterșug, cum vrăjmășiii, așé lăcomiii lor înainte ieșind, vii a lui Ahilevs și a lui Ulysis, strămoșilor săi, icoane să fie s-au arătat.

În vécii lor slăvite și preaputérnice au fost împărățiile grecilor, a persilor, a eghipténilor și a Vavilonului, pre carile puterniciia sultăniască atâta li-au schimonosit și li-au micșurat, cât în dzilele noastre lucrurile lor, pre carile mintea omului să le cuprindă nu putea, să par că nu fapte, ce vise, nu istorie, ce basne fac.

Aravia fericită, pietroasă și cea pustie, nefericirea și pustietatea carea armele turcești i-au mestit, nu numai au gustat-o, ce așéși pănă la bețíe și amețeală au sorbit-o.

Africa, cu a Romii pururea râvnitoare Carthaghinea, dintele vierului osmănesc atâta l-au simțit, căt în luntrurile sale rana carea au luat în véci nevindicată i-au rămas.

Bulgarii, sirbii, sclavonii (între care să numără și bosnénii), albanii, bohemii și dalmatii, neamuri carile, cu mâna și cu fierul, mai toată Evropa îngrodzisă, atâta li-au îmblândzit și li-au domolit agareanul, cât din cea véche și de fire a lor sirepie macar o picătură nu li-au rămas; nici cu altă mai cunoscută faptă sau dzisă, fără numai cu una, și acéia foarte întunecată, a numelui adecă însămnare, între alalte a muritorilor niamuri a să număra pot.

Preaputérnică, lungă și lată stăpânirea unguriască, la atâta strâmptoare o adusése căt a crăiii sale hotare nu aiurea putea să cunoască, fără numai între cădzuți și răzsipiți păreții săi.

Pre ghermani, rod amintrilea nebiruit, atâta i-au înspăimat cât pănă la porțile Beciului de doaă ori, iară primpregiurul lor de nenumărate ori, cu moarte și răzsipă fulgerile și tunetele armelor sale au adus.

Ce pentru ca aicea să nu mai pomenim câte

răutăți și cumpliri au făcut Publicăi Venețienești, de câte slăvite ostroave și de câte vârtoase cetăți pre mare și pe uscat au sărăcit-o, socotim că cea mai dinluntru Italie într-adins pentru cea mai vrăjmașă și mai de pre urmă a tirănniii sale mânie neatinsă a o lăsa să fie vrut, și pentr-aceasta armele spre Crivăț să-și fie întors, adecă asupra léșilor, rusilor și căzacilor; pentru ca și pre aceste creștine țări într-o sughițitură să le înghiță spurcata-și și a sațiului neștiitoare gură ș-au căscat. Carile macar că așé de tot biruite n-au fost, nici asupra giugului lui grumadzii ș-au plecat, însă fără nemăsurată vărsare de singe creștinesc și fără nenumărate suflete în robie prăpădite a scăpa n-au putut. Ca și cari răutăți câte și câte au fost și de câte ori s-au făcut și încă sa fac, de am vrea pe amănuntul să le pomenim nu numai puterile nu ni-ar agiunge, ce încă și vrémea ni-ar lipsi.

Însă din céle multe una numai vrédnică de însămnat, de la istoricii leșești adése pomenită de vom însămna, nu fără triabă a fi socotim. Dzic dară ei precum acea de sus Pronie, purtând de grijea mântuinții acestor crivățéne năroade, cu niamul romano-moldo-vlahilor ca cu un zid prea vârtos și nebiruit să fie slujit, pre carile împotriva a vrăjmașe săriturile păgânilor puindu-l, cu pieptul lor, întregi încă până acmu și în scaunele sale înfipți și odihniți, să-i fie

păzit.

Mai uitasem a dzice carea mai denainte de toate s-au cădzut să fim dzis: niamul tătăresc pre carile împărățiia persiiască, grecească, romăniască nu l-au biruit, nici altul, fără numai Dumnădzău sau căruia Dumnădzău putințele cu un deosăbit chip a dumnădzăieștii sale voi îi va adaoge, a să putea birui pănă acmu s-au credzut, pre acestași, dzic, tătăresc niam, Poarta otomăniască atâta l-au domolit cât nu într-alt chip, ce tocma ca pre un vânătoriu la vânat gata, pre un ogar în prohaz gata țiind, după voia sa, când va atuncea și încotro într-acolo cea din fire turbată vrăjmășie a-și plini îl sloboade. Așijderea, de multe ori, ca de o jiganie mursăcătoare și necredincioasă ferindu-să, cu primenirile, schimbările, nu rari ori și cu omorârile hanilor lor (căci toate céstea în voia sultanului stau) îl umiléște, și prilejurile capul a-și rădica îi trage.

Acéstea toate precum așé să fie pare-ni-să că nu va fi cela ce nu știe, căci atâtea și atâtea împărății supt stăpânirea sa au suppus, au călcat, au prăpădit și, ca cum n-ar mai fi fost, li-au întors, cât multul mai pre lesne ar fi cuiva neogoit a le plânge, decât peste tot, așé cum sint, din catalog a le număra, și mai vârtos vrémea plânsorii decât a scrisorii să fie ar

alége.

Așé din dzi în dzi bălaurul acest vavilonesc îngrășindu-să și îngroșindu-să, de ciia toată lumea, ca cum prea strâmptă peșteră să-i fie socotind, nici care loc să-l mai încapă având, schizmuitu-s-au, ca cum chipul și firea cea de șérpe bălaur înveninat și-ar fi lepădat, însă alta de scorpie au îmbrăcat, pentru ca ce cu colții a mușca și cu fălcile a îndupăca n-au putut, coada cu venin și toapsăc într-armându-și, cu cel de moarte purtătoriu ac a împunge și a pătrunde s-au apucat spurcatul; și ce ca un vrăjmaș leu a spinteca n-au avut cum, ca o prea vicliană vulpe, cu amăgéle și vicleșuguri a isprăvi s-au căznit.

Suleiman acela, a Ghermaniii groază, a Ungariii domolitoriu, a sirbilor și a bulgarilor suppuitoriu, a turcilor Ulysis și a osmanilor Licurgos, carile cum din scrisele așé din dzisele bătrânilor săi înțelegând precum împotriva romano-moldo-vlahilor cu neprietenie a mérge iaste cea mai desăvârșită nebunie (căci înțelepciunea șérpelui aceluia, mulți din istoricii creștinești sint carii cum să cade o mărturisesc), și asupra a niam ca acesta, cu armele nebiruit fiind, cu arme și cu războiu mai mult a ispiti altă să nu fie fără numai lucru de batgiocura și de primejdiia slavii aliosmănești[8].

Așé, ca unul foarte bine știind, socotiia de câte ori și câți Muhamedi, câți Baieziți, câți Murați în câmpii moldovenești sfărâmase și mii de mii de turcii săi valurile Dunării, a Prutului, a Sirétului, a Bârladului, a Nistrului înghițisă; așé dară într-acesta chip, cu patemele și primejdiile altora și ale sale învățindu-să, legătura și pacea carea Bogdan, ficiorul lui Ștefan Vodă Marele, îi aducea foarte cu drag au îmbrățășeat-o și supt chipul a dării pre an (fără carea pacea creștinilor cu turcii totdeauna moartă iaste) cu daruri a patru mii de galbeni, a doadzăci de șoimi și a patrudzăci de iape frumoase, carile pământul Moldovii le naște, îndestulit a fi priiméște acela ce a lăcomii în véci nedespărțit tovarăș și închinătoriu era.

Într-acesta chip dară părinții niamului moldovenesc, carii pre acélea vremi de grijea patriii sale precum să cade purta, macar că daruri au făgăduit și aur, argint, dobitoace și pasări, ca pominocul pământului lor în toți annii la căscată poarta lui prin solii lor s-au obliguit; însă cu întreg sfat și și cu bună socoteală slujindu-să și vrémea răscumpărând, cu vârtoase și tari legământuri, putérea stăpânirii sale cea monarhicească bine ș-au aședzat. Cinstea bisericească, credința creștiniască și légea orthodoxiii de turbată și lunatecă buiguitura muhammediniască neimată și

nespurcată ș-au ferit. Nici vii fiind au putut sufferi ca vreodată steaoa cea cornorată deasupra a preasvânt sămnului crucii să să rădice. Acéstea dară toate nu numai șie, ce încă și poruncii *Curanului* cu totului tot împotrivnice fiind, i-au căutat tirannului și peste voia lui a le priimi și a le sufferi. A căruia lucru altă mai aiavea pricină nu să poate da fără numai, macar cu amăgélnice tocméle și cu chip de împăcăluire, însă șie pre unul și singur niamul moldo-vlahilor a-și pleca nu mai cu puțină slavă să fie împărățiii othmanilor au socotit, decât c-au suppus cu armele atâta mulțime de altele.

Acéstea dară și altele decât acéstea cu multul mai minunate, carile în Hronic înainte să vor arăta, unii din vecini, ca dintr-o înaltă stajă oglindindu-le, adevărat că nu fără oarecare chip de cinsteș și arătos a zavistiii veșmânt, pre numele romano-moldo-vlahilor, cel ce supt slova a vechilor scriitori de greu dzăcea și demult dinluntrul inimii gemea, încă cu mai împletecite și mai încurcate mrejulițe a-l înfășura și cu poala odejdii vechimii vremilor așéși de tot a-l ascunde și din catastivul ceii mai știute și mai cunoscute istorii cu totului tot a-l rade și a-l ștérge s-au nevoit; ce nu știm cu ce chip fruntea atâta de nesiită ș-au ivit, socotind precum vor putea soarele cu tină să lipască și ceriul cu palma să căptușască![9]

Însă către aceștia gata ne sint apărătorii atâția adecă grecești, lătinești, nemțești, franțuzești, italienești, unguerești, leșești, rusești, slovenești și așéși și tur-arăpești și turcești scriitori. Carii cu toții într-un suflet armele a dréptii rătuiri apucând, împotriva blojeritorilor, cu adevărată și aiave a biruinții nédejde, de drept războiu pentru noi să apucă, așé ca, noi tăcând și odihnindu-ne, ei din vechi armăturile lor, cu tot féliul de arme într-armându-să pre unii cutreierători și a laudelor streine fără vréme și fără socotială pizmăluitori la meidanul luptii îi strigă.

Aceștia, dzic, scriitori, fietecarile a vremilor sale însămnători, vor arăta precum că în mreajea paingului alte lighioi nu să pot prinde, fără numai musculițe și altele asémenea acestora, neputincioase și neîntr-armate mușițe; iară când să tâmplă a cădea într-însele nescariva păsăruice și la fire mai vârtoasă jigăniuțe, eale îndată să rump și nevoințele lui în deșert să fac.

Aceșteași cu tari dovéde vor vinci (căci noi de la noi câtu-i negrul sub unghe nu vom dzice), precum cea dintăi a romano-moldo-vlahilor în Dachia desălecătură să fie fost de la Traian, marele împărat.

Așijderea vor arăta precum annii niamului lor decât a altor niamuri evropești cu multul mai mulți, și vârsta lor decât a multora mai matoră și mai véche să fie, ca ceiia ce începutul annilor lor iaste de la aceasta înapoi cu o mie șése sute și dzéce anni; și așé nici unul dintre niamuri (alegând pre carii mai sus am pomenit ghermani) cu bătrânéțele și cu vechimea lor să poate alătura.

De ciia vor mărturisi precum poporul romano-moldo-vlahilor nu din glogozala a nașteri de strânsură să fie scornit, ce din cetățéni romani, din ostași veterani și din mari familii să fie ales. Apoi din buni și tari romano-moldo-vlahi, din buni și tari părinți romani născându-să a singelui curățenie și a niamului evghenie nestricată și nebetejită să fie ferit, precum și pănă astădzi tot așé o feresc.

[10]Nici să gândiască cineva că doară într-atâta a lucrurilor necunoștință sintem cădzuți (fie acesta așé mai puțin slobod să grăim), nici să-și prepuie că doară pretenduim precum adecă niamul romano-moldo-vlahilor nici un singe de a streinilor în singele său să fie amestecat; că aceasta nu numai a dzice și a gândi fără socoteală ar fi, de vréme ce precum mai demult cu multe năpădirile a multe niamuri, așé mai pre urmă și mai vârtos, după răzsipa

împărățiii constantinopolitiană și a altor megiiașe crăii, prin turbătura turciască răzsipi și răstrunări, multe de toată stepena, multe de bun niam și încă împărătești, crăiești și domnești streine familii, în sinul său au priimit Moldova și Țara Munteniască, precum sint a Cantacuzinilor, a Paleologhilor, a Sevastosilor, a Grililor, a Asanilor, a Hrisoverghilor, a Petralifilor, a Hrisosculeilor, a Russetilor, a Evpraiotilor și altele multe a blagorodiii grecești flori în țara sa au sădit cea cu singele romănesc evghenisită Dachia.

Cătră aceștia de la megiiașii léși Potoțchiiaștii, de la litvani Radzivilii, de la unguri Batorii (din carii să trăgea Ștefan Vodă ce-i dzic Burdujea) și încă, mai de de mult, de la Corvini să trăgea Urecheștii.

De la domnii, sau cum își dzic ei mârzii Crâmești, Cantemireștii și din Cerchéșii Cabartai câteva chipuri de frunte (înte carile au fost și doamna lui Vasile Vodă, din carea i s-au născut Ștefăniță Vodă); după ce au vinit supt stiagul lui Hristos, între céle ale boierimii vechi familii i-au priimit și i-au numărat Moldova.

Așé craii sirbești au dat ș-au luat fétele și ficiorii săi după fétele și ficiorii domnilor de Țara Muntenească. Așé Brâncovénii de la bulgari să să tragă să povésteşte; așé vechii Băsărăbești

din Basarabiia (căriia acmu îi dzicem Bugiac) au trecut la Olt.

Așijderea domnii și boierii moldovenești pre fétele sale domnilor și crailor streini (luând sama bunătății niamului) a le da nu s-au apărat, precum la istorici citim. Iliaș, ficiorul lui Alexandru Vodă, să fie luat doamnă pre Maria, sora Sofiii, crăiasii lui Vladislav, craiul leșesc; Stefan cel Mare și Bun să fie dat pre fie-sa, Iliana, după Ioan Vasilivici, împăratul Moscului. Vasile Vodă o fiică după Radzivil, ducul de Litvaniia, și pe alta după Timuș Hmenlinschie, hatmanul căzăcesc, să fie măritată știut iaste[11].

Trécem aicea pentru lungime a mai pomeni a Bogdanilor, Moghileștilor, Constantinilor și a altor domni cu a palatinilor și a voievodzilor și a caștelénilor leșești, după lége a singelui amestecare; căci pentru toate acéstea, vrând Dumnădzău în tomosul al doilea a Hronicului nostru la locul și vrémea sa anume să va dzice, percum și în Cartea Ghen[e]aloghiii a neamurilor boierimii moldovenești (pre carea cu limba lătiniască am scris-o) pre larg am arătat.

Însă cu toate acéstea a însuratului și a măritatului legătură, părtnicească fiind și numai a unor mai de niam case împreunare, nu să va cădea a să socoti că doară cu acesta mijloc cel

de roman singe să fie stricat, precum și singură orânduiala firiască poftéște, partea cea mai mică, ceii mai mari lăsindsu-să.

Ce pentru ca să nu trécem chipul și forma Pridosloviii, pentru alalte a romano-moldo-vlahilor vrednicii pre cititoriu la trupul Istoriii îl invităm.

Către cetitoriu

Dimitrie Cantemir Voievod, Cu mila lui Dumnădzău a Moldovii moșnean domn și a Svintei Rossiești Împărății Kniadz Tuturor iubiților, în Hristos Dumnădzăul frați, romano-moldo-vlahilor, sănătate!

Nu cu multe avem aicea pre dumneavoastră, iubiților, a vă supăra, de vréme ce că de célea ce ar trebui pentru luminarea și luminarea adeverinții Istoriii noastre, prin multe locuri a țăsiturii Hronicului, unde trebuință a fi s-au părut, adésă învățătură am dat. Și mai vârtos că la toate începăturile Cărților câte oarece *Pridoslovie* înainte trimițând, socotim că toate célea carile cititorului vreo îndoință de prepus a aduce s-ar videa cu tot mijlocul a le rădica am silit, precum fietecarea la locul său înainte la privală vă va ieși. Aicea dară puțin în înștiințare a vă da ne trebuie, cum adecă și în ce chip

începătura socotélii noastre au fost și cum strâmptoarea vremii și mai vârtos lipsa a unor istorici foarte de triabă ténchiul svârșitului ni-au abătut.

Fost-au dară gândul și nevoința noastră ca tot trupul Hronicului acestuia în doaă tomuri (adecă cărți mari) să-l împărțim; deci tomul dintăi (pre carile în această dată vi-l dăruim) să să numască *Hronicul a vechimii Romano-Moldovlahiii*, carile începând de la desălecatul Dachiii cu romani, adecă de la Traian, marele împărat, și de la annul Domnului și Mântuitorului nostru lui Iisus Hristos 107, cursul istoriii pănă după prada lui Batie, hanul tătărăsc, și pănă la înturnarea lui Dragoș Vodă în Țara Moldovii și lui Radul Vodă Negrul în Țara Munteniască, carea s-au tâmplat pre la annul de la Hristos 1274, duce.

Iară al doilea tom iaste să înciapă de când curățindu-să locurile acéstea de tătari și de toate năpădzile altor varvari și, precum dzisăm, pomeniții domni, întorcându-să pre la locurile lor de bejăniile Ardialului, cu deosăbite titluri a domnilor de Moldova și a domnilor muntenești a să vesti au început; și să-i tragă rândul annilor și povéstea domnilor pănă la vremile noastre; și așé împreună pe amândoaă părțile istoriii la tipariu să le dăm.

Ce aceasta după gândul nostru a săvârși, precum dzisăm, câteva împiedecături înainte ieșindu-ne, cătră carile acmu și slujba senatoriii nu mai iușurea adăogându-să (căci nevoile de casă și private așéși nici le mai pomenim), ni-au căutat vrémea lucrului a muta, ca [și] când Dumnădzău ar învoi și slabe puterile cu gândul ni s-ar potrivi și acéia a istoriii parte la doritul săvârșit ducem. A tuturor dară lucrurilor agiutoriul lui Dumnădzău, vréme și osteninţă poftind, noi pre cât puterile ne vor agiuta, osteninţă nu vom cruța; iară voia și vrémea în socoteala aceluia vom lăsa carile singur cunoștința vremilor în putérea sa au așădzat.

Deci dară într-această parte (pre carea acmu de cum iaste și cum iaste gătită o videți) toată socotiala noastră într-aceasta să stăruiaște, pentru ca numele și niamul dumniavoastră cari de demult s-au descălecat și de atuncea pănă acmu necurmat lăcuiaște în Dachia (adecă în Moldova, în Țara Munteniască și în Ardial), din tirănniia vechii uitări dezbătându-l, precum adevărați romani, de Roma cetățéni și din toți a Italiii lăcuitori aleși ostași să fiți, cu vrédnice de credinţă a streini scriitori mărturii să vă arătăm.

Așijderea unora, nu atâta de grei la socotială, mai proaspeți scriitori împotrivnice păreri îndreptând, cât de departe din calea adevărului

să să fie rătăcit să-i descoperim.

Cătră aceasta, pentru ca cursul anilor nesmintit să ducem, urmat-am trii vestiți și a vremilor iscusiți sămăluitori, pe Petavie, Calviz și pe Ricțiolus, carii în scurt și foarte cu credință vrémea și viața a tuturor stăpânirilor lumii strângând și cursul annilor nu numai istoricéște, ce încă și astrologhicéște foarte curat sămăluind, din toate învălătucirile îi descurcă. Și așé pre acești trii hronologhi între sine alăturând și cu alalți a vremilor scriitori cu osirdie înfățișându-i, cursul Hronicului, viața înpăraților romănești și une lucruri mai de însămnat carile pre vremile lor în Dachia sau în părțile vecine de prempregiurul Dachiii s-au tâmplat, cum mai pre scurt și mai curat s-au putut, li-am însămnat.

Așijderea, supt vremile a unor împărați, macar că spre părțile acéstea ceva să să fie lucrat, la cei mai curați scriitori n-am aflat; însă noi și a acelora viață și vrémea stăpânirii lor, câtă să fie fost, cu însămnarea n-am trecut-o, pentru ca cu acest chip cursul annilor necurmat și fără prepus să putem duce.

Așijderea, pentru singură înștii[n]țarea a vechiu niamului dumneavoastră, însămnat-am și vremile în carile mulțimea a multor varvari, multe și mari stăpâniri, în părțile Evropii despre

Apus, după năpădzile lor au descălecat, pentru ca din potrivirea vremilor curat să să poată cunoaște, precum stăpânirea moșilor-strămoșilor dumneavoastră în Dachia, decât a mulți a altora mai véche și mai bătrână să fie, pentru carea și în *Pridoslovie* câte oarece am arătat.

Așijderea, precât putința osirdiii noastre au fost, silit-am ca toate părticélele Hronicului nostru din istorii și istorici ca aceiia să le alcătuim, pentru a cărora credință nu iaste cine să să îndoiască, ce de la toți învățații și cercătorii adeverinții istoriilor priimiți și credzuți sint; pre a cărora nume>re< în *Catastivul* ce urmează și pre la marginele cărții, unde mărturiia lor trebuiaște, cu slove mai mănunte însămnate le viți videa. Carii, în ce nu v-ați putea încréde sau foarte cu minune lucru vi s-ar părea, vom mărturisi precum noi de la noi macar un cuvințel să nu fim adaos, ce cu întriagă a inimii știință, pre dânșii povață având, unde ni-au dus acolo am rămas și nici cât de puțin de la dânșii nu ni-am abătut.

Așijderea, pentru mai pre lesne cuprinderea cititoriului, tot trupul Istoriii în dzéce Cărți și fietecare Carte în câteva Capete am împărțit, în câte adecă și cum forma și țăsătura Istoriii au poftit, precum toate înainte le viți videa.

În această dată dară tomul al doilea încă nesăvârșit fiind, socotit-am ca cu așteptarea aceii părți așteptarea științii lucrurilor carile într-acésta să cuprind mai mult să nu prelungim.

Așé, omeniților și iubiților simpatrioti și fietecarile a adeverinții istoricești iubitoriu, de această dată cu acest dintăi a Istoriii noastre *tomos* în vréme de odihnă (pre carea dea-o cel ce pre heruvimi și serafimi să odihnéște) zăbăvindu-vă cu noi netrébnicii împreună, pre cela carile toate darurile céle desăvârșit de sus de la Părintele luminilor a purcéde pricinéște rugați pentru ca să bineînvoiască și pre celalalt *tomos* a Istoriii a săvârși să ne învrednicim și mai curând cu mijlocul halcotypului tuturor să să obștească.

---

[1] Petavie, *De sămăluirea vremilor*, Partea 1, Cartea 6, Cap. 13

[2] Caută înainte mărturiile acestora

[3] Cartea 6, Cap. 16

[4] Cartea 7, Cap. 17

[5] Cartea 8, peste tot

[6] Cartea 8, Cap. 13, 14, 15, 16

[7] Marinus, Partea 2, Cartea 3, Cap. 13 şi 19 şi înainte în *Hronic*, Cartea 9, Cap. 12

[8] Caută *Epistoliile* lui Busbecvie

[9] Ian Zamoischie şi Stanislav Sarniție

[10] Laonic Halcocondilas

[11] Dlugoş, Cartea 11

Catastihul - Istoricilor, gheografilor, filosofilor, poeticilor și a altor oameni învățați, ellini, latini și de alte niamuri, a cărora nume să pomenesc și mărturiile li să aduc într-acest Hronic

A

Avgustin, părinte latin

Avriolus, istoric latin

Avrelie Victor, istoric latin

Avsonie, poet latin

Agathus, istoric grec

Aimon, istoric latin

Ammian, istoric grec

Anonimus, istoric latin

Antisidoreanul, istoric latin

Apollonie, filosof grec

B

Baronius, istoric latin

Balarminus, theolog latin

Bilschie, istoric liah

Bovinus, comentator latin

Bonfin, istoric ungur

Busbecvius, istoric latin

V

Vielmus, istoric latin

Vopiscus, istoric latin

G

Gheorghie Franța, istoric grec

Glicas, istoric grec

Gluverie, gheograf latin

Grigorie papa, părinte latin

Grigorie Turonianul, istoric latin

D

Dion, istoric grec

DionisieAlicarnaseul, istoric grec

Dionisie Periighit, gheograf grec

Dionisiodot, istoric latin

Ditmarus, istoric latin

Dlugoș, istoric liah

Dolion, istoric de lucrurile unguręști

Dubravie, istoric bohem

E

Evagrie, istoric grec

Evsevie, istoric grec

Evstahie, istoric grec

Evtropie, istoric latin

Eneas Silvie, istoric latin

Z

Zacuti, istoric de lucrurile arăpești

Zonaras, istoric grec

Zosim, istoric grec

Zugropulos, istoric grec

I

Iacov Filipp de Bergonem, istoric latin

Idatie, istoric latin

Ieronim, părinte latin

Isidor, istoric grec

Isihie, istoric grec

Iuvenalis, poet latin

Iulie Capitolin, istoric latin

Iustin, istoric latin

Ithachie, istoric grec

Ioann Antonie de Campania, istoric latin

Ioan Gluverie, [gheograf] și istoric

Ioann Zamoischie, istoric liah

Iornandis, gotth, istoric latin

Iosif Jidov, au scris elinéște, istoric

K

Carion, istoric latin

Cassiodor, istoric

Cvintus Curțius, istoric latin

Chedrinos, istoric grec

Clavdie Ptolomei, gheograf grec

Constantin Manasi, istoric grec

Cantacuzinos, istoric grec

Constituțiile împărătești lat.

Cravțius, istoric saxonesc

Curopalat, istoric grec

Cuspin, istoric latin

L

Laonic Halcocondilas, istoric grec

Leunclavie, istoric latin

Livanie, sofist grec

Luitprand, istoric niamț

Létopisețul slovenesc și muntenesc

M

Maienburg, istoric niamț

Macrovie, istoric grec

Mappele lui Emeric Tucheli

Marinus, istoric latin

Mehovii, istoric rus

Metafrasis, scriitoriu grec

Mirhondi, istoric persan

Miron Costin, istoric moldovan

Misțelana, istorie latină

Moreri, dicționar istoricesc franțoz

Moisei Proroc. *Svânta Scriptură*

N

Navclerus, istoric latin

Niculai Costin, istoric moldovan

Nichita Honiatis, istoric grec

Nichifor Grigoras, istoric grec

Nicolaus Olah, istoric latin

O

Ovidius, poet latin

Olimpiodor, istoric grec

Omiros, poet grec

Onufrie, istoric

Orbinus, băsnuitoriu raguzeu italian

Orihovie, istoric liah

Orosie, istoric

P

Pavel Diacon, istoric latin

Pavsanie, istoric grec

Parisios, istoric latin

Patavie, istoric latin

Pahimeris, istoric grec

Petronie Cardina, istoric latin

Platon, filosof grec

Plinie, gheograf și istoric latin

Plinie cel Tânăr, scriitoriu latin

Plutrah, istoric grec

Polivios, istoric grec

Pomponie Melas, gheograf latin

Posonie, istoric latin

Pretorii, *De gotthi*, istoric latin

Proclus, mathematic grec

Procopie Cheserianul, istoric grec

Prosper, istoric latin

R

Ricțiolus, istoric latin

S

Sabeliscus, istoric latin

Savelie Polmon, istoric latin

Saadi, istoric turcesc

Samocatis, istoric grec

Sighiberd, istoric latin

Sigon, istoric latin

Sidonoie, poet latin

Simion măzacul, ungurian

Sith Calviz, hronolog latin

Scaligher, istoric latin

Isocrat, istoric grec

Socratis, filosof grec

Solinus, gheograf latin

Sparțianus, istoric latin

Stanislav Sarniție, istoric liah

Stepena, istoriia rusască

Stefan Vizantinul, gheograf grec

Striicovschie, istoric liah

Sinopsis, istorii rusești

T

Tabla capitolină, istorie latină

Tertulian, scriitoriu latin

Titus Livius, istoric latin

Tolpentin, istoric ungur

Triverie, istoric latin

Trithimie, istoric latin

Trogus Pompeius, istoric latin

U

Uréche Vornicul, istoric moldovan

F

Fasțiculele Sicule latin

Filon, jidov, istoric, au scris ellinéște

Th

Theofanis, istoric grec

Theofilact, același Samocat grec

Thuchitidis, istoric grec

H

Hezarfen, istoric turcesc

Hronicul leșesc

Hronicul moldovenesc cel vechiu

Hronicul muntenesc

Hronicul franțozesc

Hronicul fuldian

Hronograful moschicesc

Hronograful sirbesc

Ț

Țițeron, ritor latin

X

Xenofon, istoric grec

Xifilin, istoric grec

Iară de vom fi trecut pre vr'unii cu pomenirea poate, cititoriul, la rândul său, să-i găsască.

Prolegomena

Cartea I - Hronicon a toată Țara Româniască (carea apoi s-au împărțit în Moldova, Munteniască și Ardealul) din descălecatul ei de la Traian, împăratului Râmului. Așijderea pentru numele carele au avut odată și carele are acmu, și pentru romanii carii de atuncea într-însa aședzindu-să într-acéiași și pănă acmu necontenit lăcuiesc.

Capul I. Pentru vechiu neamul tătărăsc, carile în Svânta Scrisoare să chiamă Gog și Magog și pentru de obște hotărârea a toată Schithia și pentru numele Dachiii

Pentru ca oglinda Hronicului nostru de tot pravul îndoinții mai ștearsă și mai curată înaintea privélii cititoriului să o punem și pentru ca izvorul și începătura numelui Dachiii (pre

carea acmu țărâle Moldovei, Țara Muntenească și Ardealul stau), de unde au izvorât și au purces, mai chiar să putem arăta, socotit-am că întâi foarte de triabă să fie oarece pre scurt pentru toată Schithia, adecă țara tătărască să dzicem, de vréme ce și a dachilor neam (de pre carile părțile acéstea Dachia s-au numit) tot dintr-o rădăcină și dintr-o corenie cu schithii au fost, precum și alte multe și mai nenumărate năroade dintr-aceiiași schithi (sau tătări) cu cursul vrémilor în multe părți răzlețindu-să, ca niște întunecoasă neguri, mai toată fața pământului au acoperit și ca un potop de vărsate și peste tot lățite ape, nici la Asia, nici la Evropa, nici la Africa, vreun unghiu nepotopit și necălcat n-au lăsat, pentru a cărora năbușeale și undături pline sint istoriile ellinilor, a latinilor și a altor limbi, carii stâlpul scrisorii au ținut și mutările lucrurilor au însămnat. Noi dară mai véche și mai bătrână istorie decât Sfânta Scriptură necunoscând, în buni chedzi dumnăzăiescul cuvânt povață și agiutoriu luând, de la dânsul și încépem, carile unul și singur iaste, ce cuprinde α și ω, începutul și sfârșitul.

Lăsind dară, pentru scurtarea cuvântului, a neamurilor ghenealoghie (adecă corenie), de la Noe înapoi pe amănuntul a povesti, luând numele numai carile la Sfânta Istorie să

pomenște, de niamurile Gog și Magog (de pre carea luând persii numele le dzic cin macini, iară asirii și arapii: egegi megegi), pre acéstea dară neamuri Sfânta Scriptură le așadză în părțile Crivățului, de la carile după proroceasca adeverință s-au pornit și să pornéște tot răul peste tot pământul[1].

Nici alt neam deosăbit să fie acela de a schithilor putem cunoaște, de vréme ce partea Crivățului, asămănarea numelui și cumplite faptele lor carile dinceput au făcut și pănă acmu fac, chiar și aiiavea îi dovedéște, că pomeniții Gog și Magog spre părțile Crivățului (unde acmu tătărâmea cea mare să chiamă) au lăcuit și încă lăcuiesc, și dintr-înșii atâtea neamuri prin toate vremile ca roii s-au pornit și într-altele părți au izbucnit, de mulțime nici Crivățul, nici locurile lor céle late, lungi și largi mai încăpându-i.

După cea de dumnădzăiescul duh [în]suflată istorie, târdziu mai pre urmă au început cea din truda și chiteala omenească a purcéde, a căriia întâi între limbi născători (precum a tuturor socoteala de obște iaste) au fost haldeii, după dânșii finicsii, de la carii ellinii au luat mai pre urmă și slovele, iară ciniile învățăturilor de la eghipți. Deci ellinii, în multe mai iscoditori și mai isteți decât alte limbi fiind, început-au nu numai ale sale ce și a altor neamuri lucruri și fapte

după a vremilor tâmplări a le însămna și în scrisoare celor mai apoi următori a le lăsa.

Dintre ellini dară mai vechiu decât toți scriitorii să socotéște a fi Omiros, carile cu verșuri neapotrivite și cu iscusită limbă ellinească au scris războiul a tuturor grecilor și răzsipa vestitei cetăți a Troadii. Scris-au dară istoria sa cu noadzăci noă de ani după răzsipa Troadii[2], iară mai denainte de Mântuitoriul lumii Hristos Dumnădzău cu 1206 ani, în care războiu ai fost precum schithii așé și amazoanele vestite în vitejie muieri, dintr-același neam purcése (precum pentru aceasta adeveréște Iustin, iscusitul istoric) să fie[3].

După Omir poet>ic<ul, târdziu mai pre urmă scris-au mai denainte de toți, cu chip istoricesc, Irodot lucrurile ellinilor și războaiele carile pre acéle vrémi au avut cu persii și între sine, ce pre acéle vrémi când au fost scriind Irodot, adecă pe la anul mai înainte de Domnul Hristos 444, véde-să că grecii puțină înștiințare au avut pentru părțile Schithiii și a altor părți a crivățului, vréme ce dzice că isvoarăle Dunării (carea ellinéște să chiamă Istros) de unde să să fie începând nu să pot ști, precum nici a Nilului nu să știu; pentru acéia și pentru Schithia și despărțirile-i multe turburate și amestecate pomenéște.

Așijderea Thuchidid, carile după Irodot cartea Istoriii sale au început a scrie, nu mai curat decât Irodot scrie, toată nevoința lui pentru lucrurile ellinești puind. După acéia cu cursul vremilor acélea de la scriitorii mai denainte fără nici o bună rânduială amestecate și zămenite era, alții lor următori cu meșterșug gheometricesc la orânduială a le pune și părțile lumii cu hireșe hotară a însămna și neamurile a lumii lăcuitoare cu ale sale nume a le numi și după împărății și crăii a le osăbi și a le vesti au început.

Întăi dară gheografi, adecă de pământ scriitori, au fost Stravon, carile au trăit ș-au scris pre vremile lui Tiverie împărat cu 26 ani mai pre urmă de nașterea Domnului Hristos; și mai denainte de acesta Dionisie Periighit, carile au trăit pre vrémea lui Avgust Chesar cu 4 ani după Hristos. Acestora au urmat Clavdie Ptolomei pre la împărățiia lui Traian și a lui Adrian cu 147 de ani după Mântuitoriul lumii Hristos. Fost-au și din latini vechi scriitori a pământului Pomponie Mela, ș-au trăit după Hristos 47 ani; iară după acesta au scris Plinie, în anul după Hristos 80; iară după acesta Solin și alții mulți (pre a căror nume aicea a pomeni lungŭ ar fi fost), carii hotarăle a Schithii într-acesta chip li-au însămnat.

Dintr-acestor pomeniți gheografi scrisori, hotarăle a toată Schithia sau tătărâmea să însămneadză, capul hotarului puind de la apa Tanais (acesta-i Donul) unde să varsă în Balta Meotis (aceasta-i marea Azacului) și de acolo purcegând spre Răzsărit și ocolind marginile a Euxinului (aceasta-i Marea Neagră) cuprinde cerchejii, abazalile, mengrelii, ghiurgăii, de unde iarăși spre Răzsărit să întinde pe lângă munții ce să chiamă Cavucasul (carii despart tătărâmea din Persiia) și lovéște hotarăle Indiii despre partea Crivățului și așé merge pănă în ocheanul Răzsăritului. De acolo purcéde pe marginea ocheianului întorcându-să spre Crivăț și încungiură pe din dosul Hinii, Chitaiului, Sibirului (căruia ellinii în dzicea Tataria adevărată) și toată lungă și lată partea céia care acmu iaste supt oblastia împărățiii Moscului. De ciia întorcându-să spre Apus pre după vestită cetatea și scala Arhanghelului, mérge tot pe malul ocheianului pănă unde din ocheian să varsă marea care să chiamă Baltică. Apoi de acolo ia spre Amiadzidzi, cuprindzând în sine toate țărâle câte rămân spre Răzsărit și agiunge pe după dosul crăiii leșești în munții ce să chiamă Carpatichi sau Sarmatichii, cu carii, în gios lăsându-să, cuprinde Transilvania (sau cum noi îi dzicem Ardialul) și dă tocma în apa Patissos (aceasta-i Tisa), unde să împreună cu Dunărea. Iară din Gura Patissului să întoarce

pre cursul Dunării iarăși spre Răzsărit, pănă unde dă în Marea Neagră la Istropolis (aceasta-i Chiliia, acestași și cu alte nume mai pre urmă s-au chemat Licostomon, ce va să dzică Gura Lupului); de la Chiliia mérge pănă tréce peste apele Tiras (Nistrul), Voristhenis (Niprul) și să închéie la capul hotarului în Don.

Într-această dară lățime și lărgime de pământ, macar că multe neamuri de limbi deosăbite au fost, însă toate tot cu un nume de obște: schithii să chema și în Schithia să cuprindea, a cărora nume a tuturor aicea de vom sta a număra, altă istorie mai multă și mai lungă decât aceasta ar trebui să scriem; ce îndemnând pre cititoriul nostru ca să nu să ostenească sau să să zăbăvască și în foile altora, noi aicea numai în țărâle în Schithia céle mai mari și neamurile céle mai vestite îi vom pomeni, așé părându-ni-să că mai pre lesne va putea cunoaște că și Dachia (pentru carea cuvântul nostru iaste) și dachii tot în Schithia au fost și schithi carii pre acélé vremi au ținut-o s-au numit.

[4]Întăiași dată de la hotarăle Indiii înainte ne vine Schithia asiatică, în carea să cuprind împărățiile și neamurile: Sarmathia asiatică, Ghitaiul dinlontru și din afara muntelui Emmaus, Serica, Sogdiana, tătărâmea pustie, Ciagatai,

Turchistanul, tătărâmea véche; aceasta-i după socoteala a mulți învățați Ungu și Mongul, carile să fie Gog și Magog, și dintr-aceștia să fie ijdărât neamurile tătărești, și pentru aceasta pricină, vechii gheografi grecești au numit-o véche, adecă ca [și] cum ca o maică ar fi plodit și născut pre alte pre toate, iară acmu cu mai vestit nume să chiamă Hina.

Așijderea în tătărâmea asiatică iaste Kazanul, Azdrahanul și Sibirul cu alalte nenumărate țări și neamuri, iară în tătărâmea evropască sint Tavrica Hersonesus (carea acmu să dzice Crâmul), Sarmația evropască, în carea să cuprinde amândoaă țărâle leșești, adecă cea mare și cea mică, Liftanie, Rusia albă și cea neagră, Volynia, Podelasia, Mazovia, Livonia, Samoghitia, Prusia, Carsuvia și toată țara moschicească și căzăcească; și să închide hotarul, precum am dzis, cu munții Carpatici carii despre Răzsărit au Dachiia, în carea acmu să cuprinde Moldova, Munteniia, Ardialul și o parte de Ungaria.

Însă pre vremile celor vechi gheografi, de la apa Donului pănă la hotarele Dachiii fost-au și alte neamuri, pentru carii Dionisie Periighitis poméneșțe: τοϋ μέν προς̧ βορέην τετανυσμένα φυλα νέμονται Πολλα, μάλ̓ έξείης Μαιώτιΰο̧ς ές στόμα λίμνης, Γερμανοί Σαρμάταί τέ Γέται ὐ̓αμα

βαστάρναι τέ, adecă: Despre partea (a Mării Négre) spre Crivăț să întind cu lăcașul multe neamuri foarte unile după alalte stând, pănă la Meotis, la gura bălții: ghermanii, sarmatii, ghetii, împreună și bastarnii; apoi dzice: Δακών τέ άπετος αία καί άλκήεντες άλανοί, adecă: și a dachilor nemăsurat pământ și vitéjii alani.

Așé dară s-au arătat precum Dachia între hotarăle Schithiii să cuprinde și dachii carii pre dânsa au lăcuit tot din rodul și neamul tătăresc au fost.

Capul II. Pentru cèle vechi a Dachiii hotare

De vréme ce țărâle a stăpânirii Moldovii, gheografii și împreună cu istoricii, precum cei mai vechi așé cești mai noi toți, cu socoteala de obște ca pre o adevărată a Dachiii parte o cunosc, și vrând noi ca cu tot de-adinsul cărțile a tutoror scriitorilor, carile la mâna noastră a vini s-au tâmplat, scuturând, adeverința istoriii noastre nu din pâreaie abătute, ce din singurele izvoarăle și fântânile ei céle dinceput să scoatem, nu fără cale a fi am socotit întâi pentru céle vechi a Dachii hotară (în carile, precum dzisăm, și Moldova noastră să cuprinde) cât de pre scurt oarece să dzicem și ales, precum de la a tuturor vacurilor gheografi să șiruiaște, să o hotărâm.

Cea dintăi dară și de obște a tuturor socoteală iaste precum țara Dachiii să fie stând pre malurile Dunării, carile sint despre partea Crivățului și de la Marea Neagră spre Apus și spre Ghermanie hotarăle să-și fie întins.

Aceștii sentenții, precum ellini așé latini, câțiva avtori a avea putem; însă lucru așè de chiar și fără prepus, multe a multora mărturii a aduce, sămn nu mai de pofta laudei a fi părindu-ni-să și pentru ca de cleveta affectațiii a scăpa să putem, din cei mulți câțiva numai și mai de credință, pentru dovada cuvântului, aicea pre scurt îi vom aduce.

Din carii întăi dară înainte ne iase Stravon, om ellin și dintre toți gheografii mai vechiu (căci supt vremile lui Avgust Chesar au trăit), a căruia cuvinte în limba lui pentru Dachia și pentru dachi, precum li-au dzis, așé le vom scrie: Γέγονε (dzice) δε καί άλλος τής χώρας μερισμός συμμένων έκ παλαιού, τούς μετά γάρ Δακούς προσαγορέυουσι, τούς δέ Γέτας. Γέτας μεν τούς προς τον Πόντον κεκλιμένους, και προς τήν έω, Δακούς δέ, τούς είς τάναντία προς[την] Γερμανίαν, καί τας του Ιστρου πηγάς. Ce va să dzică: „făcutu-s-au și altă împărțală aceii țări, încă de demult însămnând, deci pre unii îi chema dachi, iar pre alții gheti; și gheti dzicea celor ce să abătea spre Marea Neagră și spre

Răzsărit; iară dachi celor dimpotriva acestora spre Ghermania și spre izvoarăle Dunării.”

Cu Stravon într-o socoteală iaste Dionisie Periighitul carile sau tot într-un vac cu Stravon sau după puțin mai pre urmă decât dânsul, părțile acéstea cutreierând, au scris stihurile de carile în Capul trecut am pomenit așé. Despre parte aceștiia (adică a Mării Négre) spre Crivăț să întind cu lăcașul niamuri multe, unile după alalte stând, pănă la gura bălții Meotis: ghermanii, sarmații, ghetii, împerună și bastarnii și a dachilor nenumărat pământ și vitéjii alani. Ca acestéași citéște la Plinie, Cartea 4, Cap. 12.

Însă trebuie a ști că mai denainte de vremile lui Avgust Chesar, din gheografii pomeniți, carile să fie fost hotarăle Dachiii cu adevărat nu să pot ști, pentru căci, pe atuncé mai de obște să véde să fie fost numele ghetilor și a Ghetiii, decât a dachilor și a Dachiii.

Și marginile Ghetiii nu numai cu Dunărea să hotărâia ce încă și peste Dunăre trecând toate Misiia cuprindea, împotriva a cărora cu 132 ani mai denainte de naștirea Domnului Hristos (precum mărturiséște Hronologhia lui Calviz și Onufrie, la același an) mărgând Valerie, sau, precum vor unii, Fulvie Flaccus, întăi cu războiu la Sardiia (carea iaste acmu Sofiia) i-au biruit,

apoi cu dânșii pace s-au aședzat, precum și din stihurile lui Ovidie poet>ic<ul, carile scrie pentru Pont, ne putem adeveri, pre carile caută-le la Capul ce urmadză. Iară Sardiia sau Sofiia, carea pre vremile mai de mijloc scaunul crăiii bulgărești au fost, precum să fie fost făcută întâi de sardi și mai apoi de dachi mărturisește Ioan Bonfin, Decada 3, cartea 5. Acestor vechi gheografi minte urmadză ceşti mai noi de carii caută la gheografia lui Gloverie, Capul de Dachiia și la Leunclavie și pomenitul Bonfin, istoricii a cărora cuvinte pre larg înainte le vii videa.

Așé dară de situația, adică de punerea locului Dachiii, precum de la Marea Niagră (precum dzisem) pre marginile Dunării, despre Crivăț, spre Ghermaniia, și spre izvoarăle Dunării s-au fost întindzind, nici un prepus nu rămâne; însă în lat și în lung, carile să fie fost peste tot a hotarălor obârșii, la scriitori câtăva neatocmire aflăm. Însă această a lor netocmală nu socotim de aiurea să fie purcegând, fără numai căci unii dintre ceşti mai noi scriitori, mintea celor mai vechi a atinge poate fi neputând, într-alt chip au socotit decât cum ei au vrut; căci unde Stravon și Dionisie la locurile acmu pomenite dzic precum spre Răsărit pănă la balta Meotis, iară despre Apus pănă la Ghermanie, spre izvoarele Dunării, să să fie

întindzind, ceşti mai noi într-un chip de îndrăznială nesocotită vor să-i scoaţă menciunoşi, socotind că dachii niciodată să nu să fie întins pe Dunăre în sus mai mult decât pănă unde dă Tisa în Dunăre.

Ce pare-ne-să foarte greşită a acestor noi şi neclătită a celor vechi greci scriitori socoteală să rămâie ca pricină căci acei vechi cu ceşti noi să văd a nu să tocmi nu iaste necunoştinţa a celor vechi, ce prin vacuri mutările hotarălor, carile de multe ori s-au mutat din locurile lor, unile mai lăţindu-să iară altele mai strângându-să, precum şi din hotarăle Germaniii (a căriia nume pre ceşti mai tineri în greşală i-au dus) putem cunoaşte că pre vremile carile Stravon şi Dionisie au scris, despre parte[a] Dunării au fost şi altă ţară tot supt hotarăle Ghermaniii cuprinsă şi pentru acéia tot cu un nume numită. Iară carea să fie fost acea Ghermanie, Procopie Chesarineanul, în carte[a] *De războiul vandalilor*, curat ne arată unde dzice: Velisarie să trăgea din ţara Ghermaniii, carea iaste între Thrachia şi între Illirie.

Iară carea au fost odată Illiria, Zonora, istoric grec ne-o arată, Carte[a] 1, Cap. 12: „Illiriii, dzice, mai pre urmă şi alte locuri s-au adaos şi numele ei şi altor ţări s-au dat; căci ea, fiind despre uscatul carile pe deasupra Machedoniii

să întinde, acmu și de Thrachia printră Munții Imului și a Rodopilor tréce (acește-s Munții Cenghii, carii de la Filippolis trec spre Marea Albă, cărora turcii le dzic *Despot iamlasi*; și iarăși de acolo să întorc spre Marea Niagră, preste carii tréce drumul din Moldova și din Țara Muntenească mergând spre Țarigrad), iaste dară pusă (dzice Zonora) Illiria în mijlocul acestor munți și între apa Dunării și pănă la Marea Niagră să întinde, iară pre une locuri încă și peste Dunăre covârșéște”

Dintr-acéste dară a cestor de credință autori fără prepus putem cunoaște că Ghermaniia, spre carea dzic Stravon și Dionisie că s-au fost întindzind Dachiia, n-au înțeles ei Ghermaniia precum astădzi se hotăréște, ce Ghermaniia carea atuncea au fost între Thrachiia și Illiriia, iară ce dzic aceiiași scriitori că s-au fost întindzind spre izvoarăle Dunării, trebuie să înțălégem nu că doară păna la fântânile ei s-au fost lungind, ce căci spre fântânile ei, și precum dzicem noi, în susul apei pre margini s-au fost întindzind; ce din bătrâni dară hotarăle Dachiii așé aflăm. Acmu să vinim să videm cum o hotărăsc și cești mai tineri.

Dintre aceşti mai de curând, în mânule tuturor să poartă Gheografiia lui Gloverie, carea mai știută fiind decât de la noi a să arăta ar

trebui, lăsăm pre cititori să caute la Capul de Dachia 18, zaceala 2: *i proci*, și la Cartea 4, pentru Tartaria, Cap. 17, unde dzice: tot locul acesta (adecă a Schithii) cu multe féluiri de niamuri să desparte, din carii (deosăbi de troglodite) mai vestiți sint dachii, a căror loc acmu îl țin moldovénii, munténii, ardélenii și o parte de unguréni, carii sint între Tisa și între Ardial.

Ce iarăși pentru mai ales hotarăle ei să arătăm, vom aduce pre Bonfin, carile fiind de naștire ungur și iscusit scriitoriu, prin însămnate locuri, munți și ape o hotăréște. ”După iazighi, dzice, Decada 1, Cap. 1, alăturea cu Dunărea Dachia urmadză (iară țara iazighilor precum să fie fost din apa Tisei pănă la Buda, la locul său vom arăta), carea între Tisa, între Prut și între Nistru lățindu-să, din dosul Sarmațiii Buhul o desparte, în capătul al căriia iaste Marmarusia (căriia noi îi dzicem țara Maramorășului) între Munții Carpatici așédzată, de unde să încep izvoarăle Tisii”. Și acoloși, puțin mai gios, dzice: „peste Munții Carpatici (acestora le dzicem noi: munții ungurești), țara carea pănă la obârșiia Dachiii și pănă la apa Axiacului să întinde, acmu Ardialul să cheamă”.

Cu Bonfin într-o socoteală iaste Leunclavie, î n *Pantecte*, Cap. 71, însă mai pre scurt

hotarăle-i desparte țărâle acmu știute însămnându-i: „Dachia, dzice, odată să chema prea lat olatul carile cuprinde Transilvania cu amândoaă Valahiile, dintre carile una Valahie Mare, iară alta Valahie Mică să chiamă; cea Mare spre Marea Niagră să întinde și Moldova alor noștri să chiamă, iară cea Mică pre malul Dunării să trage și mai mult cu Ardealul să alătură.”

Din pomeniții dară scriitori curat Dachia toată hotărându-să, céle ale ei de mult hotară să cunosc precum au fost: de la începăturile Tisei din Țara Maramorășului pănă unde dă Tisa în Dunăre, și din gura Tisei pe Dunăre spre Răzsărit pănă în gura Nistrului, și de acolo luând pe apa Buhului spre Miadzănoapte să întorcea spre Apus pănă în apa Axiacului și pănă în Munții Carpatici, carii despart hotarul Ieșesc de cel al Ardialului.

Capul III. Pentru vechi numele țărâlor carile de demult în Dachia să cuprindea

Mai denainte pănă a nu întra Dachia supt stpânirea romanilor, adică pănă la împărățiia lui Ulpie Traian, în câte țări sau provinții să să fie fost împărțit Dachia foarte greu iaste a să desluși; căci precum de hotarăle peste tot, așé olaturile carile într-acéle hotară să să fie

cuprins, nici un scrietoriu de cei vechi, pre carii noi a-i citi ni s-au tâmplat, aiave nu scriu, că precum în Capul trecut am însămnat, când Gheţiia era mai de obşte şi de mai lat nume decât Dachia, atuncea să véde că nu numai pănă la Nistru şi pănă la Buh spre Răzsărit, nici pănă la Tisa numai şi pănă la Axiachis spre Apus şi spre Miadzănoapte, nici numai cu malurile Dunării spre Amiadzidzi să hotărâia, ce încă şi peste Nistru pănă la Meotis (aceasta-i balta Azacului) şi peste Dunăre pănă la Illiriia; iară peste Tisa, pre Dunăre în sus pănă la Buda, s-au fost întindzind; pentru acéia şi mai multe ţări au fost cuprindzind, precum în céle vechi gheografii videm pusă Ghetiia peste Dunăre pănă în Munţii Cénghii agiungând şi pre îmbe malurile Dunării stând.

Aşijderea gheografii carii au dat loc Ghetiii şi Dachiii peste Dunăre, precum mai sus am arătat, pănă la Sardiia (carea supt împărăţiia Ţarigradului Sofiia, iară supt crăiia bulgărească Triadiţa mai pre urmă s-au chemat), iară carii spre Buda au mai lungit-o din cei vechi a afla n-am putut, fără numai pe unul din cei mai noi, anume Sambuţie, carile, Buda, dzice, carea mai pre urmă au fost ţara iazighilor, mai denainte au fost a celor vechi dachi slobodzie.

Pentru acéia şi ţara acéia, adică de la Tisa

pănă la Buda la scriitorii cei mai proaspeţi a grecilor, Pano-Dachiia, adecă Dachiia de Sus, să află; ori cum ar fi, precum în toată Dachiia multe ţări să să fie cuprins, cuvântul carile Dionisie dzice:Δακών τ̓ʼάσπετος άια a dachilor nemăsurat pământ, aiave arată; cu care cuvânt, precum a noastră părére iaste, Dionisie toate ţărâle a tuturor neamurilor ghetești (din carii și dachii să să fie tras, Iustin istoricul, luând din Trogos, mărturiséște) va să cuprindză. Și mai vârtos acesta așé precum dzicem trebuie a să înţălége, căci scriitorii greci, carii mai denainte de vremile lui Traian au scris, pre gheti și pre dachi, uneori deosăbiţi, iară alteori tot de unii și tot un neam să fie fost pomenesc, precum puţin mai gios mai ales să va videa.

Așijderea veri ghetii ar fi, veri dachii, carii cu multe vremi mai denainte de Avgust Chesar peste Dunăre amândoaă Mesiile să fie ţinut, nu numai cea de obște a romanilor istorie, ce încă și Ovidie poet>ic<ul mărturiséște, a căruia cuvinte în Capul ce urmadză după acesta le vei citi.

Într-acesta dară tract a tot trupului Dachiii multe năroade la istorici să pomenesc lăcuitori, așé în multe ţări, să să fie fost: despărţit putem socoti; însă noi pre céle mai mici ţări carele ca niște ţinuturi le socotim a Dachiii, cu condeiul

trecând, lăsăm să cerce cititoriul nostru la Bonfin, carile toate năroadele în Dachia de demult lăcuitoare, pre anume le dzice precum au fost, thravrichii, chistovochii și supt aceștia predanisăi, rastaschénii cavcorénii, potulasanii, saldénii, craghizii, vieffii, iazighii, ghepidii și altele multe, de carile caută la pomenitul scriitoriu, Decada 1, Cap. 1.

Iară céle mai sus numite și mai late țări ale Dachiii din pomeniții scriitori să văd să fie fost țara de la Meotis pănă în Nipru, carea acmu să scrie tătărâmea mică, pre dinafara Crâmului; țara bastarnilor, carea au fost din Nipru și peste Nistru pănă în Prut, a căriia parte și Basarabiia iaste, carea acmu cu nume tătăresc să chiamă Bugiac, adecă *unghiu*; căci din Prut pănă în Nistru, unde de la Cetatea Albă în Marea Neagră dă, să trage mult înainte pământul și făcând unghiu ascuțit, așé *unghiu* au numit-o.

Despre uscat mai înlontru au fost țara între Buh și între Nistru, pre care loc stă acmu Ocraina sau Podoliia leșască. Din Buh pănă peste Nistru și pre la obârșiile Prutului pănă în munții Carpatici au fost țara carea acmu cuprinde cu o parte de Rusiia toată Pocutiia.

Așé despre Apus au fost având țara carea acmu îi dzicem Ardealul; iară din Nistru pănă în Munții Carpatici și pănă la Poarta de Fier au fost

cuprindzind țările amânduror Vlahiilor, iară de la Poarta de Fier pănă în Tisa au fost țara unde acmu iaste olatul Temișvarului, iară din Tisa pănă la Buda au fost țara carea mai pre urmă au stătut o parte de țara ungurească cea mare.

Așijdere peste Dunăre despre Amiadzădzi au fost luând în sine amândoaă țărâle Misiii, carile acmu cu nume turcesc să chiamă Dobrugea și Deliorman, cu o parte de țara sirbască, trecând și peste munții Emului pănă la Illiriia.

Iară ales pentru năroadele carile încă și mai denainte de vinirea dachilor au fost lăcuind în Dachia, din cea véche a Dachiii gheografie și de la Iohan Bon, în Gloverie, cartea 1, *De Dachiia*, cunoaștem așé să fie fost despărțite: de la apa Oltului în sus spre Dunăre și între munții spre țara ungurească să fie lăcuit prindavizii, alvochénii, saldénii, tirvinghii, vurii și chinghii.

De la Olt spre Prut au trăit piefighii, coténii, taifalii (de acești taifali, după cum Irodot de dânșii pomenéște, aflăm să fie lăcuit de la Dunăre în sus pe apa Ierasus, adică Prutul, tocma pe unde iaste acmu Fălciiul, Lăpușna și Orheiul, carea niam dzice să fie fost cu multul mai vrăjmaș și mai viteaz decât altele).

Așijderea au mai fost cachinii și chistovochii, carii era între Nistru spre Buh. Iară în Ardial să fie ținut cacoianii, vuridénii, fievii, ratachénii și tavrischii. Pe acéste niamuri pe pământul Dachiii lăcuitori mai pre urmă viind ghetii și gonindu-i s-au aședzat ei pre locurile lor. Iară de la Prut pănă în Nistru au fost lăcuitori tiraghetii, adecă ghetii nistréni, și apirii și mai gios, spre marginea Mării Négre, vastarnii, pre unde iaste acmu Bugiacul, care țară s-au chemat și Bassarabia. Iară de la Nistru și pănă în Buh au fost stăpânind carpianii, callipidii, istrachiii, axiachii și iazighidii, carii s-au fost poreclind eniocaldii.

Acéstea dară au fost toate țărâle și năroadele carele au stătut pre locurile Dachiii și mai denainte și după ce au cădzut ea supt stăpânirea romanilor.

Iară după ce cu vitejiia lui Ulpie Traian fură dachii biruiți și de prin toate locurile acéstea izgoniți (precum înainte pre larg să va arăta), romanii mai strâmptând hotarăle ei, toată Dachiia în trei țări au despărțit-o și de ciia numai pre acéstea cu numele Dachiii numind, pre altele cu numele sale céle mai vechi să să numească li-au lăsat; cum dară să să fie chemat acéle țări, carele de supt numele Dachiii li-au scos romanii, caută înainte că le vii afla. Iară

acéle trii părți cu deosăbite nume, de pe pusătura locului de iznoavă li-au numit, adecă *măluroasă*, *muntoasă* și *din mijloc*.

Deci cea *măluroasă* (precum Ortelie în cea veche a Dachiii gheografie arăta) au fost începând din Tisa și s-au fost trăgând pe lângă malul Dunării (de pre carii și numele au luat) pănă unde dă apa Oltului în Dunăre; care loc cuprinde acmu olatul Timișvarului cu mai giumătate de Țara Muntenească; în scurt atâta țară cuprindea Dachiia *măluroasă* cât, la anul trecut, la pacea între nemți și între turci la Pazaroviț făcută, au luat chesariul de la sultanul turcesc.[5] Iară de céia patre peste Tisa, între Dunăre și între Tisa, stă năroadele iazighii (carii și metanastii să chiamă) și carpodachii. Iară cea *muntoasă* a Dachiii parte au fost purcegând la apa Oltului între munții (carii la cești mai proaspeți grecești istorici să chiamă brasovénii) și între Dunăre pănă peste Prut și pănă la Nistru, adică alaltă parte a Țării Muntenești, împreună cu toată Moldova și cu Bassarabiia în sine luând. Iară cea *din mijloc* (carea mai denainte s-au fost chemând Ghepidia) Dachie iaste țara Ardialului, pre carea pentru acéia au numit-o Mediterranea, adecă *din mijlocul pământului*, căci depărtată de Dunăre fiind, cu Munții Carpatici ca cu o coroană sau cu un brâu să încinge.

Așé dară din céa veche a Dachiii hotărâre (precât adecă romanii la împărățiia sa o au adaos) curat să înțelége să fie cuprins atâta loc cât astădzi ține olatul Temișvarului din toată țara unguriască cu Ardialul și Țara Muntenească și Moldova împreună cu Bugiacul. Și cu atâta pentru țărâle céle vechi a Dachiii, precât propozitului nostru destul a fi socotind, mai mult nu vom lungi. Iară cititoriul, de va vrea încă a să mai îndestuli, cérce la Iornand, la Gloverie, la Bonfin și Ortelie, carii foarte cu de-adins pentru Dachia, pentru țărâle și pentru năroadele ei céle vechi, au scris.

Capul IV. Pentru numele dachilor și de începătura lor

De vréme ce precum din cei vechi așé din cești mai noi scriitori țărâle și hotarăle Dachiii, precum au fost stând în vremile vechi, precât într-a noastră putință au fost li-am arătat, de ciia înainte nu fără triabă a fi socotim de ne vom sfătui iarăși cu acéiași scriitori de la dânșii să ne înștiințăm și pentru hireș numele dachilor și pentru începătura niamului lor, adecă din cine și de pre ce locuri ieșind au vinit ș-au stăpânit aceste locuri de carile mai sus am pomenit.

Precum dară pentru hotarăle Dachiii, așé pentru numele și niamul dachilor nu puțină

tulburare între scriitori videm a să face. Căci unii, ghetii, dachii tot un niam și tot un nume vor să fie, iară alții și în niam și în nume vor să-i deosăbască.

Deci din carii țin socoteala cea dintăi, mai de frunte iaste Stravon și Dionisie Periighitul, amândoi vechi gheografi. Ce a lui Dionisie câtă i-au fost părérea pentru dachi deplin o am pomenit la Cap. 1. Așijderea o parte de a lui Stravon acoloși pomenind, aicea deplin o vom poftori-o; carile după ce dzice, la locul pomenit, precum ghetii stau pre Marea Niagră, iară dachii spre izvoarăle Dunării, apoi adaoge și aceasta: Οϋς οίμαι Δάους καλεϊσθαι τò παλαιόν, άφ̓’ου και παρά τοίς̓ Αττικοίς έπεπόλασε, τα τών οίκετών όνόματα. Adecă, socotesc că >pre< aceștea mai denainte dai să să fie chemat, și unde și athinénii s-au obiciuit (de pre numele țărâlor) a-și chema robii. Cuvintele lui Stravon tâlcuind Eustafie[6] adaoge: Παῤ άττικοίς τέ τά τών οίκετών όνόματα Δάοι, και Γέται. Adecă: la ahtinéni era numele robilor dai și gheti, cu carea va să însămnédze precum alt nume a fost a dailor (carii dachii sint) și altul a ghetilor.

Socotélii aceștiia împotrivnici sint Dion și Plinie. Deci întăi Dion, Cartea 1, Cap. 67: „Dachi, dzice, eu număsc pre aciia carii și ei pre sine singuri să număsc, și romanii așé-i chiamă,

măcar că nu știu că unii din greci ghetii le dzic”. Iară Plinie, Cartea 4, Cap. 12, încă mai deșchidzind cuvântul dzice: „Pre ghetii carii au lăcuit de la Dunăre spre câmp pre aciia romanii dachi i-au numit”; acestora uimindu-i-să Zonora și lui Zonora Avrelie, dzic: „țara, carea au fost a ghetilor, după acéia Dachiia s-au chemat”.

Însă Iustin istoricul de la Trog luând amestecate a pomeniților socotéle, foarte pre lesne le tocméște, unde dzice la Cartea 31: „și dachii din sămințiia ghetilor sint, carii cu domnul lor Barabista (acest domn dzic cești mai noi scriitori precum să fie fost cel din[tăi] a dachilor stăpânitoriu) împotriva bastarnilor (carii între Prut și între Nistru și pănă la Buh lăcuia), războiu având, și pentru căci în bătaie să arătasă mai léneși decât ar fi trebuit, ca în loc de pedeapsă să le fie, li-au poruncit domnul lor, când să vor culca să doarmă să-și puie în așternut picioarele unde-și punea capetele”. Această a lui Iustin socoteală deșchis ne dă să înțălégem precum ghetii cu domnul lor Barabista, mai denainte de ce a vini asupra bastarnilor și pănă a nu cuprinde locurile Dachiii să fie fost tot dintr-o semenție cu alalți gheti.

Iară precum multe să fie fost niamurile, sau precum prostéște li-am dzice: oardele ghetilor,

din cuvântul lui Plinie putém înțelége, carile dzice: „De la Dunăre și spre câmpi, toate niamurile ghetilor lăcuiesc, carile măcar că în deosăbite locuri și hotară lăcuia între sine despărțite, însă tot o săminție și tot un nume să fie avut”.

Iară după ce gheții, precum dzisăm, gonind pe bastarni, mai apoi și pre heruli, precum mai înainte vei videa, și au cuprins toată Dachiia, de ciia de pe numele locului ș-au schimbat și ei numele, adică carii ghetii au început în Dachiia a lăcui, aciia s-au numit și dachi. Socotélii noastre agiutoréște Isidor, Cartea 14, Cap. 14, și Ethicul, în *Hotărâre[a] Evropii,* carii dzic: „Gotthia (adecă Ghetiia) mai pre urmă s-au chemat Dachia și ghotthii (adecă ghetii) dachi”. Așijderea la Stavon, carile aceștii socotéle macar că împotrivnic să véde a fi, însă iarăși el dzice, precum ghetii și dachii ōμόγλοττους, „tot de o limbă”, să fie fost, precum noi am dzice acmu că rusii cu căzacii tot o limbă au, măcar că cu locurile și cu numele lor despărțiți sint. Așé dară ghetii carii au întrat în Dachiia, de pe loc numele luând, s-au numit mai pre urmă dachi, iară carii au rămas tot pe locurile lor céle dintâi, adecă pe denafara Dachiii, pre aciia i-au numit romanii tot gheti.

După a ghetilor vechime, precum mai

proaspăt nume să fie a dachilor, dovadă ne iaste cea de obște a romanilor istorie, carea cu multe vremi mai denainte de Avgust Chesari, de războaiele romanilor cu a ghetilor pomenind, nicicum macar de nume de dac nu pomenéște. Așé Ovidie poet>ic<ul, carile pre vremea lui Avgust au trăit și așéși de Avgust au fost trimis în izgnanie la cetate Tomus (carea socotim să fie fost unde iaste acmu Cetate Albă), unde și cartea o numește Pont adecă Marea Niagră, scriind au trimis-o la Roma la un senator, ce-l chema Grețin, carile să trăgea din véche familia Flachilor, în care așé pomenéște:

„Praefuit his, Graecine, locis modo Flaccus, et illo
Ripa ferox Istri sub duce tuta fuit.
Hic tenuit Myssas gentes in pace fideli:
Hic arcu fisos terruit ense Gettas.”[7]

Adecă:

„Stăpânit-au pre aceste locuri, o, Greține, odânăoară Flac; și
Supt hătmăniia lui malurile Dunării fără grijă au fost.
Acesta în pace credincioasă au ținut pe massagheti.
Acesta cu sabiia au îngrozit pe gheti, carii în arce se bizuia.”

Iară hatmanul acela Flac (pre carile Eneas Silvie îl numéște Fulvius Flaccus), precum am și mai arătat din Calviz și din Onufrie, au fost hatman, cum dzicea atuncea romanii *consul*, cu 132 ani mai denainte de nașterea Domnului Hristos.

Așé dară, fără prepus rămâne să înțălégem precum vrémea și furtuna (carile ce lasă în lume nestrămutat?) numele a unii părți din neamurile ghetilor să fie mutat, și din gheti dachi să-i fie chemat; iară amintrilea tot dintr-o seminție și tot dintr-o începătură să fie.

Așijderea pentru oarece deosăbire a numirilor carile la scriitorii cei grecești aflăm: Δάκους și Δάους, *dachi* și *dai* citim, vreo îndoință a pune nu trebuie, căci obiciuită iaste limba elliniască a muta pe: *cus* în *os* și pe *chi* în *i;* și precum Γραικοί, Γράοι și Γραικούς, Γραίους, așé Δάκος au mutat Δάος și Δάκοι în Δάοι, *i proci*.

Ce pentru ca tot prepusul socotélii noastre să rădicăm, aduce-vom la mijloc pre Bonfin, carile, în lat și în lung de numele și de niamul aceștii sămânții scriind, a tuturor scriitorilor păreri într-un loc le adună și le curățéște, carile sint acéstea: „Dachii, dzice (Decada 1, Cap. 1) și daii tot aceiași sint, dintr-o seminție cu ghetii, cărora și

limba tot una le iaste”; și puțin mai gios, aceastași întărind, dzice: „precum dachii daii sint, céle vechi a lor orașe încă mărturisăsc a cărora nume mai multe în *dava* să sfârșesc, precumu-i Comidava, Serghidava, Dețidava, Marțidava, ca cum ai dzice Dava lui Maroco, a lui Serghie, a lui Deție, a lui Comi”, *i proci*. „Însă ghetii grecilor au fost mai cunoscuți, căci și mai adése peste îmbe malurile Dunării trecea, și nici cu mesii, nici cu thrachii să amesteca”. Încă și mai cu de-adins vom cunoaște mintea lui Bonfin, vom afla că nu numai ghetii dachii și daii, ce încă și gotthii, visegotthii și ostrogotthii și alte câteva oarde de a lor, tot o seminție să fie fost de vréme ce la acéiași decadă, în fața dintăi, dzice: „Ostrogotthii, ravarichii, vinovilethii, svetidii, coghénii, oameni înalți la stat au fost, din carii daii sau davii au ieșit. Aceștia gonind pre heruli de pre locurile sale, de ciia dachi s-au numit.”

Pentru numele dară dachilor așé, iară pentru a niamului începătură iarăși la aceiași scriitori uitându-ne să ascultăm ce dzic. Câți istorici și gheografi din cești mai noi s-au silit să culiagă socotélele celor mai vechi pentru acéste neamuri, precum proastei noastre minți să pare, cu lungi și împletecite voroave mai mult au întunecat decât ar fi luminat știința aceștii povesti. Pentru carea cititoriul de va vrea mai

bine să să încredințédze de cuvântul nostru, citească, rogu-l, cartea lui Mathei Pretorie, pre carea o numéște *Lumea gothilor*, la carile mai mulți de sute de istorici să pomenesc; însă ce ar fi fost pănă mai pre urmă cea aleasă socotială a lor, nedejduiesc că nu va putea înțelége. Pentru carea lucru noi, și cu noi alții mai denainte, socotim că mai curat și mai cu credință decât Bonfin socotélele celor vechi altul să nu fie cules, ale altora într-o parte lăsind, cuvintele lui precum sint, nemutate, la mijloc le punem.

„După ce (dzice: Decada 1, Carte[a] 2) au ieșit gotthii cu hatmanul său Filomiris de la Scandinaviia, s-au cuborât la balta Meotidii și s-au aședzat după acéia pre marginile Mării Negre. Nu după multă vréme urându-li-să și acolo au purces cu hatmanul lor Zamolxis (carile au fost nu neînvățat filosof) și au vinit în Dachiia”. (Socotéște aicea că pănă a nu vini gotthii într-însa, țara aceasta Dachiia s-au fost chemând; de pre carea, precum noi mai sus am pomenit, ghetii carii s-au aședzat într-însa s-au numit dachi.) De ciia din Dachiia (trecând peste Dunăre) au năbușit în Misia și au agiuns pănă la Thrachiia.

Această povéste o aduce Bonfin din Iornandis, carile, om de niam gotth fiind, pre larg au scris de lucrurile și de începătura gotthilor;

însă precum dachii să nu fie dintr-acești gotthi, cum Bonfin, așé alalți vechi istorici mărturisesc, a cărora cuvinte iarăși Bonfin frumos le alăturiadză și, vrând ca să despleteciască voroava, întăi aduce la mijloc împletecetura, apoi și o descâlcéște. Împletecitura dară iaste aceasta: „Dzic precum gotthi și ghetii tot una să fie; așijderea dachii și ghetii (pentru căci așé dzice Stravon) fiindu-le limba de obște, tot un niam să fie fost”.

Așé și Trogus, și din Trogus Iustin va, precum dachii seminție a ghetilor să fie fost; apoi și Stravon și Trogus împreună dzic precum dachii să să fie trăgând din daii sau davii carii a[u] fost lăcuind pe la Marea Caspiii.

Pre această împletecetură o despleticéște așé, (într-acéiași Decadă și la același Cap, puțin mai gios), dzicând: „Daii și davii și tot aceleași sint, dintr-un rod cu ghetii; și nu numai căci limba și graiul tot unul li-au fost, ce încă căce și dintr-un loc au ieșit”. Iară de unde au ieșit, acoleși puțin mai gios din Stravon arată: „Daii, dzice (precum Stravon mărturiséște), sint năroade a Schithiii, asiatici, aproape de Marea Caspiii lăcuitoare”. Și iarăși într-acéiași carte, cuvintele lui Stravon pomenind: „Schithii, dzice, carii de la Marea Caspiii să încep, mai mulți dai să chiamă”. Și mai gios dzice: „Din dai unora le

dzic parvii, altora xanthi și altora pusurii. Deci parvii era carii lăcuia mai aproape de Marea Caspiii și mai vecini de hircani, iară alții până în țara ce se chema Ariana se întindea”. Apoi închide voroava într-acesta chip: „Dachii, dzice, și ghetii nu din Scandinaviia (precum socotiia Iornandis), ce din tătărâmea sau Schithia cea asiatică să fie ieșit mai adevărat iaste, căci și năroadele asiaticești decât céle evropești mai vechi sint”.

Dintr-acești dară gheti carii au fost asiatici au iești și dachii dunăréni, precum Stravon mărturiséște. Însă aceasta povéste trebuie să o înțăleagă cititoriul nostru, precum cu sute de ani mai denainte de Domnul Hristos să fie fost, precum în Capul ce urmadză și mai curat să va videa.

Acéste dară avum mai curat și mai pre scurt avum de dzis pentru numele și începătura niamului dachilor, iară acmu vine rândul, când și cum s-au început crăiia lor pe pământul Dachiii să arătăm.

Capul V. Pentru crăiia dachilor, cum s-au început și cum au fost mai denainte de cât a o suppune romanii

Vrând ca pentru cea dinceput a dachilor

stăpânire să scriem și grămădzi de cărți a mai vechi și mai noi istorici întorcând și răsturnând, nu altă, ce ca >cum< într-un lavirinth (căruia nici întratul nici ieșitul i să poate afla) să fim întrat ni să pare; ce de vom căuta la cei mai vechi, cât iaste latul și lungul pământului, de la Dunăre, la Marea Niagră și de la marea Caspiii în sus spre Ocheianul Crivățului, trei nume>cum< mai de obște și mai >de< vestite aflăm: a Schithii, carii tot supt un nume toate alalte niamuri carile pe pomenitul pământ au lăcuit cuprind. După acest nume prinţipal mai de frunte aflăm numele sarmatilor și a ghetilor.

Deci supt acéste trei nume de niamuri să cuprind dachii, gothii, vandalii, savromatii și altele nenumărate (carile nefăcând la lucrul nostru, pentru lungime, le trécem) niamuri, carile ellinii cu nume de varvari le porecliia, iară pre amănuntul și în faţă de pre nume și de pre țări pre carile lăcuia și de furtuna carea după vremi îi muta și îi schimba, a le număra și adevărat locurile lor și stăpânirile lor a însămna, precum de cunoștința noastră (poate și de a multora a altora) foarte departe să stea cu bunăvoie mărturisim.

Așijderea de vom da toată credința cestor mai noi istorici și ales precum o zugrăvéște Matthei Pretorie, în *Lumea gotthilor*, creadză-ne

cititoriul nostru că, în tot pomenitul pământ, nici un niam, nici un nărod nu putem afla carile începătura semințiii și stăpânirii sale de la gotthi să nu fie luat; și împotrivă, nici un gotth nu putem găsi carile în toate neamurile și semințiile să nu să améstece. Că scoțind numai pre uni (ce și pre aceștia alții mai vechi să văd că-i amestecă, precum mai gios vom arăta) și pre ghermani, toate stăpânirile și crăiile aceii părți de lume, întăi le face sarmatece, apoi pe sarmati îi face gotthi; nici nu avem în ce să învinuim cu aceasta pe Pretorie, de vréme ce videm că și alții din cei vechi și cu multul mai de frunte scriitori într-acéiași părére să fie fost.

Și întăi cu această tablă ne iasă înainte Procopie Chesarianul, carile supt numele massaghetilor și pre uni cuprindzind, carté *De războiul gothilor*, Cap. 11, dzice: „Massaghetii sau precum acmu le dzicem unii”. Și în Cap. 2, aceiiași cărți, „gotthii, dzice, vandalii, visegothii și ghepidii tot de un neam și de o limbă să fie și acesteași mai denainte să să fie chemat savromati și melanhlani și peste Dunăre céle dinceput descălecături să fie avut”.

Așijderea alanii, între alalți varvari vestit în viteje nărod (precum îi mărturiséște Dionisie), Procopie îi face gotthi: „Vandalii (dzice, în cartea *De războiul vandalilor*, 1, Cap. 3)

lăcuitorii bălții Meotis, fiind asupriți de foame, luând în soție pe alani, niam gotthesc, s-au tras către ghermanii carii astădzi îi chemăm franchi, pe apa Renului”. Decât acesta mai vechiu Plinie aceastași socoteală să fie avut, mai sus am arătat, unde dzice că toate niamurile ghetilor lă[cu]iesc peste Dunăre spre câmpi. Decât Plinie încă mai vechiu Stravon, Cartea 7, de gheti dzice: „Dimpotriva hotarălor sau țărâi pădurii Herținii (această pădure să încépe de la obârșiile Donului și curmând toată țara rusască încă în țara leșască și în Ghermaniia și tréce pănă la munții Italiii) stând, apoi au cuprins toți munții pănă în hotarăle Dachiii (ia amente și aicea vechiu numele Dachiii) și pănă la gurile Dunării și la apa Nistrului cu sarmatii amestecați au lăcuit”. De acestea mai pre larg caută Sarniție, Cartea 4, Cap. 5. Așijderea daii sau davii, din carii sint dachii, precum din rodul ghetilor să fie, Iustin și Trog mai sus au mărturisit.

Așé dară, într-atâta de nume și de niamuri zăminteală, cum s-ar putea singură a dachilor stăpânire dintr-altora a să despărți nu cu iușor lucru a fi ni să pare. Pentru care lucru, noi ca nu nici împotrivnici atâția vechi și noi scriitori să ne arătăm, nici această istorie în amestecătura sa ca într-un întunéric fără zare dzăcând nedeșchisă și neivită să o lăsăm. Cea de pre

mijloc și mai fără grijă cale vom apuca și peste tot, din socotélile tuturor ce am putut înțelége, vom arăta; iară cititoriul totdeauna în giudecată a face slujba-i iaste.

Dzicem dară precum stăpânirea dachilor îndoită și în doaă féliuri să fie fost, una carea supt cel de obște a ghetilor nume s-au fost cuprindzind și nu numai în Dachiia au fost stăpânind ce încă și peste Dunăre în Misia și pănă la Thrachiia s-au fost întindzind (pre care stăpânire să o fie deșchis Zamolschie filosoful, mai sus am pomenit) și acéiași pre acésté locuri, pănă la vremile lui Avgust Chesari, supt numele ghetilor să fie stătut (precum mai pre larg vom arăta în Capul ce urmadză, unde vom istorisi războaiele lui Avgust și a altor împărați romănești cu ghetii); iară altă stăpânire sau crăie a dachilor au fost mai deosăbit de alți gheti și mai cu hireș nume de crăiia dachilor, carea au stătut pănă la Ulpie Traian, împăratul romănilor, și pănă la Decheval, craiul dachilor, pre carile Traian biruindu-l și omorându-l, crăiia dachilor cu totului tot s-au strâns, precum înainte la rândul său să va videa.

Deci stăpânirea ghetilor, céia ce au fost mai de obște pre ce vréme începătură să fie luat, din scriitori cu adevărat nu putem a ne înștiința, fără cât la Irodot, cel mai vechiu dintre ellini scriitori,

videm că pomenéște pentru lăcuirea lor peste Dunăre cu misii și cu thrachii, de la carele luând Evsevie: „Thrachii, dzice, misii, ghetii și vevrichii, o samă din neamurile sale trecând la Asia, mai toată Vithinia au cuprins”; iară acéastă trécere a lor la Asiia, după socoteala *Hronologhicului* lui Calviz să să fie tâmplat cu 563 de ani mai denainte de Domnul Hristos.

Nici mai mult uitându-ne la cuvintele lui Matthei Pretorie carile pre gothii săi de pre vremile lui Sampson îi lungéște, la rândul istoriii, carele noaă fără prepus ne poate sluji, ne întoarcem.

Ghetii aceștia întăiași dată au vinit supt știința romanilor, pré vrémea când au fost consul Sțipion și *colliga*, adecă tovarăș lui Sțipion Flaccus, pre carile Enias Silvius îl numește Fulvius Flaccus, 132 de ani mai înainte de Domnul Hristos, precum am și mai pomenit; și acest Flac, gonind din Mesiia pe gheti, cu Dunărea hotarăle împărății romanilor au întărit; și macar că ghetii aceiia, după acéia, sau dachii, de multe ori în hotarăle romanilor năbușiia, însă, pănă la vrémile lui Ulpie Traian, hotarul împărățiii tot Dunărea au fost. Așé dară, Flac, hatmanul romanilor, dobândind cetatea Sardica și din Misiia gonind pe gheti peste Dunăre în Dachiia, cel de obște nume a stpânirii

ghetilor s-au curmat; și după acéia, aședzându-să ei dincoace de Dunăre, cel deosăbit nume a crăiii dachilor au început, pentru ai căriia crai de la cel dintăi pănă la cel mai de pre urmă, acmu vom să dzicem.

Deci de toți craii lor, supt hireș numele dachilor numai cinci să pomenesc să fie fost (scrie Pretorie); și cel dintăi dzice să-l fie chemat Sarrulis, pre acestași Iornand, Cartea 2, *Pentru gotthi*, îl numéște Corrilus, și de dânsul într-acesta chip pomenéște: „Corrilus, dzice, craiul gotthilor stând la stăpânire 40 de ani în Dachia, niamului său mai mare au fost. Dațiia, dzic cea véche, pre carea acmu să știe că o țin năroadele ghepidilor"; sămăluiaște-să acesta să fie fost craiu dachilor, pre vrămile lui Iulie Chesar.

Al doilea au fost Varuista (pre carile Iustin îl chiamă Varvista); acesta întăiași dată dzic să fie avut războiu cu bastarnii (precum din Iustin mai sus am pomenit), carii pre atuncea între Nistru și între Prut au fost lăcuind. După acéia, stăpânind toată Dachia cu prădzile sale adésă țărâle romanilor de pre Dunăre strica și mai multe tâlhușaguri și răutăți făcea (pentru carea caută la *Lumea gotthilor* a lui Pretorie, Carte[a] 4, Cap. 3, că mai pre larg vei afla); împotriva acéstuia, Avgust Chesari nu numai îndelungat ce încă

foarte greu războiu să fie avut, pentru carile și Ioan Zonara, Cartea 10, Cap. 27, supt numele pannonilor, să véde a pomeni, unde dzice: „Avgust Chesari împotriva pannonilor, carii sint pre lângă Dalmațiia și pre lângă Dunăre lăcuitori, singur cu capul său mărgând, pănă mai pre urmă, îndesindu-l cu războaiele, multe năroade aceii țări împărățiii au suppus”.[8]

Și iarăși într-aceiași Carte, Cap. 32: „Chesar, dzice, trimițând pre Crasus cu oștile în Machedonia, Thrachiia și în Grețiia, cu multe niamuri multe războaie au avut, în cea de pre urmă, pe unile li-au biruit, iară pre altele li-au luat în supunere”; (apoi adaoge:) „și acéle neamuri mai de demult mesii și gheti s-au fost chemând, iară cu cursul vremii unile dintr-însăle alte nume au luat”.

Această a nume>ri<lor schimbare, precum pentru dachi să să înțăleagă, singur Zonora (acoleași, Cap. 37), mărturiséște: „Avgust, dzice, încă trăind, dachii, îndemnând pe savromati și pe alte niamuri pannonicești, să rădicasă împotriva cărora Avgust au trimis pe Tiverie (carile mai pre urmă și la împărăție au stătut), pentru ca să-i potolească”. Ca acésteași vei afla la Hronicul lui Tațitus, Cartea 2, Cap. 61 și 63.

Al treilea a dachilor craiu au fost Ghestiblind, de carile dzice Pretorie să fie crăit pe vrémile lui Tiverie împărat; ce pentru a cestuia lucruri cevași vrédnic de pomenire noi la istorii a afla n-am putut.

Al patrulea craiu au fost Dekeneu, carile au stricat oștirile lui Domitian, și pe Oppie Sabin, și pe Cornelie, mai marile polcurilor ce le chema pretoriane (adecă de curte), rău i-au bătut; caută la Sfetonie, (Cap. 6, list. 788) și la Iornand (Cartea 13, *Pentru gotthi*, list. 629). Dion istoricul, (cartea 67), dzice că acest războiu să fie fost mai mare decât toate războaiele de când au stătut împărățiia romanilor; iară pricina căci au fost acest războiu a dachilor așé de groaznic o arată Iulie Chesar, (carté 39 și 40), pentru căci dzice: „Dachii sint mai viteji decât toți varvarii; și aceasta nu numai căci și cu sufetul și cu trupul sint oameni pre vârtoși, ce încă pentru căci ei nu cred precum moartea să fie sfârșitul vieții, ce socotesc ca cum ar fi o trécere la alte lăcașuri noaă”.

Fost-au acesta războiu pre la anul de la Hristos 81. Aceastași să véde adeverind Tațitus, în *Viața Agricolei*, Cap. 41, unde dzice: „Supt Domitian romanii multe războaie, ce toate fără noroc au avut asupra dachilor, căci ei totdeauna biruitori au fost”.

Așijderea pre la anul de la Domnul Hristos 94, Xifilin, în *Sinopsis*, luând de la Dion, carté 66, scrie precum „Domitiian au trimis cu oștirile asupra lui Decheval (acesta-i al cincilea și cel mai de pre urmă a dachilor craiu) pre un Iulian; ce vicleșugul și meșteșugurile lui Decheval au făcut că măcar că romanii să videa biruitori, însă deplin biruința nu li-au dat, căci tăind copacii unii păduri și lăsind numa trupinile, le îmbrăcasără cu port și cu arme ostenești, carii romanii, oaste proaspătă părându-li-să, s-au părăsit a-i goni și s-au întorsu la tabăra sa”.

Iară de la Domnul Hristos 96, Dometian de ai săi ucis au pierit, cu îndămnarea împărătésii lui, pentru căci Domitian, având în gând a doa dzi să-și omoare și împărăteasa și pre alții câțiva din sinatori, a tuturor acelora de moarte orânduiți nume le însămnasă într-un izvod, iară un copil din casă, neștiind ce izvodzel iaste acela, nici de lucruri ca acéstea știind, luându-l l-au fost purtând pre amână; asupra căruia tâmplându-să împărăteasa a vini și cunoscând din izvod ce i se gătește, îndată a dat știre și altora carii într-acea primejdie plutiia, carii cu toții rădicându-să, iarăși cu sfatul împărătésii rădicară împărat pe Nerva; și pe Domitian îl ucisără în 18 a lui septembrie, după ce împărățisă ani 15 și dzile 5.

Nerva, încă fiind de vârsta adâncilor bătrânéțe și pentru bătrânéțe oarecum neprebăgându-l în samă, au socotit că nice a trăi, nici a împărăți, mult îi va fi; pentru acéia, suindu-să în Capitolin, cu mare glas pre Traian îl face ficior de suflet, chesar, tribun și lui moștenitoriu; și trăind în împărăție (precum din epistola lui Plinie celui Tânăr să dovedéște) 1 an și luni 4, dzile 9, au murit, leat 98, ghenar 27. După dânsul au stătut Ulpie Traian, priimitul ficior a lui Nerva.

Acéstea dară precât am putut mai pre scurt pentru patru crai a dachilor mai înainte stăpânitori și de începătura crăiii lui Decheval acesta a dzice avum, iară rândul poftéște ca iarăși așé pre scurt de acest Decheval și de vinirea lui Ulpie Traian cu oștile asupra lui și de stingerea crăiii dachilor să căutăm.

Capul VI. Pentru oștenirea lui Traian-împărat asupra lui Decheval, craiul dachilor, și de dezrădicinarea lor

[9]Al cincilea și cel mai de pre urmă a dachilor craiu au fost Decheval (acestuiași Iornand îi dzice Diurpanis), om nu numai în lucrurile ostenești prea vârtos ce încă și la minte prea ascuțit și plin de meșterșuguri. Acesta, cu mare rușinea romanilor, pănă într-atâta puterile

Dachiii adăosesă cât și o sumă de bani în chip și de dajde și de dar, în toți anii de la cămara împărățiii lua, după tocmala ce făcusă cu Domițian, precum Dion[10] istoric mărturiséște. Așé romanii, vrând-nevrând, cu banii săi pre Decheval din dzi în dzi îmbogățindu-l, el, în putére mărindu-să, alte războaie încă mai gréle și încă mai groaznice asupra romanilor găta; asupra căruia sculându-să Traian cu războiu, l-au bătut și tot niamul dachilor din Dachiia au stârpit (precum înainte la Viața lui Traian pre larg vom arăta).

Iară după pieirea lui Domitian și a lui Nerva, stând la împărățiia Râmului, Ulpie Traian întâiași dată au pus în gând pentru ca să răscumpere de la dachi rușinea și ocara carea de câteva ori o pățisă; așé, aședzind întâi lucrurile publicăi și întorcând pre slujitori iarăși la învățătura și orânduiala oștii ca mai denainte, încă au dat răspuns dachilor că pentru banii ce cerea le va da arme. De la Dion[11] istoricul (carile lucrurile acelor vremi pre amănuntul au scris) ne înștiințăm precum Traian și alte războaie foarte vrăjmașe și bătăi foarte cu multă vărsare de singe să fie avut, macar că în toate nărocul biruinții tot la romani au fost.

Deci bătaia dintăi, precum să să fie întâmplat pre la anul de la Hristos 101, socotéște Calviz,

în *Hronologhicul* său, la acela an. (Aicea, iubite cititoriule, noi vrând nu numai pentru Decheval să arătăm precum el au fost cel mai de pre urmă a dachilor craiu, pentru războaiele lui Traian cu dânsul pre scurt pomenim, iară mai pre larg vei videa unde va vini rândul istoriii la Viața lui Traian). Într-acel, dară, dintăi războiu, macar că dachii fură biruiți, însă și din oastea romanilor foarte mulți au picat; iară din cei răniți atâta au fost de mulți, cât la apothecari și la țirulici nemairămâind pândzături, ș-au scos Traian mésele, servetele și năfrămile și li-au dat să fie pentru ranele slujitorești.

Așé, în războiul cel dintăi, cu mare vredniciia lui Traian și cu bărbățiia romanilor, pierdzind Decheval războiul, i-au căutat a da dos, însă nu așé de tot sfărâmat și răzbătut fiind, după ce s-au tras supt cetatea scaunului său, Zamoghetusa, iarăși ș-au strâns oștile ce să împrăștiiasă și tocmindu-și oamenii, iară au stătut la bătaie de iznoavă. Ce nici Traian mai léniș decât nepriiatenul fiind, tot în urmă gonindu-l, iarăși i-au dat războiu vrăjmaș ca și dintăi; însă nărocul romanilor slujind, iară rămasă Decheval biruit. Deci Decheval (precum dzice Dion, într-același loc), vădzindu-să și din arme și din puteri mai gios, au poftit pace, căruia Traian foarte pre lesne i-au dat-o cu acéste tocméle: ca priiati[ni]lor romanilor priiatin

și nepriiatinilor nepriiatin să fie; așijderea ca să răzsipască cetățile carile pre la hotarăle Dachiii pentru întăritura făcusă.

Într-acesta chip, Traian (precum și Dion și Zonora pomenéște) dobândind biruința și pacea cu de-a sila și după voia lui să priimască asuprindu-l, luat-au cu sine și pre solii lui Decheval și la Roma cu mare triumf și laudă întorcându-să, senatul romanilor l-au numit Dățanul.[12]

Însă pentru nestarea la cuvânt a lui Decheval și pentru amăgiturile ce îmbla să facă, multă vréme au putut a să stărui acea pace; căci îndată ce s-au întors Traian cu oștile, Decheval, macar că aiavea asupra romanilor oaste să rădice nu îndrăzniia, însă pre iazighi și pre metanasti, carii era din priiatinii romanilor și de la Tisa în sus spre Buda lăcuia, cu adése prădzi a-i călca nu să părăsiia. Cu care pricină, aprindzindu-să Traian de mânie, de iznoavă asupra dachilor armele ș-au clătit. Într-acea cale cu meșterșugurile și cu măistriile lui Decheval, nu puține, nici iușoare primejdii au vinit la capul lui Traian, ce cu chivernisala ce făcea și cu știința a purta oști, toate meșterșugurile lui Decheval în zadar scoțind, din toate primejdiile ferit au fost.

Decheval, vădzind că nici cu vicleșugul, nici cu armele va putea sta împotriva lui Traian, încă mai de mare vicleșug și răutate s-au apucat și iarăși au făcut că să va pleca lui Traian, însă de-i va triméte pe Longhin sutașul (carile cârma oștii purta și toate lucrurile lui Traian după vrére le pliinia) pentru ca dânsul să vorovască pentru pacé. Pre acesta Traian la dânsul după pofta lui trimițindu-l, el îndată au poroncit de l-au legat și cu multe munci căznindu-l, pănă mai pre urmă l-au și omorât. De a căruia patimă înștiințându-să Traian, mai mult de durére inimii ce trăgea, căci pierdusă om vrednic ca acela, de mânie înfocându-să, toată socoteala ș-au pus ca și pe Decheval și peste tot neamul dachilor, așéși din temelie să-i răstoarne și pentru un roman pre toți dachii să-i prăpădiască; însă puind lucrul la sfat, videa Traian că lucrul așé după pofta lui a să isprăvi nici pre lesne, nici fără primejdie poate fi, de care lucru ales-au ca mai fără grijă și mai pe-ncet de acea triabă să să apuce. Și așé, într-acea vară, la anul de la Domnul Hristos 104 (Dion, Carte 68; Plinie, Carte 8) au stătut de au făcut pod de piatră peste Dunăre (care pod ce feliu de zidire au avut, caută mai înainte, la rândul său).

Gătind dară Traian podul peste Dunăre la anul 105, au trecut cu oștile din Missia în Dachia și drept spre apa Sarghețiii au purces,

unde și Decheval, toate puterile strângându-și, cu mare îndrăzneală îi aștepta; ce pohârnit nărocul lui Decheval iarăși déde biruința romanilor și de-a triia oară. Decheval, văzându-și oamenii răzsipiți și în toate părțile șpârcuiți, de toată nădejdea lăsindu-să, precum ca să nu cadă viu la mâna lui Traian, singur șie ș-au făcut moarte.

Traian, după izbândă minunată ca aceasta, întăi cetatea Zarmizoghetusa, scaunul lui Decheval, apucând (pre aceasta mai apoi au numit-o de pe numele său Ulpia Traiana), apoi abătând din matca sa apa Sarghețiii, i-au aflat toată avuțiia, carea nenumărată era și o zidisă Decheval în fundul apii. De ciia, precum mărturiséște din Dion și dintr-alții Bonfin, deșertând Dachiia de toate puterile și așéși de tot istovind-o, au făcut-o provinție; și împlând-o de cetățéni și de ostași viterani (aceștia era cum sint oturacii la turci), cu cetăți și cu orașe au întărit-o, precum mai înainte vom aduce toate a tuturor mărturiile, carii într-un glas întăresc precum Dachia toată s-au descălecat cu romani. Iară rămășița dachilor câți scăpasă din oșténi și altă prostime, pre toți pănă la unul, precum să-i fie trecut mai spre fundurile țărâi ungurești, scrie Ian Sambuție, în *Adaosul istoriii ungurești*, list, 807, carea apoi la istoricii grecești, Zonora și Chedrinos *i proci* s-au numit

Pano-Dachia, adecă Dachiia de sus; pentru aceasta caută și Dion[13], Evtropie, Xifilin, Avrelius Victor, Bonfin, Leunclavie și toți alalți mai noi scriitori carii după cei bătrâni urmadză.

---

[1] Istoria Svintei Scripturi

[2] Gheorghie Chedrinos 66, și însămnările lui Xilantru în Chedrin

[3] Iustinŭ, Cap. 4 Cartea 1, 2, stih. 27

[4] Gloverie, Cartea 5

[5] Laonic Halcocondila

[6] Evstahie, la numele daii

[7] Ovidie, Cartea 5, eleghia 9

[8] Şi Dion, Cartea 55

[9] Iornand, Cartea pentru gotthi, Cap. 13, list. 639

[10] Dion, Cartea 68

[11] Dion, Cartea 68

[12] Dion, Cartea 68. Plinie, Cartea 10, Epistola 80. Zonora, Cartea 11, cap. 21

[13] Dion, acoloși; Evtropie, în *Viiața lui Tiverie;* Avrelie Victor, în *Breviar*, Cap. 18

Cartea a doa - carea arată coreniia niamului romanilor precum din ellinii troadéni să trage și de începătura împărățiii lor de la Remus și Romulus. Așijderea pre scurt însămniadză precum românii din Dachia, carii astădzi sint moldovénii, munténii și ardelénii, sint din niamul lor hiriși romani de la Italia, de Traian împărat pre acéste locuri aduși

Proimion

Capul I. Pentru neamul romanilor, din cine și de unde să trag ei din începătura lor

Dzic bătrânii, mai marii noștri, a înțălepciunii iubitori, că cine va bun și cinsteș a să face, a nevoinții și a bunătățimării lucru iaste; iară din bun neam și cinsteși părinți a să naște și din viță de nărod vestit și lăudat a să trage, a nărocului (sau precum cu creștinesc cuvânt

trebuie să înțelégem), a dumnădzăieștii orânduială iaste; și adevărat dară că nu puțină cinste, nici plecat năroc între muritori să socotéște și să créde a fi vechimea niamului, mulțimea icoanelor moșilor și strămoșilor, vestit și lăudat prin multe vacuri niamul începătorilor și mai marilor săi, pentru carele și cu care pricină între niamurile și limbile lumii mare deosăbire și răzlățire să face; și unii din bun niam sau de bună naștere, iară alții proști și varvari au luat a să chema, că de amentrelea pre singur drumul și cursul firii precum iaste de-a dreptul de vom socoti (osăbind pre ceiia pre carii vécinicia dumnădzăiască cătră neamul muritorilor dragoste prin sfântul și dumnădzăiescul cuvânt i-au zămislit și prin feredeul darului său, de mojiciia și prostimea țărnii și a tinii stricate spălându-i, iarăși de iznoavă i-au născut și i-au prefăcut). Toți lăcuitorii lumii (după adeverința *Svintelor Scrisori*), toate niamurile ei, precum ellini, așé varvari, precum romani, așé tatari; toate și cu toții tot dintr-un niam, dintr-o începătură de țărnă; toți dintr-un părinte putredzitoriu, toți vechi și singile putregiunii una sint, și așé nici ar mai avea pentru ce să să mai îmfle țărna asupra lutului și ținta asupra gunoiului; nice vechimea asupra noimei capul și-ar rădica, nici fiii și nepoții pre părinții și moșii săi de proști i-ar râde sau de varvari i-ar batgiocuri. Acesta dară și

într-acesta chip fiind jghiabul și râul curgerii firii, aiavea iaste ca de iaste vreun niam mai mult decât altele să să cinstească sau de mare nume și preț să să ţină, nu numai singură vechimea lui, nu numai mulțimea și lățimea lui în toată sau în cea mai multă și mai mare a rătundzélii pământului parte destulă iaste (că așé de ar fi, cine din neamuri cu tătarâi pentru aceasta s-ar putea certa? Sau carea din împărății, împărățiii și vechimei lor s-ar alătura? Sau macar cât de departe a apropiia s-ar putea?), ce încă spre agonisita acestuia titul mai trebuiesc bunătățile obicéinice, cunoștința cinstii și nevoința spre dânsa, învățăturile și vredniciile, carile singure numai céle proaste și varvare obicéie a schimba și a strămuta pot și din varvari ellini, din păgâni romani a-i preface meșterșugul și mijlocile arată. Pentru carea Socrat filosoful adevărat filosoféște dzicând: „că nu ellin iaste cela ce în Ellada trăiește, ce cela ce obicéile céle bune și cinstește a ellinilor au învățat și le face". Cu acésté dară cinii și instrumenturi ellinii decât toate a lumii niamuri mai înainte slujindu-să, și numele a neamului acelui mai de bună naștere ș-au agonisit și slavii a toată cinstea și învățăturii singuri și mai vechi au ieșit stăpânitori și moștenitori.

Această socoteală adevărată și fără colachie, lingușire de la noi să fie dzisă

agiutoréști-ne Plutrah, vestitul în Roma filosof și istoric, a căruia cuvinte aceste sint: „Ţiţeron, după ce mergând în Greţia cei de frunte și aleși filosofi și ritori ascultase și cu totului tot pentru ca să să informăluiască și din ce era să să mute, pre sama lor să dedése. Apoi, de acolo, întorcându-să la Roma și înainte lui Apollonie Milon în limba elliniască oraţie făcând, într-atâta minune și mirare au cădzut cei ce-l audzisă, cât să fie dzis Apollonie precum îi iaste jéle că véde învăţăturile și voroava frumoasă, carea numai grecilor era lăsată, prin Ţiţeron de la romani adusă”.

Iară Ţiţeron singur scrie, în Cuvântul lui Brutus, precum, la Athina mărgând, de la un Antioh, marele filosof, învăţătura să fie luat, cu a cui dăscălie nu numai deștepat de cum era întăi, ce așeși mai de tot și tot mutat să fie fost din celé ce fusése; și pentru acéia, într-alt loc dzice și mai pre larg că ce au romanii tot de la ellini să fie luat, și pentru toate lor le sint datori.

Caute cititoriul nostru la Busbecvie, scriitoriu niamţ, în Epistoliia carea iaste îndemnătoarea creștinilor, că acolo ca aceasta va afla de o formă și asémenea cu acéstea, decât carile pentru greci și pentru Greţia nici grecul în Greţia pentru moșie-sa mai drept și mai adevărat a scrie și a lăuda ar fi putut.

Capul II. Arată-să evghenia și slăvit niamul și numele ellinilor

Pentru niamul și nume[le] ellinilor (carii mai cu vechiu nume grechi sau greci să chema) din cea dintăi începătură de am sta să dzicem, nici noaă vréme de scris, nici cititoriului de citit i-ar agiunge, pentru carea nu la unul sau la altul din scriitori îl trimitem, ce la sute și mii, carii de greci și de minunate lucrurile lor în scrisorile sale au lăsat; iară noi pre scurt (cât adecă la treaba lucrului nostru de agiuns a face socotim) și puținéle vom însămna, din carile céle mai multe cum și cât vor fi fost, pre lesne iaste fietecui a cunoaște, precum să dzice adagheul, dzicătoarea „De pre unghe leului”, adecă vădzind unghea leului, ce fiară să fie leul poți socoti.

Așé dară a ellinilor, a vrédniciilor, învățăturilor și înțelepciunilor sale alăturând armele, vitejiile și mărimea sufletului, cu biruințele nu mai puțin decât cu învățăturile, prin toate părțile lumii au pătruns și toate unghiurile ei au străbătut și pănă într-atâta véstea și lauda numelui lor inimile a tuturor muritorilor au vincit și cu biruința armelor cerbicea plecându-le, mânule li-au legat, cât și cel mai varvar decât varvarii neam a schithilor și cu dânșii toate limbile împreună cinstea numelui, slava

neamului și lauda armelor nu li-au tăgăduit; ce cu toții această protie (adecă locul cel mai de cinste) lor au dat. Aceastași varvarii vécilor acestora și întăi mare și puternic niamul othmanilor și astădzi mărturisesc.

Ce cuvântul strângând, în scurt să dzicem și să pomenim biruințele lor în toată lumea, precum Dionisie Vacchos au pus stâlpii și țenchiul armele sale în ostroavele Ochianului despre Răzsărit, Iraclis în margi[ni]le pământului despre Apus; drumul lui Ahilevs până la pustiile Schithiii spre Miadzănoapte până la Nistru, până unde adecă pe acéle vrémi avea pe cine birui și într-a cui cap mâna să-și puie.

Tăcem a dzice pentru Alexandru Marele Machedon, carile nu numai până la Persida și la India pre urmele lui Dionisos mergând, nenumărate și de-abiia cu audzirea numelui altora știute năroade supt sabiia sa au plecat, ce încă și cu vânturile și năsipurile Africăi luptându-să, în pustiile Liviii au pătruns și până la Amon și fântâna ce-i dzic a soarelui au agiuns; și încă furtuna-i rea de n-ar fi zavistuit norocu’ lui bun, și capătul cărărilor lui Iraclis ar fi vădzut și cu vârful suliții marginele Răzsăritului și a Apusului ar fi împreunat.

Părăsim a însămna a ellinilor în Evropa, Asia și Africa sălășluiri și în toate a lumii părți puneri

de temelii de țări, de împărății și de minunate cetăți, carele nici număr nici sfârșit au, ce să dzicem că după ce slava și cinstea în nume, în niam și în chipuri și persoane, de toată lumea iroiască și vitejască peste tot pământul ș-au sămănat, sădit și întemeiat, ca cum de acéstea sătui, îngrețoșindu-să, aceiași vésté și laudă în stélele ceriului ș-au înfipt, în fundurile mărilor ș-au slobodzit și supt tartarurile pământului ș-au coborât, în planetele și alalte neclătite ale ceriului stéle nume>re<le mai marilor săi suindu-și în putérile stihiilor aședzindu-și, de unde toate limbile, numele și închinăciunea dumnădzăilor săi: în Apollon, Isidis, Aris, Ermis, Zevs, Afrodittis și Cronos (carile sint numele a șépte planete și a șépte dzile într-o săptămnă), așé în Posidon, dumnădzăul mării, în Ifestos, dumnădzăul focului; în Pallas, dumnădzăoaie știinților; în Muse, dumnădzéiele muzicăi și stihurilor, în Aris, dumnădzăul războaielor; în Ermis, dumnădzăul cuvântului; în Zevs, dumnădzăul fulgerului și a toată clătirea de sus; în Afroditii, în dumnădzăoaie frumuséțălor; în Cronos, dumnădzăul înălțimei și în Isidis, dumnădzéoaie ficiorii și a curățeniii. Aceștia și alții mulți nenumărați ca aceștia, nu că doară după basnele poeticilor dumnădzăi și dumnădzéie adevărate și nemuritori au fost, ce după socoteala filosofilor oameni din oameni născuți și muritori fiind, vrédnicele lor fapte și

învățături pănă într-atâta i-au suit și i-au cinstit, cât cei mai de pre urmă, în loc de dumnădzăi i-au cinstit și cu laude vécinice și pre dânșii și pre nume>re<le lor ca pre niște dumnădzăi i-au lăudat și i-au cinstit; iară amintrilea și de neamul lor din greci și țara lor Greția toți o mărturisesc. Deci, după atâta véste în toată lumea slăvită, atâta numele neamului lor ș-au evghenisit, cât în urechile tuturor muritorilor primit-au fost cuvântul carile pentru dânșii să dzice: „Tot carile nu iaste ellin, varvar iaste”.

După acesta și dintr-acesta niam a ellinilor sint și să trag vestiții și a toată lumea biruitorii romani, precum puțin mai înainte vom arăta; însă pentru ca mai descâlcit și mai netédă să dăm istoriia începăturii niamului lor, poftim pre cititoriul nostru puțin oarece să ne fie cu îngăduință și vădzind că mai mult decât s-ar cădea cuvântul din calea sa abatem, adecă cu multul mai denainte istoriia apucând și mai vechi vremi pomenindu-i, să nu să oțărască, căci precât prin putința noastră va fi și cuvântul mai scurt și istoriia mai deșchisă denainte privélilor a i-o pune în tot chipul vom sili.

Capul III. Arată-să țărâle céle mai vestite

Pre vremile céle mai denainte de vestit războiul și prăpădeniia Troadei, toată a ellinilor

seminție în multe țări și împărății să împărățiia, și unii în Evropa, iară alții în Asia stăpâniia. Însă între alalte mai vestite și mai puternice era, în Asia, Troia; ceștea cu un nume mai de obște ellini, iară ciia ioni să chema; însă tot un neam și o limbă era, precum troadénii, așé elladénii; numai cei din Asia cu alalte niamuri de acéia parte, iară cești din Evropa cu ale sale dincoace să însoțiia. Și macar că de multe ori și între sine unii cu alalți mari și groaznice războaie făcea, însă când vreo nevoie de afară le viniia, cineș cu soțiile și cu părțile sale se ținea și unul pre altul să agiutoriia. Cătră cești despre Evropa să număra și ostroavele carile sint în Marea Mesoghia (sau precum la noi cu mai știute nume să chiamă Marea Albă), precumu-i Critul, Rodosul, Chiprul, Corțira, Zachinthul, Sichilia, Sardia, Corsica, Salcâzul, Mitilinul, Androsul, Coul și alalte ostroave ce să chiamă a Chicladelor, cu céle mai mănunte, a cărora nume nu le mai pomenim. Așijderea la uscat Peloponisul (căriia acmu îi dzicem Morea), Attica, Thettalia, Machedonia, amăndoaă Epirile și pănă în capătul Italiii (carea mai pre urmă și acéia toată la trupul împărățiii grecești s-au alăturat și Greția Mare s-au numit) și în hotarăle Thrachiii despre Dunăre și despre Marea Niagră și încă și pănă Hersonisul Tavric (acesta-i Crâmul) toate acéste țări ellinii le oblăduia, și în multe domnii și împărății mari și

tari să deosăbiia, în care chip și prin multe vacuri au trăit și cineși în părțile sale au stăpânit.

Capul IV. Arată-să pricina războiului și a prăpădeniii Troadii

Pre la anul mai denainte de întruparea Cuvântului și Fiiului lui Dumnădzău 1193, iară de la zidirea lumii 4313, mare pârjol și zarvă și nepotolită gâlceavă s-au ațițat între greci troadéni și elladéni, a căriia dintăi pricină precum scrie din Omir Dionisiodot[1], cu patrudzeci de ani mai denainte Iraclis (sau precum i-au mutat numele latinii Hercules) mai avusése război cu troadénii și, cetate Troada izbândind, pre împăratul lor, pre Laomedont, încă omorâse și fără samă de troadéni robind, i-au dus cu sine la Ispanie și Franția, unde, precum vor unii istorici, cu dânșii au zidit cetatea Alexia.

Iară după ce s-au dus Iraclis, feciorul lui Laomedont Priam, iarăși strângându-și țara și oamenii răzsipiți prin vrémea acelor 40 de ani, ranele acelor răutăți a lui Iraclis vindecându-și și împărăția la statul puterii cei dintâi ducându-și, socoti că precum prada țărâlor sale așé moartea tătâne-său de la elladéni își va putea răscumpăra și mai cu asupră. Deci Priam,

precum dzisem, întrerupându-și puterile (precum iarăși din Omiros scrie și Pavsanie[2]), își tocmi oștile, își întări cetățile și toate locurile stăpânirii sale, trimisă pre unul din domnii săi ce-l chema Antenor la Ellada, unde acmu stăpânea Menelaos, fratele lui Agamemnon, ficiorul lui Plistinis, nepotul lui Atreu, împăratului misiinilor, bărbatul Elenii a ceii frumoase, pentru ca să ceară giudecată și să afle dreptate pentru oastea carea făr' nici o cale rădicase Iraclis asupra împărățiii lor; și după ce atâta pagubă și stricăciune făcusă, încă și pre tatăl său Laomedont omorâse. Deci Antenor la Ellada cu soliia viind, grecii de acolo nici un răspuns curat dându-i, fără nici o ispravă aliasă l-au pornit înapoi, carile viiind și spuind împăratului său de nebăgarea în samă a grecilor de la Evropa, Priam încă într-atâta călcare de cinste pusă, și în batgiocură luat vădzindu-să, acéstea toate și céle mai denainte pățite cu fierul și cu mâna sa să și le răsplătiască au socotit.

Și așé, gătind câteva corăbii cu oaste și altele ce osténior trebuiesc, trimasă pre fiul său, pre Alexandru Paris, asupra Elladii, poroncindu-i ori cu sila, ori cu înșélăciunea, ori cu ce alt chip mâna și vrémea i-ar da, vreo stricăciune și pagubă elladénilor să facă.

În scurt să dzicem, Alexandru, trecând cu

vasele în părțile Evropii, socoti că mai pre lesne va strica elladénilor cu vr'un vicleșug, decât cu războiul. Deci cu înșelăciune așé răpind pre Eleni, doamna lui Menelau, au fugit cu dânsa întăi la Eghipet, pentru ca să-și piardză urma, apoi la țara sa. Era dară Eleni fată lui Tindar, stăpânitoriul spartanilor, și mai ghizdavă decât toate muierile Greției, cu carea potrivnică nu era.

Capul V. Arată-să sfatul și voievodzii a îmbe părților ellinești

După ce Alexandru Paris au răpit pe Eleni și au fugit cu dânsa la Troada, precum dzisăm, iară Menelaos déde știre la toți stăpânitorii și domnii Greției de tâmplarea ce i-au vinit și de ocara carea i-au făcut Paris, poftindu-i și învitându-i pre toți la izbândă, arătându-le că aceasta rușine nu numai a lui, ce de obște a tuturor iaste și cu toții înainte troadénilor și a toată lumea rușinați și batgiocuriți vor rămânea de nu să vor scula să-și răscumpere necinstea; aceasta audzind cu toții îndată cineș de pré la locurile sale sculându-să pentru ca să să sfătuiască, la cetatea Avlida cu toții la dzi dată s-au adunat, unde multe sfaturi și într-o parte și într-altă zbătându-să, până la anul s-au trăgănat alesul lucrului. Căci era unii carii socotiia că pentru o muiare n-ar trebui să să facă atâta vărsare de singe și zarvă și răsipă între

împărăţii mari şi vécine ca acélea, ce cu alt mijloc să poată întoarce pre Eleni înapoi, dând mai mult vina bărbatului ei decât lui Alexandru Paris, dzicând că acesta de ş-ar fi păzit muiare, şi muiare de ş-ar fi ferit cinstea, Paris cum să o fure şi să o răpască n-ar fi avut. Iară alţii, carii parte lui Menelaos ţinea, sfătuia că ori în ce chip tâmplarea aceasta ar fi fost, ruşinea şi necinstea tot cade asupra tuturor şi încă mai mare va fi când nerăscu[m]părată lăsind-o, troadénii să vor lăuda de biruitori şi îngrodzitori elladénilor. Şi aşé, acestora sfat alegându-să, pănă mai pre urmă cu toţii la un cuvânt şi gând viind, au ales şi cu tari giurământuri au întărit ca, cu toţii, cu toate puterile sale sculându-să, sau cu toţii până la unul să piară sau ruşinea şi ocara carea li s-au făcut să-şi răsplătiască şi pre Troada atocma cu pământul răzsipind-o, nici un truadean viu să nu lasă.

De altă parte, troadénii, încă socotind lucrul la ce va să vie, cu toţii adunându-să, multe sfaturi şi lucruri clătiia şi să chibzuia cum vor putea purcéde spre lucrurile ce s-au început, însă cu toţii într-un sfat şi într-o inimă era, ca orice rău s-ar tâmpla să le vie la cap, pentru voia lui Alexandru Paris cu dragă inimă să-l priimască, şi până la unul de vor rămânea să moară, sau izbândiască, iară vii pre Eleni să nu dea.

Din domnii troadénilor doi numai sta împotriva sfatului acestuia, Antenor și Eneas, carii sau cu mâzdă agiunși fiind la Menelaos, sau cu mai bune capete și cu mai copți crieri slujindu-să decât alalți, în tot chipul și nepărăsit îndemna și sfătuia de arme și războiu cu alalți greci să nu să apuce, nici pré frămséțe unii muieri să schimbe dragostea frățască și megieșască și mai pre urmă, pentru un lucru ca acesta de nimică într-îmbe părțile mare moarte, amânduror împărățiilor de plâns și de olecăit sfărâmare și răzsipă și pănă în cea de apoi și cetății răsturnarea și împărățiii lor cea de pre urmă prăpădénie să nu vie. Ce sfaturile acéstea sănătoase acestor doi domni înainte frumséții muierești nicicum sporiia, că lui Paris mai iușor și mai pre lesne fără împărăție, fără moșie și așéși fără viață îi pare a fi, decât fără privala frumuséțelor și decât mângăiare ochilor și a cosițelor Ilénii. Și așé și troadénii rumpseră sfatul, ca cu mâna într-armată și cu piept împlătoșat, precum să sprejinească, așé să facă toată lovitura și ruptura de groaznică moarte aducătoare.

Deci a grecilor de la Evropa cei mai de frunte și mai aleși de oaste putători au fost Agame[m]non (pre carile cu sfatul de obște l-au ales să fie poroncitoriu și împărat peste toate oștile), Menelaos, Nestor, Palamidis, Ulisis,

Diomidis, Aiaxi Telameneanul și alt Aiaxi, Docreanul, Ahileus și Patroclos. Iară a grecilor de la Asia: Priam, stăpânitoriul Troii, Ector, Deifovos, Memnon, ficiorul lui Tihon, Telefos și Elenos; iară alalți a doa și a triia spiță mulți au fost, a căror izvod, de mulțimea cuvântului ferindu-ne, nu-l aducem.

Capul VI. Bătaia a tuturor ellinilor la Troada și răzsipa ei

La annul mai denainte de Domnul Hristos 1194, iară de la Adam 4314, ellinii evropéni, precum pomenim, de toate ciniile căte la oasté și de pre mare și de pre uscat trebuiesc gătind, Agamemnon, cu toate oștile în vase întrând, au trecut la Asia și, la uscat ieșind, cu vrăjmașă năvală cetatea Troadei au încungiurat și a o bate au început, și fără răzsuflu, prin vrémea a dzéce ani, multe războaie și omorâri groaznice dintr-îmbe părțile s-au făcut, vârtos bătându-să; și nici putérilor, nici vieți cruțind, elladénii pentru ca și paguba și rușinea să-și răscumpere și cu al său încă și a altora să ia, iară troadénii și dobânda să nu dea și al său să-și ferească nerăpit și neprădat.

Așé necontenit iarna și vara dzéce ani, precum am dzis, luptându-să și cu féliu de féliu de morți groznice omorându-să și săvârșindu-

să, precum unii din istorici și ales Dionisiodot dzice, într-această bătaie dintr-amândoaă părțile ca la o sută și cincispredzéce sute de mii de oameni să fie pierit. Deci pănă mai pre urmă elladénii, sau cu putérea armelor sau, precum vor alți istorici, cu vicleșugul și vânzarea lui Antenor și a lui Eneas, au răzbit pe troadéni și au dobândit cetatea. Și întrând înlontru, pre câți au mai aflat vii, pre toți supt sabie i-au pus, nici unuia cruțind, fără numai pricinii a atâta răutate, Elénii, și a lui Antenor și a lui Enias, pre carii i-au slobodzit și li-au dat voie cu toată casa și familia lor, încătro li va fi voia, fără nici o bântuială să se ducă. Pentru care lucru s-au credzut la cei mai mulți precum cu a lor prodosie (vândzare) și vicleșug să să fie făcut cale nepriiatinilor și să fie dobândit cetatea; macar că sint alți istorici carii de acest nume pe Antenor și pe Enias vor să curățască, dzicând că elladénii științdu-i că aceștia dinceputul sfatului și a războiului totdeauna au fost sfătuind să nu să apuce de gâlceavă, ce să dea pe Eleni bărbatului ei precum pănă mai pre urmă evropénii vor fi biruitori și troadénii cu Eléni, și cetatea și împărățiia își vor piiarde, carea s-au și tâmplat. Și pentru acest a lor înțelepțesc sfat întriagă socoteală, să-i fie cruțat și cu totul al lor, ce au avut, să-i fie slobodzit.

[3]Deci veri așé, veri amintrilea au fost,

precum Iustin istoricul din istoria lui Trogos pomenéște, din tot neamul bărbătesc și muieresc și din toată vârsta tinerească și bătrânească, din troadeni numai acești doi domni cu viață și cu toată familiia lor au ieșit și în corăbii întrând spre Italie vétrelele au deșchis.

Capul VII. Pentru trécerea lui Antenor și a lui Enias la Italia și de stăpânirile lor acolo

Acești doi pomeniți domni troadéni, vâslind spre Italie, Antenor s-au abătut în părțile unde acmu iaste țara venețiianilor ș-au descălecat acea țară acolo, însă nu unde iaste acmu cetatea Veneției, că aceasta după mărturiia lui Onufrie cu 429 de ani după Domnul Hristos ș-au aruncat temeliile pre năsip și pre apă, precum se véde stând și pănă astădzi.[4]

Iară Enias au abătut spre Italia unde pré acéle vremi stăpânia Latinul (de pre a căruia nume și țara s-au chemat Lațium și nărodul lui latin); véde-să că acest Enias nu cu puținei oameni au fost ieșit din răsipa Troadei, de vréme ce scriu istoricii, că ieșind el din corabii la uscat, Latinul îndată i-au ieșit cu oaste înainte, nepriimindu-l adecă să iasă și să între pe pământul lui. [5]

Enias încă, oastea carea cu sine avea în șirag tocmind-o, de războiu și de bătaie să să apuce era gata; ce Latinul, vrând pentru ca să să înștiințédze ce oameni și de unde sint ei, întăi au poftit pre Eneas la voroavă, ce din dulciața și frumséțea voroavei lui Enias atâta s-au domolit și s-au mierat Latinul cât îndată lepădând armele și gândul împotrivnic, fără de alte prepusuri la împărăție soție l-au priimit; și încă pentru ca mai mare dragoste și plecare spre dânsul să aréte și pre fiică-sa Levania i-au dat (pe carea mai denainte o fusése logodit cu Turnus, domnul rutulilor), și, ginere făcându-l, l-au împreunat cu singele său; iară Turnus, domnul rutulilor vădzind că l-au micșurat Latinul, și pre logodnica sa au dat-o după streinul acela Enias, de greu tulburându-să, pentru ca și această rușine să-și răscumpere și logodnica să-și ia, gătindu-să cu oaste, asupra amânduror s-au rădicat; în care războiu Enias biruitoriu ieșind, Turnus cu ai săi în bătaie au pierit; ce și Latinul încă în războiu cădzind, Enias precum a socru-său așé lui Turnus și pământul și năroadele, singur de ciia au stăpânit.

Capul VIII. Arată-să stăpânirea niamului lui Enias pănă la nașterea lui Remus și a lui Romulus și ciudată nașterea lor

După izbânda asupra lui Turnus și cădérea socru-său, lui Latin, Enias cu ai săi troadéni și cu cei de loc latini în stăpânire aședzindu-să și pre alte niamuri primpregiur mâna a-și întinde au început; ce făcând războiu cu Mezenție, domnul etrurilor, Enias la bătaie au pierit, iară în locul lui rămâind Ascanie, fiiul său, pentru ca mai vărtos urmele să-și întemeiadze, au zidit cetatea ce-i dzicea Alba Lungă, carea au fost scaunul săminții lui Enias și cap tuturor cetăților Italiii trei sute de ani, pănă adecă s-au zidit Roma și s-au mutat de acolo scaunul la Roma.[6]

Așé troadénii stăpâni rămâind în Lațium, după multă vréme sămânța lui Enias din ficior în ficior și din nepot în nepot era următori și moștenitori stăpânii latinilor, pănă au vinit la anul mai denainte de Hristos 777, în ce vréme au fost rămas doi frați la stăpânire, Amilius (mai mic) și Numitor (mai mare). Ce Amilius, peste socoteala firii și dreptatea limbilor, frate fiind mai mic, cu sila singur numai au apucat scaunul stăpânirii. Și vădzind că frate-său Numitor alți ficiori parte bărbătească nu avea fără numai o fată pre carea o chema Rea, au pus gând tot să stângă semințiia frăține-său și în urmă de ciia ficiorii lui să rămâie moștenitori singuri.

Ce aceasta cu alte ispite mai fără lége a

isprăvi neîndrăznind, au aflat mijloc ca acela, care să nu dea prepus și scandal în nărod, și așé, în chip de cinsté și de dumnădzăire, au poroncit precum Rea, fata lui Numitor, să se sfințască boadzii ce-i dzicea Vastalis, la capiștea căriia era obicéiu de punea féte ficioare, carile nici de acolo putea să mai iasă, nici să să mai mărite li să cădea, ce în toată viața într-acea capiște rămâind, păzia focul carile la oltariul boadzii ardea, ca niciodânăoară să nu să cumva stângă.

Așé într-acea capiște pre nepoată-sa băgând și supt tare pază ținind-o, după câtăva vréme s-au aflat îngrecată; pentru aceasta unii vor să dzică precum din împreunarea fără lége să fie luat în pântice; iară alții basna adăogând vor să dzică precum Mars, dumnădzăul războaielor, vădzind strâmbătatea carea să face neamului lui Numitor, singur ficioarii bărbat și pruncilor, carii dintr-însa era să să nască, părinte au priimit să să facă. Și într-acesta chip Rea, zămislind, să fie născut gémeni carii s-au chemat Remus și Romulus.

Amilius, înțelegând pentru prăsila Reii și de naștere pruncilor, îndată au poruncit de i-au lepădat pe prunci într-o pădure deasă, acolo cu începutul vieții și sfârșitul tot deodată să le fie; iară pre maica lor cu mari munci și pedépse prin

cătăva vréme ținind-o, pănă mai pre urmă într-acéle fără milă legături și cazne s-au săvârșit, pre carea mai apoi romanii în numărul dumnedzéielor puind-o, ca unui dumnedzău i-au slujit.

Capul IX. Arată-să aflarea pruncilor și moarte a lui Amilius

Amilius, ținindu-să acmu că pre pofta inimii sale au izbândit și săminția frăține-său cu bătrânéțele lui Numitor în veci va apune, nici din oase uscate ca acélea să răzsaie ceva va mai fi nedejde, însă precum Iustin[7] voroava împodobéște, furtuna de grijea romanilor purtând, la locul unde gémenii prunci era lepădați, o lupoiacă au îndreptat, căriia murindu-i țincii, țițile de lapte neavând cine să le sugă, i s-au fost îmflat. Lupoica dară, dând peste prunci, sau pentru durerea țițelor de lapte îmflate, sau cu altă a proniii taină, firea cea de jiganie lacomă și înghițitoare uitându-și, mamcă și maica cuconilor s-au făcut; adése la dânșii mărgând și aplecându-i, țițele își storcea și de durerile ce trăgea să oteșiia.

Adése ea acolo la hrana cuconilor cercetând, un păstoriu a moșului lor, a lui Numitor, anume Favstus, carile cu turmele într-acéle părți îmbla, i-au luat sama; și luându-să pe urmele ei au

aflat-o în desime, țițele la gura pruncilor aplecând și ca cum din sine născuți ar fi hrănindu-i. Deci păstoriul Favstus, trăgând pruncii de supt pânticile lupoiacăi, i-au luat la sine și i-au ținut pănă i-au crescut mari și între păstori cu viață sălbatecă i-au hrănit.

Așé Remus și Romulus a cui ficiori să fie și de cine născuți neștiindu-să, între alalți păstori lăcuind, din dzi în dzi cu vârsta puterile și vitejiile își adăogea și toate turmele de tălhari și de alți prădători tare și neatinse le păziia. Iară o dată tâmplându-să a vini nește tălhari să prade oile lui Numitor, frații amândoi li-au sărit împotrivă, ce Remus mai mult înainte pe tălhari întirind, de sprejineala frăține-său rămas și nesprejinit fiind, cade în mâna tălharilor; tălharii, socotind ca să-și astupe faptele lor cele réle, după ce au prins pe Remus, l-au dus la Amilie, dzicând precum acela iaste carile adése oile lui Numitor a lovi și a le prăda s-au fost obiciuit; și pre apărătoriul carele pre alții acesta a face brăniia, vinovat și rău a fi vrea să-l dovedească.

Amilius, vrând adică să facă voia frăține-său lui Numitor, pre nepotu-său ca pre un fur și tâlhariu la dânsul l-au trimis, dzicându-i să facă cu dânsul cum îi va fi voia.

Numitor, aducând pre tânăr înaintea sa și căutându-i tineréțélor și mărimei chipului, au

început a-l lovi la inimă să nu cumva fie vreunul din nepoții lui cei lepădați, căci și la față foarte ș-au fost răducând cu dânsul; și întrebându-l pentru vârsta annilor, încă s-au fost potrivind cu vrémea lepădării lor.

Așé Numitor, stând îndoința gândului și a lucrului, iată soséște și păstoriul Favstus, aducând și pre Romulus cu sine și spuindu-i toate dinceput, precum i-au aflat și pe ce vréme și de hrana lor întâiu de la lupoiacă, apoi de la dânsul și de toate de-a fir a păr povestindu-i, s-au adeverit precum ei nepoții lui și fiii fétii sale, Reii, să fie.

Dintr-acel ceas Numitor cevași nepestind, cu nepoții învitând pre păstori și pre alții ai săi oameni, pentru ca și moarte fétii și împărățiia să-și răscumpere, fără veste asupra lui Amilius s-au sculat, pre carile ucigându-l nepoții, iarăși au aședzat pre moșul lor la împărăție.

Capul X. Arată-să temeliia Romii și începătura împărățiii romanilor

Remus și Romulus frații, nevrând a să arăta nemulțămitori pădurilor carile i-au acoperit și munților în carii au crescut și păstorilor carii i-au hrănit, aducând (precum scrie Iustin[8]) mare sumă de oameni (de vréme ce îndată și senatul

au aședzat, carile era o sută de bătrâni și i-au chemat părinți) și mărgând la locul unde fiara i-au fost hrănind, acolo temeliile împărătésii cetăților au pus, mai denainte de vinirea Domnului Hristos cu 750 ani, iară după răsipa Troadei cu 432 ani, pre vrémile când stăpâniia în Iudea Ioatham, ficiorul lui Osia.

Iară după ce s-au săvârșit cetatea Romei și s-au mutat scaunul de la Alba Lungă într-însa, îndată și în scură vréme mulțime de vo[i]nici s-au strâns, cărora lipsindu-le femei și vecinii fétele după păstori a-și da nepriimid (căci de pre frații Remus și Romulus între păstori crescuți fiind, tuturor oamenilor lor vecinii de prinpregiur păstori le dzicea), ei încă la praznic, unde féte sabincéle pentru privala giocurilor alergase, pre acéle fete a sabinélor au răpit și și le-au luat de fémei; de ciia deodată vecinii de prinpregiur apoi Italia suppuind, mai apoi și a toată lumea împărățiia a cerca au purces.

Așé dară, fiind ijdăraniia și începătura romanilor de la grecii troadéni și temeliia împărățiii lor de la acei doi frați (de pe a cărora nume și cetate[a] Roma s-au numit), fiind de aciia cu cursul vremilor atâta s-au mărit și peste toată lumea s-au lățit, cât și mai nici un unghiu a lumii n-au rămas carele să nu fie de la dânșii supus sau de armele și de numele lor să nu să

fie cutremurat. Pentru a cărora minunate lucruri și peste cuprinderea a socotélii omenești vitejii, pline sint scrisorile a scriitorilor a tuturor limbilor.

Și așéși nici istoriia a *Sfintei Evanghelii*, mărimea și putérea lor au tăcut, precum deosăbi dintr-alte locuri mai ales Sfântul Luca pomenéște că pre vrémea nașterii Domnului și Mântuitoriului lumii „împărățind Avgust Chesari, trimis-au poroncă în toată lumea pentru ca să să scrie toată parte bărbătească și să să știe numărul bărbaților în toată lumea romanilor”; la care scrisoare mărs-au și Maica Ficioară cu Fiul său și a lui Dumnădzău Părintelui, în vréme după trup și mai denainte de vréme după ființă născut, iară niciodată făcut, pentru ca numele Domnului Isus Hristos în izvodul suppușilor romanilor să să scrie.

Așé Dumnădzău Părintele pre Fiiul său unul născut în trupul omenesc, între supușii romanilor a să număra învoiaște, pentru ca pre aciiași romani la vréme singurii orânduitei sale socotéle știute și hotărâte, prin darul de a doa oară naștere și prin credința cuvântului *Evangheliii* fiiului său, de iznoavă să-i răznască și precum odată după fire fiii ellinilor era, așé după grație mai pre urmă fiii *Evangheliii* să-i facă și giugului Fiiului său celui ușor să-i suppuie.

Capul XI. Dovedescu-să cei ce vor să dzică că romanii nu să trag, nici sint din niamul ellinilor

Precum nesățioasă firea poftii omenești, deși de alte ale lumii, carele bune și fericite a să chema s-au obiciuit, vreodată să poate sătura, însă pentru slavă și cinste totdiauna flămăndă și nesătulă iaste; așé și ochiul zavistiii, macar că multe cu ascuțita sa vidére și a tréce și ca și cum nu li-ar videa a să face poate, însă slava și cinstea altuia cu otrăvită și deochetoare privală să nu o atingă și a o deochia să nu să siliască, preste fire și preste putință iaste. De care lucru nici cu divă iaste de să află vreunii, de ochiul zavistiii purtați și de cei de ai săi și firești părăsiți, carii vor să dzică că neamul acesta a romanilor, nu ellini să fie, nici rodul prirodul lor din grecii troadéni să li să tragă: ce divă? Și ce lucru nou iaste acesta?

Iarăși dzicem, de vréme și mai buiguiți și mai uluiți au fost și sint alții decât aceștia, carii nu numai pre romani varvari a fi, și viața lor nu din cea ellinească să fie odrăslit, cu neștearsă frunte au tăgăduit, ce încă și pre singuri ellinii din neamurile lor céle varvare să să fie răzlețit și să să fie zămislit a blojori nu s-au siit, precum un Orbinus Raguzău, ocara și necinstea numelui istoricesc, siléște să aréte și să

dovédească precum machédonenii, troadénii și toate neamurile ellinéști, mai toate deosăbi de athinéni și de elladéni din bulgari, adecă din varvarii de peste Volga, să fie la dânșii începătura neamului lor ducând.

Iaste altul tocma acestui lunatec pre nume Maemburg carile asudă și aspumă să dzică precum limba ellinească iaste din limba șfedzască abătută. Atâta aceasta să prinde ca de cum ar dzice țiganul că iaste părinte iudeului și precum limba arăpască iaste din cea ghiurgiiască scornită.

Și alții mulți sint de acest féliu de plomădeți, cărora nici precum cuvânt să fie grăit, cei ce lucrurile precum sint giudecă le pot dzice, nici de răspuns vrédnici a fi îi socotesc. Pentru carea și noi, împuțita lor covăsală mai mult a amesteca părăsindu-ne, la cuvântul nostru ne întorcem.

Împotriva acelora dară carii cu nesocotit și nemăsurat pas să aruncă și evghenia romanilor din neamul ellinilor a fi fără nici o stidire tăgăduiesc, puținéle și vânoasele dovéde vom aduce, socotind că și acéle multe (că multe și mai fără număr sint, de să va osteni cititoriul să caute în toată carté lui Dionisie Alicarnasevs, unde numai la unul mii și sute va afla) tot atâta dovedesc, cât și ceste puține; precum și fiete la

care giudecată, veri doi marturi adevărați, veri o sută tot o credință și o effecație (trécere) au, nici mai mult créște adeverința decât iaste ea, macar mulți, macar puțini ar fi aciia carii o mărturisesc. De unde și Sfânta Scriptură întăréște că în gura a doi sau a trii marturi va sta tot cuvântul.

Marturul întăiu ne iaste ciata istoricilor vechi, din carii culegând Iustin[9], scrie precum frații Știpioni amândoi, Africanul și Asiaticul, fiind orânduiți de la senat cu oști să margă la Siria împotriva lui Antioh, au trecut la Illion (aceasta-i Troia), unde romanii împreună cu troadénii mare bucurie unii de alții avea, spuindu-le troadénii și povestindu-le, precum romanii sint sămințiia lor și moșii-strămoșii lor au fost ieșind de la Troada; romanii aceastași mărturisind, atâta veselie și a inimii lor săltare s-au făcut între dânșii, câtă să face între părinți și între fii carii, prin multă vréme depărtați și răzlețiți fiind, iarăși a li să împreuna și a le să videa să ntâmplă.

Așijdera troadénii învita pre romani și spre suppunerea Asiii îi îndemna, dzicându-le să silească să o răscumpere și din mânule altora să o dezbată, ca pre o moșie carea dinceput au fost a moșilor-strămoșilor săi. Apoi și lor chip de mângâiare făcându-și, dzicea că nu de jăluit ce

de poftit au fost răzsipa Troadei de vréme ce i-au fost încă mai fericită să să nască de-a doa oară, adică prin izbândile fiilor ii, a romanilor. Într-acestași chip și romanii lăcașurile și sălășluirile troadénilor, ca a mai marilor săi, și beséricile și chipurile dumnădzăilor, cu o poftă de dragoste nesățioasă cerceta și le priviia. Acéstea dară în scurt din céle lungi culége Iustin, carile pre ochiul cel zavistnic nu numai să-l luminedze, ce încă de va mai sta în împietrirea pizmei sale și a-l pârjoli pot și prea pot.

A doa mărtirire iaste singură cărarea și calea firii, carea învață pre fiiu graiul și limba părinților săi, iară nu altora; care lucru decât radzele soarelui mai aiavia și mai chiar să véde că limba ceastă de astădzi lătinească, odânâoară au fost hireșe ellinească și limba ellinească maică, iară a latinilor fiică să cunoaște. Ce după întrarea lui Enias cu oamenii săi în țara latinilor, cu cursul vrémilor fiica de la maica cu multul s-au abătut și, cu amestecarea celor de loc zămintindu-să, de la strălucirea a cea din naștere au cădzut și s-au mai întunecat. Ceastă dară elliniască, precum am dzis, cu cea de loc amestecată, frămséțea ș-au schimosit; iară cea de loc, cu multul împodobindu-să și supțiindu-să, frumos s-au schizmit și s-au ghizdăvit, atâta precât astădzi după atâțea véci, fietecine să

cunoască poate că precum iaste maica, așé au ieșit și fiica; și între toate limbile lumii ea ține stepena a doa după cea ellinească, iară alalte toate după dânsa.

Pentru încredințala aceștii socotéle, în locul a o mie de marturi, pre unul numai vom aduce, pre Scaligher, carile cu mari și netéde socotéle etimologhicești (adecă tâlcuitoare de cuvinte) arată și dovédește precum toate nume>ri<le, cuvintele și graiurile lătinești ca niște crăngi dintr-o truchină și ca niște zmicéle dintr-o rădăcină dintr-aceea elliniască răzsar și să despart: și orice însămniadză virtutea cuvântului lătinesc nu din sine, ce din cel ellinesc însămneadză ce însămneadză. Și nu numai carile așéși și acmu chiar ellinește și nebetejit să vorovăsc, ce și célea ce așéși de tot abătute și strămutate să văd ca și cum nu ellinéști ce hireșe lătinești celor puțini într-acesté limbi primblați să par, în rădăcina și fundul lor ellinești și sint, de la cei cunoscători așé se giudecă, precum pentru pildă – cinci, șease cuvinte aicea vom aduce și de pre acéstea de altele giudecată a face cititoriului pre lesne va fi.

Adecă: θεός, *Deus, Dumnădzău*, a căruia etimologhie cei mai învățați o fac așé: (θεός, theos) să dzice, căci lui ceva nu-i lipsește sau pentru căci el toate tuturor dă; sau să tâlcuiaște

la graiul θεάταί (*theaté*), adecă că toate véde și ochiului lui toate sint suppuse. Sau iarăși de la cuvântul δέος (deos) theos, ce să înțălége frică, spaimă, pentru căci el iaste de temut și de spăriiat; iară de să va duce cuvântul lătinesc (Zeus, Deus) de la cel eolicesc (că și cea eolicească limbă, elliniască iaste) (δεύς), carile să scrie și (Ζεύς), să aduce de la graiul (ξάω), ce va să dzică *trăiesc*, căci Dumnădzău numai pururea trăiaște.

2. *Homo*, *om*, vor cei mai curați etimologhici precum purcéde de la cuvântul ellinesc (όμώς, *omos*), adecă dobitoc însoțiitoriu sau, într-alt chip, de la όμιος (όμοιος) (*omos*) de la cuvântul (omios) adecă *aséménea*, sau de unde să poată dzice *aséménea*, căci după asămănarea lui Dumnădzău iaste făcut omul.

3. *Equus*, ίππος (cal), carile macar că singur asămănarea cuvântului îl arată din cel ellinesc să fie, însă mai aiavea îl tâlcuiesc să fie purcegând de la cuvântul είκειν, adecă *îmblândzitoriu* (carile să poate îmblândzi și a să învăța) sau de la cuvântul όχέω, ca cum ar dzice έχους de la cuvântul όχέω, *trag*, căci trage. Sau de la (όχέυω), *saiu,* salt, căci iaste dobitoc săritoriu și giucătoriu.

4. Așé *domus* de la δόμος (casă), de la cuvântul (δέμω) „demo”, *zidesc, fac sălaș*.

5. Așé *aqua*, ϋδωρ (*apă*), macar că mult deosăbit nume și de la cel grecesc departe a fi se véde, însă purcéde iarăși de la cuvântul άγω, adecă *beau*, căci apa iaste de băut, sau de la cuvântul άχά.

6. Așé *ego*, έγώ (*eu*), așé dico (*dzic*), carile purcéde de la graiul ellinesc δείκω sau δείκνυμι, adecă *arăt, dezvălesc*, căci a *dzice* nu iaste altă numai fără gândul a descoperi și ascunsul inimii altuia a arăta. Așé (*cognosco, cunosc*), de la cel ellinesc γινώσκω. Așé (*maneo, mân*) de la cel ellinesc μένω. Așé *manica, mânecă*, μανίκιον. *Pectus*, πεκτος, sau de la πικτος (*piept*), *oculus* (*ochiu*) să citéște la Esihie όκκος, carile purcéde de la cuvântul (όχος), *cuprindzătoriu*, căci viderea iaste mai cuprindzătoare a lucrurilor decât toate alalte simțiri.

Și ce mai mult pe cititoriul nostru aicea să trudim, carile de va pofti mai deplin și va vrea pentru aceasta să să adeverească, ia poftim lexicoanele etimologhilor în mână, în carile binișor și pre amănuntul cercând, pare-ni-să că după socoteala unora mai mult de o sută și 11 cuvinte hireșe lătinești în toată limba lătinească nu va putea afla.[10]

Capul XII. Arată-să pre scurt precum niamul moldovénilor, munténilor, ardelénilor (carii cu toții cu un nume de obște români să chiamă) să fie din rodul său hiriși romani și precum Dachia au fost descălecată de Traian-împărat cu cetățéni și slujitori romani

Aceștia dară mai sus pomeniți și în toată lumea cu nume nemuritoriu vestiți romani, nepoții adecă și strănepoții ellinilor troadéni, sint moșii-strămoșii noștri ai moldovénilor, munténilor, ardelénilor și a tuturor, oriunde să află, a romanilor, precum și singur numele cel de moșie ne arată (români chemându-ne) și limba cea părințască (carea din romăniască sau lătiniască iaste), nebiruit martur ne iaste. Aceștia (iarăși dzic) romani, după zidirea cetății Romei și întemeiarea împărățiii ei, din moștenitor în moștenitoriu atâta s-au mărit, s-au înălțat, s-au întărit și s-au lățit, cât, ca cu un cuvânt să dzicem, cetate[a] Romei s-au numit împărăteasa cetăților, iară romanii stăpânii și biruitorii lumii.

Așé neamul acesta, în toate părțile sporind și precum cu dreptatea așé cu armele pătrundzind (căci și armele și războaiele au pravila și dreptatea sa), prin vréme 857 ani, pănă la vrémile marelui Traian împărat și după dânsul, mulți véci tot înainte au pășit și au crescut.

Deci în vrémea lui Traian, cu hărniciia și vredniciia lui, supus-au și pre vrăjmaș și viteaz neamul dachilor, carii ținea locurile acéstea, unde acmu iaste țara noastră a Moldovei, a muntenilor și Ardealului (precum curat la Capul pentru hotarul Dachiii s-au arătat).

După nărocită biruința lui Traian asupra dachilor și după pieirea domnului lor Decheval și răzsipa a tot nărodul acela, știind acmu prin lungă ispită precum neamul dachilor iaste o limbă vrăjmașă și neaședzată și el încă având în socoteală să treacă cu oștile la Asia asupra parthilor (care neam pre atuncea împărățiia persilor supusése și mai tari decât toți a fi să socotiia), deci ca pentru lucrurile romanilor despre această parte fără grijă și hotarăle împărățiii bine păzite să lase, au ales că pre dachi și pre câți rămăsése de tot să-i rădice și în toată Dachia cetăți făcând și céle slabe întărind cu slujitori să le întăriască și cu orășéni români să le sălășluiască; căci dachii nu numai cu multă stricăciune și pradă în hotarăle împărății peste samă făcea, ce încă la atâta strâmtoare împărățiia adusése, cât și dare de bani orânduită pre an le da, precum ca în pace să ție cu darul pre cei ce nu-i putea sprejini cu armele. Care lucru nu puțină necinste, ce încă mare rușine slavei numelui românesc aducea. Așijderea, socotind că după depărtarea lui la

Asia, rămășița dachilor să nu să cumva agiungă cu alți varvari de prinpregiur și iarăși ca puiul șérpelui capul rădicând, obiciuitele lor și veninoase mușcături în trupul împărățiii romanilor să înfigă.

Cu această socoteală Traian împărat, după biruință, în anul de la Domnul Hristos 106 (precum din Xifilin și din Dion însămneadză Petavie și Calviz) cu mare pohfală la Roma întorcându-să, încă cu mai mare cinste l-au priimit sinatul, că nu numai triumf i-au făcut, ce încă și stâlp înnalt și minunat i-au rădicat în locul carele și astădzi să cheamă târgul lui Traian[11], în mijlocul Romei. Atuncea toate neamurile varvarești, pănă la singură India, de biruința ce purtase asupra dachilor, soli de închinăciune și de plecăciune a trimis.

După acestea din toate stepenele și cinurile romanilor, adecă din boiari, din orășéni și din toate cétele slujitorești, mulțime de oameni alegând, cu case, cu femei, cu copii cu tot, în Dachia i-au mutat; și prin toate locurile ei i-au aședzat și cu dânșii locurile, cetățile și trecătorile céle despre parte tătarâlor mai deșchisă au întărit și li-au străjuit.

Deosăbi de aceasta, pentru ca *coloniia* (așé dzicea romanii sălășluirelor sau slobodziilor

noaă) de dânsul întemeiată (adică lăcuitorii romani în Dachia) mai fără grijă și mai cu odihnă să poată petréce, din hotarăle Panoniii (aceasta-i țara ungurească cea mare), pănă în apa Donului, șanțu, lucru de minune, săpând, pre tătarâi acelora părți și pre cei ce în Crâm lăcuia, ca-ntr-un ocol i-au închis (pentru care șanțu în Gheografia noastră, carea pentru Moldova am făcut, s-au pomenit mai pre larg) și precum pre romanii cei din Dachia, așé hotarăle împărățiii despre această parte în bună pază și odihnă li-au aședzat.

De aicea dară și dintr-aceștia romani s-au început neamul nostru a românilor. Și Traian, marele împărat, iaste săditoriul și răsăditoriul nostru; romanii sint buciumii viii Dachiii noastre și noi vlăstarile lor, de atunce pănă acmu, pentr-atâtea clătiri și mutări de vrémi, nestârpiți și nedezrădăcinați înverdzind și dreaptă și ade[vă]rată roadă de slava și cinstea și vitejiia româniască.

Știu că cu greu iaste a să mistui vechiul cuvânt carele dzice că gura carea singură pre sine să laudă pute. Așé iaste adevărat; însă și adevărul grăind, nime nu s-au rușinat. Că de va socoti cititoriul nostru, însă cu socotiala cumpănită, afla-va în românii aceștia ce nu va putea afla la multe neamuri, și în mici domniile

lor, chiverniséle și cumpătări cu multul mai istețe și mai nervoasă decât la mari crăii și împărății. Precum videm, că zmăul cu șepte capete, turcul, ce împărății, ce crăii și ce domnii n-au suppus, așé cât nici urma nu li să cunoaște că doar au fost vreodată slobode, necum stăpânitoare; precum iaste împărâțiia Țarigradului (să nu pomenim céle nenumărate în Asia), Greția, Machedonia, Peloponisul și toate ostroavele Mării Mediterranii (puține dintr-acéstea deosăbind), crăiia bulgarilor, a sirbilor și pănă alaltaieri și crăiia ungurilor (carea lui Leopold chesariul și următorilor lui, vécinice jirtfe să facă iaste datoare). Pre acéste, dzic, mari și puternice stăpâniri, așé li-au suppus, așé li-au domolit, cât, precum am dzis, nici sămn au rămas carele să poată fi dovada ceii de demult a lor puteri și eleftirie (slobodzenie). Iară acéste a noastre doaă țări, cu agiutoriul lui Dumnădzău, macar că suppuse și ascultătoare sint tirăniii turcești, însă nici stăpânirea, nici slobodzeniia gios ș-au lăsat, ce după multe singeroase și românești războaie cu tătărâi, cu cazacii, cu ungurii, cu léșii și mai apoi cu vrăjmașii lupi turcii și cu cei de-o fire cu dânșii tătarâi, niciodată piciorul din hotarăle sale afară nu ș-au scos, cei înfipți și nezmulți au rămas, precum și ale lor și ale noastre hronologhii aiavea mărturisesc; și singur lucrul martur viu și de față iaste. Că deși groazei lumii, și împărățiii

turcului, bani a da obligate sint, însă beséricile, lége, giudecățile, obicéile nesmentite și nebetejite și le-au păzit. Copiii românilor, dzăciuială păgânilor a fi (precum alte suppuse crăii pat), n-au suferit. Meccit turcesc a să zidi sau besérică în giamie a să preface pănă la vrémile noastre n-am văzut și céia ce iaste mai mare sămnul vredniciii și slobodziii, putérea monarhicească nicicum puternicii monarhii turcești pănă astădzi nu ș-au aplecat-o, ce precum dinceput au avut-o stăpâ[ni]torii locurilor acestora, tot așé o au și o țin, într-a cărora mână stă viața și moartea suppușilor săi. Una numai nesățioasă lăcomiia păgânescă a isprăvi au putut și aceasta nu îndată, ce după multe vremi; că fiind stăpânirile acestea de moșie și clironomitoare, acmu alegerea domnului mai mult stă în voia tiranului decât într-a lăcuitorilor. Ce și aceasta n-ar fi fost, de nu s-ar fi împănat sigiata cu pénele vulturului carele o îndreptiadză și ucide iarăși pre hultur.

Aicé știm că în multe gânduri am băgat pre cititoriul nostru, căci precum evgheniia neamului românesc, așé pentru nedezruptă continuația lui, oarece și cu laudă atingând, câteva am dzis, și la acéstea la toate nici o mărturie sau din cei vechi sau din cei noi istorici pentru ade[ve]rința dziselor noastre n-am adus. Aceasta să știe că în nedejdea răbdării lui am

făcut-o, socotind că câteva mărturii în cărțile trecute, la aceasta adeverind, am pomenit; apoi puind socoteala că în parte Hronicului ce urmadză vom să încépem cu câțiva ani mai denainte lui Traian-împărat, adecă de pre vrémile când s-au început războaiele între romani și între dachi; și așé viind cursul Hronicului la vremile lui Traian, atunce la locul său să aducem și mărturiile din istoricii carii au scris pre vremile acélea, căci așé ni s-au părut ca mai netulburată și mai cu orânduială va mérge povéste istoriii, iară de s-au făcut și s-au greșit ceva peste așteptarea și pofta cititoriului, poftim îndreptaré și iertare.

---

[1] Dionisiodot, din Omir

[2] Pavsanie, din Omir

[3] Iustin, Cartea 20, Cap. 1

[4] Iustin, acoloși

[5] Iustin, Cartea 43, Cap. 2

[6] Iustin, acoloși

[7] Iustin, Cartea 43, Cap. 2

[8] Iustin, Cartea 43, Cap. 3

[9] Iustin, Cartea 31, Cap. 7 și 8

[10] Scaligher Thoma, *De sacra quercus*, Brunfisus, Iohan Borres, Eroțian, Martin Vosius *i proci*

[11] Xifilin, în Traian

Cartea a triia - carea arată mărturiile scriitorilor, căruia cum i s-au părut și cum au scris pentru niamul românilor în Dachia lăcuitori. Așijderea să dovedesc unii scriitori carii de nume[le] Vlahiii din părére, iară nu după adevăr, au scris, și mai vârtos basna unui Misail și a unui Simion să dezvăléște. Așijderea dimpotrivă să dovedéște precum românii cești de astădzi în Dachia sint tot aceiia romani pre carii Ulpie Traian i-au adus atuncea.

Capul I. Aducu-să înainte socotélele scriitorilor pentru niamul românilor din Dachia

De vréme ce (omenite cititoriule) voroava noastră au vinit spre acéia parte în care sintem mai cu de-adins să arătăm: de unde și din cine

au purces tot neamul românesc sau precum istoricii cu cel mai proaspăt nume îi dzic vlahicesc, întăiași dată ne trebuiaște a ne aduce aménte de céia ce giuruisem în Prevorovire, adecă scriind noi pentru lucrurile patriii, cu totului tot de la noi să ne despărțim și de toată a sufletului pătimire, carea veri din urmă, veri din dragoste a ieși iaste obiciuită, de la noi rădicând, cu curată inimă și cu adevărată credință (precum adevăratului istoric să cuvine) și după a lui Platon poruncă nu numai noaă, ce și priiatinilor iubitorilor de adevăr și moșiii după putințele noaste să slujim.

Însă pentru ca nici clevetei pricină să dăm, nici imăciune necurățită și neștiarsă să lăsăm, pus-am în socoteală ca de lucrurile moșiii de la singuri noi macar un cuvințel să nu izvodim, ce toate ale altora, cât lungă osteneala noastră a le găti am putut, precum la locurile sale sint, așé întregi, nemutate și neschimbate înainte privélii să le punem, carii pentru neamul românesc (carele și al nostru iaste) veri împotrivă ceva, veri după plăcérea adeverinții ar fi dzis, cu o inimă și cu un suflet să le audzim, să le suferim și să le mărturisim.

În toată dară mulțimea celor vechi și noi scriitori, câți pentru neamul românesc câte cevași însămnat ni-au lăsat, cinci féliuri de

socoteale să fie avut am însămnat, pre carile aicea noi câte una, câte una de față aducân[du]-le, în cea mai de pre urmă, cea mai desăvârșită și cea de la scriitorii cei mai de frunte și mai de credință și, cu socoteala de obște priimită și întărită socoteală, din fundul întunericului uitării la lumina pomenirii, precum nedejduim, o vom scoate.

Cea dintăi socoteală iase a acelora carii vor să dzică că românii, macar de la Italiia să să fie trăgând, însă cu multe vrémi mai înainte de Ulpie Traian, cu Flac hatmanul pre locurile Dachiii să fie vinit, și de pre numele lui vlahi mai de pre urmă să să fie chemat.

A doa socotială iaste a acelora carii dzic și priimăsc precum românii de la Italia și din semințiia romanilor să fie; însă când și în ce chip să fie agiuns pre acésté locuri și în Dachiia să să fie aședzat precum nu pot ști, aiavea mărturisesc.

A triia socoteală iaste a acelora carii așéși de tot tăgăduiesc precum niamul românilor să fie de la Italiia, ce vor să dzică că varvarii Dachiii carii, după ce i-au suppus romanii, rămâind supt stăpânirea lor, să-și fie amestecat limba cu cea lătinească și neamul lor cu cel italienésc și dintr-aceștia să să fie trăgând românii de semințíe.

A patra părére iaste a acelora carii buiguiesc precum niamul românesc nici de la Flac, nici de la Traian să fie adus în Dachia, ce cu multe vacuri după acéștia de la Italie în Transilvaniia (carea iaste Ardealul), apoi de acolo încă mai târdzâu să fie ieșit și să fie descălecat într-amândoaă Valahiile, adecă în Moldova și în Țara Muntenească.

A cincile și cea mai de temeiu socoteală iaste a celora carii adeveresc că românii din Dachia și tot neamul lor, oriunde se află, să fie adevărat romani, pre carii Ulpie Traian de la Roma și din toată Italiia aducându-i, i-au aședzat prin toată Dachia și încă și în Misia și aceiași romani să fie lăcuit necurmat într-însa, precum și pănă astădzi lăcuiesc.

Aceasta dară mai de pre urmă socoteală, puind noi nevoința în tot chipul de tot prepusul să o mântuim și luminii sale cei hireșe să o dăm, socotit-am mai pre urmă altora să o cercăm, și așé dinceputul aședzământului ei povéstea apucând, din împărat în împărat și din vréme în vréme, după orânduiala hronologhicescă mărturiile a tuturor (carii pentru lucrurile în vremi tâmplate au scris) curate și necăptușite să le aducem.

Capul II. Pentru cu năpaste numele pentru carile dzic unii că Dachia mai pre urmă să să fie chemat Flachia

Mare și oarbă năpaste iaste Dachiii numele Flachiii, carea ca o muiare, a căriia bărbat iaste neștiut sau nicicum neavându-l, din împreunarea fără lége zămisléște și apoi, de descoperirea păcatului rușinându-să și de frica răzplătirii giudecății curprindzându-să cu ierbi otrăvite sau alt mijloc, toată a vieții sale primejdie priimind, toate chinurile a nașterii cu de-a sila și fără vréme sufferind și încă și fapta a îndoitului păcat în samă nebăgând, înlontrul măruntăilor sale, pănă încă a nu videa lumina nevinovatul prunc, de lumină și de viață a-l despărți siléște; iară de multe ori pronia dumnădzaiască toate rélele ei nevoințe batgiocurind și în zădar cheltuite arătându-le și de silțele și de veninurile maică-sa întreg îl păzéște și cu viață nebetejită la lumină și la arătarea altor muritori, cu mare ocară și rușinea furatelor și spurcatelor dragoste îl scoate. Pre caréle reaoa și vrăjmașea singelui său maica, din datoriia firii, cu brațele să-l încăldzască și cu țițele să-l aplérce legată și orânduită fiind, împotriva firii și a dragostei părințești, cu desfrânată pornirea și nedumnădzăire, în unghiurile uliților sau într-alte locuri de privală trecătorilor depărtate și tăinuite, viața, precum

să dzice, în dinți țiindu-și, precum din pântice, așé din brață îl aruncă și îl liapădă. De ciia aciiași nespusă a proniii dumnădzăiești orânduială și nenumărată milă și miloserdie către cineva din trecători îl descopere și-l arată, pre carile streinul luându-l, macar că sau în casa sa, sau în orfanothrofia de obște îl cruță, îl hrănéște, îl créște și în numărul viețuitorilor puindu-l, la cei mulți orășéni ai săi îl adaoge. Însă născutul a necunoscuți părinți fiind nothos, adecă nu cópil și, cu iertarea cuvântului, mai chiar să dzic: fecior de curvă să numéște și iaste.

Într-acesta chip și numele acesta al Flachii cercându-l îl aflăm să fie, de vréme ce din istoricii cei vechi nici unul undeva și cândva să-l fie născut și făcut nu aflăm, nici fiiul adevăratei maici și a curatei adeverințe istoricești să fie să poate dovedi. Că pentru aceasta câtă au fost și iaste osirdia și nevoința noastră, și așéși mai din copilărie pănă acmu mai la bătrânéțe, tot în răsturnarea și cercarea precum a celor véchi așé a cestor mai noi istorii și scrisori (când vrémea și mâna ni-au dat) nepărăsit ni-am nevoit, ca să putem afla pre cel hiriș și după lége a acestui lepădat și necunoscut născut născătoriu. Ce pre cât în putințele noastre au fost, macar că pre cel de lége părinte și maică a-i afla n-am putut (căci ce nu iaste nu să poate

afla) însă pre cei fără lége părinți, pre cât ni să pare, și aflatu-i-am și dovedi-i-vom și fără certarea a ocărâtei lor necinste de la dreptul giudecătoriu și cititoriul nostru să nu scape tare nedejduim.

Capul III. Arată-să suppus și scornit numele Flachiii de la cine s-au născut

Din toate cétele a tuturor istoricilor și din carii pănă acmu la mâna noastră au vinit, nici la unul, precum am dzis, pomenirea înnoirii și schimbării numelui Dachiii în Flachia a videa nu ni s-au tâmplat, fără numai a doi de cei den afară și la unul din casă. Din cei din afară unul iaste Enias Silvius, carile întăi și singur iaste cela ce va să dzică că numele Dachiii de pe un hatman al Râmului ce l-au chemat Flaccus să să fie schimbat în Flachia, iară mai pre urmă din Flachia să să fie mai primenit în Valahia, adecă mutându-să slova *f* în *v* și *c* în *h*, așijderea după slova *f* mai adăogând un *a*.

Pe acest Enias Silvius să véde să fie credzut și urmat săracul Uréche vornicul și la Predosloviia hronicului său dzice și el că a vlahilor nume să să fie luat de pe acel hatman. Al triilea iaste un Ian Zamoschie liah; pre acest dară Zamoschie noi la mână neavându-l, cu multă nevoință cercându-l la lexicoanele

istoriograficești, mai pre urmă i-am dat de nume în dicțioanrul lui Moreri, pentru carile videm pre Neculai Costin logofătul pomenind precum orb năvăléște și să aréte siléște, precum niamul nostru a românilor nu din romani să să fie trăgând, ce trecând câteodată oștile romanilor peste țărâle noastre și uneori și iernând întrînsele, o samă de acei varvari dachi să fie apucat oarece din limba romanilor, adecă din lătinească, și așé limba lor să să fie amestecat cu cea lătinească. Ce cât iaste pentru acest Zamoschie, puțină grije purtăm de mâna și condeiul lui, de vréme ce și în numărul istoricilor puțin iaste cunoscut, de care lucru precum singur cântă, așé singur gioacă, iară pre alții, la hora și danțul său nici au tras, nici a trage poate, fără numai iarăși pre unii din léșii săi, a cărora nume>re< înainte să vor ivi; pentru acéia nici dzisa lui a o mai destrăma ne vom pierde vrémea, nici de răspuns vrednic îl socotim, precum și alții cu mii de părți mai cunoscători și mai guidecători decât noi în rândul învățaților sau istoricilor nu l-au cunoscut; iară de l-au și cunoscut cine iaste, însă cinstea numelui de istoric avthentic izvoditoriu de credzut să-i dea nu vedem. Iară românii precum romani au fost și sint, cursul istoriii va arăta. Lunecării lui Uréche pre lesne-i iaste sculare și a gréșelii îndatăși și îndreptarea, de vréme ce el nu iaste cel dintăi ibovnicul giupânesei pentru carea pilda istoriii

minciunoasă am adus, ce al doilea; nici el iaste zămislitoriul sau pricina scornitoare a numelui Flachii, ce precum prostiii i s-au tâmplat, din cei scornitori a audzi sau poate și a citi (căci de slovele lătinești lipsit să fie fost nu să arată) așé au și însămnat, după acel Ennias Silvius urmând, și această povéste adevărată istorie a fi socotind, la alții și mai vrednici de credință a mai cerca și din mărturiile altora lucrul a dovedi s-au lenevit sau tulburate vrémile lui mâna nu i-au dat (căce Uréche au trăit și au scris pre vrémile lui Aron Vodă Tiranul, într-a căruia domnie și sfârșitul istoriii sale face) și așé, din amăgială, cu greșala pentru moșiia și neamul său, célea ce nicicum nu sint, nici au fost, au scris. Ce acmu noi pre Uréche în răpaosul său lăsind, la cel mai vârtos împotrivnic simceaoa condeiului să întoarcem.

Capul IV. Pentru Eneas Silvius, cine au fost și de greșită socotiala lui pentru numele Flachiii

Grea și nu pre lesne de clătit piatră a lui Eneas socoteală să fie, către cititoriul nostru cu deșchis piept mărturisim (că cinstea și lăudat numele cuiva cu cât de puțină imătoare stropire cineva a o păta sau a să sili a o ima, iaste lucrul aceluia carile nici a sa cinste au cunoscut, nice de cea mai scârnavă și mai grozavă hulă și

ocară a să feri s-au învățat).

Mărturisim că acest Eneas Silvie nu numai în multe istorii să să fie primblat, nu numai pentru multe și mari lucruri să fie scris, nu numai precum în toate învățăturile deplin să fie fost, ce încă rar pre vrémile sale într-acestea șie potrivnic și de asémenea să fie avut, și așé, din vrednicii în vrednicii și din cinste în cinste mai în toate dzilele pășind, nu numai cât nume de învățat, de isteț și de harnic de la ai săi și de la streini ș-au agonisit, ce încă cu acéstea mijloace și în curte și în beserică mare socotindu-să, prin stepenele de episcop și de cardinal până la cel mai de sus a papii scaun s-au suit și corona bésericii Apusului au purtat; însă cu greu și așéși peste putință iaste, în céle omenești cineva tăvălindu-să, ceva omenéște să nu pată și în cât de ascuțită și vânoasă socotiala-și cevași tâmp și slăbănog să nu amestece. Precum și acelui lăudat bărbat să i să fie întâmplat, nu noi (că să nu dea Dumnădzău cu condeiul nostru trăgători de cinstea altuia să ne arătăm), ce alții cu multul mai tari și mai denainte decât mulți mărturisesc, carii viața, faptele și scrisorile acestui lăudat bărbat au scris; din carii întăi au scris viața lui Iacov Filip de la Bergaman, în *Plinirea hronicilor;* Trithemie în *Carte pentru scriitorii bisericești* și cardinal Belarmin și Ioan Antonie

de la Campania și alții, din carii pre scurt de viața și de învățătura lui, pentru voia cititoriului să aducem, ne vom osteni.

Eneas Silvie (dzic), ce l-au poreclit din familie Piccolomini, la anul de la Mântuitoriul lumii 1405, octombrie 18, s-au născut în orașul Sinénilor, pre care oraș mai pre urmă după ce au stătut papă și s-au numit Pius, de pre numele său l-au numit Piența. Maică-sa, Victoria, mai denainte pănă a nu-l naște prin vis au vădzut precum au născut prunc cu coroană în cap. Fiind de 26 de ani, au fost săcretariu la cardinalul Dominic Capranic.

După acéia, iarăși într-acea slujbă, și într-altele mai înainte au fost la cardinalul Albergoti și în multe solii, în multe părți, cu laudă trimis și cu mai mare laudă au fost întors; însă între acéstea osteninţă nu părăsiia câte oarece a scrie și câte o carte în lume a da. În săborul de la Bazilia fiind referindar, canțilariului despre partea sinodului mult au scris micșurând cinstea și putérea papii. După săbor au stătut secretariu a papii, lui Felix al cincelea, de la carele în câteva solii au fost trimis. Papa Evghenie al patrulea, carile macar cu scrisorile lui mult își simțise cinstea betejită, însă pentru multă învățătura lui toate lăsind, în mare dragoste l-au avut. Papa Niculai al cincilea la scaunul

episcopiii l-au suit și vestitoriu apostolicesc în Bohemia, Ungaria, și în Silezia l-au trimis. Orație cu minunată dulceață de voroavă, cu învățătura papei lui Niculai au scris, pentru ca să învitédze creștinătate asupra turcilor, carea precum inimile tuturor pătrunsése, mari lucruri ar fi isprăvit, de nu s-ar fi tâmplat neașteptată moartea papii, carea toate începăturile i-au curmat. În urma lui Niculai au stătut Calixtus al triilea, carile pe Eneas, leat 1456, l-au făcut cardinal, iară la anul 1458, Calixtus papa murind, Eneas fu ales papă în locul lui, în a 6 a lui avgust, pre carile cu nume nou l-au numit Pius al doilea.

Scris-au istorie vrémilor sale însă supt numele scriitoriului său, a lui Iohan Bobelini Persona. Și trăind în scaunul păpesc 5 ani și luni 2, dzile 27, leat 1464, avgust 14 au murit. Și pentru viața acestui mare om atâtea agiung.

Capul V. Arată-să greu greșită socoteala lui Eneas pentru numele Flachiii

Așé scriitorii vieții acestui vestit în toate Eneas șeruindu-l și precum au fost împodobindu-l, însă în ce și unde în scrisorile sau în affectațiile sale lunecate și peste hotarul cel de s-au cădzut sărite au vădzut, îndată cu toții sentinția grécilor cea véche au mărturisit,

carea dzice (priiatin îmi iaste Platon, priiatin îmi iaste și Socrat, dară decât amândoi mai priiatină adeverința), adecă pentru adevăr nici a priiati[ni]lor cât de mari, cât de cinstiți și cât de învățați, voia a le căuta nu să cade, nici pentru plăcérea lor adevărul a minți; care sentenție păzind-o și plinind-o scriitorii lui Eneas, în scrisorile lui multe după gustul său să fie scris, ca cu dégetul însămneadză; și cu aceasta dându-ne noă a ști că alta iaste om mare, vredinic și încă și papă a fi, și alta iaste negreșit de oarecare affectație părtnicească atins s-au muruit să nu să cunoască (că ce să poate tâmpla unuia, aceia să poate tâmpla și altuia). Așé dară, scriitorii pomeniți în viața lui scris ni-au lăsat că célea ce au scris împotriva papei mai denainte, pănă a nu să face el papă, cu carele multe în algiosul și peste hotarul adevărului scaunului și cinste papii adusése; apoi după ce s-au făcut papă, aceleași îndărăpt li-au cântat și singur cu scrisoarea și cu pecétea sa au mărturisit, precum să nu le fie scris și dzis din adeverință, ce din pornirea limbii și a condeiului să fie fost curse. De unde aiavea iaste că nu tot ce au scris Eneas îndată și adevărat iaste și de vréme ce împotriva capului béséricilor condeiul și limba a-ș ascuți nu s-au siit, cu cât mai vârtos de credzut iaste că și într-alte părți a scrisorilor lui, multe precum sint neînțelegând, sau prin neștiință greșit (că fără

margine iaste ocheianul a toată știința) sau din părére scornind ce n-au fost și ce nu iaste în locul celuia ce au fost și iaste, să fie suppus.

Precum dară mi să pare, această a sa rătăcită socotială de aiurea n-au luat-o (că nici aiurea, precât putem ști, să poate afla) fără numai din stihurile unui vestit poet>ic< romanesc, ce-i dzic Ovidius, carile scriind în Roma niște stihuri cu carele învață meșterșugul dragostelor scârnave, pré acestea citindu-le Iulia, fata (sau precum dzic nepoata) lui Avgust Chesari, atâta în de desfrânată și după toate poftele trupești dată viață cădzusă, cât nu numai ea singură toată stidirea femeiască lepădasă și toată rușine de pe obraz rădicase, ce încă și pre alte multe doamne și giupânése romane, după pierduta sa minte și grozavé fapte trăgând și aducând, prin theatruri și prin uliță în băuturi, mâncări și alte ciudate desfătări, dzua și noapte îmbla.

Pentru acestea dară Avgust Chesari pre acest poet>ic< în mânie pornindu-să, l-au trimis la cetatea ce-i dzic Tomos, carea iaste la Marea Neagră. Tâmplatu-s-au dară acestui poet>ic< izgnanie cu șepte ani mai denaite de nașterea Domnului Hristos. Deci acest poet>ic< fiind la acea cetate izgonit, scris-au și alte stihuri, ce le pomenéște de Pont, în carile (scriind cătră un

Flaccus Grețin, ce era și consul atuncea la Roma și din familiia Flaccilor) arată firea neamurilor de pre acolo, aședzământul locurilor, cursul apelor și vrăjmășiia Mării Négre; și cu un mijloc ca acesta silindu-să să șeruiască laudele și biruințele a unui strămoș acestui Flaccus, nedejduia că printr-însul va putea lua iertare și să să întoarcă iarăși la Roma, care stihuri mai denainte pomenindu-să, aicea nu le vom mai poftori.[1]

De acéste stihuri a cestui poet>ic< legându-se poate fi Eneas, siléște ca să aréte precum acel consul (sau precum noi am dzice hatman purtătoriu de oști) Flaccus, fiind biruitoriu într-acesté părți de loc asupra ghetilor și el stăpânind locurile marginilor Dunării, de pre numele lui apoi numele Dachiii să să fie schimbat și să să fie chemat Flachia. Ce noi, macar că cu multă și cădzută cinste am vrea numele a bărbat ca acesta să pomenim și, precum unii au făcut, după socotiala și voia lui să ne lăsăm, însă după sentenția pomenită dzicem: priiatin îmi iaste Eneas Selvius, priiatin îmi iaste papa Pius, dară mai priiatin adevărul; pentru acéia, pentru adevăr pre cât vom putea vom sta.

Capul VI. Dovedéște-să precum Dachia nicicum n-au putut să să chéme Flachia de

pe numele lui Flaccus hatmanul

Stihurile nu într-agiutoriu ce împotriva lui Eneas sint și la ivală îl scot, că deși în multe învățături afundat și cufundat au fost, însă în cea dreaptă și netâmpită a dreptei istorii adeverință lăturaș și abătut au fost (ales într-această materie); că Ovidius nu dzice că Flaccus să fie avut războiu cu dachii, ce cu ghetii și dzice că pre acéle locuri au fost stăpânitoriu numai, iară precum de pre numele lui s-au numit țărâle de la sine suppuse, și de le-au și numit, au trebuit să numască pre Ghetia, iară nu pre Dachia, că Dachia precum au fost și cu locul și cu neamul din Ghetia deosăbită și din gheografii cei vechi am dovedit. Apoi, de au biruit Flaccus pe dachi și au suppus Dachia, au trebuit Flaccus să să fie numit de pe numele țărâi carea au biruit, iară nu țara să să numască de pe numele lui; căci la senatul romanilor obiciuit au fost ca când vreun hatman cu oaste trimis vreo limbă puternică biruia și țara lor la împărățiia romanilor o lipiia, atuncea pentru mai mare cinstea acelui hatman și pentru lauda vécinică familiii și pomenirii numelui lui, între alalte ce-i rădica – stâlp sau chipul lui în mijlocul cetății – îi schimba și numele și de ciia îl numiia de pre numele țărâi carea au supus. Așé pre amândoi Sțipionii, din carii unul au biruit Africa și l-au numit Africanul, iară altul Asia, și l-au numit Asiatic.[2] Așé

Traian, carile întăi pre Dachia au suppus, iară mai pre urmă au supus pre parthii carii era de acélé vrémi mai puternici decât toate limbile la Asia, l-au numit Dac și Parthic. Așé Sever biruind pe parthi, arapi și adiaveniți, i-au dat senatul pre nume Parthic, Arapic și Adiavenic. Așé și pre Flac, după ce au biruit pre gheti, de l-ar fi socotit senatul roman vrédnic de atâta cinste, după obicéiul lor, de pre numele țărâi de dânsul suppusă l-ar fi numit Ghetianul sau macar și Dacul, iară nu îndărăpt și împotriva obicéiului ar fi schimbat numele țărâi pre numele hatmanului și din Ghetia sau Dachia ar fi făcut Flachia.

Ce noi pentru voia și cinstea acelui scriitoriu să lăsăm și să dzicem că romanii atuncea întăi obiceaiu nou să fie scornit și cu o rânduială primenită, despre numele hatmanului Flaccus să fie numit pe Ghetia sau pe Dachia Flachia. Ce nici așé adevărul să poate căptuși, precum nici soarele cu tină să poate lipi, căci toată istoria romanilor și pre mine de lingușitoriu și pre dânsul de basne scornitoriu, cu mare dovadă probodzindu-ne, mai de mare rușine ne va da, de vréme ce ca pre izvod începătura aceștii familii a Flachilor arătând, câți hatmani și consuli au avut fietecarile pre ce vréme au trăit, din catastih ni-i va citi apoi precum începătura, așé săvârșirea ei precum cu multul mai

denainte de suppunerea dachilor au fost, și cu sute de ani după Flacul cel mai de pre urmă, Dachia tot Dachia și Ghetia tot Ghetia s-au chemat, iară Flachia niciodată, nici mai denainte, nici mai pre urmă de suppunerea lor de la romani.

Ce pentru mai mare adeverința, câți consuli dintr-această familie a Flachilor au fost (că adevărat mare familie și de céle de frunte case între boierimea și domnii romanilror s-au socotit familie Flacchilor) dinceputul până la svârșitul lor, pre anume și după cursul annilor în carii au trăit îi vom arăta, iară de vom fi trecut vreunul cu ochii sau cu condeiul, cititoriul nostru oménește va face de ne va îndrepta și la locul vremii de-l va alcătui.

Capul VII. Izvodul familiii Flachilor

1. Cel ce pre acest nume mai înainte să fie ținut – la istoriile romanilor aflăm – precum să-l fie chemat Valerie Flaccus. Acesta au fost în cinstea boierimii, ce dzic ținsoria, soție lui Clavdie Marțelus, mai denainte de nașterea Ficioarei cu 326 de ani.

2. Al doilea au fost Fulvius Flaccus, căruia i-au fost soție în consulatul Clavdie Cavdexi, la anul mai denainte de Hristos 262. Acesta Flac

să fie avut război cu ghetii istoriile nu pomenesc.

3. Al triilea au fost alt Valerie Flaccus, căruia i-au fost soție Otațilie Crasus, la anul mai denainte de Hristos 259. Pe acesté vrémi era céle gréle războaie în Africa cu Annibal, domnul Cartaghinii.

4. Al patrulea consul au fost alt Fulvius Flaccus, soție cu Cornilie Lentulus, la anul maiinte de Hristos 253. În vrémea acéstora s-au început războaiele cu ligurii, carele au stătut 80 de ani, scrie Livius și *Tabla capitul*.

5. Al cincilea au fost Valerie Flaccus, soție cu Antilie Regulus, la anul mainte de Hristos 225.

6. Al șeasele au fost Fulviius Flaccus, soție cu Manlie Torevat, la anul mainte de Hristos 222. Aceștia au avut oaste asupra boiilor.

7. Al șeptelea au stătut iarăși acest mai de sus Fulvius Flac la consulat, soție cu Clavdie Pulher, la anul mainte de Hristos 210. Acestora războaie încă la Africa au fost. Tit Livie.

8. Al optulea au fost alt Valerie Flacus, soție cu Porțius Cata, la anul mainte de Hristos 193. Acestora războaie încă au fost cu Anibal Livius.

9. Al noălea consul au fost Fulvius, soție cu frate-său Manlie Ațidinus Fulviianus, la annul mainte de Hristos 178. În anul acestora războaie nu să pomenesc. Ce la anul mainte de Hristos scrie Livius pentru sfârșitul lui, precum având războiu cu năroc asupra ispanilor și zidind în numele nărocului o capiște în Ispaniia, foarte împodobită au vrut să o facă, pentru acéia luând niște lespedzi de marmure cu carele era acoperită capiște Iunonii, ce-i dzicea Laținia din Bruția, au pus să acopără pe a sa, pentru carea senatul ca pre un prădătoriu de lucruri svinte atâta l-au osândit, cât și el de voia rea și de rușine după doi ani puindu-și singur lațul în grumadzi, s-au spânzurat. Livius.

10. Al dzécelea au fost consul iarăși un Valerie Flaccus, soție cu Clavdius Marțelus, la annul mai denainte de Hristos150.

11. Al unsprădzécelea au fost Fulvius Flaccus, soție cu Calpurnie Pizo, la annul mainte de Hristos 133.

12. Al doispredzécelea au fost alt Fulvius Flaccus, soție cu Cornilie Sțipion Africanul, la anul mainte de Hristos 132. Pentru acest Fulvie să véde că pomenéște Ovidie poeta în stihurile sale, de vréme ce istoricii încă scriu că în anul consulatului său au avut întâi războiu cu robii carii rădicasă cap în Sițilia, a cărora domn era

Evnos, carile cu meşterşug tocmind într-o nucă metiutea iarbă pucioasă, o ascundea în buci, de ciia, când voroviia pre încet şi lin în nucă suflând, să videa că sloboade foc din gură; deci într-acest războiu, precum scrie Orosie, ce s-a fi fost mai lucrat, pierind scrisorile, nu să mai ştie; iară Onufrie scrie că acestaşi Fulvie, proconsul fiind şi având războiu cu biruinţă în Illiria asupra vardailor, i-au făcut triumf, adecă donanmă în Roma. Ce sau pentru aceasta va să să înţeliagă Ovidie, sau pentru altul, vom dzice mai gios.

13. Al treisprdzécelea au fost iarăşi Valerie Flaccus, cu Liţinie Crascus Muţianus, la annul maiinte de Hristos 129.

14. Al patrusprădzécelea au fost consul iarăşi Fulvius Flaccus împreună cu Plavtie Ivseus, la anul mai[n]te de Hristos 123. Pentru aceasta scrie Tit Livius, în rămăşiţa Istoriii sale, precum au avut războiu cu ligurii ceşti de peste munţi şi prin vrémea a doi ani încheiaţi, cu multe bătăi biruindu-i, pănă mai pre urmă i-au supus.

15. Al cincisprădzécelea au fost consul însoţit cu Marie al şeaselea, iarăşi alt Valerie Flaccus, la anul maiinte de Hristos 98.

16 Al şeassesprădzécelea au fost consul alt Valerie Flaccus, soţie cu M. Herenius, la annul mainte de Hristos 91.

17. Al șéptesprădzécele au fost consul iarăși alt Valerie Flaccus, soție cu cine să fie fost n-am putut însămna, atâta numai că aceasta au fost tată lui Flaccus, pentru carile Țițeron ritoricul cel mare au avut orație.

18. Al optăspredzécelea au fost Norbanus Flaccus, soție în consulat cu Cornilie Sțipion Asiaticul, la anul mainte de Hristos 81.

19. Al nouăsprădzécelea au fost alt Norbanus Flaccus, soție în consulat cu împăratul Avgust Chesar, la anul mainte de Hristos 22. Iară sau cu un an mainte de [anul] nașterii Domnului Hristos sau cu un an pre urmă, Ovidie poet>ic<ul au scris acéle verșuri pentru meșterșugul de a iubi, și cu învățătura lor Iulia, fata sau nepoata lui Avgust Chesari, la ocară ca acéia vinisă, precum am dzis, pentru acéia și pe făcătoriul stihurilor l-au făcut surgun și pre fie-sa. Deci pre Ovidie la Tomos cetate de pre Marea Neagră (pentru care cetate, mare gâlceavă iaste între învățați, care să fie fost, ce noi la locul unde vom dzice pentru alte cetăți a Moldovii vom arăta cu bune dovede că cetate Tomos iaste acmu Cetatea Albă), iară pe fie-sa au izgonit-o la ostrovul ce să cheamă Pandataria, precum scrie Dion și Macrovios.

20. Al doaădzăcilea au fost consul iarăși un

Norbanus Flaccus cu chesariul Drusus, ficiorul lui Tiverie, la anul după Hristos 15.

21. Al doaădzeci și unul au fost consul Țelius Rufus, căruia au fost soție Pompei Flaccus Grețînus, la anul după Hristos 17; cătră acesta Flaccus Grețînus scriind Ovidie de la Tomos cetatea, au trimis acéle stihuri pentru Pont la dânsul în Roma. După aceștia Flachi mai fost-au și alții mai pre urmă; ce la dovada noastră numai câți să află pănă la acest Grețin trebuindu-ne, mai mult a-i înșira ne părăsim.

Capul VIII. Dovedește-să că de pre aceștia Flachi nici de pre unul Dachia să să chéme Flachia n-au avut cum și când

Aceștia dară sint toți Flacchii pre carii în istorii am putut afla, de la cel dinceputul familiii aceștiia pănă la Grețin, la carile au scris acel poet>ic< acéle stihuri de Pont. Ce precum noi am putut pricépe, Ovidius mai mult să fie scris din slobodzéniia poeticească decât din trebuința adevărului; de vréme ce noi vreunul din familie Flacchilor pe gheti sau pe dachi să fie suppus, la istoricii carii ni-au vinit la mână, a afla năroc n-am avut; iară istoricul Eneas Silvie și mai mult cercând, poate să fie și aflat de vréme ce așé cu îndrăznială schimbările nume>ri<lor a însămna nu să siiaște.

Să dzicem dară că și Eneas au aflat și poet>ic<ul fără colachii au scris și vreun Flac fiind consul (căci pe un Fulvius Flaccus va să dzică) să fie suppus pre gheti sau pre dachi; ce nici așé nu poate aceasta să să dovediască, căci de au fost vreunul din Fulvii, cel mai de pre urmă iaste cu 123 de ani mainte de Hristos, precum am însămnat la numărul >al< 14. Iară Traian împăratul au stătut la împărăție Romei pe la 98 de ani, după nașterea Domnului Hristos (precum scrie Dion, Evtropie, Xifilin, Avrelie Victor și alții), iară războiul între romani și între dachi cel mai de pre urmă, în carile Traian de tot au biruit pre dachi și craiul Decheval omorându-să (precum cursul istoriii la locul său înainte pre larg va arăta), au fost la anul după Hristos 105, și așé, de la acel consul Fulvius Flaccus pănă la Traian au trecut 228 de ani.

Mutat dară fiind cu atâțe ani mai înainte numele Dachiii în Flachia, cum iaste de samă de să greșesc așé rău acei vestiți istorici, pre carii acmu pomenim, și cu toții scriu că Traian împărat în Dachia și asupra dachilor au mărs cu acea vestită oaste și precum pre dachi și pre Dachia au suppus, iară nu pre flachi sau pre Flachia? A tuturor acelora istorici și ochii orbi să nu vadză ce citesc și urechile surde să nu audză de numele Dachiii cel mutat cu sute de ani mai înainte în Flachia li-au fost? Iarte-ne

dară aicea și istoricul Eneas și papa Pius al doilea, că într-această socoteală nici ca papa, nici ca istoricul negreșit să fie nu poate, că nici pentru voia unuia mai proaspăt scriitoriu putem lepăda credința a atâția vrednici de credință istorici, și ales a cărora au trăit ș-au scris tot pre o vréme cu lucrurile ce să făcea și singuri marturi privitori, iar nu audzitori, au fost.

După această arătătoare și nebiruită dovadă, ne răzsare alta încă mai neclătită și încă mai vârtoasă, de vréme ce că macar c-au biruit Traian marele pe dachi și Dachia au supus, într-însa romani au sălășluit; însă Dachia nici Flachia s-au pomenit, nici alt nume nou au luat, ce prin multe vacuri tot acel vechiu nume Dachia ș-au ținut, pănă când adecă din Dachia i-au schimbat numele în Volohie sau Valahia, pentru carea la locul său să va dzice.

În scurt, ce noi pentru cinstea a atâta de mare om și în învățături lăudat a grăi ne siim și în ceva cinstea a nu-i beteji ne silim, mai denainte alții streini, cărora nici de zavistiie, nici de dragosté condeiul atingându-să, cu scurte și curate cuvinte dzic: Cine iaste acela carele dzice că numele acestui neam, adecă a moldovénilor și al munténilor, iaste de pe numele hatmanului de Râm Flac, basne dzic. Iară aceste rătunde cuvinte le dzice Carion[3]

istoricul și cu dânsul împreună Topeltin de Mediiaș. Și pentru a acestui suppus și scornit a Flachiii nume, pre cât și cu cât am dovedit, pare-ni-se că cititoriul va fi content; iară noi căutăm altele înainte.

Capul IX. Iarăși pentru aceasta, părérea altora, carii urmadză lui Eneas Silvius

Osăbi de Eneas Silvius, pentru carile pre larg s-au dzis, mai sint și alții, mai proaspeți scriitori, aceastăși a lui părére urmând; însă toți léși, cumu-i Ian Zamoischie, Orihovie și Stanislav Sarniție. Aceștia dară, împrumutându-să din istoriia Evropii a lui Eneas, cu tot de-adinsul să apucă pentru ca să aréte, precum cu multe vacuri mai denainte de Avgust și de Iulie Che[s]arii sau Valerie Flac, sau Fulvie Flac, sau Luțius Flac (căci trustréle acéste nume>re< asupra unui Flac grămădesc), să fie vinit cu oștile românești și gonind de pre acéste locuri pre gheti și pre dachi, să fie cuprins romanii aceste locuri și să fie fost rămas de ciia pre dânsele lăcuitori. Așijderea de pre numele lui Flac, hatmanului, lăcuitorii acestor țări, să să fie chemat flachi și cu vréme, mai schimonosindu-să graiul, din *flac* să să fie făcut *valah*, *vlah*, și *voloh, i proci.*

Această a lor părére macar că tăgăduiaște că

românii noștri sint slobodziile lui Traian, însă precum romani și de la Italia să fie vinit cu acel hatman Flac, aiavea mărturisesc, de care lucru să văd că numai în vréme greșesc, iară nu în lucru; adecă precum românii să fie de la Italia, însă cu multul mai vechi decât Traian. Ce alți istorici, carii adeverința istoriii macar cât de puțin să șchiopătédze nesuferind, precum această din părére scornită voroavă tare probodzesc pre Eneas, scornitoriul ei; cel dintăi și întăi Bonfin și Leunclavie, amândoi de toată credința vrédinici scriitori.

Deci a lui Anton Bonfin cuvinte sint acéstea: „Românii (dzice) precum de neamul lor romani să fie și limba le mărturiséște, carii între atâtea féliuri de varvari, atâta vréme lăcuind, însă pănă acmu nicicum a să dezrădăcina n-au putut. Ținut-au aceștia părțile Dunării, pre carile odânăoară au fost lăcuind dachii și ghetii; căci din leghioanele (adecă polcurile) și din slobodziile, carile Traian și alalți împărați a romanilor au adus în Dachia, românii acéștia să trag. Iară ci-au vrut Eneas Silvius să dzică, precum numele vlahilor să fie de pe Flac, noi împotrivă stăm și socotim (acești romani) așé să să fie chemat, άπό τού βάλλειν καί της άκδος, pentru căci la sigetat au fost prea meșteri. Către aceastea încă mai adaoge Bonfin tot acoleș: „Câțiva sint, dzice, carii socotesc Vlahie așé să

să fie chemat, de pe o fată a lui Deoclitian, carea s-au fost măritat după domnul românilor din Dachia, de pre a căriia nume, dzic, apoi să să fie chemat Dachia Vlahia”. Bonfin dară așé[4].

Iară Leonclavie[5], și mai aiavea, arată în *Pantecte* la numele *iflac*: „Numele vlahilor nu de la romanii lui Flac să trage, care poveste iaste plină de basne, macar că și multora așé au plăcut, ce de la ghermanii noștri”.

Ce pentru numele acesta *vlah*, multe dovéde va videa cititoriul înainte, de unde vom scrie pre ce vréme au început a să chema romănii din Dachia valahi, sau volohi, iară acmu calea să ne căutăm. Pre această băsnuitoare poveste (precum Leunclavie o cinstéște) urmadză liahul Orihovie[6], dzicând „Aceștia (moldoveni adecă, căci voroava acolo pentru moldovéni iaste) era născuți din romanii de la Italia, carii, cu hatmanul Luțius Valerie Flac, cuprindzind Dachia, și romanii luând muieri de a dachilor și îmbătrânind acolo, pre acești dachi (adecă pe români) după dânșii au lăsat”.

De pe acéste a acestor scriitori mărturii, chiar putem înțélége că acești istorici leșești, nici pe Bonfin, nici pe Leunclavie să nu fie vădzut, cu bună samă, această socoteală supt tăcére ar fi

trecut-o, nici ar fi poftit să audză și ei nume de basnă în istoria lor, precum aude Eneas Silvie, și macar că mai pre urmă și papă au cădzut, însă și numele din Eneas ș-au schimbat în Pius, însă porecla basnii și așé tot neștiarsă au rămas. Caută și mai pre larg în capetele ce urmadză și a leșilor acestora cuvinte și probodzale, carea iau de la alți istorici adeverinții următori.

Capul X. Pentru părérea acelora carii mărturisesc precum vlahii să fie romani de la Italia, iară când și cum să fie agiuns la Dachia dzic că nu știu

Pre cât noi am putut oblici (căci mulți istorici până acmu sau nu-i vom fi citit sau la mână nu-i vom fi avut, cu bunăvoie mărturisim) și pre câți din istorici a videa ni s-au tâmplat, mai mult de unul n-am putut afla carile să ție această părére, fără numai adecă pre Laonic Halcocondila, iatoric grec, carile, când au luat sultan Muhamed Țarigradul, au cădzut la robie, apoi și la turciie și au trăit până la împărățiia lui sultan Baiezid, unde și sfârșitul istoriii sale pune; om amintrilea iscusit în istorii și de la toți ca un istoric vrédnic de credință priimit, pentru care lucru vrând el adevărul să urmedze, ca un cinsteș scriitoriu, ce n-au știut aiave, dzice că nu știe; iară ce cu mintea au agiuns și dreapta

socotială i-au arătat, iarăși mărturiséște fără îndoință, adecă precum de graiu, de pe port, de pe obicée și de pe alte lucruri de casă și de oaste îi cunoștea, precum adevărați oameni de Italia și romani să fie. Ce noi singure cuvintele lui de față să aducem, carile, în Carte 2[7], unde hotarăle amânduror Vlahiilor arată, așé dzice: „A dachilor sau a vlahilor neam, de viteaz vestit iaste, țărâle lor începând de la muntele Orbal și Pevchin carii din Panonie încep și de la Ardeal pănă la Marea Neagră să întinde, din dreapta pre lângă Dunăre stă Dachia Pannonilor (Țara Munténească înțelége), iară din stânga iaste țara pre care o cheamă Βογδανίαν (Bogdania); pre acéste doaă țări le despart munții (Βρανσόβοι καλούμενοι) ce să chiamă Vrosovii, adecă a Vrancii (precum noi le dzicem astădzi). Acestora (adecă moldovénilor) mai vecini sint câteva neamuri tătărești. Despre Crivăț să hotărăsc cu (Πολάνοι) polanii, adecă léșii; iară despre Răzsărit, cu sarmatii”.

Apoi dzice: „A dachilor limbă samănă-și cu a italilor; însă atâta-i de stricată și abătută, cât de-abiia poate să înțeleagă italul cuvintele acestora. Iară de unde să fie luat limba și obicéiele (τών Ρωμίων) romanilor și când să fie trecut într-acea țară, la nime n-am putut găsi, carele de acesta lucru curat să fie pomenit. De la itali în cevași macar deosăbire nu au, căci a

mâncării și a băuturilor orânduială, a armelor și a lucrurilor de casă tocmele și pănă acmu tot acea dintăi țin, macar că în doaă domnii iaste despărțită (είς τε τήν Βογδανίαν καἰ Ιστρίαν ή καί παρ Ιστρον χώραν), adecă în Bogdania și Istria sau în Țara de lângă Dunăre, adecă Țara Muntenească”.

Așijderea în Cartea 3, deosăbit pentru moldovéni dzice: „Însă Bogdania, carea are scaun în (Λευκόπωλιν) Cetatea Albă, despre dachii carii lăcuiesc pre Dunăré, spre litfani și spre sarmati să întinde. Acest neam de oameni foarte ales și de treabă să fie și de pe aceasta putem cunoaște, căci limba nu ș-au uitat, ce tot acéia ș-au ținut”. Așé Halcocondila, macar că mărturiséște că când să fie vinit românii în Dachia nu s-au înștiințat, iară precum de la Italia să fie după alalte obicéie și întregiunea lor, cu carea limba cea de moșie românească ș-au ținut, curat mărturiséște. Alalte lăsăm să le înțeleagă cititoriul după voia sa.

Capul XI. De părerea acelora carii așéși de tot tăgăduiesc precum românii din Dachia să să fie trăgând din romani

Carii această părere ș-au cruțat, scriitorii ar fi să să chéme au scornitori, nu putem înțelége. Însă oricum s-ar chema, pre cât noaă vréme ni-

au lăsat în citiala istoricilor a ne zăbăvi, mai mulți de doi, și aceștia léși, a afla n-am putut. Unul Ian Zamoischie, altul Stanislav Sarniție, carii când scriu urmând celor mai vechi istorici, și ei împreună cu dânșii pe românii noștri din tot neamul romanilor a fi mărturisesc, precum în Capul 9, Carte aceastași, din cuvintele lor am arătat. Iară când scriu din singură a lor părére, uitându-să că sint istorici, cu dialectica și cu sofistica încep a să nevoi, pentru ca părerea sa să adeveriască; ce noi, vădzind că Sarniție mai pre larg îngaimă această disputație, a lui hirește cuvintele de față le vom aduce; iară cititoriul cu lin și cu netulburat suflet, din singură nestarea cuvintelor lui, cum el singur pe sine să strică și să răzsipéște va putea înțelege.

Pomenitul dară Sarniție doaă povești, deodată să nevoiaște a dovedi: una, precum românii, vrând să să făliască, singuri să-și fie scornit acel nume de pe Flac – vlah; alta, precum românii noștri să nu fie din sămințiia romanilor, ce din rămășița varvarilor celor vechi, adecă a ghetilor și a dachilor, care socotială iaste împotriva a tuturor de obște scriitorilor (precum și în capetele trecute can pre scurt am arătat și în urmă pre larg se va dovédi). [8]Ce el aceștii împotrviri nicicum uitându-se, părérea sa a întări așé purcede: „Pomenéște (dzice), Ovidie poet>ic<ul de un Flac carile au fost mai mare

peste oștile românești céle de liafă, și de ciia aduce stihurile carile noi la Capul 4, Cartea 1, li-am pomenit [*Stăpâniia pre acéle locuri, o Greține*, *i proci*]. Așijderea pomenéște precum acel Flac să fie izbândit cetate Triadița de la gheti”. De ciia silindu-să a sa părére să dovediască, dzice: „Iară alalt neam (a ghetilor), carile era mai spre țara grecească, socotesc să fie, din carii vlahii să trag”.

Apoi, uitând sau poate fi neștiind că această povéste precum vlahii așé s-au chemat de pe Flac hatmanul iaste întâi de Eneas Silvie scornită, cade năpaste hronicului moldovenesc, ca cum el cel dintăi ar fi scornit că românii să să fie trăgând de pe acel Flac. Ce să vinim la cuvintele lui: „Însă, dzice, ce să laudă istoriile moldovénilor (poate fi înțelége hronicul lui Uréche vornicul) să véde, că iaste împotriva a toată istoria de obște, căci pe acéle vremi romanii nici gândie să triacă apa Dunării, de unde acmu moldovénii stau, necum să poată a-și pune legheoanele acolo, precum din tâmplarea lucrurilor supt Avgust Chesar decât soarele mai curat să véde”.[9] La aceasta, iartă-ne Sarniție de-l vom îndrepta; căci Flac hatmanul acela au fost tovarăș în consulat cu Sțipion Africanul, cu sute de ani (precum mai sus am arătat) decât Avgust Chesar mai denainte. Iară războiul ghetilor pe vréme lui

Avgust precum au fost cu hatmanii Crasus, Tiverie și Ghermanic, așijderea din Dion și dintr-alții am dovedit.

[10]Pănă aicea dară Sarniție așé; apoi nu mult mai gios acéstea uitând, iarăși priiméște românii din coloniile lui Traian să să fie trăgând. „Războiul, dzice, lui Diurpan (acesta-i și Decheval) după ce s-au lungit cu romanii pănă la șéptesprădzéce ani, pănă mai pre urmă au început dachii a să slăbi și supt Traian s-au istovit”. De ciia dacă în puține cuvinte arată pricina pentru ce s-au sculat romănii asupra dachilor, adecă căce jăcuisă pe iazighi și pe metanasti, carii în prieteșug să ținea cu romanii, într-acesta chip dzice: „Romanii, după cum le era năravul, făcându-se că vor să apere pe vecini, s-au sculat cu războі asupra acelui mai vârtos dintre dânșii; izbind dară Traian cu biruință, pentru oștenire cu noroc ca acéia în vécinică pomenire să rămâie, au rădicat triidzăci de stâlpi, și , scriind într-înșii precum pănă acolo sint hotarăle împărățiii, i-au aruncat în Dunăre”. Această povéste cu stâlpii de unde să o fie încăpătat Sarniție n-am putut desluși, de vréme ce nici la un istoric carii au scris de Traian aceasta n-am aflat; și apoi stâlpii în fundul Dunării aruncați, cine ar fi văzut? Cine ar fi citit pentru ca să poată ști ce scrie într-înșii? Iară alte cetăți și întărituri carile au făcut Traian

în Dachia și de carile scriitorii ne-au înștiințat, afla-va cititoriul mai înainte.

Cătră acéstea Sarniție, lungind înainte voroava: „Traian, dzice, mai mare parte din lăcuitorii cei vechi din Dachia izgonind și plăcându-i bișugul locului, au împărțit-o slujitorilor săi cei vechi”. Cu acéste cuvinte Sarniție să véde, precum am mai și dzis, că va să fie după socoteala celor vechi istorici; însă, după a sa părére întorcându-să, iarăși mută socoteala, dzicând: „De vréme dară ce în scurt câte oarece pentru vlah[i] ni-au fost a pomeni, nu fără cale a fi socotim de vom arăta mai curat ce trebuie să știm pentru coreniia lor”. Și așe povestéște, dzice Evtropie, Carte 1, că: „Traian împărat după ce au sfărâmat oștile dachilor și acea țară au făcut-o provinție, ori că bișugul locului i-au plăcut, ori pentru ca să aibă de unde să-și hrănească oștile, supt împărățiia romanilor au supus-o”.

Aceasta așé din Evtropie pomenind, iarăși încépe guliia sa a coace: „Iară ce să fălesc, dzice, voloșii, precum să fie născuți din Flac hatmanul și li să pare precum au chip de voroavă din stihurile lui Ovidie, precum și mai sus am pomenit (nu-i adevărat), căci Flac acela hatmanul pre vrémile lui Avgust în Misia era oștenitoriu, nici putea romanii pre atuncea să

treacă (Dunărea) în ceasta parte”.

Caute aicea cititoriul și cunoască cât stă Sarniție de departe de știința istoriii, socotind că acel Flac hatmanul să fie fost cu oștile pre vrémile lui Avgust în Misia; însă și supt Avgust au fost un Flac cu porecla Grețin, om de senat și dintr-acéiași familie, la carele Ovidie poet>ic<ul, trimițind stihurile ce scrisése unde era la *izgnanie*, să ruga să cadză la Avgust, ca doară îl va putea scoate de la acea *izgnanie*. Ce acesta Flac, după socoteala *Hronologhicului* lui Calviz, au fost cu 130 și mai bine de ani mai pre urmă decât Flac, carele au fost cu oștile în Misia asupra ghetilor, précum în céle trecute am arătat.

De aicé înainte Sarniție, de tot așéși părăsind pe istorici, din meșterșugul dialecticăi i să pare că va putea dovedi părérea sa, puind această propoziție: „Vlahii cea dintăi a lor începătură o trag din neamul ghetilor, care lucru deosăbi de alte înștiințări (iară carele sint înștiinările acélea nu să îndură să pomenească), aceasta încă dovédește că vitejiia sau virtutea sufetului și pănă astădzi își țin, așé cât cu poet>ic<ul cu acéiași (a ghetilor) poreclă *martiales* (adecă *viteji*) a-i numi, precum să cade, putem”. Apoi lăsind dialecticii să apucă de fisiognomi: „Au, dzice, căutătură sau

față groaznică și li-i fruntea ca de berbéce". Graiul lor (iară dzice) „odânăoară au fost tot unul cu a ghetilor", la care aduce martur pe Stravon, carile dzice că „ghetii și dachiii tot o limbă să fie avut".

Ce socotească binișor Sarniție, că Stravon nu dzice pentru romanii carii au întrat și s-au așezat în Dachia, că Stravon acmu era de 100 de ani de când ieșise dintr-această viață când au întrat Traian cu oștile în Dachia, ce dzice pentru gheti și dachii carii era într-acesté părți încă mai denainte de Avgust, pre a căruia vrémi au scris Stravon *Gheografia* sa, și pentru aceia dzice el, că au fost ὁμογλόττους, tot de o limbă pre carii apoi Traian de tot de pe acélea locuri stârpindu-i, cu ai săi slujitori și cu alt nărod romănesc au împlut-o.

Ce să videm înainte ce mai dzice: „Iară pentru căci videm, dzice, la dânșii oarece rămășiță de limbă italienească, aceasta socotim să să fie tâmplat din amestecătura acelor polcuri românești, iară amentrelea limba lor cea de temeiu sărmatică iaste (limba sărmatică înțelége cea slovenească sau rusască) de pre carea videm că și pănă asădzi pre crăișorul lor, cu limba noastră, *voievod* îl cheamă". Ce, cu acest argument al său, Sarniție nu numai pe români, ce și pe unguri și încă pe turci îi va

scoate la rusie; căci și craiul unguresc de pre domnii de Ardeal, în deplomatele sale, *voievod* îl titulédște.

Caută pentru aceasta la Leunclavie, în *Pantecte,* și prin toată *Istoriia* lui Anton Bonfin în carile în toate locurile unde să tâmplă de domnul Ardealului a pomeni, totdeauna *voievoda* îi dzice. Așé turcii pe comendantul de Gălata și pe alții a altor târguri, voievoda îi chema, la carea putem aduce marturi câți li s-au tâmplat la Țarigrad a merge sau printr-alte locuri a împărățiii turcului a tréce. Ce noi, având deosăbit scris în *Gheografiia Moldaviii* pentru titlurile domnilor moldovenești și muntenești, aicea cu aceasta mai mult nezăbăvindu-ne, iarăși la cuvintele lui Sarniție să ne întoarcem. Purcéde el înainte dzicând: „Singur numele cu carile neamul acesta să cheamă de la oștenii noștri le iaste pus, căce oamenii limbii noastre pre dânșii: volohi, adecă italiiani sau din Italiia născuți a-i chema; și după chipul graiului nostru, și alte neamuri vécine, cum sint ghermanii, litfanii și singuri italiianii, cu același nume valahi a-i chema s-au obiciuit”. De mierat lucru, o, bunule Sarniție, cum rusii și léșii cu dachii fiind tot dintr-un neam și tot dintr-o limbă cu dânșii, adecă gheti și sarmati, uitând, i-au chemat italiiani!

Ce să mai mergem după Sarniție: „Ce grecii, dzice, istorici, mutând slova *v* în *b*: *Blahi* le dzic". Aicea Sarniție să véde că va să dzică de Nichita Honiatis[11], carile din istoricii mai de pre mijlocul vacului, el întăi pre romanii din Dachie cu acest nume îl scrie, începând de la împărățiia lui Vasilie ce l-au poreclit Vulgaroctonos, pre la anul de la Hristos 1017. Caută și la *Pantectele* lui Leunclavie[12], că vii afla pe acea vréme pomenind de un Bogdan, domnul vlahilor; caută și înainte, că unde vom dzice de tâmplările în împărățiia lui Vasile Vulgarocton, acolo povéstea aceasta pre larg o vom arăta.

Către acestea încă mai adaoge Sarniție: „Aciștea, dzice, și multeni să chiamă, însă numai carii lăcuiesc în Dachiia cea de sus". Apoi tâlcuind ce va să înțăleagă cuvântul *multeni*, pare-mi-să, dzice, că așé să să fie chemat, pentru căci mulțime de neamuri, carile acolo strânsése pe vrémile romanilor între sine să amestecase, și din acea multă adunare, nume de munteni să fie luat, „căci arătat-am, dzice, precum deosăbi de cei vechi dachi și gheti, mulți și greci, itali și slovéni într-acéle țări să să fie sălășluit". Noi acest cuvânt a lui Sarniție de dzice: „precum am arătat", mult l-am cercat în *Hronicul* lui de câteva ori întorcând, ce să fie arătat, precum cu italii pe acéia vréme și greci și slovéni în Dachiia să să fie aședzat,

necăiuri a găsi n-am putut. Însă de greci să să fie amestecat unii cu acii romani poate că s-ar și créde, macar că nici un istoric de aceasta nu pomenéște; iară pentru slovéni așéși nicicum să să creadză nu iaste, căci numele și niamul slovenesc în părțile Evropii întăi pre vrémile lui Anastasie împărat s-au ivit, carile au fost împărat romanilor cu 385 de ani mai pre urmă de cât s-au așezat romanii în Dachia, precum mai pre larg vom arăta, unde vom dzice de tâmplările supt acest Anastasie împărat.

Iară cât iaste pentru cuvântul „multeni”, mai mult altăceva să dzicem în această dată nu avem, fără cât că ce poate isprăvi curata limba lătiniască unde stăpânéște varvariia? Că scriitorii cei mai vechi, carii cu curata limbă lătinească au scris hronicile sale, precum iaste Bonfin, Leunclavie și alalții, Țărâi Muntenești nu-i dzic *Moltana,* din mulțimea adunărilor, precum va Sarniție, ce-i dzic *Montana*, adecă „muntoasă” sau „muntenească”, de pre munții ce-i stau în lung deasupra de la Munții Vrancii pănă la Demircapă; așé i-au dzis romanii cei vechi, așé îi dzicem și noi moldovenii: *Țara Munténească*, adecă de munte, ca cum am dzice *Muntoasa* sau *Munteniia.* Așijderea scriitorii latini cești mai proaspeți îi dzic Transalpina, adecă de peste munți căci despre Țara Ardealului spre Dunăre, peste munți

trecând, să vine în Țara Muntenească. Caută că vei găsi acéste cuvinte a noastre la Leunclavie[13], carile precum Țara Muntenească s-au fost chemând la istoricii lătinești Montana, pe Bonfin mărturie aduce.

După acéstea încă mai nădéște Stanislav Sarniție: „Iară pre vremile, dzice, lui Honorie și a lui Arcadie, gotthii după oastea carea au făcut în Italiia, precum această țară iarăși să o fie dobândit, scrie Iornandis și Procopie, și de pre această mulțime de adunări de niamuri, precum *Moltana* să să fie chemat aiavea iaste”. Ba créde-mă, Sarniție, că nu iaste aiavea; căci Procopie, pre carele tu îl aduci mărturie, scrie că Iustinian împărat au fost țiind Dachiia, precum puțin înainte și în viiața lui Iustinian (pre ce vrémi și Procopie au scris *Istorie* sa) toate cuvintile lui Procopie de față vom aduce. De Iornand puțină grijă purtăm, precum înainte să va dovedi, căce și a lui cuvinte de față puindu-le, putem dzice și noi că aiavea va fi, că și Iornandis n-au dzis precum dzice Sarniție.

Așé Sarniție, după ce-i pare că îndestul au dovedit precum volohii să nu fie români, ce acei vechi și dintăi dachi, apoi singur și împotrivindu-să, îi face prea proaspeți, dzicând: „În istoriia lătinească pomenirea vlahilor să face întăi pre la anul de la Hristos 1330, iară în cea

grecească de pre vrémile lui Isachie Anghel, împăratul Țarigradului”. Deci macar că cine să fie istoricii, macar cum nu-i pomenéște; însă putem înțelége pentru cea lătinească că va să dzică *Istoriia* lui Bonfin; iară pentru cea grecească a lui Nichita Honiatis, a cărora cuvinte și istorie, carea au scris pentru neamul românesc, toate le va afla înainte cititoriul nostru.

După acéstea după toate, foarte nestătătoriu să arată Sarniție în socoteala sa, căci uitând ale sale cuvinte, cu carile acmu pre vlahi foarte proaspeți îi făcea, iarăși să întoare și prea vechi îi arată: „Fost-au, dzice, Unalia, pre vrémile lui Honorie, om din neamul acestora, hatman vestit în vitejie; fost-au și altul din acesta nărod, anume Aetie, carile stând în mijlocul oștii sale au sprejenit războiul cel vestit, carile 3 dzile necontenit s-au făcut între uni și între vandali și între gotthi la Tolosa”. Iară acest Aetie au fost hatman oștilor romănilor, pre vremile lui Theodosie cel Tânăr, la anul de la Hristos 419.

Însă nici cu atâta să îndestuléște Sarniție, ce decât acéstea cu multul mai vârtoase (precum părére[a] îl duce) dovéde, nu de la sine, ce de la alții giuruiaște că va aduce; ce macar că în cuvinte sună, iară sunetul de unde să iasă, foarte molcom tace. Argumenturile lui carile

pentru ca să dovedească mojiciia românilor sint acéstea: [14]„Românii, dzice, s-au răcoșit asupra lui Isachie împăratul, cu carii împăratul fără năroc războaie au avut. Aicea întăi să pomenesc vlahii la istoricii grecești. Dzis-am, dzice, de faptele lui Traian scriind, pentru acea dintăi acestora începătură, însă nu lipsesc carii mai cu de-adins țin, precum neamul acestor vlahi să fie mutat de la italiianii ghenovezi, carii la gurile Dunării, și așéși din cetatea scaunului vlahilor, adecă acelor vechi dachi, să fie ședzut. La această povéste, dzice, trii socoteale aduc, nu de lepădat; întăi, căci vlahii precum din cea lătinească, așé din cea italienească limbă, graiul ș-au stricat. A doa, căci coloniile sau slobodziile romanilor pre carile li-au adus Traian în Dachia, Adrian și alții următori împărați, iară să le fie întors la Italia. A triia, că de ar fi fost românii din rămășițe oștii lui Traian, istoricii latini nu le-ar fi uitat numele, nici cu acest stricat dintr-alte limbi nume i-ar fi chemat mai pre urmă valahi; și așéși că prin vrémea a o mie de ani, necăiuri istoricii de numele lor nu pomenesc, fără numai după ce coloniile gheno[v]ezilor au apucat Chilia”. Acestea sint cuvintele, sau, mai adevărat să dzic, poveștile lui Sarniție, la care noi mult am avea a-i răspunde; ce, pomenind ce-am giuruit în Predoslovia noastră, adecă precum de ale noastre cevași macar neadăogând orce alți

scriitori au lăsat scris pentru neamul românesc, acélea numai culegând, de faţă să le aducem, precum în Capul ce urmadză la sfârşitul aceştii Cărţi le vom arăta şi de ciia peste tot cursul *Hronicului* unde vréme şi locul va pofti, anume le vom pomeni. Deci dară atâta numai pentru Sarniţie putem dzice, purtat între ritori cuvântul, carile dzice: *Ex partibus aliquid, ex toto nihil*, adecă: *din părţi câte oarece, iară din tot nimică* a înţelége n-am putut.

Ce pentru ca poftii cititoriului cât de pre scurt să slujim, atâta îi dăm aicea ştire să ştie că acéstea a lui Sarniţie nu sint de credzut, căci nu arată anume cine sint aciia carile ţin această părére, carea la istoricul adevărat mare pată de neştiinţă iaste a dzice: „odânăoară au fost” sau „au dzis oarecine”, căci acest féli de istorie iaste a babelor care spun noaptea poveşti pentru ca să-şi adoarmă copiii, ales când sint flămândzi. A doa, căci nu Adrian, ce Avrelian (carile cu 152 de ani mai pre urmă decât Adrian au stătut la împărăţie) au fost carile la vréme au mutat o samă de romani din Dachia numai peste Dunăre, iară nu la Italia. A triia, că ghenovezii niciodată Chilia n-au ţinut, ce Cafa şi alte cetăţi a Crâmului de pe marginea Mării Négre. A patra, căci dzice că: *pas, curte*, carile sint cuvinte moldoveneşti, sint italieneşti, iară nu lătineşti, care lucru de mierat iaste la învăţat

Sarniție, cum n-au putut ști că *passus* și *cortis* sint cuvinte chiar lătinești, nu italienești. A cincea, căci cuvintele lui céle dintăi nu să tocmăsc cu céle de pre urmă, ce, precum dzice el, că Misia țara (carea, când era Sampson giudeți la Iuda, ellinii cu acest nume o chema) așé să să fie numit de pre limba leșască, adecă de la cuvântul *Zmiessania iezica*, adecă „amesctecătura limbilor". Așé noi putem dzice că istoriia lui pentru neamul și numele românilor altă nu iaste fără numai o amestecare de cuvinte.

Capul XII. De părérea acelora carii buiguiesc precum niamul românilor din Dachia, macar că de la romanii de Italia s-ar trage, însă nici de la Flac, nici de la Traian să fie aduși, ce cu multe vacuri mai pre urmă, cu alt chip, întăi în Ardeal, apoi într-amândoaă țărâle acéstea să fie întrat

Această povéste, pentru proaspătă vinirea românilor în Dachia, nici la greci, nici la latini, nici la alt neam de scriitoriu am putut-o găsi, nici supt nume de istoric de la alții macar a să pomeni am audzit și, mai vârtos, căci chipul poveștii aceștiia chip sau nume de istorie macar cum a lua nu poate. Că de pe a cuvântului începătură și cursul a toată voroava, așéși de tot proastă povestire și din capăt pănă în sfârșit cu

totului tot basnă să fie să arată; carea spre adormirea pruncilor, iară nu spre audzirea bărbaților s-au scornit. Pentr-acéia, nici s-ar fi cădzut să o punem în rândul cu alte a altor istorici povești. Ce, știind minte datoriia giuruinței carea cititorului nostru am dat, ne caută orice, veri de bine, veri de rău de alții, adecă de începătura, de neamul, de firea și de obicéile neamului acestuia s-ar fi pomenit, cu inimă nevătămată, de față să le punem.

Basna dară acesta să poartă sub numele unui Simion Călugărul, după carile apoi urmadză un Misail, iarăși călugăr, și Evstratie, carele au fost logofăt a triile la răposat părintele nostru. Ce noi pre următori ce li s-au părut să urmédze lăsându-i, pune-vom nevoință să dosluşim acel Simion de unde s-au căpătat de această așé de grozavă minciună și macar că el singur minte, precum această povéste să o fi luat din hronicul cel unguresc, însă adevărat nu dzice, căci cât în putința noastră au fost din istoricii carii au scris pentru lucrurile ungurești nici pre unul cu amănuntul și prin multă vréme necercat n-am lăsat; și ales pe Anton Bonfin (carile adevărat s-ar putea dzice precum iaste domnul istoricilor ungurești) numai cât nu l-am frământat întorcându-l, însă de povéste ca aceasta a da n-am putut. Iară ce la dânsul am aflat, pentru Vladislav craiul unguresc și de

războaiele lui cu tătarâi, vii videa la Cartea 9, Cap. 15, unde pre larg toate vom pomeni.

Ce să vinim la Simion. Scrie dară călugărul acesta în *Predosloviia* (sau precum noi dzicem în *Prevoroava*) hronicului lui Uréche (pre caréle noi îl avem mai știut istoric moldovenesc), precum el această poveste în hronicul lui Uréche însămnată neaflând-o, n-au vrut și pre aceasta să o triacă cu condeiul său. Pentru numele dară băsnuitorului acestuia așé ne înștiințăm de la Miron Costin și de la ficiorul său Neculai Costin logofătul. Iară basna lui în pomenita Pridosloviie a lui Uréche așé o citim: Fiind, dzice, crai în țara ungurească Laslău (așé cheamă el pe Ladislav) căruia îi dzicea că iaste vâlhovnic (ce să tâlcuiaște din limba slovénească *vrăjitoriu*), să fie întrat mulțime de tătari cu pradă în țara ungurească. Craiul Laslău, vădzindu-să slab de oști și de puteri mierându-să cum va face și cum va putea să stea împotriva a atâta mulțime, să fie trimăs la împăratul Râmului (iară la care împărat nu pomenéște) și să să fie rugat să-i dea agiutoriu împortiva a unui nepriiatin de obște ca acesta. Împăratul solii lui Laslău să-i fie priimit și că-i va da cum mai în grabă agiutoriu să-i fie făgăduit. Și așé mulțime de tălhari și de ucigași și de alt féliu de vinovați de moarte, din toată împărăției lui strângând, să-i fie trimis acelui craiu

unguresc într-agiutoriu. Iară căci să să fie aflat atuncea atâta samă de tălhari în temnițile Râmului dă samă iarăși acel Simion, precum împăratul acela, când au stătut la împărăție, ori de a sa bunăvoie, ori de la publică silit, nu să știe, să să fie giurat că cât va împărăți el, nici un om macar cu orce féliu de vină, de sabiia sau de poronca lui să nu moară, macar de I-ar și da dreptatea morții; și cu acea socoteală, în vrémea împărățiii lui, să să fie aflat mulțime de tălhari prin toate tem[ni]țele închiși.

Așé dară, precum dzisem, împăratul, dzice, Râmului, vrând să trimiță acei tâlhari într-agiutoriu lui Laslău, întâi să să fie poroncit și să-i fie ars pre toți în giur împregiurul capului, pentru ca de ciia să să poată cunoaște dintr-alți oameni. Apoi, trimițindu-i, să le fie poruncit înapoi să nu să mai întoarcă, că carile se va întoarce și să va prinde în împărățiia sa, acela să va omorî. Laslău dară, luând acel agiutoriu de tălhari de la împăratul Râmului trimiși, să fie purces cu dânșii asupra tătarâlor, carii acmu, în țara ungurească întrând, ardea și prăda tot ce le ieșie înainte și, dându-le războí tare, să fie războit pe tătari și să-i fie biruit. Tătarii dând dos de fugă, Laslău cu tălharii și cu alte oști a sale să-i fie gonit pănă peste munți și pănă au dat de apa Sirétului; acolo tătarii, fiind de gonași întiriți și de frica carea le sta din dos, apa și fără vad a

tréce căutându-le, mulțime de dânșii în apa Sirétului să să fie înecat, carea din cela mal privind craiul Laslău să fie strigat în limba ungurească: *Siretem, siretem* adecă (precum iarăși călugărul tălmăcéște) „*Place-mi, place-mi*” și de pe acel a craiului cuvânt numele aceii ape să fie rămas Sereti, iară mai denainte apa Sirétului ce nume să fie avut nu va să pomenească.

Într-acesta chip craiul Laslău, făcând mare izbândă ca aceasta și la scaunul său cu mare pohvală întorcându-să, să fie vrut să să facă mare veselie, pentru ca să se desfătédze cu crăiasa și cu boiarii săi, pentru mare bucurie de biruință, carea au avut asupra nepriiatinilor săi.

Ce tâmplându-se acea a lui la scaun întrare în dzua de lăsatul săcului, de postul cel mare, și socotind că cu bucate de post nu va putea face masa după pofta și plăcérea lui, să fie trimis la papa de Râm și să fie cerșut voia pentru ca să-i dezlége luni și marți la carne. Carea papa făcându-i pe voie, să să fie veselit cu ai săi, precum am dzis, acélea trii dzile bând și mâncând și de atuncea, dzice Simion, să fie apucat ungurii obicéiu de lasă săc marțea, ca cum mai denainte de această tâmplare după pravila bisericii grecești li s-ar fi cădzut să lasă săc dumeneca săptămânii carea trecusă.

După acestea, vrând Laslău craiu iarăși să trimață pre acei tălhari romani la împăratul înapoi și cu mari și multe daruri să-i mulțumăscă pentru agiutoriul ce i-au dat și pentru binile care i-au făcut, împăratul să-i fie răspuns că mai mare și mai priimit dar nu poate să-i dea, decât dacă va opri pre acei oameni la sine, nici le va da voie să să mai întoarcă la locul său. Pentru care lucru, vădzând Laslău că împăratul nu mai priiméște la sine pre acei tălhari, așijderea temându-să să nu cumva acéleași furtușaguri și tălhușaguri să facă în țara lui, precum făcuse la Râm, de nevoie i-au căutat a le arăta locuri de hrană și de aședzământ; și așé să-i fie aședzat pe apa Morășului, care țară acmu să chiamă Maramorăș, și de atuncea să fie rămas acei romani pentre unguri în Ardeal multă vréme lăcuitori. Și de ciia, cu cursul vremii, acolo înmulțindu-să și plodindu-să, și nemaiîncăpându-i locul, să se fie sculat dintr-înșii și, trecând peste munți în ceasta parte, să fie aflat locurile (unde acmu țara Moldovei și a Munteniii stă) pustii și de oameni deșérte și, aducându-și de ciia și muierile și copiii de la Ardeal, să să fie aședzat cu totul pre acéle pomenite locuri pustii.

Aceasta dară iaste basna pre carea Simion acésta, sau singur din capul său a scornit-o, sau de la vreun prostac însă zavistuitoriu, mai

denainte din crieri fătată au aflat-o, la Predosloviia hronicului lui Uréche, fără nici o rușine a o prepune au îndrăznit precum cititoriul și mai pre larg la același hronic o va putea citi.

Iară noi aceasta a mai lungi părăsind, datoriia adeverinții istoricești ne siléște ca să cercăm și aflând să arătăm de unde iaste începătura aceștii basne, și cum și în ce chip pănă la acel măzac Simion au agiuns?

Capul XIII. Arată-să din ce izvor s-au scurs piștélnița aceștii puturoase basne

În ce chip apa limpede izvorului din curgérea sa în piștélniță și în bălți stă[tă]toare oprindu-să să strică, și grea putoare de glod sau de alt miros neplăcut sloboade, așé povéstea a unii adevărate istorii, în urechile și gurile a unor băsnuitori cădzind, în puturoase și grozave blojituri să preface. Iară precum mulți ca aceștia, prin mai toate vacurile să să fie tâmplat și cu a lor blăstămăție câtă tulburare și stricăciune să fie aducând istoriii adevărate, frumos ne arată Cornilie Agrippa, *Carte pentru deșirtarea științălor*, Cap. *Pentru istorie*; din carii și ca carii să fie fost Simion acesta, din cuvintele carele acmuși de față le vom aduce, fără prepus să va cunoaște. Însă iarăși el să nu fi avut cap carele să poată di-ntreg a scorni și a tocmi minciună ca

aceasta, prostimea voroavii îl arată. Care lucru noi, prin multă vréme în cumpăna socotélii cumpănindu-l și ispitindu-l, până mai pre urmă am socotit că, basnă la adevărații istorici loc neavând, iarăși la băsnuitori trebuie a să afla. Și așé, cărțile istoricilor într-o parte lăsind, de ale băsnuitorilor cu mare osirdie ne-am apucat; că precum uréchea hireșă, carea iaste mai aproape decât poate urechile de gura minciunoasă, ce iasă dintr-acea gură nu aude, așé sufletul odihnă nu poate afla până nu găséște adevărul carile îl ciarcă, oricât de departe și oricât de cu trudă i-ar fi a-l nemeri.

Așé dară, după câtăva pierdere de vréme și de osteninţă, până mai pre urmă am dat peste un hronic bulgăresc, cu limba slovenescă, însă fără numele și fără porecla izvoditorului scris. În mână luându-l, scriitoriu i-ași dzice au arătoriu nu putem alége; căci ca cum am fi întrat peste niști tinoasă piștélniță și glodoase tini și bălți fără pod, fără drum și fără nici o potică de mărs sau de trécere, așé bloșticăind mai mult decât mărgând, până mai pre urmă agiunsem la cuvântul himicilor, adecă la capul mort de la carile isvorâia dzisa, mai denainte puturoasă basnă, pre carea din cuvânt în cuvânt a o tălmăci și cititoriului, pentru privala înainte, a i-o pune nu ne vom lenevi.

Fost-au (dzice hronicul bulgăresc) odânăoară în țara unguriască un Vladislav (căruia Simion îi dzice Laslău) craiu, carile să să fie sculat cu oaste asupra lui Stefan, craiului bulgăresc, iară pricina căci să să fie scorint această nepriietenie între acești doi crai, dzice, să fie fost aceasta: căci Stefan craiul bulgăresc, luând de la împăratul Țarigradului titul și coroană de craiu, Vladislav de râvnă și de zavistie nesuferind (căci el singur numai pre atuncea cu titul de craiu, dzice, să fie fost) să-i fie poroncit sau craiu să nu să scrie, sau să știe că să va rădica cu oaste asupra lui. Și cu cuvântul deodată, cu multe oști rădicându-se, au purces asupra lui Stefan.

Stefan craiul să fie avut un frate, pre carile să-l fie chemat Sava și să fie fost mitropolit a toată bulgărimea. Deci înțelegând Stefan, craiul bulgăresc, că-i vine asupra Laslău, îndată să fie trimis înainte lui soli pe frate-su Sava, mitropolitul, pentru ca, cu cuvinte de pace și creștinești, doară l-ar putea întoarce dintr-acea nedriaptă socoteală ce-și băgasă în cap. Sava dară, mitropolitul, mărgând la tabăra lui Laslău și cu mare umilință și creștinească plecăciune soliia dându-și, să-l fie rugat pentru ca să să părăsască de acea oaste, fără nici o dreptate rădicată; ce împietrită inima ereticului Laslău (așé numéște hronicul pe catholici, eretici)

nicidecum ascultare rugămintelor Savei a da să nu fie priimit.

Sava, mitropolitul, vădzind că cu voroava și rugămintea cătră om ceva nu foloséște, să să fie întors cătră Dumnădzău a să ruga și, stând o dzi și o noapte în rugă necontenit, cu fierbinți lacrimi să fie cerut agiutoriu de la Dumnădzău pentru ca să întoarcă împietrită inima lui Laslău și să nu-l lasă, cu pricina lui, să să vérse atâta singe nevinovat. Dumnădzău, carile ascultă ruga acelor ce i să roagă cu credință, și a Savii lacrimi vădzind și rugămintea ascultându-i, să fie poruncit nuărilor să nu mai ploaie, iară soarelui să vérse căldură oamenilor și dobitoacelor nesuferită, carea, după poronca lui Dumnădzău făcându-se, toate izvoarele și apele mai mici să fie săcat, iară apele céle mai mari atâta să să fie încăldzit cât s-ar fi părut că fierb; și încă ce iaste și mai-mai de mare minune, că vinul și alte féliuri de băuturi, ce purta Laslău cu sine în tabără, nu numai căci s-au fost stricat, ce încă de atocma cu apa undedzată înfierbântându-să, să nu să fie putut bea.

Deci oastea lui Laslău, într-atâta arșiță și sete ce să afla, macar că apa, cumuși era fierbinte, cu larg gâtlej înghițiia, ce nicidecum séte să-și potolească să nu fie putut.

Sava, de menunea aceasta de la Dumnădzău înștiințându-să, pentru ca să-și bată gioc de Laslău, să fie trimis la dânsul jeluindu-să că piiare de séte și să i să fie rugat să-i trimață vréun feliu de băutură pentru ca să-și răcorească inima.

Laslău să-i fie răspuns precum el și toată oastea lui aceiași nevoie pate și precum ce să-i trimață de băut nu avea. Atuncea Sava, tocmai ca Ilie, iarăși lui Dumnădzău rugându-să să fie poftit să sloboadză nuării piatră în chip de ghiață, carea peste toată fața pământului să cadză; iară în tabăra lui Laslău nici un grăunț să nu pice. Dumnădzău și de aceasta făcând după voia Savei, el să fie cules piatră de ghiață multă și puind-o într-un blid mare să o fie trimis dar lui Laslău.

Laslău, vădzind gheața și apoi înțălegând și minunea carea prin gura Savei au fost făcută, nu numai pace vécinică cu Stefan craiu să fie făcut, ce încă și eresiia lepădând, să să fie botedzat (ca cum adecă catholicii n-ar fi botedzați!); și singur Sava, mitropolitul, din sfânta scăldătoare priimindu-l, să-i fie pus numele Vladislav și, fiind el mai denainte eretic și mag, adecă vrăjitoriu, să fie vinit la pravoslavie și mai pre urmă și sfânt să fie ieșit.

De Laslău dară lui Simion, de eresiia, de botedzul și de crăiia lui așé; iară pentru alaltă a basnii parte, purcede înainte iarăși acela hronic, povéstind.

Acest Laslău, dzice, crăind în țara ungurească, s-au sculat Batie cu nenumărată mulțime de oaste tătărască și, suppuind supt sabie și supt foc țara Moscului, a Litfii și toată crăiia leșască, apoi au întrat în țara ungurească și până la scaunul crăiii agiungând, mare moarte în oameni și stricăciune pământului au făcut (macar că numele cetății scaunului unguresc nu pomenéște, ce dzice numai c-au fost o cetate prea tare și din toate părțile cu apă încungiurată).

Laslău, craiul unguresc, vădzind că cu ce să stea împotriva atâta genune de tătari nu va putea, cu puținei, carii pre lângă dânsul s-au tâmplat, să să fie închis într-acea cetaté și, trimițind soli pre la toți craii și domnii creștinești, și mai cu de-adins la împăratul Râmului, să să fie rugat să-i dea agiutoriu să poată sta împotriva a nepriiatin și vrăjmaș de obște a tot neamul creștinesc; ce puțin și mai nemică agiutoriu au putut de la dânșii lua. De care lucru Ladislau, de tot agiutoriul omenesc părăsit și de ale sale puteri slab și neputincios vădzindu-să, să să fie suit într-un stâlp de marmure atâta de

înalt cât de-abia i s-au fost vădzind vârvul (caută de te miră stâlpul de marmure bulgăresc cât iaste de înalt!). Din vârvul acelui stâlp privind Laslău cum ard și pradă pe dinafară tătarâi lui Batie, cu lacrămi fierbinți să fie început a să ruga lui Dumnădzău, ca numai din ceriu doară să-i trimiță agiutoriu carile să-l izbăvască și pe dâns și pe țara lui de supt focul și sabiia tătarâlor. Iară lacrămile lui Laslău carile au fost vărsind atâta să fie fost de fierbinți și de iuți, cât stâlpul acel de marmure din vârv până în temelie să-l fie potricălit (aceasta povéste iaste căriia noi moldovénii îi dzicem minciună cu coarne).

Așé Laslău fiind cu tot gândul cătră agiutoriul din ceriu și cu trupul asupra stâlpului rădicat, de năprasnă să fie vădzut un cal prea frumos, înșelat, înfrânat, la rădăcina stâlpului, de nime nețînut stând, și pre șea să fie avut un topor de céle lungi în coadă (carile poartă la noi ungurénii); el la cal uitându-să să fie audzit un glas că-l strigă: „Laslee, Laslee!”. El, întorcându-și ochii, să fie vădzut un om bătrân carile să-i fie dzis: „Nu te téme, Laslăe, căci Dumnădzău au căutat spre lacrămile tale și au ascultat rugămentea ta; și ț-au dăruit biruință asupra vrăjmașilor busurmani”. Acéstea dzicând bătrânul acela, să să fie făcut nevădzut.

Laslău, pricepând că agiutoriul îi iaste trimis de la Dumnădzău, coborându-să de pe stâlp, să fie încălecat pe calul cel năzdrăvan din ceriu coborât și să fie luat a mână toporul cel din aer oțălit; și așé, îmbărbătând pre cei puțini ai săi ce avea în cetate, să fie deșchis porțile și fără véste să fie dat năvală tătarâlor, carii acmu ardea și prăda târgul pe denafara cetății. Iară tătarâi, vădzind că li s-au pornit Laslău asupră, ca morții de frică, de nemică alta apucându-să, numai de fugă să fie plecat.

Ladislau cu ungurii săi dé-aproape gonindu-i și frământându-i, mulțime de dânșii să fie omorât.

Iară Batie hanul, vădzind răzsipa tătarâlor săi și biruința la unguri a vini, altă ce au avut cu prada agonisit să fie lepădat tot și numai pe sora lui Laslău (pré carea cu câteva dzile mai denainte au fost robit-o) pe sapa calului după sine aruncând-o, să fie plecat fuga, socotind ca doară cu fuga va putea scăpa.

Ce Laslău craiul, decât toți și mai viteaz și mai vârtos fiind, să fie luat în goană pe Batie și, agiungându-l din dos, n-au fost putând să-l lovască de soru-sa, pentru care să fie dzis: „Soro, pleacă-ți capul într-o parte pentru ca să pociu lovi pe păgânul”. Ce soru-sa, mai mult păgânului agiutând decât frăține-seu, oricând

se întindea Laslău cu toporul să taie capul lui Batie, iară ea să fie fost plecând într-acea parte și să-l fie fost scutind; (căci acmu Batie ș-au fost luat muiare; și ca o muiare mai [mult] iubiia viața bărbatului decât a frăține-său). Laslău pănă mai pre urmă, cunoscând precum soru-sa în tot chipul siléște să apere pe busurman și mai mult feréște viața lui decât a frăține-său, într-amândoi ca-n niște nepriiatini totodată toporul să-și fie îndreptat și așé de tare să-i fie lovit cu cât o lovală pe amândoi deodată să-i fie despicat din cap pănă în oblâncul șélii.

Așé, viteazul acela Laslău, după ce au ucis pe Batie și pe soru-sa, cu mare izbândă la cetate-și întorcându-să, să fie poruncit să să ia sama tâlharilor pre carii i-au prins vii; și, după ce au aflat mulțime de dânșii fără număr de multă, să fie dzis că oricarii din păgâni ar vre să se botédze, să fie iertați; iară carii a să creștina n-ar priimi, pre aciia pre toți până la unul să-i omoare; și așé să fie și făcut.

Iară boierii ungurești și cetățénii, împreună cu tot nărodul, vrând ca pomenirea slavii lui Laslău în véci nemuritoare să rămâie, făcând chipul lui Laslău de aramă vărsat, pe cal călare și în mână toporul țiind, să-l fie pus în vârvul acelui stâlp pre carile s-au fost urcat Laslău când s-au fost rugând lui Dumnădzău, carile,

dzice, că și pănă astădzi stă.

Acestea dară sint carile de Laslău vrăjitoriul, apoi și sfântul, povéstéște hronicul bulgăresc. Și tocma ca acéstea și mai pre urmă am aflat și la un hronic rusesc carile să cunoaște că din cel bulgăresc această povéste din cuvânt în cuvânt să o fie luat. Iară alalte câte mai mult adaoge Simion sau altul asemenea lui, măzac mai denainte dânsul, adecă de românii cei din temnițile Râmului scoși și într-agiutoriul lui Laslău trimiși, de unde să le fie scornit nicicum mai mult a afla nu poate socotim că din istoriia a doi crai, pre doaă deosăbite vrémi tâmplată, o basnă ciudată ca aceasta alcătuind, prostimii să o criadză, cu condeiul hârtiia au muruit; iară cum dintr-acéste doaă adevărate istorii o basnă să să fie scornit iată aicea vom arăta.

Capul XIV. Arată-să precum această basnă cu Laslău iaste scornită din istoriia adevărată a doi crai ungurești

Nu ni-au ieșit din minte, iubite cititorule, că giuruința noastră au fost ca, fără nici o durére sau bucurie a inimii, orice streinii de neamul nostru, veri bine, veri rău în scrisorile sale ar fi pomenit, fără nici o împotrivire din gândul nostru macar un cuvânt să nu adaogem și nici alt féliu de probodzire să le dăm, fără numai iarăși în ce

și cu ce alți istorici, de credință vrédnici, i-ar dojeni. Însă aceasta noi pentru istorici și pentru carii macar cât de puțin în numărul scriitorilor sint priimiți, am giuruit, iară nu și pentru blojiitori și din toată cărarea istoriii adevărat rătăciți. Pentru care lucru iertare de la cititoriu poftind, ne vom apuca, ca, cât mai pre scurt vom putea, căptușala aceștii basne pănă la goliciune să o descoperim, și la trupul ei cât de grozavă și de scârnavă să fie tutror să o arătăm.

Fără nici un prepus sintem precum basna aceasta din doaă adevărate istorii a doi crai (carii prin deosăbite vrémi au crăit în țara ungurescă) să o fie alcătuit, ori Simion, ori cine altul ar fi fost cel dintăi a ei scornitoriu. Deci o istorie iaste carea s-au tâmplat pre vrémile lui Solomon și a Gheizii fraților, carii pe la anul de [la] Hristos 1062 au fost amândoi împreună crai țărâi ungurești; iară alta pre vrémea a Belii al patrulea, ficiorul lui Andrei al doilea, carile au fost craiu pe la anul de la Hristos 1235, precum scrie Anton Bonfin la aceiași anni, unde pre larg de lucrurile în vremile acelor crai tâmplate pomenéște.

Așijderea *Hronologhiia* lui Avram Barclai mărturiséște, precum între acești doi crai aproape de doaă vacuri, adecă doaă sute de ani să fie trecut. Întâi dară însămnédze cititoriul

nostru că basna bulgărească dzice precum Batie au fost carile, întrând în țara ungurească, l-au omorât Laslău cu toporul; iară *Istoriia* adevărată a lui Bonfin și alții toți, carii după Bonfin au scris, dzice precum când au întrat Batie în țara ungurescă au fost craiu Bela, ficiorul lui Andreiu, unde alta nu vei audzi de la pomenitul Bonfin[15], fără numai că biruind Batie pe Bela craiul cu războiu, toată țara ungurească supt foc și supt fier să fie pus, și precum Bela, scăpat de toată nădejdea, cu puțini să fie hălăduit la Avstriia și acolo cu multe nevoi și becisnicii să să fie izbit aproape de patru ani, adecă pănă când Batie cu tătarii săi, de pradă și de moarte săturându-să, de bunăvoie iarăși s-au întors în tătărâme, de unde ieșisă.

Într-un cuvânt, cât au stătut Batie în părțile țărâi ungurésti, istoriia tot rău peste rău și moarte de foc și de fier pomenește, iară pentru biruință asupra tătarâlor macar o slovă nu să află. Și așé basna pentru românii de la Râm, craiului unguresc împotriva lui Batie într-agiutoriu trimiși, și biruința craiului unguresc (precumu-și iaste firea basnii) iaste adevărată minciună. Nici cu altă povéste din istorie basna aceasta a potrivi putem, fără numai doară de va fi citit măzacul acela pentru comani romani, căci pe vrémea Belii acii comani au fost lăcuind prin Podoliia țărâi leșești și sculându-să o samă

dintr-înșii au mărs de s-au închinat craiului unguresc și s-au botedzat cu toții, cărora craiul li-au dat loc de aședzământ în țara ungurescă piste apa Tissei de céia parte.

Ce aceasta povéste nici o potrivire cu basna având, să vinim la povéstea lui Vladislav, căruia hronicile îi dzic cel sfânt, carile au avut multe și vrăjmașe războaie cu unii, și cel mai groaznic pe urmă cu Ghiula, domnul unilor, iară nu cu Batie; care povéste multă asemănare având cu basna lui Simion, cât să va putea mai pre scurt și mai curat, aicea o vom arăta.

[16]Bonfin, pentru lucrurile ungurești iscusit istoric, scrie precum crăind în țara ungurească Solomon, la anul de la Hristos 1062, s-au sculat Ghiula, hanul unilor, și cu mare pradă au întrat în țara ungurească, împotriva a căruia Solomon craiul împreună cu frații săi (carii și hatmani oștilor era), cu Gheiza și cu Ladislav (pre acesta poate fi înțelége măzacul Simion să fie Laslăul lui), și cu toată oastea carea după strâmtoarea vrémii au putut strânge, mărgând, li-au ieșit înainte la cetatea Doboc, supt muntele ce să cheamă Herlem, unde vrăjmași dintr-îmbe părțile războiu făcându-să, fură ungurii biruitori. Aicea dzice Bonfin: „Nu putem tréce cu cuvântul minunat lucrul carile au isprăvit Ladislav. Că vădzind Ladislav pre un [h]un carile o fată

ficioară apucând o aruncase pe cal după sine și cât ce putea să scape fugiia, s-au luat Ladislav a-l goni, și pentru că i se păruse că iaste fata episcopului de Varadin și pentru mai cu de-adins ca să-i scutiască curata-i ficiorie din spurcăciune păgânului, cu tot de-adinsul îl întiriia și acmu din cal agiungându-l, însă și de rană ce avea fiind oarecât slăbit, și pentru ca nu cumva pe ficioară să lovască ferindu-să, au strigat : „O, ficioară! Dă-te gios de pe cal și împreună trage cu tine și pe păgânul răpitoriu” . Ficioara, cuvântul lui Ladislav îndată plinind și apucând pe păgân, l-au pornit de pe cal și amândoi au cădzut de pe cal la pământ.

Ladislav, dacă au vădzut pe [h]un dat gios, socoti că nevrédnic de bărbățiia sa lucru va fi de nu va descăleca și el și singur la singur să margă; și așé, îndată, descălecând și de luptă apucându-să, cu toporul (caréle după obiceiul unguresc purta) lovindu-l, i-au zburat capul. Unii din istorici (dzice Bonfin) scriu, precum, luptându-să Ladislav cu [h]unul, ficioara să fie apucat săcurea și ea să fie tăiat capul [h]unului”.

Împotrivă scriu și alții, povéstind precum pentru [h]un să să fie pus și să să fie rugat lui Laslău să nu-l omoară.

„La aceastași povéste adaog alții (dzice Bonfin), precum Ladislav să fie avut un cal

carile nu numai de picioare să fie fost mai bun și la trup mai frumos decât toți caii, ce încă și la fire cu multul pe toți să fie covârșind, căci voia și pofta domnului său, cum ar fi avut mente, au fost pricepând. Așé au fost învățat cât în războiu și el pe nepriiatini cu gura au fost apucând și, dându-l gios, cu picioarele l-au fost stropșind; de la stăpâ[nul] său macar o dată n-au fost fugind și la loc de primejdie pricéperii au fost arătând”. În scurt, Bonfin atâta va să dzică de calul lui Ladislav, cât dzic arapii de chioheilianii săi.

Și puțin mai gois, iarăși la acela loc, dzice Bonfin: „Atâta fărmătură și omor au făcut ungurii în [h]uni, cât nici unul macar de povéste n-au scăpat. Iară Solomon craiul cu frații săi Gheiza și Ladislav, cu mare izbândă și biruință ca aceasta, de mulțime de robi de la păgâni mântuind și toată prada întorcând, cu slăvită bucurie s-au întors în țara ungurescă, unde dzua biruinții între praznicile annului puind, cu veselie de obște și cu cântări svinte au mulțămit lui Dumnădzău”.

Ia aminte aicea fietecine și socotiască cursul istoriii adevărate, adecă de bărbățiia și vitejiia lui Ladislav, de ficioara carea au scos-o de la păgân, de toporul carile au tăiat pe [h]un cu dânsul, de acéiași fată, cum, după socoteala a

unor scriitori, au fost cădzut cu rugăminte la Ladislav pentru stăpânu-său; așijderea bunătate și priceperea calului deosăbite dintr-altele dobitoace, precum dzic proștii noștri ca cum ar fi fost năzdrăvan, căci au fost putând alége cine-i stăpânu-său și cine-i nepriiatin, împotriva a căruia împreună cu stăpânu-său s-au fost bătând și precum la vréme de primejdie, macar slobod pe stăpânu-său n-au fost părăsind; și altele pe amănuntul câte mai sus am pomenit, de le va lua cineva sama binișor, au nu toate aiavea arată că din curata a adevărului istoriii fântână, piștelnița basnii bulgărești să să fie abătut și în gura minciunosului ca-ntr-o baltă stătătoare să să fie împuțit?

Așijderea alalte a basnii părți, carile urmadză de unde l-au zmult și cum l-au în minciuna lui schimonosit, iară acum vom arăta. Același istoric Bonfin, istoriia sa înainte ducând, dzice: [17]„După ce au cădzut între Solomon și între Vladislav vrajbă, Solomon au făcut legământ cu Cutesc, domnul unilor, împotriva lui Ladislav într-acesta chip: ca Solomon să dea muiare pe fata sa lui Cutesc și toată Transilvania, adecă țara Ardealului, să o dea să fie vécinică moșie unilor”.

De aicea aiavea să cunoaște că băsnuitoriul,

îndărăpt puind cuvintele poveștii și numele schimbând, dzice că Batie au fost luat întăi în robie, apoi și muiare pe sora lui Ladislau; iară istoriia împotrivă dzice că Solomon pentru ca mai tare și vécinic legământ să facă cu [h]unii ș-au fost tocmit să dea pe fata sa muiare lui Cutesc, domnului unilor. Așijderea istoriia scrie precum Solomon pentru dreptatea sa ar fi putut să ceară agiutoriu de la împăratul Henric (căci pe atuncea acela era împărat împărățiii Apusului), însă acéia dzice că n-au făcut-o pentru căce știia că chesariul era împiedicat cu oștenire în doaă părți, căci și Papa și saxonii totodată i s-au fost sculat cu oști asupră.

Iară basna spune precum Laslău să fie cerut oaste într-agiutoriu împotriva lui Batie și a tătarâlor lui și ce Solomon a isprăvi nici s-au ispitit; iară basna dzice că Laslău cerșind agiutoriu au și luat, adecă tâlharii acei, în temnițele Râmului de atâta vréme închiși.

Bonfin, înainte voroava țiindu-și, dzice: „Ladislav, după ce au gonit pe Solomon de la crăiie și au apucat el scaunul și toată stăpânirea, fără zăbavă s-au sculat hatmanul unilor Copulh, ficiorul lui Crul și, întrând în țara Ardealului, pănă la Varadin și pănă la Tocai, foarte rău au prădat-o și mulțime de robi și de plian apucând, s-au fost întors înapoi și,

agiungând la apa Timișului (de pe această apă cetatea Timișvarului ș-au luat numele), acolo la trecătoare i-au împresurat și Ladislav cu oștile sale dându-le năvală, în malul trecătorii, mare vărsare de singe de îmbe părți s-au făcut.

Ce robii vădzind agiutoriu ce le vinise, toții odată unul altuia legăturile dezlegând, cu muieri, cu copii au dat și ei de altă parte năvală în unni și așé, de o parte Ladislav cu ungurii, iară de altă parte robii, dând războiu bărbătéște, pănă mai pre urmă au biruit pe unni și atâta i-au omorât și i-au înecat, cât mai mult de unul (căruia i-au fost numele Secheno) viu n-au scăpat".

Mai pomenéște și aceasta Bonfin că Ladislav, după ce au ajuns în urmă pe unni și vădzind atâta mulțime ce era, întâi să fie stătut la rugă și cu fierbinți lacrămi să să fie rugat de la Dumnădzău agiutoriu, socotind că singură putérea sa nu iaste să să puie împotriva a atâta păgânătate.

Socotească și aicea cititoriul și cunoască schimositura basnii, carea pentru Copulh pune pe Batie; pentru apa Temișului, pune a Sirétului; pentru lacrămile lui Ladislav în malul apii pune a lui Lasău al său în vârful stâlpului celui de marmure, și pentru robii ce ș-au sfărâmat legăturile ș-au dat lui Ladislav și șie

agiutoriu, pune pe tâlharii din legăturile temințelor Râmului.

Iară de unde să fie luat băsnuitoriul de dzice că acel împărat a Râmului s-au fost giurat nime de sabia lui să nu moară, aceasta nicidecum a o dosloși n-am putut, căci nici un istoric să aibă ceva asemănare cu această basnă cevași să scrie n-am aflat, fără numai doar de va fi schimonosit cuvintele lui Ladislav, carile pentru unnii biruiți cătră oastea sa dzice, și în locul lui Ladislav va fi pus pe împăratul Râmului.

Iară cuvintele lui Ladislav Bonfin așé le poménéște: „Parcite humano sanguini milites, parcite. Sat cruoris hostibus effusum. Fugientem capite multitudinem, ut si forte ad orthodoxam fidem animum advertere voluerint, Dei populum amplificemus”. Adecă: „Cruțați, ostașilor mei, cruțați singelui omenesc; destulă vărsare s-au făcut de singe neprietenesc. Prindeți numai (iară nu omorâți) mulțimea ce fuge, cândailea să vor întoarce cu inima cătră credința orthodoxiii și vom înmulți poporul lui Dumnădzău”.

Mai iaste a lui Ladislav și altă povéste, în carea Bonfin așijderea pomenéște precum alalți unni, audzind de prăpădirea domnului lor cu toată oastea în țara unguriască, cu toții să să fie sculat și încă luând în soție și pe comani, și pe

amaxovii, și pe ruși, de iznoavă să fie întrat cu pradă în țara ungurească, cărora Ladislav cu oaste înainte ieșind, ca și pe cei dintăi încă și mai rău să-i fie bătut și așéși singur cu toporul ce purta să fie tăiat capul lui Ac, domnului unnilor.

Așijderea dintr-altă poveste a lui Bonfin, tot acoloși, puțin mai gios, poate să fie mutat basna numele apii Visla cu Sirétul. Căci Ladislav, vădzind că rușii în războiul dintăi s-au fost însoțit cu unnii, pentru mai cu multul să-și răsplătească și asupra lor, ce rușii la pace cu rugăminte plecându-să ș-au așédzat lucrurile cu Ladislav; iară léșii, tot în pizma lor stând, Ladislav greu, însă cu biruință, războiu au avut cu dânșii; și așé, după biruință, tot aruncându-i și sfărâmându-i, să-i fie gonit pănă i-au trecut peste apa Vistulii.

Rămas-au acmu să videm unde s-au scornit și minciuna pentru stâlpul, carile, dzice „bulgariul” precum să fie rădicat cétățenii în slava lui Ladislav. Ce și acestea tot din *Istoriia* lui Bonfin să fie căptușită aiavea iaste; că Bonfin dzice: „Ladislav după ce au dobândit atâtea biruințe asupra tuturor nepriiatinilor săi, să să fie dat câtăva vréme odihnii, în care vréme în chip de vânătoare trecând pre locul ce să cheamă Batorian, cu îndemânare ceriască

îmbiiat fiind, acolo în slava Precuratii Ficioare, pe apa Hirsului să să fie zidit o besérică prea înaltă și prea frumoasă”.

Acestea sint dară războaiele și biriunțele carile istoriile adevărate pomenesc să fie avut Ladislav, ce l-au poreclit sfântul, asupra unilor, pre carile hloricarii (iară nu hronicarii) pomeniți amestecându-le și schimbându-le blăstămățéște, cu duhul minciunii li-au spurcat și ca un stârv lângă drum mort, carile nările drumeților bântuiaște, așé ei urechile a multora cu minciuna aceasta împlând, de atâta vréme până acmu, cei mai proști la socoteală și în istoriile adevărate neispitiți în loc de istorie adevărată au credzut-o.

Ci noi, pentru ca să doslușim aceasta, poate fi mai mult ne vom fi zăbăvit decât răbdării cititorului nostru ar fi trebuit. Acmu dară basnile iarăși băsnuitorilor lăsind, la rândul cuvântului să vinim.

Capul XV. De părerea acelora carii priimăsc precum coloniile românești de la Traian să să fie aședzat în Dachia; însă pe acéleași alți împărați următori iarăși să le fie rădicat și să le fie tras înapoi

Această părére a multor din scriitori, macar

că cu câteva vacuri după viața lui Traian la ivală au ieșit și rândul ei ar fi poftit, ca la locul și la vrémea ce s-au tâmplat, acolo să o aducem; însă noi puind în socoteală că pănă a nu aduce la mijloc mărturiile scriitorilor pentru aședzământul romanilor în Dachia și pentru necurmat traiul lor într-însa întăi macar cevași nedzis și nearătat să nu lăsăm, orce într-alt chip și împotriva socotélii de obște s-ar părea. Această dară povéste precum romanii de la Traian împărat în Dachiia puși și aședzați, mai pre urmă Avrelie împărat iarăși să-i fie trecut peste Dunăre în Misiia, la câțiva istorici[18] (a cărora credință nu să poate lepăda), pomenită o aflăm. De la carea cei ce vor și să silesc să aréte, precum românii noștri să nu fie din romani trăgându-să, pare-li-se că tare putére agonisesc. Argumenturile dovédii lor, cu această povéste, din cei mai vechi istorici carii de această povéste să fie pomenit sint Vopiscus, Iornandis, Suida și câțiva alții acestora următori.

Ce Vopiscus mai pre larg și mai curat scriind, precum sint cuvintele lui, aicea le vom aduce: „Avrelian, dzice, Dachiia peste Dunăre, pre carea Traian o făcusă provinție romăniască pustiindu-să, toată Illirie și Misia socotind că nu o va mai putea ținé, au scos din cetățile și din locurile ei pe romani și i-au aședzat în mijlocul

Misiii și i-au mutat numele dzicându-i Dachia, carea acmu desparte Misia de sus de la Misia de gios și fiind mai denainte Dachia den a stânga Dunării (precum curge spre mare), acmu cea de Avrelian descălecată stă den a dreapta Dunării”.

[19]Această povéste atâta-i >iaste< de adevărată, precum iaste și povéstea carea arată desălecătura Dachiii cu romani de la Traian (precum și mai pre larg să va videa unde va vini rândul istoriii să însămnăm lucrurile tâmplate pe vrémea acestui Avrelian împărat).

Însă noaă frumoasă și nebiruită dovadă ne dă acest istoric împotriva acelora ce nicicum nu priimăsc românii din Dachia să fie români de la Italia, de vréme ce curat arată că Avrelian au rădicat românii de Traian puși în Dachia și i-au trecut numai peste Dunăre în Misia. Iară de la aședzământul romanilor în Dachia pănă la acest Avrelian au trecut la mijloc 167 de ani, prin care vréme romanii necurmat în Dachia au lăcuit.

Iară precum aceiași romani să să fie întors iarăși în Dachia și de ciia nicicum vreodată să nu o fie mai părăsit, ce așéși pănă la vremile noastre tot într-însa necurmat să fie lăcuit, tot trupul istoriii noastre va arăta, aducând

mărturiile a scriitorilor carii după vrémi și după împărații ce împărățiia au însămnat de lucrurile romanilor carile s-au tâmplat în Dachia.

Însă aicea nu vrum să trécem cu condeiul nesocotită îndrăzneala lui Stanislav Sarniție, carile vrând românii noștri nu din romani, ce din dachii cei vechi să să fie trăgând să aréte, apucă aceste mai sus pomenite cuvinte și după a sa plăcére mutând gândul și socoteala scriitorilor celor vechi într-acesta chip, dzice: „Slobodziile acélea a lui Traian împărat, Adrian și alți împărați mai de pre urmă, iarăși li-au adus înapoi în Italie”[20].

Aicea Sarniție în locul lui Avrelian (carele, precum dzisem, au fost cu 167 de ani mai pre urmă) pune pe Adrian, carile au stătut la împărăție îndată după moartea lui Traian; și în locul Misiii, pune Italia, care cuvânt nici un istoric nu l-au dzis.

De pe acéste abătute din cărarea adevărului a lui Sarniție cuvinte, cât să fie de schiopătând istoriia lui pentru neamul românilor fietecine poate cunoaște, nici mai mult ar fi trebuit cu une cuvinte fără temeiul ca acéstea audzul cititorului să supărăm; ce fiindu-ne datoriia cevași nedzis, adecă ce la alții pentru moșia noastră pomenit să află să nu lăsăm, precum înainte își mai

prelungeşte părére, aşé din cuvânt în cuvânt aicea a o arăta nu ne vom lenevi.

Într-alt loc al istoriii sale, Sarniţie tocmindu-şi poate fi greşala, pe Adrian lasă şi de Avrelian să apucă; însă şi aşé altă socoteală împotriva socotelii sale cei dintăi singur şiie îşi scornéşte, adeverind că de au şi rădicat Avrelian acéle slobodzii a lui Traian, însă mai mulţi din romani să fie rămas în Dachia. Ce să vinim la cuvintele lui: „Avrelian, dzice, macar că acele leghioane italieneşti pe carile Traian odânăoară în Dachia le băgase înapoi le-au scos, însă colónii (ca cum am dzice ţăranii cei mai proşti) şi carii grijea casii purta, acoloşi au rămas, carii cu deprinderea graiului lătinesc au stricat limba cea slovenească cu carea şi acmu vlahii să slujesc”[21].

O, minunate Sarniţie, cum poţi îndrăzni că românii din Dachia astăzi grăiesc limba slovenească cu cea lătinească stricată? Cum nu te uiţi la alţii şi mai vechi şi mai de ispravă decât tine istorici carii într-un glas mărturisesc că limba românilor din temeiul ei iaste din cea lătiniască? Noi mai mult ceva împotriva lui Sarniţie a dzice nici îndrăznim, nici ne trebuie, fără cât în limba noastră îl întrebăm: Ce faci, Sarniţie? lătinéşte i-am dzice: *Quid fatis Sarnitii* slovenéşte: *Čto délaişi Sarniţie?* Şi de această

proastă întrebare el singur socotească: limba românească din cea lătinească au din cea slovénească iaste stricată? Ce noi pentru a lui Sarniție părére mai puțină grijă purtând, ne uităm la cei vechi și de credință vrédnici istorici, carii cu bună samă pomenesc precum Avrelian să fie mutat pe romani din Dachia în Misia. *Hoc opus, hic labor*, „acesta-i lucrul, aicea iaste osteninţa”, pentru ca să cercăm și iarăși din istorici, în cuvintele a cărora prepus să nu cercăm și iarăși din istorici, în cuvintele a cărora prepus să nu fie, să arătăm, precum de au și trecut romanii din Dachia pe vrémea lui Avrelian în Misia, iarăși în curând să să fie întors la locurile sale céle de moșiie, adecă în Dachia.

Ce aceasta fiind tot propozitul istoriii noastre puté-se-va, nedejduiesc, a să înștiința cititoriul nostru din tot cursul hronologhiii, unde pre la locurile trebuitoare îndestul mărturii înainte să vor aduce.

Iară acmu vine rândul să arătăm cea mai de pre urmă socoteală, adecă să aducem toate mărturiile istoricilor, pre scurt, carile dovedesc precum Dachia au fost de la Traian împărat, cu cetățeni și slujitori vechi romani, desălescată, și de ciia precum aciiași romani să fie moșii-strămoșii românilor, carii și astăzi în părțile Dachiii lăcuitori să află, adecă moldovénii,

munténii, maramorășénii, românii de peste Dunăre și coțovlachii din țara grecească, căci toate acéste năroade dintr-aceiași romani ai lui Traian să fie, nu numai limba și graiul, ce și a tuturor vrémilor istorii mărturisesc.

Capul XVI. Aducă-să pre scurt mărturiile a multor istorici carii în scrisorile sale adeveresc precum Ulpie Traian împărat au descălecat Dachia cu cetățeni de la Roma și cu oșténi bătrâni romani și precum românii cești de astădzi [ce] lăcuiesc în Dachia sint dintr-același neam și dintr-acéiași viță a acelorași romani

Ulpie Traian, după ce au dezrădăcinat pe dachi din țărâle Dachiii, precum din toată Dachia, încă și în Misia mulțime de romani să fie pus în sălășluire vécinică, cât în Capetele trecute am pomenit, destulă, precum ni să pare, dovadă ar fi fost nici de-ar fi trebuit acéleași mai de multe ori a le poftori, însă pentru ca să poată cititoriul supt privala ochiului, totodată și tot într-un loc să cuprindză, oricât și ce toți scriitorii prin multe peste o sută de vacuri, pentru românii din Dachia scris ni-au lăsat, nu fără plăcérea lui, macar că cu câtăva osteninţă i-ar fi, can pre scurt, în loc de epitomi, culégere pre scurt, aicea înaintea privélii să i le punem, din carile mai pre urmă și lui ce i se va părea a giudeca, tot cu a

sa slobodzénie să va putea sluji.

Mai vechi dintre toți istoricii carii de lucrurile lui Ulpie Traian au scris iaste Dion, carile și viața acelui împărat pre amăruntul au scris. Acest dară Dion[22] în multe locuri ale istoriii sale, iară mai ales la Cartea 61, scrie așé: „Traian Avgust, dzice, după ce au stropșit pe dachi au dus în Dachia slobodzii de romani”. Lui Dion urmadză Appian, Iornandis, Sparțian, Avrelie Victor, Procopie Chesareanul, Xifilin (carile și patriarh Țarigradului au fost), Zonoras, Chedrinos, Coropalat, Parisiot și alalte toate, precum a celor grecești, așé a celor lătinești scriitori céte într-un glas și într-un cuvânt, tot acéiași întăresc și adeveresc.

Și mai cu de-adins Evtropie[23], carile locul a o mie ar putea ținé, în *Viața lui Adrian* scrie așé: „Adrian, carile, în urma lui Traian, au lăsat parthilor Armeniia, Assiria și Mesopotamia; și ar fi părăsit și Dachia de nu i-ar fi fost frică a lăsa să piară atâtea mii de cetățéni romani carii trăia acolo”.

Cam acésteași cuvinte, cititoriul și la Petavie[24], iscusit a vrémilor sămăluitoriu, va putea afla.

Acestor mai vechi urmele calcă cei mai de

pre mijloc a vacurilor scriitori și întăi Procopie Chesareanul[25], carile pre vrémile lui Iustinian împărat au fost secretariu la vestitul Velisarie. Acesta, în cartea *De zidirile lui Iustinian*, atâtea carile au fost făcute din temeliia lor de la Traian împărat, de carile pre amănuntul și de toate anume sintem să dzicem la viața lui Iustinian; iară aicé numai câte la propozitul nostru caută vom pomeni. („Mai de demult, dzice, împărații pe marginile Dunării, peste tot locul și de pe ceasta parte pe une locuri și de céia parte făcând cetăți și orașe, năbușélele varvarilor opriia”).

Apoi, într-acéiași istorie, Cartea 5: „Dunărea, dzice, care apă aproape de la Dachia iaste, den a stinga ei încépe a despărți pe varvari, parte den a dreapta romanii ținând, pre care Dachie o chema (ριπησίαν) măluroasă (iară care partea a Dachiii să fie fost aceasta, în cea véche hotărâre a Dachiii pre larg am arătat), pentru căci *ripa* lătinéște însămneadză *mal*”.

Și după ce însămneadză Procopie[26] cetățile carile au fost făcut mai sus pe Dunăre, apoi dzice: „Iară la gura Dunării au tocmit cetățile Pincul, Cupus și Novele și împotriva Novelelor în cela uscat (adecă cum să prinde despre Moldova) cetatea ce să chiamă Literata; iară și mai înlontru de acéstea urmadză cetățuile

Cantavazitis, Smornis, Campsis, Tanta, Zernis și Duțepratul. După acéstea iaste cetatea carea să cheamă Capul Boului, de Traian Avgustul zidită. (Și aceasta socotim să fie adevărat pricina pentru ce țara Moldovei are herbul său capul boului, iară nu ce băsnuiesc une *létopisețuri* de pe buărul carile împreună cu cățaoa Molda să să fie înecat în apa Moldovii)”.

Apoi iarăși acoleși mai dzice: „De la Capul Boului mai sus iaste cetățuia Zanis și de la Zanis, nu departe, cetățuia ce să chiamă Pontis, adecă Podurile”. Iară această cetate de unde să fie așé numit, același istoric tot într-acela loc arată: „Traian, dzice, Avgustul, neputând sufferi să fie hotarăle împărățiii hotărâte și numai cu Dunărea să să închidză, au silit de au împreunat malurile Dunării cu pod; meșterul podului au fost Apollodor Damaschinianul; și într-amândoaă capetele podului au zidit Traian doaă cetăți, din carile una, carea iaste de céia parte, au chemat-o Theodora, iară alta, carea iaste în Dachia, cu același a lucrului nume, au chemat-o Poduri”. După acéstea mai pomenéște Procopie câteva cetăți de la Traian și alți împărați romani în Dachia, pănă în fundul Schithiii și peste Dachia făcute, (precum la viața lui Iustinian le vii videa), cumu-i Ivida (pre carea socotim să să fie așé chemat de pe balta lui Ovidie, căriia îi dzicem noi Vidovul), Ighistul și

Ulmiton, pre carea mai denainte de vremile lui Iustinian au apucat-o slovénii ș-au fost sfărâmat-o, apoi Iustinian tocmind-o, cu oaste au întărit-o.

Acéstea dară cetăți în Dachia, de cei mai denainte împărați a romanilor de la Traian pănă la Iustinian făcute și de Iustinian tocmite și înnoite fiind, mare și neclădită dovadă sint că de vréme că în vremile lui Iustinian în Dachia noastră atâtea cetăți de romani pline și lăcuite au fost, cu cât mai vârtos de la Traian să fie romanii în Dachia aședzați să va putea créde.

Gheorghie Chedrinos, în *Culégerea istoriilor*[27], arată, precum marile Constantin să fie născut într-o cetate a Dachiii, a căruia cuvinte precum sint ellinéște iată-le-s: Κωνσταντίνος (ό χλωρός) ός έγγέννησεν εξ ̉Ελένής της πρότης αυτου γυναικός Κωνσταντίνον τον μέγαν καί άγιον πέρι τήν Δακίας πολήν. Adecă: „Constantin Hlorus căruia i s-au născut din Eleni, cea dintăi muiare, Constantin Marele și Sfântul, la cetatea Dachiii”.

Zonoras[28], luând de la Appian, scrie: „Traian, dzice, după ce au bătut întăi pe dachi, și ducând cu sine solii lui Decheval la Roma cu triumf, adecă cu alaiu, au întrat și au luat de la senat titlul *Dacicus*, adecă Dățanul; iară în cel

de pre urmă războiu Decheval singur șie moarte făcându-și: Κανδευτεν το έτνος τούτων Δακών καί ή χώρα σφών ρωμαίοις ϋπήκουος γέγονε, adecă: de atuncea încoace neamul dachilor și țara lor au rămas supt suppunérea romanilor”.

Acestași Zonoras[29] scrie, precum și Maximin Lichinie, carile au ținut pe sora marelui Constantin și soție la împărăție i-au fost, să fie născut din romanii din Dachia. Aceastași mărturiséște Isocrat[30] istoricul, după carii urmadză Bonfin[31].

Acești dară mai vechi lătinești și grecești istorici, de românii noștri în Dachia puși și trăitori așé; iară cești mai noi, precum iaste Nichita Honiatis, Ion Cantacuzin împăratul, Laonicos Halcocondila, Franța Protovistiarius, pe romanii din Dachia supt numele vlahilor îi cunosc; a cărora mărturii să vor videa unde va vini rândul să arătăm pe ce vréme romanii din Dachia au început a să chema vlahi; însă aceasta numai de la Honiatis aicea a să însămna trebuitoare a fi am socotit, pentru ca să priceapă cititoriul că romanii carii au fost trecut la Misia, acești au luat întâi numele de vlahi, însă nu îndată, ce după multă vréme. Dzice dară Honitatis[32] în scurte cuvinte: „carii mai denainte să chema misii, acmu să cheamă vlahi”. Aceasta dzice, înțelegând pentru romanii

carii au fost lăcuind și în Misia, de care lucru videm la cești mai proaspeți greci scriitori că adése pun Dachia în Misia și Misia în Dachia.

Precum și Laonic Halcocondila[33], carile supt numele Misiii trei țări împreună cu Dachia cuprinde, dzicând: Βούλγαροι ούς κάτω Μυσίαν καθούσιν, τήν δέ κατω Μυσίαν ού τήν ές τά κάτω τού Ιστρου χώραν (bulgari să cheamă cei ce sint în Misia de gios, iar Misia de gios iaste carea să lasă cu Dunărea în gios); apoi mai adaoge și altă Misie; είς τό πέραν τού Ιστρου ωκιμένην Χώραν (Care țară iaste pe de céia parte de Dunăre, adecă de unde acmu iaste Moldova și Țara Muntenească). Pricina amestecării nume>ri<lor acestor țări alta nu iaste fără numai căci romanii, precum Dachia așé în Misiia, pr[e]tiutinderea fiind aședzați, cești mai noi scriitori, uniori pre romanii din Misiia îi chema dachi, căci și aceștia din Dachiia vinisă; iară alte ori pe romanii din Dachia îi numia misii, căci tot dintr-acela neam de romani să trăgea cu misii. Același Laonic Halcocondila[34], pentru românii carii sint în Greția, și le dzicem no[i] coțovlahi, scriind, dzice: Τόδε Πίνδον όρος Βλάχοι ένοικούσιν άυτών τών Δακών όμογλώττοι (În muntele Pindul lăcuiesc vlahii, cari sint cu ceștélalți dachi tot de o limbă); unde dzice „ceștélalți dachi” înțelége pentru moldovéni și pentru

munténi, precum și aiurea am mai pomenit și cuvântul lui mai gios arată: „Vlahii, dzice, aceștia au limbă de-ș foarte asamănă cu limba italiienească, însă atâta-i de stricată, cât de abiia pot italii să înțăleagă cuvintele lor, carele vorovăsc”. Și puțin mai gios: „Vlahii, dzice, nemică din itali deosăbire nu au, încă și orânduiala traiului, a mâncatului și portul armelor și alte a casii povijii cu italiianii asémenea li iaste, macar că neamul lor în doă stăpâniri iaste despărțit. Eíς τέ τήν Βογδανíαν καί Ιστρíαν, τήν, παρά ’Ισρόν χώραν, adecă: în Bogdania (Moldova) și în Istria, în țara carea iaste pe lângă Dunăre (adecă Țara Muntenească). Ioan Cantacuzin și Franța Protovestiar, în istoriile sale, de începătura cea dintăiu a romanilor cevași nu pomenesc; însă câteva carile la istoria lui Ioan Cantacuzin pentru vlahi în lung să pomenească le va afla cititoriul unde vom dzice lucrurile tâmplate pre vréme acestui împărat Ioan Cantacuzin.

După socoteala acestor mai vechi scriitori greci, urmadză întăi Anton Bonfin, ungur, Leunclavie, neamț, Dlugoș, leah, Stanislav Orihovici, litfan, și alt Stanislav, Sarniție, leah; ce acest mai de pre urmă îl aflăm ca în multe féliuri și multă socoteala, precum mai gios din cuvintele lui să va videa.

Întâiași dară Anton Bonfin[35] scriind hotărârea a Dachiii cei vechi, dzice: „Ulpiana iaste cetate în Ardeal, deosăbi de Ulpiana, carea iaste în Misia slobodzie sau, cum lătinéște să dzice, colonie, de Ulpie Traian descălecată, căci Ulpie Traian după ce au supus pe misii și pe dachi, pentru pomenirea biruinții sale au zidit în malul Dunării cetatea Nicopolis”. (Aceștiia îi dzic proștii Nicopoe, iară Sarniție, cu mare necunoștința gheografilor, gândéște să fie Nicopolis, la carea și Sfântul Pavel, precum cu propovedanie *Evangheliii* să fie mărs, *Faptele apostolilor* mărturisesc; ce greșéște, că Nicopolis la carea au mers Sfântul Pavel iaste altă cetate cu acestași nume în Greția, aproape de hotarăle Machedoniii).

Altă cetaté iaste în Misie, ce să chiamă Marchianopolis, foarte vestită, odânăoară de Traian împărat zidită, unde Marția, sora lui Traian, trimițând o fată la fântâna carea din cetate izvorâia să aducă apă cu un vas de aur și, scăpând oarecum vasul de-a mână, au cădzut tocmai în fundul fântânii, carea era pre adâncă; iară nu după mult, vasul cel de aur ca cum ș-ar fi lepădat firea greuimii sale, singur din sine plutind, au izbucnit în fața apii; de această minune îngrijindu-să Traian, au zidit acea cetate nimfelor (carele boadzele fântânilor) și de pe numele surorii sale au numit-o Cetatea Marțiii.

De ciia Traian au rădicat pod de piatră peste Dunăre (precum și Dion scrie, la Viața lui Traian), lucru minunat a căruia temelii și astădzi în fundul apei să zăresc, unde în cela mal de Dunăre iaste Cetatea Severinului, mai pre urmă de Sever împăratul zidită, *i proci*.

Același Bonfin, iarăși la acela loc: „Mai denainte, dzice, până a năbuși gotthii și unnii, toată Dachia era plină de romani și de sarmati, precum din multe scrisori în pietri săpate am putut cunoaște". Ce să fie scriind în pietrile aflate de Bonfin, aicea pentru ca să nu lungim voroava, cu condéiul trécem, iară la rândul său, și aceasta și alta, carea în țară la noi cu câțiva ani mai denainte s-au aflat la Gălați, pentru mai bună mărturiia cuvintelor lui Bonfin le vom aduce.

Așijderea Bonfin în multe locuri, iară, mai chiar și mai ales la Decada 2, Carte 7, dzice: „Valahii, precum din romani să fie născuți, limba lor și până astădzi mărturisește; carii între atâtea neamuri de varvari, de atâta vrème trăind, nicicum a-i dezrădăcina cineva au putut. Aceștia lăcuiesc partea Dunării ceastă dincoace, pre care locuri odânăoară au lăcuit dachii și ghetii; iară pe de cèia parte de Dunăre, locurile carile sint li-au cuprins bulgarii, carii de la Sarmația au ieșit, căci din legheoanele

(adecă: polcurile) și din coloniile lui Traian și a altor împărați romani, pre carile li-au adus și li-au descălecat în Dachie, să trag românii aceștia”. Așè dară, din cèle multe a lui Bonfin, acéstea puținele destule în ceastă dată să fie socotind, la alții să trécem.

Leunclavie, în *Pantecte*[36], unde tâlcuiaște numele Iflac: „Némții noștri, dzice, cei mai mulți precum pe itali, așé pre franțoji, *valși* a-i chema s-au obiciuit; cu acestași nume cheamă și pe valahi (adecă români) a cărora limbă cea de loc asémenea au fost cu a cestora, căci și Dachiia au fost odată provinție, adecă țară românească”.

Iară din istoricii leșesti, între carii mai de frunte și mai de credință Dlugoș[37] să créde, carile dzice: „Neamul moldovenilor (căci acolo cursul voroavei lui pentru moldovéni iaste) să créde precum să să fie cuborât din coreniia italilor și țărâle céle mai mănoase a slovénilor să fie cuprins”.

Dlugoș și alți toți scriitori leșești cred precum dachii să fie fost de neamul lor slovéni, pentru acéia dzice că romanii gonind pe slovéni, să le fie cuprins locurile.

După Dlugoș vine la rând Orihovici, carile macar că să véde într-o părére cu Eneas Silvie,

precum românii aceşti de astădzi să să fie trăgând tocma de la Flac hatmanul, însă iarăşi nu tăgăduiaşte precum românii să fie din neamul a altor romani, a căruia cuvinte sint acéstea: [38]„Volohii (de moldovéni vorovind, de tot neamul românesc înţelége) era născuţi din italiiani şi din romani”, iară după ce îşi arată părérea sa cea de Flac hatmanul, mérge înainte: „Aceştia, carii în limba sa îşi dzic romani, ai noştri (léşi) de pe italiiani le dzic *volohi*, că *voloşi*, în limba leşască, tot un nume iaste cu *ital* din limba lătinească. Aceştéşi şi la fire şi la obicéie şi la graiu, nu mult să deosăbesc din itali”. De ciia, scriind firea moldovénilor, într-acesta chip o şiruiaşte: „Sint, dzice, oameni vrăjmaşi şi mari vitéji că nici să poate afla alt neam de oameni carii, în hotară aşé de strâmpte lăcuind şi prenpregiur mai mulţi nepriiatini având, pentru slava războiului şi a vitejiii sau asupra tuturor oastea pot rădica, sau de carii să rădică asupra lor să pot apăra”.

Decât acesta cu multul mai pre larg Stanislav Sarniţie, carile, precum şi mai denainte am arătat, când stă singur în socoteala sa, carea au apucat, nu priiméşte românii să fie din romani; iară când după voia celor mai vechi să lasă, atuncea şi el aceastaşi mărturiséşte. [39]„Războiul, dzice, Deurpanic (adică a lui Decheval cu romanii), după ce stătusă 16 ani,

supt Traian începându-să a să slăbi, pănă mai pre urmă și sfârșit au luat”; apoi, puțin mai gios: „Dobândind, dzice, Traian biruința, pentru vécinică pomenirea lucrului bine purtat, 30 de stâlpi, carii să fie sémnele și hotarăle împărăției, în Dunăre au aruncat; după acéia mai multă parte de lăcuitorii cei vechi din Dachia izgonind, și plăcându-i bișugul locului, slujitorilor celor bătrâni o au împărțit cu acest sfat: adecă să fie ca un zid pus înainte pentru apărarea împotriva celor mai dinlontru sarmati și pentru ca mai în grabă și mai pre lesne, când s-ar tâmpla vreo nevoie, cești din Dachia slujitori, celor ce păziia Misia, așijderea cestor din Dachiia, cei din Misia la vréme să poată da agiutoriu. Pod lucru de minune și cu mari cheltuiale peste lată lățimea Dunării au rădicat, nu departe de la Nicopolis, unde Sfântul Pavel au propovădiut; și cu această pricină au rămas de să pomenéște de la istorici, precum românii temeliia stăpânirii lor pe acéle locuri să fie aruncat”.

Acéstea ce au dzis Sarniție, pentru să le întărească, aduce și mărturie lui Evtropie, pre carea și noi mai denainte am pomenit-o. „Spune, dzice, Evtropie, că Traian împărat, după ce au bătut oștile dachilor, au întors acea țară în provinție și au alăturat la trupul împărăției romanilor sau căci bișugul locului i-au plăcut, sau căci au socotit că acolo va avea de unde

să-și hrăniască oastea”. Sarniție dară așé.

Iară Pavel Piasinschie[40], episcopul de la Premisla, în istoriia sa, list. 52, cu puține, însă curate cuvinte, aceastași mărturisește: „De céia parte, dzice, de Nistru spre amiadzăzi, iaste Moldova, carea mai denainte s-au fost chemând Dachia, lăcașul romanilor odânăoară acolo trimiși; de carii, mulțime într-însa să fie locuit, adevérește graiul limbii a lăcuitorilor aceii țării, carile și până astădzi lătinesc iaste; și macar că câtva stricat grăiesc, însă când îi audzi vorovind, pre lesne poți înțălége precum limba lor din cea lătinească să fie ieșit.

Acmu și Saul între proroci, să videm și cel bulgăresc, din carile au luat cel slovenésc hronograf, de românii noștri ce dzice? Căci și el, macar că foarte pre scurt, însă aceasta nepomenit n-am lăsat, ce spune așé: „Volohom je naședșim na Dunaischim Sloveni, i sșédim imă bnihă, i nasiluiuștim imă, Slovenije, priședșe sédoșa ovi na Visle réțe i prizvașasia Poliane”, adecă: „Coborându-să volohii (sau italii) asupra slovénilor și cădzind ei asupra lor și asuprindu-i, iară slovénii unii așé s-au așédzat pe apa Vislii și s-au numit poliani”.

Cătră acéstea a atâte istorici fără prepus mărturii, nu puțină acestorași întăritură aduc 2

pietri, carile în Dachia noastră s-au aflat, din caréle una, scrie Anton Bonfin, precum în vrémile sale să să fie aflat în Transilvanie; iară una în vrémile noastre s-au aflat la Gălați și apoi s-au adus la curte domniască.

Deci în piatra lui Bonfin sint scrisă acéstea: „L. Annio Fabiano, Triumviro capitalium, Tribuno Legionis II, Aug: Quaestori Turbantium, Trib. Pl. Praetori, Curatori viae latinae; Legato Legionis X, Fretensis, Legato Augustali. Primo Praefecto provintiae Darcolomarum (forte Dacoromanum) Ulpianarum, Traianarum, Sarmaticarum, D. M. Civis Sabinius, Miles Legionis XIII. Glibres a Rationibus, vixit annis XXX. Civi valens, Duumvir Coletcominia, Florentina, Rarentes inefficacissimi. Puerio Saturnino, Legato Augustali, Praepositoque Consulari Coloniae Daciae Sarmatiae. L. D. D. D.” Adecă: „L. Lui Annie Fabian, trumvirului a acelor mai de frunte, tribunului polcului al doilea avgustesc, cfestorului Turbanților, tribunul P. L. poporului pretorului, și grijiitorului căii drumului lătinește. Solului a polcul al dzécelea a freteanilor, solului avgustesc, celui dintăi pefect a provinții darcomanilor (poate fi dacoromanilor), a ulpianeștilor, trianeștilor, sarmaténilor. D. M. cetățanul Sabinie, osteanul din polcul al triisprădzécelea, Glibris, logofăt de luatul sămii; trăit-au ani triidzăci. Cetățanului

Valens Duumvir, Coletmania, Florentina, părinții prea netrébnici, lui Pevrie Saturnin, solului avgustesc și celui mai de sus ședzătoriu sfétnic a coloniii Dachiii, Sarmatiii, L. D. D. D.”

Iară acest Aniie din *Hronologhiia* lui Calviz, aflăm să fie fost soție în consulat lui M. Nonie Muțian, carii au purtat slujba consulatului pre vrémea lui Septimie Sever, împăratul romanilor, la anul de la Domnul Hristos 201.

Iară piatra carea s-au aflat la Galați, leat 7211, pre carea și noi singuri precum am putut am citit-o, în carea cu slove vechi lătinești scrie așé: „Imp. Caesari, Div. Filo Nervae Traiano Avgusto, Ger. Dacico: Pont. Max. Foel. P. Dict. XVI: Imp. VI, Cons. VII. P. P. Calpurnio Marco, Aurelio Rufo”; carile așé să să înțăleagă: „Împăratului, chesariului, dumnădzăiescului, fiiului Nervii, lui Traian Avgustului, ghermanicului, dățanului, preutului celui mai mare, fericitului domn, învățătoriul al șésesprădzécelea, împăratului al șéselea, sfétnicului al șéptélea, părintelui patriii, lui Calpurnie, Marco Avrelie Ruf”. Cătră aceasta, mai scrie Neculai Costin logofătul precum să mai fie vădzut o piatră, carea s-au aflat la cetățuia năruită la Gălați, ce-i dzic Gherghina, și să fie citit singur într-însa: „Săver, împăratul Râmului.”

Ce noi această piatră și în domniia fratelui Antioh și pe vrémea noastră, trecând pe la Gălați, într-adins am cercat-o, ce nu s-au aflat, fără cât într-un rând mi-au adus Theodori pârcălabul de Gălați un ban de argint, în carile scriia: „Const. Vict. Aug. Imp.”, pentru carile pre larg vom scrie la Viiața lui Constans împăratul, fiiului lui Constantin Marele. Așijdérea mai pomenește Neculai Costin, precum tatăl dumisale, Miron Costin Logofătul, să fie citit pe un ban de aramă galbănă, iarăși la acea cetățuie aflat, în carile mai mult nu s-au fost cunoscând, fără: „Marchianopolis”, iară acea cetate, precum să fie în Dobrogea și să fie zidită de Traian împărat și de numele fétii sale Marițiia, așé chemată, aiurea mai de agiuns s-au dzis.

Acéstea dară, în scurt, avum să aducem, precum a celor mai vechi, așé a celor mai noi istorici mărturii, pentru descălecatul Dachiii noastre cu romani de la Traian (și cum Bonfin mărturiséște) și de la alții mai pre urmă împărați. Acestora dară sfârșitul puind, trage-ne vrémea începutul cărții *Hronicului* să punem, în carea, cu agiutoriul lui Dumnădzău, sintem să arătăm hronologhicéște, adecă după sămăluirea annilor, precum acești romani de Ulpie Traian în Dachia descălecați, tot aceiași să fie românii, carii și pănă astădzi într-însa lăcuiesc.

Capul XVII. Pentru monarșii romanilor carii au împărățit mai denainte de Ulpie Traian

Macar că noi începutul Honicului nostru de la împărățiia lui Ulpie Traian îl punem, însă pentru ca să nu lăsăm câțiva monarhi a romanilor (carii începând monarhia de la Iulie Chesari au stăpânit pănă la Traian) afară din tot trupul aceștii mari, tari, vechi și lumii de minunat împărății, socotit-am că nu fără cale va fi,cât de pre scurt,să însămnăm de când au început Iulie Chesari cu putére monarhicească și alții apoi după dânsul, precum am dzis, pănă la Traian a stăpâni; carile în ce au stătut la împărăție și câți ani au împărățit, precum avem nedejde să facem și mai înainte, adecă de la Traian pănă la vremile noastre, câți împărați au fost a romanilor, a tuturor viața pre scurt să o însămnăm.

Iulie dară Chesar (carile întăi au suppus statul publicăi împărățiii romanilor supt monarhie) s-au născut mai denainte de nașterea domnului Isus Hristos cu 61 de ani, în 22 a lui septevrie celui vechiu; care dzi, după calendariul lui Iulian cade la începutul lunii lui iunie. La anul mai denainte de Hristos 58 s-au făcut consul împreună cu Pompei Marele și cu Crasus. La anul mai denainte de domnul Hristos 56 au încăput la cinstea maghistratului.

La anul mai denainte de Hristos 48 s-au scornit între dânsul și între Pompei vrajbă. La anul mai denainte de Hristos 47 s-au făcut dictator în Roma (aceasta era boieriia cea mai de cinste pe acéia vréme la nărodul romanilor). După multe războaie ce au avut cu Pompeiu, soțiia sa, pănă mai pre urmă, la anul mai denainte de Hristos 46, dându-și vrăjmaș războiu în Thessalie, au izbândit Iulie Chesar, iară Pompei, numai cu patru oameni scăpând, au fugit la Eghipet, unde împăratul Eghiptului fiind copil la vârstă, purta triaba împărățiii Pothin și Ahilis hadâmbii, cu a cărora poruncă fu omorât marele acela și vestitul Pompei. La anul mai denainte de Hristos, senatul au ales pe Iulie Chesar să fie dictator vécinic, adecă neschimbat, din care an încépe împărățiia romanilor supt monarhie a să purta. Iară la anul mai denainte de Hristos 42, cu vicleșugul oamenilor de curtea lui Pompei, fiind rănit cu 23 de rane, au pierit ucis.

După Iulie Chesar, al doilea monarh au stătut Octavie Avgust, carile la anul mai denainte de Hristos 41 s-au făcut consul. La anul mai denainte de Hristos... cu putérea monarhiii au luat și nume de Avgust, care, titlul țin și pănă astădzi împărații romanilor. Avgust lătinéște va să dzică „sfânt” sau „fericit” și „nărocit”; iară Evtropie istoricul dzice așé să să fie chemat,

pentru căci au adaos împărățiia, de la cuvântul lătinesc *avgheo* ce va sa dzică „adaog”.

În 25 de ani a împărățiii lui Avgust s-au născut domnul și Mântuitoriul nostru Isus Hristos[41] din Duhul Sfânt și din Mariia Ficioară, după trup din ruda lui David, din neamul Iudii. Iară la anul după întruparea cuvântului lui Dumnădzău 14[42], fiind în Campanie, la cetatea Nola, de boală au murit, împărățit-au ani 44 fără 13 dzile, iară de când au pierit Iulie Chesari, 57 ani, luni 6, dzile, 4.

După Avgust Chesar au stătut la monarhie Triverie carile au împărățit ani 22, luni 6; murit-au de o boală, anul de la Hristos 37, mart 17, ș-au trăit ani 77, dzile 120.

După Tiverie fu împărat romanilor Caligula, carile, la anul 41, ghenarie 24, au pierit ucis de Cassia Hiria tribunul; împărățit-au ani 3, luni10, dzile 9.

După Caligula au urmat Clavdie, ficiorul lui Drus; acesta la annul de la Hristos 54, octomvrie 13, întăi din sine bolnăvindu-să, apoi cu sfatul împărătésii sale otrăvindu-l Xenofon doftorul, au murit în Sinvesa; împărățit-au ani 13, luni 8, dzile 20, ș-au trăit ani 63, luni 3.

După Clavdie au stătut la împărăție Neron,

pre carile mai denainte chemându-l Domitie Aenovarvos, apoi Clavdie, făcându-l ficior de suflet, l-au numit Neron Clavdie Drusus. Din toți împărații nime cu vredniciile și cu bunătățile mai vestit nu au fost decât acesta cu răutățile și cu tirăniile. Pentru privală, cetății Romii din toate părțile i-au dat foc de au ars; după arsură încă mai frumoasă au făcut-o. Pe vestit dascălul său Seneca, pentru ca să nu-i mai fie de dânsul rușine, l-au omorât; pre maică-sa, pentru ca să vadză unde au ședzut în pântece-i, de vie au spenticat-o; cu soru-sa și cu alte rude curvie au făcut și capul tuturor răutăților plinind, pe corifeii apostolilor Petăr și Pavel au omorât. Cu acestea a lui fapte, pănă mai pre urmă în fruntea tuturor cădzind și de ai săi încăși părăsit fiind, singur și pre moarte ș-au făcut, la anul 68, iunie 9; împărățit-au ani 13, luni 7, dzile 28. Într-aceasta Neron s-au sfârșit familie lui Iulie Chesar.

După ciuda lumii, Neron, au urmat Galba, pre carile cu vicleșug l-au ucis Salvius Otho, leat 69, ghenar 10.

Într-același an Salvie Otho, luând împărățiia și ieșind cu oaste împotriva lui Vitelie hatmanul, carile de la slujitori luasă nume de împărat și dându-și războiu în Bebriac, fu biruit și gonit de oștile lui Vitelie, de care ciudă singur șie moarte

ș-au făcut; leat 69, april 20.

Într-acestași an dechemvrie 22, Vitelie, viclenindu-l oșténii săi pre carii îi trimisése împotriva lui Vespasian și, prindzindu-l, l-au omorât.

După acesta, schiptrul împărățiii au luat Vespasian, pentru carile dzice Sfetonie că toți împărații romanilor, pănă a nu lua împărățiia fiind mai buni, să făcea mai răi; iară unul numai, Vespasian, fiind mai denainte mai rău, după ce au luat împărățiia s-au făcut mai bun. În vrémea acestuia împărat, scrie Tațitus în *Analile* sale, precum pre la anul de la Hristos 70, sarmatii, trecând Dunărea, să fie prădat în Misia și pe Fonteus Agrippa, hatmanul romanilor, să fie omorât; iară mai pre urmă alt hatman, anume Rubrie, pe sarmati bătând, lucrurile să fie potolit. Vespasian, leat 79, iunie 24, în satele Reantine au murit de vintre; împărățit-au ani 10 fără 6 dzile și au trăit 69 ani, 1 lună, dzile 7.

În urma lui au stătut împărat fiul său Tit Vespasian. Acestuia îi dzice Xifilin și Sfetonie „dezmierdarea sau bucuria neamului omenesc”, adecă pentru nespusă bunătatea care avea. Dzua în care să tâmpla să nu facă cuiva vreun bine, au fost dzicând: „Priiatinilor, am pierdut dzua”. Murit-au acesta de friguri, într-același sat unde și tată-său au murit. Leat 81, septemvrie

13, ș-au împărățit ani 2, luni 2, dzile 20, ș-au trăit ani 40, luni 9.

După Tit au urmat în putérea monarșască frate-său Domitian, carile întăi au purces cu oaste asupra lui Decheval, craiul dachilor, precum de a lui războaie mai denainte la Capul pentru craiii dachilor s-au pomenit. Însă pentru ca țăsătura istoriii să nu să curmédze, aicea iarăși can pre scurt a poftori nu ne vom lenevi.

Capul XVIII. Arată-să trii războaie a dachilor cu romanii supt Domitian

Pe la începérea vieții nemuritoare, la annul 81 scornitu-s-au întăi războiul dachilor cu romanii, pentru carile scriu istoricii într-acesta chip:[43] „Dachii având un domnu ce-l chema Decheval, om în purtatul oștilor foarte meșter și la toate vicleșugurile pre isteț și gata, carele foarte de rău pre romani purtase și cu dése războaie, prin vrémea a 17 ani, tare îi ostenise, cât, precum în céle mai denainte scrise pre larg s-au pomenit, și dare pre an să le dea îi asuprise. De care lucru Domitian cu oaste rădicându-să, au purces peste Dunăre asupra lui. Ce moliciunea împăratului, carele în ostenelele și trudile oștilor cevași deprindere neavând și cu totului tot odihnii și desfătărilor dat fiind, au stătut pricină, cât nici războiu

deşchis dachilor să dea vréme şi prilej n-au aflat. Iară Decheval, cu meşterşugurile cari le ştiia, în multe locuri fără véste împrăştiată şi fără nici o orânduială purtată oastea romanilor lovind, multă samă de slujitori au prăpădit. Ce Domitian paguba şi stricăciune alor săi tăinuind, la senat, precum asupra nepriiatinului biruitoriu iaste au scris; cării minţiri senatul credzind, în slava lui multe agalmate, chipuri săpate i-au rădicat.”

Războiul al doilea

La annul de la Domnul Hristos 93 scrie Taţitus că în anii trecuţi multe războaie mai mănunte au avut romanii cu dachii în Misia, în Dachia, în Ghermania şi în Panonia; ce în toate lenevirea şi negrijea voievozilor au fost pricină de s-au concinit multă samă de oaste românească şi dachii pururea au fost biruitori şi deasupra.

Războiul al triilea

De la annul de la Domnul Hristos 94, scrie Xifilin precum Domitian, nevrând singur să margă asupra dachilor, au orânduit hatman oştilor pre un Iulian, carele, dând războiu faţă de meidian asupra dachilor, izbîndisă; ce fiind în desară şi vrémea întunecând, Decheval cu putérea neputând a isprăvi, iarăşi la

meșterșugurile sale au alergat, căci vădzind el că acmu biruința la romani să plecasă și altă nu era, fără numai după pierderea războiului să piardă și cetatea cea de scaun, care era acolea aproape, au poroncit mai cu devréme ș-au tot tăiat pădurea, carea era aproape lângă cetate, și au lăsat numai trunchii goli, în care-i au aninat arme slujitorești. Romanii, gonind pe dachi asupra cetății și acmu zarea soarelui de tot scăpătând și agiungând la pădure cea tăiată, cu noaptea amăgindu-să, li s-au părut că toți trunchii copacilor sint oaste pedestră, cu arme împotriva lor din cetate ieșită, și așé, de goană oprindu-să, cu nedeplină biruință s-au întors la taberele lor.

Iară al doile an după acesta războiu, carile iaste de la Domnul Hristos 96, Domitian încă ieși din viață, fiind ucis de ai săi, cu îndemnarea împărătesii lui, precum la locul său de denainte s-au pomenit.

Iară după Domitian au stătut Nerva la împărăție, carile făcând pe Ulpie Traian ficior de suflet și următoriu împărățiii, la anul 98 au murit.

Τέλος τών Προλεγομένων

Sfârșitul Prolegomenelor

---

[1] Cartea 1, cap. 4

[2] Dion, în *Viața lui Traian*

[3] Carion și Topeltin deMediaș

[4] Bonfin, accloși

[5] Leunclavie, în *Pantecte,* la numele *iflac*

[6] Orihovie, *Annale*

[7] Laonic Halcocondilas, Cartea 2

[8] Sarniție, Cartea 3, cap. 1

[9] Sarniție, acoloși

[10] Sarniție, Cartea 3, Cap. 6

[11] Nichita Honiatis, Car-tea I, Cap. 5

[12] Leunclavie, Pantecte, Cap. 71

[13] Leunclavie, în *Pantecte* cap. 71

[14] Sarniție, Cartea 6, Cap. 18

[15] Bonfin, Decada 2, Cap. 8

[16] Bonfin, Decada 2, Cap. 3

[17] Bonfin, Decada 2, Cap. 4

[18] Stanislav Sarniție și Jan Zamoischie, amândoi léși

[19] Aceasta vii afla și la Bonfin, Decada I,Cap 1

[20] Sarniție, Cartea 6, Cap. 18

[21] Sarniție, cartea 4, cap. 5

[22] Dion, Cartea 61

[23] Evtropie, Cap. 8

[24] Petavie, în *Sămăluirea vré-milor*, la *Viața lui Traian*

[25] Procopie, *De zidirurile lui Iustinian,* Cartea 4

[26] Procopie, *De zidiri,*Cartea 5

[27] Gheorghie Chedrinos, în *Culégerea istoriilor*

[28] Zonoras, Cartea 11, Cap. 21

[29] Zonoras, Cartea 12, Cap. 34

[30] Isocrat, în *Istoria bisericească*

[31] Bonfin, Decada 1, Cartea 1

[32] Honitatis, Cartea 1, Cap. 4

[33] Halcocondilas, Cartea I

[34] Halcocondilas, Cartea 6

[35] Bonfin, Decada 1, Cartea 1

[36] Leunclavie, în *Pantecte*

[37] Dlugoș, Cartea 11

[38] Orihovici, *Analele* 5

[39] Sarniție, Cartea 5,Cap. 6

[40] Pavel Piasinschie, list. 52

[41] Isus Hristos să naște

[42] Leat 14

[43] Dion, în *Viața lui Domitian*

Hronicon Daco-Romaniii, adecă a Țărilor Românești

Precuvântare

Sau Pridoslovie în *Hronicul vechimei Romano-Moldovlahiii*

A lucrurilor omenești strămutată sau (pentru ca adeverința lucrului mai fără grijă să mărturisesc), acea dintru'nalturi în toate și preste toate minte cu a sa ocârmuire și de minte celor de supt lună neatinsă și neagiunsă socoteală într-un chip oarecarile de gioc și de batgioc, câte și câte féliuri de schimonosituri și din dzi în dzi altele și altele, una după alta, schimbături și mutări în faptele și lucrurile omenești pănă acmu să fie adus, în câté de acmu înainte iaste să aducă, pare-mi-să că cineva, carile macar cât de puțin citeala sfintelor și a profanilor păgânești scrisori va fi amirosit (precum să dzice cuvântul) macar den afară de prag, cât de departe cătră istorii capul de-ș va fi închinat, tăgăduitoriu să fie a să afla nu să poate. Că într-adevăr, puternică dreapta Celui

Preaputernic clătéște și mută împărățiile, dintr-un niam în altul și pre înălțați plecând, pre plecați de năprasnă cu mare mierarea celor mai pre urmă viitori îi înalță și în stepenele cele mai de sus îi rădică. În scurt, cu a sa vécinică neclătită și nemutată ființă, pre muritori de pururea învață și a înțelége îi face cât de putregăios lucru și putregiunii suppus să fie omul, și cât de proaste, slabe și neputincioasă să fie lucrurile lui, carile, ca lutul de pre lângă drumuri, uneori de ploaie să întoarce în tină, alte ori de căldura soarelui să usucă în bulgări; alte ori același mult stropșit și călcat frământându-să, și în prav și pulbere zdrumicându-să, cu vânturile să holburéște și cu mare răzsipă pănă la nuări învârtit rădicându-să, preste alte dialiuri și preste alte văi, în izbéliște să liapădă. Putére-ași dară, dzice, că tocma într-acesta chip cereasca orânduială, pre la une însămnate și mai denainte orânduite vremi, pre céle varvare niamuri cinstéște și le evghenisészte, iară pre céle vestite și de lăudat singe în varvare le preface și slava în ocară și mândriia în râsul altora o întoarce.

Așé dară, odânăoară véche putére Eghiptului (care încă și asupra măririi dumnădzăiești arme a rădica nu s-au îndoit), pre faraon cu undele Mării Roșii acopérind și cu alte nesuferite pedépse certând, pe neamul

izrailténilor din rob și domn împărat a câteva putincioase niamuri l-au făcut și iarăși pre același, pentru mulțămita și marea necredința și nedumnădzăirea în limbi l-au împrăștiiat și pre la marginele lumii aruncându-l, batgiocurii muritorilor l-au suppus, precum de atâția véci și pănă astădzi plata nemulțămirii și răsplata fărălégii lor, în toate dzilele și în toate lucrurile a lua videm. Ce, pentru ca voroava să scurtăm, așé de ciia, mândriia assirilor midilor, a midilor persilor, a persilor grecilor, a grecilor romanilor și pănă mai pre urmă a romanilor împărăție, carea de la Apus la Răzsărit sărisă și de la Amiadzidzi la Miadzănoapte să întinsése și cu măminos trupul puterii armatelor, puțin de nu toată fața pământului lăcuit căptușisă dachilor, gotthilor, vandalilor, unnilor, bulgarilor, sirbilor, franțozilor, ghermanilor și altor nenumătrate neamuri, în pradă și călcaré au dat-o, și în cea mai de apoi turcului stăpânirea Asiii, Africăi și a Evropii, în carea și împărăteasa cetăților (dzic orașul lui Constantin Marele) stă, cu mare jélé și durére inimii și prăpădeniia împregiurașilor a o suppune au învoit, cel ce pre muritori în une greșiți, într-altele a-i pedepsi va.

Însă nici cu atâta a lucrurilor omenești mascara deplin zugrăvită a fi poate, pentru carea experiențiia și dovadă din toate dzilile ne învață. Căci după alalte a strămutărilor giocuri,

încă mai mult râsul tuturor clătéște cea de tot uitare și din pomenire ștérgere a lucrurilor o dată de la oamenii vacurilor vechi lucrate, și cândailea împreună cu făcătorii și faptele tot într-un mormânt s-ar fi îngropat, de n-ar fi fost urmat îndată scrâșnetul condéielor după tunetul și trăsnetul armelor. De unde orice și oricât noi astădzi avem și știm, mai mult de la scriitorii lucrurilor decât de la făcătorii lor trebuie să le cunoaștem; precum și Alexandru Marele Machedon pe Ahilevs fericiia, pentru căci i s-au tâmplat scriitoriu ca Omir să-i istorisască vitejiile. Ce încă nici așé lucrurilor cel deplin săvârșit să poate da, de vréme ce dând slaba a omului socoteală cu tot de-adinsul să pune, pentru ca acea adevărată storie din basne ca grâul din neghină sa aliagă, tocma ca cum ar cădea în amestecarea limbilor de la Turnul Vavilonului, așé să uluiaște, și care pentru adevăr sau carea pentru micinună ar ținea, amurțită rămâne. Și mai vârtos întăiași dată în privala ochiului și în sunetul urechii altă nu iaste, fără numai purtate cuvintele acélea: „Neînvățată iaste prostimea. Tot cela ce nu-i ellin, iaste varvar”; „Băsnuitoare Greția”: și *Quidquid Graecia mendax audet in historia* (or ce minciunoasă Grecia, îndrăznește în istorie): *Monstruosa Africa* (ciudată sau de lucruri ciudate scoțătoare Africa) și alalte acestora aseménea nenumărate. Pentru care lucru, când,

de rândul istoriilor apucându-ne, lucrurile trecute înaintea ochilor a pune silim, nu într-alt chip, ce ca acum într-un codru prea des și nerăzbătut a întra ne-am nevoi. Când istoricilor urmăm, credzind și nedejduindu-ne drépte și a drumului știutoare povațe a fi, ei între dânșii netocmindu-să, de aceléași lucruri în multe și în deosăbite féliuri povestesc, și cei mai proaspeți pe cei mai vechi minciunoși îi probozăsc, iară de vor vrea mai cinsteși să-i dojenească, cu neștiința și cu necunoștința îi vinuiesc.

Aicea eu într-o parte las sfânta a *Bibliilor* istorie, a căriia izvoditoriu nu omul, ce Dumnădzău să fie fost, cum să cade s-au credzut și să créde. Macar că înțelepții lumii aceștiia, prin tâmplările unor vremi, și pre aceasta în prepus a o băga nu s-au rușinat nici s-au siit a buigui precum cea chiară și adevărată dinceput a lui Moisei istorie, cu prădzile și pustiirile Ierusalimului și a toată împărățiia iudeilor să să fie răsărit; iară aceasta pre carea astădzi în mână o avem, Iezdra din capul și pomenirea minții sale, de iznoavă să o fie izvodit. *Carte lui Noe* în chipul fabulii silesc să o întoarcă. Pre câțva din proroci în izvodul apocrifilor îi scriu, ca cum ar vrea să dzică că numai de cetit iară nu și de credzut să fie, nici au lipsit spurcații hulitori, carii asupra *Noului Testament* mânule céle pline de singile

sufletelor nevinovate a-și arunca și din urdzitura sa a o destrăma cu câniască neruşinare au îndrăznit, bizuindu-să precum sfânta a lui Ioan *Apocalipsis, Epistola Sfântului Pavel către evrei* ș i *Epistola Sfântului Iacov a doua*, între céle apocrife scrisori le vor putea aședza. Însă noi, pentru ca să nu amesctecăm sfintele spurcatelor, de acéstea mai mult a lungi părăsindu-ne, ochii spre istoriia limbilor să ne aruncăm.

Pre cât dară aduc cuvântul către scriitorii istorici și gheografi, într-adevăr că ar putea cineva fără siială să dzică că ei înde ei cuvinte ca praștii împroșcându-să nu de a sale, precum să cade, au silit să-și caute, ce cum pre a altora sau ale sale sau a nemărui să le facă s-au nevoit. Așé pre mulți în multe feliuri au clevetit și au vinuit. Și așéși întăiași dată ellinilor izvoditura minciunilor dând, pre alții mai de curund lor în meșterșugul a minți următori vor să-i facă, dzicând precum Omir, tot băsnuitoriu fiind, în locul ce ar fi fost istoriia adevărată a lucrurilor făcute, să povestească, adâncimea limbii ellinești și a poeticăi meșterșug să fie vândut; și nu numai acel de obște a tuturor grecilor, atâta de lung și vrăjmaș războiu carile la Troada au făcut, ce așéși și pre însăși Troada dintre lucrurile lumii ar îndrăzni să o rădice, de nu ne-ar arăta sfărmăturile ei pănă astădzi,

unde au stătut și câtă de mare, câtă de lată și de largă au fost. Nici mai mult vom pomeni pentru alaltă a mulțimii poeticilor ciată, a cărora scrisori, pentru theologhiia, pentru facerea lumii și pentru plăzmuirea oamenilor și a altor în lume trăitoare și netrăitoare lucruri, încă de demult în locul basnelor au trecut.

Pentru istorici, ce dzic dară? Să videm. Pre Irodot (carile între toți scriitorii ellinești mai vechiu să numără), îl fac părinte istoriii, adecă ca cum din capul său ar fi fătat acélea ce au scris și nu că ar fi istorisit lucrurirle adevărat făcute, ce numai pentru ca în praznicul Olimpiilor stâbla biruinții să apuce, o povéste ca acéia, în chip de istorie, să fie alcătuit. De Thuchitid dzic, precum slavii lui Irodot râvnind, minciuni cu voroava frumoasă ascunse și cu numele adevărului căptușită, în slava neamului ellinesc să fie scris. De Xenofon dzic precum nu céle ce au fost în Chiros, ce acélea ce ar fi trebuit să fie în unul ca Chiros, cu voroava împodobită să fie tocmit. Pre Plutrah îl fac răvărsat în sine și pișcătoriu de ale altora. Pre Elllanic, pre Aghisilau, pre Efor, pre Timeu, pre Antioh, pre Filist, pre Chillie, și pre alți scriitori vechi ca aceștia, îi osindéște Iosif Iudeul, pre carele mai apoi îl probozéște și în greșale îl îndreptiadză Eghesip.

Așijderea pre cei bătrâni gheografi, ceşti mai tineri precum în cuvintele sale nestătători îi învinuiesc, pre Aristovul și pre Onisicrit (carii întâi de lucrurile Indiii au scris) îi râd, precum să fie cutreierat lumea ca și calicii și apoi cu minciunile lumea să fie împlut. Pre Stefan, pre Arian, pre Dionisie și pre alalți mai aproape după aceștia, în gheografiile sale purtători de cuvinte deșerte îi numesc. Pre Ptolemei, vestitul în gheografie, în râs luând, în céle mai multe să fie greșit îl arată și ales în șiruirea ostrovului Thulé (pre carile Ptolomei în céle mai departe a lumii ostroave îl pune), ca cum nici s-ar afla întru lucrurile firii, dzic. De Plinie vor să dzică, precum de părțile evropești necunoscătoriu și a neamurilor și a țărâlor amestecătoriu să fie fost.

Către aceasta aduc pre Țițeron împotriva lui Diodor și a lui Theopomp tunând, precum fără sfârșit să fie la aceștia basnile și ei plini de minciuni. Acestora asémenea sentenții dau pentru hronografi. De Cvintus Curțius, de Arianos, de Plutrah (carii după câteva sute de ani după biruințele lui Alexandru Marele au scris) învinuiesc, precum mai mult să fie silit pentru ca și noi, să știm noi ceşti mai de pre urmă, ce au scris ei, decât ce au lucrat Alexandru. Către aceștia alătură pre Tit Livie, cu toată ciata istoricilor carii de faptele romanilor au scris, și pre toți într-o sumă strângându-i, îi

clevetesc precum multe să fie scris, iară puține să fie dovedit și încă să fie dovedit carile nici o dovadă a avea pot. Acéstea dară în scurt pentru célea ce între dânșii, de cei mai vechi scriitori să poartă, fie dzis așé.

Iară pentru cești mai prospeți și mai pre la vacurile de mijloc, pentru ca să poată cineva de la dânșii a câștiga sau a dosluși a lucrurilor adeverință, câte și câte locuri și chipuri de îndoință și așéși să dzic de necredință, înainte ne pun. Că deosăbi de mari izvoarele izvoditorilor, mai cu de-adins dzic, că ne poate a învăța cea din toate dzilele dovadă de care lucru socotéște. Când ne apucăm (dzic ei) a citi istoriile scriitorilor greci, carii, după mutatrea scaunului împărățiii de la Roma la cetatea marelui Constantin, istoriia ce-i dzic Vizantina cu condeiul a o urdzi și a o țése au început, adică după a Țarigradului zidire, lucrurile romanilor și războaele carile necurmat cu gotthii, vandalii, schithii, unnii, bolgarii, sirbii, rusii, moscalii și cu alte ale fundurilor Crivățului niamuri au avut și de-amănuntul a le însămna au stătut de vom căuta rândul poveștii pre alesul de abiia unde va și când va biruința varvarilor cu condeiul dăruiesc, pre carea ei cu armele mai totdeauna dobândind-o, de peste pustiile apei Volgăi și a Mării Balticăi și a Caspiii năbușind și ca piatra rătundă din vârful

dealului, unii după alții spre părțile Evropii pohârnindu-să în Evropa ce a mai suppune și pre cine a mai birui neavând, pănă la Africa cu fierul și cu focul au pătruns, și prin tâmplările vremilor, prin multe locuri, scaunul și piciorul înfigându-și și pre une crăii din pământ dezrădăcinând, pre altele așijderea din nemică au rădicat și le-au întărit. Deci, această a lor socoteală nu așé pre lesne poate să o dea cineva în laturi sau de tot greșită să o socotească. Că céle mai vechi a serachénilor, cu împărățiia Răsăritului împreună și cu a Apusului, în ceasta dată pentru scurtarea cuvântului, cu pomenirea trecând, la vremile pentru carile cu cel dintăi a turcilor Osman împărat la Asia s-au ijdărât, să vinim. A cărora putére, precum cea de demult, așé ceastă de astădzi, nu numai împărăției Răzsăritului groaznică și strângătoare au fost, ce încă precum cumpăna stăpânilor mai a toată lumea să fie adus aiavea iaste. Săvârșitul lucrurilor și tot adevărul așé fiind, însă istoricii vremilor sale pre greci foarte adése, iară pre turci foarte rar biruitori pomenesc. Deci, în scrisori biruința grecilor asupra turcilor citind, în lucru răsturnarea și prăpădeniia a atâte și atâtea împărății, crăii și domnii jelim și ne mierăm. Așé, la hronicile ungurilor de ne vom uita, alegând războiul lui Vladislav cu sultan Baiezid, carile s-au făcut supt Varna și altul de la Nicopolis și

câteva mai iușoare bătăi cu Huniad, vestit hatmanul ungurilor; într-altele în toate pre unguri biruitori, iară pre turci biruiți și cu rușine fugiți îi audzim. Împotrivă, adeverința lucrului în gura mare strigând, precum toată crăiia unguriască, încă de pre vremile lui sultan Suleiman ce-l număsc Canonic, schiptrul și coroana turcilor să-și fie dat, sunetul fiearălor și a obedzilor jealnic glasul robiii olicăiesc, de care lucru poate că pănă în véci condéielor scriitorilor s-ar fi credzut, de n-ar fi prin atâta vréme armele turcilor într-însa tunând, în cerbicea lăcuitorilor cel tirănesc giug ș-ar fi aruncat, pre carile de abiia și cu mare pieire, în vremile noastre, norocul lui Leopold și a doi ficiori ai lui, a chesarilor nemțești, l-au rădicat și acea slăvită și odată în vremile sale puternică crăie de supt robiia vărvăriască au izbăvit.

Cartea I - carea arată descălecatul romanilor în Dachia de la Traian împărat. Așijderea dovedéște necurmat traiul lor într-însa de la același Traian împărat pănă la Avrelie Avrelian împărat

Capul I. Canoanele cum vor putea să să adeveriască lucrurile odânăoară adevărat făcute, însă în istorii târdziu și rar pomenite

De aicea și înainte puind noi socoteala și tot ténchiul osteninței noastre, pentru ca numai precum arătăm că Dacchia noastră au fost de Traian Marile cu boiari, cetățéni și slujitori romani descălecată și lăcuită, ce încă acelorași romani într-însa așédzați, de atuncea pănă în dzua de astădzi sămințiii și a nepoți, strănepoți într-acéiași nerupt traiu și necurmată sălășluire să dovedim. Trebuie întăi pentru aceasta puținea învățătură cititoriului nostru să dăm, cu carea, ca cu o pravilă și canon slujindu-să, și adeverința istoriii mai luminată i să va arăta, și dovédele noastre de tot gândul stâng și de toată socoteala cu prepus, curate și dezbărate le va

cunoaște.

Canonul dară și regula adevărată și neschimbată iaste:

1 . **Tăcérea nici pune, nici rădică lucrul; iară dzisa îl și pune și rădică.** Care canon așé trebu[ie] înțeles: când vreun lucru în lume sau iaste, sau să face, iară pentru dânsul precum iaste, sau precum s-au făcut, cineva nu pomenéște, atunce lucrul acela nici să dovedéște, nici să tăgăduiéște: adecă, ca cum ar fi un féliu de péște în mare, macar că acel péște adevărat să fie și iaste, însă căci păscarii péște ca acela să prindză nu s-au tâmplat, pentru acéia de péște ca acela vréodată n-au pomenit. Apoi căci n-au pomenit, precum n-au rădicat acel pește din mare, așé nici l-au pus; nu l-au rădicat, căci péștele acela, necunoscut, adevărat în mare să afla; nu l-au pus, căce ce să dzică sau să povestească n-au avut, pentru lucru carile a-l videa sau a-l ști nu s-au tâmplat și aceasta iaste parte canonului dintăi, carea dzice: **Tăcérea nice pune, nici rădică lucrul**. Iară a dooa parte carea dzice că **dzisa îl și pune și-l și rădică**, să înțelége împotriva părții canonului dintăi. Când adică vreun lucru în lume și iaste precum iaste să știe și să povestéște, sau când nici cum iaste, nici să poate ști și a-l povesti îl tăgăduiaște sau îl știe

odată și povestit iase; adecă precum păscarii vâneadză un péște pre carile nici ei, nici alții mai denainte a-l vâna li să tâmplasă, văd și cunosc lucru carile macar că adevărat între alte lucruri a firii au fost, ce lor necunoscut fiind, ce să povéstească și cum au fost să-l puie nu știia, iară după ce la mână le vine vânatul cel necunoscut și-l cunosc, de ciia cu dzisa, adecă cu povestirea îl pun, adecă adeveresc precum péște ca acela iaste și să află în mare, apoi în toată viața, de n-ar mai povesti de dânsul, însă tot rămâne pusă adeverința cea dintăi, precum ei adevărat au vădzut și au povestit de péște ca acela. Și aceasta-i parte ce dzice că *dzisa și rădică lucrul*; așé trebuie a să înțălége când, adecă, vreun lucru în lume nici au fost, nici a să face, nici a să ști, nici a să povesti să poate, atuncea dzisa, tăgăduind neștiința lucrului, din lucrurile firii de tot îl rădică. Adică când dzisa tăgăduiaște că doi sori în ceriu nici au fost, nici sint, nici pot fi; nici de doi sori într-un ceriu cum să poată fi a povesti poate, că precum de fiece lucru, carile nicicum vreodată n-au fost, tăgăduiaște dzisa că nu au fost. Așé de lucrul, carile iaste peste putință a fi, tăgăduiaște că va fi, sau va putea vréodată pentru dânsul ști sau a să povesti.

2. Al doilea canon, acestuia următoriu iaste, carile dzice: **Tăcérea după dzisă adevereéște**

dzisa odată, carea așé trébuie înțeliasă: Un lucru odată în lume făcut, cunoscut și povestit fiind, de ciia prin sute de ani supt tăcéré adâncă stând acea tăcére până nu va avea altă dzisă împotrivă, altă nu face fără numai ce adeveréște tot acel lucru carile odată s-au dzis și, câtă vréme stă tăcérea, stăpânéște dzisa dintăi, carea mai pre urmă să tace. Iară când după tăcére vine altă dzisă povestind pentru același lucru (pentru carile mult s-au tăcut), tot cum s-au fost povestit dintăi adeveréște-să; că, când era lucrul acela supt tăcére, nu că era nu să povestiia, ce căci tâmplare nu s-au dat povestirii, iară când s-au dat atuncea s-au și povestit. Iară de să va povesti după tăcére într-alt chip, atuncea după vremea povestirii înainte, precum a povestirii dintăi așé a tăcérii stăpânire să ridică și să pune stăpânirea povestirii de pre urmă (însă acea povestire de pre urmă de va fi povestită de la oameni vrédnici de credință, iară amentrilea și tăcérea și povestea cea dintăi rămâne neclătită în stăpâniia sa) și de ciia într-alt chip să încépe a să știe decât s-au știut mai denainte.

Adică pănă a nu lua turcii Țarigradul să dzicea și să știia că-l țin grecii, iară după ce l-au luat turcii să dzice și să știe că-l țin turcii; apoi, după ce au luat turcii Țarigradul și după ce au știut odată toți așé, mai pre urmă, de atuncea

pă[nă] acmu de n-ar mai fi scris nici un istoric, nici ar mai fi povestit cineva că turcii țin Țarigradul, tăcérea aceasta n-ar rădica pe turci din Țarigrad, ce ar adeveri dzisa odată precum turcii au luat de la greci Țarigradul. Așijderea de ar povesti cineva că chesariul au luat de la turci Țarigradul, nu îndată s-ar și créde, ce s-ar cerca de iaste om de credință, carile aduce povéste noaă împotriva ceii vechi. Deci, de s-ar adeveri precum acel povestitoriu iaste adevărat și precum lucrul iaste precum el îl povéstește, de ciia înainte și tăcérea cea mai denainte și povéstea care odată dzisése, că Țarigradul l-au luat turcii de la greci, s-ar ștérge, și de ciia s-ar dzice și s-ar ști povéstea într-alt chip de cum au fost mai denainte, adecă precum chesariul au luat Țarigradul de la turci. Iară acestea neade[ve]rindu-să, rămâne tot dzisa cea dintăi, carea o adeveriia tăcérea, cu care tăcére istoricii adeveriia dzisa odată, precum turcii au luat și țin Țarigradul.

Așijderea, de au luat chesariul Țarigradul de la turci, însă cineva pentru aceasta, precum s-au tâmplat, nicicum n-au pomenit, tuturor lucru neștiut rămâne, și cât rămâne neștiut, tot povéstea cea știută dintăi rămâne stăpânitoare (căci știința iaste a lucrurilor, iară neștiința iaste tăgăduitoarea lucrurilor și ființă n-are). Într-acesta chip și cu acesta canon trebuie a să

cerca și a să probălui toate lucrurile carii în istorii odată și dinceput s-au pomenit, și de ciia macar prin mii de ani cevași pentru același lucru nu s-ar mai fi pomenit, că, căci, istoricii au tăcut, tăcérea lucrului nu rădică pre acel lucru ca și cum n-ar fi, ce mai vârtos îl întăréște tot așé să fie fost precum dintăi s-au pus; de vréme ce altă povestire mai proaspătă într-alt chip de cum mai denainte au fost lucrul nu povestesc, precum am arătat pilda cu Țarigradul.

Așijderea, iaste alt chip de povestirea istoriii, carea nu îndată au știut de lucrul ce s-au făcut, ce cu multul mai pre urmă la audzul scriitorilor au sosit; precum acéia prin càntă vréme istoricii toată neștiința lucrului au tăcut, tăcérea lor nici tăgăduiaște, nici adeveréște lucrul acela; nici îl rădică, nici îl pune, precum am dzis în pilda cu péștele; ce pentru ca mai curat să să înțeliagă aceasta, aduce-vom și altă pildă.

America (căriia îi dzicem Lumea noaă) multe și sute de mii de ani au fost necunoscută scriitorilor și tuturor oamenilor ce trăiesc în pământul cest de mult cunoscut. Deci, căci nu am cunoscut noi, nici am știut ceva pentru America și nici am scris ceva pentru dânsa, tăcérea aceasta n-au rădicat pe America din lucrurile firii, căci ea adevărat era, precum iaste; măcar că nu știia că iaste. Într-acesta chip și cu

acéstė canoane dară trebuie să să slujască și cititoriul nostru, de poftéște să să înștiințedze și să să odihnească cu adeverințe Hronicului nostru, în carile întăi cu bune adeverințe și cu credincioasă mărturii din istorici arătăm descălecarea Dachiii noastre de la Traian împărat, cu domni cetățéni și slujitori romani. Apoi vrând să dovedim și necurmat traiul acelorași romani într-însa, prin multe vremi de ani să va videa, că dzicem, precum la istorici cevași nu să pomenéște, și apoi iarăși a videa precum la istorici iarăși să pomenește și tot povestea dintăi să povestește. Deci, cititoriul țiind în minte canoanele carele i-am dat, unde va videa prin multă vréme tăcérea istoricilor pentru Dachia și pentru romanii dintr-însa, să nu socotească îndată că pentru căci istoricii nu pomenesc, pentru acéia n-au fost (căci această socoteală iaste și împotriva canonului și împotriva adevărului), ce pănă nu va videa altă povestire de nou adusă asupra ceii vechi, tăcérea acea multă a istoricilor să o știe din nedarea tâmplării a scrie purcească, iară nu din neființa sau rădicarea romanilor din Dachia, că aceasta de-ar fi fost vreodată, ar fi trebuit să o pomenească istoricii vreodată. Și de vor fi și istorici ca aciia, încăși nu îndată trebuie credzuți, ce cercați și ispitiți de sunt oameni de credință; și de să va adeveri precum adevărat romanii odată în Dachiia au fost ș-au lăcuit, iară

mai pre urmă s-au rădicat, după driaptă mărturia acelor scriitori nu iaste să să creadză, căci s-au rădicat odată, de ciia nu s-au mai pus, ce trebuie a cerca înainte a ispiti oare nu vor fi și alți istorici, ca și aciia vrednici de credință, carii și rădicatul romanilor din Dachia, împreună cu ciialalți povestesc și de iznoavă iarăși înturnarea lor în Dachiia adeveresc, carii aflându-să și adeverindu-să, povéstea rădicatului romanilor din Dachia să ștérge și povéstea înturnării lor iarăși în Dachia să pune? Căci totdeauna povéstea cea mai de pre urmă trebuie să să ție (fiind de oameni vrednici de credință povéstită) la adeverința istoriii, după cum adevărul și canoanele poftesc. Iară noi, cu agiutoriul lui Dumnădzău întindzind cursul Hronicului din an în an și din istorici în istorici, de vom păzi canoanele legate și credința céia ce să cade istoricului (carea ochii, sufletul și viața istoriii iaste), cititoriul giudecata în putérea și voia sa va ținea.

Capul II. Arată-să tocmala împărățiii și trii războaie a lui Traian împărat cu dachii

Traian, marele împărat, precum mai denainte s-au dzis, după ce au luat chivernisala dălogilor împărățiii, vrând destrămate și încurcate lucrurile împărățiii (carile în vremile împăraților mai denaintea lui și ales cu blăstămățiia și

dezmățarea lui Domitian rău să amestecase și să tulburase) să le descalce și lucirii lor ceii dintăi să le dea, întăi dinluntru, apoi din afară a le tocmi și a le orândui s-au apucat.[1] Deci, dinluntru (precum istoricii scriu[2]), întăi au îndemnat pre senat spre cinstea legii de moșie și înspre închinarea dumnădzăilor săi, socotind că pentru căci nu da idolilor cinstea și jirtvele céle mai denainte obiciuite, pentru acéia și răspunsurile lor tăcusă. Iară din afară, statul senatului și maghistraturile aședzind, cineși la locul lor orânduiala sa li-au pus. De unde să pomenéște învățătura carea au dat mai marelui pretoriului, când la acea slujbă l-au pus, dzicându-i, și sabiia goală, precum era obicéiul, dându-i: „**Ia, dzice, această sabie cu carea de voi împărați drept, pentru mine, iară de voi împărăți rău, împotriva mea te slujéște**”.[3]

Acéstea așé orânduind s-au întorsu a cerca lucrurile nepriiatinilor carii era împregiurul hotarălor împărățiii din carii mai vrăjmași și mai stricători decât alții a fi pe dachi aflând, întăi de aceștia a să curăți și pre împărăție de supt rușinea în carea cădzusă a o dezbate ș-au sumes poalele. [4]Așé dară, în locul ce era să le numere bani și să le trimiță darea, carea la alți împărați era orânduită, li-au arătat arme și oaste. Căci dachii, deși lua bani de la împărăție, însă cu aceasta mult îmbogățindu-să și din dzi

în dzi crescând și întărindu-să, de mai mari răutăți să gătiia. Și așé, leat 101, cu oaste tocmită împotriva dachilor au purces, unde agiungând, vrăjmaș războiu cu dânșii au avut și după multă moarte și tăiare, macar că romanii biruitori au ieșit și mulțime de dachi au omorât; însă în oastea romanilor atâta de mulți au fost răniți cât nici pândzături au mai rămas (la țerulici) cu carele să le lége ranele; ce Traian, scoțind năfrămile, servetele și altă pândză ce era pentru slujba mésii și a casii, li-au dat să fie pentru acéia treabă.

Războiul al doilea

După izbândă, Traian, nicicum stând, s-au luat în goană după Decheval, domnul dachilor, și aproape de cetatea scaunului său agiungând, iarăși au stătut la războiu a să bate, și precum romanii să biruiască, așé dachii să nu să dea, dintr-îmbe părțile vitejéște să bătea; ce, cu nărocirea lui Traian și a romanilor vredinicie, iarăși fură dachii biruiți; Decheval, vădzind că lucrul cu armele nu-i sporéște, vrând-nevrând s-au plecat a cére pace și îndată au trimis soli la Traian împăratul cu rugăminte să facă și să priimască pacea. Traian încă, nu puțin ostenit fiind, și pacea au priimit, și legătura cu Decheval într-acesta chip au făcut, ca dachii de acmu înainte priiatinilor romanilor priiatini, iară

nepriiati[ni]lor nepriiatini să fie; și cetățile carile era pre la hotarăle Dachiii să le răsipască. Așé Traian vitiazul, deodată și biruința și pacea dobândind, cu mare laudă și pohvală s-au întors la Roma.

Războiul al triilea

Dachii, după ce au vădzut că Traian s-au întors cu oștile și s-au dus la Roma, nu mult au stătut pe pace și pe legăturile ce făcusă la leat 103 (precum însămneadză din Xifilin Calvizie), macar că hotarăle romanilor a călca nu îndrăzniia, însă pre vecini, carii era în prieteșug cu împărățiia, de multe ori prăda și tot félul de năcaz le făcé. Pentru care lucru Traian, vădzind că calcă legăturile păcii, nici să părăsesc a dodei pre vecini, soțiile împărățiii romanilor, iară s-au rădicat cu oaste asupra lor, în care oaste nu puține, nici mici, ce multe și de cap primejdii au tras Traian cu meștreșugurile și cu diavoliile lui Decheval; și ales că câțiva dachi, făcându-să că au părăsit pre domnul lor și, fugând, au vinit adică să să închine lui Traian, carii aflând vréme la un loc strâmt, unde ii știia, cât pe cii de n-au ucis și pe împăratul și mare stricăciune în toată oastea să facă; care primejdie priveghetoriu nărocul și triadză în lucrurile oștenești paza lui Tarian, de-abie au abătut-o, nu puțină moarte făcându-să în neprietini. După

aceasta Decheval, făcându-să că are a grăi pentru pace, au cerșut anume să-i trimață împăratul pre Longhin sutașul, vestit la războaie, și mai de triabă în toată oastea bărbat, carile la cuvântul dat mărgând, fu prins și legat și, după multe și groaznice munci și cazne, omorât. Care lucru, pre cât inima lui Traian au împuns, pre atâta înfierbântând-o, spre izbândiré și răzscumpărare au ațițat-o.

Capul III. Arată-să zidirea podului de piatră peste Dunăre și cel de pre urmă războiu și peirea lui Decheval și de tot prăpădeniia dachilor

Traian împăratul, vădzind că trécerea încolo și încoace peste adâncă și lată apa Dunării multă zăbavă și mare împiedecare îi face, nici la vréme când ar socoti că-i dă mâna după voie poate lovi pre nepriiatini, mult încurcându-să și zăticnindu-să la trecătoare, pentru acéia socoti pod de piatră peste Dunăre să facă și piedică grea ca acéia din picioarele oștii să rădice; într-același an (mai sus pomenit), de lucrul podului s-au apucat; zidire ca acéia minunată și toată osteninţa omeniască covârșitoare, într-alt chip vécilor pre urmă n-ar fi fost credzută de nu s-ar videa și astădzi urmele și temeliile lui în fundul Dunării, la locul carile mai pre urmă s-au numit Turnul Severinului;[5] iară mărimea, înălțimea

acelui pod, așé o scriu istoricii pomenit să fie fost de piatră încolțurată, zidit pe 24 de stâlpi sau picioare înalte (deosăbi de cât îi era temeliia din fund pănă în fața apii) de 150 de picioare (piciorul mathematicesc sau gheometricesc să înțălége câtu-i pasul mic, cât omul în voia sa îmblă), iară lat de 60; fietecare picior de pod să fie stătut de 170 de picioare departe unul de altul; și din picior în picior boltă sau cum mai prost dzicem, sclip rădicat; apoi pe deasupra cu piatră între bolte împlut, atocmat peste tot néted așternut. Mamină și minune de lucru nespus ca acesta numai într-un an l-au săvârșit putérea și nemăsurată cheltuiala româniască; pentru aceasta dzice istoricul Xifilin că Traian acesta au vrut să o facă mai fără grijă decât de grabă.

După ce s-au săvârșit podul, Traian împăratul, leat 105, au întrat cu oștile în Dachia și au mărs asupra lui Decheval, însă nici Decheval au dat dos, ce la față stând, în cea mai de pe urmă nevoie cea mai mare nevoință puind, groaznic și strașnic și-au dat războiu. Ciudată moarte și măcelărie s-au lucrat și multă vréme norocul cării părți biruința să dea în cumpănă stând, pănă mai pre urmă romanii izbânditori și dachii biruiți fură, iară Decheval, domnul dachilor, vădzind acmu că războiul de tot au pierdut, oaste pănă la cel mai de pre urmă

i s-au concenit și toată țara și scaunul pre mâna romanilor au vinit, de toată nădéjdea scăpat și fără liac rămas pentru ca nu cumva viu în mâna nepriiatinului să cadză, singur șie samă făcându-și, s-au omorât. Traian, după biruință cu năroc ca acesta, știind că multe țări prădate avuții era strânse la Decheval, au început și comorâle céle ascunse a-i cerca și li-au aflat tocma în fundul apii Sargheții ascunse (Sargheția iaste apa care acmu îi dzic Strelța și cură despre Maramorăș spre apa Tisii) unde cu meșteșug[ul] unor robi supt apă o îngropase și pentru ca să nu cumva scoață cuvântul afară, după ce ș-au pus nenumăratele avuții, apoi pe toți i-au omorât. Așé dară și într-acesta chip au fost sfârșitul lui Decheval și prăpădeniia lui.

Iară Traian împăratul, după acéia, cu mare laudă și triumf s-au întors la Roma, lăsind o samă de oaste pentru ca și rămasă a dachilor rămășiță din Dachiia peste munți să izgoniască și cetățile pănă va trimite coloniile de la Roma să pazască.

Capul IV. Arată-să aședzarea romanilor în Dachia și stăpânirea dachilor dintr-însa

Traian împărat, după ce au biruit pe dachi și domnul lor Decheval s-au omorât (precum mai sus am pomenit), vrând să să întoarcă la Roma,

au lăsat o samă de oaste pentru paz[în Dachia, poroncindu-le câți dachi vor fi și mai rămas să-i triacă peste munți și să-i depărtédze despre părțile tătarâlor, ca nu cumva cu dânșii agiungându-se iarăși răutăți noaă să scornească și mégierea lui cu oștile spre Răzsărit să împiiadece, de vréme ce patimile romanilor cu dachii nu era să-i mai poată răbda să-i lasă a lăcui pre la locurile lor, ales că Traian la anul ce vine era să margă asupra armenilor și a parthilor, peste Evrath. Pentru acéstea dară, întorcându-să Traian la Roma, la anul de la Domnul Hristos 105 și aședzind toate cele ce trebuia aședzate, odată au orânduit de au scos de toată stepena și cinul din lăcuitorii Romii (precum din Xifilin aiavea să arată[6]), cu bună parte de slujitori i-au trimis prin toate locurile și cetățile Dachiii și i-au aședzat acolo în traiu vécinic, pentru ca și năbușirile tătarâlor să opriască, și senatul (lipsind împăratul atâta de departe spre Răzsărit) să nu mai aibă grijă a trimite oaste într-acolo, fiind de agiuns acéia carea împăratul în Dachia o trimisése, și de ciia acolo să nu să mai rădice orânduise.

Așé dară, Traian împăratul, cu romanii carii aședzase în Dachia, hotarăle împărățiii și despre aceas[tă] parte fără grijă și odihnite lăsind (căce despre Africa și alalte părți a Apusului toate lucrurile și locurile împăcate și

line era) au trecut la Asia.[7] Și întăi asupra arménilor armele ș-au fulgerat, pentru căci armenii acmu împărățiii Romei suppuși fiind, craiul lor n-au trimis după obicéi să ia stema crăiii și alalte sémne de stăpânire de la romani, ce, hainindu-să, le luase de la împăratul parthilor, carii, suppuind împărăția persilor, mari și tari să făcusă pre acélé vrémi. Deci craiul arménilor, vădzind neferită și nesuferită nevoia și primejdiia carea îi viniia la cap, nemică de altă apucându-să, nici fruntea cu arme a ispiti îndrăznind, au plecat capul la Traian, pace rugând și supunere giuruind. Ce Traian, mâna de la sabie oprind, pace li-au dat, însă craiu la arméni să mai fie n-au priimit, ce să fie ca o provinție supt diregătoriia romăniască și hotarul împărățiii de la apa Tigrului, unde mai denainte fusése, mutându-l înainte l-au pus tocma la apa Evfrathului, luând toată țara Mesopotamiii la mijloc. După acéia au trecut la parthi și la alte limbi și pre toți i-au supus (precum la Capul de vrédniciile lui să va dzice). Iară leat 116, sculându-să de la Vavilon, au mărs să triacă cu oștile peste Marea Roșie, unde de bure împiedecat s-au întors iarăși spre Parthia, unde slăbiciunea bătrânéțelor, nu a sufletului, vinuindu-și cătră ai săi, dzicea: că de ar fi fost mai tânăr ar fi dus armele romanilor și pănă la India. Stăpânind și supuind Parthia, senatul i-au trimis titul și, de pe împărățiia ce supusése, l-au

chemat Parthic, pentru care titul (scrie Xifilin) că nu atâta s-au bucurat pre cât s-au bucurat pentru carile îi trimisése cu un an înainte și-l chemase *Preabunul*. Leat 117. De boală simțindu-să și vrând, după 9 ani de când ieșisă din Roma, să să întoarcă spre dânsa, au murit în Siria.[8]

Capul V. Arată-să annul în carile Ulpie Traian au desălecat Dachia cu romani

Anul în care să fie aședzat Traian împărat slobodziile romănești în Dachia, din câți scriitori ni s-au tâmplat noi a-i videa, nici unul anume nu-l însămneadză; iară cu socoteală hronologhicească din Calviz și Petavie (carii mathematicéște cursul annilor foarte nesmentit au însămnat) fără greș îl putem afla. Că de vréme ce cel mai de pre urmă a lui Traian cu Decheval, domnul dachilor, războiu, cu socoteala de obște iaste adeverit, precum să să fie tâmplat pe la anul de la Mântuitoriul lumii Domnul Hristos 105. Aiavea iaste că Traian, după înturnarea sa cu oștile spre Roma, cetățile Dachiii fără pază cu mulțime de slujitori și deșérte de romani nu le va fi lăsat, de care lucru fără prepus rămâne, că pre lângă cei mai bătrâni slujitori carii era pentru vécinică lăudare în Dachia rămași, încă câțiva de cei mai proaspeți ośténi pentru paza, precum a

margi[ni]lor așé a cetăților într-același pomenit an, în Dachia să fie lăsat.

Așijderea istoricii Dion, Evtropie și Xifilin[9] mărturisesc, precum Traian împărat la anul de la Domnul Hristos 107 s-au sculat cu oști și prin Dachia au trecut peste Don la Asia, asupra arménilor (carii rădicase cap) și asupra parthilor, carii îi priimisă supt protecția sa și apoi biruind mai toată Asia, pănă la moarte, la Roma nu s-au întors. De pre aceasta iarăși putem curat a înțelége că deosăbi de oșténi, pre cetățéni din Roma și dintr-alte cetăți a Italiii cu sine luând, și la anul pomenit prin Dachia trecând, pre la locurile ce i s-ar fi părut mai de triabă să-i fie așédzat. Și așé putem socoteala fără greș închide că cetățénii cu doi ani mai pre urmă decât slujitorii în Dachia să fie așédzat, adecă la anul de la Domnul Hristos 107.

Pentru cetățile carile au făcut Traian în Dachia, mai denainte s-au pomenit, precum și Troianul, carile tréce prin țara noastră să créde să fie de Traian făcut; ce de unde va fi luat Miron și Niculai această povéste noi nu putem ști, căci pentru aceasta nici un istoric nu pomenéște.

Capul VI. Arată-să vredniciile luiTraian, marele împărat

Nu fără plăcérea și multă dulceața cititoriului român, nici fără cale a fi socotim de vom pomeni oarece, cât de pre scurt, de slăvit în bunătăți, lăudat în vrednicii și vestit în biruință și vitejii săditoriul și temeliitoriul nostru și părinele a tot niamul românesc, Traian Marele, a Râmului și a toată lumea pururea biruitoriu împărat.

Ulpius Traian, precum scrie Victor[10], fost-au născut în cetatea Tudertina, iară Dion și Evtropie scriu să fie fost din Italica, carea iaste în Ispanie. Și, precum aceiași istorici în Viața lui pomenesc, fost-au om înștiințat lucrurilor oștenești și în vitejii, căruia potrivnic n-au fost, nici după dânsul între împărații romanilor au mai stătut vitiaz, înțelept, cumpănitoriu, blând și drept, de pre carea bunătăți l-au poreclit *Preabunul.* Pomenéște pentru a lui dzisă, carea cu slove de aur și în véci neștérse ar trebui să să scrie în inimile tuturor împăraților și oblăduitorilor, că odată sfétnicii și priiatinii mai de aproape dându-i vină pentru căce foarte plecat și de lesne la împreunat să lasă către toți, el să fie răspuns: „**Așé să fie, trebuie împăratul către cei den afară, precum ar pofti să fie împăratul către dânsul când ar fi el ca cei den afară**”.

Pentru vredniciile și bunătățile lui, încă și pănă a nu se face împărat, în dragostea și lauda

tuturor era, de care lucru curund alte cinuri pășind, la cinstea consulatului au agiuns și păn a fi împărat, de da[o] ori acea cinste de cin, cu mare laudă au purtat.[11] Apoi proconsul cu oștile trimis și a Ghermaniii stăpânitoriu fiind, împăratul Nerva ficior de suflet luându-l, cu putérea l-au împodobit tribuniții și chesar l-au făcut. După moartea Nervii, cu un glas și cu o inimă cu toții, împărat Romei și chivernisitoriu a slăbite pre atuncea lucrurilor românești l-au rădicat.[12] Luând schiptrul împărătesc, întăiași dată jélea legii de moșie având și spre cinstea dumnădzăilor părințești foarte dat fiind, obicéiele céle vechi foarte tare să să păzască; iară altele, carile întrase noaă să să opriască, tare au poroncit, pentru căci înmulțindu-se atuncea creștinii, idolii începuse a nu se mai băga în samă și vândzătorii jirtfelor a nu afla cumpărători; și răspunsurile bodzilor tăcusă, nemaiputând a răspunde pentru ce-i întreba. Pentru acéia (precum scrie Evsevie[13]) papa Clement, nevrând să jirtfască bodzilor, fu trimis în *izgnanie* tocma peste Marea Neagră, la Iberia (aceasta-i Ghiurghia);[14] iară amentrile lége creștiniască n-au oprit, fără numai cât au poroncit adunări fără maghistrat deosăbite să nu să facă; și așé și adunările creștinilor la besérici era oprite. Și iarăși scrie acela Plinie, în *Epistola* 28, că fiind el dregătoriu la Bithinia, au dat în știre lui Traian ce va face cu creștinii, care

oameni cuiva ceva nu strică, răutățile tare opresc, ce numai Hristosului lor laude și cântări aduc, căruia Traian răspunde: pre creștini să nu-i cérce, iară pre carii alții îi vor pârî și-i vor dovedi că sint creștini, pre unii ca aceia fără certare să nu-i lase, cu care poroncă (precum scrie Evsevie) mult au scădzut răutatea nepriiatinilor creștinătății și mult s-au rădicat pricinile a putea strica creștinilor. Fiind Traian la Antiohiia, s-au tâmplat mare și nespus cutremur de pământ, cu carele nenumărat număr de oameni supt răsipirile casălor au pierit; iară Traian, cu mare primejdiia vieții, pre fereastră din casa ce șédea au scăpat.

Întăia lui biruință spre nepriiatini au fost în Dachia, precum s-au pomenit[15], și cea dintăia pomană, descălecarea romanilor în Dachia. După a dachilor suppunere au trecut cu oștile la Răzsărit, unde pre arméni, pre iveri, pre colhi (acește-s mengrilii), pre sarmati, pre orhoeni, pre arapi și pre bosforéni (acește-s tătarâi de pre lângă Azac) au domolit. Apoi trecând asupra parthilor, au dobândit Selefchia, Ctesifonul și Vavilonul și alte cetăți multe și țări au cuprins; preste Marea Roșie cu corabiile au îmblat. Pre jidovi carii, în Eghipet și în Chipros, asupra romanilor și a grecilor rădicasă cap și multe răutăți făcusă, Traian prin hatmanul său Marție Turbon călcându-i, nespuse dintr-înșii mulțime

au omorât 200.000 să fie omorât, scrie Xifilin și Suida. Iară cătră creștini milostiv fiind, scriindu-i Tiberian, diregătoriul Siriii, precum n-are cum mai omorâ pre creștini de vréme ce pentru lége nepârâți, netrași, singuri vin și moarte poftesc, la carea Traian au răspuns să să părăsască a-i mai pedepsi.

În Roma și pre aiurea multe ziduri minunate și cu nespuse cheltuiale au rădicat, din carile céle mai minuate sint: podul peste Dunăre (pentru carile s-au dzis), stâlpul carile iaste și acmu în Roma, în șépte ani de-abiia isprăvit, lucru peste toată putința și socoteala oamenilor vacului acestuia; și podul care au făcut peste bălțile ce să chiamă Pontice. Așijderea, în Roma au strâns nenumărată mulțime de cărți, și mare bibliothică făcând, li-au pus într-însa, și alte multe și minunate lucruri vrednice de laudă nemuritoare au făcut și au isprăvit, pre carile lăsind să le cérce cititoriul la Dion, Evtropie, Xifilin și alții, carii au scris pentru lucrurile, laudele și vredniciile lui Traian.

Iară mai pre urmă, întorcându-se la Marea Roșie și înțelegând precum parthii gonise pre împăratul cari el le pusése și iarăși să răcoșise, din Mesopotamia, unde cu oștile sta, gătindu-se iarăși asupra lor să margă, au cădzut în boală; cu carea împiedecat, de acea cale părăsindu-

se, au silit să să întoarcă la Roma, ce boala întărindu-se s-au abătut la Silinunt, cetatea Chilichiii, și acolo s-au săvârșit în luna lui Avgust 10 dzile, la anii de la Mântuitoriul lumii 117; luând pe Adrian, cu o dzi mai înainte de moarte, ficior de suflet și lăsindu-l următoriu împărățiii.

Iară pentru viața lui cea viitoare scriu istoriile bisericești că papa Grigorie Dialog, socotind ale lui firești bunătăți și mare pomana ce făcuse cu zidirea podurilor, cu îndrăzneală preamilostivului și în mile nemăsuratului Dumnedzău, pentru mântuința sufletului lui din muncile vécinice, și cu multe lacrămi priveghind, să să fie rugat și prin descoperirea darului Duhului Sfânt răspuns priimit și trecut să fie luat; adecă, că pentru multe rugile și fierbinți lacrămile lui, pe Traian din muncile iadului să fie scos; însă de acmu pentru altul așé în spurcată légea idolatriii și a păgâniii murind, să nu mai îndrăzniască mărirea dumnădzăiasă a dodei.

Trăit-au Traian ani 63; au împărățit ani 19, luni 6, dzile 15. Iară oasele lui, puindu-le în raclă de aur, li-au dus la Roma și li-au astrucat supt stâlpul carile era de dânsul zidit.

Acesta-i dară și ca acesta au fost săditoriul și părintele moșilor-strămoșilor noștri românilor în

Dachia, pentru a căruia slavă și cinste, și după moartea lui, senatul și împărații carii în urma lui la cârma atâta de greu încărcată și mare corabie au stătut, macar că dintr-alte mai depărtate părți și mâna și oștile ș-au tras, însă în Dachia acesta a face nici au putut, nici au cutedzat. Ce precum el cu mâna lui ca pre un sad ales într-o livadă i-au împlântat și i-au sădit, așé neclătiți și în véci nemutați i-au lăsat; carii și pănă astădzi, toată lumea îi véde și-i cunoaște tot acel vechi neam românesc a fi în Moldova și în Țara Muntenească și Ardealul, tot acel vechiu și a mai marilor săi nume de romani țiind, iară alalte socotéle carile împotriva acestui adevăr fără nici o socoteală a sări să căznesc, precum în céle mai denainte scrise destul li-am dat de rușine, așé de acmu înainte pre cursul annilor, din împărat în împărat mărgând și din istoric în istoric mărturii aducând, necurmat traiul romanilor în Dachia vom dovedi.

Capul VII. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia, de la Adrian pănă la Antonie Pius

În anul mai sus pomenit, murind Traian împărat, în locul lui au stătut la împărăție Elius Andriannus, carile și rudă și tot dintr-o cetate cu Traian fiind (căci și acesta din Italica era născut, precum din cele mai denainte am pomenit), l-au priimit fiiu de suflet și cu o dzi mai îna[inte] de

moarte, mijlocind Plotina, împărătiasa lui Traian, testament de moștenire îi didése.[16] Ce Adrian (precum îl scriu istoricii), fiind râvnitoriu laudelor altora și pe ale lui Traian nebetejite a le suferi n-au putut, ce mulțămitoriu a atâte de binefaceri fiind, cu scădérea cinstii lui și cu paguba a poporului roman, ale sale blăstămății și în dășert prin țărâle streine zbuciumături (căci mai multe locuri și țări decât Adrian vreunul dintre împărați n-au cutreierat), nu numai a le acoperi, ce încă și vredniciilor lui Traian de atocma s-au și mai covârșite să le facă brudiiaște gândiia; de care lucru priciniia că cu greu iaste a să stăpâni și a să păzi țări atâta de departe, carile cu vitejiia lui Traian supt putérea romanilor vinise. Iară adevărul era că, zavistuind laudelor și slăvilor lui Traian, trei țări cu osteninţele lui dobândite – Armenia, Asiria și Mesopotamia - de oaste și de păzitori deșertându-le, parthilor li-au lăsat, și hotarul împărățiii numai pănă la Tigris apa să fie au vrut.

Aceste pentru țărâle din Asia așé, iară pentru Dachia noastră nu așé, ce să vadză cititoriul pentru dânsa ce scriu istoricii și să cunoască că dreptate am avut, deși am amestecat oarece cu fiere cerniala condeiul[ui] nostru împotriva celora ce îmblă ca nume>re< necunoscute să puie romanilor din Dachia și lăcuitorii ei

rămășița varvarilor dachilor să fie, precum să dzice prostul cuvânt, să leagă ca orbul de gard. Cuvintele dară istoricilor, precum sint, așé le vom aduce: [17]„Elius Adrian, după ce au murit Traian, Armenia, Asiria și Mesopotamia parthilor li-au lăsat; **era și Dachia să părăsască de nu s-ar fi temut să lasă să să prăpădiască atâtea mii de cetățéni romani carele era acolo**”.

De ar fi socotit Eneas Silvius și alții următori ai lui, cu ochiu mai ascuțit și cu minte mai curată, de ar fi giudecat adeverința și credința a istorici ca aceștia, nici ca papa Pius, nici ca istoricul Eneas Silvius, așé de grozav s-ar fi lunecat, nici împotriva conștiențiii sale așé de neoprit s-ar fi pornit, nici putem créde om de atâta învățătură ca Eneas, cunoscând și adeverind céle mai bune, să fie urmat céle mai réle, nu de Dumnădzău una ca aceasta pentru om ca acela să gândim; că cine poate să fie atâta luat de minte, carile cu trude, osténéle și sudori de singe, cinstea cercând, de bunăvoie și prin știință cuvinte stângace, pre urma sa hulitoare a audzi să priimască sau măcar cu clipala ochiului să învoiască.

Ce una ca aceasta multora tâmplătoare s-au vădzut și încă celor prea iubitori de adevăr, pentru că sau până a nu ști li s-au părut că știu

sau de au știut pomenirea (care decât cerbii mai fugare și decât piftirea mai dejghețătoare iaste) i-au amăgit, sau ochiul peste rânduri curund trecătoriu sau céia ce iaste mai pre urmă, giudecata pre lângă cumpenile socotélii drepte lunecătoare, i-au asuprit, ca pentru flori ceapa cioarâi și pentru grâu neghină să amestece. Ce precum dzice prost cuvântul turcesc: (*Iainlâș hesabu Bagdat tendioner*) „Socoteala smentită și de la Bagdat să poate întoarce”. Așé și socotiala lui Eneas, macar că prin multă vréme pentru greșit numele și neamul romanilor în Dachia, sau precum cu numire ellinéște alcătuită cum să cade a le dzice δακορωμαίων am putea, în criterii a multora, ca vâscul de aripile și picioarele păsăriucelor să lipise și să încleiase. Însă dreptatea cumpenele sale aflând, nu numai ca oca dramul biruiaște, ce încă ca fântâna Soloamului ochii orbului din naștere spălând, prin știupit și tină le deschide luminile; de ciia înainte pentru ca să nu mai greșască poruncă luând *i proci*.

Rămâne dară tare și neclătită povéstea hronologhiii noastre, precum Traian în Dachia noastră au desălecat și au aședzat romani, iară Adrian pre aceiași romani din Dachia să-i rădice s-au temut și i-au lăsat acolo să lăcuiască unde Traian i-au fost pus. De aicea înainte țiind pravila și canonul carele am dat,

vom cerca de-a rândul și vom videa oare fi-vor alți istorici, pre urma acestora carii să pomenească precum din Dachia sau singuri s-au rădicat, sau cu poroncă, sau de la nepriiatini scoși și goniți să fie fost? Au cu nerupt și necurmat traiu din vrémea descălecării lor, pănă acmu, într-acéiași Dachie să fie petrecut?

Capul VIII. De războa[ie]le lui Adrian împărat

[18]Așé Elius Adrian nu numai căci n-au îndrăznit a rădica pre romani din Dachia noastră, ce încă și pre varvari, carii rămăsése dincolo de dânsa spre Răzsărit, să-i fie călcat și domolit scriu istoricii, adecă precum la anul de la nașterea Pruncului celui mai înainte și de toți vécii născut 121, rădicând oaste asupra varvarilor și vrând să treacă peste Dunăre asupra lor, călărimea patavilor înot cu caii fără pod au trecut; de care lucru simțind varvarii atâta s-au spăimântat și s-au așédzat, cât nu numai hotarăle împărățiii a mai călca nu s-au mai ispitit, ce încă cu mare frică la pace alergând și aceasta au priimit: ca împăratul romanilor să le fie giudecătoriu și alegătoriu și gâlcévilelor care le va avea ei înde ii. Iară apoi, nu de multă vréme savromatii, făcând oarece clătire, romanii au trimis oaste împotriva lor, pre carii așéși de tot i-au domolit.

La anul 129, pomenéște Xifilin precum Adrian au fost având un cal de la Nipru trimis, pentru carea și numele calului era Nipru, carile în vânătorile sale (căci Adrian peste măsură era dat vănâtoriilor) atăta îl purta de bine și atâta îi era de drag cât după ce au murit i-au făcut și mormânt și stâlp i-au rădicat, care nu puțin sămnu iaste că romanii ținea și peste o Dachia pănă la Nipru, de unde le trimitea cai buni ca aciia.[19] Iară fără acestea, alte lucruri mai alése și vrednice de pomenire în părțile Dachiii să să fie făcut, scriitorii mai mult nu pomenesc. Deci Adrian în anul 138, iulie 10, la Baia au murit, după ce au împărățit ani 21, luni 11. Și au trăit ani 62, luni 5, zile 17.

Capul IX. Dovedește-să traiul romanilor în Dachia de la Antonie Pius pănă la Marco Avrelie, ce l-au chemat Filosof

La anul mai sus dzis, Antonie Pius au stătut la împărățiia romanilor; ce pănă la anul al șéptelea al împărățiii lui, carile iaste de la Domnul Hristos 145, scriitorii, pentru părțile Dachiii, cevași nu pomenesc, iară la acest an Iulie Capitolin, din greșală sau a scriitorilor mai de pre urmă, sau a tiparnicilor, pomenéște precum Antonie, după ce au adus pe mavri la atâta strâmtoare, cât de nevoie li-au căutat a pleca la pace, apoi să să fie întors cu oștile în

ceasta parte și să fie biruit pe ghermani, pe dachi și pe alani, carii de câteva ori mișcându-se i-au potolit. Aicea într-adins am adus acéstea a acestui istoric cuvinte și ales căci dzice ca cum romanii supt Antonie ar fi biruit pe dachi (carii acmu și biruiți și suppuși și de pe locurile lor izgoniți era) pentru ca să arătăm că, precum mai sus am dzis, greșală s-au făcut în nume și unde au fost să să scrie pe ghermanii catii, au scris pe ghermanii și pe dachi, că catii aciia era un féli de ghermani, așé între alții numiți, și asupra acelor ghermani Antonie au tras oști; ce neputându-i de tot răzbate, războiul câtva s-au tărăgănat, așéși pănă la împărăție lui Marco Avrilie, carile au împărățit după Antonie și cu aceșteași ghermani cati (precum în Capul ce urmadză vom arăta, precum același istoric Iulie Capitolin scrie pentru războiul romanilor cu ghermanii catii), de unde aiavea să va cunoaște, că numele dachilor cu greșală s-au pus în locul catilor; având acéstea doaă nume>re< oarecare asămănare, carea au dat scriitorilor sau tipografilor lesnire a greși.

[20]Deci Antonie Pius, leat 161, mart. 6, au murit, după ce au împărățit ani 22, luni 7, dzile 26; și au trăit ani 72, precum scrie Victorin, iară precum scrie, din Dion, Iulie Capitolin, 74, luni 6. Și au urmat la schiptrul împărățiii ginerele său Marco Antonie Verus, Filosoful.

Capul X. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia de la Marco Avrelie Filosoful pănă la ficiorul său Commod

Marco Avrelie, stând la cârma împărățiii, în al doilea an a împărățiii sale, leat 162, rădicatu-s-au cu oaste asupra Britaniii, în care parte singur cu capul lui au mărs; iară asupra ghermanilor cati (mărturisind același istoric Iulie Capitolin) au orânduit hatman pre Aufidie Victorinnie.

Aicea așijderea pentru aceasta am adus mărturiia acestui istoric, pentru ca să cunoască cititoriul că unde să pomenéște la împărățiia lui Antonie, adecă romanii să fie avut oaste asupra dachilor, acea pomenire iaste cu greșală, puindu-se numele dachilor în locul catilor. Apoi aceastași chiar să poate dovedi, de vréme ce descălecatul romanilor în Dachia, adecă de când au răzbit Traian pre dachi și i-au împrăștiiat, vreun istoric (pre cât noi putem a ști) macar cevași nu pomenéște precum dachii, sau singuri, sau cu alții împreunați, sau să mai fie făcut vreo rădicare de cap, sau să fie ispitit cât de puțin lucruri noaă a scorni; ce împotrivă, cursul istorii arată precum romanii din Dachia neclătiți și fără toată grijea au fost, de vréme ce după groaznică și cu rugile slujitorilor creștini asupra macromanilor (către carii să adeosése cvadii, vandalii, sarmatii, svevii și alalți varvari)

izbândă, carea au avut Marco Avrelie, la anul de la domnul Hristos 174. Apoi, la anul 179, scrie Dion[21] „precum Marco împăratul iarăși împotriva nepriiatinilor cu oaste mărgând, prin vredniciia hatmanului Pternus, macar că cu multă și mare cumpănă, însă de tot pre nepriiatini au fărâmat; însă într-acel an pre tatari a suppune n-au putut, căci i s-au tâmplat boală, din carea mai apoi și moarte. Iară de ar fi trăit macar pănă la anul, cu bună samă toate țărâle acélea împreună cu marcomanii și cvadii li-ar fi făcut ținuturi”.

De pre acésté a lui Marco cu izbândă războaie aiavea iaste că daco-romanii pentru ce în Dachia să nu fie lăcuit pricină împingătoare sau gonitoare n-au avut; și ales că între atâtea a tuturor varvarilor tulburări, de dachi, precum sau să să fie clătit sau cu alții să să fie unit, cineva din istorici nu pomenéște. Și mai vârtos că Zonora[22], Carte 2, Cap. 2, anume arată că războiul lui Marco cu varvarii să fie fost în Panonie iară nu în Dachia. „Împăratul, dzice, Marco Avrelie, multă vréme au avut războaie cu varvarii ce lăcuiesc pe lângă Dunăre în Panonia, carii sint iazighii, marcomanii” *i proci*, între a cărora stârvuri să află și trupuri muierești; iară iazighii, precum să fie lăcuit peste Tisa pe Dunăre în sus, mai denainte am arătat.

Așijderea ghermanii (cărora acmu le dzicem némți), marcomanii, catii și cvadrii, de la aceștia iazighi și mai sus lăcuia, pănă la Vendebona (acesta-i numele cel vechiu a Beciului), care cetate bătând Marco, acolo i s-au tâmplat și moarte, precum mai gios vom arăta.

Nu fără dulceața a cititoriului român socotesc a fi, pentru războiul carile mai sus la anul 174 s-au pomenit, precum cu mare minune, prin rugile slujitorilor creștini s-au făcut, cevași a pomeni; că precum scrie Evtropie, Sarțiian, Capitolin și decât toți mai chiar Evsevie[23], în *Hronicul* său, la acela an și carte în [al] *Istorii besericești* Cap. 5, Marco Avrelie trei ani încheiați tot pe războiu sta și pentru mare séceta și uscăciune carea să tâmplase la atâta primejdie sosise toată oastea romanilor, cât era cu toții numai să piară de sete și de mare năvală ce le făcea nepriiatinii, la vréme de slăbiciune ca acéia. Ce fiind o ceată tot de slujitorii creștini (carea era în numărul a doasprădzécea și de ciia s-au numit fulgerătoare, precum mărturiséște Tertulian și Orosie), acești dară slujitori creștini, vădzind la ce primejdie și la ce cumpănă să află împăratul și cu împăratul toată oastea, cu toții într-o inimă și într-o minte curată au cădzut la rugăciuni pentru ca să aréte Dumnădzău putérea Hristo[su]lui său și légea și ruga creștiniască cât poate înainte lui Hristos Dumnădzău, celuia ce-

au dat-o ascultătorilor săi. Și așé Dumnădzău ruga credincioșilor netrecând, îndată fulgeré și tunete cu répede și groase ploaie au trimis; ce fulgerele cădea cu mare foc și pârjol peste varvari; iară lină ploaie peste oastea romanilor. Deci, romanii cu apa ploii sétea potolindu-și, fulgerele și trăsnetele pre nepriiatini pănă în pământ așternea și nemilostiv îi prăpădiia. Marco împăratul, fiind om adevărat filosof, dzicând alții că creștinii cu vrăjitorii au făcut aceasta, nicicum ascultare nu li-au dat, ce cătră senat cu mare laude pentru creștini scriind, mărturisiia precum și din primejdie i-au scos, și biruința asupra nepriiatinilor rugile creștinilor au pricinuit-o. Așé un poet>ic< Clavdianus, de lége păgân și de numele creștinilor foarte scărândăvindu-se, supt numele haldeului vrăjitoriu (pentru numele lui Hristos înțelegând), cu frumoase stihuri biruința aceasta precum au fost o șeruiaște, a căruia cuvinte pentru voia românilor cititori (la carii, pentru ca adevărul să mărturisim, istorii ca aceste rari să citesc), aicea a le aduce nu ne vom leni:

Laus ibi nulla Ducum, nam flammeus imber in hostem

Cecidit. Hunc dorso trepidum fumante ferebat

Ambustus Sonipes; hic tabescente solutus

Subsedit galea, lique factàque fulgore cuspis

Canduit, et subitis fluxere vaporibus enses:

Tunc contenta Polo mortalis nescia teli

Pugna fuit: Chaldea mago, seu carmina vitu

Armavère Deos, seu quor reor, omne tonantis

Obsequim, Marci mores potuere mereri.

Adecă:

Acolo vreo laudă a hatmanilor n-au fost,

Căci pohoi de pară în nepriiatini

Au cădzut. Pre unul ardzătoriul fulger îl purta înspăimântat,

Spatele fumăgându-i; pre altul îl slăbănogiia și-l oborâia,

Coiful topindu-i-se, și de fulger înfocate sulițele curea,

Și de năprasnă sabiele ca aburii pica.

Atuncé au fost bătaia acelora ce supt Polos să cuprind,

Caré de lancea sau sigeata oamenilor în samă nu băga.

Vrăjitoarea haldeiască sau stihurile tocmite au într-armat pe Dumnădzău

Sau, carea mi să pare, bune obicéiele lui Marco au fost

Vredince de toată slujba Aceluia ce tună.

„Vrăjitoarea haldeiască” înțelége sau pre Hristos Dumnădzău, sau pre Maica Precista, pre carea creștinii într-agiutoriu și cătră Fiiul mijlocitoare or fi chemat-o; ce noi acestea la alții lăsind, la lucrul nostru să ne întoarcem.

Deci Marco Avrelie, după ce au împărățit 19 ani, luni 11, au murit la Vindobona. (Aceasta-i Vienna sau cum îi dzicem noi Beciul), leat 180, fiind la vârsta de 59 de ani; carile macar că cu învățătura fiiului său, lui Commod, doftorii îl otrăvise, însă el cu filosofăsc suflet acesta de la ficiorul și căsașii lui a păți sufferind, și acmu și de otrava ce-i didése și cine îl adăpase bine știind, cevași cuvânt rău de ficiorul său și de doftori n-au lăsat, ce încă slujitorilor cu gură de moarte recomenduindu-l, cu testament în locul său împărat l-au lăsat.

Capul XI. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia de la Avrelie Commod la Avrelie Severus Alexandru

După preabunul părinte, preacumplitul și cu toate scârnăviile spurcatul fiiu Commod au urmat, carile, precum îl zugrăvesc toți istoricii vremii aciia, în toate desfrânările, nebuniile și tirăniile cu cevași mai gios decât Neron n-au fost; încă de ar fi agiuns la vârsta lui Neron, poate să-l fie și întrecut. După alalte nenumărate péte ce avea, și învățătura oștenirii au schimbat-o în giocuri și în măscăriciuni, puțin și mai nemică de lucrurile și trébile împărățiii de grijă purtând. Și macar că pre romani din Dachia să-i fie clătit sau în ceva să-i fie strămutat nime din istoricii mai sus pomeniți ceva însămniadză.

Iară Matthei Pretor[24], de-ieri de alaltaieri scriiroriu „cu lângedă mărturie, pomenesc, dzice (cartea 2, *De gotthi*, Cap. 1), scriitorii de războiul dachilor supt Commod împăratul”. Iară cine să fie acii istorici, nu va să aréte, fără numai greșala carea din Iulie Capitolin mai sus am arătat. Ce tare îi stă împotrivă Zonoras[25], Cartea 12, Cap. 4 carile chiar să arete că „Commod nu cu dachii ce cu varvarii, carii mai sus de Dachia lăcuia, să fie avut războiu” ϋπερ τήν Δακίαν και μεγίστος δ Βρεττάνικος.

Deci Commod, împărățind 12 ani, luni 9, dzile 14, de vârstă fii[n]d de 31 de ani, întăi otrăvit; ce cu grijea doctorilor nestricându-i otrava, apoi zugrumat au murit.

La începutul anului 193, dintre ucigașii lui Commod au apucat împărățiia Elvie Pertinax, ce și acesta după 81 de dzile fu ucis de la oșténi.

Pentru acest împărat aflăm însămnat la Stanislav Sarniție[26] într-acesta chip: „Pertinax, dzice, în lucrurile sale cevași vrédnic de pomenit n-au lăsat, fără cât numai că cu puțină laudă mai denainte au fost ocârmuit Misia și Dachia”. Sarniție din ce istoric să fie luat această mărturie, noi adevărul să mărturisim, a afla n-am putut. Iară de iaste adevărat așé, din cuvintele lui putem cunoaște că Pertinax, până a nu fi împărat, să fie fost dregătoriu Misiii și Dachiii. Pierit-au dară Pertinax la annul mai sus pomenit, martie 28.

Într-același an, după Pertinax, răpi schiptrul Didius Iulian; însă și acestuia scurtă îi fu împărățiia, căci după 2 luni și 5 dzile, părăsindu-l slujitorii, cu poronca lui Septimie Sever, fu zugrumat.

Pre la sfârșitul annului dzis, Septimius

Severus s-au suit pe scaunul împărățiii. În vremile acestui împărat multe războaie cu mare laudă și izbândă spre părțile Răzsăritului pomenesc[27], pentru carile senatul, de pre limbile carile au biruit, cu trei nume>re< l-au întitulat: Parthic, Aravic și Adiavenic. Iară în părțile Dachiii cevași să să fie clătit nu scriu. Împărățit-au ani 17, luni 7, dzile 3, fiind la vârsta de 65 ani; au murit în Britanie, în cetatea Eborica, leat 211.

[28]Anton Bonfin, Decada 1, Carte 1, și alții mai tineri după dânsul, de unde să fie luat dzic precum Turnul Severinul carile iaste în Țara Muntenească, pe Dunăre, în ținutul Jiiului, să fie făcut de acest împărat și de pe numele său așé să-l fie chemat, noi a ne adeveri n-am putut. Însă Bonfin fiind istoric de credință vrednic, socoteala-i de tot să o lepădăm nu putem, macar că n-ar arăta cine din istoricii mai denainte decât dânsul ar fi pomenit pentru aceasta, căci cetatea acéia să fie fost de Traian făcută noi am arătat din Procopie Chesareanul; iară și socoteala lui Bonfin poate să fie adevărată de va fi făcut și Sever împăratul tot pe acolo altă cetate sau acéiași de va fi mai întărit, să-i fie mutat numele de pe numele său sau poate și de pre numele vreunui pristav mai pre urmă așé să să fie numit.

După Severus au întrat la moștenirea împărățiii ficiorii lui amândoi, Caracala și Gheta.[29] Însă grea tovărășiia stăpânirii nici între frați mult a sta putu, ce întăi oarece vrajbă și pre ascuns împoncișiri scornindu-să între dânșii, apoi ca văpaiia totdeodată izbuncnind și din dzi în dzi, și din ceas în ceas mai mult și mai mult lățindu-se și ijdărându-se, pănă odată Caracala aiavea cu fierul zmult asupra lui Gheta s-au slobodzit; el încătro să pléce vrémea strâmtorindu-l, au fugit în cămară la maică-sa. Ea, ca să-l mântuiască de moarte, în brață luându-l, cu cuvinte și rugăminte părințești turburată răutatea lui Caracala să moaie să nevoia. Ce răutatea când agiunge la vârvul său, nici cinstea părinților, nici frica lui Dumnădzău, nici hotarăle firii mai cunoaște, precum și Caracala între țițile maică-sa aciuat, nu numai pre frate-său au omorât, ce încă cu acéiași lovitură și pre maică-sa de greu au rănit-o.

Gheta dară, împreună cu frate-său au împărățit un an și 22 de dzile; iară Caracala ani 6, luni 2. Între Edesa și Carra, cu mâna lui Marțialis sutașul și cu învățătura lui Opilie Macrin (carile pre urmă au împărățit), fu ucis, leat 217, după ce au trăit ani 29. Iară Sparțian istoricul îi numără anii vieții lui 43.

În urma lui Caracala au stătut împărat Macrin,

ucigașul lui Caracala. Ce plata păcatului, ca despletitura ciorapului fiind, după un an și 2 luni, cu măsura carea au măsurat măsurându-se, fu ucis în Capadochia, de la slujitorii care să rădicase asupra lui, leat 219.

După aceasta au stătut la împărăție ocara lumii, pilda blăstămățiilor și decât toți spurcații și mai spurcat Antonie Eliogabalus; căci după alte blăstămății, după toate, de bunăvoie, lăsind firea părții bărbătești, singur s-au făcut muiare, toate cele muierești cu mare desfătăciune pățind și priimind, apoi și câțva copii giunghind și jirtfă bodzului său Eliogabal aducând. Pentru atâta nedumnădzăire oșténii nu l-au mai putut răbda, ce și pre dânsul și pre maică-sa Sohemitra au ucis, leat 222, fiind la vârsta de 18 ani, după ce împărățise ani 3, luni 9, dzile 14.

Capul XII. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia de la Avrelie Sever pănă la Dechie

[30]După ciuda firii omenești Eliogabal au stătut la împărăție Avrelie Severus Alexandru, fiind încă tânăr de 16 ani, carile au împărățit ani 13, luni 9, și fiind la vârsta de 29 de ani, fu ucis de niște slujitori în Mogunția. Acesta împărat multe războaie cu biruință asupra persilor și a ghermanilor să fie avut pomenesc scriitorii; iară în părțile Dachiii nemică de însămnat iaste.

Ce pomenéște Evsevie[31] și Orosie precum acesta Alexandru dintre împărații romanilor pre Hristos să-l fie cunoscut Dumnădzău, și în cămara sa cea de taină să fie fost având chipurile lui Apolon, a lui Hristos, a lui Avraam și a lui Orfevs, și acestora să să fie fost închinând. De ciia în toată oblastiia împărățiii au poruncit să vestiască și în loc de pravilă să să ție cuvântul acela, pre carele toată légea *Evangheliii* obiceinică să stăruiaște și într-însul să plinéște: „Ce ție a-ți fi nu învoiești, altuia să nu faci”.

Aproape de pieirea lui avut-au războaie spre fundurile Dunării, pe apa Renului, în Galia; fu dară ucis de slujitori, precum am dzis, în Mogunția, leat 235, mart. 18, după ce au împărățit ani 13, dzile 9. Și au trăit 29 de ani, luni 3.

[32]În locul lui îndată au hrăpit la împărăție ucigașul lui, Maximin Thracul, carile, fiind de neam prost și varvar, întăi au silit de au omorât pe toți câți îl știa că iaste de mojici născut: adecă din tatăl Miția gothul și din maica Ababa Aliana. Ce și în vremile acestuia, în părțile Dachiii cevași de pomenit netâmplându-se, după doi ani și giumătate, nu deplin, i s-au făcut și lui ce i-au plăcut altuia să facă, că fu omorât de oșténi, leat 237. (În al șéptelea an a

împărățiii lui Alexandru, carile iaste de la Hristos 229, Dion istoricul, carile încépe istoria sa de când s-au zidit Roma, sfârșitul istoriii sale face, precum singur mărturiséște.)

Climateric era acesta véchi împăraților Romii; împărații toți ucigându-se, ucigașii împărăția apuca, apoi unul pre altul iarăși pe rând se ucidea. Căci, după uciderea lui Maximin, slujitorii au rădicat împărat pre Gordian (pentru a căruia voie pre Maximin omorâse), copil de 11 sau de 13 sau de 16 ani (căci aceasta cu prepus scriu istoricii). Acésta cu multul mai mari lucruri de vitejie și de toată lauda vrednice decât vârsta lui ducea: au făcut că, prin șése ani ce au împărățit, biruința a tuturor varvarilor au văzut.[33] Ce de pururea mincinos nărocul muritorilor, pre viclénii de casă a birui n-au putut; căci în cursul biruințelor în hotarăle Persiii fu ucis de Filip Arapul, leat 244. Pre toți varvarii, carii pre atuncea peste Nipru lăcuia, cu biruință de mare pomenire au călcat, pentru care lucru slujitorii, după ce i-au adus oasele la Roma și piatra deasupra lui rădicând, într-însa au scris acéstea: **Dumnădzăiescul Gordian, biruitoriul persilor, biruitoriul sarmatilor, biruitoriul gotthilor, potolitoriul zarvelor romanilor, biruitoriul ghermanilor, iară nu biruitoriul filippilor.** Véde-se, dară, că varvarii peste Dachia, supt

Gordian, biruiți și slăbănogiți fiind, romano-dachii în Dachia noastră era, și lin trăiia.

După Gordian urmat-au la împărăție ucigașul Filip Arapul. În vrémea acestuia, pomenéște, la anul 250, precum cu nebună paza slujitorilor, carii era la Dunăre, gotthii au fost trecut în Misia.[34] Ce Filip, trimițind pre Deție (carile mai pre urmă au stătut și împărat) împotriva lor, și aflând vina slujitorilor, căci adecă pentru negrijea lor au fost trecut gotthii în Misia, pre aceia slujitori pre toți i-au scos din slujitorie și i-au pus pre alții în locul lor. Slujitorii acii scoși, vădzind că altă ce să facă n-au, au fugit la gotthi, cu a cărora povățuire gotthii mare stricăciune în Misia făcând, de pradă încărcați s-au întors acasă cu pace.

Într-același an, iarăși să pomenéște precum gotthii să mai fie trecut Dunăre; ce slujitorii într-acea glogozală nevredniciia lui Filip socotind, au rădicat pe Mesăus Dețeus împărat, carele apoi pe varvari pănă la Don au împins (precum mai gios la împărățiia lui vom arăta). Iară Filip, audzind că Dechie s-au numit împărat, au purces cu oaste asupra lui, ce la Verona biruit și omorât fu, la anul mai sus pomenit;[35] iară Petavie moarte lui Filip aduce în anul 249. Pentru acesta Filip, scrie Evsevie și Orosie, precum dintre împărații romanilor întâi el să fie

botedzat; ce alți scriitori aceasta nu o socotesc adevărată să fie, de vréme ce, în toată vremea împărațiii lui, vreun lucru carile să samene cu lucrurile creștinești n-au făcut. Împărățit-au Filip ani 5 și întrase în al șéselea, precum din Zosim[36] însămneadză Petavie într-același loc.

Capul XIII. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia de la Dechie pănă la Valerian și Galien

După pieirea lui Filip Arapul au împărățit Mesius Dechie 30 de luni, precum Petavie[37] însămneadză, iară precum alții scriu, un an și 3 luni. Acesta, în hătmăniia sa, știind și vădzind călcăturile carile tătarâi în țările împărățiii, în anul trecut, făcuse, și fiind om cu toate vredniciile deplin, în trebile oștenești prea învățat și vestit viteaz, vrut-au să întoarcă cu îndzecit tătarâlor, carii acmu cu ciabururile și pănă la Greția agiunsése; pentru care lucru, sculându-se cu oaste, au mărs asupra lor și oriunde i-au tâmpinat tot i-au bătut și, din hotarăle împărățiii scoțindu-i, pănă peste apa Donului i-au gonit; ce apoi, precum scrie Zosim, fiind vândut cu vicleșugul soțiii sale lui Gallie, de tătar împreună cu fiiu-său au pierit. Ce pentru mai bună mărturiia, singure cuvintele lui Zosim să aducem[38]: „Tătărâi, dzice, trecând Donul, locurile céle mai aproape de Thrachia, cu

jacurile bântuia; ce Dechie asupră-le mărgând, în toate tâmplările biruitoriu era și tot plianul ce apucase au scos. Apoi să nevoia pentru ca de tot calea să le închidă, să nu să mai poată întoarce înapoi”; ce cu vicleșugul soțiii lui Gallie, între bălțile (Donului) închidzindu-se, de soție părăsit, acolo au pierit, în pâclă cădzind; căci nici trupul nu i s-au putut afla. Zonoras[39], Carte 12, Cap. 20, de această pradă a tătarâlor în Misiia nu pomenéște, ce dzice că numai Bosforul (de la Don) au fost jăcuit, împotriva a cărora mărgând Dechie, cu vicleșugul soțiii sale, a lui Gallus, precum am dzis, au pierit. Pierit-au dară Dechie la anul 251 și au împărățit mai mult decât un an, precum mai sus am dzis.

[40]După pieirea lui Dechie în Schithia rămășița oștii au rădicat la împărăție pre viclianul Gallie, carele Trebonianul să porecliia. Acesta, în loc de arme, înainte lăcomii vărvăriască (cu mare rușinea a tot poporul romanilor) bani au pus, 200 000 de dramuri giuruindu-le (precum scrie Vopiscus), după întoarcere lui la Roma, iarăși au prădat Dardania, Thessalia, Thrachia și pănă la Machedoniia. Zonoras, Carte 12, Cap. 21: „mulțime, dzice, de schithi, așéși mai fără număr au făcut năvală ș-au răzbit tocma pănă la Italia. Aceiiași au prădat Machedonia, Thessalia și Greția, iar o parte dintr-înșii, trecând Bosforul

spre Marea Neagră, multe țări au jecuit". Această pradă poate să fie tot una cu céia ce mai sus am pomenit, la anul 251, căci și însămnătorii vrémilor Patavie[41] și Calvizie pradă numai una însămniadză la anul 251, precum am dzis, iară la anul 252 cevași nu pomenéște, în care an Calvizie din Vopiscus pomenéște. Ce oricum au fost, cunoaști-se că și Dachia, fiind în șliahul tătarâlor, fără mare stricăciune să nu fie scăpat, însă precum din locurile sale romanii să fie ieșit, istoricii nu scriu, mai vârtos că la anul 253 Gallus, trimițind pre hatmanul Emilian cu oaste, nu numai cât i-au trebuit cu fericite războaie, ce încă din toate hotarăle la locurile sale, să-ți fie gonit, scrie Zosim[42], Victor, Evtropie și Orosie.

Iară Zonoras, Carte 12, Cap. 21, macar că pre scurt, însă mai curat povéstea alége. „Schithii, dzice, după legământul ce făcuse cu romanii, jelindu-se că li să dă mai puțin decât le era tocmala, lăudându-se și clătind cu capul s-au dus. Ce Emilian, om de niam african, hatmanul leghioanelor de la Misiia (supt acéstași era și céle din Dachia) toți banii, carii era să-i dea tătarâlor i-au făgăduit slujitorilor, numai de-i vor bate. Deci slujitorii, cu această nedejde învârtoșeați, fără véste au năbușit asupra schithilor, din carii puțini scăpând, alalți toți sau au pierit sau la mână au cădzut. După

această biruință întrând în țărâle lor, cu multă dobândă s-au întors înapoi. Tâmplatu-s-au aceasta la anul 253, sau, după cum socotéște Petavie, 254. Acestă într-această oaste atâta Emilian de bine și vitejéște s-au purtat, cât în mare dragostea slujitorilor întrând, îndată l-au numit împărat, împotriva căruia Gallie cu oaste mărgând, siliia să-l bage la mână, ce oastea părăsind pe Gallie încă neplinind doi ani a împărățiii, în anul pomenit, de slujitori fu omorât. Petavie din Zosim și Orosie culége precum să fie împărățit ani 2, luni 4 și să fie pierit la anul de la Hristos 254.[43]

Pe acea vréme Lichinie Valerian, om de bună naștere, era trimis în Ghermanie ca să aducă niște polcuri, carele era să să trimață împotriva persilor; unde, audzind de pieirea lui Gallie, s-au întors cu acéleași oști, pentru ca să răzcumpere moarte lui Gallie; ce oștenii lui Emilian vădzind că să va scorni războiu și unii de alții vor pieri, cu uciderea lui Emilian au potolit gâlceava și au stătut la împărăție Valerian; Emilian numai trei luni numele împărătesc purtând.

Capul XIV. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia de la Valerian și Galien pănă la Avrelie

Slujba împărățiii Valerie luând, îndată au făcut soție pre fiiul său Gallienus. Multe și mari răscoale pomenesc scriitorii în vrémile acestora împărați; și precum în Evropa, așé în Asia, un loc macar necălcat și nestropșit de varvari n-au rămas. Că persii de o parte, tătarâi de alta, hotarăle împărățiii robiia și după obicéiul lor pustiia atâta, cât și Avgustin, în *Epistola* 80, scrie că ar fi socotit cineva că nu altă, ce sfârșitul lumii iaste; ce alalte noi trecând, la célea ce s-au tâmplat pre aproape de părțile Dachiii (căci în Dachiia ceva să să fie făcut pomenit nu aflăm) să ne întoarcem.

Scrie Zosim[44] istoricul precum leat 257: „tătarâi, așteptând iarna și Dunărea înghețând, s-au pornit, lăsind Marea Neagră în stânga, toți pedestri pre marginile mării, țind în dreapta uscatul și cetățile Tomos, Istros și Anhialon; cât mai tare au putut trecând, au agiuns la lacul ce să chiamă Fileatina (carile aproape de Vizantie în marginele mării să află), și de acolo la Vizantiia, Bogazul la Răzsărit trecând, au apucat Halchedonul, Nicomidia, Nichea și Chizicul". Iară ce să fie fost pricina carea pre tătari prin Dachia să treacă n-au lăsat, ce mai pe gios să fie trecut Dunăre, macar că anume nu arată, însă din cuvintele care mai gios să vor dzice aiavea iaste că marginile Dunării prin Tractul Dachiii tare fiind păzite, au trecut pe

unde nici s-ar fi gândit cineva că vor putea tréce, adecă pentre mare și pentre cetățile carile mai sus am pomenit.

Deci Valerian, în al șéptélea an a împărățiii sale, mărgând la Răzsărit împotriva persilor, nenărocit războiu au avut, că biruit fiind la bătaie, viu au cădzut pre mâna lui Sapor, împăratul persilor; unde Sapor în mare batgiocură și ocară țiindu-l, când vrea să încalece pe cal, în loc de scăuiaș supt picioare îl siliia de unde să supunea, pănă mai pre urmă de viu despoindu-l de piiale l-au sărat cu sare și așé în mare nănorociré viața ș-au sfârșit. Nici rugămentelé fiiului său, nici banii la varvari vreun preț sau trécere având, murit-au Valerian leat 259, sau, precum Patavie socotéște, 260.[45]

După jealnică și lăcrămoasă tâmplarea lui Valirian, la chivernisala împărățiii au rămas singur fiiul său Gallien, carile nu foarte jealnic s-au arătat pentru așé de grozavă pieirea părintelui său, ce încă vădzindu-se ca dintr-o piiadecă a învățăturilor tătâne-său slobod și despiedecat, giocurilor mai mult și desfătărilor deșérte s-au dat. Acéste a lui Gallien blăstămății ce făcea varvarii înțelegând s-au rădicat tătarâi și ghermanii, franții, carii cu prădzile au pătruns în Gallia pănă la munții

Pirenei; cattii și saxonii în Italia au întrat, gotthii împreună cu schithii, Greția și Asia Mică au pustiit; iară svevii au năbușit asupra Panoniii. Toate acéste răutăți s-au tâmplat împărățiii romanilor la anul de la Hristos 265, cu carile tare au îngenuncheat împărățiia romanilor, pe vrémea acestui împărat.

Precum Dachia noastră cu romani să fie fost lăcuită, bună dovadă avem din istoricul Zonoras, carile Carte 12, Cap. 24 dzice, precum hatmanul oștilor călărimii să fie fost Avrelius Dacul, a lui cuvinte sint acestea: Αυρίολος δέ έκ χώρας ών Γετικής, τής υστέρον Δακίας έπικληΰείσης adecă: „Iară Avrelius era din țara Ghetiii, carea mai pre urmă s-au chemat Dachia”. Cu vredinicia acestui Avreolus, Inghenuus, hatmanul oștilor Misiii, carile turburând pe slujitori, îi rădicasă împărat, fu biruit, prins și omorât. Iară leat 268, viclenindu-se hatmanii Macrian și Iraclian, cu vicleșug ucisără pe Gallian în Mediolan, după ce împărățise cu tată-său împreună 7 ani, iară singur aproape de 8, mart. 21, fiind la vârstă ca la 50 ani.

După acesta, alesu-s-au la împărăție Clavdius, om de toată lauda vrednic și în scurtă vréme a slăbite puterile împărățiii înnoitoriu.[46] În vrémea acestuia împărat, schithii,

îngiugându-se cu herulii, pevchii și cu gotthii și făcând aproape de Nistru (unde atuncea lăcuia) 6000 de vasă, în carile întrând 320 000 de oameni, și trecând pre lângă Tomis și pre lângă Marchianopolis, au întrat în Misia. Împotriva a cărora, macar că foarte puțină oaste cu sine avea, Clavdie ieșind, în doaă războaie i-au biruit și pe toți pănă la unul i-au omorât. Încă și câți din războiu cu fuga scăpase, neputând la vasă a scăpa (căci și pre acélea pre mai multe luasă, și ca la 2000 în mare le afundasă), apărându-se, spre Munții Cenghii au năzuit; unde Clavdie, din toate părțile închidzindu-i și calea în vreo parte să iasă oprindu-le, acolo de foame și de ciuma ce-i lovise toți au pierit. Zonoras[47], Carte 12 Cap. 26, dzice: „Schithii, trecând balta Meotis, în Asiia și în Evropa au prădat”. Aceastași mărturiséște și Chedrinus la acestași împărat, de pre a cărora cuvinte chiar să cunoaște că dincoace de balta Meotis și peste Dachia tot locul acela supt stăpânirea romanilor să fie fost, însă numai pre lângă marginile Mării Négre. Din carea, poate fi, luând Sarniție[48], într-acesta chip dzice: „Clavdie la apa Nistrului împotriva capiștii Dianii, carea iaste împotriva Crâmului, pe schithi au bătut și 2000 de corăbii li-au luat și li-au înecat; pentru care vitejie și izbândă li-au scris senatul: **Clavdie Auguste, tu ne ești frate, tu părinte, tu priiatin, tu bun senator, tu stăpân**”.

Și așé Clavdie, cu bună vitejiia sa, iarăși întrămă puterile împărățiii și hotarăle ei fără bântuială lăsindu-le, la anul 270, fev[ruarie] 2, de ciumă au murit, după ce au împărățit un an, luni 10, dzile 5.

După moartea lui Clavdie (precum scrie Pollion[49]), frate-său Cfintilus, socotind ca și cum împărățiia ar fi de moșie, singur pre sine s-au numit împărat. Ce zarvă pentru aceasta în oaste scornindu-să, după 17 dzile îl ucisără și au stătut la împărăție Avrelie Avrelian, pentru carile în Cartea ce urmadză vom dzice.

---

[1] Dion, Cartea 68. Victor, Ev-tropie, Cartea 8

[2] Iovenalis şi Plutarh, în *Viața lui Traian*

[3] Chedrinos, list 204, şi Plinie

[4] Iulian, în *Satira*

[5] Dixion, Evtropie şi Xifilin, în *Traian*, Cartea *Patru monarşi*, în *Traian*

[6] Xifilin, la Traian

[7] Dion şi Evtro-pie în *Viața lui Traian*

[8] Dion, Cartea 68

[9] Dion şi Evtropie, în *Viața lui Traian*

[10] Avrelie Victor, Dion, Cartea 68; Evtropie, Cartea 8

[11] Plinie cel Tânăr în *Epistolii*

[12] Plutrah şi Iuvenalis, în *Satira*

[13] Evsevie, în *Viața lui Clemens*

[14] Plinie cel Tânăr, Cartea 10,Epistola 97

[15] Dion şi *Hronicul* lui Evsevie

[16] Spartian şi Evtropie şi Orosie, în *Viiața lui Adrian*

[17] Dion, Cartea 66. Spartian Avrelie Victor, în *Traian.* Evtropie, Cap. 8. Paris Partea 2, Cartea 4, Cap. 6. Petavie, în *Sămăluirea vremilor,* în *Adrian*

[18] Iulie Capitolin şi Spartian, în *Adriian*

[19] Dion, Cap. 69. Petavie, *Învățătura vrémilor*, Cartea 1, Cap. 21

[20] Petavie, *Sămăluirea vrémilor,* Cartea 5, Cap. 8, Stih Calviz la cestaşi an

[21] Dion, în *Marco* Evtropie, Cap. 8. Sparțian, în *Viața lui Verus*

[22] Zonoras, Cartea 2,Cap. 2

[23] Evsevie, Cartea 5, cap. 5, şi Xifilin, în *Marco*

[24] Matthei Pretorie, în *Lumea gotthilor,* Cartea 2, Cap. 1

[25] Zonaras, Cartea 12, cap. 4

[26] Sarniție, Cartea 3, Cap. 3

[27] Dion, în *Severus*

[28] Neculai Costin Logofătul, în *Letopisățul* său

[29] Dion şi Evtropie, în *Viața lui Jordian,* Cartea 4

[30] Irodian, Cartea 6. Zosim, Cartea 1. Orosie, Cap. 18

[31] Evsevie, în *Hronic.* Orosie, Cartea 7, Cap.

[32] Irodian, Cartea 7. Lampridie şi Evtropie, Paris, Partea 2, Cartea 4, Cap. 7

[33] Victor şi Evsevie, în *Hronic.* Zosim, Cartea 1

[34] Iornand, la acesta împărat

[35] Petavie, Partea 1, Cartea 5, Cap. 12

[36] Zosim, Cartea 2

[37] Petavie, din Evtropie. Zosim, Avrelie Victor, Partea 1, Cartea 5, Cap. 12

[38] Zosim Cartea 1

[39] Zonaras, Cartea 12, Cap. 20

[40] Zosim, Cartea 1. Zonoras, Cartea 12, Cap. 21

[41] Patavie, Partea 1, Cartea 5

[42] Zosim, Cartea 1. Orosie, Cartea 7, cap. 21. Evsevie, Cartea 17, cap. 17

[43] Zosim, Cartea 1. Orosie, Cartea 7, Cap.

[44] Zosim, Cartea 1. Zonoras, Cartea 12, Cap. 23

[45] Evsevie, în *Orația pentru Constantin,* Cap. 24. Agathos, Cap. 4, list. 129

[46] Zosim, Cartea 1. Trivelie şi Victor. Orosie, Cartea 7, Cap. 20

[47] Zonoras, Cartea 12. Cap. 26

[48] Sarniție, Cartea 3, Cap. 15

[49] Polion. Cassiodor şi Evsevie la acest împărat

Prevorovire înformuind cititoriul

De vréme ce cu agiutoriul lui Dumnădzău am agiuns pre acéia a hronologhiii parte în carea câțiva din scriitorii vremilor mai trecute pomenesc pentru mutarea romanilor din Dachia în Misia, foarte cu trebuință am socotit pentru ca să dăm cititoriului nostru puțină înformăluire, în ce chip adică să poată, ca cea adevărată și negreșită povéstea istoriii aceștiia să înțăliagă; nici după socotélele a unora mai proaspeți, cu mintea furându-se, într-acéiași cu dânșii greșită părére să cadă.

[1]Istoricii, dară, carii pentru mutarea romanilor din Dachia în Misia pomenesc, una numai, însă și acéia nu iușoară pricină arată, adecă: Avrelian împărat vădzind, dzic, că pe vremile împăraților carii fuséseră mai denainte de dânsul la împărăție varvarii Crivățului, cu câteva năbușiri, Misia (supt carea să înțălége și Dachia), Thrachia, Thessalia, Machedonia, Iliria, Greția (precum dzice Zonoras[2] că și Athina) au fost încungiurat (ce cu vredniciia lui Cleodemos au fost izbăvită de prada lor), să să fie lăsat de toată nedejdea, că va mai putea apăra Dachia de călcăturile lor, și așé, coloniile și alalți lăcuitori romănești, carii de atâta vréme

într-însa trăia să fie poroncit să să rădice din Dachia și să triacă peste Dunăre decinde în Misia; care mutare să să fie făcut, prepus nu iaste. Ce prepusul iaste de s-au mai întors sau de nu s-au mai întors vreodată aceiași romani iarăși la moșiile lor în Dachia.

Dintr-acesta dară prepus pentru ca să scoatem pre cititoriu, lucrul mai pre amânuntul a scutura ne trebuie. Deci macar că la pomeniții scriitori, altă pricină făr' aceasta anume însămnată, nu aflăm, adecă, că socotind Avrelian că nu mai va putea apăra pe romanii din Dachia, să-i fie mutat în Misia. Însă câteva alte pricini și mai gréle decât aceasta, dintr-a acelorași scrisori putem culége. Că nici așé prost trebuie să înțelégem că vor fi socotit acei scriitori atâta de slabe și neputincioasă puterile împărățiii romanilor, ca nicicum într-alt chip să fie putut apăra acea vestită, largă și bișugoasă și împărățiii foarte de folos țară. Și mai vârtos că acmu 179 de ani de când era romanii într-însa lăcuind și [cu] moșii și cu sate și cu cetăți întemeiați fiind, macar și singur împăratul așé ar fi poruncit, însă nu cu lesne, încă pre cu greu li-ar fi cădzut, tot deodată așé de tot părăsind-o, pre mânule varvarilor răpitori să o lasă, și în véci de ciia ca cum n-ar fi mai avut treabă cu dânsa să o uite, ales că între Dachia și Misia nu altă fără numai latul Dunării departe. Acéste așé

socotindu-să, cu bună samă putem cunoaște că și alte pricini vor fi fost, carile să fie asuprit pre Avrelian deodată a deșerta Dachia de lăcuitorii ei, iară nu că doară în véci să să părăsască. Carea s-au și tâmplat, precum rândul istoriii înainte curat va arăta.

Fost-au dară după pricina pomenită și a doa; căci Avrelian, ca un bun socotitoriu și iscusit a împărățiii chivernisitoriu, vădzind că cu lénea și cu negrijea împăraților mai denainte puterile romanilor nu puțin să plecasă și împărățiia persilor, după ce Sapor, împăratul persilor, pe romani biruind și pe Valerian (precum la locul său s-au dzis), viu la mână prindzindu-l, și cu groaznică moarte omorându-l, persii atâta să înălțasă și să mândrisă, cât (precum Zonora acoloși mărturiséște) așéși nici în samă de ceva nu mai ținea pre romani; de care lucru Avrelian cu înțălepțesc sfat și ca un destoinic a oștilor purtătoriu, socotit-au că întâi putérile celui mai mare să frângă și ocara, carea în obrazul cinstei și slavei romanilor cădzusă, ștergând, patima să le răzscumpere. Însă după întăritura carea persii luase și după scăderea carea în oștile romanilor să făcusă, căutat-au lui Avrelian toate oștile carile în multe părți era deosăbite și împrăștiiate, la un trup să le adune; ca cărora au făcut și oștilor, carile era puse pentru paza Dachiii, pre carile de prin cetăți și de pre la

marginile hotarălor scoțindu-le, nu putem socoti că și alalți lăcuitori fără oaste, în loc așé de ivală, fără grijă să rămâie vor fi putut și pentru aceasta cea mai de frunte parte, împreună cu oștile peste Dunăre poate să fie trecut; iară alaltă prostime (pre carii Sarniție[3] îi numéște purtători de grijea caselor) toată sau mai la munți, sau la locuri în dos să să fie tras, și tot în Dachia să fie rămas. Ce noi în cuvintele lui Sarniție puțin nedejduindu-ne, adeverim precum toți romanii din Dachia să fie trecut în Misia, de carea mai pre urmă vom videa.

Fost-au a triia pricină că Avrelian, nu numai ca un împărat, ce și ca un moșnian de grijea Dachii purta; căci el era născut, crescut în Dachia ce-i dzicea *măluroasă.* Și de iaste să putem amesteca cuvintele prostimei între dovédele noastre istoricilor, [iată] ce ni-au povestit un vornic, Preda Stambol, român din Țara Munteniască, carile apoi din mila împărătiască și sotnic la târgul Harcovului au stătut. Acesta dară ne spunea precum în Țara Româniască, aproape de Dunăre, pre malul Oltului, să să fie vădzind niște temelii ca de cetate, cărora țăranii de pre acolo lăcuitori, din bătrânii lor apucând, le dzic Curțile lui Ler împărat, precum și în colendele Anului Nou, și astădzi au luat de pomenesc: „Ler Aler domnul", care nume sună Avrelie Avrelian. Ce acéstora

lor lăsindu-le, la ale noastre să vinim.

Dzicem dară împreună cu alalți a vremilor scriitori, precum pentru pricinile pomenite, Avrelian împărat, cu bună samă sau pre toți romanii, sau numai o samă, adecă oștenii și cei mai de frunte din Dachia deodată să-i fie mutat în Misia, de unde apoi și nume au luat, de să chema romanii aciia *misii* și apoi mai pre urmă *vlahi* (precum din istoricul Nichita Honiatis, la locul său am arătat), și încă mai pre larg vom arăta, unde va vini cursul Hronicului să dzicem când și de unde s-au scornit a să chema romanii din Dachia și din Misia vlahi. Precum astădzi videm că și în Misia de la Poarta de Fier pănă în Marea Neagră, satele carile sint mai aproape de malurile Dunării pline sint de români de un niam și de o limbă cu cești de ceasta parte de Dunăre.

Însă noi nu asuprim pe cineva, ca socotélii noastre, carea adusem, într-alt chip să creadză, fără numai atâta cât precum ni să pare l-am adeverit, că împotriva altora carii așéși de tot tăgăduiesc precum românii noștri să fie de niamul romanilor de la Italiia, tare și nebiruit argument să avem. De vréme ce romani au fost aciia pre carii Avrelian împărat scoțindu-i din Dachia i-au mutat în Misia, iată ca acei romani au fost, pre carii Ulpie Traian cu 179 de ani mai

denainte i-au fost adus în Dachia, și această pomenită, nu prea scurtă vréme, necurmat tot a acelora ficiori, nepoți și strănepoți, și nepoți din strănepoți au lăcuit într-însa. Bine dzice un cuvânt a prostimei arăpești: „Minciuna de ar și scoate de la moarte, însă adevărul iaste de ținut”.

Tâmplatu-s-au dară această mutare a romanilor din Dachia în Misia, precum Calviz din Vopiscus sămăluiaște, al cincilea an a împărățiii lui Avrelian, carile iaste de la Hristos 274 de ani.

Cartea a doa - carea arată trécerea romanilor din Dachia în Misia, apoi dovedéște precum aceiiași romani iarăși s-au înturnat de la Misia în Dachia. Așijderea arată precum aceiiași romani tot în Dachia au lăcuit de la Avrelie Avrelian pănă la Constantin Marele

Capul I. Arată-să pre scurt viața lui Avrelie Avrelian, carile de moșiia sa au fost roman din Dachia

Așé Dachia noastră, carea altora de romani numai călcată și petrecută au fost, acmu să face maică și născătoare împăraților romani; căci Avrelian, precum și mai sus am pomenit, au fost născut în Dachia ce-i dzicea *măluroasă*. Și macar că părinții în istorii nu să pomenesc, însă aiavea iaste că de niam prost nu putea să fie, de vréme ce altora la offichiile hătmăniilor a întra nu să cădea fără numai celor din bună naștere ieșiți sau cu multe lucruri vitejești vestiți. Deci el la împărăție ca aceasta și cu mare slava lucrurilor oștenești au agiuns.[4] Pe alemani și pe marcomani (carii mai denainte multe scricăciuni făcusă împărățiii) au biruit. De ciia la Roma întorcându-să, zidurile cetății atâta li-au lărgit cât 50 000 de pași încungiura. Apoi la Răzsărit trecând, pe Zenovia vie au prins și cu sine la triumf o au adus. Pe gotthi departe peste Dunăre i-au călcat și mai asupra tuturor nepriiatinilor împărățiii biruitoare arme au purtat.

După acéstea a vitejiilor vrednicii fost-au și ce iaste mai de triabă și mai hiriș tuturor stăpânitorilor buni, adecă a dreptății țiitoriu și a răutății tare pedepsitoriu. Poronca lui către oșténi într-acéasta formă au fost: „De vei fi să fii cap pe oaste, și mai cu de-adins de vei să fii viu, mâna slujitoriului contenéște; cine va puiul strein să nu apuce, oaia să nu atingă, strugurul

să nu zmulgă, țarina să nu tragă, untdelemn, sare, lémne să nu ceaie, cu zaharaoa sa să fie îndestulat. Slujitoriul din prada și dobânda nepriiatinilor, iară nu din lacrămile țăranilor să trăiască. Leafa în bătrânéțe sabiii să-și poarte, iară nu în ospătării", *i proci.*

În scurt, între cei mai lăudați stăpâ[ni]tori fost-au numărat, fără numai căci spre vărsarea singelui au fost can mai mult dat. Aceasta din céle multe, pentru Avrelian Dacul [am] avut aicea a dzice, iară cât au trăit și cât au împărățit, înainte la locul său vom arăta.

Capul II. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia și supt Avrelie Avrelian

Avrelian, stând la împărăție pre urma lui Avrelius Flavius Clavdie, în anul dintăi a împărățiii lui, carile iaste de la Domnul Hristos 270, au purces cu oaste asupra gotthilor peste Dunăre, pre carii vitejéște biruindu-i, pre cât spre hotarăle céle vechi a împărățiii întrase, gonindu-i, iarăși céle de demult puind și întărind, cu mare laudă s-au întors la Roma. La anul 272, iarăși (Vopiscus mărturisind) purcegând cu oastea spre Răzsărit, și luând tractul de pe ceia parte de Dunăre, în cale unde i s-au tâmplat nescariva varvari clătiți a afla, pre toți i-au biruit și i-au împrăștiat, și ales pe

domnul gotthilor la mână aducând cu alte 5000 de ai săi, așéși peste Dunăre l-au omorât. Ca acéstea vei afla și la Sarniție, carile neamului românilor din Dachia foarte împotrivnic să fie l-am arătat; însă aicea pizma uitându-și, adevărul mărturisind la Carte 3, Cap. 15, dzice: „Ghermanii și sarmatii, pentru ca să-și izbândiască asupra romanilor și pentru ca să-și întoarcă locurile ce pierduse, totdeauna chitiia cum ar putea scoate din Dachia leghioanele romanilor; și așé pe vrémea acestui împărat sculându-se hatmanul și domnul lor Cunab, au purces cu oaste asupra romanilor; ce lucru rrău mergându-le și domnul ș-au pierdut și cu rușine înapoi s-au întors. De aceștia curățindu-să, prin Thrachia au mărs la Vizantie și de acolo au trecut la Vithinia în Asia, unde pre Zenovia împărătiasa (muiare cu multul mai vitiază și mai harnică decât mulți bărbați) biruind, vie au prins-o și de aciia la Roma viind au făcut triumf pentru nepriiatini biruiți, la Răzsărit și la Apus”.

În sfârșitul anului 274 gătindu-să pentru ca la anul ce va întra iarăși să triacă la Asia asupra persilor, să fie rădicat din Dachia pre romani și să-i fie trecut peste Dunăre la Misia scriu istoricii, precum mai înainte hireșe cuvintele acelor scriitori de față li-am adus. Ce pentru ca întăi aiavea să să facă ce împotrivnicilor era cu prepus, adecă precum romanii pre carii Traian

în Dachia îi pusése prin vréme a 177 de ani tot acoloși neclătiți și nemutați au trăit. Iară nu numai cu trécerea sau cu vreo iernare a romanilor într-însa dachii să fie apucat o parte din limba româniască (precum Zamoschie liahul și alalți aceștii păreri parnici vânturiadză), și iarăși dachii cei dintăi pre locurile sale fără romani ca niște suppuși să fie rămas. Că criadzi-mă liahul acela, și alții carii vor mai fi, caută la *Dicționariul* Moreri, câte fabule ca acestea aduce din Menburg, la numele gotth, de acel féliu de dârmoeturi. Că lung și încă prea lung ar fi iernaticul în 177 de ani neschimbat și neprimenit. Iară împotrivnicii noștri ce s-au silit ceva, macar cu arătarea, adevărul să închipuiască: nu li s-au cădzut de niște tréceri și iernări numai a romanilor din Dachia noastră să pomeniască (carele nicicum fundamentul să stea și proptéle să să radzime au). Ce sabiia aceasta în mână să fie luat, pre carea noi acmu cu bunăvoie le întindem și asupra noastră trăgând-o, să ispitească: custura iaste în tiacă? Și de iaste, oare sabie slujitorească și tăioasă iaste, au tâmpă custură băbască și numai de covăți rădzătoare iaste? Ce acéstea glume scurte făcând, la triaba noastră și la cuvântul într-adins să vinim.

Capul III. Dovedéște-să că acea a romanilor trécere din Dachia la Misia prea scurtă să fie

fost și supt același împărat iarăși la locul său să să fie întors

La toată dovada și adeverința istoriii cu prepus, trebuie să pomeniască cititoriul nostru canoanele carile i-am dat, că cu acélea drept slujindu-se, toată osirdia și nevoința noastră, precum pentru adevăr să pune va afla. Precum și aicea, când în cursul istoriii am dat povestire de la istoric vrednic de credință precum Avrelian[5], **socotind că Dachia, pre carea Traian o descălecase, că a o ținea nu va mai putea, au lăsat-o, și cetățénii romani carii lăcuia într-însa i-au trecut în Misia**, îndată după pravila canonului și pofta adevărului cunoaștem că pănă la acéia vréme romani au fost aciia carii au lăcuit în Dachia și precum necurmat într-însa au trăit, că de s-ar fi cumva mai de demult curmat, n-ar dzice istoricul că, pre romanii cetățéni pre carii Traian i-au aședzat, i-au rădicat Avrelian. Deci precum traiul lor în Dachia pănă atuncea au fost adevărat, așé și rădicarea lor de la Avrelian adevărată trebuie să fie. Și această mai de pre urmă povestire rămâne stăpânitoare pănă sau același istoric sau altul vrednic de credință în cursul istoriii să va arăta, carile altă povéste noaă asupra aceștiia, adecă, precum romanii iarăși s-au întors a o ținea au apucat. Carea povéste de nu să va afla, rămân împotrivnicii

biruitori și cu largă gură vor putea dzice că de au și trăit romanii în Dachia atâția ani, iară mai pre urmă părăsind-o au ieșit dintr-însa; iară de să va afla alta împotriva aceștiia și povéstea aceasta să ștérge și împotrivnicii biruiți vor cădea, pentru carea acmu la meidian ieșind, vom nevoi doară, și împotrivnicii să vor cunoaște ce féli de arme poartă.

Capul IV. Aceasta să dovedéște întâi din socotială

Nu cu greu să va priimi dovada socotélii noastre, precum romanii di-au ieșit din Dachia ș-au trecut numai peste Dunăre la Misia, îndată și fără multă zăbavă la moșiia sa să să fie întors, de să va socoti binișor pricina pentru carea Avrelian atuncea au socotit să-i scoață din Dachia.

Pricina dară (precum dintr-același istoric curat să poate videa) carea au împins pe Avrelian să scoață pre romani din Dachia, alta n-au fost fără numai că Avrelian, cu câteva fericite războaie, pre varvari într-acea parte năvălitori biruise și tocma la locurile lor îi gonisă; însă mulțimea și poiadea lor, precum de tot călcături și stropșituri în hotarăle împărățiii să nu mai facă a opri și după depărtarea lui la Asia a le păzi foarte greu a fi socotind, poate să-i fie

trecut peste Dunăre, în loc adecă mai apărat, puind la mijloc apă mare, și cu greu a să tréce ca acéia. Apoi fiind Avrelian la anul ce urma leat 275, să treacă, cu toate puterile asupra persilor, nu numai căci despre hotarăle Crivățului să depărta, ce încă și oștile carile era pentru paza acelor părți din Dachia cu sine a le trage va fi vrut; carile lipsind, socotiia că singuri cetățénii și alți lăcuitori pre dinafară fără mare primejdie pănă la înturnarea lui să fie nu vor putea, ca această socoteală a lui Avrelian, întrîmbe părțile greșită să fie fost, tâmplarea lucrurilor mai pre urmă au apucat. Căci nici el la Asia să treacă au apucat (de vréme ce i s-au tâmplat moarte la Vizantiia, precum înainte vom arăta), nici tătarâi au mai vinit spre Dachia, ce tocma după moartea lui Avrelian, fiind la împărăție Clavdius Tațitul, au lovit pe după Marea Neagră la Asia și acolo au făcut mare pradă în Țara Pontului și a Chilichiii (pentru care la împărăție lui Clavdie mai deșchis vom dzice). Și așé să cunoaște că precum oșténii ce să vor fi luat din Dachia la loc să vor fi întors (căci cu moarte împăratului și oștenirea acéia mai mult s-au împrăștiiat și s-au părăsit), și alalți lăcuitori a ei peste Dunăre trecuți, pentru ce acolo să fie rămas n-au avut, de vréme ce prădzile varvarilor s-au îndreptat spre părțile Asiii, iară nu, după cum să temea Avrelian, spre Dachia.

Așijderea, nu proastă socotială iaste că de-au și rădicat Avrelian pre romani din Dachia, această rădicătură să nu fie fost vécinică, ce numai până la o vréme, adecă până să vor întoarce oștile de la Asia iarăși la Evropa, bunăoară precum și noaă acéstași acmu, tot cu același niam de tătari a păți ni să tâmplă, pentru care lucru domnii purtând de grijea lăcuitorilor, înțelegând precum tătarâi veri vor țara să prade, veri în prada altor țări printr-însa vor să triacă, ca și când trec în țara leșască sau în țara unguriască, îndată poruncesc și dau știre lăcuitorilor de să trag de la câmp la munte, la păduri și la alte locuri tari, unde de vrăjmășie lor să să poată apăra; de ciia potolindu-să și la locurile sale întorcându-se, sau într-alt chip împăcându-să păgânii, lăcuitorii fietecine la locul și la ședérea cea dintăi să întoarce. Și precum și astădzi videm că de călcăturile și îmbletele lor, locurile țărâi Moldovei despre Nistru la câmp și deșchise fiind, mai mult pustie și de moșnénii săi de câțiva ani părăsită iaste, deosăbi de slujitorii călărași ce stau pre acea margine pe la Orheiu, pe la Soroca și pe la alte trecători, unde să pot acioa de răutate lor. Așé Hotinul după războiul ce au avut turcii cu leșii (unde nu puțin să laudă bărbăție lui Ioan Sobețchi, carile atuncea hatman Coronii leșești era) până la leat 1712 numai în cetate puțini târgoveți și slujitori să putea stăvi, iară olatul

Hotinului, precum Cernăuții, și a Sorocăi parte cea mai multă de tot pustie și nelăcuită rămăsése. Iară la anul pomenit turcii având grijea rusilor dintr-acolo și lărgind cetatea și întărind-o cu oaste, în doi ani numai toate locurile acélea s-au împlut de sate și de oameni; adecă cei ce de frica și grijea tătarâlor la munte și la păduri trași era, la câmp și la locurile sale întorcându-se.

Într-acesta chip dară iaste de socotit și retragerea romanilor din Dachia în Misia supt Avrelian; nu lungă nici vécinică să fie fost, ce scurtă și pănă numai la o vréme, precum pre dovada aceasta a socotélii, cursul istoriii așé să fie fost înainte va arăta. Căce de aicea înainte iarăși după regula și canonul carele am dat, din an în an și din istoric în istoric vom merge, însămnând și cercând să videm, oare Dachiia noastră așé lepădată de romani au rămas și varvarii vinit-au să o stăpânească, au da-vom peste altă povéste, carea să ne adeverească precum Dachiia iarăși de romani să să fie ținut și tătarâi la pustiile lor să să fie gonit? La carea de să vor afla scriitori de credință vrednici, iată că fără nici un prepus rămâne să cunoaștem că cei ieșiți din Dachia romani iarăși la locul lor să să fie întumat și moșiile lor céle dintăi să-și fie apucat, să mergem dară înainte.

Capul V. Dovedéște-să apoi înturnarea lor în Dachia din istorici și traiul lor într-însa de la moartea lui Avrelian pănă la Clavdie

Așé dară, precum în Capul trecut a Cărții aceștiia am dzis, precum Avrelian cu mare clătire asupra persilor gătindu-să, în anul 275 de la Roma au purces, ce aproape de Vizantia (carea acmu iaste cetate lui Constantin), între Vizantie și Iraclia, la orașul ce să chema Chinofrurion sosind, acolo de hatmanii săi ucis viața ș-au săvârșit; iară tâmplarea morții lui au fost așé, că secretariul lui (adică logofătul de taină) Minesthus[6], cădzind într-o greșală pre mare și științd firea lui Avrelian neântoarsă și nemilostivă spre cei răi, au potrivit slova lui Avrelian și au făcut un izvod, ca cum singur împăratul cu mâna sa l-ar fi scris, în carile au scris nume>re<le a câțiva senatori, ca cum i-ar fi orânduit de moarte. Apoi, ca un vândzătoriu stăpânului, în chip c-ar descoperi taina adevărată au arătat acel izvod capetelor, carele anume într-însul era însămnate. Ei drepți și împăratului nevinovați științdu-să, nebunéște lucrul nici mai cercând, nici pre împăratul mai ispitind, cu toții sfatul cel mai rău apucând, fără véste asupra nevinovatului și bunului împărat năvrăpăsc și acolea pe loc neomenéște îl ucig.

Împărățit-au Avrelian ani aproape de 5,

precum însămneadză Petavie, iară după socoteala lui Calvizie, fără puţine dzile, 6 ani; omorâtu-l-au ghenvariie 29 sau, cum alţii vor, în luna lui octomvrie. După moartea lui, senatorii înştiinţindu-se de vicleşugul secretariului cu multă jeale după împăratul au rămas şi de pacostea ce făcusă tare căindu-să, pre secretariul l-au aruncat la fieri sirépe de l-au fărmat. Ce ce folos, precum dzice cuvântul arăpăsc: „Ba'deha'rabel Basra": „După răzsipire Basra". Apoi, după acéia slujitorii, dând ştire la senat pentru moartea împăratului, s-au trăgănat lucrul mai mult de 6 luni până au ales împărat pe Clavdius Taţitus.

Capul VI. Dovedéşte-să traiul romanilor în Dachia de la Clavdie până la Probus

Într-acelaşi an, leat 275, în carile au pierit Avrelian, s-au ales la împărăţie Clavdie Taţitus, septemvrie 25 (precum din Vopiscus socotéşte Calvizie). În vrémea acestuia, scrie Zosim, întrând în anul 276, precum tătarâi, de carii se temea Avrelian să nu între cu prada în Dachia, trecând Meotida (aceasta-i balta Azacului) peste Marea Neagră, au lovit la Asia, unde Pontul şi Chilichie au prădat. Ce Clavdie încă cu oştile într-acolo aflându-să (căci de când ieşise cu Avrelian înapoi nu să mai întorsése) şi împotriva lor mergând, tare i-au răzbit şi i-au

împrăștiiat. După izbândă,cu oștile spre Evropa întorcându-se și agiungând la Tarsos, l-au lovit frigurile, din care i s-au tâmplat și moartea, april 15, după ce împărățise 200 de dzile. În locul lui, Florian frate-său, ca cum împărățiia după moșie ar fi mărgând, singur să apucă de împărăție, ce aceasta oaste[a] nepriimind, au rădicat împărat pre Avrelia Prob. Florian, de inimă rea, această necinste a răbda neputând, după 60 de dzile singur vinile deschidzindu-și (Zosim scrie că slujitorii l-au omorât), au lăsat de i-au curs singile pănă au murit.

Aicea să dovedéște că socoteala carea pusése Avrelian (adecă, că după mărsul lui cu oștile spre Răzsărit, Dachia de prădzile tătarâlor sprejenită să fie nu va putea) au ieșit greșită, și pre romani din Dachia în zădar i-au fost trecut Dunărea, de vréme ce tătarâi nu spre părțile Evropei, nici asupra Dachiii prădzile ș-au slobodzit (știind poate fi că într-această parte de multe ori lucrul pe voie nu li-au ieșit), ce alt drum peste mare ș-au deschis spre Asia, într-acolo Avrelian, poate fi, nici gândiia. Iară Zonora și tractul pe unde au trecut acei tătari, anume însămneadză, carile la Cartea 12, Cap. 28: „Schithii, dzice, trecând apa Fasis, au întrat în Asia, unde Pontul, Cappadochia, Galatia și Chilichia au prădat”. Iară apa Fasis iaste căriia acmu îi dzic Tiflis, carea desparte țara

ghiurgiilor de Armenia cea mare. Irodot istoricul scrie precum mai denainte această apă au fost hotarul carile au fost despărțit Asia din Evropa, iară nu Boazul de la Țarigrad. Așé dară, după mărturiia acestor scriitori, curat să cunoaște că Dachia macar de tot deșartă au fost de lăcuitori, macar o parte, carii au fost mai la câmpi, peste Dunăre să fie trecut. Oricum au fost Dachia într-acea dată, vreo nevoie (de carea Avrelian ca un bun chivernisitoriu se temea și să păziia) de tătari n-au avut; de unde de credzut iaste că, după întorsul oștilor de la Asia, iarăși să fie trecut Dunăre în ceasta parte.

Însă noi ce ar plăcea împotrivnicilor și după voia lor lăsind, să dzicem că tătarâi, știind că Dachia iaste acmu de oameni deșertată și pustie de lăcuitori, pentru acéia nici ce să caute într-acea parte au avut; și așé spre Asia cu prădzile să să fie îndreptat. Această socoteală având oarece asămănare de credzut, trebuindu-ne să purcédem înainte și altă povestire pre aceasta biruitoare în cursul istoricilor să aflăm, carea pre cititoriu să încredințédze că socoteala noastră carea întăi am dat au ieșit adevărată, și romanii iarăși lăcuitori în Dachia să fie rămas.

Capul VII. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia de la Probus pănă la Avrelie Carus

Avrelie Probus, după ce s-au aședzat la împărăție la anul 276, de ciia s-au întors cu oștile la Evropa. Atâtea de grele războaie cu toți varvarii au avut și atâtea de mari biruințe asupra lor au purtat, cât mai nici un împărat mai denainte au dobândit, mai mult de 400 000 și, precum la alții scris să află – 700 000: dintr-înșii au omorât și 60 de cetăți în Galiia au luat. Iară după ce au aședzat toate lucrurile în Ghermania, leat 278, precum scrie Vopiscus, Evtropie[7] și alții, s-au întors în Illiria și de acolo au trecut asupra ghetilor și gotthilor, carii să făcusă rocoșéni asupra împărățiii (acestea neamuri precum peste Nistru pănă la Don să fie trăit, pre atunce mai denainte de gheografi s-au arătat), de la carii numai prădzile ce făcuse în anii trecuți cu multul mai cu asupră au răscumpărat, ce pre toți așéși de tot sub giugul împărățiii i-au supus. Iară la anul al doilea (căci oștile dintr-înșii nici ș-au scos) leat 280, după ce au suppus pre toți sarmații, au cădzut asupra vastarnilor (aceștia lăcuia iară peste Nistru și între Nipru, mai aproape de marginile Mării Négre), pre carii, după ce i-au suppus, așéși nici i-au mai lăsat să mai trăiască pre acéle locuri, ce pentru ca mai fără grijă să facă părțile despre Dachia, cu totului tot i-au rădicat și mai bine de 100 000 de casă în Thrachia i-au trecut și acolo i-au aședzat, carii pre urmă credincioși au fost împărățiii.

Ca acéstea mărturiséște împotrivnicul nostru Sarniție, carile la Carte 3, Cap. 18 dzice: „Probus Avgustul toată urgiia asupra ghetilor carii era sarmatilor poporéni ș-au vărsat și cu de-a sila i-au supus; după aceasta au suppus și pe ghepidii carii, împreunându-se cu vandalii, multă sctricăciune făcusă mai denainte (iară ghepidii trăia peste munții Ardealului, precum și aiurea am arătat); acesté părți așé păcii și fără griji întorcându-le, au tras cu oștile iarăși la Răzsărit, unde în anul același, în Isavrie pre varvari au potolit și de la parthi, carii multe și scumpe daruri îi adusése, ce macar că darurile nu li-au primit, însă cu dânșii pace au făcut”.

Aicea socotească și cu dreaptă giudecată să giudece dreptul cititoriu: de vréme ce toți barbarii pănă la unul din giur împregiurul Dachii bătuți, suppuși și așéși unii, carii adecă mai apro[ape] de hotarăle Dachiii să afla, cu totului tot rădicați și peste Dunăre în Thrachia mutați fiind. Ce nevoie, mă rog, ar fi avut romanii cei din Dachia, numai peste Dunăre trecuți, să nu să poată întoarce la locurile sale? Ales că, precum din istoricii pomeniți să cunoaște, Probus pre bastarni nu pentru altăceva de pre locurile lor și din coastele Dachiii i-au rădicat, fără numai fără grijă și mai cu odihnă să poată trăi. Că de-ar fi fost Dachia deșartă, ce i-ar fi trecut peste Dunăre? Că mai lesne ar fi fost să-i

așédze în Dachia, acmu pustie. Ce aceasta să nu fie fost așé, arată și chiar dovedéște că împărații pentru romanii din Dachia mai mult decât pentru alții de grijă purta, că totdeauna marginile împărățiilor mai tare să păzăsc decât mijlócile. Deci romanii în Dachia, ca niște mărginéni ce era, după îndămâna și lesnirea vremii să siliia împărații să-i ocrotească și să-i păzască, pentru care lucru Avrelian, după a sa socoteală, dzicând că nu vor putea trăi singuri orășénii fără slujitori de năpădirile varvarilor, atunce deodată de lângă varvari i-au rădicat și în loc mai fără grijă pănă la o vréme i-au pus; iară Probus, dându-i mâna și putérea, au rădicat pre varvari de lângă dânșii și i-au mutat peste Dunăre, de unde să nu-i mai poată supăra. Așé dară, iarăși dzicem, locurile Dachiii în pace fiind și varvarii de primpregiurul ei suppuși și depărtați aflându-se, foarte nedepărtat de socoteala dreaptă ar fi acela carile ar dzice că romanii din Dachia și de firea cea de romani și armele și moșiia așé îndată să-și fie uitat, și moșiia de mai de 200 de ani ținută, înainte ochilor, numai peste o apă stând, așé de tot să o fie părăsit.

Mă criadză cititoriul și de pre inima sa să să adeveriască, că moșiia de atâta vréme, nu numai romanul, pre atuncea a lumii biruitoriul, ce așéși nime din neamuri acestea a răbda ar fi

putut, că dulce iaste dragostea moșiii; de unde mai cu adevărat ar fi socoteala acéia care ar dzice că mai bucuroși ar fi fost romanii aciia cu armele a mână în moșie și pentru moșie pănă la unul a pieri, decât blăstămățéște, fără nici o primejdiitoare pricină, înainte ochilor, carele, viile, țarinile, orașele și cetățile varvarilor și suppușilor lor să le lasă.

Rămâne dară să cunoaștem că Dachia iarăși de aciiași romani lăcuitori ținută să fie fost. Cătră aceasta mare dovadă și mărturire, cum să dzice, de ochi, nu de urechi, avem, pre romanii carii și astădzi videm în Misia lăcuitori, carii cu ceștia ai noștri romani tot un neam și o limbă sint, nici altă a lor deosăbită descălecare undeva sau la vr’un istoric să poménéște, ce fără nice un prepus poate fi unora să le fie plăcut mănoasă marginile Dunării (precum Ovidie poet>ic<ul le numéște) și locuri pre marginile Dunării apucându-și, acolo loc să fie rămas; că cine într-acestea părți au îmblat și nu știia câți romani sint și astădzi lăcuitori, pe decinde de Dunăre, de la gură pănă la pragurile ei, carile sint aproapre de Poarta de Fier, adecă pănă împotriva Turnului ce-i dzic Turnul Severinului. Iară când aceasta a noastră socoteală dreaptă nu să va ținea împotriva, trebuie împotrivnicul altă să aducă, carea pre aceasta să biruiască, și atuncea socoteala lui

biruitoare va fi, când din bun și vrednic de credință istoric va dovedi precum acești romani (carii noi sintem acmu), mai pre urmă de aiurea și dintr-alte neamuri au vinit pré acestea locuri, iară acei de Traian descălecați s-au șters și cu toții s-au prăpădit. Ce aceasta cu buna știința inimii îi giuruiesc, că, oriunde și oricât să cérce s-ar obosi, în zădar va cheltui undelemnul și și truda. Iară noi tot pre cursul istoriii mărgând, oriunde din istorici ocazie vom lua, socotiala noastră aceastași și una adevărată să fie vom întări.

Deci dară Probus, leat 282 gătindu-se iarăși să margă la Răzsărit asupra persilor (căci numai aceștia nedomoli rămăsése) și agiungând la Sermis (de aicea era el născut) în Panonia, scornindu-să gâlceava asupra lui, fu omorât de oșteni, noiemvrie 2, după ce împărățise ani 6 și luni 4.[8]

Capul VIII. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia de la Avrelie Carus pănă la Galerie și Constantie Hlorus

[9]După Probus stătut-au chivernisirea împărățiii pe Avrelie Carus, în vitejii vestit bărbat. Acesta, în Anul dintăi a împărățiii, carile cade de la Domnul Hristos 283, niște sarmati, ce oarece să clătise, fără véste i-au lovit și 10

000 au omorât, 20 000 au luat robi cu muieri cu tot; și așéși, niamul acela a sarmatilor potolind, s-au întors la célélalte oști, carile încă Probus le gătase să margă asupra persilor. Luând dară oștile și mărgând asupra persilor, în Mesopotamiia i-au biruit și cetățile Ctesifontul și Selevchia împărățiii romanilor le-au întors, ce moartea împiedicându-i biruințele, aproape de Ctesifont, de fulger cu mulți alții împreună au pierit, puțin oarece peste an trecându-i împărățiia.

După moartea lui au rămas la împărăție doi ficiori ai lui, Numerian, foarte bun, și Carin, foarte nebun și în toate spurcăciunile împlântat. Ce Numerian nu mult după moartea tătâne-său, de multă plângere betejindu-i-se ochii, cu vicleșugul socrului său, lui Aper, în lectică fu ucis, leat 284; iară frate-său, pentru scârnavă firea și obicéiele ce avea, în ura tuturor cădzind, mai mulți îl părăsisă; și acmu Dioclitian numele de împărat luând, în doaă rânduri amândoi bătaie au avut, ce a trie oară, de tot războit fiind, de mâna unui căpitan au pierit, a căruia muiare au fost rușinat-o cu di-a sila, leat 285.

Dioclitian (carile mai denainte de purpură Dioclis să chema) apucat-au a împărăți în pomenitul an, pe la luna lui septemvrie; fost-au împărat precum cu biruințele războaielor lăudat,

așé cu tirăniia asupra creștinilor de defăimat. Nici soțiia ce ș-au ales la împărăție, pre Maximian, într-amândoaă într-acestea mai gios au fost și în toate și peste toate atâta s-au potrivit, cât rar între doi oameni a să tâmpla s-au vădzut; că și împărățiia, când Diocletian de bună voie au lepădat-o, și Maximian mai mult voia soțiii căutând decât cinstea împărățiii au lepădat-o; numai într-atâtea se deosăbiia, căci Dioclitian în Dalmatie, iară Maximiian în Dachia noastră era născut. Și încă și pre fiică-sa (precum Anton Bonfin, Decada 2, Carte 7, mărturiséște[10]) au dat-o după domnul carile atuncea stăpâniia în Dachia și, adaoge același scriitoriu, că de pe numele fétii lui Dioclitian Dachia să să fie numit Vlahie, căci așé să-i fie fost numele fétii. Așé pustiie de romani năștea și creștea romani de împărăție și de atâta stăpânire vrédnici și gubernatorii ei să socotiia vrednici de a firea gineri împărătești; ce noi să lăsăm pre cei împotrivnici singuri să-și cânte și singuri să-și gioace și la cuvântul nostru să vinim.

În multe tulburări și de multe părți clătită, pe această vréme, împărățiia romanilor să afla; ce nu căci puterile, ce căci capetele lipsiia, împotriva tuturor și totdeodată să să puie nu putea; de care lucru amândoi împărații cu sfatul de obști au făcut chesar și pe Constantin Hlorus

(acesta-i părintele lui Constantin Marele), dându-i soție pe Armentarie și așé despărțind oștile în patru părți: Dioclitian la Eghipt, Maximian la Africa, Armentarie la Răzsărit, iară Constantin la Ispaniia s-au orânduit.[11]

Deci Dioclitian, pănă a merge la Eghipt, întăi părțile despre Crivăți a așédza de trebuință socotind, leat 287; în Pannonia clătirile sarmatilor au potolit; de ciia parte acesta fără grijă lăsind, au trecut la Armenia și de acolo la Alexandria mărgând, și cetatea au luat, și tot Eghiptul iarăși la suppunerea împărățiii au adus.

La anul 288 întorcându-se înapoi, scrie Ammian, înțelegând că o samă de gotthi, rădicând cap, au fost întrat cu prada în părțile Thrachiii, îndată cu oaste li-au ieșit înainte pre carii rău bătându-i, pănă peste Dunăre i-au gonit. Apoi Dioclitian, ca și mai mult să întăriască părțile Dachiii, unde au socotit că pot fi locurile mai deșchise și cu furișul tătarâi peste Dunăre pot tréce, au stătut păn au zidit din pajiște trei cetăți și oaste proaspătă au pus într-însele să fie pentru mai bună paza.

La anul 293, Galeri hatmanul, pentru ca de tot să slăbască puterile bastarnilor, carpiilor și a sarmatilor (carii cu toții peste Nistru spre Nipru

și pă[nă] la Don răvărsa, de câteva ori am pomenit), cu oștile peste Dunăre au trecut și, după grea bătaie, de tot i-au izbândit și i-au răsipit. Într-acesta războiu, scrie Evtropie[12], că Constantin (acesta-i Constantin Marele) încă voinicel tânăr fiind, vitejie peste vârsta sa au arătat, căci singur cu mâna lui pre domnul sarmatilor viu nevătămat au prins și înainte hatmanului l-au dus. Această biruință hronicul lui Ricțiol arăta să să fie tâmplat leat 295. Așé Armentarie asupra persilor mare izbândă au avut, cât și împărăteasa împăratului persesc cu copiii, cu soru-sa, în robie au luat.[13]

De ciia la anul 302 Dioclitian și Maximiian, biruind toți nepriiatinii împărățiii și împăcând toată lumea, s-au întors la Roma și au făcut triumf, adecă donanma pentru biruința asupra gotthilor, bastarnilor, cvadrilor, sarmatilor, eghipților și persilor, pre carii îi biruise Dioclitian, și asupra franților, alemanilor, britanilor și mavritanilor, pre carii îi suppusése Maximian; în care triumf Dioclitian s-au chemat Ioviie, iară Maximiian Herculie.[14]

Iară în anul 304 amândoi împărații, după ce împărățise 20 de ani, învoindu-se, înainte senatorilor au dezbrăcat porfira, podoaba împărătească și, lăsindu-se de împărățiie, au priimit viață singuratecă și în locul lor puind

chesar pre Constantin Hlorus și pe Galerie Maximian, Dioclitian s-au dus întăi la Nicomidie, iară Maximian la Solon și cu grădinile își petrecea viața.

Capul IX. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia de la Constan[tin] Hlorus și Galerie pănă la Constantin Marele

Constantin și Galerie, după ce au stătut la împărăție, încă ș-au împărțit stăpânirile în doaă părți: deci Galerie au luat partea Răzsăritului, iară Constantin a Apusului. Ce toată lumea și împărățiia împăcată fiind, singură mărimea și greuimea a atâta împă[ră]ție și grea și nesufferită își era; pentru acéia îndată s-au și scornit între sine mari și multe zarve și netocmiri. Și întăi lucrurile au început Maxentie, ficiorul lui Maximian, a le scutura, rău și jele părându-i pentru căci tată-său pre altul iară nu pre dânsul următoriu împărățiii au ales și o parte de oaste în voia sa întorcând, s-au sculat cu războiu asupra lui Severus; și leat 307, întăi pace făcând, apoi Maxentie cu vicleșug au omorât pre Severus.

Galerie Avgust, înțelegând de moarte lui Sever, pentru ca să răsplătească lui Maxentie, au vinit cu oaste asupra Romii, ce vădzind că nu o va scoate la cap, iarăși s-au întors la Illirie.

Așijderea Maximian, căindu-se căci lepădase împărățiia, iarăși vrea să să amestece; scriind și față grăind, precum ficiorul său Maxentie nu iaste vrednic de împărăție. Ce aceasta slujitorii nepriimind, el s-au dus la soția sa cea véche, la Dioclitian; ce și aceasta nepriimindu-l s-au dus la Constantin și, pentru ca mai bună legătură cu dânsul să facă ș-au dat fata, pe Favsta, după dânsul. Ce Maximian cu vicleșugul vrând să răstoarne pe Constantin, Favsta, fata lui, i-au descoperit toate faptele céle réle și vicléne cătră bărbatul său Constantin (căci Constantin acmu era făcut avgust de tată-său Constantin), de care Constantin înștiințindu-să au prins pe Maximian și l-au zugrumat, leat 309.

Iară leat 310, april 21, soțiia lui Constantin au făcut pe Lichinie chesar, om născut în Dachia noastră. Aceasta audzind singur pre sine s-au chemat avgust. Aceasta mărturisește și Zonora[15], Cartea 12, Cap. 34, dzicând: „Maximin vrând să cheame la însoțirea împărățiii pe Lichinie, carile era din Dachia și ținea pe sora lui Constantin Marele, l-au lăsat în Illirie”. Iară Galerie nu după mult deciia au murit, leat 311. Așijderea Constantin, tatăl lui Constantin (carea la locul său a pomeni ni-am greșit), încă la leat 306, iulie 25, dintre vii ieșise atuncea și Constantin, fiiul său, cu alégere tuturor împărat s-au făcut, în care alégere mult

au agiutorat și Crocus, craiul alemanilor.

Fost-au Constantin, tatăl lui Constantin Marile, om blând, cinsteși și împărătéște darnic; cătră carile scriind Galerie că precum el gonéște și căznéște pre creștini așé să facă și el și den curte sa pre carii vor fi să-i izgoniască. Ce Constantin Hlorus, iubitoriu de creștini fiind, făcându-să că pentru voia soții sale așé va să facă, au poroncit ca carile din boiari și din sfétnici va vrea să-și ție creștinătate să iasă din curte, iară carii să vor lepăda, aciia să-și ție boieriile. Deci mulți, mai mult cinstea oamenilor decât a lui Dumnădzău cercând, s-au lepădat de créștinătate; iară mai mulți pre cinstea dumnădzăiască călcând cea omenească, au ieșit din curte. Deci Constantin, pre toți pre cei ce ieșisă din curte, iarăși în curte și la mai mare cinste i-au chemat, dzicând că aceștia ce au pădzit credința lui Dumnădzău vor păzi și credința împăratului; iară cei ce să lepădasă de lége pentru cinsté i-au gonit pre toți, dzicând că cela ce lui Dumnădzău cu credință n-au fost, nici împăratului poate să fie cu credință.

Așé socotim dar, că de pe biruința a tuturor nepriiatinilor împărățiiii și de pacea și liniștea carea pre dinafară era, foarte aiave să fie și că Dachia în toată liniștea și petrecerea fără grijă să fie fost pe vrémile acestor împărați mai sus

pomeniți. Așijderea de socotit iaste că varvarii de prinpregiur de ar fi avut vreo putére și vădzind atâte turburări și războaie de casă între împărați, nu s-ar fi putut răbda cevași macar după obicéiul lor a ispiti și nescareva lucruri noaă măcar spre părțile Dachiii, macar spre altele a scorni s-ar fi apucat. Ce și aceasta la istorici nepomenindu-să, ce nevoie, mă rog, ar fi avut romanii Dachiii să-și lasă locurie și casăle pustii? Ce aceasta puțin mai înainte, în care urmadză, va videa cititoriul nostru, că Dachiia nu numai căci cu romanii să fie fost pre acestea vrémi lăcuită, ce încă și lăcaș împăraților să să fie ales, din istorici vrednici de credință vom arăta.

---

[1] Evtropie, Vopiscus, Suida şi Anton Bonfin, Decada 1, Cap. 1

[2] Zonaras, Cartea 12, Cap. 26

[3] Sarniție, Cartea 4, Cap. 5

[4] Vopiscus, Avrelie Victor. Zosim, la Viața lui

[5] Vopiscus, în *Viața lui Avrelian*

[6] Evtropie, Cartea 9. Zosim, Cartea 1.

Zonoras, Cartea 12, Cap. 27

[7] Evtropie, Cartea 9. Orosie,Cartea 7,Cap. 24

[8] Vopiscus şi Avrelie Victor. Zosim, Cartea 2

[9] Evtropie, Cartea 9. Zosim, Cartea 2

[10] Bonfin, Decada 2, Cartea 7

[11] Evsevie în *Hronic*

[12] Evtropie, Cartea 9

[13] Evtropie, Cartea 9. Orosie, Cartea 7, Cap. 25. Evsevie, în *Hronic*. Isocrat, *Istoriia bisericească,* Carte, Zonoras, Cartea 12, Cap. 36

[14] Zosim, Cartea 2. Evsevie, Cartea 8, Cap. 25 şi 26. Anonim, în Petavie, la acestaş an

[15] Zonoras, Carte 12, Cap. 34

Cartea a triia - caré dovedéște traiul romanilor în Dachia de la Constantin, Marele și Sfântul, pănă la Theodosie cel Bătrân și Bun

Capul I. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia de la începutul împărățiii lui Constantin Marele pănă la pieirea lui Lichinie

Constantin Hlorus, tatăl marelui Constantin (precum mai denainte am pomenit) la leat 306 murind în Britania, slujitorii toți, cu o inimă au ridicat la împărăție pre fiiul său, din Eleni, împărăteasa cea dintăi, Constantin, fiind la vârsta ca de 32 de ani; avut-au întăi soție la împărăție pre Maxentie, ficiorul lui Erculie; ce întrând între dânșii zarvă, au vinit la arme. Constantin, mai puțină oaste decât Maxentie având, s-au întors a cére agiutoriu de la Cel de Sus, pentru carea, pre amiadzidzi înainte și privala a toată oaste, i s-au arătat cruce pe ceriu luminoasă foarte, împregiurul ei aiavea însămnănd: IN HOC VINCES: „Într-acesta vii birui”.[1] Și puind sămnul crucii în stiaguri, cu doaă slove ellinești: χρ, carile însămna: *Hristos,* în trii rânduri pre nepriiatin au biruit. Apoi au luat

de soție pe Lichinie.

Ce Maximin, carile cu oștile la Asia vrând decât Constantin și decât Lichinie mai mare și mai de-a firea să să aréte, s-au sculat cu oaste ș-au întrat neprietenéște; împotriva lui au mărs Lichinie și în câteva rânduri biruindu-l au fugit la Tarsus și acolo au murit, după ce fusése 4 ani chesar, și 3 avgust; murit-au la anul 313.

Pe această vréme, precum Dachia să fie fost de romani lăcuită și ținută, tot prepusul să rădică din istoriia ce scriu toți istoricii vremilor acelora. Scris-au și trăit-au pe vrémile lui Constantin Marele: Lampiridie, Sparțian, Capitolin, Vopiscus, Minuție Felix și alții: Ce mai ales decât toți arată Zosim[2], Carte 2, a căruia cuvinte aducem: „Că Lichinie, biruind pe Maximin, toate țărâle singur stăpâniia, Constantin șie dreaptă parte cerșind, Lichinie acesta să facă ca un om strâmb au tăgăduit. Pentru care lucru au stătut mare gâlceavă între amândoi; pănă mai pre urmă, cu armele parte vrând să-și facă, s-au apucat de bătaie. Ce Constantin, fiind biruitoriu asupra lui Lichinie și Lichinie, de toată nedejde scăpându-să, au trimis soli de pace la Constantin, carea pace blândéțea lui Constantin pre lesne priimind-o s-au tocmit, împărățiia într-acesta chip împărțindu-și: Lichinie să ție Răzsăritul cu Thrachia, Asia și

Eghiptul, iară Constantin Apusul, cu Dalmația, Machedonia, Misia și Dachia." Caute aicea ci[ti]toriul și giudece; iară noi mai mult ceva nu vom dzice, ce cursul istoriii înainte va grăi și va dovedi pentru noi.

La leat 316, Constantin niște gotthi sau, precum alții dzic, sarmati, carii prin părțile Panoniii de sus întrând și câtăva stricare făcând, tare i-au bătuit și de pre acéle locuri tot i-au gonit. Așijderea la anul 321 (același Zosim mărturisind[3]) sarmatii de iznoavă spre părțile Thrachii cu prădzile lovind, Constantin întăi cu războiu i-au biruit. Apoi, după dânșii în goană luându-să, departe peste Dunăre i-au gonit; unde agiungându-i, de iznoavă războiu li-au dat, iarăși i-au înfrânt și de tot i-au răzsipit, în care fugă și domnul sarmatilor Raosmod au pierit.

Lichinie, cumnatul lui Constantin (căci precum din Zonoras am și mai pomenit, ținea pre Constanția, sora lui Constantin), pizmă ascunsă demult în pânteci-i dospind, în anul 324, puind pricină că Constantin, gonind pre sarmati, au fost călcat cu oștile în hotarăle lui, iarăși cu oaste și cu nedreaptă neprietenie s-au sculat; ce iarăși biruit fiind, de-abiia au scăpat singur la Vizantie.

Acolo de iznoavă multă oaste peste samă strângând, și pe mare și pe uscat, mult mai tare decât întăi fu vincit; într-amândoaă războaiele dzic să-i fie pierit 134 000 de oamei. După atâte răutăți ce siliia Lichinie să facă lui Constantin și după atâte biruință, sora lui Constantin, Constanția, la mijloc cădzind, iarăși au făcut pace cu dânsul, însă din împărăție scoțindu-l, l-au trimis la Thessalonica, acolo să trăiască în pace. Ce la anul 325, Lichinie iarăși vicleșug începând să aștiarnă s-au oblicit; deci trimițind Constantin acolo, l-au omorât.

Aicea sfârșitul războaielor și răzscoalelor de casă puindu-să, Constantin precum de ai săi, așé de a creștinătății, de toți neprietenii izbăvindu-să, aiiavea de ciia slobodzenie legii creștinești au dat, și într-acestași an, la sinodul de la Nichea (pentru carele mai denainte să să strângă poroncisă), s-au dus unde eriasa lui Arie (carelé blăstăma precum Fiiul să fie fapta și mai pre urmă decât Părintele și făcut în vréme iară nu născut mai denainte de toți vecii) dovedindu-să, orthodoxia s-au adeverit și simvolul, mărturisirea credinții, cu darul Duhului Sfânt, prin socoteala și învățătura a 318 părinți s-au legat, leat 325.

Capul II. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia pănă când Constantin au împărțit

împărățiia în patru părți

În cursul annilor 327, care an era a împărățiii lui Constantin Marele >al< 22, însămniadză Chedrinos[4], credincios istoric, precum Constantin Marile, cu mari și gréle oști s-au dus asupra sarmatilor și a gotthilor și cu mare biruință bătându-i, i-au făcut de tot robi.

Orosie, Carte 7, Cap. 28[5], scrie, precum Constantin Marele pre putincioasă neamurile gotthilor, în locurile céle mai dinluntru a varvarilor, adecă în țara sarmatilor, de tot i-au prăpădit, și puțin mai gios scrie, precum între gotthi și între vandali, pre locurile ghepidilor la apa Marisia (aciasta-[i] Maramorășul), multă vréme să fie stătut vrăjmaș războiu, ce pănă mai pre urmă nărocul biruinții au stătut despre parte gotthilor, cu care tâmplare sfărâmându-să vandalii, câți au scăpat dintr-înșii, să fie trecut în Panonie, pre care țară le-o dedésă Constantin; și acolo de ciia au lăcuit vandalii pănă la vrémile lui Arcadie și a lui Honorie, adecă ani 130. Apoi fiind chemați de magistrul oștilor lui Honorie în Gallia, de acolo, au trecut la Ispanie.

Ca aceasteși mărturiséște și împotrivnicul neamului românesc Sarniție, Carte 4, Cap. 1 și Carte 3, Cap. cel de pe urmă, scrie>. De la Constantin, dzice, Marile, pănă la Valentinian,

drumul cel bătut al sarmatilor (pre carile léșii șleah îl chiamă), pe deasupra Pannoniii au fost și au fost trecând spre Dunăre peste apa Sola, Vag și Raba; și la Carte 4, Cap. 5, de la toți de obște istorici, prin toate vacurile, cinci stări sau aședzări să însămneadză; întăi la Balta Meotis și la Munții Sarmatici; a doa, în Thrachia; a triia în Panonie; a patra în Italie; a cincea în Ispanie, adecă după ce i-au gonit din Italia Velisar și Narsitis hadânbul, hatmanii lui Iustinian (și acestași puțin mai gios) și macar că acele leghioane de la Italia pre carile Traian odânăoară în Dachia le adusése, iară Avrelian mai pre urmă târdziu iarăși le întorsése: însă carii grijea casii purta, și slobodzenii carii de pământ să apucasă, acoloși (în Dachia) au rămas, carii cu limba cea lătinească au stricat cea slovenească, cu carea românii și până astădzi să slujesc.[6]

Și aceasta, nu puțin argument și dovadă iaste, precum romanii în Dachia, bine lăcuit să fie fost de vréme ce nebiruite armele lui Constantin pre nepriiatinii și varvarii carii era mai dincolo de Dachia suppuși și biruiți ținea; ce tot mai înainte să mérgem.

La anul 329, scrie Zosim[7], bun istoric, însă mare nepriiatin lui Constantin, precum Constantin, pentru ca să nu vadză cu ceva mai

gios decât Traian a fi, precum cea bună socoteală arată, părțile Dachiiii și alte locuri carile de pe ceasta parte de Dunăre având nevoie și împiedecare a trécerea încoace și încolo apă mare și lată ca acéia, ca mai pre lesne să fie obștirea țărâlor una cu alta, au zidit pod peste Dunăre.

Iară unde și în ce loc să fie fost zidit acel pod, pre cât a noastră nevoință a să întinde au putut, la istorici afla n-am putut; fără cât din pomenirea moșilor audzim, precum unde acmu iaste Oblucița (căriia turcii îi dzic Isaccea) să să fie chemat vadul Dunării, carea nu că doară pre acolo Dunărea în vad să fie avut trecătoare, ce pentru căci acolo pod fiind, să chema vad, de unde și acmu la vad la Obluciță a dzice s-au obiciuit din bătrâni; încă și în cântecele prostești, pe la Domnia lui Pătru Vodă, valul Obliciții să pomenește. Ce Dunărea precum alt féliu de vad prin apă trecătoare să nu fie având, toată lumea știe; de care lucru la oarecare socoteală nu departe de adevăr să poate pune că acel nume ce să dzice vadul Dunării să fie fost odată pod stătătoriu, iară după stricarea podului să-i fie rămas numai numele vadului și până astădzi; însă pentru acesta noi deplin neadeverind lăsăm socoteală la cititoriu.

Anul 330, Constantin Marele au săvârșit

cetatea Țarigradului și de pre numele său au numit-o Constantinopolis, cetatea lui Constantin și Roma noaă; și în 10 sau, precum alții vor, în 11 a lui mai, au sfințit-o, închinându-o Preacuratei de Dumnădzău Născătoarei și pururea Ficioarei Mariii și împodobind-o cu toate podoabele. Întăi de toate a zidit besérica în numele păcii, adică a Domnului și păcii noastre Hristos; Zonoras însămneadză anul de la zidirea lumii 5738, mai 11; și Valentie mathimaticul să fie dzis precum va să stea Țarigradul 696 de ani; ce au greșit.[8]

Capul III. Arată-să precum Dachia să află în numărul crăiilor împărățiii romanilor când au împărțit Constantin Marele toată împărățiia în patru părți și în multe crăii

Constantin Marile, după ce au isprăvit cetatea și au mutat scaunul împărățiii de la Roma în Țarigrad, vrut-au să orânduiască și guberniile împărățiii; că socotind precum atâta lățime și lărgime, cu un cap și dintr-un loc a să ocârmui și a să chivernisi iaste pesté putință, împărățiia în patru stăpâniri au împărțit-o; ce cuvintele lui Zosim[9] precum sint să le aducem: Constantin (dzice) céle ce bine era tocmite amestecând (acesta istoric cât poate laudele lui Constantin a micșura să siléște, pentru căci el, păgân fiind, lucrurile lui Constantin nu-i plăcea)

și turburând pre toată stăpânirea, carea una peste tot era, în patru stăpâniri au despărțit-o.

Deci unui oblăduitoriu au dat tot Eghiptul cu Livia, Pentapolis, pănă la Mesopotamia spre Răzsărit, așijderea Chilichiia, Cappadochia, Armenia și toate părțile Mării Négre, de la Panfilie pănă la Trapezont și pănă la cetățile ce sint lângă apa Fasis (această apă cură pe'n țara giurgiască și astădzi să cheamă Tiflis). Așijde[rea] tot în sama acestuia au dat și Thrachia, aceasta să încépe de [la] Munții Cenghii și merge spre Amiadzidzi pănă unde să hotăréște cu Machedonia și de la Munții Rodopii (carii acmu să cheamă Capuli Derbent) spre Răzsărit pănă în Bogaz, unde dă Marea Neagră în cea Albă), Misia (aceasta precum iaste Dobrogea aiurea am învățat), Emii (acéște-s Munții Cénghii) și pănă unde să închéie hotarul Doberii (de pe acest nume poate fi bătrânii noștri au dzis Misiii Dobrogea). Așijderea tot la această stăpâniré au lipit ostroavele Chiprul, Chicladele (deosăbi de Limnos și Imvros).

Altuia au dat Machedonia, Thessalia, Critul cu toate ostroavele ce sint împregiurul lui, Epirurile amândoaă (unde acmu sint arbănașii, coțovlachii), Illiria și *Dachia* și Trivalia, și Pannonia pănă la Valeria și Misia cea de sus.

Celui al triilea au dat toată Italia, Sichilia și ostroavele de primpregiur[ul] ei, Sardinia, Corsica și Africa de la Sirte până la Chirine.

Iară celui al patrule au dat pe chistei cei piste munți, Ispania cu ostroavele Vritaniii (acestea acmu să dzice Ingliterra).

Așijderea toată împărățiia să împărțiia în doaă părți prințipale: în Răzsărit și în Apus. Deci împărățiia Apusului să despărțiia în doaă stăpâniri mari și de frunte: în Gallia și în Italia. Deci Gallia avea în sine crăiia Galliii, a Ispaniii, a Britaniii și a Ghermaniii. Iară Gallia avea provinții, adecă domnii, supt acea crăiie 17, Ispania 7, iară Vritanie 5; Ghermania câte să fie avut însămnat nu aflăm. Italia cuprindea crăiia Italiii, Africăi și o parte din Illiria. Deci Italia avea provinții 17, Africa 5, Illiria 6.

Stăpânirea Răzsăritului așijderea, în doaă părți au împărțit: în Asia și Thrachia; deci Thrachia avea provinții doaă: Machedonia și *Dachia*, iară Asia cuprindea crăiia Asiii, a Eghiptului și Pontului; deci Asia avea țări sau provinții 25, iară Pontul 5. Eghiptul cât să fie avut nu pomenésc.

Capul IV. Arată-să patru pricini pentru ce s-au numărat acéste țări și s-au însămnat

despărțirea împărățiii

Acéstea carile mai sus am pomenit patru pricini au fost carile ni-au îndemnat să punem pe cititoriul nostru cu citeala lor la osteneală.

Pricina întăi iaste pentru ca să să cunoască câtă de lungă, lată și puternică era împărățiia romanilor pe vrémea marelui Constantin; și așé de puternic el fiind și peste tot stpânitoriu, nu să poate socoti pricină pentru carea în Dachia noastră cei de demult de moșie romani a lăcui și a trăi să nu fie putut.

Pricina a doa iaste pentru ca să să cunoască Dachia noastră, precum s-au dzis mai sus, că au fost în numărul provințiilor romanilor; iară nu lepădată și părăsită, precum s-au pomenit din Vopiscus și dintr-alți istorici; ce de s-au și mutat atuncea oarece sau câțiva romani dintr-însa în Misia, iarăși și fără zăbavă la locul lor s-au întors.

A triia pricină iaste pentru ca să știe cititoriul că Constantin Marele, nu numai cu oștenească înțelepciune plin și deplin fiind, ce încă și cu cea dumnădzăiască agiutorit și luminat, înluntrurile și denafarăle împărățiii cu bună socoteală și stăpânitoare aședzare au orânduit.

Deci crăiile ce despărția și supt hatmani oblăduitori le dispunea, după numărul slujitorilor, mulțimea lăcuitorilor și puterile armelor, în mari și mici le împărțiia; iară nu după numărul țărâlor sau lățimé pământului. Adecă unde era oaste de mai puțini slujitori, mai întemeiați lăcuitori și mai rare cetăți, acolo mai multe provinții au orânduit să fie ascultătoare de oblăduitoriu; iară unde era oaste și mai cu puțini slujitori, însă cu mai întemeiați lăcuitori și mai tari cetăți, mai puține țări le da; carile macar că cu cuprinderea locurilor mai mici și mai strâmpte era, însă cu mulțimea lăcuitorilor și vârtutea oșténilor și desimé cetăților, cu céle mari, largi, lungi și late cu putérea deopotrivă viniia, căci amintrelea nici orânduiala s-ar fi socotit bună, nici toate stăpânirile, fietecarea șie ș-ar fi fost destulă, și așé împărățiia într-o parte ar fi fost mai tare, iară într-alta mai slabă, carea lucru în mintea și înțelepciunea lui Constantin loc nu avea, de vréme ce socoteala lui era că fietecare parte de împărăția tocma cu alta să fie și acéleași puteri împotriva nepriiati[ni]lor ce vor naște să aibă.

Iară de s-ar fi măsurat putérea părții împărățiii după numărul țărâlor, Thrachia, în carea scaunul pusése, ar fi fost mai slabă și mai gios în putére decât toate, căci mai mult de doaă provinții, adecă Machedonie și Dachia, nu li-au

orânduit, pentru care lucru, ca un împărat ce știia și ispitite avea toate puterile a tuturor părților împărățiii, ales-au și socotit-au precum scaunul împărățiii în Thrachia fiind, Machedonia și Dachia destule să fie și în putérea oștilor atocma cu alalte să vie, de unde fietecare cât de puțină sărătură având la crieri, pre lesne poate cunoaște cât de mulți și de harnici lăcuitori și sluijitori pre acea vréme, precum în Thrachia Machedonia, așé în Dachia noastră să fie fost, carii nu numai cu alte părți deopotrivă și de o putere, ce încă pentru cinstea și mai tare paza scaunului, acmu de curând înfipt și mai deasupra să fie covârșit.

A patra pricină iaste pentru că cititoriul să să înștiințédză că după aceasta a marelui Constantin orânduială, unde de acmu înainte să va tâmpla pomenirea oștilor Thrachiii sau a machedonénilor, într-acélea să cuprind și a Dachiii, căci, precum am dzis, Dachia iaste orânduită supt Thrachia, împreună cu Machedonia (în carea să cuprinde și Misia, macar că nu să pomenéște între provinții, fiind în mijlocul celor mai mari) și a tustréle acestora, tot un hatman și un purtătoriu s-au orânduit, adică, precum am dzice noi, oștile gioséne sau de țara de gios, în carile macar că anume n-am pomeni codrénii, fălciianii, lăpușnénii, orheianii *i proci*; însă acéstea toate supt un nume și supt

un purtătoriu să înțăleg, precum mai denainte au fost supt vornicul de țara de gios, iară acmu supt sardariul, caréle iaste supt hatmanul.

Acmu destul într-acestea zăbăvindu-ne, iarăși la cursul Hronicului să vinim.

Capul V. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia, după împărțala împărățiii, pănă la pristăvirea lui Constantin Marele

Acéstea aședzind și tocmind marele Constantin, la anul 332, gotthii sculându-se asupra sarmatilor, au cădzut asupra lor; ce sarmatii, fiind sub protecția împărățiii, s-au plâns de nevoia ce le vinisă asupră.[10]

Împăratul Constantin îndată au orânduit pre fiiul său, Constantin chesariul, și mărgând asupra lor, nu numai căci i-au gonit de pre hotarăle împărățiii, ce atăta i-au răzbit cu bătaia cât aproape de 100 000 au pierit; iară căți au rămas li-au căutat a să ruga de pace și să fie supt ascultarea împărățiii ca și gotthii; cu această tocmală, ca când ar trebui împăratului să dea 40 000 de oaste; pentru care încredințare au dat și zălog împreună cu alții și pe ficiorul domnului lor lui Ariaric.

Cătră cei mai de sus pomeniți istorici

Zosim[11], Carte 2, și Ammian, Carte 17, Cap. 19, Evsevie, în Viața lui Constantin; gotthii,la anul al doilea, fiind să trimață acea oaste carea să legase să să dea în slujba împăratului, vrând să facă vicleșug, pentru ca să nu margă ei singuri în oaste, au dat arme robilor lor, învățându-i céle ce sint a oștirii. Robii luând armele îndată li-au întors asupra stăpâ[ni]lor și din lăcașurile lor i-au gonit. Gotthii neavând încătro lua, au cădzut la Constantin Marele să-i priimască și să le aréte unde va fi plăcérea împăratului, loc să să sălășluiască; Constantin priimindu-i, i-au împărțit prin provinții, în Schithia, Thrachia și pănă la Italia.

Iară Zosim istoricul, în toate, după obicéiul său, cercând chip de hulă asupra lui Constantin, scrie „precum pre unii, puindu-i supt giurământ, i-au priimit în cétile slujitorilor; la carea alți împărați mai pre urmă uitându-să și vrând și ei să să facă așé, de niamuri ca acestea în locurile împărățiii, multă nevoie și răutate au grămădit asupra împărățiii”.

Socotéște, în câtă pază și ferială au fost supt împărățiia romanilor Dachia, cât totdeauna au ferit-o, alte niamuri varvare într-însa cu românii să nu să amestece, ce pre dânșii numai pre acéle locuri lăsindu-i, pre varvari ca aceștia îi depărta și nici suppuși într-înșii sau aproape de

dânșii îi lăsa să să aședze; că aceasta socoteală de n-ar fi fost, putut-ar fi Constantin Marele, precum li-au dat loc printr-alte țări, așé să le dea și în Dachia, ce aceasta împărații nu o făcea, căci marginea împărățiii și hotarul cel mai în fruntea a tuturor tătarâlor, în mână streină nu-l putea încréde.

Capul VI. Arată-să Dachia în testamentul lui Constantin Marele

Constantin Marele, încă în viața sa, cu testament împărățiia au împărțit-o fiilor săi, lui Constantin, Constantie și Constans, cătră carii au adaos al patrulé pre nepotul său, Dalmație, ficiorul lui Aninvalin, carele era frate lui Constantin Marelui, pre carele l-au făcut chesar.

Deci lui Constantin i-au vinit Apusul cu toată părțile cele despre munți; lui Constantie i-au v[en]it de la Propontida (aceasta-i marea cea din giosul Țarigradului pănă la Bogazul ce-i dzic acmu turcii Bogaz Hisar), tot Răzsăritul cu Thrachia și toată Asia. Iară lui Constans – Illiria, Italia, Africa, Dalmația, Machedonia, Dachia și Ahaia. Nepotul Dalmatie cu cinstea de chesar s-au contetuit, au fost mulțămit.

Acéstea așé aședzindu-le, la anul 337, Sapor, împăratul persilor, arătând cap la

neprietenie, au început a călca hotarăle împărățiii despre părțile Răzsăritului. Asupra a căruia Constantin Marele cu oștile au trecut la Asia;[12] ce sosind la Nicomidia (Dumnădzău așé lucrurile ocârmuind) cu iușuréle friguri s-au simțit, apoi boala mai îngreuindu-să, în dzua de Pentecoste, carea să tâmplase mai 22, împărățiia ceastă vreménnică cu cea vécinică ș-au mutat, după ce au împărățit ani 30, luni 9, dzile 27, fiind la vârsta de 66 de ani, iară sfintele oase aducându-le în Țarigrad, le-au astrucat cu mare cinstea și a toată lumea jeale în Besérica Sfinților Apostoli, carea au fost unde acmu iaste giamiia lui sultan Mehmet, carile au luat Țarigradul.

Pentru botedzul marelui creștin și împărat Constantin, nu într-un chip povestesc toți istoricii; că cea de obște știință iaste precum încă la Roma fiind scaunul, să-l fie botedzat Selvestru papa; ce acéstea vreun martur fără prepus, ales din Zonoras, neavând, rămâne socoteala cea adevărată, precum puținéle dzile mai înainte de moarte să să fie botedzat de la Evsevie, episcopul Nicomidiii, precum scrie Evsevie, în *Viața lui Constantin,* Carte 4; Amvrosie, în orația lui Pogrebanie lui Theodosie; Ieronim, în hronicul său de la anul acesta; Socrates, în Istorie beséricească; cardenalul Petronie, în *Respublic*, list. 239.

Capul VII. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia, de la fiii lui Constantin pănă la Iulian Paravatis

Constantin, Constantie și Constans, macar că tustrei dintr-un tată și dintr-o maică era născuți (căci tustrei din Favsta, fata lui Maximiian Dacul era), după moartea lui Constantin Marele, nu mult au putut a ținea dragostea frățască și a păzi testamentul carile părintele lor aproape de moarte le făcuse; ce mare zarvă, gâlceavă și apoi și moarte între dânșii au cădzut, precum vom arăta.

Că Constans, cel mai mic frate, într-a căruia soartă cădzusă Dachia noastră, nu numai căci cu împărțala de la părinte content îndestulat și îndestulat au fost, ce încă sau pentru ca de gâlcéve să fie depărtat sau pentru căci locurile Dachiii mai cu odihnă și mai cu ticneală socotind (precum scriu istoricii) și scaunul și șéderea într-însa ș-au mutat. Evtropie, Carte 10; Zosim, Carte 2;[13] cărora urmadză Idatie și Victor.

Iară Zonora și mai ales carte 13, Cap. 5, dzice: „Constans lăcuind în Dachia, i-au vinit frate-său Constantin asupra cu războiu. Iară Constantin cu împărțala de la părinte neîndestulându-să, într-al patrulé an după

moarté lui Constantin, carile iaste anul de la Domnul Hristos 340, s-au sculat cu oaste asupra lui Constans, cérșind să-i mai dea Africa și Italia; și așé, întrând cu oștile în Panonia, Constans, pentru ca al său să păzască, cu drépt războiu i-au ieșit înainte.[14]

Făcutu-s-au între dânșii cumplit războiu în 6 a lui april, ce Constantin nu numai biruit, ce și omorât fu, aproape de Acfilia; a cărui trup Constans au poroncit de l-au aruncat în apa Alsa.

Constantin de-abiia au trecut peste trii ani la împărăție. O cât iaste de frumoasă și adevărată basna lui Iosip, carea dzice că cânile, cu carnea în gură trecând pe punte, s-au vădzut în apă, *i proci*; precum s-au tâmplat și lui Constantin cu frate-său, că și viiața ș-au pierdut și împărățiia i-au luat, acela a căruia el vrea să ia.”

Leat 350. Magnentie comis, cu vicleșug asupra lui Constans rădicându-să și trimițind pe un Gaison la Munții Pirinei, unde Constans fără nici o grijă ca acéia își petrecea, fără veste l-au năpădit și, în luna lui ghenarie 18, l-au omorât, după ce au împărățit ani 16, fiind la vârsta de 30 de ani sau, precum dzice Avrelie Victor, de 27.[15]

Capul VIII. Adeveréște-să ședérea lui Constans împărat în Dachia și de pe moneta de dânsul în Dachiia făcută

După atâtea mărturii a atâția istorici, nici s-ar cădea și noi mult să lungim și cititoriul a să osteni, ce în grația curiozilor cu pomenirea nu vom tréce, pentru o monetă carea în vrémile noastre în Țara Moldovei s-au aflat, leat 1704; viind noi de la Adrianopolis și trecând Dunărea la Gălați, acolea puțin zăbăvindu-ne, vini Theodori părcălabul, carile ni adusă un ban de argint pre carile dzicea că l-au găsit un țăran în răsipiturile cetăţii Gherghinii, carea iaste puțin mai sus de Gălați, unde dă despărțitura Sirétului (căriia îi dzic gura Bârladului) în Dunăre.

Banul era de argint curat, mai mare și mai gros decât o costandă, trăgea puțin mai mult de doaă dramuri și giumătate; de o parte avea săpătura izbucnită, în chipul aceștii cruci †; primpregiurul crucii slove lătinești scrise, carile macar că era can ștérse, însă să putea citi: CONST. VICT. AVG. IMP., Constans, victor Avgust Imperator; adecă: Constans, biruitoriu Avgust, împărat; iară de altă parte avea săpat un chip de zimbru, cu coarnele mult deșchisă, ca a cerbului, numai fără crăngi. Între coarne ținea iarăși o cruce în chipul cel de céia parte, numai mai mică, cât putea între coarnele boului

încăpea.

De pre care monetă putem socoti că împăratul Constans, trăind câtăva vréme în Dachia, adecă pănă a-i vini frate-său cu războiu asupră-i (care an să fie fost al patrulea după moarte lui Constantin Marele, mai sus am arătat), să fie făcut acei bani și de pe numele lui să să fie chemat și constande, de pre carile și astădzi, niște bani carii macar că înt[r]-alte țări să fac, ce acolo unde să fac nu să cheamă costande, iară ai noștri le dzic constande, puindu-le numele poate fi de pre banii asémenea acélora ce au avut odânăoară în Dachia și au știut πατροπαραδότως că de pe numele lui Constans împărat li-au fost dzicând constande, adecă banii lui Constans. Ce pentru adeverința aceștii socotéle a noastre lăsăm giudecata la cititoriu, atâta noi numai adeverind că această monetă, din istorii să adeveréște, precum dacă Constans în Dachia noastră au trăit, adevărat și acei bani în Dachia să să fie fost făcut, precum s-au și aflat acolo.

Așijderea chipul boului, carele iaste într-acest ban, nu puțină dovadă poate să să ție pentru herbul țărâi noastre, caréle cap de bou ține, de pre cetatea carea a zidit singur Tarian împărat în Dachia și au numit-o Capul Boului, pentru care s-au și mai pomenit, macar că

Uréche vornicul altă povéste pentru aceasta aduce, carea mai mult basnii să asamănă decât istoriii adevărate. Ce pentru aceasta va citi cititoriul nostru unde vom dzice pentru herbul țărâi în Gheografiia Moldovei; iară acmu la cursul istoriii să ne întoarcem.

La anul 358, la Răzsărit împărățind Constantie, carile acmu luase soție pe Iulian Paravat și-l făcuse chesar, scrie Ammian Marțelin, precum cfadii și sarmatii, cap rădicând, pentru ca să-i potoliască, singur împăratul trecând Dunărea, au mărs asupra lor și după biruință țărâle lor în lung și în lat li-au prădat și li-au pustiit și tot niamul lor supt giugul împărățiii li-au pus, pentru care lucru senatul i-au pus numele Sarmatic.[16]

Leat 361, Constantie, audzind precum Sapor împăratul persilor iară s-au rădicat, îndată s-au sculat și au trecut asupra lui la Asia; ce agiungând la Tarsos, întăi au început frigurile a-l ispiti; el, socotind că cu osteninţa drumului le va putea scutura, n-au băgat în samă, ce în cale boala întărindu-i-se, supt poala muntelui Tarvul, s-au săvârșit, noiemvrie 3. Împărățit-au Constantie ani 39, luni 6, precum va Victor, fiind de vărsta de 44 de ani; iară cu tată-său Constantin au fost avgust 23 de ani. Evtropie scrie că au trăit ani 45 și au împărățit peste tot

35; Ammian și a împărățiii și a vieții cu puține dzile mai mult de 45 de ani însămniadză.

La moarte, scrie Socrat, să să fie botedzat, de la Evzoie, episcop arian, macar că-l îndemna Luțifer Calariteanul să să boteadză sau de la Athanasie sau de la episcopii lui, carii era orthodoxi.

Dachia noastră, pre vrémile acéstea, nu numai din istoricii lumești curat să véde, precum cu romanii să fie lăcuită, ce încă și scriitorii beséricești o arată, precum romanii, ei, așéși de pre acéste vrémi giugul lui Hristos să fie priimit și doi arhiepiscopi a doaă părți a Dachiii păstori sufletelor să fie avut.

Această mărturie ni dă Theodoric[17] istoricul beséricesc, carte 2, Cap. 8, unde scrie pentru soborul carile supt Constans la anul 347 s-au făcut la Sardica (carea acmu să chiamă Sofiia), și ales în titulul cărții de obște, carea scriind sinodul cătră toți, așé pomenéște: ή αγία σύνοδος ή κατα θεού χάριν έν Σαρδική συναχθείσα, άπό τής Ρομης καί`Ισπανίας καί Γαλλίας ̓Ιταλίας, Καμπανίας Καλαβρίας, ̓Αφρικής, Σαρδύνιας, Παννόνιας, Μυσίας, Δακίας, Δαρδανίας, ''Αλλης Δακίας, Μακεδονίας *i proci.* Ce va să dzică: „Sfântul săbor carile, cu darul lui Dumnădzău, s-au adunat în Sardica,

den Roma, Ispania, Gallia, Italia, Campania, Calavria, Africa, Sardinia, Pannonia, Misia, **Dachiia**, Dardania și de altă Dachia și Machedonia, *i proci.*"

Acest nume, a doaă Dachii sau poate să să înțăliagă țara de peste Tisa în sus, pe Dunăre, căriia cești mai de curând istorici grecești îi dzic Panodachia, adecă Dachia de sus, sau altă Dachia. Episcop să să fie chemat atuncea episcopul romanilor de peste Dunăre, pre carea, dzice Bonfin că, trecând Avrelian pe romanii din Dachia în Misia, să o fie chemat Dachia; ce aceasta oricum s-ar înțelége, gâlceavă nu clătim; fiind îndestulți ca această numai să să dovedească, precum supt Constans, Dachia sau una sau doaă au fost, nu numai între provințiile românești să să fie numărat, ce încă și păstori besericești să fie avut și de pe acéle vremi, precum supt cel românesc, așé supt cel creștinesc stiag să să fie oștit.

Capul IX. Arată-să traiul romanilor în Dachia de la Iulian Paravat pănă la Valentinian și Valens

Iulian Paravat, nepot de frate lui Constantin Marele, bine născut, bine crescut și bine în școalele Athinii învățat, rău om, rău credincios,

rău idolatru au ieșit. Acesta înțelegând de moarte lui Constantie, într-același an, în 11 a lui dechemvrie, la Țarigrad viind, singur au stătut la împărăție. Întâiași dată peste trupul și firea lupului piialea oaii îmbrăcând, chivernisitoriu împărățiii și păzitoriu orthodoxiii au vrut să să aréte, pentru carea îndată au trimis și pe toți episcopii ce-i făcuse Constantie surguni, precum pre cei pravoslavnici așé pre cei eretici i-au chemat la sine și-i sfătuia să să împace, dzicându-le: „**Ascultați-mă, pre carile l-au ascultat alemanii și franții**,” și după acéia i-au slobodzit să margă cineși la eparhia sa.

Ce după cum să dzice prost cuvântul, lupul puțină carte învață și în locul slovélor véde cum întră mieii în pădure, așé Iulian întâi în légea creștiniască învățat la școalele Athinii împreună cu Sfântul Vasilie Marele și cu Grigorie Theologul ucenic fiind, ca câinile la borâtura sa s-au întors și leat 360, sau precum Ricțiolul în hronicul mare însămneadză 361, ușile capiștilor idolești au deșchis și singur spurcatelor idolești slujitoriu arhiereu mare s-au făcut (sint unii din scriitori carii la acest an dzic să fie murit Constantie, iară alții la leat 361, pentru carea precum de anii împărățiii așé de a vieții lui între sine nu să potrivăsc).[18]

În vrémile acestui nici și de pomenit de lége

călcător, în părțile Dachiii cevași să să fie lucrat, istoricii nu pomenésc.

Iară puține vrednice de știință, pentru dânsul și pentru lucrurile lui spurcate, în grația cititoriului român a pomeni nu ne vom lenevi. Întăi au oprit să nu învéțe creștinii nici o știință, nici limba ellinească. 2. Creștinii îi numiia galliliiani și pre Hristos, gallilean. 3. Toți vrăjitorii și descântătorii pre lângă sine strigând, cinstile céle mai mari le da. 4. Pre creștini nu vrea să-i muncească pentru lége, dzicând că creștinii socotind de cinste a le fi moartea pentru numele lui Hristos, nici acéia cinste nu trebuie să dobândescă, pentru acéia cu alte măguliri și amăgituri vrea să-i tragă la idolatrie. 5. Pentru ca rău și necinstea creștinilor să facă, au dat voie jidovilor să-și facă besérica Ierusalimului, ce din fundamenturi ieșind pară, nu numai lucrul ce făcusă au stricat, ce și ciniile meșterilor au topit și pre jidovi, carii asupra lucrului sta, în cenușă i-au întors. 6. Din rămășița materiii care rămăsése nearsă, au poroncit să facă acolo un theatru, adecă un loc înalt pentru privala, unde s-au giuruit că după ce va vini din războiul persilor să dea pre creștini jidovilor să-i sfărâme; și încă mai giuruia, singele creștinilor să-l vérse înainte bodzilor, iară în locul beséricilor să puie bodzul Afroditii, de s-a întoarce biruitoriu. 7. Scris-au la Arsachis craiul

armenilor, caréle era creștin, să-i fie într-agiutori cu oaste împotriva persilor, iară amentrele făcând, să știe că dumnădzăul căruia să închină cevași nu-i va putea folosi. 8. Vrând pentru numele Domnului Hristos să râdză, au scris la Livanie sofistul și dascălul școlelor în Antiohiia, dzicând: „Oare ce lucriadză ficiorul teslariului?” Livanie, fiind creștin orthodox, i-au răspuns: „Aceștii lumi și a toată săzdanie lucrătoriul Dumnădzău, pre carile tu batgiocurind, ficiorul teslariului îl faci; lucriadză loc pentru Iulian”.

Care cuvânt au fost ca o prorocire adevărată, că leat 363, după ce au scris 7 cărți mari[19] împotriva *Evangheliii* și a Domnului Hristos, cu mare mândrie și cu multă oaste au purces asupra persilor; și dintăi îi mergea cu sporiu și multe cetăți au luat; iară apoi, trecând apa Tigrului, intrând într-o peșteră cu vrăjitorii săi, acolo au spintecart o muierușcă bătrână și din măruntaiele ei vrăjind, i-au arătat dascalul său cacodemonul precum va avea biruință.

Ce ficiorul teslariului (precum râdea el, pre Ziditoriul a toată fapta) i-au întors vrajea îndărăpt și lăcași acmu în fundul tartarului îl gătisă. Deci Iulian, puindu-se cu oștile supt cetatea Ctisifont și apucându-se cu persii de războiu, de mână nevădzută, cu sulița pătrundzindu-l, răul l-au pierit; iară cea mai de

pre urmă vlasfemie i-au fost, că de pe cal cădzind ș-au fost strângând cu pumnul singelé ce i-au fost curând din rană și spre ceriu în sus aruncând au fost strigând: „Biruit-ai, galileianule”.[20]

Iară ce mână să fie fost acéia ce l-au pătruns cu sulița, în multe chipuri să povestéște; căci Nichifor[21] dzice că Livanie să fie spus acesta lucru asupra creștinilor. Sfântul Grigorie Theolog[22] dzice că îngerii l-au omorât; ce au fost ucis prin rugele marelui Vasilie, trimițind Maica Puterilor pre Sfântul Mercurie, precum dovedéște Baronie din orația Sfântului Damaschin.

Tâmplatu-s-au moarte lui Iulian în anul pomenit, iunie 26. Annii împărățiii lui Iulian din istorici curat nu putem afla; căci unii dzic trei ani, alții dzic să nu fie plinit nici doi; iară din hronologhie înțelégem să fie împărățit un an și 7 luni și 23 de dzile.[23]

După Iulian Apostat, oastea au rădicat la împărăție pe Iovian, om bun și creștin, carele vădzindu-să într-atâta nevoie în carea Iulian cu mândriia și cu buieciia lui adusése oastea, i-au căutat a face pace cu persii, după a lor plăcére.[24] Deci întorcându-se înapoi spre Țarigrad și sosind la Târgul Danastana, între

Galatia și Vithinia, acolo de năprasnă au murit, precum scrie Ieronim și alții în luna lui fevruarie în 17 dzile, după ce au împă[ră]țit luni 7, dzile 22; iar moartea dzic să i să fie tâmplat așé: că intrând într-o case de curând albită cu var și fiind vrémea can réce, au aprins cărbuni, noaptea duhul cărbunilor și a varului să-l fie înnădușit.

Capul X. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia de la Valentinian pănă la năpada [h]unnilor

La începutul anului 364, fevruarie 25 au stătut împărat Valentinian, caréle îndată au luat pre frate-său Valens soție, și în 29 a lui mart l-au făcut avgust. În vrémile acestui împărat, împărățiia romanilor din toate părțile să clătiia și multă tulburare și amestecare în hotarăle pre den afară să făcea. Căci toți varvarii, ințălegând de nenorocit războiu lui Iulian asupra persilor, vrémea ce pândiia socotind că li-au vinit la mână, toți odată și din toate părțile s-au clătit. Alemanii pradă Galiia, sarmatii și cfadii, Pannoniile, picti, Saxonie și scotii, Vretania, mavrei cu alte limbi, Africa, persii, Armeniia și gotthi, Thrachia (în carea să cuprinde și Dachia); ce vrednicié împăraților acéstea toate în curând li-au potolit.

Și întăi, la anul 367, Valens avgustul ieșind spre Misiia și cercând în toate părțile și nicăiuri putându-i afla, au trecut Dunărea și întrând în țărâle lor și în lung și în lat mare răzsipă și pradă fâcând, s-au întors cu izbândă la Țarigrad.[25]

Leat 368. Același istoric scrie precum Valens, mărgând iarăși asupra gotthilor, multă vréme au pierdut pănă a tréce Dunărea, căci gotthii siliia să nu-i dea trécătoare; ce pănă mai pre urmă împingându-i și Dunărea trécând, mult i-au prădat și acmu în iarnă întorcându-să și, socotind că nu va putea agiunge la Țarigrad, au iernat cu oștile în Misia, la Marchianopolis.

Leat 369. Valens iarăși au trecut Dunărea asupra gotthilor ce-i porecliia grutunghi; și după câteva iușuréle harțuri, pănă mai pre urmă au răzbit pe Athanaric, domnul lor, și l-au întors în fugă.[26] Ce nici cu atâta lăsindu-l și tot vârtos de apoi întirindu-l, de nevoie i-au căutat a trimite la Valens, rugându-se de pace și giuruindu-se precum de acmu înainte hotarăle împărățiii romanilor nici odânăoar' nu va mai călca; cu carii pace făcând, au poroncit lui Ecfatie și lui Leontie să-i rămâie pristavi pentru facerea a unor cetăți pre malul Dunării, pentru ca și mai cu pază să fie părțile despre acea parte; care cetăți la anul 370 (după cum mărturiséște) s-au

săvârșit.

De pre acesta nu întunecoase dovadă iaste că piciorul romanilor din Dachia neclătit să fie rămas, macar că multe și adése călcături de la gothi vor fi avut; ce istoricii nu pomenésc că doară gotthii să fie luat nescareva cetăți preste Dunăre sau să să fie așédzat undeva pre acolo. Rămâne dară socoteală că cetățile și mai denainte de alți împărați făcute și acestea de acmu cu romani pline și cu slujitori să fie ținute, că cetatea fără slujitori și fără lăcuitori să fie nici cel fără de minte o poate socoti.

Încă din Gheorghie Chedrin înțelégem că supt Valens nu numai Dachia ce și Schithia să fie prădat gotthii, căci parte Schithiii carea era pre mărginile Mării Négre era tot supt oblastiia împărățiii romanilor; într-acesta chip, precum videm astădzi că țin turcii toate cetățile de pe margini, precum supt împărățiia lui Theodosie Marele mai pre larg vom arăta.

Valentinian, în anul trecut, având cu sarmatii întăi războiu cu biruință, apoi și pace, pentru a căruia legământ și închinăciune ce făcuse, viind solii gotthilor în haine atâta de terfelite și la stat și la tot chipul schimonosiți și de nimică, Valentinian, vădzindu-i așé de becisnici, i-au întrebat: „Au toți gotthii sint ca dânșii?” Ei au răspuns, precum ei dintre toți în slujba soliii s-au

ales cei mai de-a firea și mai de frunte; carea audzind Valentinian atâta s-au întrestat și s-au mâhnit (pentru căci adecă i s-au tâmplat războiu și biruință a avea asupra a ómini atâta de nebăgați în samă), cât îndată leșinat au cădzut; și macar că doftorul îndată vâna i-au deșchis, ce singele închegându-i-se, nicicum macar n-au picat și într-acea dzi au murit, după ce împărățise 12 ani fără o sută de dzile, în 17 a lui dechemvrie; trăit-au ani 55.

După moarté lui Valentinian, acolea nici Valens nici Grațian tâmplându-se, oșenii îndată au rădicat în locul lui împărat pe Valentinian cel Tânăr, pre carele (macar că încă copil de vrâstă era) și Valens și Grațian la împărăție l-au priimit.

Capul XI. Aceastași să dovedéște de la năpada [h]unnilor pănă la împărățiia lui Valentinian cel Tănăr

În cursul anilor 374, scrie Ammian, Carte 31, precum împărății, stând în socoteală cum vor putea ținea supt stăpânire pre îndărăptnic, nestătătoriu și vitiaz neamul gotthilor, iată hunii sau unnii, neam varvar și pănă atuncea în părțile acéstea necunoscut, din céle mai de-a fund a sarmatilor hotară, cu domnul lor Valamir sculându-să și locuri noaă de lăcașuri cerând, cu mulțime de năroade asupra gotthilor au

cădzut, pre carii prencet, prencet din locurile lor au început a-i muta.

Gotthii nici împotriva lor a să pune putând, nici într-alt mijloc a face putând, leat 376, cu domnul lor Fritighern și Athanaric, toți cu muieri și cu copii, părăsindu-și locurile, au vinit cu rugăminte la Valens, cerșind să-i priimască supt suppunerea și protecție împărățiii.[27] Valens lucrul ce va să fie nu pré bine socotind, pre gotthi cu dragoste i-au priimit și, în Thrachia trecându-i, acolo i-au așédzat.

Socotéște cum și Valens, socoteala a altora mai denainte de dânsul împărați urmând, în Dachia niam varvar să puie nicicum n-au vrut; că gotthilor cu multul mai plăcut ar fi fost în Dachia să să fie așédzat decât în Thrachia, Dachia fiind țară mai de câmp și împotrivită firii și vieții tătărești, iară Thrachia între munți închisă și mai toată muntoasă. Nici poate să dzică că doară atuncea alte neamuri de varvari să fie fost în Dachia și pentru acéia gotthii acolo să nu fie avut loc; căci aceasta istoricii nu pomenesc. Precum aceștiași gotthi, mai pre urmă hainindu-se, au prădat și în Dachia, precum mai gios să va videa.

Așé gotthii în Thrachia trecând, hunii au rămas pre locurile lor, adecă peste Nistru spre

Nipru.

Gotthii, după ce au întrat cu totul în Thrachia și aședzindu-se pre locurile ce le arătase, s-au poftit să-i priimască împăratul și în ceata slujitoriască și numai să nu-i lase să moară de foame, iară ei, ori în ce parte de nepriiatini s-ar tâmpla, cu toată credința vor sluji; care lucru plăcând lui Valens, li-au orânduit și hrană.

Iară la anul 377 gotthii în Thrachia au început a flămândzi și vârtos a cére zaharaoa, ca cum ar fi datorie; ce și lăcomiia mai mult a lui Lupițin (care le era orânduit să-i hrăniască) pănă mai pre urmă i-au făcut să rădice cap, că ei în foamete și amărâmé flămângiunii fiind, el le dzicea să mănânce câni; și și pentru un câne cerea un rob plată.

Valens, socotind să nu să înmulțască gâlceava, au trimis să le poroncească să iasă din Thrachia și să treacă Elespontul la Asia; gotthii și la aceasta priimind bucuroși, numai să li să dea bucate de 2 dzile; ce în loc de bucate vădzind c-au început a le îmbla béțe pe spate, întăi au început a să apăra, apoi și năvală a da. În scurt, și Udriiul încungiură, ce nici arme având de treabă, nici pănă atuncea a bate la cetate fiind deprinși, de cetate s-au lăsat și s-au slobozit a prăda Thrachia.

Valens asupra lor îndată au trimis voievodzi cu oaste; ce cu mândrie și fără socoteală mărgând, fură biruiți; iară gotthii, cu armele ce dezbrăcase pre romani într-armându-se, încă mai tari să făcură.

Valens, la anul 378, mai 30 (precum scrie Socrat și alții[28]) viind la Țarigrad, nărodul au început a-l ocrărî și de tot proaste cuvinte a-i dzice, căci, fără nici o socoteală bună, au fost priimit pe oameni varvari și vrăjmași ca ciia în pămantul romănesc. De care cuvinte înfocându-se, Valens îndată au ieșit din Țarigrad și nici așteptând să agiungă și Grațian (carile acum cu oștile despre Apus aproape era), singur cu câtă oaste au avut cu sine au mărs asupra gotthilor; gotthii, din locuri suppuse, întăiași dată călărimea romanilor au împins și au împrăștiiat de pedestrime, așijderea la strâmtori închidzind-o, au răzsipit-o; unde mulți oameni de frunte, pe loc au pierit. Valens, de toți ai săi părăsit și cu sigeata rău rănit fiind, cu puținei au năzuit la o casă aproape.

Gotthii în goană luându-l, macar că nu știia că iaste împăratul într-acea case, au încungiurat casa, cei dinlontru tare pre cât putea arătându-se, și gotthii, vădzind că amentrelea nu-i vor putea dobândi, au dat foc casii, unde Valens, ars, au pierit, după ce împărățisă ani 14, luni 4,

dzile 9, și au trăit 50 de ani.

După izbândă, gotthii fără nici o frică, întăi au încungiurat Udriiul: ce neputându-l răzbate, s-au dus supt Țarigrad; ce de la cetate împinși fiind, s-au întors înapoi și de acolo în toate părțile s-au slobodzit în pradă și rău au jecuit Thrachia, Misia, Dachia și Pannonia. Ieronim, în *Hronic;* Ammiian, Carte 31; Zosim, Carte 4; Socrat, Carte 4, Cap. 38; Sozomen, Carte 7, cap. 40; Rufin, Carte 2, Cap. 13; Orosie, Carte 7 , Cap. în trii; Theodric, Carte 4, cap. 36; Zonora, Carte 13, Cap. 16.

Iată și aicea Dachia întru țărâle de romani ținută și de gotthi, ca o țară românească prădată să dovedéște. Precum grea furtună au cădzut atuncea și pre Dachia noastră și pre alte țări de prenpregiur, curat arată Anton Bonfin, Decada 1, Carte 2; „scriu (dzice) unii precum Lupițin să fie înviat pre Fritighern, domnul gotthilor, la ospăț puind în inimă, ca și pe dânsul și pe soțiia lui cu vicleșug să-i omoară; și acmu pre cei ce mai înlontrul casii întrasă, începând a-i ucide, Fritighernus, audzind gâlceavă, îndată au sărit în pat în carile ședea și, îndemnând mulțimea, au omorât pre Maxim și pe soțiia lui (carii era orânduiți să-l omoare pe dânsul) și de ciia slobodzindu-se în pradă, Dachia *măluroasă* (iară nu toată), așijderea Misia și Thrachia

(carile era provinții românești) au adus supt supunirea sa, poroncitu-li-au să-i de bir și pre lăcuitori cu grea stăpâniré i-au purtat.

Ce mult nu au fost Dachia *măluroasă* supt gotthi, căci, precum înainte vom arăta, stând Teodosie Marele la împărăție, toate țărâle carele apucase gotthii au răscum[pă]rat din mâna lor.

Iară Grațian, vădzind că într-atâta primejdie ce vinisă împărățiia cu gotthii și socotind că singur în toate părțile să agiungă și să chivernisască nu va putea, au trimis la Theodosie (carile apoi s-au numit cel Mare) și, de la Ispanie aducându-l, l-au luat soție la împărăție, leat 379.

Theodosie acesta era ficior altui Theodosie, pre carile fără nici o vină Valens îl omorâse; de la toți, și cei creștini și cei păgâni istorici, în toate lăudat, atâta cât nici cei mai denainte, nici cei mai de pre urmă cu bunătatea, cu înțelepciunea, cu toate vredniciile și, ce iaste capul a toată lauda, cu creștinătatea, nu l-au întrecut. El pre mulți cu multul covârșind, nici în vitejie au fost mai gios decât într-alte hărnicii; însă războiu, fără mare trebuință, nici au rădicat, nici au făcut, fără cât numai puțin au fost prea lesne a să mâniia și așé pre lesne și curund a să întoarce. Caute cititoriul la Sfântul Amvrosie,

în orația ce face la Pogrebaniia lui și acolo va afla cu ce să îndulci.

---

[1] Victor, Evtropie, Evsevie, *Hron.* 8, Cartea 9, 10

[2] Zosim, Cartea 2. Idatie

[3] Zosim, Cartea 2. Anonim şi Evsevie, în *Viața lui Constantin*

[4] Chedrinos, la acestaşi an

[5] Orosie, Cartea 7, Cap. 28

[6] Sarniție, Cartea 4, capul de pre urmă

[7] Zosim, Cartea 2. Chedrinos, în *Compendium*. Zonoras, Cartea 13, Cap. 2

[8] Evsevie, în *Viața lui Constantin*, Cartea 7, Cap. 47. Zosim, Cartea 2. Nichifor, Cartea 8, Cap. 26. Suida, la acest nume. Iernonim, la acestaş an. Isocrat, Cartea 1, Cap. 16. Zonaas, Cartea 13, Cap. 3

[9] Zosim, Cartea 2. Ieronim, la acelaş an, şi Idatie

[10] Ieronim şi Idaie, în *Hronic*. Anonim, la Petavie şi Sigon

[11] Zosim, Cartea 2. Ammian, Cartea 17, Cap. 19. Evsevie, în *Viața lui Constantin*

[12] Evsevie, în *Viața lui Constantin,* Cartea 4, Cap 55, 56. Ieronim, la acesta an

[13] Evtropiie, Cartea 10. Zosim, Cartea 2. Socrat, Cartea 2, Cap. 5 Zonoras, Cartea 13,Cap. 5

[14] Avrelie Victor,Sozomen., Cartea 3, Cap. 5 Zosim, Cartea 2

[15] Socrat, Cartea 2, Cap. 6 Sozomen, Cartea 4, Cap. 1

[16] Ammiian, Cartea 17

[17] Theodoric, Cartea 2, Cap. 8

[18] Ammiian, Cartea 21 şi 12. Socrat, Cartea 3, Cap. 4. Zosim, Cartea 3. Idatie şi Ieronim, în *Hronic,* la acesta an

[19] Ammiian, Cartea 5

[20] Theodorit, Cartea 5, Cap. 20 şi 25

[21] Nichifor, Cap. 34

[22] Grigor Nazienzanul, Cuvântul 2, în *Iulian*

[23] Damaschin, Cuvântul 1. *Pentru Icoane.* Nichifoe, Cartea 10, Cap. 35

[24] Ammiian, Cartea 25. Evtropie, Cartea 10. Sozomen, Cartea 1, Cap. 6

[25] Zosim, Cartea 4. Ammiian, Cartea 27

[26] Ammiian, Cartea 27. Idatie, în *Hronic*

[27] Ammiian, Cartea 22

[28] Chedrinos, în *Compendium*

Cartea a patra - carea arată începătura neamului gotthilor și de unde ieșind ei au năpădit în Evropa. Așijderea multe și mari crăii din varvari descălecate. Așijderea ieșirea Attilii cu [h]unnii și câteva năpădzi a lor spre părțile Evropii. Așijderea dovedéște traiul romanilor în Dachia, de la Theodosie cel Bătrân pănă la Anastasie împărat, când s-au schimbat numele Dachiii în Volohia și romanii dintr-însa s-au numit volohi

Capul I. Arată-să începătura a tot neamul gotthilor, de unde au ieșit ei întăi și apoi pre ce locuri cu ședérea s-au aședzat

Multă lesnire spre mai adevărată cunoștința și înțelégirea lucrurilor, carele înainte sint să pomenim, să aducă socotim, de vom arăta

niamul acesta a gotthilor, de unde le iaste începătura, pre ce locuri au trăit, și pănă mai pre urmă de unde s-au așédzat. Și macar că aceasta afară din calea Hronicului nostru a fi s-ar videa, însă precât în socoteala noastră iaste, nici noi în zădar ne trudim, nici cititoriului, caréle științii adevărului slujéște, fără folos va fi și mai ales căci sint unii din istoricii cești mai noi, cu multul mai îndrăzneți de>cât<, cât istoricului ar trebui și a lor părére vrând să întărească, după plăcére, cursul istoriilor și lucrurile aiavea într-un chip însămnate, într-alt chip le tâlcuiesc și le prefac și pre acestea nu numai puține desputații și întrebări fac, decât himicii pentru piatra filosofilor sau filosofii fizici, cum și din ce să nasc lucrurile toate, din oaă au din putrégiunea altui lucru? Așé sint unii din istorici, precum am dzis, socoteala și păreré sa urmând, silesc să aréte precum Dachia noastră câtăva vréme de ani să fie fost supt stăpânirea gotthilor, apoi a hunnilor și de ciia nu știu a cui și a cui, pre carile toate aicea a le înșira, multe ar fi.

Carii părerii lor urmând să căznesc să aréte precum românii noștri să nu fie din romanii lui Traian doaă argumenturi numai aduc: unul precum Avrelian să fie scos din Dachia pe romani și să-i fie mutat în Misia; ce aceasta precum să fie fost slove pe apă scrise, pare-mi-se că s-au dovedit; iară alt argument le iaste, că,

viind gotthii, să fie gonit pe romani din Dachia și de ciia să fie cuprins ei acéle locuri, pentru carea noi gâlceava aceasta într-un alt chip a să curma peste putință a fi socotim, fără numai de istorici vrednici de credință și pre acélé vrémi, de vom arăta pre cât mai pre scurt vom putea, începutul și coreniia acestui neam și apoi de au putut sau de au avut vréme să-și înfigă șederile în Dachia noastră.

Deci dară să știe cititoriul că aicea noi nu istorie, ce tălmăcire istoriii facem; adecă a lui Patavie[1], carile din istoricul Iordan (au cum alții îi dzic Iornand) și din Pavel Diaconul, pentru neamul acesta așé scrie: „Tot neamul, dzice, a gotthilor, din Scandinavie au ieșit. Aceștia mai întâi la marginile mării ce-i dzic Baltică lăcuind, apoi s-au mutat în Schithia și s-au așédzat la marginile Mării Negre (Iornand, *De gotthi,* Cap. 29[2]), adecă de la Don pănă la gura Dunării, din carii unii, carii s-au întins mai mult spre Răzsărit, s-au chemat ostrogotthi, adecă gotthii despre Răzsărit, iară carii mai spre Apus s-au tras, s-au chemat visegotthii, adecă gotthi despre Apus.[3]

Așijderea domnii acestora în doaă familii să despărțiia, una [a] Amalitilor (carea stăpânea pre ostrogotthi), alta a Valthilor, pre visegothi.

Acestor doaă neamuri, locurile carile cuprinsése și hotarăle ce-i despărțiia, curmat le arăta Procopie Chesareanul[4], în *Carte pentru gotthi*, Carte 4, Cap. 4, carile așé dzice: Așéși în malul bălții Meotis iaste cel véchiu lăcaș a gotthilor, carii să cheamă Tetraxidii, iară departe, mai încolo de aceștia, sint gotthii carii să chiamă visegotthii și vandalii și alte a lor năroade toate, carile mai denainte schithi să chema.

Dintr-acestea a lui Procopie cuvinte, curat poate cunoaște cineva, că céle vechi a gotthilor lăcașuri, după ce s-au coborât de la Scandinavia, să fie fost pre lângă Marea Azacului, adică balta Meotis. Aceasta mărturiséște și Petavie în *Sămăluirea vrémilor,* Parte 1, Carte 6, Cap. 14, iară Stravon[5] mai vechiu între toți gheografii, Carte 7, unde hotăréște neamurile și locurile gotthilor, pre unde au fost lăcuind dincepătura lor; și mai curat arată: Pământul, dzice, gotthilor iaste dimpotriva codrilor Herținii și de acolo, întindzindu-să, au cuprins toți munții spre Dachia și pe-ncet și pănă la gura Dunării și pănă la Nistru au agiuns, și pre acolo cu sarmatii amestecați au trăit.

Stând dară acestor scriitori socoteală neclătită, rău cade a lui Sarniție liahul, carile

Carte 4, Cap. 5, fără nici o mărturie dzice precum scaunul ostrogotthilor să fie fost Zermitusa și Tomos, cetate la Dunăre, și ostrovul Dunării Pevchi; ce foarte rău greșéște, că cetatea căria îi dzice el Zermitusa, o însămniadză Bonfin, Ulpia Traiana.

Tomos, cei vechi istorici și gheografi o pun peste Dunăre, în Misia, la marginea Mării Négre, macar că din multe dovéde socotim să fie fost unde iaste acmu Cetatea Albă; iară Pevchii ostrovul iaste între gârlile Dunării; la care locuri nici gotthii, nici ostrogotthii aședzământ n-au avut, fără numai după ce i-au gonit hunnii, i-au priimit împărații Răzsăritului, peste Dunăre în Misia, precum înainte pre rând vom arăta.

Așé dară, din istoricii și gheografii mai sus pomeniți să dovédește că mai denainte, pănă a nu năbuși hunnii peste gotthi, ostrogotthii să fie lăcuit de la Nistru și de la gura Dunării pănă la balta Azacului, iară visegotthii la aceștia mai sus, adecă la codrii Herțini pănă în hotarăle Dachiii. Sarniție, uitându-și céle dintăi cuvinte, Carte 3, Cap. 4, vine și el după socoteala noastră; căce acolo aducând mărturie pe Ptolomei, vestitul gheograf, pe ostrogotthi îi pune la gura Dunării, iară pe visegotthi la Marea Baltică.

De ciia amândoaă acésté niamuri multă vréme pre locurile pomenite, într-o inimă lăcuind și bine între sine trăind; când au fost pre vremile lui Valens împăratul, s-au scornit între dânșii price și gâlceavă. Domnul visegotthilor era pre atuncea Fritighernis, iară a ostrogotthilor, Athanaricus.[6]

Fritighernis fiind de putére mai slab și vădzind că nu va putea sta împotriva lui Athanaric, au cerșut agiutoriu împotriva lui Athanaric de la Valens împăratul și pentru ca mai credincios să se aréte împăratului și légea creștiniascǎ (însă supt erésa lui Arie) au priimit. Ce împăratul, prin mijlocul episcopului lor, lui Ufila, și gâlcévele li-au împăcat și légea mult între niamurile lor au lățit.

După acéstea, la anul 374, hunnii, precum mai sus am pomenit, ieșind din fundurile Sarmatiii și Bosforul Chimeric trecând (Bosforul Chimeric să chema unde acmu sint Cherci și Taman, la Bogazul Mării Azacului, unde să împreună cu Marea Niagră) de năprasnă asupra ostrogotthilor au cădzut și i-au și supus.[7]

De patima ostrogotthilor înspăimântându-se gotthii despre Apus sau visegotthii, iarăși au cădzut la împăratul Valens cu rugăminte să-i priimască supt supunerea împărățiii și să le

aréte loc unde să-i mute cu totului tot. Valens, precum s-au dzis, priimindu-i i-au trecut Dunărea și i-au aședzat în Misia și în Thrachia. Într-acesta chip dară au fost ieșitul, începătura și călcarea gotthilor de la hunni. Iară acmu să cercăm, după aceasta, acesteași ce au mai făcut? Și ce au mai lucrat? Cu care mijloc, bună nedejde avem că vom putea dovédi că nu driaptă iaste socoteala acelora ce vor să dzică că gotthii au stăpânit Dachia.

Capul II. Arată-să precum gotthii numai căci au trecut prin Dachia, iară nu au stăpânit-o

Cei ce vor să dzică precum gotthii au stăpânit Dachia, argumentul lor îl iau din Iornandis[8], carele în carte pentru gotthi, Cap. 41, dzice, precum iarăși singure cuvintele lui Patavie vom pune: „De ciia ostrogotthii (adecă după așédzarea celorlalți gotthi în Thrachia) supt stăpânirea unilor, iarăși pre locurile lor céle mai denainte, cu deosăbiți domnii lor au rămas; iară locurile acestea vor să dzică că au fost Dachia unde acmu sint munténii, Ardealul și moldovénii."

Tâlcuirea aceasta iaste a lui Maienburg, din carele apucă (precum să dzice prostéște ca caia mațul) Moréri[9] în Dicționalrul istoricesc, la numele gotth. Ce această așé de crudă tâlcuire,

precum nici un fundament de adevăr să fie având, acmuș va cunoaște cititoriul nostru, de vréme ce stând povéstea istoriii curată și aiavea; nici o nevoie nu iaste, carea tâlcuirilor și mai adevărat să dzicem, viselor să ne siliască a créde, nici istoriia poftéște credință, ce știință, că credința trebuie să o avem la lucrurile carile nici dovadă au, nici a să dovédi pot, care lucru, la istorie puțin și mai nici la un loc nu are.

Întăi, dară, socoteala precum departe de adevăr să fie stând, să dovedéște, căci istoricul Iornand[10] aiavea arată că gotthii după ce au ieșit din părțile Mării Baltică, au vinit și s-au aședzat pre locurile carile stau pre marginile Mării Negre, care margini oricum în stânga și în driapta de ar sili să le tâlcuiască, Maienburg și alți carii ar urma lui, adeverința istoriii într-alt chip și aiurea nu le poate cunoaște, fără numai de la gura Mării Azacului (adecă de la Bosforul Chimeric) pănă la gura Dunării, pre unde iaste acmu Crâmul și pănă la Chiliia.

Iară alte margini a mării, carile sint de la Chimeric spre Răzsărit, adecă spre parte încotro sint acmu Cerchejii și de la Dunăre spre Țarigrad, unde iaste întâi Misia și apoi Thrachia, să nu să pot înțelége să fie fost cuprinsă de gotthi, căci într-același istoric chiar să arată, că hunii trecând Bosforul Chimeric, îndată au

cădzut asupra ostrogotthilor, de unde aiavea iaste, că ostrogotthii era în Crâm (pentru aceasta și mitropilitul Crâmului astădzi să numéște a Gotthiii) și pe marginile Mării Azacului, iară visegotthii de la dânșii spre Apus; ce iarăși pe marginile Mării Négre până la Dunăre, căci peste Dunăre să fie trecut în Misia sau mai sus pe malul Dunării spre parte Dachii să să fie lățit, istoricul nu scrie, nici Petavie aceasta într-alt chip tâlcuiaște; de unde rămâne curată adeverința istoriii, carea nici o tâlcuire mai multă nu priiméște, precum și ostrogotthii și visegotthii, pre câmpii din Tanai, adecă din Don până la Nistru, cât să cuprinde locul acela pre marginile Mării Négre, să le fie fost cuprins amândoaă familiile acélea a gotthilor.

Dovedește-să a doa căci gheografii cei vechi, pre carii urmadză vestitul gheograf Gluverie, hotarăle Dachiii pre carea o stăpâniia Decheval, de la carele au luat-o Traian Marile, le pun din apa Tisei până în apa Prutului, carile precum nu atinge țărmurile Mării Négre cui iaste neștiut?

Și așé de vréme dară ce după adeverința istoricului Iornand gotthii s-au așédzat pre marginile Mării Négre, iată că nici până la hotarăle Dachiii n-au agiuns, ce numai până în dreptul gurii Dunării, până peste Nistru. Căci

iarăși de s-ar fi mai tins spre Apus, pănă în Prut, sau și pănă peste Prut în Dachia, ar fi trebuit istoricul pre lângă marginile Mării Négre să adaogă și marginele Dunării; ce istoricul acesta nici au dzis, nici să poate din adeverința istoriii a să înțălége, fără numai din viseroasă și părăroasă tâlcuirea lui Maienburg.

Așé dară dovadă neclătită rămâne că ostrogothii carii au rămas subt stăpânirea hunnilor pre locurile céle dintăi, nu poate fi Dachia, ce Crâmul; și locurile pre denafara Crâmului, pe Don în sus și peste câmpii, spre Apus, spre Nipru și spre Nistru, de unde-i acmu țara căzăcească, și spre Zaporova și spre Nistru unde iaste acmu Podoliia și Ocraina Leșască. Așijderea rămâne să cercăm acei gotthi, carii supt supunerea unilor să fie rămas și carii au trecut în Thrachia, de ciia cât au trăit acolo și ce s-au făcut?

Capul III. Arată-să despărțirea gotthilor pre carii i-au suppus Theodosie cel Bătrân și săvârșitul lor

Precum amândoaă familiile gotthilor, cu domnii lor Fritighernis și Athanaric, în dzilile lui Valens, de huni împinși și goniți fiind de pre locurile lor, să fie trecut în Thrachia și apoi cum și din ce pricină s-au rădicat asupra împărățiii și

cum au omorât mai pre urmă și pre Valens, în cele trecute destul s-au pomenit. Acmu vine dară rândul să cercăm acei gotthi ce s-au făcut? Dovedim, dară, că acélé familii a gotthilor amândoaă, dacă au trecut în Tharchia să nu să fie mai întors înapoi, într-acesta chip.

Grațian împărat, după moarté lui Valens chemând pe Theodosie, îndată oaste gătind asupra gotthilor au mărs (carii acmu în Pannonia, Thrachia, Misia și Dachia de nime opriți, precum voia le era prăda și ardea; deosăbi cât încă cum să bat cetățile neștiind, vreo cetate să fie apucat, istoricii nu pomenesc[11]). Și bătând pe gotthi, toate țărâle și provințiile romanilor, carile ei cu bir și cu alte nevoi asupriia, îndată li-au dezbătut.

Precum și Anton Bonfin, luând din pomeniții istorici, la Decada 1, Carte 2, așé mărturiséște: „Theodosie, dzice, stând la împărăție îndată au strâns oastea și singur cu capul său au mărs asupra varvarilor, cărora dându-le războiu pre lesne i-au înfrânt și i-au gonit, și îndată au scos Misia cea de sus din mâna lor; iară apoi iarăși, mai întorcându-se nepriiatinii, de câteva ori mare stricăciune au făcut într-înșii; și nici un lucru vrédnic de stăpânitoriu să nu pliniască n-au lăsat. Apoi dezbătând și Misia cea de gios, Thrachia și Dachia *măluroasă*, au făcut pace cu

Athanaric, domnul gotthilor. Și așé biruitoriu s-au întors la Țarigrad.”

Iată aice să véde ce parte a Dachiii au fost cuprins gotthii și câtă vréme au fost supt tirăniia lor, adecă de la anul 378 pănă la anul 379, adecă numai un an.

Iară leat 381 Athanaric, domnul ostrogothilor, de la ai săi gonit fiind, Theodosie Marele, cu cinste l-au priimit. Athanaric după ce au vinit la Theodosie, într-același an, în luna lui ghenarie 25, au murit în Țarigrad, pre carele Theodosie cu cinste ca pre un crai l-au astrucat.[12]

Iară de la anul al doilea, leat 382, precum scrie Idatie[13] și pe alți gotthi, pre toți i-au suppus, ei de bună voie suppuindu-se împărățiii din carii Theodosie pre unii i-au trimis tocma la Eghipt, pre unii i-au lăsat să trăiască în Thrachia; și celor de la Eghipt i-au pus să lucreadză pământul și cu țarina să să hrăniască; Idatie, istoricul, a supunerii gotthilor din Thrachia și dzua în carea s-au tâmplat, adecă octomvrie 3, arată când adecă gotthii cu toții romanilor să dau.

Și aceștia de aciia în credință ținuți, dintr-aceștia mai pre urmă, după moartea lui Theodosie, împărățind Arcadie și Honorie, la

anul 393 (precum mai pre larg înainte la locul său să va dzice), s-au sculat întăi Radagaizus, domnul gotthilor (acesta ficior, alt féliu de rudă să fie fost lui Fritighernis, din scriitorii, curat aiavea, încă n-am putut) cu 400 000 de oaste, precum scrie Zosim[14], sau cu 200 000 de oaste, precum scrie Orosie și Marțelus, și în toată Italié au năbușit, mare împărățiilor și creștinilor nepriiatin.

După acesta, Alaric (și acesta a gothilor craiu) din familie Balthică (dzic unii să fie fost ficior lui Radagait) încă sculându-se, întăi au prădat Greția și acolo câtva zăbăvindu-se, apoi cu poronca lui Stilihon voievodul lui Honorie (carile vrea să ia Iliriia din stăpânirea lui Arcadie și să o suppue supt a lui Honorie) au trecut în taifaoa lui după ciialalți la Italia, unde multe prădzi făcând, pănă mai pre urmă și Roma au izbândit, apoi acestuia următori suppuind Gallia și Ispania și Africa, acolo împărățiia visegothilor au întemeiat; și o au ținut pănă la vrémile lui Iustinian, carele i-au stârpit de acolo, precum înainte la cursul istoriii să vă însămna. Așé dară au fost despărțirea gotthilor și ieșirea lor din Thrachia spre părțile Italiii.

Din trécerea gotthilor spre Italia și de răutățile carele au făcut împărățiii romanilor, de când i-au priimit Valens în Misia pănă la Iustinian (carile

apoi cu vrednicia lui Velisar și a lui Narsitis hatmanilor, din Italia așéși de tot i-au stârpit). Și alt prepus să poate scorni, adecă gotthii, carii au cuprins Roma și Italia să fie ținut supt stăpânirea sa și Dachia, au ba? Căci cei ce vor să fie rămas Dachia supt stăpânirea gotthilor, și aceasta în partea sa trag; adecă de vréme ce gotthii atâta au fost slăbit puterile romanilor, cât și Roma dobândise și toată Italia cuprinsése, cum n-ar fi putut stăpâni și Dachia, fiind decât toate țărâle mai departe de buricul împărățiii?

Noi precum gotthii o parte de a Dachiii, adecă cea *măluroasă*, să fie cuprins nu tăgăduim; iară precum toată Dachia să fie stăpânit, nici noi, nici vréunul din istorici a vrémilor acelora priimește; și încă și stăpânirea Dachiii *măluroasă*, foarte pre scurt li-au fost, căce supt Valens (precum la Viața lui am pomenit) cu alalte vecine țări au fost cuprins-o; iară îndată ce au stătut Theodosie Marele la împărăție, au și dezbătut-o, precum înainte și aceasta am arătat.

Ce precum gotthii stăpânitori Dachiii nicicum să nu fie rămas, mărturie ne iaste Procopie Chesareanul, ca carile pentru lucrurile gotthilor mai curat și mai adevărat, pare-ni-se, altul să nu fie scris. Acesta dară istoric în *Istoria ascunsă*[15], Cap. 18, hotărând toată stăpânirea

gotthilor, adecă cât loc au fost cuprins ei, din locul împărățiii romanilor, dzice așé: „Mai denainte de războiul Italiii (adecă carile au făcut hatmanii lui Iustinian cu gotthii), toată stăpânirea gotthilor de la țara franțozilor pănă în hotarăle Dachiii la cetate Sirmium să întindea”; iară cetate Sirmium au fost între Sava și între Dunăre, care loc și astădzi de pe acel vechiu acei cetăți nume să chiamă Serem, sau cum vor să-i dzică turcii Seremovasi, care câmp iaste, precum dzisem, peste Dunăre împotriva Beligradului.

Dovedindu-se dară că gotthii, carii au întrat în Italié, stăpânire în Dachia n-au avut, acmu vine rândul să arătăm că și rămășița gotthilor, carii de gotthii au întrat în Misia despărțindu-să ș-au rămas supt giugul hunilor, așéși nicicum n-au stăpânit-o, precum la rândul istoriii vom arăta.

Capul IV. Arată-să precum nici rămășița gotthilor carii au rămas supt stăpânirea [h]unnilor Dachia să fie stăpânit

Macar că precum am arătat, domnii gotthilor cu amândoaă familеile și cu multă mulțime de nărod au trecut în Thrachia și de acolo în Italia, unde piciorul de-ciia ș-au înfipt; însă, după socoteala a tuturor istoricilor, o rămășiță din familiia ostrogotthilor, supt suppunerea și

stăpânirea hunilor să mai fie rămas aflăm, de vréme ce la același istoric Iornandis[16] citim: „Într-aceste, dzice, ostrgotthii, carii supt stăpânirea hunilor au rămas, cu ai săi deosăbiți domni, pe locurile lor céle dintăi lăcuind”. De aicea vor unii să apuce cap de funie și să aréte că acești ostrogotthi rămași să fie lăcuit pre locurile Dachiii, care istorie cât să fie de șchioapă în calea adevărului, precum din céle ce mai denainte am dzis, așé dintr-acestea caréle acmu sintem dzicători să va arăta.

Întăi dară că hunii îndată ce au trecut Bosforul Chimeric (adecă Bogazul, carele acmu să cheamă Cherci și Taman), îndată au cădzut asupra ostrogotthilor (și altele precum în Capul trecut am arătat) și i-au supus, din care cuvinte aiavea iaste că domnul lor Fritighernis cu o samă cu carii au putut scăpa (carii nu puțini să fie fost din mulțime ce numără istoricii să cunoaște) și cu toate familiile lor fugind, împreună cu Athanaric au trecut la Thrachia, precum am dzis; iară carii n-au putut a scăpa aciia să fie rămas, supt stăpânirea hunnilor.

Deci ostrogotthii, pentru căci apucase locurile pre țărmurile Mării Négre spre Răzsărit, pentru acéia și ostrogotthi s-au numit. Acéste țărmuri, din cuvintele istoricului alltele a fi nu să pot înțelége, fără unde acmu iaste Crâmul și

câmpii spre apa Donului în sus; iară de la aceștia spre Apus, iarăși pre țărmurile mării apucase visegotthii; ce amândoaă acésté familii, precum pănă la Dachiia să nu fie agiuns, în céle trecute atâta am arătat, cât precum ni să pare nici un prepus să nu fie rămas.

Și de vréme ce nici visegotthii, carii locurile mai despre Apus apucase, la Dachia n-au agiuns, cu cât mai vârtos n-au agiuns ostrogothii carii era mai spre Răzsărit și mai spre Crivăți întinși. Așijderea de vréme ce istoricul dzice: „Ostrogothi sub Hunnorum dominatu cum priuatis regibus, pristinas sedes obtinebant” (adică:) „Ostrogotthii, cei supt stăpânirea hunilor, cu deosăbiți domni ai săi, scaunele céle vechi își ținea”; iată că, fără altă trebuință de tâlcuire, fietecui cunoscut poate fi, că ostrogotthii acei rămași, țărmurile mării ținea, carile sint unde acmu iaste Crâmul, căci și hunnii când au vinit asupra lor îndată ce Bogazul Tamanului au trecut, îndată pe ostrogotthi au cădzut.

Ce singure cuvintele istoricului să aducem: „Hunni, inquit rege Balamire traiecto Bosphoro Cimmerico, repente, in Ostrogothos impressionem faciunt, eosque sibi subjiciunt” – „Hunnii cu domnul lor Valamir, trecând Bosforul Chimeric, de năprasnă pre ostrogothhi au

împresurat și au suppus.” Din care cuvinte, ce mai luminat poate fi decât că de năprasnă, adecă îndată i-au împresurat, pentru căci așéși în țermurile mării de ceasta parte, adecă unde iaste Crâmul au fost lăcuind.

Aceștia dară (precum mai înainte, în cursul Hronicului, vom arăta) gotthii supt stăpânirea hunnilor au rămas aproape de 50 de ani, până la moartea Atilii; iară după moarté lui îndată au rădicat cap asupra hunnilor și cu domnul lor Verimudis sculându-se, au fugit în Gallia, unde acmu stăpânie visegotthii. Aceastași cu alalți scriitorii mărturisind și Iornandis[17], pre aceștia apoi Procopie Chesareanul îi numéște vandali, și anume le arată și locul unde au ieșit, Carte 1, *De războiul vandalilor,* Cap. 3: „Vandalii, dzice, carii lăcuia pe lângă balta Meotis, cădzind pe dânșii foametea și sculându-să s-au oprit tocmai pe apa Renului, la ghermani, pre carii astădzi îi chemăm franchi, trăgând la soție cu sine pe alani”.

Și așé, într-acesta chip fiind și povesté rămășiții ostrogotthilor decât soarele mai curat să véde, că nici ca suppușii altora stăpânitori Dachiii au putut fi, nici ca lăcuitorii Țărmurilor Mării Négre céle mai despre Răzsărit. Carele nu numai căci ceva amestec cu Dachia au, ce încă foarte depărtate sint, că cât loc iaste din

Prut (care-i apă după hotărârea a tuturor celor mai vechi gheografi iaste hotarul Dachiii cel despre Răzsărit) pănă în Cherci și Taman pot ști toți carii spre acesté părți au îmblat.

Acmu socotească fietecine că de vréme ce după socoteala lui Maienburg au fost țiind Dachia, carea încépe din apa Prutului și pănă în apa Tisei să întindea, iată c-au trebuit visegotthii de la dânșii mai spre Apus să să fie întins și așé ar fi fost cuprins sau toată țara ungurească sau o parte dintr-însa, carea de-ar fi fost așé adevărat, toată istoriia lui Iornand ar fi ieșit minciunoasă, de vréme ce el scrie precum „gotthii, ieșind de la țărmurile Mării Baltică, s-au dus în Schithia și s-au așédzat la Țărmurile Mării Négre”. Deci de la hotarul Dachiii spre Răzsărit, adecă de la apa Prutului, unde la Gălați în Dunăre dă, pănă la Marea Neagră, precum sint 500 de mile italienești toți corăbiiarii știu. Vadză acmu, de să poate ascunde sulița în sac și de să poate înțălege cumva precum ostrogotthii să fie cuprins și ținut Dachia.

Iară hunii, după ce au suppus pe aceștia ostrgotthi și pre visegotthi, cu alalți ostrogotthi scăpați i-au gonit de pre locurile lor. Îndată au trecut în Pannonia pre carea au stăpânit-o ca la 50 de ani, pentru carea înainte la locul său să va dzice. Deci și hunii nicicum prin Dachia

noastră oprindu-să (macar nu fără călcare și multă stropșitură să fie fost scăpat, putem înțălége) și prădzile și războaiele lor în părțile Apusului slobodzind, nu iaste pricină pentru care să nu putem cunoaște, că doară împărățiia romanilor să-și fie tras mâna și lăcuitorii din Dachia pentru carea acmu iarăși la cursul istoriii întorcându-ne, fietecaré la locul și la anul său pomenindu-să, mai curat să vor arăta.

Capul V. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia, de la aședzământul gotthilor în Misia pănă la Arcadie și Honorie

Theodosie Marele, leat 382, precum s-au pomenit, așédzind și împăcând lucrurile gotthilor și toate țărâle împărățiii, spre odihnă întorcându-le, într-același an, noiemvrie 24 s-au întors și au întrat în Țarigrad, unde luând sama desfrânatelelor fapte a împăraților, carii mai denainte de dânsul dregătoriia împărățiii ținuse, și socotind că cu multe și fără ispravă desfătările lor împărățiia la atâta slăbiciune și primejdie adusése, au stătut pravile și canoane a pune, cu carele împărățiia și purtătorii ei să să chivernisască; începătură făcând și cercare de la curtea împărătească. Și din desfătările și cheltuialele céle fără ispravă, foarte contenită și cumpătată au făcut-o.

Că, precum scrie Sigon, împărațiii cei mai denainte puțină desfătare să fie având socotiia, de n-ar fi avut în mijlocul iernii trandafiri a cărora flori să înoate în păharăle cu vinul și în miedzul vérii de n-ar fi avut ghiață în răcitoare. Așijdérea dulceața bucatelor nu cu gustul gurii, ce cu sama cheltuialii cei mai multe o alegea, adecă, care bucate era mai scumpe, acélea să fie și mai bune li să părea. Și orice li să aducea despre fundurile Răzsăritului, sau de la Colhii, cei peste hotarăle împărățiii acéia era mai poftită și mai plăcută. Acestea dară toate așédzind și tocmind, putérile împărățiii iarăși au răzsuflat și la locul vârtutei lor au vinit.

După aceasta, leat 386, s-au sculat grutinghii, neam tătărăsc, sau precum alții le dzic[18], neam gotthicesc (poate fi rămășița gotthilor acesta nume să fie luat), făcând ca la 3000 de vase; au trecut ș-au prădat la Thrachia, împotriva a cărora Theodosie trimițind cu oaste pre voievodul Promotos, atâta i-au bătut și i-au fărâmat, cât apa Dunării s-au împlut de stârvurile lor. Pentru care a lor prăpădenie scriind Marțelus Poet>ic<ul într-acesta chip: „Fluitantia nunquam, largius Arctoos pavere cadavera pisces” [adică]: „nici odânăoară nu s-au hrănit peștii ca acmu de trupurile crivățénilor céle ce plutiia”. Aicé încă socotească cititorul, că de va lua sama binișor tare nedejduim că

toată socoteala noastră, pentru gotthi o v[a] afla adevărată.

Întăi, că acești grutinghi sau gruthinghi nu sint alt neam fără numai rămășița gotthilor carii am dzis să fie rămas din gotthii carii au trecut la Thrachia; căci mărturiséște Ammian[19] că aceștia gotthi au fost supt Athanaric, domnul gotthilor, când au avut războiu cu Valens, leat 369, pentru care războiu am pomenit la același an, unde dzicem dintr-același istoric: „Valens Grotungos Gothos, bellicosam gentem aggreditur, et post leuiora certamina, Athanaricum cogit in fugam”. (Valens au mărs asupra gotthilor, grotinghii carii era neam foarte vitiaz și, după câteva războaie mai iușuréle, au asuprit pe Athanaric să dea fuga.)

Așé precum să dovédește, grutinghii rămășița acelor gotthi, carii cu Athanaric și cu Fritighernis, domnii lor, trecusă în Trachia, să fie așé de pe mărsul lor cu corăbii în Thrachia să dovedéște, că acéle corăbii să le fie făcut sau la Nipru, sau la Nistru și de acolo trecând, să fie lovit la Thrachia, că de ar fi fost acei gotthi lăcuit în Dachia, ar fi trebuit întăi să fie întrat în Misia, carea iaste împotriva Dachiii peste Dunăre și apoi să lovască în Thrachia.

Ce aceasta ce n-au fost, istoricul nescriind,

să cunoaște că nu din Dachia cea din Schithie, despre părțile Niprului s-au coborât acéle corăbii și au trecut peste mare și peste Dunăre, tocma de la Thrachia, iară de ar socoti cineva cuvintele poet>ic<ului, pre caréle am pomenit, cum să cade și mai bine va cunoaște, căci pre acești gotthi îi numéște crivățéni sau cu alt sens, (înțelégere), numéște peștii carii s-au hrănit cu stârvurile gotthilor crivățéni. Oricum s-ar înțelége, ori peștii mării, ori gotthii aceiași mări lăcuitori, tot spre Crivăț sint să să înțeleagă, în care parte cade Schithia, împotriva Thrachiii.

Iară de-ar fi fost acei gotthi în Dachia, ar fi trebuit să facă vaséle sale cu multul mai sus decât unde-i acmu Beligradul, și așé pe acolo cu corăbiile Dunărea trecând, neatingându-să de Misia, să între în Thrachia, carea de ar fi fost nu despre Crivăț, ce despre Apus ar fi trebuit să să pomenească, macar peștii hrăniți, macar gotthii omorâți, de unde curat să cunoaște că acești varvari, macar și mai de pen gios de Dachia de au trecut Dunărea, iară nu marea, tot pricină nu rămâne, pentru ce romanii în Dachia să nu fie fost, de vréme ce și aceștia cu un războiu s-au topit și atâta mulțime de dânșii au pierit, că precum mulți să fie fost, numărul vaselor arată și trupurile carile plutind au fost acoperit apa.

Acestea dară așé, iară de ciia pănă la moarté lui Theodosie, altă clătire sau lovire părțile Dachiii sau Thrachiii să mai fie făcut varvarii, istoricii nu pomenesc.

Deci Theodosie împărat au murit la Mediolan, leat 395, ghenar 17, după ce au împărățit 16 ani, dzile 2, fiind la vârstă de 50 de ani, precum scrie Victor; iară, după cum va Isocrat, de 60; iară precum scrie hronicul alexandrin, 65.[20]

Într-același an, adecă în carile au biruit pe Evghenie tiranul și păgânul, în care războiu pomenéște Socrat și Marțel să fie avut cu sine câteva polcuri de alani, de gotthi și de huni, a cărora voievod să fie fost Alaric, domnul gotthilor, carele mai pre urmă, trecând la Italia, au luat și Roma.

Capul VI. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia de la Arcadie și Honorie pănă la Theodosie cel Tânăr

Canon cum trebuie să înțăliagă cititoriul unde să va tâmpla înainte a să pomeni cuvântul: peste Dunăre.

Aicé trebuie cititoriul>ui< nostru să ia sama și să înțeliagă că pre acéste vremi, câte prădzi și

năpădiri să vor pomeni, că au fost [făcut] varvarii peste Dunăre, toate acéle pre alte locuri a împărăţiii romanilor să fie fost, iară nu prin Dachia noastră; nici trecătorile printr-însa să le fie fost, căci o samă de gotthi cei suppuşi de Theodosie şi în Thrachia trecuţi, după moarté lui să rocoşisă (precum înainte să va videa) şi acmu toată Greţia prădând, în Ilirie şi în Epir piciorul îşi pusése şi tirănéşte stăpâniia.

Hunnii aşijderea apucasă Pannonia şi o stăpâniia în putére (iară Pannonia era ţara peste Dunăre între Sava, carea acmu să chiamă Sclavonia şi capul hotarului îi era cetatea Sirmion carea au fost împotriva Beligradului peste Sava şi acmu de la turci să cheamă Serem). Alaltă tătărâme şi multe féliuri de varvari carii era de huni suppuşi (precum înainte vom spune) spre ţara leşască şi spre Littfa să spudzise; şi când să slobodziia spre hotarăle împărăţiii romanilor, şliahul îşi îndreptase prin locurile carile acmu să cheamă Selezia şi Saxonia. Căci şi mai aproape pe acéia parte le cădea cale şi mai pre lesne nefiindu-le a mai tréce munţii înapoi să să întoarcă în Dachia şi să le fie a tréce Dunăré pre unde atâtea cetăţi făcuse romanii, şi trecătorile păziia (pentru care cetăţi la locul său înapoi s-au arătat).

Şi aşé, veri războaie pre Dunăre, veri

trecători au avut, tot mai sus de Dachia au fost, pre părțile țărâi unguréști; și pe acolo trecea la Italia; la Gallia, la Ispania și de acolo și la Africa. Iară când s-au tâmplat din Panonia să fie agiuns hunii cu prădzile și pănă la Dachia și în Dachia ce au făcut sau au stricat, atunce istoricii anume pomenesc, pentru carile noi pre amăruntul la locurile lor vom dzice.

Capul VII. Arată-să poiadea varvarilor dintăia

Murind Theodosie cel Mare, precum am dzis la anul 393, moștenitoriu împărățiii au lăsat doi ficiori, pre Arcadie (fiind la vârstă de 18 ani) împărat Răzsăritului; iară pe Honorie de 11 ani, împărat Apusului.

În vrémile acestora împărați, leat 400, scriu istoricii precum Alaric domnul gotthilor (carele acmu cinci ani era de când în Epir stând, toată țara grozav prăda și o prăpădiia) ș-au pus gândul să năpădiască asupra Apusului.[21] Și așé cu toată oastea lui sculându-se, au întrat sfărâmând și prădând în Dalmația și în Pannonia, hatmanii lui Honorie puțin de această în samă băgând.

De acolo mai înlontru purcegând, la al doilea an trecând apa Padul (pre carea acmu stă târgul Padova), în cetatea Asta Honorie închidzindu-

se, o au încungiurat; unde Stilihon, voievodul lui Honorie, cu agiutoriul sosind și pre împăratul au izbăvit și pe gotthi biruind; Alaric cu mare rușine necunoscut s-au întors, de unde ieșise, la Illirie, leat 401.

Un Gaina, caréle întăi credincios fiind împăratului lui Arcadie, apoi viclenindu-se, la Asia de acolo s-au agiuns cu gotthii din Illiria, ispitindu-se să apuce Țarigradul și cu tirănie să ia și împărățiia. Ce împărățiia mai de cu vréme de vicleșugul lui înștiințindu-se și trăgând în parté sa o samă de gotthi, cu voievodul lor Fraitat pre mare la Elispont l-au lovit și l-au biruit; de unde Gaina, lăsând vasele, au ieșit la uscat și au năzuit spre Dunăre.

Ce Huldis, domnul hunilor, socotind să facă lucrul pre plăcérea împăratului, având atuncea cu împărățiia pace, de câteva ori cu oaste l-au lovit și pănă mai pre urmă de tot răzbindu-l și pre Gaina în războiu omorându-l, i-au tăiat capul și, în suliță înfipt, l-au trimis împăratului la Țarigrad.

Capul VIII. Arată-să poiadea varvarilor, a doua și a triia

În anul 404, Radagazinus, domnul gotthilor, luând cu sine sarmatii și ghermanii, cu toții 400

000, precum scrie Zosim, sau cum va Orosie și Marțel[22], cu 200 000, peste toată Italie au năbușit, pre carii Stitihon voievodul, cu mare și minunată nărocire, între munții ce să cheamă Fezulanți, închidzindu-i, i-au prăpădit și pre Ragaz, domnul lor, l-au omorât. Această bătaie, Petavie însămniadză, precum să să fie tâmplat la anul 405, urmând istoricului lui Prosper, iară Marțel, la anul 406. Scrie Zosim că atâția de mulți varvari robi cădzusă pre mânule romanilor cât un rob să vindea câte un galbăn.

[23]A triia poiade s-au făcut leat 406, cu multul mai grozavă și mai groaznică decât cealealalte carea au făcut vandalii cu domnul lor Godighilil, împreună cu alanii, ghermanii, cvadii, marcomanii și saxonii, carii pe la sfârșitul lui dechemvrie biruind pe franții, au trecut apa Renul ș-au întrat în Gallié; în cale Monguția au sfărâmat, Vanghiona dându-se, au izbândit-o; remii, albianii, atrebatii, morénii, tornavénii, nemutii și Arghentorata au jecuit.

Acéstea a varvarilor năpădiri spre părțile Apusului (macar că nu caută la treaba *Hronicului* nostru), aicea li-am pomenit pentru ca să cunoască cititoriul că părțile Dachiii noastre au fost neclătite și de călcăturile varvarilor depărtate, pentru carea nu iaste pricină, carea să dzică, că doară lăcuitorii

Dachiii pre această vréme într-însa a lăcui să nu fie fost putut macar că istoricii despre aceastași parte ceva nu pomenesc.

[24]Într-acestea, la anul 408, Arcadie, împăratul Răzsăritului, în luna lui mai, au murit, după ce au împărățit ani 13, luni 3, dzile 15, lăsind în locul lui împărat pe fiiul său Theodosie, carele s-au numit cel Tânăr; cu testament l-au dat supt paza și socoteala lui Iezdegherd, împăratului persilor, caréle cu credință grijea cuconului luând, l-au dat supt învățătura lui Antioh, carile era om prea învățat, dzicând ca, când cineva s-ar ispiti împotriva lui, să-i facă știre, iară el împotriva aceluia, ca asupra nepriiatinului său, va vini.

Capul IX. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia de la Theodosie cel Tănăr la năpada Atilii

Arcadie murind au stătut la împărățiia Răzsăritului fiiul lui Theodosie, fiind cucon numai de opt ani. Într-a căruia anul dintăi Alaric, domnul gotthilor (după cum însămneadză Calvizie), sculându-se cu mulțime de gotthi, alani și svevi și lăsind acmu Gallia deșartă și pustie, au întrat în Ispanie, oct. 15 purcegând.[25] Ricțiolul, în hronicul mare, dzice acestea să să fie tâmplat la anul acestași; în care socoteală să

véde a fi și Petavie, de vréme ce dzice că Alaric, domnul gotthilor, leat 405, după ce au prădat Greția și câtăva vréme în Epir să zăbăvisă, apoi învoind Stilihon, hatmanul lui Honorie împăratului Apusului, să fie pătruns în Italie; pentru care lucru, înțelegând Honorie, leat 408; să fie omorât pe Stilihon.[26]

Alaric pentru aceasta înfocându-se, leat 409, întăi au întrat în Italié (precum am dzis); cu carile Honorie vrând să facă pace, el într-adins să fie pus condiții, carile Honorie să nu le poată priimi; cerșind de la Honorie, șie și oamenilor lui, locuri în Italia pentru lăcași, carea Honorie nepriimind, el au întins spre Roma ș-au încungiurat-o; și în anul 410, avgust 23, au dobândit-o și trei dzile în prada varvarilor săi au dat-o, poroncindu-le ca câți vor fi scăpat la Besérica Sfinților Apostoli Petăr și Pavel, pe aciia să nu-i atingă.

Acolo au robit și pe Plachidia, sora împăratului Honorie, pre carea au dat-o femeie cumnatu-său, fratelui muierii lui Athaulth. După trei dzile, de nime de ai sei în Roma lăsind, arsă și pustie au lăsat-o și s-au dus la Reghion, unde era să treacă la Sichilia și la Africa; ce acolo i s-au tâmplat moarte.

Alții dzic că după moarte lui Alaric, cumnatu-seu stând domn în locul lui, iarăși cu pradă să

fie vinit la Roma, și atuncea să fie apucat pe Plachidia, sora lui Arcadie și a lui Honorie, și ducând-o în forul lui Cornilie, să fie făcut cu dânsa nuntă. Iară Idatie și Isidor, istoricii, dzic să să fie luat Roma în anul trecut, în carile adecă au încungiurat-o.[27]

Leat 411, vandalii și svevii au cuprins Gallia, alanii, Luzitaniia; silinghii, Betica.

Iară leat 412 gotthii cu Athaulth, domnul lor, iarăși să fie întrat în Gallia, scrie Prosper. Acestea într-acele părți năbușiri, Petavie le socotéște să să fie tâmplat la anul 409, urmând istoricului, lui Idatie.

Ce pentru acéstea acmu destul fiind, la rândul Hronicului înainte să ne întoarcem.[28] După acéstea și Honorie, leat 423, au murit în Roma, după ce au împărățit ani 28, luni 7, de vârstă fiind de 39, rămâind la împărăție fiiul séu, Valentinian și mătușea lui, Plachidia.

Capul X. Arată-să multe descălecături a multe crăii din neamul varvarilor acestora

După atâtea de multe dése și în toate părțile lățite prădzile și călcăturile varvarilor, carele pre la acestea vrémi s-au tâmplat și cu alalte carele mai pre urmă au cădzut, slută și grozavă s-au

făcut fața împărățiii romanilor și ruptă și destrămată haina cinstei și mărimei ei au rămas, de vréme ce varvarii și toate strânsurile limbilor despre Crivăț, late și largi porți, prin părțile Sileziii și Saxoniii și a Thrachiii deșchidzind (precum mai denainte am arătat), nu precum au făcut când au ieșit spre Răzsărit, ce într-alt chip; căci atuncea de să și așédza pre undeva, iară curund locurile muta, precum au făcut aceștea gotthii și după dânșii hunnii despre Răzsărit, de la Schithia spre Apus năbușind (precum istoriia înapoi au arătat) sau de loviia și prăda vre într-o parte, iarăși înapoi la sălașele lor să întorcea.

Ce acmu spre părțile Apusului pănă unde agiungea, pre acolo și rămânea, și véstite locuri, înflorite crăii ca bruma réce pre o floare deșchisă să lăsa și le veștedziia, de pre carile de ciia nu să mai rădica.[29] Și așé de ciia dintr-acei varvari sirépi și nedomoliți, a mari crăiii, carile acmu înfloresc, findamenturile s-au aruncat pre unde acmu iaste Vestvalia, Frizié, Saxonié, Turinghia, Hesia, Mesnia și tot tractul carele cu numele Franconiii să cunoaște.[30]

Dintr-aceștia întăi, cu nume de craiu numindu-se Formund, ficiorul lui Marcomir, pe la anul lui Honorie 26 a crăiii Franțiii, au pus începătură, care an de la Hristos iaste 420.

După Farmund, ficiorul său Clodie, la anul 428 sau 429, adecă 5 ani mai pre urmă de moarté lui Honorie trecând apa Renul au întrat în Gallie și pă[nă] la anul 445 au tot lățit de ciia crăiia, căriia acmu îi dzic a franțozilor.

Așé pe aceastași vréme, visegotthii temeliile crăiii Ispaniii au pus, precum și vandalii, sfevii, ostrogothii, fietecarii crai alegându-și, în multe crăii și domnii s-au făcut.

Pre aceasteași tulburări, leat 429, vestit și în toată lumea cunoscut orașul Veneție, temeliele pre năsip și pre apă și-au pus, precum astădzi să véde, că trăiaște una din toate a lumii câte sint publice, ficioară și de mâna nepriiatinilor neatinsă; și pentru aceastea în scurt atâta.

Capul XI. Acéia să dovedéște pănă la năpada Attilii

În cursul anilor de la domnul Hristos 425, carile iaste al 18 ani a împărățiii lui Theodosie cel Tânăr, scrie Socrat și Theodorit[31], precum Roilas, domnul schithilor, de hotarăle împărățiii romanilor apropiindu-se și acmu și pănă la Thrachia cu jacurile agiungând, cu dumnădzăiască putére fură prăpădiți; căci domnul lor de fulger lovit, iară alalți schithi cu de năprasnă ciumă potopindu-se, așé s-au

împrăștiiat; cât ce s-au făcut, nu s-au mai știut.

Așijderea, leat 427, scrie Marțelin în hronic, precum „romanii au răscumpărat Panonié de la huni, carii acmu de 50 de ani era de când o cuprinsése și i-au împins peste Dunăre înapoi". Aceasta mărturisește și Callimah, în „Attila".

Aceasta a hunilor peste Dunăre trécere nu să poate înțălége, că doară să fie trecut spre părțile Dachiii (căce Pannonia să fie, unde acmu iaste Sclavonié între Dunăre și între Sava, mai înainte am arătat), ce mai pre sus, spre părțile Austriii, de vréme ce dintr-acolo nu după multă vréme sau precum alții vor, încă pănă a nu-i scoate Theodosie din Panonié, leat 425, Aeție, hatmanul Apusului, i-au fost indemnând să-i vie într-agiutoriu asupra tiranului, lui Ioan, carele după moarté lui Honorie să apucase de împărăție tirănéște, la carele s-au și dus.[32]

Precum și mai pre urmă la leat 434, Honoria, sora lui Valentinian împăratului Apusului, pentru curviia ce făcuse cu pristavul casii, din palat gonită și la Theodosie trimisă fiind, pe Attila, domnul hunnilor, asupra împărățiii Apusului au învitat, precum înainte, la același an, mai curat să va dzice. De unde chiar să cunoaște, că cu pricinile zarvelor carele spre Apus ca un pojar nestâns și nepotolit să ațița și să lățiia și spre

părțile Apusului ceale mai dinlontru în toate dzilele să întindea; părțile Răzsăritului, în carele era și Dachia, în pace și în odihnă rămânea.Ce aicea noi așé în scurt arătând, cursul Hronicului înainte pre larg va dovédi.

Capul XII. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia de la ieșitul Attilii dintăi pănă la întoarcerea lui iarăși în Schithia

Matthei Pretor, proaspăt a lumii gotthilor scriitoriu, foarte ne asupréște, ca câtva din cursul Hronicului abătându-ne nu puținéle de treabă pentru lucrurile hunnilor să însămnăm; și mai vârtos, căci pomenitul Pretor, de tot așé de la sine a atâția și a atâția scriitori credință lepadând, a sa socoteală (pre carea nici o mărturie de credință vrednică întărind-o) mai pe sus și mai de crezut decât a tuturor să o puie să căznéște și să arăte va, precum crăiia dachilor (pre carii ei gotthii îi numéște), Traian Marele să nu o fie supus, ce acéiași pănă la vinirea hunilor neclătită să fie stătut și apoi hunii stăpânind Dachia, să fie gonit pe gotthi, adecă precum va el, pe dachi de pré acestea locuri; hireșă dară cuvintele lui, Carte 1, a *Lumii gotthilor,* Cap. 8[33], sint acéstea: „Așé, dzice, gotthii în Dachié au tot stăpânit nu numai pănă la vrémile lui Traian carele câteva războaie cu năroc au avut cu dânșii, însă de tot să-i calce n-

au putut; și pentru ca să nu poată gotthii întra în hotarăle împărățiii romanilor, au făcut peste Dunăre pod, și multă oaste pentru pază puind, năvălirile gotthilor au oprit. Stătut-au (iarăși dzice) stăpânirea gotthilor în Dachia până la vremile Attilii și a lui Balameber, craiul hunnilor, carile cu nărocite războaie biruind pe gotthi, i-au scos din Dachia”. Pretorie dară unile ca acéstea din singura părérea sa scornind și pre nime pre altul în socoteala sa să fie fost a arăta neputând, așéși nici răspuns să-i mai dăm s-ar fi credzut, căci neclătită stă socoteala și mărturiia a atâția istorici, precum Traian toate puterile dachilor sau a gotthilor lui Pretorie sfărâmând, tot neamul lor din Dachia au scos și pre romanii săi în locul lor au așédzat, carii macar că cu multe furtuni însă precum până la năbușirea Attilii tot în Dachia să fie rămas, fără prepus, precum nedejduim, am dovedit.

Însă pentru voia cititoriului nostru și această a lui Pretorie piatră de scandal, din drumul adeverinții istoriii, nerădicată nu o vom lăsa. Întâi dară au trebuit lui Pretorie să cunoască că toți istoricii într-un glas mărturisesc precum hunnii pre gotthi nu din Dachia ce de la balta Azacului și de pe marginile Mării Negre i-au gonit, iară marginile mării de la scriitorii cei adevărați, să înțeleg de la balta Azacului până la gurile Dunării; iară de ar fi fost ținut pre acéia

vréme gotthii și Dachia, precum va Pertorie, ar fi trebuit să adaogă istoricii, pre lângă marginele mării și țărmurii Dunării, căci mai multă parte a Dachiii stă, precum din gheografii cei vechi și cei noi chiar s-au arătat.

A doa i-au trebuit să nu asupriască pre cei adevărați istorici, nici să le mute cuvintele după voie și pofta lui, căci ei dzic precum Traian împăratul vrând ca mai pre lesne să-i fie a întra în Dachia asupra dachilor, au făcut pod peste Dunăre; iară Pretorie dzice că au făcut acel pod pentru ca să opriască pe dachi să nu poată tréce în hotarăle împărățiii; că mai pre lesne ar fi fost romanilor a păzi trecătoarea a atâta lățime de apă ca a Dunării, fără pod fiind decât cu pod. Că doară numai Pretorie de nu poate cunoaște, că fietece apă, macar cât de îngustă, mai cu anevioe iaste cuiva a o tréce fără pod decât cu pod! Pentru carea, socotind Adrian, următoriul lui Traian, scrie Dion și Evtropie, precum acel pod a lui Traian să-l fie stricat: dând cătră senat pricină, precum de vor cumva apuca vreodată sarmatii podul, poate mai pre lesne să triacă mai spre înlontrul împărățiii.

Ce pentru aceasta noi giudecata la cititoriu lăsind, la Pretorie să ne întoarcem, căruia pentru un lucru foarte îi mulțămim, căci supt Atila pune sfârșitul stăpâniii gotthilor din

Dachia, în locul a cărora aduce de ciia stăpânirea hunnilor. Deci, precum gotthii în Dachia pănă la această vréme să nu fie avut stăpânire stătătoare, din céle mai denainte s-au dovedit, iară după ce au vinit hunnii de au stăpânit Dachia, pe cuvintele lui Pretorie pre lesne nu ne vom încredința, ce vom cerca la alalți cu multul mai vechi și de toată credința istoricească vrednici scriitori, la carii vom videa, pentru stăpânirea hunnilor, pe unde au fost, ce hotară și ce cetăți au stăpânit, și pănă mai pre urmă, lucrurile în ce li s-au săvârșit?

Nu pentru lauda, ce pentru adevărul, cu îndrăzneală putem dzice, că câți istorici ellinești, lătinești și ales ungurești, carii unii mai pre urmă, pre scurt, alții mai pre larg de lucrurile hunnilor au scris, mai pre toți poate fi, cu amănuntul i-am cercat; și cum să dzic cuvântul, nici o piatră neclătită și nici un unghiu nescociorât n-am lăsat, pentru ca să ne înștiiănțem de începătura și purcéderea și așédzământul cel mai de pre urmă a acestui neam, din carii ne înștiințăm cu adevărat, o parte de huni, o parte de Dachia noastră, prin câtăva vréme să fie cuprins, întâi mai pre urmă, iarăși supt stăpânirea romanilor (deosăbi de Dachia cea de sus, cărie istoricii grecești îi dzic Πανοδάκια) să fie rămas.

De care lucru, pănă a încépe istoriia pentru năbușirea Atilii, domnul unilor, întăi vom aduce pre scurt mărturiile scriitorilor carii pomenesc câte oarece pentru Dachia supt vrémea năbușirii unnilor.

Dintăi dară Anton Bonfin, istoric ungur și de lucrurile ungurești foarte ispitit și nevoitori scriitoriu, Decada: „Ungaria, dzice, carea din uni iaste născută, a cărora limbă schithicească iaste și deosăbită de a tuturor vecinilor, Panonia și peste Dunăre Iazigul și mai toată țara dachilor au cuprins”. Într-această hotărâre a țărâi ungurești înțelege Bonfin Panodachia și Dachia Mediterrannie, care iaste Ardialul, știind că Dachia măluroasă și muntoasă era supt împărățiia romanilor, precum și acmu iaste supt stăpânirea turcului.

Mihail Riție Neapolitanul[34], Carte 1, dzice: „Unnii trecând Meotida, întăi hotarăle gotthilor au cuprins, de ciia pe besii, sidalii și amândoaă Cumaniile, cea albă și cea neagră au supus, pe carile socotéște să fie acmu Moldova; ce greșéște, căci Cumaniia neagră și albă iaste care acmu îi dzicem Rusiia albă și neagră; de ciia trecând, dzice, Tanais, adecă Donul, ș-au pus taberile la apa Tisei.

Iară Bonfin, Decada 1, Carte 7, dzice: „Mulți

siculi (acestora le dzicem noi secui), viind cu Attila, cea mai din dos a Dachiii parte cuprinsése, pre carea acmu Transilvania o chiamă. Apoi aceștia audzind precum alți de ai săi pănă la Roxolan au fost agiuns, pănă la amaxovii (carii acmu ruși să chiamă), li-au ieșit înainte.

Și la Decada 1, Cartea 3; „Unii, dzice, carii pre ostrogotthi, pre ghepidi și multe niamuri de schithi asuprisă, pentru ca după pofta lor slobod și lat să poată stăpâni, precum hronicile ungurești povestesc, după ce au apucat Dachia, dimpotriva ei priviia Panoniele, carele nu numai cu bișugul pământului și a locului frumséțe, ce încă și cu a ceriului bunătate pe alte țări întrecea, pre atuncea stăpânind proco[n]sulul (romanilor) Macrin din Sevastiia născut, și mulți din alemani și din itali, într-însele lăcuind, trecând unii Dunărea să între într-însele să nevoia”.

Acéstea dară pentru ieșitul unilor și pentru apucarea lor o parte din Dachia, așé înțelegându-se, să ne întoarcem la rândul *Hronicului* și din an în an, cum au vinit unii, ce-au lucrat și pănă în cea mai de pre urmă, unde și cum s-au aședzat, să videm.

Capul XIII. Arată năpada dintăi a lui Attila cu

unnii săi

Hunii (a cărora odraslele și astădzi sint ungurii), după ce i-au scos Theodosie din Pannonia, precum am dzis, trecând peste Dunăre spre părțile carile acmu Austria să chiamă, sau mai gios de Austriia, hireșă țara unguriască, pănă la anul 434, în care an (precum însămniadză Petavie, Calviz și Ricțiol, în hronicile lor), Honoria, sora lui Valentinian fiind gonită la Țarigrad pentru pricina carea mai sus s-au pomenit, au fost invitată la Attila, domnul hunnilor, să între cu oștile în publica împărățiii Romei; ce precum mărturiséște Sigon și Marțelin, această ispită în zadar i-au ieșit, că Atila atuncea din țara ungurească n-au vrut să să clătiască.

Iară leat 441 Atila și cu frati-său Vleda (acestuia Olah, istoricul unguresc, îi dzice Buda), domnul hunnilor (pre carii Theodosie cel Tânăr în anul 427 îi scosése din Pannonié), sculându-să asupra Răzsăritului și vrând să între cu pradă în Misia și în Thrachia, cetățile carele era pe malul Dunării pentru paza împărățiii împotriva varvarilor puse, au lovit; din carile pre unile li-au și fărmat.

Ce Theodosie împotriva lor oaste trimițind, deodată i-au oprit și cetățile de pre Dunăre

iarăși au întărit.

Iară al doile an nemaiputându-i sprijeni, au trecut în Thrachia, Illiria, Machedonia și pănă la Greția au agiuns; și atăta răutate și vrăjmășiia au făcut, cât cu multul pe răutatea gotthilor covârșiia.[35]

Theodosie, vădzind atâta primejdie ce vinise asupra lui și a toată împărățié, au trimis de au întors oștile de la Sichilie, unde pre atuncea să afla. Ce și oștile viind și macar cevași neprocopsind, de nevioe i-au căutat lui Theodosie a pleca la pace și cu dare de bani, vrăjmășiia varvarilor a îmblândzi.

Care pace s-au încheiat la începutul anului 443, într-acesta chip: ca Theodosie atuncea în loc de dar să dea Attilii 6000 de litre de aur și de ciia înainte în toți anii câte 1000. Așé Attila, pe lângă avuție multă ca aceasta luând și robi ca la 120 000 de oameni, s-au întors înapoi.

Aicea încă aievea să véde, precum într-această năbușire dintăi, pănă la Dachia n-au agiuns, căci trecând Dunărea prin țărâle de sus, au întrat în Misia și Thrachia și precum am dzis, spre Amiadzidzi lățindu-se au agiuns și pănă la Greția. Că de ar fi lovit prin Dachia, ar fi pomenit istoricii, precum au trecut printr-însa în Misia, precum pomenesc la a doa Atilii vinire, de care

vom dzice la Capul ce urmadză.

Mai iaste de știut că între alalți scriitori iaste Sigon, carele dzice că Attila, după ce au aflat pace cu Theodosie, să să fie întors în Schithia; ce precum greșit și adaos să fie numele Schithiii să cunoaște și din cuvintele istoricilor carele pentru huni s-au dzis, și înainte să vor dzice, să dovedéște că hunii acmu nu numai țara unguriască spre Austria, ce și pănă la Italia, Dalmația, Litfania și de acolo pănă în Schithia agiungea, care pustietate de mare stăpânire pre acélea vrémi, în părțile Crivățului, tot cu numele Schithiii să pomeniia, iară nu doară că Attila părăsind locurile acélea s-au întors cu totul în Schithia, precum mai gios să va videa.

Capul XIV. Arată-să a doua năpadă a Attilei asupra împărățiii Răzsăritului

Atila, după ce s-au întors la locul său și acmu pace având cu împărățiia, neputând mărimea și putérea sa cu frate-său Vleda de obște a o ținea, ce singur stăpânitoriu a fi poftind, s-au sculat asupra frăține-său, pre carile ucigându-l, au suppus sie și pre varvarii carii era supt ascultarea frăține-său; tâmplatu-s-au aceasta leat 444.[36]

Iară la anul 446, scrie Marțelin că Theodosie

nevrând să dea Attilii birul care-l legase să dea pre an, Attila iarăși s-au gătit de oaste asupra lui. Aceastași să facă să lauda și lui Valentinian, împăratul Apusului; pentru care Valentinian au chemat pre Aetie din Gallia, la Roma, pentru ca să să sfătuiască pentru războiul hunilor.

În anul 447, Attila sfatul inimii sale a plini vrând, „Dunărea încă înghețată fiind au trecut cu prada și pănă la Dachia au agiuns; împotriva a căruia Theodosie împăratul, trimițind pe Anthimie și pre Arnighislie hatmanii cu oști, au bătut pe Attila în strâmpte locuri, aproape de cetatea Sardica, unde tare războiu dându-și, Arnighislie hatmanul, fiind viclian împărățiii, în mijlocul toiului s-au dat în parté hunilor, armele împotriva soțiii sale Anthimii întorcând. Ce Anthimie, nici cu acesta din bărbățiia și vitejiia sa scădzind, cu ai săi bărbătéște războiul au ținut; și macar că cu multă trudă și primejdie, însă pănă mai pre urmă pe Attila au biruit și la pace să să pléce l-au făcut.

Attila încă vădzind că cea mai pre urmă la rău îi va cădea, i-au căutat a face pace după vrérea lui Anthimie, priimind ca și pre viclianul Armighislie să-l omoare”; și așé au și făcut; apoi, rușinat, la locurile sale s-au întors.

Aicea încă mare dovadă iaste că romanii au

fost lăcuitori neclătiți în Dachia și în toate năbușirile a tuturor varvarilor câte mai denainte s-au făcut, ei pre locurile sale trăitori au stătut, căci chiar istoricul arată că într-această năvală și pănă la Dachia au agiuns, iară războiul li-au fost în Bulgarié, căci Sardica cetatea, după socoteala gheografilor, iaste Sofiia; de unde să poate cunoaște că trécerea Attilii peste Dunăre au fost prin Pannonia și numai ciambulurile să-i fie agiuns și pănă la Dachia.

Așijderea, înainte să va arăta că Attila mai mult spre părțile Saxoniii să zăbăviia și de acolo era șliahul oștilor lui, prin țara leșască (carea pănă atuncea tot supt numele tătă[râ]mii să cuprindea, precum am arătat la hotărârea Schithiii, iară mai pre urmă după cé s-au descălecat crăiia leșască s-au numit țara leșască) pănă la Tanais și în tătărârea despre Răzsărit.

Capul XV. Arată-să a triia năpadă a Attilii

La annul 449, scrie istoriia carea să chiamă Constituțiile, adecă aședzământurile împăraților, precum Attila mutându-se cu toate oardele de la Răzsărit spre părțile Apusului, au vinit la Turinghia, carea iaste parte a familiii saxonești, între ducatul Misniii, Brunsvicului, Hassiii și a Franconiii;[37] acolo locul sfatului

așédzindu-și, în cetatea ce să chiamă Insacon sau precum acmu mai știută iaste Isnac, au poroncit hatmanilor săi să margă să supuie normanii, frizii, țimbrii și alalți de prinpregiur varvari, apoi el pentru ca să poată lua știre mai curund pentru toate lucrurile carile să vor lucra în oblastiia lui, în patru locuri, patru rezidenții (scaune de stăpânire) au orânduit, în carile au pus oameni purtători de grijă, să știe ce să face în toate părțile și prin olăcari să-i facă știre. Deci o rezidenție au pus în coloniia Agripina (carea iaste pe apa Renului, la hotarăle Galliii) în Ghermania; alta la Iadira, în Dalmația; a triia în Litfania și a patra în tătărâmea despre apa Donului.

Iată aicea aiavea, să șeruiaște și să cunoaște șliahul, carile au fost țiind varvarii lui Attila și din tătărâmea cea mare, cu multul mai din sus de Dachia noastră au fost trecând de la Răzsărit spre Apus, adecă de la Don prin Litfania spre Ghermania și Italia, de care lucru romanii, lăcuitorii Dachiii, macar că scriitorii ceva ales nu pomenesc, însă de jiganie mare și putérnică ca aceaia, de care să vor fi și clătit ceva despre părțile de la câmpi, de credzut iaste, că să vor fi tras mai spre munți (căci întraltă parte să să fie adus sau din Dachia de tot să să fie rădicat, precum dzisem, nime nu însămniadză), adecă spre Ardial și peste Sireti,

cești mai de sus, iar spre Olt, cei mai de gios și pre tot tractul carile acmu să dzice podgorie; adecă pe supt Munții Carpatici (cărora noi le dzicem munții ungurești) de la Câmpulungul Moldovenesc pănă la Câmpulungul Muntenesc și pănă în dreptul Severinului, pre care locuri de ciia au și lăcuit, mai mulți, înainte vom arăta; căci și acesta loc, cât să fie de lat și de lung pot ști cei ce mapele vor cerca, cu carii prin țărâle noastre a îmbla li să va fi tâmplat, că nu puțin loc iaste și acesta carele și de agiuns și mai fără grijă să poată putut fi și celor ce vor fi trăit mai denainte pe acolo și celora ce să vor fi tras de la câmpi spré munți.

Aceasta noi socoteală o dzicem, căutând la cuvintele lui Mihail Neopolitanul, pre carile în Capul trecut l-am arătat, unde dzice că unii au fost cuprins amândoaă Comaniile, cea neagră și cea albă, iară cititoriul, cu cursul *Hronicului* înainte să va adevéri că și lucrul așé au fost, și precum romanii totdeauna în Dachia au lăcuit, precum și acmu într-însa a lăcui să văd; deci să mergém înainte.

Capul XVI. Arată-să pricina cu carea Attila au aflat mijloc de a întrarea în Ghermania

Attila dară, cuprindzind cu oardele sale atâta de mare parte a Evropii și atâtea de multe

neamuri de varvari supt stăpânirea sa puind, cu acestea cu toate neîndestulindu-se, de multă vréme după socoteala voii lui, cum ar putea fi încă mai înlăontrul Evropii să între și de toate părțile Apusului supt mănunchiul sabiii sale să puie și mai vârtos, căci știia că multe crăii de varvari ca dânsul, într-aceale părți, altele acmu să întemeiase și alalte începuse a să descăleca și a să așédza, din carii mai tari și mai putérnici să videa gotthii a fi (a cărora rămășiță și el supt oblastiia sa ținea), carii pre atuncea Gallia stăpâniia.[38] Așijderea vandalii Africa apucasă, și Carthaghinea cea vestită, și Romii protivnică cetate ținea.

Într-acestea gânduri Attila răsturnându-se, iată lucru după voia lui, precum să dzice, în ceri cercându-l, pre pământ îl află; că leat 450, Ghenseric, craiul vandalilor în Italia, să încuscrise cu Theuderic, craiul gotthilor din Gallia; luând cu ficiorul său Hunneric pe fata lui Theodoric, pentru carea Ghenseric cădzind în prepus precum au vrut să-l otrăvască, spentecându-i nasul și grozav sluțind-o, au trimis-o la tată-său.

După această faptă, Ghenseric, temându-se să nu cumva Theodoric să să agiungă cu romanii și să-și cérce răscumpărarea mai cu asupră, cu multe daruri au trimis soli la Attila,

rugându-l să vie asupra gotthilor și să-i gonească din Gallia.

Attila, pricină ca aceasta luând, îndată foarte bucuros au priimit, nedejduind că cu acela mijloc nu numai pre gotthi din Gallia va scoate, ce încă și împărățiia Apusului cu vicleșug va răpi. Și așé au poroncit, toate oardile să să strângă în Sicambria, unde era să facă slim de obște (Sicambria iaste țara pe apa Renului carea să întinde de la colonia Agripina până unde să îngeamănă Renul, iară spre Răzsărit până la Ghermania, ce să chiamă cattii, scrie Gloverie la gheografi, Carte 3, Cap. 3).

Strânsu-s-au dară acolo schithii, gotthii (carii rămășița acelor trecuți mai denainte să fie, de câteva ori am dzis), sarmații, cvadii, rughii, bastarnii, marcomanii, burgundionii, thuringhii, bructerii, saxonii și franții; cu toții 700 000 de varvari.

Ce Attila, pre gotthi socoti cu armele, iară pre romani cu vicelșug să-i biruiască, pentru carea au scris carte la Valentinian împăratul și soli au trimis, rugându-să ca să priimască să poată tréce prin hotarăle împărățiii cu prieteșug; pentru căce el iaste să margă asupra gotthilor în Gallia, carii sint totdeauna nepriiatini împărății romanilor.

Cătră aceasta adăogea să-i gătiască gazdă în Roma, iară în titul scrisorii s-au numit „Atiila, fiiul lui Mundizic, nepot marelui Nemvrot, născut în Engadia, cu dumnădzăiască bunătate, craiul hunnilor, midilor, gotthilor și a danilor, groaza lumii și biciul lui Dumnădzău” (Mihail Ruție Neapolitianul, Carte 1, și Olah, în „Attila”, Bonfin, Decada 1, Carte 3).[39]

Pre altă parte au scris la Theodoric, domnul gotthilor în Gallia, poftindu-l ca să să însoțască cu dânsul asupra romanilor, giuruindu-i că-i va da giumătate de Gallia.

Ce de aceste a lui vicleșuguri Valentinian și cu alții înștiințindu-se, cu toții s-au pus la un cuvânt și s-au însoțit, vădzind că asupra tuturor primejdiia de obște stă. Însoțitu-s-au dară cu împăratul Râmului, Theodoric a gotthilor, Gunderic a burgundilor, Merovic a franchilor și Sarghiban, a alanilor crai, și cu toții au ales să fie Aetie, hatmanul lui Valentinian, voievod peste toate oștile.

Fost-au acest Aetie roman născut în cetatea Dorostola, căriia îi dzicem noi acmu Dristorul.

Într-acesta an, 29 a lui avgust, Theodosie cel Tânăr, împăratul Răzsăritului, la vânătoare cădzind de pe cal și frângându-și osul spinării, au murit, după ce au împărățit ani 42, luni 3.

În locul lui Theodosie au apucat împărăţiia Marchian Thracul, pre carele l-au luat bărbat Pulheriia, sora lui Theodosie, fiind dată ficioară, de ani 51.

Capul XVII. Arată-să răzbirea Attilii în Ghermania şi în Italia şi pieirea lui

La Răzsărit împărăţind Marchian, leat 451, Attila s-au sculat cu toate oardele lui şi pre mijlocul iernii au întrat în Ghermania, pre carea mai toată cu sine o au rădicat-o, dându-le nedejde de multă şi mare dobândă. De ciia trecând apa Renul, multe cetăţi au arsu şi au răsturnat, pănă au vinit şi la Avreliii, carea cetate tare sprejinită fiind, acolo au agiuns şi Aetie, împreună cu Theodoric şi cu ficiorul lui Thorismund, cu oştile romăneşti şi a soţiilor şi îndată pe Attila biruind, cetatea au mântuit.[40]

Ce Attila, cu atâta macar în samă cevaşi nebăgând, ş-au tras oştile la câmpii Catalaonii, unde de iznoavă războiul prospătându-se, groaznică şi dintr-amândoaă părţile multă moarte s-au făcut, cât de toţi să fie cădzut 180 mii de oameni, osăbi de 90 mii de ghependi şi de franchi, carii deosăbit s-au bătut; unde macar că Theodoric craiul gotthilor au pierit, însă romanii biruitori au ieşit. Iară Attila, cu câţi

varvari i-au rămas, au fugit la Illirie.

Attila iarăși la anul 453 întrasă cu oști în Italie, fiind de oștile lui Marchian gonit din Illiria și acmu sta pe lângă Acfilia; ce Valentinian, împăratul, trimițind la dânsul sol pe papa Leon, cu cuvintele l-au înfrânt; și așé Attila atuncea din Italia, nefăcând multe stricăciuni, oștile ș-au scos.

Ieșind din Italia, au întrat în Gallia și au năbușit asupra alanilor, cărora Thorismund, domnul gotthilor, într-agiutoriu viind, cu războiu pre Attila au biruit.

Attila, vădzind că spre Italia nu-i merg lucrurile cu năroc, s-au întors iarăși la Schithie. Și nu după multă vréme, leat 454, sau precum socotéște Ricțiolus 455, în nunta unei copile ce vrea să ia, cu vin mai mult împodobindu-să, i s-au slobodzit singele pre nări și, așé stărnutând singe, au murit.

De moartea Attilii, Nicolai Holah, în carté ce o numéște *Attila*, mai pre larg scrie așé: „Attila, dzice, întăi au cerșut să ia pe Honora, sora lui Valentinian, ce în zădar ieșindu-i pofta, să fie luat pe fata domului bactrianilor, pre care au fost chemând-o Micolta; ce acmu el prea bătrân la vârstă și din fire fiind slăbit, și vin mai mult decât s-au cădzut la nuntă să fie băut, și noaptea, cu

copila peste măsură giucându-să, de multă osteninţă să i se fie pornit în somn singele a-i cură din nas şi aşé dimineaţa să-l fie găsit mireasa mort”.

Iară aceasta povéste, precum Attila să fie cerşut pe sora lui Valentinian şi copila aceaia să fie fost fata domnului de Bactria, noi, de unde au luat-o el, n-am putut afla.

După pieirea lui Attila, ficiorul lui cel mai mare Dinzing au rămas domn unnilor din Pannonia, iară cel mai mic, căruia Bonfin îi dzice Ernac, luând o parte de oşti, s-au aşedzat în marginile Schithii cei mici, carea astădzi iaste locul den afara Crâmului.

Aşijderea, Decada 1, Carté 7[41], dzice precum „nişte rude a Attilii, Evmegiur şi Vultizic să fie apucat Dachia măluroasă (carea iaste din Tisa până în Olt), iară o parte de uni împrăştiindu-se până la Machedonia şi la ţara grecească să fie agiuns, aceştia cu toţii pe-ncet, pe-ncet s-au potopit; de unde au rămas la unguri dzisa carea dzice: Ca unii în Greţia s-au dus, adecă carii ce s-au făcut nu s-au mai ştiut.”

Istoria Attilii pentru aceasta oarecé mai pre lung dinceputul până la sfârşitul lui am adus-o ca să poată chiar cititoriul nostru a cunoaşte; că deşi mare şi lat au fost pojarul acestui varvar,

însă toți scriitorii (câți noi a videa am putut, căci și alții, carii la mână nefiindu-ne, cevași dintr-înșii a pomeni n-am putut), unul macar nu pomenéște Attila sau să fie stăpânit Dachia peste tot, sau să fie trecut prin Dachia de gios, fără numai cât o dată, i-au agiuns prădătorii și până la dânsa, precum s-au pomenit.

Pentru aceasta, dară, greșéște săracul Neculai Costin (Dumnădzău să-l ierte), căci în istorioara sa de Dachia, la Capul cel mai de pre urmă scrie, precum țara Dachiii să să fie pustiit pre vrémile Attilii și să fie stătut pustie, toată țara aceasta, unde noi trăim, mai bine de 600 de ani. Ce greșala lui pre lesne să poate arăta, căci întâi pune năpădiré Atilii la anul 401 și Attila au întrat spre părțile Apusului la anul 449; precum toți istoricii într-un glas mărturisesc și trécerea oștilor prin Dachia să nu fie fost, curat s-au arătat.

Așijderea precum până la vinirea lui Dragoș Vod, carele după greșită socoteala istoricului moldovenesc să pune la anul de la Adam 6867, carele iaste de la Hristos 1359, nu 400 ce 910 ani sint la mijloc; în care an, după socoteala lui Costin, ar fi trebuit țara noastră să fie stătut pustie.[42]

Ce noi mai mult dintre celé omenești pe omul

trecut nesupărându-l, în cursul Hronicului înainte, de va agiuta Dumnădzău, nu numai nepustiită țara să fie stătut, ce încă cu mulți ani mai înainte, de Dragoș Vod' bine întemeiată și cu domni vestiți ținută să fie fost, o vom arăta, așé cât și el (Dumnădzău să-l pomenescă), de ar fi viu, și să vadză istoricii (pre carii poate fi în viață a-i vidé nu i s-au tâmplat) singur greșala sa cu dragă inimă ar mărturisi, ce aceasta lăsind, să vinim la cuvânt.

Valentinian, împăratul Apusului, încăși la anul 454, mart. 17, fu ucis de Anichie Maxim, în Câmpii Marțiii, în al treidzecele an a împărățiii lui și a vârstii în 36 de ani.

După moarté lui Valentinian au stătut scaunul Apusului fără împărat, luni 10, dzile 15, pănă când Leon împăratul Răzsăritului au trimis pe Maioran, mai marile oștilor, împărat la Roma, leat 456, fevruarie 28, căci și Marchian împăratul Răzsăritului, într-același an, în 26 a lui ghenar, murise, după ce ținusă împărăția ani 6, luni 6 și după dânsul au stătut la împărăție Leon Thracul, precum dzisem; iară Maioran s-au încoronat împărat Apusului, în Ravenna, april începându-se.

Capul XVIII. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia de la Leon Thracul pănă la Zenon

Împărățind la Răzsărit Leon și la Apus Maioran, în părțile Dachiii ceva să să fie lucrat, istoriile anume nu pomenesc, fără numai la anul de la Hristos 460 scriu[43], precum Dinzig, ficiorul Attilii, stând în locul tătâne-său împărat hunnilor, multe războaie să fie avut cu varvarii, carii după moarté Attilii vrea să leapede giugul de pe cerbicea lor, din carii întăi era ostrogothii, carii nu numai căci de supt stăpânirea hunilor s-au dezbătut, ce încă în părțile Panonii crăiia aședzindu-și, de ciia precum hunnilor așé altora strașnici au rămas.

Iară al doilea an, leat 461, Maioran, împăratul Apusului, au pierit ucis de mâna lui Rețimir gotthul, mai marile oștilor și au stătut la împărăție Sever. Maioran au împărățit ani 4, luni 4, și au pierit în 7 a lui avgust.

În anul 463, ostrogotthii cei dezbătuți de supt huni și apucasă o parte din Pannonia, au întrat cu pradă în Thrachia, de acolo în Illiria; ce mai pre urmă au făcut pace cu împăratul Leon; și pentru credință (precum scrie Sigon), Theodomir, domnul gotthilor, au dat zălog împăratului pre ficiorul său, pe Theodoric, fiind copil de 8 ani, carele mai pre urmă s-au chemat Veroneanul. Leat 465, s-au tâmplat pierirea lui Sever împăratul Apusului, de carea mai sus am dzis. După moarté lui, au stătut scaunul văduv

un an și 8 luni pănă când s-au ales împărat Anthimie, carile s-au încoronat la anul 467, april 12.[44] Pre acestea vrémi multe războaie să pome[ne]sc în părțile Africăi, unde Gherseric, domnul vandalilor, mare biruință au dobândit asupra hatmanilor lui Leon, că având aproape de 1000 de vase, cu blăstămățiia lui Vasilic, mai toate au cădzut pe mâna nepriiatinilor; cu carea de ciia atâta s-au întărit vandalii, cât de nime nu să mai temea.

Iară leat 469 (scrie Marțelin), precum gotthii și hunnii, multe războaie au avut în Pannonia, între sine gâlcevindu-se, carii de carii o vor stăpâni; ce pănă mai pre urmă gotthii biruind pe huni, nu numai Pannonia au stăpânit, ce încă și pre Densic, ficiorul Attilii, omorând, i-au tăiat capul și l-au trimis la împăratul Leon în Țarigrad; căci gotthii (precum mai sus am pomenit) cu împărățiia Răzsăritului avea pace.

Leat 470, hunnii, lovind în Pannonié pe de ceaia parte de Dunăre, au prădat pănă la Dalmația, ce înapoi cu pleanul întorcându-se, i-au lovit Theodomir, domnul gotthilor, și nu numai căce i-au biruit și tot pleanul au scos, ce încă și pe Hunimund, domnul hunilor, l-au prins viu; însă pre acesta nici l-au omorât, nici l-au trimis la Țarigrad, ce făcând între dânșii un aședzământ, l-au slobodzit.[45]

Leat 472, iunie 11, Rițimir s-au sculat asupra lui Anthimie, cumnatului său (căci Anthimie ținea fata lui Rițimir). Anthim, macar că în Roma să închisése, ce nici așé putând hălădui, fu prins și omorât, după ce au împărățit ani 5, luni 3.

În urma lui au stătut la împărățiia Apusului Olivrie, carile trăind numai trei luni și 23 de dzile, au murit octomvrie 23, după carele au trecut luni 4 pănă s-au ales la împărăție Glichirie și la anul 473, în 5 a lui marte, s-au încoronat împărat în Ravena.[46]

Acéstea amestecături și războaie, toate câte s-au pomenit, aiavea sint, că de Dachia nici unul nu s-au atins, precum singuri istoricii arătând, altă dovadă nu le mai trebuiaște, precum și la anul mai denainte trecut Evaric, domnul gotthilor, au prădat la Luzitania.

Iară leat 474, în luna lui ghenarie, Leon au murit de vintre, după ce împărățise ani 17, lăsind la împărăție pe nepotu-său Leon cel Tânăr, ficiorul lui Zenon, încă prunc în fașe fiind, carile trăind (precum scriu Fasțiculile Sicul[47]) numai 17 luni, încă necunoscând ce luase, ce-au pierdut și ce-au lăsat.

După moartea lui, într-același an, Iulie Nepos

(carele mai înainte Leon împăratul îl făcusă chesar, și-l însemnase să fie moștenitoriu împărățiii Apusului), sculându-se cu vasele au întrat în Italié și pre Glichirie, carile nici o gătire de oasté având, au scos din împărăție și l-au făcut episcop Saloniii. Și el în 24 a lui iunie au îmbrăcat haina împărătească.[48]

Murind pruncul Leon, tată-său Zenon au stătut la împărățiia Răzsăritului. Alții povestesc precum Zenon, vrând să omoare pe Leon cuconul, maică-sa Adriana, suppuind altul în locul lui, să-l fie ascuns și apoi mai mare făcându-să, să-l fie tuns cliric și de ciia supt schima călugăriască, necunoscut să fie trăit până la împărățiia lui Iustinian; ce acestea basne să fie, le socotéște Patavie, Parte 1, Carte 6, Cap. 17.

Capul XIX. Dovedéște-să traiul romanilor în Dachia de la Zenon până la Anastasie

În al doilé an acestui împărat, carele iaste anul Domnului Hristos 475, scrie Chedrin, precum serachinénii Asia și hunnii Thrachia au prădat și împărățiia tare au destrămat; Zenon împăratul desfătărilor dându-să și de grijea publicăi puțin îngrijindu-să.

Așijderea la anul 479 Theodoric, domnul

gotthilor, cu pradă în Greția, cevași n-au putut isprăvi, căci Sabinian hatmanul oștilor de la Iliria, ieșind înainté lui, l-au oprit și l-au împins înapoi.[49]

Leat 479 Theodoric Schithul, ficiorul lui Thriarie, cu gotthii întrând în Thrachia, au prădat-o, pănă au vinit și supt zidurile Țarigradului și ar fi luat și cetatea de n-ar fi simțind vicleșugul oamenilor săi, de care lucru, sculându-să de supt Țarigrad, s-au dus la Illiria, unde cădzind de pe cal și dând într-o suliță ce sta la un car înfiptă, s-au ințăbat într-însa și au murit.[50]

Aicea, cu acest Cap, sfârșitul Cărții aceștiia vrând să dăm, pentru dovada traiului romanilor în Dachia supt stăpânirea împărățiii romanilor, iară nu a altora au fost, dovada cea mai de pre urmă vom aduce, la care socoteala noastră, ca la un fier de corabie, neclătit și nemutat legând, nu numai cât în vremile trecute Dachia supt stăpânirea romanilor să să fie ținut, să va cunoaște, ce încă pentru vremile viitoare (carile sint să dzicem înainte), mare lumină, de adeverință Hronicului nostru va aduce și precum canoanelor, carele cititoriului nostru întâi am dat, în toate potrivindu-să, iară socoteala potrivni[ci]lor împotrivindu-să, să va arăta.

Deci dară, leat 483, Evaric, domnul gotthilor, în Galia după ce domnisă 17 ani, au murit și au stătut în locul lui domn, ficior lui, Alaric.

Iară Theodoric, carele era din familia Amalilor, alt „domn a gotthilor, plecându-se împăratului cu mare cinste l-au priimit Zenon, puindu-l mai mare pre învățătura oștilor și însămnându-l să fie și consul și cătră acesta l-au pus voievod pre oștile Dachiii măluroasă (carea precum să fie o parte de Țara Munteniască, mai denainte am arătat), și pe cél din Misia”, unde au stăpânit acea voievodzie pănă la anul 487.

Într-acesta an scrie același istoric, precum „Theodoric Amali, săturându-să de binefacerea lui Zenon în Misia, s-au viclenit și hotarăle împărățiii au început a prăda; împotriva a căruia, macar că Zenon și arme gătasă, însă au scornit mai bine prietenéște și cu binișor să-l poarte; și așé l-au îndemnat mai bine să între în Italia, giuruindu-i precum îi va da și cărți și agiutoriu pentru ca să-l primască, întrând acolo”.

Theodoric încă, după sfatul împăratului lăsindu-să și „vădzind că alalți gotthi din neamul lor acmu în Galia lin trăiia și audzind precum herulii, neam prost și întunecat, Italia, ca cum li-ar hi fost de moșie, vrea să o ție, îndată cu toții

ai săi s-au gătat să margă la Italia”.[51]

Și așé, leat 490, ”Theodoric Amali (carele mai pre urmă s-au chemat Veroneanul), pe la mijlocul iernii, s-au sculat cu tot neamul gotthilor, cu muieri cu copii și cu toată povijie caselor și ieșind din Misia, au purces spre Italia.

Odoațer, domnul herulilor, vrut-au să-i închidză calea la munți, ce ceva a isprăvi n-au putut. Apoi la apa Sonțium ș-au dat războiu, unde Theodoric au fost biruitoriu; de ciia iarăși l-au biruit la Verona și așéși de tot au spart pe Odoațer. După izbândă îndată au luat și cetatea Verona; pentru aceiea de ciia s-au chemat Veroneanul. Odoațer pierdzind războiul și oamenii au fugit la Roma; ce romanii având cărți de la Zenon, pentru ca să priimască pe Theodoric să le fie craiu, n-au priimit să lasă pe Odoațer în cetate. El vădzind că și în Roma nu l-au priimit, a fugit la Ravenna, unde așijderea nepriimindu-l, cu sabiia ș-au făcut cale în cetate.” După acéia Odoațer, mai culegând oaste, iarăși au avut cu Theodoric războiu la apa Duca, ce și acolo bătut și gonit fiind, au fugit la Ravenna.[52]

Theodoric de ciia încungiurând Ravenna au bătut-o 3 ani nepărăsit. Odoațer, macar că de demult, noapté fugisă din cetate, vădzind că

acmu n-are ce >să< mai face, au cădzut la rugămente și la pace, poftind pe Theodiric să priimască să fie amândoi soții și să împărțască de atocma în Italia, care Theodoric întăi au priimit, apoi, chemând pe Odoațer la veselie, l-au omorât și au rămas el de ciia singur stăpânitoriu.

Iată, iubite cititoriule, de adeverință iubitoriule, cum de frumos și de curat arată și dovedesc istoricii că Zenon împăratul au făcut pe Theodoric voievod (au precum cuvântul scriitoriului iaste maghistru) oștilor din Dachia și din Misia, dară dacă nu era supt stăpânirea romanilor, ce căuta oastea romăniască în Dachia? Și ce ar fi pus pe Thedoric maghistru oștilor, în țară de alții ținută. Aicea să dzicem și noi cuvântul lui Costin logofătul că rău să prinde *mano* țigănéște.

Iar de ar socoti că acea diregătorie, carea au avut Theodoric în Dachia și în Misia, supt acela nume, adecă să se cheame că Dachia au fost stăpânită de gotthi, și așé nu să prinde, și nu *mano,* ci așéși nici *lado* loc n-are, în limbă ca aceasta țigănească. Nu să prinde, dzic, că-i orânduit de altul a fi într-o diregătorie, nu iaste stăpânire slobodă precum lătinéște dzicem: „Dominium absolutum”, stăpânitoriu în voie lăsată; ce de la altul ținută și dependens.

Iară noi pentru voia celor ce vor vrea să-și ție pizma cea dintăi neschimbată, macar că le dăruim și aceasta și să dzicem, că Theodoric întăi au fost voievod în Dachia de la Zenon împăratul orânduit, ce apoi viclenindu-să, au ținut-o în putére și slobod; ce și așé tot încă nu să prinde. Întăi că scriitorii dzic că Theodoric au ieșit cu tot neamul său din Misia, iară nu din Dachia de unde să cunoaște, că după ce s-au viclenit Theodoric, romanii din Dachia și slujitorii ei s-au tras de lângă dânsul; iară de ar dzice împotrivnicii că aceasta scriitorii nu pomenésc, vom lăsa și aceasta după voia lor.

Ce așé această stăpânire a lui Theodoric, mai mult de trii ani n-au fost, căci el s-au arătat nepriiatin împărățiii, leat 478, iară din Misia cu totul s-au rădicat, leat 490. Deci stăpânire sau mai adevărat să dzicem tiranie, numai de trei ani, adevărată stăpânire nu să poate chema.

Rămas-au dară romanii în Dachia noastră de la Traian Marele pănă la această vréme nemutați și prin toate răzscoalele câte s-au tâmplat neclătiți, precum din istorici am arătat ș-am dovedit.

Ce pănă Capul acesta a sfârși, pentru ca tot prepusul de stăpânirea gotthilor să rădicăm, pănă mai pre urmă unde s-au așédzat să

arătăm.[53] Gotthii dară, după ce au biruit ș-au omorât pe Odoațer, Theodoric mai pre urmă au făcut pace cu burgundionii, ș-au cumpărat de la dânșii cămpii Lunguriii, iară pre rămășița herulilor, din Italia scoțindu-i, i-au aședzat pe supt munți, locurile lor gotthilor săi împărățind; și acolo au rămas de ciia toți ostrogotthii.

Între acestea, Zenon împăratul, din băutură fără măsură l-au lovit cea nevoie și atâta l-au ținut de mult cât toți s-au gândit că au murit și îndată l-au și îngropat, puindu-i piatră mare deasupra; apoi, în mormânt iarăși la fire viindu-și, au început a striga, ce nime să-l scoață n-au vrut și mai vârtos împărăteasa Adriana să-l lasă să să înnădușeaacă au poroncit; căci fiind eretic pelaghian, în boala lui, altă n-au fost strigând, fără numai pe Pelaghie ereticul; alții dzic că pe patrichiu Pelaghie să fie strigând, pre carele fără nici o vină l-au fost omorât.[54]

Murit-au Zenon împăratul, leat 491, în luna lui marte, după ce au împărățit ani 17, luni 3. În locul lui Zenon împărătesa Adriana și senatul au rădicat la împărăție pe Anastasie, ce i-au fost dzicând Silențearul, adică Trecătoriul, în luna lui mart, în șeptesprădzéce au stătut împărat.

---

[1] Patavie, Partea 1, Cartea 6, Cap. 14.

Iornand, Cartea *De gotthi,* Cap. 3 și 4. Pavel Diaconul, Carte 12, Cap. 21

[2] Iornand, *De gotthi,* carte 29

[3] Socrat, Carte 14, Cap. 33. Pavel Dioacon, în *Mistelana,* Cartea 12, Cap. 12

[4] Procopie, *Carte de gotthi* 4, Cap. 4

[5] Petavie, Partea 1, Carea 6, Cap. 14. Stravon, Cartea 7

[6] Iornand, Carte *De gotthi,* cap. 29. Socrat, Cartea 4, Cap. 33 Pavel Diacon, în *Misțelana,* Carte 12, Cap. 12

[7] Procopie*, De gotthi*, Cartea 4, list 323. Sozomen, Cartea 6, Cap. 37. Iornand, *De lucrurile gotthilor,* Cap.24. Ca acéstéș și Ammiian

[8] Iornand, Cartea *De ariiani,* cap. 41

[9] Moreri, în *Dicționarul istoricesc,* tomul 3

[10] Iornand, acoloși

[11] Zonoras, Cartea 13, Cap. 17. Theodorit, Cartea 5, Cap. 5

[12] Zosim, Carte 4. Idatie și Prosper, în *Hronic.* Sinchie, în Cuvântul pentru împărăție

[13] Idatie, acoloși

[14] Zosim, Carte 5. Prosper și Marțelin, în *Hronic.* Orosie, Carte 7, Cap. 37. Avgustin, *De cetate,* Carte 5, Cap. 23, și Iornand, acoloși

[15] Procopie Chesareanul, *Istoriia ascunsă,* Cap. 18

[16] Iornand, *De gotthi,*Cap. 48

[17] Iornand, cap. 14. Procopie, Carte *De războiul vandalesc,* Cap. 3

[18] Zosim, Cartea 4. Ammiian, Idatie și Marțelin, în *Hronic*

[19] Amiian, Cartea 27. Ieronim și Idatie, în *Hronic*

[20] Socrat, Cartea 5, Cap. 24. Zosim, Cartea 4

[21] Idatie și Marțelin, în *Hronic*

[22] Zosim, Cartea 5. Prosper și Marțelin, în *Hronic.* Orosie, Cartea 7, Cap. 37. Avgustin,

Pentru cetatea lui Dumnădzău, Cap. 23. Iornandis

[23] Zosim, Cartea 5. Prosper, în *Hronic*

[24] Zosim, Cartea 6. Socrat, Cartea 6, Cap. 23. Procopie, *De războiul persilor,* Cartea 1. Agathus, Cartea 4, list. 132

[25] Socrat, Cartea 6, Cap. cel de pre urmă. Zosim, Cartea 10. Orosie, Cartea 7, Cap. 40

[26] Orosie, Cartea 7, Cap. 29. Zosim, Cartea 5. Iornand, *Pentru împăraţi,* Cap. 96 şi *De lucrurile gotthilor,* Cap. 30. Marţel, Cartea 13

[27] Zosim, Cartea 6. Marţelin. Casiodor şi Prosper, în *Hronic*

[28] Socrat, Cartea 7, Cap.23. Prosper, Marţel şi Olimpiodor

[29] Lemon, Cartea 1, Cap. 4 Ivon, în *Hronicul frizilor.* Epitomi, Cap. 4

[30] Sidonie, Cartea 5, stih. 212. Prosper, în*Hronic,*şi alţii

[31] Socrat, Cartea 7, Cap. 42. Theodorit, Cartea 5, Cap. 36

[32] Prosper și Marțelin, în *Hronic.* Idatie, în *Hronic.*Isidor, în *Hronic.*Misțelana 4. Socrat, Cartea 1, Cap. 23, 24, 25

[33] Matthei Pretor, în *Lumea gotthilor,* Cartea 1, Cap. 8

[34] Mihail Riție Neapolitanul, *Istoriia ungurească,* Cartea 1

[35] Sigon și Pavel Diaconul, Cartea 14. Prosper și *Hronicul Alexandrin*

[36] Prosper, în *Hronic*

[37] Gluverie, Cartea 3, cap. 16

[38] Prosper, în *Hronic.* Iornand, *De lucrurile gotthilor,* Cartea 14

[39] Neapolitanus, Cartea 1. Olah, în *Attila.* Bonfin, Decada 1, Cartea 3

[40] Iornand, *De gotthi,* arte mai sus. Nicolai Olah, în *Attila.* Pavel Diacon, Cap. 15 Theofan, în Misțel. Grigorie de Toron, Cartea 2. Isidor, în*Hronicul gotthilor.* Casiodor și Idatie, în *Hronic*

[41] Bonfin, Decada 1, Cartea 7

[42] Uréche Vornicul, în *Pridoslovie*

[43] Ithachie și Sigon

[44] Procopie, Cartea 1. Nichifor, Cartea 13, Cap. 17

[45] Sigon, Cartea 14

[46] Sigon, Cartea 14. Marțelin, Theofan, Cassiodor. Pavel Diacon

[47] Evagrie, Cartea 2, Cap. 17. Theofanin și Theodor

[48] Marțelus și Cuspin, *De lucrurile gotthilor.* Iornand, Cartea 1

[49] Evagrie, Cartea 3, Cap. 10

[50] Evagrie, Cartea 3, Cap. 25 și Marțelin

[51] Marțelus, acoloși. Cassiodor și Iornand

[52] Procopie, *De gotthi,* Cartea 1

[53] Grigorie Tudroneanul, Cartea 2, Cap. 3 și 4

[54] Theofan, în *Hronicul Alexandrin.* Zonora,

Cartea a cincea - carea arată greutatea aceștii istorii și pricina a continuațiii ei. Așijderea arată când și cum s-au schimbat numele Dachiii în *Voloscaia*, Volohia sau Valahia și precum acest nume cum moldovénilor, așé munténilor, prin multă vréme, au fost unul și de obște, iară mai pre urmă s-au despărțit

Capul I. Arată-să greutatea aceștii istorii

Mărturisim și nu fără puțină tânguială ne cutremurăm, de mare și de nepurtat greuința carea asupră-ne vine; căci mari stânci în mijlocul drumului ca neclătite stau; și multe, și împletecite împidicături înaintea pașilor ni să aruncă, carile și pașii înainte a-i muta ne opresc și calea Hronicului nostru slobod a alerga, tare astupă; și ca troeanii omeților de vivor și vi[s]col în toate părțile spulbărați și aruncați, cărările céle mai denainte de alții călcate, atâta le acopăr și le ascund, cât nu fără mare frica primejdiii ne iaste, ca nu cumva pârtea rătăcind

și cărarea pe carea a merge am apucat pierdzind, cursul istoriii noastre în adânci vârtopi și neâmblați codri, de povață lipsit să cadă și așé la doritul popas și odihnă să nu putem agiunge.

Ce întâi pre Dumnădzău, carele iaste calea și povața spre tot adevărul într-agiutoriu chemând, pre cât în slabe și slăbănoage putințele noastre va fi, cea de demult și de la mulți părăsită cale a cerca și urmele céle astupate și pierdute a adulmăca și a le descoperi ne vom nevoi; și macar că precum simțim mai de la toți istoricii (carii pănă acmu ducătorii și îndreptătorii noștri era), părăsiți și într-un chip oarecarele mai de tot (însă nu de tot) lepădați sintem; însă după cuvântul ce să dzice: Tot ispitește dragostea, toate biruéște nevoința, cu care învitare oarécum de iznoavă însuflețindu-ne, nu așé de tot nedejdea vom lepăda, nici greuimea sarcinii așé de tot-de tot ne va spăriia, cât de nu în spate a o rădica, macar din locul său a o muta și cât de puțin a o porni, să ne ispitim.

La carea de vom fi poftii și nevoinții noastre dobânditori, cu atâta mulțămiți și contetuiți vom fi invitând și îndemnând pre alții carii decât noi în puteri mai bogați vor fi (că precum și sint, și după noi mulți vor fi, cunoaștem și mărturisim),

grea povara aceasta cu vârvul dégetului, din mijlocul căii rădicând-o ca pre un bulgăr, scandalul piciorului departe să o zvârliască; și așé de ciia altora lor următori călătoriia ușoară și cale deșchisă să facă, căci cătră céle aflate pre lesne iaste a adaoge, dzic cei știutori.

Capul II. Arată-să pricina spre îndemnarea continuațiii *Hronicului*

Pierdut aș fi fost (omenite cititoriule) toată nédejdea și denainte împotrivnicilor și sabiia din driapta și scutul din stinga aș fi scăpat; și așé, precum să dzice cuvântul și osteninţa și undelemnul în zădar aș fi fost cheltuit, și mai mult cursul Hronicului înainte a duce, de tot aș fi rămas, de n-aș fi fost, după multă trudă și sfărmare de cap aflat, precum pentru lucrurile Dachiii noastre de au și tăcut unii, iar nu toţi istoricii condéile ș-au frânt: nici tăcérea celor mai vechi așé de tot museele, cămările unde stau la citială sau la învăţătură, celor mai noi a închide au putut, cât vechimea vremilor și mulţimea annilor stăpânitoarea științii și întruducătoarea uitării, așé de tot și peste tot să să poată face.

Noi dzicem istorici, însă nu noi a veaculu nostru, ce noi a veacului după cei vechi scriitori, carii macar că nu după puţine a soarelui

învârtejiri, ca dintr-un greu somn deșteptându-să și ca prin odihnă lucrurile mai marilor săi în mente aducându-și, cu slove a le însămna și celor mai pre urmă viitori, ca pre o materie gata în palmă-le puind, spre tocmirea, orânduiala și aștérnerea lor a-i îndemna și a-i învăța au început. Și aceștia de ciia din céle puține și amelițate însămnări, istoriile vremilor trecute ca dintr-un adânc întunéric la lumină și la prăvala lumii li-au scos și li-au arătat. Că precum cineva când află vreo parte de sferă sau de cerc de fier sau de lemn, de pe încujbătura carea véde în parte cea aflată, pre lesne poate giudeca cât să fie fost sfera sau cercul, când au fost tot și întreg.

Într-acesta chip Omir, domnul poeticilor, din puține însămnări a altora, prin stâlpi, prin marmuri și prin moși în moși pomeniri, după 200 de ani, toată și întriagă istoria Troadei și războiul a tuturor grecilor la dânsa au scris și la un loc culegând-o, la știința oamenilor au scos-o; din céle, adică puține știute și cunoscute arătând și cu tari argumenturi dovedind, ce au trebuit cei vechi să dzică și n-au dzis, ce au trebut să scrie și n-au scris.

Așé Irodot, întăiul istoricilor, după mie și sute de ani istoriia sa au scris; și trăind, el cu 444 de ani mai înainte de Domnul Hristos, pomenéște

și de facerea Turnului Vavilonului. Așé și istoria împărățiii persilor și lucrurile ellinilor, cu multe sute de ani mai înainte de dânsul făcute, șăruind. Părintele istoriii s-au numit, nu doară că toată istoriia sa din crierii săi au născut-o, ce că ce de atâta vréme înainte împrăștiiată și netocmită, prin puține însămnări (precum mai sus dzisem) și pomeniri tăvălindu-să, la orânduială și știința tuturor o au adus.

Așé Thuchidid, carele al doilé după Irodot istoria ellinilor săi au scris, așé alalți vechi și elenéști scriitori, lucrurile cu sute și mii de ani înainte din istoriile sale încep.

Așé Xenofont, așé Dionisie Alecarnisău, așé Pavsanie, așé Cfintius Curțius, carele au trăit 48 de ani după nașterea Domnului Hristos, au scris istoriia lui Alexandru Marele Machedon, a căruia împărăție și fapte au stătut mai înainte de Cfintus Curțius cu 360 ani.

Așé Plutarh, după 400 ani, au scris de lucrurile lui Filip și a lui Alexandru.

Să nu pomenim aicea pre Moisii, marele proroc și hatman nărodului izrailtean, carele cu suflarea Duhului Sfânt scrie istoriia facerii lumii, carele au fost mai înainte de dânsul cu multe vacuri.

Ce să pomenim pre Iosif și Filon, carii iudei fiind și în limba eliniască, pre la anii după nașterea Domnului Hrisrtos 60 și 70 pănă la 90, istoriile sale au scris, și mai ales Iosif, carele au alcătuit carte de véchimea lucrurilor iudeești de la începutul neamului său pănă la vrémea lor, istoriia de atâtea mii și sute de ani, din puține fântânele istoriii sfinte, în mari ape și râuri prefăcând-o.

Așé Titus Livius, carele au trăit pănă la anul după nașterea Domnului Hristos, al noaăsprădzécelea, au scris istoriia romanilor și lucrurile mai denainte de dânsul o mie și mai bine de ani.

Așé toți alalți luând, și cu puținéle semne îndămânându-să, istoriile sale au șăruit și la cel cădzut a lor stat și chip li-au adus.

Acestora dară și noi a ne uita de vom îndrăzni, ce spaimă și ce rușine ne va timpina și macar că cu întriagă a inimii știință dzicem, că nu doară cinstea și lauda a pomeniților istorici pretendeluim vom să cérem, (că aceasta de am și gândi nespălată pata feații noastre am pune), ce ca moimâța lucrurile omenești uimind, după slabe puterile noastre, ne vom nevoi, ca din însămnările și toanele unor mai pre urmă istorici, la ivală și la arătare să scoatem, ce au lipsit în cei vechi și ce au trebuit să nu lipsască,

adecă célea ce istoricii cei mai vechi, sau cu condeiul li-au trecut sau de nu li-au trecut,cu răutatea vremilor ni-au pierit, sau de sint și de față, ce sint puținéle și amelățături numai, pre larg și mai curat să le aședzăm; precum pofta adeverinții și a iubitorilor de știință adevărată poftéște să le dovedim, precum cestea, ce cât de târdziu și de nou să dzic, altele să nu fie fără numai iarăși acélea ce în vremile lor adevărat au fost și s-au lucrat. Și dzisele cestor mai de pre urmă nu scornituri de crieri (nu de Dumnădzău acestea în capul vreunui istoric de adeverință iubitoriu să încapă), nici povestiri plăzmuite, ce célea ce cu condeiul atuncea trecute, acmu din închisoarea uitării izbăvindu-să, la lumina pomenirii să vie, precum cursul Hronicului pre la locurile și vremile sale, înainte privélii și giudecății cititoriului le va pune și le va arăta.

Capul III. Arată-să cea dintăi a bulgarilor ieșire spre părțile împărățiii romanilor

Întăi dară trebuie să să pomenească că noi în a *Hronicului* nostru, Carte 3, Cap. 2, 3, curat am arătat, precum minciunos și cu năpaste iaste Dachiii numele Flachiii, pre carile vor unii așé numai pe-ntreg și fără nici o socoteală, cu mulți ani mai denainte de desălecatul ei cu romani să i-l dea și cu năpaste asupră să i-l puie, unde noi

pre scurt pentru aceasta ameliţind, cuvântul am cruţat, că aicea la locul său, pe larg să-l dzicem şi să-l arătăm.

Deci pricina şi născătorii acestui nume nou a Dachiii fiind întăi bulgarii, întăi pentru a lor ieşire într-aceste părţi, să dzicem trebuiaşte.[1]

După prădzile Attilii (pentru carele în Carte trecută mult s-au dzis), cu 48 de ani mai pre urmă, scrie Marţelin, precum leat 499, în 7 ani a împărăţiii lui Anastasie împărat (precum însămneadză Calvizie[2] la acesta an şi Petavie, Partea 1, Carté 7, iar Gheorghie Chedrin dzice, într-al 10-lea şi al 11-lea an a împărăţiii lui Anastasie, despre părţile Crivăţului s-au arătat întăi spre părţile Evropii neamul varvarilor bolgari, carii pănă atuncea nici vădzuţi, nici audziţi, necum ştiuţi, era în părţile împărăţiii romanilor.

Acéştia dară bulgari rădicându-se de piste apa Volga (de pré care şi numele au), fără véste şi tot de o dată au întrat în hotarăle romanilor şi pănă la Thrachia peste Dunăré prădând, mari răutăţi şi jacuri au făcut; împotriva a cărora Anastasie împărat trimiţind oaste, li-au ieşit înainte la apa ce să cheamă Zursa şi dându-le războiu, fură romanii biruiţi; multe capete de frunte şi 4000 de slujitori pierdzind.

Împăratul Anastasie, vădzind că împotriva a neam vrăjmaș ca acesta cu armele ceva nu va putea folosi, multă sumă de bani dându-le, i-au mai potolit și într-acea dată din hotarăle împărățiii să iasă i-au înduplecat. Bulgarii înapoi întorcându-să, tocma la locul lor să să fie întors, au prin locurile hotarălor împărățiii să fie rămas, la istorici curat a cunoaște n-am putut.

Ce atâta numai cât iarăși acela istoric scrie, precum la anul 502, bulgarii iarăși să fie întrat cu pradă și să fie vinit pănă aproape de Thrachie.

Aicea cititoriul bine de va lua sama acestor doaă prădzi a bulgarilor, a doaă lucruri va însămna, carele, precum trebuie cunoscându-să, multă lumină socotélii ce vom să dzicem vor da; unul dară iaste, că în prada dintăi au trecut bulgarii prin Dachia, Misié, pănă la Thrachia; iară al doilea precum s-au apropiat numai de Thrachia, din carea aiavea iaste, că bulgarii sau aproape de Dachia au stătut când s-au întors din năvala dintăi, sau în singură Dachia spre părțile câmpului s-au oprit, adecă spre Nistru.

Deci, oricum ar fi fost, într-alt chip nu să poate înțelége fără numai că bolgarii prin Dachia li-au fost a tréce la Misia și la Thrachia și ochii lor de ochii romanilor întâi în Dachia să

fie dat, apoi aiurea. Această socoteală adevărată să fie, dintr-acelaşi istoric să dovedéşte, de vréme ce scrie că bulgarii, la a doa vinire trecând în Misia au rămas într-însa şi Anastasie împăratul cu de-a sila de acolo să-i scoaţă neputând, li-au dat cale să triacă în Pannonié.

Şi aşé bulgarii, leat 504, au trecut Dunărea şi au întrat în Pannonia, unde îndată au luat cetatea Sirmion (carea să fie fost dimpotriva Beligradului aiure am arătat), de unde să cunoaşte, că de n-ar fi trecut întâi prin Dachia (măcar că aceasta istoricul anume nu pomenéşte), n-ar fi scriind, că din Misia sculându-să au întrat în Pannonia, carea iaste pesté hotarul Dachiii spre Apus, precum şi de aceasta în doaă, trei locuri s-au pomenit.

Rămâne dară adevărul, precum bulgarii, când de la Volga au ieşit, întâi să fie văzut în Dachia pre romanii acolo trăitori şi pre acei romani să-i fie numit cu numele carele au fost având în limba lor romanii, pentru carea acmu aşé pre rând vine cuvântul să cercăm, să aflăm şi să arătăm, romanii la limba bulgăriască (carea una cu cea slovenescă să fie, nime să va afla să tă[gă]duiască), ce nume au avut.

Capul IV. Dovedéşte-să precum numele

Dachiii bulgarii să-l fie schimbat și precum moldovanul și romanul în limba lor tot un nume au

Cu greșită a voroavei deprindere, *Non usu, sed abusu,* s-au părut precum numele Dachiii și a romanilor într-însa lăcuitori, într-alt nume s-au numit,că precum cu bună dovadă sintem să arătăm, nu mutat numele, ce într-altă limbă tălmăcit să fie și tălmăcirea deciia să să fie ținut în loc de nume nou; iară amentréle în hirișiia sa și Dachia și romanii din Dachia, precum d-inceput s-au numit, tot așé și astădzi să număsc. Aflăm dară din hronicul slovenesc[3], precum cel vechiu a romanilor nume, la limba slovenească, să să fie chemat *Volohă,* carea anume astădzi ni-l dau noaă moldovénilor (și macar că și munténii tot supt acest nume să cuprind, însă mai pre urmă li-au dzis multéni, de carea mai înainte să va dzice), odânăoară romanii pe slovéni de la Dunăre, într-acesta chip scrie:

Volohom je naședșim na Dunajckija sloveny; i sedșm im v nih, i nasilujușcim im slovene i v priședșe sedoșa ovina Visle-rețe i prozvașja poljane i proci.

Așé aceastași, cu acesteași cuvinte mărturisește, și letopisețul rusesc cel mare[4], de

pre carea și pănă astădzi cei ce vor scrie hiriș slovenéște, când ar vrea să scrie numele romanului și a moldovanului, într-alt chip să le dzică nu poate, fără numai și cestuia și celuia *volohă*; iară când ar vrea nu după limba slovenescă, ce după cea lătinească să scrie, atuncea *volohă* numele hiriș rămâne a romanilor din Dachia, adecă din Moldova, iară romanilor din Italia, *rimlene,* de pe numele, adecă a Romii.

De unde decât zările soarelui mai luminos să véde că bolgarii întăi de romanii din Dachiia dând, pre hireș numele romanilor în limba slovenească lor știut, *volohi,* i-au chemat, adecă români și țara Dachiii, în carea romanii lăcuia, *Voloscaia Zemle,* adecă *țara* sau *pământul romanilor.* Aceștei socoteale neclătite mărturii ne sint toate neamurile a cărora limbă pre limba slovenească maică să cunosc, precum sint: rusii, căzacii, léșii, bolgarii aceștia, slovenii (carii mai pre urmă și ei au vinit în părțile Evropii), boemii, sirbii, bosnénii, și alalte neamuri carele vor mai fi, toate acéstea, după cel hireș și vechi nume a romanilor, în limba lor, *volohi* ne dzic și noaă și romanilor din Italia, care neamuri de ciia, mari și vestite crăii în Sarmatia, în Misia (căci în Dachia noastră vreun niam de aceștia să să fie stăvit, la vreun istoric a videa nu ne s-au tâmplat), în Thrachia, în

Dalmația, în Panonia, în Illiria și în Bohemia, au pus și au întemeiat (carele tuturor știute fiind, acmu aicea mai mult a le număra nu ne vom zăbăvi) și de la dânsele altele cu vréme desprindzindu-să, ca cum în limba lătinească și românească nou nume ar fi priimit – Dachiii Valahia; și românilor din Dachia, adică tuturor romanilor, cu un nume de obște, *valahi* li-au dzis, iară amentréle numele acesta, după tălmăcirea limbii slovenéști căutându-să, nici mutat, nici schimbat iaste, precum am dzis, *roman*, și *Voloscaia Zemle*, țara romanilor, precum noi singuri și astădzi români ne dzicem.

Capul V. Arată-să precum numele Valahiii, după acéste tâmplări, multă vréme cu moldovénii, tuturor românilor, de obște au fost

După schimbarea sau mai adevărată tălmăcirea numelui Dachiii în Volohia, multă vréme toate trei țărâle pomenite cu un nume s-au numit, pănă adecă când domniia, dintr-una în doaă, s-au despă[r]țit, pre care vréme partea Valahiii cea mai mare, de pe apa Moldova a toată țara mutând, s-au numit Moldova, singură Țara Muntenească cu numele Valahiii rămâind.

Ce pentru adeverința acestui lucru, a noastră socoteală într-o parte dând, singure mărturiile

gheografilor să aducem și pentru noi ei să grăiască. Scrie Iohan Bund din Gloverie[5] gheograful: „Lăcuitorii, dzice, acestor țări (adecă a Moldovei și a Munteniii, și a Ardialului) mai denainte au fost gheti, cărora, după socotela lui Plinie, romanii li-au dzis dachi; iară după acéia s-au despărțit Dachiia aceasta într-alte nume>re< noaă. Deci carea demult s-au fost chemând Dachia din mijloc, apoi s-au numit Transilvania, adecă cum dzicem noi Ardialul. Între aceasta și între Dunăre s-au dzis Valahia mică, adecă Țara Muntenească. Între Valahie mică și între apa Prutului, așijderea între Prut și între Nistru pănă la Marea Neagră, s-au chemat Valahié mare, adecă Moldova.” Așijderea, același gheograf, de Transilvaniia, Carte 9, dzice: Care țări acmu cu deosăbite nume>re< să chiamă Valahia și Moldavia în vrémile mai vechi tot c-un nume, Valahia să chema.

Deci, noi mai mult cuvântul nelungind, pentru acesta a Valahiii de obște nume, cu mărturiia streinilor, pre cititoriu îndestulit să fie poftim, iară noi vom arăta pricina cum streinii și megiiașii de prinpregiur, și când au început pré acéstea țări cu ale sale nume>re< a le chema.

Capul VI. Arată-să pricina căci țărâle acéstea mai pre urmă cu deosăbite nume>re< s-au numit

Pricina pentru căci nu toți streinii pre aceste doaă țări (căci pentru țara Ardialului aicea nu dzicem) în trei féliuri le număsc, aiave iaste, căci, precum am dzis mai denainte, acéstea doaă țări supt un nume a Valahiii cuprindzindu-să și pănă când era supt o stăpânire și supt un domn, numai cu însămnarea Valahiii mari și mici să despărțiia; iară după ce s-au despărțit, pre vrémile lui Dragoș Vod' Moldova și pre a lui Radul Vod' Negrul Munteniia, Moldova ș-au schimbat și numele și de pe apa Moldovei sau de pe cel mai vechiu nume Molisdaviia s-au numit Moldova.

Munténii ș-au ținut numele cel de bolgari pus, Volohia sau Valahia, carele în limba noastră să dzice Țara Românească. Léșii, rusii și alte limbi toate, câte de la Moldova spre Crivăț trăiesc (macar că *volohii,* din *Voloscaia Zemle* ș-au schimbat numele în moldovéni și în Moldova), însă ei, cu toții, numele carile întăi de la bolgari au rămas, să li-l rădice n-au priimit; ce tot cu acel vechi nume *volohi,* adecă romani, i-au chemat și-i chiamă și pănă astădzi.

Vecinii despre Apus numele nou priimind, precum moldovénii singuri s-au chemat lor moldavi și țărâi Moldavia i-au dzis și-i dzic. Aceasta noi mai înainte în multe locuri am pomenit din istoricii léșești și din Bonfin și

Leunclavie.

Vecinii despre Amiadzădzi, carii întăi era împărățiia grecilor, amestecând și cel mai demult și cel mai nou, și din doaă un nume alcătuind, li-au dzis moldo-vlahi și țărâi Moldo-Vlahia. Turcii mai pre urmă (o! căci nici n-au dat Dumnădzău, nici noi, nici altă limbă creștiniască, vecini ca aceștia să nu fie avut) i-au dzis: Cara Bogdan, de pre numele lui Bogdan Vod', tatăl lui Dragoș Vod', iară moldovénilor *bogdanlu,* adecă oamenii lui Bogdan.

Leunclavie, în *Pantecte,* la numele Bogdan, dzice că moldovénii așé să să fie chemat, tocma de pe vremile împăratului Vasile Bulgarocton, într-a căruia vréme au fost stăpânind țărâle acéstea un Bogdan și pentru adeverința cuvântului aduce mărturie pe Zonoras, istoric vrémilor acelora, a căruia loc și noi aiurea pre larg l-am pomenit.

Tătărâi și după numele ce li-au dat turcii și după numele ce ș-au pus singuri, și *bogdanlu* dzic moldovénilor, și *boldovan* schimbând slova dintăi *m* în *buche.*

Deci pentru nume>re<le Moldovei și a moldovénilor așé, iară pentru numele munténilor într-alt chip, că întăi moldovénii

schimbându-și ei singuri numele, precum am dzis, au schimbat și a munte[ni]lor, căci ei spre părțile munților mai mult lăcuind, li-au dzis munténi, adecă oameni la munte trăitori și țărâi lor, Țara Muntenească. Léșii, rusii și alte limbi, câte moldovénilor numele să schimbe n-au priimit, pentru ca să facă deosăbiire nume>ri<lor acestor doaă țări, au priimit numele caréle moldovénii li-au dat și li-au dzis *molténi,* schimbând numai *n* în *lude.*

Vecinii despre Apus aceasta neînvoind, li-au ținut tot numele cel dintăi care li-au fost dat bolgarii și le dzic și astădzi *valahi,* schimbând numai amândoi *o, o,* în *a, a.* Grecii precum moldovénilor așé lor numele li-au alcătuit și li-au dzis ugro-vlahi și țărâi Ugro-Vlahia.

Turcii mai pre urma grecilor, oarecé stricând numele grecesc (că cât nu pot turcii să scrie numele străinilor știu toți carii au ispita scriitorilor turcéști), le dzic *iflac* sau în nume alcătuit *cara iflac,* care nume macar că iaste să-l tâlcuiască, *vlah negru,* adecă de pe numele lui Negrul Vod', domnul muntenésc sau pentru căci toți munténii sint mai negri la față; însă și aceasta pricinesc, cum orthografia turcească arată că iaste strămutat numele din cel alcătuit grecesc: Ούγγρο-βλάχος, ugrovlahos, dzicând că amentrelea ar fi trebuit să fie alt neam carele

să să cheme *ac iflac,* adecă *vlah alb* și împotriva aceluia acesta să să chéme vlah negru, care nici au fost, nici iaste; iară alalți turci proști le dzic *cara vlah,* care nume din orthografia turcească să să fie stricat aiavea iaste, căci la orthografia turciască nici un nume nu să află carele să înceapă din doaă slove mute, cumu-i *v* și *l* în cuvântul *vlah;* pentru aceia cei ce scriu cu orthografie, înaintea lui *f* și lui *l* adaog un *i* și scriu și citesc *iflac,* iară nu *flac* sau *vlah.*

Muntenii singuri a tuturor nume puse, nicicum priimind, ș-au ținut numele cel de moșiie și să număsc și astădzi români, adecă romani. Jéle că unii din scriitori în diplomatele domnilor săi și într-alte cărți nesocotind ce cinste cuprind numele român, scriu numele de greci împrumutat *ugro-vlah,* adecă, căci sint mai aproape de hotarăle unguréști sau căce Radul Vod' Negrul despre țara unguriască au vinit.

Așé dară de schimbarea numelui Dachiii și de nume>re<le carile astădzi țin romanii, carii într-însa lăcuiesc, înțelegându-să, noi de acmu la cursul Hronicului și la calé de unde né-am abătut ne întoarcem.

Capul VII. Dau-să și alte canoane trebuitoare pentru mai curată înțelégerea *Hronicului*

înainte

Pănă a întra la Cartea ce urmadză aceștii părți, pentru înlesnirea cunoștinții adevărului am socotit și alte canoane, cătră céle dintăi a adaoge, pentru căci schimbăndu-se numele Dachiii în Valahia și cu a țărâi și a lăcuitorilor într-însa romani, istoriile streinilor vecini, nu puțină confuzie în cunoștința și deosăbirea nume>ri<lor fac, un nume adecă pentru altul luând, și lucrurile ce s-au făcut într-o parte a Valahiii, le socotesc într-alta făcute, pentru carea nu puțină amestecătură și greșală videm făcută și în mapele gheograficești céle mai vechi, în carile pe Valahia mare, adecă pe Moldova o pun în locul Valahiii mici și împotrivă pe cea mică, în locul celei mari. Așé de ciia locurile, cetățile, apele și hotarăle tot strămutate și schimbate mărg.

Canonul întăi iaste unde să va pomeni în Hronic numele țărâlor acéstea, de să va aduce mărturiia istoricului leșesc, rusesc și a altor neamuri pentru carile am dzis, precum numele cest mai de pre urmă, Moldova, n-au priimit; să să știe că de va dzice istoricul *Voloscaia Zemlia*, pentru Valahia mare, adecă pentru Moldova dzice. Așe va dzice: voloh, pentru romanii carii au lăcuit în părțile Valahiii mari înțelége.

Al doile Canon iaste, că unde să va pomeni din istoric latin Valahia sau vlah, pentru Valahie mică, adecă pentru Țara Muntenească înțelége.

Al triilea canon iaste, că noi pănă acmu, urmând istoricilor vechi, țărâle amândoaă supt numele Dachiii cuprindém, care num>er<e de acmu lăsindu-l, unde vom pomeni Valahia, pentru amândoaă țărâle vom înțelége, iară când vom vrea să pomenim pentru vreo parte, atuncea cu deosăbit nume, precum trebuința istoriii va pofti, Volohia mare sau Volohia mică vom dzice.

Al patrulea canon iaste, înainte prin multă vréme de ani, la istoricii grecești și ellinești, pentru Dachia sau Valahia, cevași a să pomeni neaflând, mai cu de-adins dzice, pentru lucrurile carile s-au făcut prinpregiurul Valahiii, din carele macar că istoricii tac, însă starea și traiul romanilor în Valahia să înțălége, după pravila canoanelor, carele am dat întăi, că tăcérea în istorii, precum nu pune, așé nu rădică lucrul.

Al cincilea canon iaste că de să va pomeni din istoric ellinesc Valahia, iară nu Moldo-Vlahia sau Uggro-Vlahia, iaste prepus pentru o parte, au pentru toată Valahia, va să înțăleagă? Și atuncea cititoriul să socotească pentru lucrul ce să povestéște, spre care parte mai aproape

cade; deci spre carea va fi mai aproape, pentru aceia să să înțăliagă, adecă precum pomenéște Nichifor Grigoras (caută mai pre larg mai pre urmă), precum craiul sirbăsc au luat pe fata a domnului de Vlahia; trebuie a să înțelége că pe fata domnului muntenesc au luat, căci muntenii sint mai aproape de sirbi sau precum va vrea cititoriul să giudece că din lucru ca acesta al istoriii, primejdiia minciunii nu să aduce, ce greșala să face numai în num>er<e.

---

[1] Marțelin și Zonaras, Cartea 14, Cap. 2

[2] Calviz, în *Hronologhie* la acesta an. Patavie, în *Sămăluirea vremilor,* Partea 1, Cartea 7

[3] Hronograful slovenesc, Glav. 129

[4] Létopisețul slovenesc pentru multe neamuri a slovénilor, Cartea 1

[5] Gluverie, *Întrudučeré în gheografie de Dachiia*, Cap. 18

Cartea a șéșea - carea arată traiul romanilor în Valahia de la Anastasie pănă la Roman, ficiorul lui Constantin împărat. Așijderea arată năpădzile bulgarilor și descălecatul țărâi și crăiii leșești și precum, pre acéstea vremi, nu numai Volohia, ce încă și Crâmul au fost tot supt stăpânirea împărățiii Răzsăritului. Așijderea arată aședzarea ungurilor pe apa Tisei.

Capul I. Dovedéște-să traiul romanilor în Volohia de la năpada bulgarilor pănă la Iustinian împărat

Pre la anul lui Anastasie al 14-lea, a împărățiii lui, bolgarii întrând în Pannonie (precum la anul 504 am pomenit) și luând și cetatea Sirmiul, Theodoric Veronianul, vădzind că bolgarii mai cu dé-dins cu îndemnăturile lui Anastasie împărat vor să între mai înlăuntrurile împărățiii Apusului, au socotit aceasta să fie de

nerăbdat și îndată trimițind oaste asupra lor cu hatmanul Petza, carele cu mare nărocire asupra bolgarilor și a ghepidilor (carii cu bolgarii să însoțisă) au avut războiu și pre domnii amânduror în războiu i-au omorât și de ciia parte a Pannoniii despre Sirmion (carea astădzi iaste Sclavonia) mai denainte supt stăpânirea împărățiii Răzsăritului fiind supt stăpânirea Apusului au luat-o, împreună și cetatea Sirmiul cuprindzind.

Într-acestași an, Anastasie împărat, pentru ca să poată opri năbușirea varvarilor de supt Țarigrad (scrie Zonoras, Cartea 14, Cap. 4[1]); că de scump nevrând să dea liafă slujitorilor, au poroncit de au tras zidĭ din Marea Neagră până la cetatea Silivriii în Marea Albă, a căruia zidĭ fărmături și până astădzi să cunosc pre alocurea.

La anul 505, Anastasie împăratul asupra persilor cu izbândă războiu având și pace cu dânșii făcând, fără năroc i-au mărs împotriva lui Mundon, domnul ghetilor, carele întrasă în împărățiia lui până la Machedonia și Thessalia; deci și împotriva acestora, vădzind că cu fierul nu-i va putea spori, i-au domolit cu argintul și cu darea de multă sumă de bani i-au scos dintr-acélé părți.

Pre acéstea vrémi, din istoricul pomenit și din Theofanis înțelégem, precum multă parte a Schithiii, cu domnul lor Vitalian, la credința lui Hristos să să fie întors și legătură de confederație cu împărățiia Răzsăritului să fie făcut; de vréme ce, la anul 512, Anastasie împăratul, scornindu-să cântarea trisaghion, au vrut să adaogă și aceasta: “Cela ce ai pătimit pentru noi”, și așé pătimirea lui Hristos vrea să o dea și dumnedzăirii, pentru care lucru mare tulburare între năroade făcându-să, pravoslavnicii au îndemnat pe Vitalian ca cu arme să rătuiască orthodoxia.

El, încă la anul 514, sculându-să, au supus Thrachia și Misia și, luând cu sine călărimea oștii romănești, au purces spre Țarigrad, mărturisind precum merge asupra ereticilor Evtihian, pentru să scutiască orthodocsiia.

Această <po>véste noi am adus-o pentru ca doaă lucruri dintr-însa să cunoaștem. Unul iaste că unde se numără Schithia cu Misia și cu Thrachia ni să pare să fie greșală numele Schithiii în locul Dachiii puindu-să; că Schithié acmu era subt stăpânirea hunilor și împărățiia romanilor în Schithia ceva parte nu avea. Ce această socotială mai curat să cunoaște din céle ce mai gios același istoric aduce; că Vitalian, după ce au vinit cu ai săi și cu mai

mulți de 60 000 de romani, pănă supt Țarigrad, apoi Anastasie împăratul cu giuruință și măgulituri l-au făcut de s-au întors înapoi după 8 dzile, pentru carele, mai pre urmă simțind și oprindusă în Misia, au apucat acolo cetatea Odisul și pre Chiril, hatmanul oștilor, au omorât.

Așijderea pre Ipatie, alt hatman, l-au prins viu și ca la 65 000 din oastea lui Anastasie împărat au omorât, precum scrie Gheorghie Chedrin: în anul 23 a împărățiii lui Anastasie Vitalian schithul să fie omorât pe Chiril hatmanul oștilor și să fie cuprins tiranéște Thrachia, Schithia (supt acesta nume poate fi și Dachia) și Misia și aducând cu sine multe năroade de huni și bulgari, multe cetăți să fie luat; și cu prada pănă supt zidiurile Țarigradului să fie agiuns.

La anul 515, Vitalian au fost gătit vase pre mare să margă din doaă părți să încungiure pe Anastasie în Țarigrad, ce Marin voievodul lui Anastasie, luând cu sine pe Proclu mathematicul, carele, făcând cu meșterșug niște oglinde de aramă, cu radzele soarelui au aprins toate corăbiile lui Vitalian pre mare. Vitalian, pentru pierderea corăbiilor mai mult înfocându-să, mai cu mare vrăjmășie au purces cu alalte oști despre uscat asupra Țarigradului.[2]

Ce senatul, vădzind răzsipa ce vine asupra

împărățiii, au stătut la mijloc de au făcut pace, cu aceaste condiții: pentru ca orthodoxii în izgnanie trimiși să să întoarcă la locurile lor (între carii era și Machedonie, patriarhul Țarigradului) și sinod icumenic să să strîngă, în carele erésea evtihiianilor (a cărora cap și scutitoriu singur împăratul Anastasie era) să giudece. Ce Anastasie, precum era toate primejdiile obiciuit cu bani a răscumpăra, multă summă de bani lui Vitalian dând, cu dânsul s-au împăcat și încă și maghistru tuturor oștilor deodată l-au făcut; pănă adecă s-au încetat și s-au [po]tolit gâlcevile între gloate.

Apoi și pe Vitalian din cinste l-au scădzut, și sinodul, carele de frică să giuruisă să facă, n-au făcut; deci dară de pre rămânérea acestui Vitalian la Țarigrad, aiavea iaste, că numele Schithiii rău să pune între Misia și Thrachia.

Ce poate fi Vitalian de neam schith fiind și în hotarăle mai aproape de Dachia varvarii lui légea creștiniască priimind, scriitorii au amestecat nume[le] Dachiii sau a Volohiii (precum bolgarii atuncea îi dzicea) cu Schithia; precum și alții mulți mai pre urmă istorici, toate locurile peste Dunăre spre Crivăț, supt numele Schithiii le cuprind, carii la locul lor să vor pomeni. Ce Anastasie împăratul, în erésa sa rămâind, macar că pre urmă căindu-să cerea

iertăciune de la năroade.

Ce Dumnădzău, vrând aiavea să-l cérte în ceasta lume și arătându-isă un om gróznic ținind în mână un izvod, i-au dzis: „Pentru necredința ta, Dumnădzău 14 ani ț-au șters din tabla vieții și așéși să știi că, curund, de fulger vii pieri”.

Anastasie cu meșterșugul lui Procul mathematicullui, de urgié lui Dumnădzău vrând să scape, au poroncit, nebunul, cu meșterșug mathematicesc să-i facă o casă, prin carea să nu poată străbate fulgerul! Ce în zădar; că leat 518, în 17 a lui april, sau precum alții vor, în 9 a lui iulie, de fulger au pierit; după ce au împărățit ani 27, luni 3, ș-au trăit 80 sau, precum alții dzic, 88 de ani.

Iar în locul lui slujitorii au rădicat la împărăție pre Iustin Thracul. Acesta au împărățit ani 9, dzile 23; și la leat 527, obrintindu-i-să un picior ce avea de săgeată rănit, în caléndele lui avgust au murit. În vrémile acestuia, ceva vrédnic de însămnat pentru părțile Volohiii, la istorici însămnat n-am putut afla. În locul lui au stătut Iustinian la împărăție, avgust în 33 dzile întracelași an.

Capul II. Dovedéștesă traiul romanilor în Volohia de la Iustinian pănă la Iustin

Iustinian atâta de vestit iaste în toată lumea istoricească, cât pentru dânsul destul iaste singur numele lui Iustinian a pomeni; iară din toate laudele lui mai vestite îi sint zidirile ceale multe și minunate de cetăți, orașe, poduri, mănăstiri și bisearici, între carele una, Besérica Sfintei Sofiii destulă iaste, pentru mierarea a toată lumea, că nici întăi ca aceasta (de beserica lui Solomon cevași nu dzicem) s-au zidit, nici după dânsa, alta pănă acmu s-au vădzut, iară mai cu de-adins pentru cetățile carele unile răsipite fiind li-au tocmit, iară altele și din pajiște au rădicat pe îmbe marginile Dunării în Dachia, în Misia și așéși și în Schithie, pre amănuntul în Capul ce urmadză le vom arăta.

După zidiri, îi sint biruințele asupra tuturor varvarilor, în Italia și Africa, și în Persia, carele au dobândit prin vestitul hatman Velisarie și prin Narsitis hadânbul, decât Velisarie numai cu părțile bărbătești mai gios, iară nu cu vitejiia.

Velisarii mai lăudat cu atâta, că, pentru cinstea curățiii și cu contenirea, hadâmb să făcusă, pentru carele scrie Procopie că în viiața lui altă muiare fără cât pre a sa n-au cunoscut; și în față a muieri frumoase nici au căutat. Ce aceastea noi altora lăsindu-le, la lucrul nostru să ne întoarcem.

Chedrinos istoricul, la sămnul 148, în Viața lui Iustinian, pentru suppunerea unilor supt împărăție, scrie așé: “În cel dintăi, dzice, an a împărățiii lui Iustinian, Variza, crăiasa hunilor, armele ș-au împreunat cu a romanilor, dzic să fie avut 100 000 de huni supt stăpânirea sa. Într-același an și Gorda, crăișorul hunilor, carile lăcuia aproape de Vosfor (pre unde iaste acmu Azacul) s-au datu-să romanilor și s-au făcut și creștin. Acesta făcuse legământ precum și romanilor cu credință va fi cetatea Vosforul (dzic unii aceasta să fie Azacul) va pădzi, și dajdea cea de boi, carea era obiciuită, în toți anii să dea, la împărăție va trimite. (*Vosforos* ellinéște va să dzică *aducătoare de boi*, pentru carea tâlcuiește Chedrinos pentru acéia cetatea să fie chemat Vosfor, căci lăcuitorii de acolo, în loc de bani, era legați să dea în toți anii boi.)

Crăișorul dară acesta, cu multe daruri și cum să cade cinstit de la împăratul fiind dăruit, s-au întors acaseș, unde spuind frăține-său, lui Moagheras, de cinstea și de darurile carele au avut de la dărniciia împăratului și precum s-au făcut și creștin, îndată au sfărmat și au ars toți bodzii hunilor, pentru carea lucru mâniindu-să hunii au rădicat cap asupra lui și zugrumându-l au pus în locul lui craiu pe frate-său Moagheras; așijderea și pe tribunul Dalmațiii (carile acolo păziia), împreună cu toată oastea ce avea pe

lângă dânsul, au omorât.

De aceasta înțelegând împăratul Iustinian, îndată au orânduit pe Ioan consulul, ficiorul lui Rufini patrichiul carele, pre lângă alalte oști, luând încă și de a schithilor multă oaste într-agiutoriu, au purces împotriva lor.

Așijderea pre uscat au trimis pe Godila, hatmanul oștilor, carile ținea de la Ulissopolis pănă la Gadurion. Hunii luând véste de vinirea oștilor asupra lor, înspămîntându-să au cădzut la rugămente de pace și așé tocmindu-să pacea, de ciia romanii fără nici o grijă la Bosfor au stăpânit.” Aceastea Gheorghie Chedrin.

Iară Procopie Chesarianul, *De războiul gotthilor*, Carté 3, Cap. 19, dzice precum Iustinian împărat să fie adus ca la 200 000 de huni, ce le dzicea coturgutii, cu muieri cu copii cu tot și să-i fie pus în Thrachia; însă pre vremile acestuia împărat, precum din scriitori putem cunoaște că părțile Volohiii rău s-au tulburat și cu prădzile varvarilor printr-însa tare s-au strămutat.

Și întăi, că la anul 530, bolgarii, carii mai de mult să fie trecut spre Pannonia am pomenit, cu ghetii iarăși împreunându-să, au început a prăda în Illiria și în Greția; ce Mundom, voievodul lui Iustinian împărat, asupra lor

mărgând, macar că i-au bătut și mulți din varvari au pierit, însă înapoi peste Dunăre sau într-altă parte să-i goniască și din hotarăle împărățiii de tot afară să-i scoață nu s-au putut. Ce aceștea pre acolo tare lipindu-să, după dânșii și alte a lor săminții s-au pornit și cu vrăjmășii cu multul mai aspre și mai cumplite decât a gotthilor și a hunilor, locurile părților Volohiii au răzsipit ș-au strămutat.

Iustinian împăratul toate puterile oștilor spre Italia și spre Africa, cu hatmanul Velisarie și cu Narsitis trimițind și părțile dincoace puțin și mai nemică scutindu-să și ales la anul 550, Gotila, domnul gotthilor, Roma încungiurând și după mult războiu au și dobândit-o.

Pentru a căriia răzcumpărare Velisarie cu toate oștile spre Italia întindzind, slavii (sau precum îi număsc <sclavii>) după bolgari pornindu-să cu mulțimea mare spre Volohie s-au pornit și în cale toate sfărmând prădând, Dunărea trecut și oricine și au înainte le ieșiia, fără nici o alégere, de tot omorâia și pre cei mai mulți, cu multe féliuri de moarte, pănă atuncea în părțile romanilor neștiută, îi căzniia, adecă ascuțind pari de-a lungul, pen trup le bătea și așé înțăpați, în pământ îi înfingea (caută de unde mai pre urmă sérachinénii pildă luând și pănă astădzi turcii prin ședzut pănă în cap țapa

pătrundzind, a înțăpa s-au deprins).

Gheorghie Chedrinos arată precum această năbușire să să fie tâmplat la 31 de ani a împărățiii lui Iustinian; hunii, dzice, carii și sthlavini să chiamă, au năbușit în Thrachia și mulțime de oameni au omorât și încă și pe diregătoriul aceii țări au prins. Și de cutremurul pământului, fiind pre une locuri răzsipit zidiul carele făcusă Anastasie împărat, aflând loc deșchis au întrat în lontru. Și toate supt putérea lor au supus până la Dripea și la Nimfea și la satul lui Hristos.

Ricțiolus (această năbușire a sclavilor cu doi ani mai înainte însămneadză, adecă la anul 548). Într-acest an, fundamenturile crăiii leșești s-au început, pentru carea în Capul ce urmadză vom dzice.

La anul 551, Ghermanos voievodul, carele împotriva sclavinilor era trimis, în gătirea purcesului murind; și toată gătirea aceaia strâcându-să, sclavinii de aciia fără de nici o grijă toată Machedonia și Greția au prădat, până adecă Ioan hatmanul cu altă oaste s-au gătit; și împotriva lor s-au trimis.

Ce până la gătirea oștii, sclavinii acmu după ce au ars și au jăcuit Greția și Machedoniia s-au întors spre Thrachia și până supt Țarigrad au

vinit; toate supt sabie și supt foc puind, hatmanul Ioan întâi de supt Țarigrad pănă la Adrianopolis i-au gonit, iară acolo sclavonii de bătaie apucându-să, asupra romanilor viind, fură biruți. Această pradă s-au făcut și la al doilea an.

Capul III. Dovedéște-să traiul romanilor în Volohia cu multe argumenturi

Macar că Iustinian stând la împărăție, multă tulburare, prădzi și călcăturile varvarilor, carele dzisem, în țărâle împărățiii lor necontenite era, cu carile și statul Dachiii nu puțin scădzut și din câteva părți pișcat de varvari era, căci o parte din Dachia singur împăratul unnilor o didease; o parte, alții în silă apucasă.

Însă toată supt stăpânirea varvarilor să nu fie cădzut, a vremilor acelora curat istoric Procopie Chesarineanul[3] curat ne arată. A căruia cuvinte oricâte pentru Dachie, în vremile lui Iustinian s-au tâmplat, toate aicea pre rând de față le vom pune. Întâi dară, *De războiul gotthilor*, Carté 3, Cap. 14. „Turnul, dzice, carele de céia parte de Dunăre odânăoară Traian împărat îl făcusă, cu câțva ani mai înainte fiind stricat de varvari, sta deșert, pre acesta și altele de prinpregiurul lui, Iustinian împărat, ca pre niște locuri ce era de moșiia și de stăpânirea

româniască, li-au giuruit antilor și sclavinilor; însă cu această tocmală, pentru ca să stea împotriva hunilor carii adése prăda în împărățiia romanilor, varvarii au priimit tocmala acéia, însă și ei au cerșut de la împăratul să le dea pe Hilvurie, maghistrul oștilor, să le fie cap.”

Aicea care turn să fie fost acel turn făcut odânăoară de Traian împărat și în ce parte a Dachiii chiar a cunoaște nu putem; însă altul nu poate fi fără numai tot acesta carile astădzi Severinul să cheamă, căci la acest loc Traian să fie zidit cetate, în Capul ce urmadză-i pentru zidirile lui Iustinan vom arăta, însă oriunde peste Dunăre s-a înțelége să fie fost, noaă dovadă ne iaste că Iustinian: *Pro jure veteri, quo ad Romanos pertinebat*, adecă: căci din moșie véche era de locurile împărățiii, îl făgăduia acelor varvari, și cu alte locuri de penpregiur să li-l dea, și ei să stea împotriva hunilor.

Așijderea iarăși acesta istoric într-acela loc, puțin mai gios, cu deșchisă cuvinte arată precum Iustinian împărat au dezbătut toată Dachia de la gotthi. Cuvintele istoricului sint acestea: „Ghepidii, dzice, carii mai denainte ținea cetatea Sirmiul și toată Dachia, Iustinian împărat după ce au scos acea țară din mânule gotthilor, iară ghepidii pe romanii carii era lăcuitori de moșie i-au luat în robie și de ciia

nepărăsit purcedea cu prădzile în împărăție, pentru care lucru și împăratul n-au vrut să le mai dea liafa carea li să da mai denainte (iară acei ghepidi să fie început a sluji cu liafă împărățiii de pe vrémea lui Marțian, scrie Iornand, în Istoria vandalilor, Carté 3; iară Marțelin dzice că de pe vrémea lui Zenon să să fie tâmplat). Ce pentru ca să le puie piiadecă, au dat longobardilor în Pannonia cetatea Norion și alte locuri mai cu tărie și multă summă de bani li-au dăruit; carii lăsind locurile pre carile lăcuia mai denainte au trecut peste Dunăre în ceaia parte și s-au așédzat aproape de ghepidi."

Iară ghepidii (precum acela Procopie mărturiséște, Cartea 2, De războiul gotthilor) ținea locurile pre lângă Singhedin și pre lângă Sirmiu, între Dunăré, și peste Dunăre.

Aceastași mărturiséște Iornand, *Pentru vandali*, Carté 3[4]: „Eu, dzice, Dachia cea véche chem carea acmu o știu toți că o țin ghepidii, care țară iaste dimpotriva Misiii peste Dunăre, și cu munții ca cu o cunună iaste încinsă, și aré numai doaă locuri de întrat într-însa și unul să chiamă Bonfos, iară altul Thabas. Această țară a Dachiii de acei véchi numită acmu, precum dzidem, să chiamă Ghepidia."

Din hotărârea carea fac acești scriitori pentru

locurile carile au fost țiind odată ghepidii în Dachia să cunoaște c-au fost peste Dunăre de la Sirmium în sus pănă la Singhidin și toată Transilvania, căriia noi îi dzicem Ardialul. Iară alalte părți a Dachiii, adecă Dachia măluroasă, și Dachia muntoasă, pre unde iaste acmu Țara Muntenească, și a Moldovei, supt Iustinian împărat să fie fost tot subt stăpânirea împărățiii romanilor.

Așijderea dintr-același istoric Procopie cunoaștem că Iustinian, dezbătând de la varvari Dachia, o parte dintr-însa cu cetatea Singhidinul, să fie dat erulilor. Dzice dară el într-același Cap: Împăratul câteva locuri din Dachia au dat erulilor, pe lângă Singhidin, unde și acmu trăiesc, din carii unii s-au scris și în izvodul ośténilor romani și s-au numit federati, adecă în credință luați.

Pre lângă acéstea alte doveade, și mai tari și mai fără prepus ne aduce același Procopie, în Carte și Capul pomenit, puțin mai gios, că longobardii, după ce s-au mutat peste Dunăre lângă ghepidi, precum mai sus am pomenit, îndată s-au apucat de gâlceavă cu ghepidii, ceștea să-i goniască de pe unde ședea, ciia să nu-și dea locurile.

Ce longobardii, fiind supt protecțíé împărățiii, au trimis la împăratul Iustinian rugându-să să le

dea agiutoriu împotriva erulilor. Viind dară la împăratul solii, carii trimisése longobardii, într-acesta chip să fie grăit: „Aceasta socoteaște, o, împărate, că mai denainte vréme, când gotthii avea Dachia supt dajde (adecă pe vrémea după pieirea lui Valens, precum noi acolo am arătat), ghepidii șidea de ceaia parte de Dunăre (adecă despre Panonia), unde mai demult cu toții la un loc lăcuia; pre atuncea atâta frică trăgea de gotthi, cât macar o dată Dunărea să treacă nu îndrăzniia, și părțile carile peste Dunăre, macar că împărățiia le avea ca cum ar fi fost lepădate; însă ei mai înlontru să între frica gotthilor îi opriia; iară după ce au vădzut c-ați gonit **din toată Dachia** pe gotthi și sinteți împiedecați cu alte războaie (adecă războaiele ce să făcea în Italia asupra vandalilor), au îndrăznit spurcații aceștea petiutinderea a călca în hotarăle voastre, Sirmiul au cuprins, o, împărate! și pe romani îți trag în robie și încă să laudă, precum toată Dachia au dobândit.” Solii dară longobardilor acéstea.

Iară solii ghepidilor (căci și ei fată înaintea împăratului să pârâie), pentru ca să arate pe solii longobardilor minciunoși, și precum ei nu să laudă că țin Dachia, ce numai Sirmiul cu o parte din Dachia, într-acesta chip cuvintele longobardilor întorcea: „Acmu, dzice, o, împărate! fiind războiul între noi început și

singuri cunoscându-și neputința și slăbiciunea de ce au început, căindu-să și la voi alergând, silesc, ca împotriva a toată dreptatea, pentru dânșii romanii asupra noastră războiu să înceapă; și aduc pricină furii aceștia pentru Sirmium și pentru alte une locuri de a Dachiii. Dară încă atâte cetăți și atâtea provinții mai sint supt stăpânirea voastră câte trebuie să cercați și alte năroade să puneți întrînsele să lăcuiască."

Pentru părțile dară Dachiii despre Pannonia așé chiar arătând, precum puțină parte a Dachiii varvarii ghepidii să fie fost țiind.

Apoi, întorcându-să spre Schithia despre Marea Neagră, hotarăle împărățiii așé pune. „Vosforul, dzice (carele iaste Azacul), cetatea, cu câțva ani mai denainte (precum la cel dintăiu an a împărățiii lui Iustinian din Chedrinos am arătat) supt stăpânirea împărățiii romanilor au vinit. De la cetate Vosforului pănă la cetatea Hersonul (acesta-i în Crâm, căriia îi dzic turcii Curșuilu), carea stă în marginile mării și încă mai demult romanilor era supusă, tot locul între acéste doaă cetăți îl lăcuiesc hunii (acește-s hunii a cărora împărătească Variza și alt crăișor ce scrie Chedrinos că sau fost și botedzat, s-au dat supt oblastiia împărățiii), iar de la cetatea Hersonul (dzice Procopie, acoleși, puțin mai gios) pănă la gura Dunării iaste cale de 10

dzile, care locuri tot varvarii (hunii adecă aciia) le țin. Deci de acolo încoace pe apa Dunării, carea din munții cheltilor izvorește și ștergând marginile Italiii prin Dachia, Illiriia și Thrachia cură".ά παντα μέχρι Βοξάντιον των Ρομάιων βασιλέως τονχάνει όντα. Adecă: Toate locurile acélea supt oblastiia împărățiii romanilor sint.

Acéstea dară mărturii pentru Dachia noastră, pre acéstea vremi ne dau istoricii vremilor sale; decât carile nu putem cunoaște, ce ar trebui mai chiar și mai curat a să înțăleage, precum Dachia, ales cea măluroasă și muntoasă, adecă Țara Româniască și a Moldovei (căci Ardialul numai ghepidii l-au fost cuprins) supt Iusti[ni]an împărat, subt oblastiia împărățiii romanilor au fost și încă peste hotarăle ei și pănă la Azac au fost țiind.

Însă pentru mai bună și mai tare adeverință, iată, vom aduce, ca din izvod, toate cetățile și turnurile carile Iustinian împărat sau din véchi li-au tocmit, sau de iznoavă li-au făcut în părțile Dachiii noastre, de unde fietecine cât de împotrivnic să poată macar și peste voia lui giudeca, că de vréme ce supt Iustinian au fost atâtea de multe cetăți cu romani lăcuite și de la împărăție păzite, iată că de năbușala lui Attila și a altor varvari, carii au urmat după dânsul, pustie n-au rămas, precum s-au greșit și

Neculai Costin logofătul, urmând niște istorici poate-fi leșești, a cărora nume de-abiia să pot însămna între alții a lumii istorici.

Capul IV. Arată-să cetățile carile Iustinian au tocmit sau de iznoavă au făcut în părțile Dachiii

Același istoric Procopie Chesariianul, Carté 4, Pentru zidirile lui Iustinian; odânăoară, dzice, împărații romanilor pretiutinderea pre marginile Dunării multe cetăți, orașe și cetățui, unele din driapta, altele din stânga, au zidit, cu carile năbușirile varvarilor opria.

Apoi întracéiași Carte, Cap. 5: cetățile și orașele carile în Dachia au tocmit Iustinian ș-au făcut din temelie, într-acesta chip pomenéște: „Pre lângă Dachia, dzice, cură Dunărea, carea din partea den a stânga încépe a despărți pre varvari, iară den a driapta țin romanii Dachia carea Ριπήσιαν, adecă măluroasă o chiamă (căci ρίπα lătineaște să înțăleage malul <sau țărmurile apii, adecă în Dachia de pe țărmurii Dunării>) fost-au odânăoară zidit Singhidon (acestuia unii dzic Semendrea, iară alții împotrivă, dzic să fie Seghedinul; alții așijderea Vidinul) și Octavum, carile-i cu opt mile mai gios de Sighidon. Înainte de la acéstea au fost cetatea Viminachium; și așéși în malul Dunării

cetățile Pincul, Cupul și Novele; iar împotriva Novelor de céia parte au fost Literata (căriia mai prostéște îi dzic Lederatul). De la aceaste, și mai înainte urmadză castelele (adecă cetățui mai mici): Cantavazates, Smornes, Campses, Tanata, Zerne și Duchepratul; și alte multe mai mănunte a cărora nume dzice Procopie că le tréce cu condeiul; însă pre toate pre acéstea Iustinian împăratul să le fie tocmit și rădicat, scrie.

După acéstea, dzice, urmadză cetatea pre carea o chiamă Capul Boului, făcută de Traian Avgustul (de pre această cetate socotim, țara Moldovei să fie luat stema sa Capul Boului). De aciia iaste orașul cel vechiu ce să chiamă Zanes, iar de la Zanes nu departe iaste cetățuia căriia îi iaste numele Pontes (adecă Podurile). Și de unde să fie luat această cetățuie numele de să chiamă Podurile, iarăși Procopie, într-același loc arată. Traian, dzice, avgustul, neputând suferi și nu după cinstea împărățiii a fi socotind, ca hotar să aibă împărățiia romanilor (vrând adecă împărățiia romanilor să nu să închidză cu hotară) și să să hotărască cu apa Dunării, pentru aceasta au păzit de au împreunat malurile Dunării cu pod. Fost-au, dzice, arhitectul (adecă mai marele meșterilor) acestui lucru, Apollodor Damaschineanul. Atuncéși au pus Traian doaă cetățui într-

amândoaă țărmurile apei, din carele una, carea era de céia parte (adecă despre Misia), au numit-o Theodora, iară alta, carea era în țărmurile Dachiii au chemat-o Pontes, adecă Podurile, luând nume de pe lucrul ce făcusă, iară alte cetăți, carile sint de la același Traian, însă mai pre urmă făcute, sint Marepirgul, Suniana, Armata, Timena, Thodoropolis, Stisipirgul și Alicanipirgul.

Așijderea orașul ce să dzice Adacfas (adecă la ape) Pirgonovorile, Lacopirgul și cetățuia Dorticum. Așijderea turnul ce să chiamă Iudeul și Pirgul înalt; orașul Gomves și cetățile Oris Pas, Longhiniana și Ponte Sercum.

Acéstea sint cetățile <dzice același Procopie> carile singur Traian în Dachia li-au făcut, Iustinian li-au prefăcut și cu oșténi romani, pe vrémile lui, pentru paza împărățiii li-au întărit.

Însă trebuie cu aceasta a să ști că Procopie nu numără toate cetățile carile au făcut Traian și cu romani li-au împlut în Dachia, ce numai célea carile Iustinian li-au tocmit, fiind de vréme și de varvari stricate, pentru carile caută la Bonfin, decada 1, unde cu Ulpia Traiana, multe alte a Dachiii cetăți vii afla numărate, din carile și noi unile mai denainte am pomenit.

Deosăbi de acésté cetăți, multe încă altele

pomenește Procopie în Misia, în Pannonia, în Illiria și așéși pănă la Schithia, de Iustinian făcute și tocmite. Ce alalte necăutând la treaba noastră, aicea vom arăta une cetăți mai vestite carile au tocmit și cu slujitori li-au întărit Iustinian, în Misia și în Schithia, pentru ca unile cu altele să să poată păzi și la vréme de nevoie a să agiutori.

În Misia dară, dzice într-aceaiași Carte, Cap. 7, în țărmurile Dunării, trei cetăți de-a rândul sint: Saltopirgul, Dorostolus (aceasta-i Dristorul) și Sichidava; de ciia iaste cetățuia Cusoris și cetățuia Palmatis și cetățuile Adina și Tiliscon.

După acéstea mai adaoge Procopie cetățuile carele au tocmit Iustinian așéși în Schithia de romanii cei de demult descălecate și sălășluite. Întăi cetățuia, carea pre vrémea lui Iustinian s-au fost chemând Sfântul Chiril, iară mai denainte a fost cetatea véche, carea s-au fost chemând Ulmiton, carea câtăva vréme mai denainte fiind apucată de varvarii sclavéni, își făcusă într-însa lăcaș de tălhușag, apoi părăsind-o de tot s-au fost răzsipit; cât numai de pre nume s-au fost cunoscând; pre aceasta Iustinian așéși din temelie au zidit-o și cu acesta chip părțile acélea de prăzile slovénilor păzite și fără grijă li-au făcut.”

Lângă acesta aproape stă vestită cetatea

Ivida (aceasta au luat nume de pe lacul ce-i dzicem acmu noi Vidovul; carea sau Cetatea Albă iaste sau alta mai aproape de lac cu acesta nume; însă noi ce din istorici a dosluși n-am putut, socoteala la cititori lăsăm).

„Peste aceasta iaste cetățuia Eghistul; și în marginea Schithiii cetatea Almirin (Almirin ellinéște să înțăleage sărături sau săsărie), cum dzic turcii Tuzla, carea poate să fie Tuzla carea astădzi iaste în Crâm.” Și acéstea sint cetățile cari dintr-acest istoric cunoaștem, că pre vréme lui Iustinian au fost în Dachia și prin țărâle Dachiii vecine, tocmite, grijite și cu oaste romăniască întărite; de pre carele putem cunoaște, fără prepus, cum Dachia pe aceasta vréme, supt oblastiia romanilor au fost și cu romani lăcuită.

Capul V. Arată-să pricina descălecăturii crăiii leșești din neamul slovénilor

Calvizie și Petavie ascuțiți a annilor istoricești sămăluitori, din istoriia leșască culég, precum pe vrémile lui Iustinian la anul pomenit, adecă 551, Leh sclavonul, locurile Poloniii, adecă a țărâi leșești, să fie cuprins. Iară cuprinderea acelui pământ, hronicul slovenesc așé o povésteaște: „sclavenii, dzice, carii la Dunăre ședzusă, cădzind romanii asupra lor și

multe nevoi și asuprele făcându-le, ei s-au sculat de acolo; deci unii din slovéni s-au dus și s-au aședzat pe apa Vislii și s-au numit polane” (poloni), adecă cum le dzicem noi léși, ce întăi de pre numele mai marelui lor Leh.

150 de ani au stătut crăiia supt acel nume Leh; iară apoi, la alții s-au dzis poloni sau polane sau poliachi, de pre câmpie numele ducând, căci spre locurile la câmpi s-au fost întins. Ce de aceasta a lungi lăsind, la cuvântul ce ne trebuie să vinim.

Din tâmplarea vrémilor și consensul istoricilor curat se cunoaște că sclavénii, sau cum acmu le dzic sclavunii, după ce au ieșit după bolgari, ș-au vinit în părțile hotarălor împărățiii romanilor, o parte să fie trecut Dunărea, la Misia și la Thrachia, iară o parte să fiă rămas pe Volohia și pre alte locuri, pre marginea Dunării; precum arată și Procopie, Pentru zidirile lui Iustinian, Carté 5, că sclavinii de multă vréme au fost apucat cetatea Ulmiton și ș-au fost făcut loc de tălhușag, pre carii apoi gonindu-i romanii de acolo, și întărind cetatea au făcut fără grijă părțile acélea, apoi romanii (cărora ei anume volohi le dzic), să fie vinit asupra lor și să-i fie gonit de la Dunăre, pănă i-au trecut la apa Vislii, unde s-au aședzat.

Acești romani, alții nu pot să fie fără numai

aciiași carii în Volohia lăcuia, căci nici un istoric nu aflăm să pomenească precum Iustinian au trimis altă oaste și să fie gonit din Volohia sau din Dachia (precum îi dzicea mai denainte) pre sclavuni; ce câte războaie au avut hatmanii lui Iustinian, tot cu sclavunii cei peste Dunăre trecuți au avut (pentru carii noi am dzis), de unde chiar să cunoaște că volohii pentru carii pomenéște istoriia sclavénilor, alții n-au putut fi fără numai romanii cii de loc, carii au cădzut asupra sclavunilor, cei ce-au fost rămas la Dunăre despre părțile Dachiii.

Nici puțină dovadă iaste acestuia lucru, că hronicul moldovenésc cel vechiu pomenéște[5] de niște rusi ce-au fost lăcuind la Suceavă și la Baie, mai denainte de vinirea lui Dragoș Vod' de la Ardeal; care rusi încă alții nu pot fi fără numai rămășița acelor slovéni de romanii din Volohia goniți, cu carii, prin multă vréme, romanii în Volohia trăind, multe cuvinte slovenești în limba sa au amestecat, precum și acmu să améstecă.

Așijderea acei slovéni ce au rămas atuncea, precum nu stăpâ<ni>tori ce suppuși-podani romanilor să fie rămas, să dovedéște că și astădzi boierimea țărâi de sus mai mulți mojici *podani* ruși au decât de alte neamuri. Ce pentru *podanii* Moldovei având noi deosăbit dzis, în

Descripția Moldovei, aicea mai mult nu avem a dzice, fără cât numai acéstea pre scurt pomenim, pentru ca să să adeverească că sclovunii de pe marginile Dunării, de romanii în Volohia trăitori au fost goniți, iară nu altă oaste româniască să fie fost, că de ar fi fost ar fi poménit istoricii, precum au pomenit pentru oștile și războaiele carile s-au tâmplat cu sclavii cei piste Dunăre trecuți. Așijderea să adeverim precum macar că istoricii elinești și lătinești pentru statul Volohiii, pe vrémile vinirii sclavonilor, mai mult nu pomenésc decât carile noi în céle trecute am arătat; însă sclavonii cei goniți de volohi de la Dunăre și de nevoia carea au pățit de la dânșii, în letopisețile sale, nepomenit n-au trecut, cu carea neclătită și nebiruită dovadă iaste precum romanii din Volohia, macar că de la împărăție puțin agiutoriu a avea ar fi putut, căci, precum am dzis, toate oștile împărățiii era cu Velisarie în Italia, asupra vandalilor și a gotthilor.

Însă ei singuri nu numai de varvarii ce le cădzusă asupră s-au putut feri, ce încă îndatăș biruindu-i, de pre locurile sale i-au gonit, și așéși nici pre la marginile hotarălor loc dându-le, tocma pănă la Visla i-au gonit;[6] ce acéstea toate încă mai tare s-or dovédi în cursul Hronicului înainte, carile la locul său să vor aduce.

După acéstea Iustinian, leat 565, noiembrie 13, au murit, după ce au împărățit ani 38, luni 3, sau, cum alții numără, luni 7, dzile 10. în locul lui urmând Iustin Coropalat, născut din sora lui Iustinian, de moșie thrac.

Capul VI. Dovedéște-să traiul romanilor în Volohia de la Iustin pănă la Mavrichie

Iustin au fost nepot de frată lui Iustinian, și în boieriia ce să cheamă curopalat, adecă purtătoriu de grija curții, poate să să înțăliagă ca postelnicul cel mare în țara Moldovii. Stătut-au la împărăție la anul pomenit.[7]

Ce în 12 ani ce au împărățit, cevași de pomenit spre părțile noastre nu aflăm, mai vârtos, că pe aceasté vrémi împărățiia romanilor 2 boale gréle avea: una era slabă și boln[ăv]icioasă firea lui Iustin carile, mai mult boliac fiind, de-abiia de să arăta vreodată la nărod, cu carea pricină răii dirégătorii împărățiii rău puterile împărățiii slăbiia;[8] alta că Artaban, împăratul persilor, nime împotrivă ieșindu-i, cum îi era voia așé prăpădiia și sfărma toate țărâle Răzsăritului; cât și zidiurile Antiohiii la pământ liau pus, și mulțime de romani în robie au dus.

În vrémea acestuia împărat, precum din istoriile arăpești culégem, leat 570, născutu-s-

au puiul viperii, părintele minciunii, fiiul întunérecului, împelițat chipul diavolului, silța satanii, gura tartarului, ucigașul sufletelor, vrăjmașul adevărului, ocara lumii, cinstea musulmanilor, psevdoprofitul Muhammed, carile din suflarea și șópta satanii au scornit légea și carte Curanului, cădzut-au din pântecile mânesa în luna carea să cheamă arăpéște rabie a doua, în 12, carea după socoteala lunilor noaă obiciuite cade în 5 a lui mai, în dziua a doa a săptămânii, adecă luni.[9]

Iară Iustin împăratul au murit la anul 578, octomvrie în 5 dzile, după ce alesése singur în locul său să fie împărat Tiverie Anichie Constantin. Tiverie încă au împărățit ani 4 și, cu mijlocul lui Mavrichie hatmanul (carile mai apoi au stătut împărat), mari biruință au avut asupra persilor și toate cetățile câte apucasă au întors.

Iară leat 582, tâmplându-i-să boală, din niște tidve ce mâncasă, au murit, avgust 14; și singur în 10 a lui avgust pe Mavrichie hatmanul îl făcusă chesari, și în 13 a lui avgust ș-au dat pe fiică-sa, pe Constantina, după dânsul, puindu-l avgust.

Iară în vrémile acestui împărat spre părțile Crivățului, ceva lucrat la scriitori nu aflăm.

Însă nu putem a tréce cu condeiul a pomeni

din Zonaras, Carté 14, Cap. 11 și în 12, carele scrie, precum Hagan, voievodul avarilor, au cerșut de la împăratul Tiverie pentru ca să-i facă feredeaie, carii împăratul trimițându-i, el au silit pe meșteri să-i facă pod peste Dunăre, pentru ca făr' grijă să poată tréce apa.

Apoi, luând cetatea Sirmiul și alte cetăți a Illiriii supuind, au cerșut de la împăratul să-i mai adaogă 80.000 de galbeni cătră 20.000 ce lua mai înainte.[10] Ce aceasta a lor mândrie, după ce au stătut Mavrichie la împărăție, li-au ieșit pe nas, precum îndată vom arăta.[11]

Capul VII. Dovedéște traiul romanilor în Volohia, supt Mavrichie și Hagan, domnul avarilor

Mavrichie, vestitul în hătmănie și încă mai vestit în împărăție după nărocite războaie și biruință, carile au avut asupra persilor și asupra lui Hagan, domnul avarilor, carile și pănă la Țarigrad vinisă și multă răutate împărățiii adusése.

Apoi leat 594, trimis-au pe hatmanul Priscus asupra slovénilor, carii era în Thrachia, mare omor într-înșii făcând, i-au scos din toată Thrachia (carii mai pre urmă au trecut în Ghermania, precum Sabellicus mărturiséște).

Ce nici cu atâta lăsindu-să, la al doilea an, i-au gonit și peste Dunăre, și multă dobândă luând de la dânșii, au trimis la împăratul Mavrichie;[12] iară el au mărs la iernatic cu toate oștile peste Dunăre, pentru ca mai tare să păzască acele țări de jacurile varvarilor.

Aicea ce mai deșchisă dovadă trebuie pentru dovada traiului romanilor în Volohia, că macar că istoricii anume nu pomenesc pentru Volohia sau Dachia, ce numai ce dzic c-au rămas cu oștile pentru paza țărâlor peste Dunăre, însă aiavea iaste că nici locurile pustii au stătut să păzască, nici în locuri fără oameni și fără lăcuitori ar fi avut unde ierna, nici în părțile Pannoniii să fie iernat, să poate înțăleage, căci Pannonia acmu de mult era în mânule bolgarilor; iară cea mai mare parte o ținea Haganul cu avarii săi; carile precum din Theofil Samocatis cunoaștem, și pe sclavoni îi avea supt ascultarea sa, dei stăpâniia și cu dânșii corăbii pe apa Savei făcea; de unde aiavea iaste că Priscus peste Dunăre, nu aiurea, ce în Volohia au fost iernat.

Așijderea din pomenitul istoric mare dovadă avem că, pre vremile lui Mavrichie, nu numai Dachia ce încă și Schithia (spre părțile carile acmu crâménii și bugegénii trăiesc), supt stăpânirea împărățiii au fost; și hatman acelor

părți Baduarie, istoricul anume însămneadză; iară oștile au stătut tot peste Dunăre 6 ani, precum mai gios să va arăta.

Capul VIII. Aceastași să dovedéște supt acestaș împărat

La anul 597, scriu istoriile mestecate, precum Priscus hatmanul, cu îndesăturile unor nepriiatini ai săi, cădzusă în oarecare prepus de vicleșug la împăratul, de care lucru Mavrichie la Țarigrad chemându-l, au trimis în locul lui pe un Petăr, ce acesta, în vânătoare cu calul, denaintea unui gligan fugind, s-au lovit cu piciorul de o truchină de copaciu și frângându-și piciorul, de grijea oștii puțin și mai nemică purta, de carea audzind împăratul, iară au trimis pe Priscus peste Dunăre la oști; ce pănă a mérge Priscus la oști, slovénii audzind că hatmanii din oaste lipsesc și nici o orânduială între dânșii iaste, apoi pre ascuns, și Hagan voie și îndemnare dându-le, la anul pomenit, cu mare năvală în Thrachia au întrat și precum li-au fost voia au prădat-o.

Ce sosind Priscus cu oști, nu numai căci că sclavii s-au tras înapoi, ce încă peste Dunăre cu oștile trecând, cale de patru dzile, în hotarăle avarilor au întrat, pentru carea trimițind Hagan la dânsul soli, lau întrebat ce ar căuta pre locurile

lui. Priscus i-au răspuns precum altă nu cearcă, fără numai vânat.

Aceasta Hagan stricarea păcii înțelegând, la anul 599, oștile strângându-și, au întrat în Dalmația; ce trimițind Priscus o samă de oști pentru ca să ia véste mai bine, dându-le nărocul mână, fără veste pre prădătorii lui Hagan lovind, au scos plianul cât apucasă.

Hagan, la anul al doilé, încă mai mare gătire făcând, au întrat în Thrachia și în Misia. Romanii cu multe bătăi mai iușoare biruiți fiind, Mavrichie într-atâta spaimă vinisă, cât să ispitiia să lasă Țarigradul și să fugă; ce apoi soli de pace trimițind, s-au tocmit cu giuruință de 40 000 de galbeni de aur să dea pe an; într-acesta chip atuncea Mavrichie, cu bani, vrémea și nevoia cumpărând.

Leat 601: Comentiol, hatmanul oștilor Misiii, și Priscus, hatmanul cel mare la Dunăre, toate oștile la un loc împreunând, pentru ca să-și spéle rușinea carea în anul trecut pățisă, fără știrea și poronca împăratului au trecut Dunărea asupra varvarilor; de care înțelegând Hagan, mai în grabă au trimis doi ficiori ai lui cu o samă de oști și așéși în malul Dunării războiu dându-și, fură varvarii biruiți, pre loc 4 000 morți cădzind.

A doa dzi, altă oaste proaspătă împotrivă ieșindu-le, i-au bătut și pe aciia, din carii au pierit 9 000. A trie dzi, singur Hagan cu toate oștile sosind, gróznic războiu s-au făcut, ce cu vârtutea hatmanului Priscus, boțind pe varvari în balta ce era acolo, ca la 14 000 împreună cu trii ficiori a lui Hagan, înecați au pierit. Hagan cu mare primejdie la apa Tisii au scăpat, unde iarăși războiu de iznoavă tocmind, hatmanul, încă după izbândă, s-au luat cu oștile în urma lui Hagan și la Tisa agiungându-l, iarăși războiu vrăjmaș ș-au dat; ce și acolo varvarii acéiași pĕpară au mâncat.

De ciia Priscus sfârșitul biruinții a pune vrând, o samă de oști, ca la 4 000, au orânduit să triacă, mai pe sus, apa Tisii; carii, după poroncă făcând , au întrat în satele ghepidilor (aceștia încă lăcuia peste Tisa, între Dunăre, supt stăpânirea lui Hagan) și mai mulți de 30 000 omorând, cu nărocire, iar au trecut apa înapoi la Priscus.

Iară Hagan nicicum atâté bătăi în samă băgând, de iznoavă pe apa Tisii oștile ș-au cules și sau de tot să piară, sau să izbândiască, de războiu s-au apucat. Ce vitejiia hatmanului și a romanilor și această vrăjmășie călcând, varvarii cea de pre urmă prăpădenie au luat, că fără număr de mulți au pierit și în apă s-au

înecat; iară vii prinși au fost avari 3 000, de alți varvari amestecați 6 200 și sclavoni 8 000.

A lucrurilor supt împărățiia lui Iraclie tâmplate, scriitoriu Theofilactos Samocatis, frumoasă și împreună și vârtoasă mărturie ne aduce, precum avarii, sclavonii, ghepidii și alte neamuri varvare, de carile s-au pomenit[13], toate mai sus de Volohia să fie lăcuit și în părțile țărâi ungurești de sus să să fie răvărsat.

Scrie dară pomenitul istoric „precum Petăr, hatmanul lui Mavrichie, trimis fiind pentru paza peste Dunăre și sosind la cetățuia Palastolon chemată, acolo au audzit, precum varvarii cu voievodul Apsihon s-au fost strângând de ceaia parte de Dunăre, împotriva catarractelor (acéstea sint pragurile Dunării); deci sirguind într-acolo s-au apucat cu voievodul lui Hagan a vorovi pentru pace. Ce Apsihon s-au vădzut de condițiile păcii a să depărta, de vréme ce siliia să ia catarractele de la romani și așé să să facă pace; care lucru neputându-se face, de iznoavă s-au înnoit sfada între Hagan și între împărăție.”

Socotiască acmu oricine ar fi într-altă socoteală împrotivnică, că de vréme ce ca[ta]ractele Dunării au fost în stăpânirea împărățiii romanilor și de acolo pănă la Schithia, precum mai sus am pomenit, ce socotială

împotrivnică mai poate încăpea precum Volohia noastră cu romanii săi n-au fost sălășluită? Și precum și Misia și Thrachia era cu oștile românești plină, căci și pentru ce n-ar fi fost și Dachia?

Ce pentru căci cu pomenirea anume să tréce (macar că socoteala nicicum nu lasă), poate încă prepus să rămâie; ce va videa înainte cititoriul nostru, că precum aicea suppunem, așé să va și dovédi, că precum alte neamuri pre acestea vrémi în Volohié să fie lăcuit, scriitorii nu pomenesc, așé mai pre urmă anume, în locurile lor să fie trăit, îi arată și după canonul adevărului, din povestirea celor mai de pre urmă, tăcérea celor dintăi dovedesc căci nu pentru căci acolo lăcuitori n-au fost, ce pentru căci pricină nu li s-au dat (căci în Volohia într-acestora vrémi războaie n-au fost), n-au scris, să cercăm dară înainte.

Capul IX. Aceastași să dovedéște de la acestași împărat pănă la Foca, ce-i dzic Tirannul

În cursul anilor 602, Mavrichie au scris poroncă la Petăr voievodul, pentru ca apropiindu-să iarna să să rădice cu oștile, și întrând în părțile sclavonilor, mai bine să să hrăniască slujitorii din pământul nepriiatinilor

decât din provințiile împărătești; ce acest iernatic socotind oastea că le va fi cu greu și cu primejdie poronca împăratului, să asculte n-au vrut. Împăratul poronca la Petăr îndoind și întreind îi silie numai să între la iernatic asupra nepriiatinilor. Oastea împotrivă stând și rugămintea ce tri[mi]sése la împăratul nicicum trecându-li-să, cu toții au rădicat cap și îndată au strigat să le fie împărat Foca sutașul (care apoi s-au numit Tirannul). Foca încă de demult una ca aceasta pândind, îndată s-au pornit cu toată oastea spre Țarigrad.

Mavrichie, vădzind că asupra a toată oastea n-are nici o facere, au fugit din Țarigrad la Halchedon. Foca întrând în Țarigrad în anul pomenit în luna lui noiemvrie senatul și patriarhul Ioan l-au priimit împărat și a triia dzi l-au și coronat.

Ce drépte și necunoscute giudéțele lui Dumnădzău, vrând dezrădăcinarea nu numai a împărățiii ce și a toată familiia lui Mavrichie, ce face? În coronațíe împăratului făcându-să giocuri și donanmale prin cetate, după cum era obicéiul, și înglotindu-să mai mult nărod pe uliță, Foca au trimis să-i potoliască; nărodul au început a dzice că Foca obicéile cetății nu știe, și așé să nu facă, că Mavrichie încă iaste viu.

Foca, audzind acéste cuvinte, îndată au

trimis și au dus pe Mavrichie de la Halchedon (Halchedonul era unde acmu iaste satul căruia îi dzic turcii Cadichioi, împotriva Vizantiii, peste Boaz) și întăi înainté ochilor lui i-au omorât trei ficiori, apoi și pe dânsul, în 27 a lui noiemvrie. Cu mare răbdare, împotriva a atâté tirănii au stătut Mavrichie, nici alt cuvânt din gura lui s-au audzit, fără numai: **Drept ești, Doamne, și dreptu-i giudețul tău**.[14]

Încă mamca, care ținea un cucon de țiță, ascundzind cuconul împăratului au fost dând pre al său.

Ce Mavrichie, nesuferind să omoară altul în locul fiiului său, au descoperit singur precum acela copil nu iaste al său, ce a mamcăi. Împărățit-au Mavrichie ani 20, luni 3.

Foca precum tirănéște la împărăție întrase, așé tirănéște au purtat-o 8 ani. În vremile lui, ceva în părțile noastre clătit nu aflăm.

Iară la anul de la Domnul Hristos 610, senatul și tot nărodul, nemaiputând sufferi tirăniile lui și vădzind că blăstă[mă]țiia lui toată împărățiia cade la răzsipă (căci și persii acmu Ierusalimul, Eghiptul și Alexandria luasă și pănă la Halchedon vinisă), s-au sfătuit, ș-au chemat într-agiutoriu pre Iraclie cel bătrân,

guvernatorul Africăi.[15]

El, nevrând singur să vie, au trimis cu vase pre fiiul său Ieraclie, care, sosind la Țarigrad în luna lui octomvrie, în limanul dinlontru au prins pre Foca.[16] După ce l-au prins, întăi l-au îmbrăcat în haine mojicești, apoi i-au tăiat mânule și picioarele și părțile bărbătești și de ciia și capul; iară stârvul aruncându-l afară, slujitorii l-au ars în foc. Ș-au stătut la împărăție Ieraclie, ficiorul lui Ieraclie [Mavrichie?], încoronându-să împărat într-același an, în luna lui iulie.

Capul X. Dovedéște-să traiul romanilor în Volohia de la Iraclie pănă la fiiul său Constantin

Când au stătut Iraclie la împărăție, puterile împărățiii cu tiraniile și nedumnădzăirea Focăi, atâta de stropșite și de oșténii cei vechi și de ispravă atâta de sărăcite era, cât, precum mărturiséște Zonoras, Iraclie făcând căutare, de-abiia au aflat numai doi slujitori din cei ce făcusă Mavrichie; cu care pricină persii despre Asia, tătarâi despre Evropa, multe și nesuferite călcături făcusă în hotarăle împărățiii. Cu carile macar

că scriitorii anume nu pomenesc, iaste a să

cunoaște că și părțile peste Dunăre fără mare tulburare de neodihnă să nu fie fost.

Acéstea din vrémile Focăi clătite și ijdărâte amestecături și slăbănogite puteri, Iraclie a le tocmi și a le întări, cu tot dé-dinsul nevoință puind, întăi au așédzat lucrurile despre Evropa: pacea cu Hagan, domnul avarilor, făcând.

Apoi, în anul împărățiii sale al 12[-lea], carile iaste de la mântuirea lumii 622 ani, clătindu-să, cu oștile din Țarigrad, asupra lui Hosroie, au trecut la Asia; ce întăi cu multă rugămente de la persi pace poftind, Hosroe (acesta neam de împărați persești la Hronicul persesc Mirhondi să cheamă Hușrev) i-au răspuns, precum într-alt chip, cu dâns pace nu poate să facă, fără numai de va tăgădui pre Răstignitul a fi Dumnădzău și să să închine soarelui, cui se închină și el.

Acest féliu de trufașă și spurcată pace credincios sufletul lui Iraclie neputând priimi, toată nedejdea în mila lui Dumnădzău și a Precuratei Ficioarei puind, cu rugămente (macar că cu multul mai slab era în puteri), însă fără nici o îndoință au purces asupra lui. Și întăi lovind și stricând oastea persască, carea era trimisă înainte-i, cu Sarvar hatmanul.

Apoi, la al doilé an, leat 624, cu singur Hosroe lovindu-să, tare l-au bătut, cât de-abiia

el cu puținei oameni au scăpat.

Hosrois, după ce au pierdut războiul și vădzind că Iraclie cu mare biruință purcede înainte, el au trimis soli la bolgari, la slavoni și la Hagan, domnul avarilor, îndemnându-i ca și ei să să scoale împotriva lui Iraclie și mărgând să încungiure Țarigradul și arătându-le precum pre lesne îl vor izbândi, de vréme ce toate oștile romanilor sint trecute la Asia; cătră aceasta multe daruri trimițindu-le, mai multe le giuruia. Ce Iraclie, ca un bun chivernisitori, oștile în trei bulucuri împărțind, o parte au trimis la Țarigrad, o parte au dat supt comanda frăține-seu, lui Theodor, iară o parte au ținut cu sine.

Aceasta cu bună inimă priimind hunii (precum le dzice Zonora, Carté 14, Cap. 16) sau avarii (precum le dzice Gheorghie Chedrin, la semnul 177), luând cu sine pe sclavini și pe ghepidi, fără veste au întrat în Thrachia și nicăiuri oprindu-să, din toate părțile au încungiurat Țarigradul; ce sau cu vredniciia hatmanului lui Von (precum va Zonora), sau cu agiutoriul Precuratei Ficioare de la Vlaherna (precum va Chedrinos), carea în chip de împărătează foarte frumoasă împodobită cu mulțime de alte féte tinere și aiave din mănăstire afară ieșind și pre lângă șamțurile cetății primblându-să, varvarii au socotit precum

într-adevăr iaste împărăteasa și așé dând năvală să o apuce, cu nevădzută putére, atâta s-au tulburat și s-au amestecat, cât ei înde ii nespusă moarte și prăpădire ș-au făcut, din carii puțini cu domnul lor [scăpând] cu fuga au scăpat. Într-această a Țarigradului încungiurare, dzic să să fie făcut rugile Acathistul.

Avut-au Iraclie și turci la Asia cu leafă aduși, ca la 40 000, carii întâi multă stricare au făcut persilor; apoi, viclenind pe Iraclie, în vrémea războiului l-au părăsit și s-au dus de unde vinisă, adecă de la Marea Caspiii, peste Munții Cavcasului.

Ce Iraclie și aceasta în samă ne[bă]gând, tot au întrat încă mai înlontru în împărățiia persilor. Leat 626, iarăși ș-au dat războiu cu Razatis, hatmanul persilor. Stătut-au războiul din răvărsatul zorilor pănă la 9 ceasuri de dzi, și iară persii fură biruiți.

Și pănă la leat 628 nu numai cât toate țărâle și cetățile, carile persii apucase, au răscumpărat, ce încă și scaunul persilor au dobândit. Minune, scrie Chedrinos, de dzice, precum numai din fierile, carile Hosrois avea prin livédzi pentru privală, închisă, să să fie săturat toată oastea cât au ședzut acolo.

Așé Iraclie 6 ani din Persie n-au mai ieșit, în

toate părțile biruind și izbândind; pănă s-au tâmplat moarte lui Hosroi, în locul a căruia stând la împărăție Sirois, s-au plecat la rugăminte de pace.

Iraclie încă sătul de biruință, aședzind hotarăle împărățiii toate, precum au fost mai denainte și luând și Sfânta Cruce, pre care Domnul s-au răstignit (căci când luase persii Ierusalimul o robis[ă]), au făcut cu persii pace și cu mare pohvală s-au întors la Țarigrad.

După atâté laude de biruință și de creștinătate ce avea Iraclie, mai pre urmă rău s-au ocărât la bătrânéță, în erésa manothelitilor cădzind și pre alți pravoslavnici către această nebunie silind; și așé urgiia lui Dumnădzău asupră-și și a toată împărățiia pornind, el cu grea boală de idropică au murit, leat 641, mart (sau cum va Calvizie) mai 11, după ce-au împărățit ani 30, luni 10 (sau cum va Patavie: luni 4, dzile 6; sau cum însămneadză Ricțiol, în Hronicul mare, luni 5, dzile 8).[17]

Iară împărățiia de la vrémile lui înainte, cu spurcată descăliia lui Muhammed psevdoprofitului și mai mult cu vitéze armele lui și următorilor lui, tare au început a se struncina și din toate părțile a să scutura, cât de ciia serachénii și păgâ<nă>taté lor cu neîncetat pas

tot înainte au păşit, <pănă> a sosit lucrul la mişeliia şi mizeriia carea acmu cu toţii o plâng şi de să va mai întoarce vreodată plânsul acesta în râs şi bucurie, unul Dumnădzău ştie, carele în mâna sa au închis cunoştinţa vrémilor şi a anilor.

Deci Iraclie, fiind la vârstă de 66 de ani, murind, au rămas la împărăţie fiiu-sĕu Constantin.

Capul XI. Aceastaşi să arată de la Constantin, fiiul lui Iraclie, pănă la Constantin Pogonat

Constantin, după ce au stătut la împărăţie, mai mult de patru luni n-au trăit, căci întrând în vrajbă cu maştihă-sa Martina, dzic unii să-l fie otrăvit.

După ce au murit Constantin, au apucat împărăţié Martina, cu fiiul său Iraclion, ce şi aceasta nu mult au îndelungat plata ce i s-au cădzut, că după 6 luni senatul, înţelegând că ea să fie otrăvit pe Constantin, au prins-o şi, täindu-i limba, au trimis-o la izgnanie.

Aşijderea lui Iraclion i-au tăiat nasul şi l-au băgat în mănăstire şi au rădicat la împărăţie pe Constans, ficiorul lui Constantin, nepotul lui

Iraclie, leat 642, în luna lui fevruarie. Acesta Constantin ca la 27 de ani au împărățit.[18]

În toată vrémea împărățiii lui, ceva să să fi lucrat în părțile despre Crivăț, lucru de însămnat nu pomenesc, căci serachénii, supt halifélele lui Muhammed, la Asia tare întărindu-să, multe locuri și cetăți ale împărățiii romanilor cuprindzind (căci acmu și Ierusalimul luase), pentru acéia toate lucrurile céle mai gréle într-acolo să purta.

Fără numai dintre scriitori pomenéște Chedrinos, Cap. 189, precum leat 657 „Constans împăratul au mărs cu oaste asupra sclavinilor și cu nărocire izbândind, multă pradă au scos din țara lor"; de unde macar că nu cu aiavea dovadă ce de credzut iaste că biruință având împăratul asupra varvarilor, părțile Volohiii în pace să fie trăit.

Iară cititoriul[ui] nostru, puțin îngăduitoriu fiind, îi giuruim că în cursul Hronicului înainte îi vom dovedi că pre acestea vrémi pre carile istoricii nepomenite le trec și pentru părțile Volohiii tac, alții li-au pomenit și precum pre locurile sale să fie fost trăitori romanii din Volohia arată.

Iară Constans împăratul, leat 668, iulie 15, fu ucis în feredeu, lovindu-l un Andrei, ficiorul unui

Troilo, cu tasul cel ce să spăla în cap, în cetatea Siracusii, unde pre atuncea să afla.

După moarté împăratului, oșténii, pentru ca să nu fie fără împărat, au rădicat pe un Mizizie (de neamul lui arman fiind) la împărăție, în carile altă vrednicie nu era, fără numai căci era prea frumos la față și la stat.

Ce Constantin, fiiul [lui] Constans, audzind de moarté părintelui său și de împărăție, precum Mizizie (sau cum alții îi dzic Mizentie) tirănéște au apucat-o, s-au sculat cu donoimaoa de la Țarigrad și mărgând la Sichilie, acoloș și pe tiran au omorât și toată împărățiia Apusului așédzind și oasele tătâne-său purtând, s-au întors la Țarigrad; fiind fără barbă când s-au dus, iar la întors viind era cu barbă lăsată; pentru acéia iau dzis Pogonattos, adecă bărbos.

Perit-au Constans în anul pomenit, iulie 15, după ce au împărățit ani 27, sau, precum socotéște hronicul cel mare, ani 25, luni 6, dzile 5.

Capul XII. Arată-să Volohia supt Constantin Pogonat, apucată de bolgari, însă nu mult ținută

Pănă la al dzeacelé an a împărățiii acestui împărat, carile iaste de la naștérea Ficioarei 678, istoricii sint dați a scrie războaiele și nevoile carile trăgea împărăția cu vrăjmaș și păgân neamul a serachinénilor.

Iară la anul pomenit, condeiul și în parté Evropii întindzindu-și, scriu precum „bolgarii, <carii> de pe apa Volgăi numele își trag, despre părțile Crivățului și despre locurile Mării Négre, în Thrachia au năpădit și oastea carea împăratul împotriva lor trimisése au biruit. Ce împăratul, fiind dat după grijea lucrurilor besericești și fiind să strângă sinod, i-au căutat să cadză cu dânșii la pace, giuruindu-le și dare pre an."

La al doilé an, iarăși aciia bolgari trecând Dunărea și vrând acmu să să așeadză cu totul în Bernis, împăratul iarăși au trimis oaste asupra lor;[19] ce tot cel de an năroc au aflat romanii, căci hatmanii țiind pre bolgari în samă de nemică și ei acmu apucând locurile céle tari, prin munți, fără multă nevoie au biruit pe oastea împăratului; pentru carea împăratul iarăși cădzind cu dânșii la pace, s-au aședzat lucrul; însă după plăcerea bolgarilor.

Iară după ce s-au aședzat lucrurile despre parté bolgarilor, s-au mutat oștenirea spre Asia,

împotriva serachénilor, carii nu numai multe țări și cetăți luasă de la împărăție, ce încă și Țarigradul 7 ani încungiurat l-au ținut; ce mai pre urmă, cu aiavea agiutoriul Precuratei Ficioarii, atâta au supus pe serachéni, cât s-au legat să dea pe an 365 000 de galbeni: 50 de suflete oameni și 50 cai chioheiléni; și cu acesta mijloc au făcut pace în 30 de ani.

Supt acesta împărat istoricii grecești în istorié Țarigradului, ca cum ar pune ténchiul, pentru numele Dachiii a pomeni, pănă la împărăția lui Vasilie Bolgarocton tac; apoi iarăși, supt numele vlahilor, de romanii din Dachia încep a pomeni.

Însă din istoricul Zonoras putem cunoaște că pe acéstea vremi niamul bolgarilor spre acéstea părți întărindu-să, nu numai să fie stropșit, ce încă și cuprins țărâle împărățiii, precum dincoace așé și dincolo de Dunăre.

Aceștei dară tâmplări, istorié Zonoras, Carté 14, Cap. 21, așé o scrie. Βουλγάροι τάζ Ρωμαϊχάζ χώραζ τάζ πέραυ τοϋ Ιστρυ. Adecă: „Bolgarii, dzice, în țărâle românești, céle de peste Dunăre, răvărsați, pustiind; împăratul (Constantin) s-au gătit și pe mare și pe uscat să le iasă înainte, și așé, cu mare dunaima de corăbii purcegând pre Maré Neagră, au întrat cu oastea în sus pe Dunăre.

De această a împăratului gătire înspăimântându-să, varvarii s-au tras într-un loc tare, carele cu pământ și cu ape era încungiurat și acolo ședea. Într-acea vréme lovind pre împăratul grea dureare de picioare și lăsind numai pe hatmanii săi cu oștile, el au trecut în ’ceastă parte la Misămvriia, pentru ca să-și facă liacuri la feredée.

După despărțirea împăratului de oaste, au întrat în oaste o frică și o spaimă ca aceaia, cât de nime goniți fugiia carile încătro putea. Varvarii aceasta vădzind, îmbărbătându-să, cu mare îndrăzneală s-au luat din dos a-i goni; pre mulți omorând și numai puțini prindzind, și așé apoi și Dunărea după dânșii trecând, ș-au aședzat șétrele în pământul romanilor; nici de ciia s-au mai părăsit, totdeauna țărâle românești a pustii; pentru carea au căutat împăratului, cu dânșii să facă pace și cu mare ocară împărățiii s-au legat încă și dare pre an să le dea. După această tâmplare de ciia lucrurile în pace au stătut, pănă în săvârșirea lui Constantin.”

Cu această povéste arată Zonora, precum de ciia s-au curmat pomenirea la istorici pentru țărâle românești τάζ τοϋ πέραυ τοϋ Ιστρυ, acelor de peste Dunăre, adecă a Dachiii măluroasă și muntoasă, căci cea Mediterrania, adecă

Ardialul, încă de demult ghepidii o apucasă, precum noi la Viața lui Iustinian am arătat. Așé varvarii aceștea, cuprinzind țărâle românești, precum dincoace așé dincolo de Dunăre au dat pricină numele cel vechiu a romanilor să se schimbe în a volohilor, după limba adecă slovenească, precum ei chema pe romani.

Stând dară bulgărimea pe acestea țări, poate să cunoaște că și romanii din Dachia de agiutoriul împărătesc părăsiți și neapărați rămâind, le va fi căutat într-un chip a-și tocmi lucrurile cu varvarii și cu deosăbită respublică cu dânșii și cu alți vecini de penpregiur a să chivernisi; mai vârtos (căci precum din cursul hronologhiii putem cunoaște) că acești bolgari, nu mulți ani în Dachia să fie zăbăvit, ce, trecând la Misia și la Illiria, pre acolo s-au aședzat, precum mai gios vom arăta și, precum videm și pănă astădzi, pre acolo lăcuiesc; iară nu despre Dachia.

Ce istoricii grecești, precum am dzis, macar că pe vrémea acestui împărat își curmă voroava pentru romanii din Dachia, însă dintr-alți istorici puțin înainte, va afla cititoriul, precum acéiași romani pre locurile lor trăind, publică deosăbită să-și fie legat, macar că pănă la vrémile lui Isachie Comneno Anghel, tot de trupul împărățiii Țarigradului să ținea; iară supt acela împărat,

de ciia așéși de tot s-au deosăbit, precum rândul istoriii curat va arăta în Viața lui Alexii A[n]ghel.

După ce au împăcat Constantin toate părțile ș-au făcut și săborul a toată lumea, carele să numără al șésele, la anul 685, în luna lui septemvrie, au murit; în indictionul <al> 14: după ce împărățisă 17 ani încheiați, lăsind la împărăție pre fiiul său Iustinian.

Capul XIII. Aceastași să arată de la Iustinian pănă la Leontie

Scriu Istoriile amestecate, precum Iustinian[20] la anul 686 au rădicat oaste asupra bolgarilor și a sclavonilor și multă pradă și stricăciune li-au făcut; ce apoi întorcându-să curând fără pază și fără grijă, iarăși l-au agiuns bolgarii și ș-au scos toată prada.

După aceaia pace <cu> bolgarii, cu sclavonii făcând și oștii, carea din sclavoni, ca la 30 000 cu liafă scrisése, bizuindu-să, au stricat pacea cu serachénii și, leat 691, s-au sculat asupra lor.

Serachénii, nici o gătire de oaste având, cu mare plecăciune au cădzut la împăratul rugându-să, precum voia îi va fi, așé legământ de pace între dânșii să facă. Ce împăratul păcii

nici cu un chip loc nevrând să dea, s-au agiuns serachénii cu slovénii giuruindu-le să le dea atâțé bani câți de la împăratul să ia, să tocmisă.

Slovénii o samă luând de la serachéni ban<ii> giuruiți, acasă întorcându-să și mare tulburare în oastea lui Iustinian făcând, într-acea vréme serachénii i-au dat năvală și îndată îl și biruiră.

Împăratul încă vădzind ce-au pățit, cu vicleșugul sclavonilor ce fugisă, mâniindu-să au poroncit de au omorât pe toți pe alalți sclavoni carii mai rămăsése în tabără.

Zonora, Carté 14, Cap. 22[21], scriind mai pre larg pentru această oaste bulgărească, carea au viclenit pe Iustinian, carile s-au poreclit Rinotmitos (ca cum am dzice *cârnul*), stricând legământul carele avea cu bolgarii și nepriimind să le mai dea darea pe an, s-au sculat cu oaste asupra lor și tare biruindu-i, mulțime de robi au prins, din carii alegând triidzăci de mii mai de frunte și mai tineri, au făcut legheoane, adecă polcuri, noaă Καί λαόκ έκάλεσεκ άυτούζ περιοΰσιου și l-au numit nărod agonisit.

Iară leat 694, Iustinian, precum își era la minte iușor și mai mult strâcătoriu împărățiii decât tocmitori, pentru niște mici și de nemică pricini, pre toți lăcuitorii Țarigradului urgiia

puindu-și, au poroncit lui Stefan, păzitoriul cetății, ca aflând vréme, fără nici o milă și frică lui Dumnădzău, să omoare pe toți țarigrădénii, anume arătându-i să înceapă de la Calinic patriarhul până la cel mai prost om și nici pre unul viu să nu lasă. De această a împăratului nedumnădzăuire luând știre țarigrădénii, au cădzut cu toții la Leontie (pre carile atuncea îl orânduisă să margă cu dunaimaoa la Greția), rugându-l să să întoarcă cu oastea să-i mântuiască din fără vină moartea, carea împăratul li-au poroncit.

Leontie, încă după rugămentea lor făcând, fără véste să întoarce și, prindzind pe Iustinian, i-au tăiat nasul și l-au trimis la Hersonnisos (acesta-i Crâmul) în *izgnanie*; iară el, cu voia tuturor, au stătut la împărăție. Iustinian au împărățit ani aproape de 9; la *izgnanie* ani aproape de 10.

Capul XIV. Aceastași să arată, de la Leontie până la a doa împărăție a lui Iustinian

Leontie, în anul pomenit, după ce au stătut împărat, i-au vinit știre precum serachénii la Africa au luat vestită cetatea Carthaghinea.

Deci trimițind oastea pentru ca să scoață cetatea din mâna varvarilor, ce oastea trimisă

nepurtându-să cum să cade, mai mult au pierdut decât au dobândit; pentru carea cu rușine ca acéia la împăratul a să întoarce temându-să, pre un Apsimar Tiverie dintre dânșii au rădicat împărat și, întorcându-să la Țarigrad și prindzind pe Leontie, i-au tăiat nasul, precum și el făcusă lui Iustinian, și l-au băgat într-o mănăstire la Dalmația.

Pentru anul aceștii tâmplări, însămnătorii anilor nu să tocmăsc, căci Patavie scrie, precum să să fie tâmplat leat 698; Calviz va la anul 697; Rițeolul, în hronicul mare, această povéste o pune la anul 696, giudecata adevărului la cititoriu rămâne; iară noi socoteala lui Patavie[22] dintr-altele tot mai curată am socotit-o.

Nu vom tréce cu pomenirea că, pre această vréme, leat 700, Krac, cel dintâi a polonilor domn, au zidit cetatea pre carea de pre numele său a numit-o Kracov.

Iară leat 702, Iustinian împăratul (pentru carile am pomenit, precum Leontie, tăindu-i nasul, l-au fost trimis în *izgnanie* la Crâm), scăpând de acolo au fugit la Haganul, domnul cazarilor(Calviz, în hronicul mare, sau precum alții îl număsc a lazilor; Patavie, Carté 8, Parté I, Cap. 3: avarilor); carele întâi cu mare cinsté

priimindu-l și pre fiică-sa Theodora au dat după dânsul. Ce apoi Apsimar împăratul, cu multe daruri și cu mai multe giuruință agiungând la Hagan, era numai să-l dea pre mâna neprietinului. De care lucru luând véste Iustinian, au fugit la Tirvelin, domnul bolgarilor, carile, cu bună inimă priimindu-l, îndată s-au sculat cu multă oaste și au mărs asupra lui Apsimar la Țarigrad; și, leat 703, Iustinian au vinit cu agiutorul bolgarilor și au încungiurat Țarigradul, și după 3 dzile, aflând loc pe unde întră apa în cetate, fără veste au izbândit cetatea și prindzind pre Apsimar și pe frate-său Iraclie (alții dzic și pe Leontie), mult pe uliță și la ipodrom (acesta-i astădzi Atmeidian) târândui, apoi cu mulți alalți i-au tot spândzurat pe zăbrélele cetății. Ș-au stătut Iustinian de iznoavă împărat, după cum socotéște Patavie, la întratul anului 705.

De ciia Iustinian, cu multe daruri pre bulgari încărcând, i-au slobodzit acasă. Împărățit-au Apsimar, după socoteala lui Patavie, ani 7.

Iustinian apoi, stricând pacea cu bolgarii, și, pentru binile ce-i făcusă, nemulțămitoriu arătându-să, leat 706, s-au sculat cu oaste pe Marea Negră și mărgând au lovit la Anhelo. Ce lovindu-l bolgarii precum nu să gândiia, de-abiia cu puținei au scăpat, înapoi la Țarigrad

viind.

Capul XV. Dovedéștesă traiul romanilor în Volohia de pe stăpânirea Crâmului

Pomeniții bolgari și sclavoni, macar că peste Dunăre în Misia și în Thrachia tare piciorul își înfipsése și neam tare și vrăjmași ca acesta, între împărățiia Țarigradului și între Volohia noastră, macar că ca un zidĭ de aramă la mijloc să pusése și pre lăcuitorii în Volohia romani de la alalt al împărățiii trup de tot îl deosăbise, însă stăpânirea carea împărățiia romanilor aveau în Crâm și pe marginile Mării Négre despre Crivăț și despre Volohia. Tare argument iaste că romanii în Volohia și supt tulburarea bolgarilor neclătiți să fie rămas, căci istoricii cu toții într-un glas numai o dată pomenesc, supt Constantin Pogonat, precum bolgarii s-au tras deodată înapoi (precum am pomenit la Cap. X a aceștii cărți) și la anul iarăși trecând Dunărea, de ciia înapoi să să fie mai întors, istoricii nu pomenesc; nici alt neam pre acéia vréme asupra volohilor să mai fie vinit, arată.

Deci macar că Volohia în trécerea bolgarilor multă pagubă și pustietate va fi pățit, însă pentru ce mai pre urmă o să fie lăsat, nici o pricină nu să véde; că toată călcarea și răutatea acelor bolgari, precum am dzis, numai 2 ani au stătut;

și ei trecând peste Dunăre în Misia și în Thrachia și înapoi nemaiîntorcându-se, iată că romanii în Volohia n-au avut pentru ce să nu stea la locurile lor; și mai vârtos având Crâmul (în carele câtă mulțime de romani să fie lăcuit, mai gios vom arăta) și toate marginile Mării Négre cu romani și cu oaste împărătească ținute și păzite, carii ca un zidĭ de sprejinială le era, despre părțile altor varvari dintracolo.

Iară Crâmul (macar <că> și el nu mai puține călcături decât Volohia au avut și de câteva ori, așéși de varvari apucat și ținut fiind, însă iară cu vréme dezbătându-să supt stăpâniré împărățiii rămânea); carele cât să fie fost de bogat în lăcuitori de pre aceasta să va cunoaște, că Iustinian Cârnul, împăratul, când au fost acolo la *izgnanie*, fiind oarece dosădit de lăcuitori, după ce au stătut de a doa oară la împărăție, precum s-au pomenit, vrând să-și răzscumpere asupra lor, la anul 710 (scriu aciiași pre carii mai sus am pomenit istorici și mai ales Theofanes și Chedrinos), precum au trimis pre Filipic Voievodul cu multe oști pre mare, dându-i poroncă pre toți lăcuitorii Crâmului, și bărbat și muieri nealegând să-i omoare pănă la unul, fără numai pruncii carii vor fi să-i aducă la Țarigrad, pentru ca să-i omoară înaintea lui, ca de privala lor să-și izbândiască inimii.

Filipic după poronca lui au și făcut; că mărgând cu vasele pre mare la Crâm, pre câți au putut călca fără veste, pre toți i-au omorât, iară câți au fost mai înlontrul Crâmului, luând véste, au fugit afară din Crâm, spre hotarăle cazarilor (eu mult stau de socotesc și voi să dzic că numele căzacilor să-l fie scris istoricii grecești cazar, și acești cazari de atuncea să fie căzacii de astădzi), de la carii agiutoriu îndămânându-și s-au întors asupra lui Filipic. Filipic după porunca împăratului într-acea dată spre mai gróznică moarte, cruțind numai pruncii, i-au fost trimis la Țarigrad. Ce furtuna pe mare lovind, s-au înecat cu vase cu tot, carii au fost la număr 73 000.

Socotéște aicea, ce mulțime de nărod au fost în Crâm, de vréme ce numai pruncii pre carii i-au putut apuca de prin târguri și satele de pre marginile hotarului au fost atâția de mulți, a altora lăcuitori câtă să fie fost sumă?

Iustinian, la anul 711, de iznoavă și altă oaste trimițând, au dat mai tare poroncă lui Filipic, cum nici pre un lăcuitoriu crâman viu să nu lasă.

Crâménii, luând agiutoriu cazarilor, precum am dzis, și viind asupra lui Filipic cu războiu, l-au biruit.

Filipic, după ce-au pierdut războiul și multă oaste și știind neînduplecată și siriapă tirăniia lui Iustinian, au socotit că așé bătut de să va întoarce înapoi, cap nu mai are; pentru aceaia, cu câtă oaste îi mai rămăsése, s-au împăcat cu crâménii și cu toții l-au rădicat împărat; și de ciia viind cu toții la Țarigrad, au prins pe Iustinian și i-au tăiat capul, după ce împărățise al doilea rând 9 ani.

Filipic, după ce-au stătut la împărăție, au împărățit un an și 6 luni; și leat 713 l-au prins Rufus într-așternut și i-au scos ochii, iunie 3; și au stătut la împărăție Artemie, care s-au numit Anastasie. Împărățind Filipic, scrie Zonora, Carté 14, Cap. 26, precum bolgarii prădând Thrachia, pănă supt Țarigrad au pustiit și au ars tot ce li-au ieșit înainte.[23]

Anastasie încă după ce-au împărățit ani 2, după cum mărturiséște Chedrinos; prindzindu-l Theodoric, leat 715, i-au tăiat părul și, făcându-l călugăr, l-au băgat în mănăstire, trimițindu-l la Thessalia.

Theodoric, încă leat 716, de bunăvoie lăsind împărățiia și luând shima călugăriască, au lăsat în locul său pe Leon Isavrul.

Capul XVI. Acéiași să arată, de la Leon

Isavrul pănă la Constantin Copronim

Leon Isavrul, carele mai denainte s-au fost chemând Conon, după socoteala lui Patavie, stătut-au la împărăție leat 717, indiction 15, marte 25, ș-au împărățit ani 25, luni 2.[24]

Ce în toată împărățiia lui războaiele și greutățile împărățiii fiind la Asia, cu grei vrăjmașii serachéni, scriitorii vremilor acelora despre Crivăț ceva vrédnic de însămnat nu pomenesc; fără numai ce scriu, precum, leat 719, Artemie, fugind de la Thessalia și mărgând la Tervelin, domnul bolgarilor multă oaste au luat într-agiutoriu, cu carea la Țarigrad viind au început să bată cetatea; ce țărigrădenii, dând a înțelége bolgarilor precum cu toții la împărăție nu priimăsc (căci el cu acesta mijloc au fost rădicat pe bolgari, dzicând că-l poftesc la împărăție țărigrădenii).

Bolgarii, vădzind că nu pot face ceva, s-au mâniiat și prindzindu-l l-au dat pe mâna lui Leon Isavrul, carele îndată au poroncit de i-au tăiat capul.

După aceasta, Leon Isavrul în mare de nedumnădzăire cădzind, el întăi au scornit goană asupra sfintelor icoane și au poroncit paicilor săi de au dat gios icoana Mântuitorului

și Domnului Hristos, leat 726, și de ciia poroncă dând icoanele să nu să mai cinstească; mulți credincioși, nevrând la credința împăratului părtași să fie, multe cazne și *izgnanii* au pățit.[25]

Iară între toate mai gróznică și mai minunată au fost patima Sfântului Ioan Damaschin, carele în curtea domnului serachénilor Masalmas la mare cinste și credință era; de unde pentru goana sfintelor icoane audzind, împotriva împăratului, pentru icoane, au scris cărți la episcopii beséricilor. Leon, de aceasta înștiințindu-să, au poroncit logofeților lui să împotrivască slova Sfântului Ioan; carii slova avidoma potrivind au scris ca cum ar fi scris la împăratul și l-ar fi îndemnat să trimață oaste să apuce Damascul și făcându-să adecă că va să ție prieteșugul cu domnul serachénilor, i-au trimis această carte ca cum ar fi a Sfântului Ioan.

Amira sau domnul serachénilor, arătând cartea lui Ioan Damaschin, el au răspuns precum slova să fie a sa mărturiséște, iară el de vicleșug ca acesta nicicum n-au gândit, necum să scrie. Amira de ciia au poroncit de i-au tăiat mâna dreaptă și l-au scos din curte.

Sfântul, luându-și mâna cea tăiată și mărgând acase-și, au stătut înaintea icoanei

Maicăi Milii și peste toată noaptea să ruga să-i vindece slușiia, carea pentru laudele ei scriind au pățit aceasta de la necredincioși și să giuruia că în toată viața nu va lipsi cu dânsa laudele lui Dumnădzău și a Maicăi Ficioare a scrie.

Și așé el în somn cădzind, i s-au arătat Maica Preacurată dzicându-i: Iată că mâna la loc ți s-au pus, deci caută precum te-i giuruit, așé să faci, și-ț fă condeiul a scrie curund scriitoriu. Deșteptându-să sfântul din somn ș-au aflat mâna însănătoșată, numai sămnul împregiur, pentru credința lăsind, <cu care sămn încredințindu-să> Amira, iarăși l-au adus în curte; și la mai mare cinste l-au avut câtăva vréme.

Apoi sfântul, vrând să împle giuruita ce făcusă lui Dumnădzău, au părăsit curtea și însoțindu-să cu Sfântul Cozma s-au dus la lavra Sfântului Savei, la Ierusalim și au întrat în mănăstire; și acolo au scris cărțile carile astădzi le are sfânta a Răzsăritului besérică împotriva a tuturor nepriia[te]nilor eretici și shismatici. Tâmplatu-s-au aceasta în anul 728.

Iară leat 732, Leon împăratul au luat fiiului sěu, lui Constantin, doamnă pe fata hanului cazarilor, și în sfântul botedz au numit-o Irini; și au împăcat părțile împărățiii despre parté lor. Aceștia cazari trăia pre câmpii den afara

Crâmului, de unde fără prepus să cunoaște, că și părțile Volohiii în pace vor fi fost, căci alți varvari, pe acéia vréme, mai aproape de aceștia să fie trăit, noi la scriitori a afla n-am putut.

Deci Leon Isavrul, leat 741, iunie 18, după ce au împărățit ani 25, luni 2, precum am dzis, de boală de pântice au murit, lăsind în locul său la împărăție pre Constantin Copronim.

Capul XVII. Tot așé să trăgăniadză istoriia de la Constantin Copronim pănă la Constantin și maică-sa Irini

Copronim, așé s-au poreclit, căci s-au imat în scăldătoarea sfântului botedz, a răului părinte născut, rău și spurcat necredincios, voia dumnădzăiască însămnând, căci în toată nedumnădzăirea pre tată-său cu multul au covârșit. Alții vor să fie luat acest nume, căci atâta i-au fost dragi caii, cât mai multă vréme au fost petrecând în grajd și în balega cailor; și ședzind la masă, în câteva tepsii au fost puind balegă de cal, dzicând că mai frumos miros decât balega calului altul nu mai poate fi. Pavel Diacon, Carté 21, Cap. 14.

În vrémea dară acestui împărat, bolgarii stăpânind în Misia și în Thrachia pănă la Marea Neagră, <Constantin> cu vasele au mărs

asupra lor și, leat 763, puind tabăra supt Anhialo, acolo i-au ieșit împotrivă Telesis, domnul bolgarilor, și dându-i războiu 8 ceasuri, ce pănă mai pre urmă fură bolgarii biruiți, craiul lor din războiu scăpând, l-au ucis ai sĕi, dându-i pricină că nu s-au purtat cum s-au cădzut; iară Constantin împărat cu pohfală s-au întors la Țarigrad.

Apoi, leat 770, vădzind că într-alt chip cu bolgarii să facă n-are, au luat pe fata domnului bolgăresc, cu fiiul său Leon, și cu acesta mijloc au făcut legătură de pace între dânșii. De aicea încă să poate cunoaște la câtă putére și tărie agiunsése bolgarii, cât împărații Țarigradului părăsindu-să a mai căuta varvariia lor, de nevoie le căuta a să și încuscri cu dânșii, neputând cu armele a-i mai sprejini, sau de pre locurile sale a-i mai urni.

Și așé de aciia bolgarii au rămas stăpânitori în Misia și în Thrachia multe sute de ani, precum înainte, pre scurt, să va arăta; de unde aiavea iaste, că și lăcuitorii romani în Volohia noastră, precum am și mai dzis, le va fi căutat într-un chip cu dânșii a să chivernisi și la prieteșug a trage, pentru ca să-și poată scuti și ținea locurile și moșiile. Și încă împăraților Țarigradului căutând, și domnii Volohiei după cumpătul vrémii și rudeniii și cuscrii cu craii lor

să facă, precum au și făcut, de care înainte la locul său să va dzice.

Deci de credzut iaste că de ar fi pus bolgarii piciorul să stăpâniască și peste Dunăre precum stăpâniia în Misia și în Thrachia, istoricii vrémilor macar cât de puțin ar fi pomenit ceva; carea nepomenind, rămâne după pravila adeverinții istoriii să cunoaștem, că deși istoricii tac, însă romanii, în Volohia, între bolgari și între tătari să fie rămas lăcuitori cu nărocul lor; carea adevărat să fie rămas, la aceasta și martor ne iaste Anton Bonfin, carele dzice, Decada 1: „O parte de Dachia, care între Nistru și între Prut și între Dunăre să cuprinde, Moldavia (ca cum ar dzice Moale Dachia) de la cești mai tineri scriitori să numéște, iară cea mai pre lângă Dunăre acmu să dzice Montana (că davii și dachii tot un niam sint și tot o limbă au); aceștea din romani să trag și de atâta vréme între atâțé varvari trăind, însă de acolo a-i dezrădăcina cineva nicicum n-au putut.”

<Aceasta și> Hronicul înainte va arăta, unde și în ce vréme pe istorici a grăi vom audzi.

Deci Constantin Copronim, leat 774, bolgarii fără cale pacea rumpând, iarăși au mărs cu oaste asupra lor, și din mulțimea bolgarilor, 12 000 omorând, dintr-ai săi macar unul n-au cădzut. Atuncea bolgarii iară au cădzut la pace,

ca de ciia unul pre altul să nu mai bântuiască.[26]

Iară leat 775, Constantin Copronim așijderea fără cale asupra bolgarilor vrând să rădice oaste, fiind în cetatea Stronghilo, l-au lovit buba ce-i dzic anthraxi și de ciia mare fierbinteală, și așé în 14 a lui septemvri au murit.

La moarte au fost strigând că, pentru necinstea care au făcut Maicăi Precuratei Marii, de viu cunoaște că s-au băgat în foc și déciia au fost poroncit, toți, ca pre adevărată Maica lui Dumnădzău să o cinstească. (De mierat că această a cestui împărat la ieșitul sufletului strâmtă *pokaianie*, beserica în loc de *pokaianie* n-au priimit-o, ce sufletul pierdut să fie adeveréște.) Împărățit-au Constantin ani 34, luni mai trei.

Și au rămas la împărăție fiiul său Leon. Leon încă au împărățit ani 5, dzile 6. Ce în vrémile lui în părțile noastre neaflând de pomenit, trécem.[27] Murit-au dară Leon în eriasa tătâne-său, leat 780, septemvrie 8, căci luând coróna cea scumpă de la beserică, pre carea Mavrichie o închinasă și, puind-o în cap, îndată i s-au aprins capul cu boala athraxului (de care și tată-său au murit) și, peste puține dzile, doftoriile cevași neputând folosi, au murit. Așé ceartă

Dumnădzău pe mândrii carii i să pun împotrivă.

Omenite cititoriule, socotéște că de la săvârșitul împărățiii lui Constantin Pogonat, unde am însămnat din Zonora istoricul, precum istoricii grecești curmă voroava pentru Dachia pănă la împărățiia lui Constantin și a maică-sa Irinii (pentru carii vom să dzicem acmu), să cuprind ani 106, în care ani, pre cât noi am putut ști, nici la greci, nici la latini, nici la altă limbă, la vreunul din istorici am putut găsi, carile să fie pomenit macar cât de puțin pentru romanii din Dachia sau pentru statul lor supt atâté călcături de varvari fiind.

Însă pentru căci scriitorii ceva n-au pomenit, nu iaste cu socoteală să gândim că acii romani sau în pământ să fie întrat, sau în ceriu să fie zburat. Așijderea nici anume la istorici aflăm, precum pe acest vac să fie vinit vreo limbă, să-i fie dezrădăcinat de pe locurile lor, de care lucru trebuie a pomeni canonul carile am dat: că tăcérea nici pune, nici rădică lucrul, iar dzisa îl și pune și-l și rădică, precum acmu au vinit rândul istoriii să arătăm, că căci această vréme supt tăcére au trecut, nu că doară romanii în Dachia n-au mai fost, ce căci pricină nu s-au dat scriitorilor a grăi, pentru aceaia nici au grăit; iară pricină dându-să, îndată au și grăit și cu cât de puțin și amelițat numai cuvânt arată statul

lucrurilor trecute, precum și pentru statul romanilor din Dachia, supt acest împărat, să fie fost făcutu-ș deosăbită publică, frumos să vădéște, precum vii videa acmuș înainte arătând.

Capul XVIII. Dovedéștesă traiul romanilor în Volohia pre vremile lui Constantin și Irini, pănă la Nichifor, când s-au despărțit împărăția Apusului de a Răzsăritului

Constantin, la vârstă copil fiind, toată împărățiia Irina, maică-sa, chivernisiia.

Leat 783, sclavonii întrând în Thessalia și în Peloponis, rău prăda locurile acealea; împotriva a cărora împărăteasa Irini oaste trimițind, cu nărocit războiu din toată Greția i-au scos.

Leat 792, Constantin, acmu la vârstă sosind și cu suflet mai înălțat decât trebuia lucrurile purtând, s-au sculat cu mari oști ș-au mărs asupra bolgarilor; mai vârtos îndemnat fiind de Pangratie astrologul, caréle adevărată biruință îi giuruia; ce rău războiul pierdzind, cu mulți boieri de frunte, 40 000 de oaste, cu tabără cu tot s-au prăpădit, iar el de-abiia cu puțini au scăpat la Țarigrad.

Către aceasta pacoste să mai adăogea altă

pricină, că, cu doi ani mai înainte, cu de-a sila pre maică-sa de la împărăție scosése, pentru care nărodul, cu multe cuvinte proaste urechile împlându-i, să ispitiia să-l scoață din împărăție și vrea să puie pe Nechifor, unchiu-său; ce el de aceasta simțind, au prins pe Nechifor și i-au scos ochii și pre mulți pre alții, în multe chinuri, i-au sluțit și i-au pedepsit.[28]

Ce bolgarii încă după izbândă ca acéia, mult și tare mândrindu-să, au trimis la Constantin și cerea bir nou de la împărăție, cărora el le-au răspuns, precum la anul singur va vini de le va aduce birul ce poftesc.

Și așé, leat 796, bine gătindu-să, au întrat cu oastea în țara bolgarilor; ce Cardamir, craiul bolgarilor, neîndrăznind înainte a-i ieși, Constantin, în lat și în lung mult și precum i-au fost voia prădând și ardzind, cu pace s-au întors la Țarigrad.

Deci Constantin, la anul 797, gătindu-să să margă cu oaste asupra serachénilor, maică-sa, feméie lacomă la monarhie, pre unii din senatori îndemnând, cu vicleșug au prins pe Constantin și i-au scos ochii. Tâmplatu-s-au aceasta într-aceaia lună și într-aceaiași dzi, sâmbăta, în carea cu cinci ani mai înainte și el ochii lui Nichifor scosése.

Cu acest féliu și dinlontru și din afara împărățiii multe și adése vrajbe și răzsipi nu puțin puterile <împărățiii> îngenunchind, la anul 800, Leon, papa Romei, au încoronat pe Carolus, ce s-au poreclit Marele, avgust și împărat Romii și a toată împărățiia Apusului; cu despărțirea împărățiii și despărțirea beséricii, tot deodată au purces.

Giudeca-va pentru aceasta <acela> a căruia haina au rupt și va alége între ciia cărora, la cale ieșind, băț a mână și încălțămente în picioare le opriia; iar ei și sabii și sulițe, cară și căruțe, decât a lui faraon și mai multe rădicând, prin spintecătura hainii lui Hristos cea roșie, ca cum ar tréce peste Marea Roșie, pre noul Israil gonind, așé poronca și învățătura Domnului și Dumnădzăului celui vécinic călcând și stropșind s-au pornit; și din dzi în dzi, ca bolovanul de piatră din vârvul muntelui rumpt și pornit pănă la fundul tartarului răutății a să răzsturna, nu s-au mai oprit.

Ce aceastea la scriitorii beséricești lăsind, la treaba noastră să vinim. Luând dară, precum am dzis, coróna monarhiii împărățiii Apusului Carolus Marele, la istoriile ungurești aflăm, precum să fie mărs la dânsul solii lăcuitorilor din Dachia, împreună cu a altor crăii despre Dunăre și să-și fie tocmit lucrurile sale cu împărățiia

Apusului.

Cuvintile istoricilor acelora vremi, Anton Bonfin[29] la un loc aducând la Decada 1, Carté 20, așé adeveréște: „Carolus, dzice, Marele luînd véste precum Gothofred, domnul davilor, lovise cu oaste pe friji, carii împărățiii Apusului era suppuși și biruindu-i, în toți anii îi asupriia de le lua bir câte 100 de cântare de argint (davii, a cărora domnul era acesta Gothofred, era rămășița davilor sau a dachilor celor vechi, pre carii Traian din Dachia îi izgonise și tocma pe apa Renului de pe atuncea să aședzase), pentru care lucru Carolus Marele au poroncit toate oștile să să stringă pe apa Alara, carea dă în apa Visara, de ceia parte de apa Renul.

Acolo Carolus, așteptând cu oștile, i-au vinit véste precum Gothofred au pierit ucis de paicii săi. Deci cu moartea lui Gothofred aședzindu-se lucrurile frijilor, cu davii renénii Carolus au purces spre Acfisgran, de acolo mărgând la Bononia, care cetate iaste la mare; și vădzind vasele carele acolo făcuse și orânduind toate după voia sa, iară s-au întors înapoi la Acfisgran, unde iată îi ieșiră înainte solii dailor, a léșilor și a boemilor (care neamuri lăcuiesc pre lângă Dunăre), mari daruri aducându-i, a căror soli altă ceva de la Carolus n-au poftit, fără numai ca cu dânsul pace vécinică să aibă.

După acéia Carolus, îmblând câtva prin Dachia, au trecut pen iazighi și pen metenaste (carii sint năroade mai sus de Dachia, pe Dunăre lăcuitoare.)”

Iară într-același loc, puțin mai gios, același istoric dzice: „Carolus, după ce au răzbit cu bătaia pe saxoni (cărora noi le dzicem sassi), carii mai denainte fiind suppuși, atuncea rădicase cap, și într-acela războiu mai mult de 30 mii de sasi pierind, și țara așéși de tot stropșindu-le, ei, nemaiavând încătro face, s-au plecat cu totul la Carolus, aducând cu sine zělog pre toți ficiorii de domni din țara lor.

Ce Carolus, pentru ca mai cu binișor și mai cu cinste să le supțiiadze putérea, multe familii de case din țara lor scoțind, li-au mutat în Dachia cé mai den afară, adecă în Ardial și în Pannonia, și multe slobodzii au descălecat de dânșii, carile și pănă astădzi trăiesc în Sarmația și în Dachia cea dinlontru.

Deci sasii, carii au descălecat în Sarmația, sint astădzi niște năroade carile în satele hănești lăcuiesc și-i chiamă cu alt nume nou, destabani, iară cei din Dachia mai dinlontru, adecă din Ardial, sint sasii carii astădzi lăcuiesc pentre romanii carii au fost acolo de loc.”

De aicea chiar să poate dovedi céia ce noi mai sus dzisăm, că de au și tăcut istoricii grecești ceva a pomeni pentru Dachia noastră, însă alții tot așé de tot n-au tăcut, ce macar că cu scurte cuvinte, însă foarte luminat arată, precum romanii din Dachia, după răzsco[a]lele acelor varvari, să-și fie așédzat deosăbită publică și, trimițind solii săi la Carolus, să fie luat protecția împărățiii Apusului.

Aceasta și mai adevărat să va întări, unde va vini rândul istoriii să arătăm de dezbaterea lor de subt împărățiia Răzsăritului și de războaiele carile au avut românii cu împărații grecești.

Constantin de ciia nu mult viiața lungind, au murit după cé împărățise ani 18; și de ciia au mărs Irini singură la împărăție, carea, după 6 ani, leat 802, Nichifor Patrichie, cu mulți într-un sfat, noaptea, fără véste, pre Irini prindzind au tuns-o ș-au călugărit-o; după acéia au trimis-o la ostrovul Lesvon, unde, anul neîmplând, au murit. Împărățit-au Irini, întăi cu fiiul său, apoi singură, peste tot ani 23.

În dzilile lui Constantin și-a Irinii s-au făcut săborul a toată lumea, al șéptelea, leat 787, în carele s-au dat anathimii necinstitorii icoanelor și cinstea icoanelor iarăși s-au întărit ca dintăi.

Capul XIX. Aceastași să trăgănadză de la Nichifor Patrichie pănă la Theodora cu fiiul său Mihail

După *izgnanie* și moartea Irinii, au stătut la împărăție Nichifor Patrichie Logothetis. În vrémea acestuia împărat, slovénii, ce s-au numit bohemi (acestora noi mai cunoscut nume le dzicem cehi), la anul 805 cu voievodul lor Lehon, au cădzut asupra hunnilor și i-au gonit de pre locurile lor. Hanul hunilor fugind la Carolus Marele (carele în anul de la Hristos 800 s-au numit împărat Apusului și au despărțit nu numai împărățiia, ce încă pre încet mai pre urmă și besérica, carea întăi una și singură fiind, s-au făcut doaă, de unde una a Răzsăritului și alta a Apusului să dzic.[30] Da-vor samă aciia carii lui Hristos i-au scornit doaă logodnice, cu care pricină nu numai hainile îi despică, ce și (iertare să fie cuvântul) capul, de o parte vădzut, iară de alta nevădzut făcându-l.

Acesta, dzic, Carolus, trimițind pre fiiul său Carolus într-agiutori hanului unesc, împotriva sclavonilor pre carii cu războiu biruindu-i și pe voievodul lor omorând, li-au pustiit și li-au stricat țara foarte rău.[31]

Iară Nichifor, împăratul Răzsăritului, multe războaie la Asié au avut cu serachénii, ce toate

cu nenărocire; cât la anul pomenit în mare strâmtoare aducându-l Harun, domnul serachénilor, i-au căutat a cumpăra pacea, dându-i 306 000 de numismate, acéiași sumă în tot anul de ciia înainte să dea giuruindu-i.[32]

Decât acestea încă mai fără năroc i-au mărs asupra bulgarilor mărgând, că, leat 811, având războiu cu dânșii, iulie 26, cu mulți și mai toți cei de frunte împreună au pierit, după ce împărățisă ani 9, sau cum va Calvizie: ani 8, luni 9.[33]

După pieirea lui Nichifor, fiiul său Stavrichie, rău rănit dintr-același război, deodată au stătut la împărăție. Ce altă ceva într-însul, fără numai decât ranele ce luase, de lăudat neavând, și tot senatul socotindu-l a nu fi vrednic de a chivernisirea vrémi tulburi ca acélea, după puținéle luni l-au scos din împărăție și au pus în locul lui pe Mihail Curopalatis, ce s-au fost poreclit Rangave; încoronatu-s-au într-același an, octomvrie 5. Acesta Mihail, împărat, întâi au dat titul de împărat lui Carolus, leat 813.

Cronos, craiul bulgarilor, întrând cu pradă în Thrachié, i-au ieșit Mihail cu oaste înainte și, bătându-l, l-au scos din Thrachié; iară apoi tot într-același an, mai 23, Cronos, strângându-și oastea, atâta navală au dat cât oastea lui Mihail nicicum a sta n-au putut, ce îndată cu toții au

purces în răzsipă și mulți făr' samă au pierit; de ciia Mihail, după pagubă de cinste și de oameni ca acéia, singur au părăsit împărățiia și, călugărinduse, au întrat în chinovion, după ce împărățisă un an și 9 luni.

În locul lui au stătut împărat Leon Armanul, carile au împărățit ani 7, luni 7 și la anul 820 fu ucis în besérică de Mihail Balbul (ce va să dzică fâicavul). Acesta încă au împărățit ani 8, luni 9.

Asupra serachenénilor și a bulgarilor războie au avut în Dalmațié, ce nu foarte cu năroc; iar Gheorghie Chedrinos, sămnul 245, dzice, precum să fie biruit pe bolgari.

Iară leat 829 au murit, în locul a căruia au încăput la împărăție, cu alégérea tuturor, Theofil, carile au împărățit ani 12, luni 4. Și, leat 842, ghenarie 30, au murit și au lăsat la împărăție pe Theodora, împărăteasa, cu fiiul ei Mihail.

Într-acéstea vrémi, a împărățiilor carii am pomenit mai sus, cevași pentru părțile Crivățului a însămna neaflând, numai pentru ca să nu să rumpă cursul istoriii, din împărat în împărat, și carile cât au împărățit vrut-am să însămnăm.

Însă Chedrinos la acesta împărat pomenéște precum să să fie trimis la domnié Crâmului pre

un Petron și de ciia să fie rămas obiceaiu: totdeauna de la împărățiia Răzsăritului să li să trimață stăpânitoriu.

Capul XX. Aceastaș să înțelége de la Theodora și Mihail, pănă la Vasilie Machedon

În vremile Theodorii și a fiiului ei, a lui Mihail Vogoris, domnul bolgarilor, întăi cu oastea mărgând asupra Țarigradului, ce fără folos, apoi inima spre credința lui Hristos întorcându-și, singur au vinit la Țarigrad și s-au botedzat. Înapoi întorcându-să ai săi bolgari, pentru căci să făcusă creștin, la stăpânire nepriimindu-l, el s-au întors iarăși la Țarigrad, căruia împăratul Mihail i-au dat cetatea Zagura, aproape de Tharapia, și acolo au trăit. Apoi pănă la anul 865 toți s-au întors la creștinătate.[34]

Așijderea schithii, carii acmu să cheamă rusii sau moscalii, Zonora, Carté 15, Cap. 5, îi numește: Ευνος των Ρως Σκυυων, neamul a schithilor sau a tătarâlor, carii să cheamă russi, făcând multe vase, pe la Tavris (acesta-i mai vechi numele Crâmului) ieșind, au lovit aproape de Țarigrad, și mulțime de robi luând și înapoi întorcându-să de la robii săi, au început a să deprinde în légea creștinească.

Apoi nu după multă vréme supt Vladimir,

domnul lor, cu toții au priimit giugul lui Hristos ș-au vinit la [a] adeverinții luminare.

Precum besérica lui Hristos cu niamurile acéstea creștea și să adăogea, așé dintr-altă parte nepriiatinul de obște, aflând pricini după voia sa, cădzind gâlceava scaunului patrierșiii între Ignatie și Fotie patriiarșii, și unii asupra altora săboară fără învoința de obște făcând, besérica Apusului așéși de tot s-au despărțit de la besérica Răzsăritului; și sinodul, carile în Țarigrad să făcusă de 320 de părinți cu patriarhul Fotie, papa Neculai l-au numit sinod diavolesc, iară nu beséricesc, pricinind precum solii săi, carii acolo era, să fie pățit silă și de nevoie să să fie iscălit în canoanele ce s-au legat într-acel sinod.

Pentru aceasta poate fi mai pre urmă latinii, vrând să-și răsplătiască la sinodul de la Florenția, precum scrie Zugropulus, și ei pre unii din episcopii Răzsăritului, cu amăgeală și cu silă, i-au făcut de-au iscălit după puncturile plăcérii lor. Acesta săbor, nu numai au stropit haina lui Hristos cu singe, ce încă așéși din sine necusută fiind și neavând pre unde o descoasă, pri-ntreg au despicat-o ș-au sfărmat-o. Și așé între amândoaă beséricile mai adâncă și mai lată prăpaste au săpat, decât ceaia care pomenéște *Sfânta Evanghelie* că iaste între

bogat și între Lazăr cel sărac.

Leat 867, Mihail împăratul, vrând fără nici o pricină adevărată să omoară pe Vasilie Machedon chesariul, fu el ucis, năpădindu-l noaptea; și cu somnul și cu vinul îngropat fiind, septemvrie 24, după ce împărățise cu maică-sa ani 14 și singur 12, carii fac peste tot 26 ani, și au stătut la împărăție Vasilie Machedon.

Capul XXI. Acéiași să arată de la Vasilie Machedon pănă la aședzarea ungurilor pe apa Tisei

Când împărățiia Vasilie Machedon, războaiele sclavunilor s-au tras mai spre părțile Apusului; și, leat 869, au prădat Bavarié.

Iară spre părțile Răzsăritului Vasilie Machedon, multe biruință asupra serachénilor purtând, pănă peste apa Evfrathului i-au împins și multe cetăți și țări de supt mâna lor au dezbătut. De unde să cunoaște că toate oștile și răzscoalele despre părțile noastre, ca dintr-un chentru spre Apus și spre Răzsărit slobodzindu-se, eale fără supăr de oști și de călcături slobode au rămas.[35]

Căci și la anul 874, vandalii, sorabii (sau sirbii) și slovénii, iarăși într-acélea părți au avut

războiu cu Liudovic împăratul Apusului; ce varvarii, biruiți fiind, au priimit și bir să dea pre an. De care nevoie (precum scrie Chedrin, sămnul 286[36]) hrovatii, sirbii și alalte neamuri schithești, vădzind cum îmblă lucrurile în Dalmația, după ce trimisése într-acolo romeii oștile sale; trimițind la împăratul soli, s-au poftit să fie supt giugul puterii romanilor; a cărora poftă socotind-o Vasilie împărat că iaste cinsteșă, foarte cu omenie i-au priimit; și așé neamurile acestea toate s-au întors supt suppunerea împărățiii, lăsindu-le să le fie stăpânitorii iarăși dintre dânșii.

Altă ceva pentru părțile noastre la istorici neaflând, Vasilie Machedon, leat 886, pre la începutul lunii lui mai, au murit, după ce au împărățit ani 19, lăsind la împărăție pre fiiul său Leon, care pentru multe învățături ce avea s-au numit Filosoful.

Acesta împărat, precum scriu istoricii, leat 889, au chemat pre unguri, niam tătărăsc, agiutoriu împotriva bulgarilor, carii nemilostiv toată Grețié pustiia. Ungurii încă poftitori fiind la una ca aceasta, îndată, după poronca împăratului s-au sculat și împotrivă asupra lor mărgând, rău i-au spart și mulți în robie luând, apoi pe toți i-au vândut împăratului. Cu această stricăciune, Simeon domnul bolgarilor, vădzind

că puterile i s-au slăbit, au plecat capul la pace.

Ce această pace au ținut-o bulgarii pănă s-au întors ungurii înapoi. Chedrinos, sămnul 342, scrie precum Leon împărat suppuind pe bulgari, apoi i s-au închinat și horovatii, carii era într-un hotar cu bulgarii și numai unul Sermo, stăpânitoriul Sirmului, nu vrea să să pléce împărățiii.

Într-același an, scrie Luizprand, i-au chemat Arnulful craiul și i-au trimis în Ghermaniia și în Galia, de au prădat acéle țări. Apoi, leat 893, iarăși la sine chemându-i, au întrat cu dânșii în Moravia, unde pre slavoni domolind și suppuind, după izbândă, locurile pe apa Tisii li-au dat ungurilor în sălășluire.

Și așé ungurii au stătut lăcuitori spre acea parte de loc și pri’ncet la mare și putérnică crăie au agiuns, care crăie în pre înflorit stat au fost, pănă când sultan Suleiman, împăratul turcesc, luând și scaunul crăiii, Buda, și lepădându-i coróna din cap, au suppus-o giugului turcesc, precum tuturor știut fiind, noi de aceasta mai mult nu vom lungi.

Într-același an, adecă după ce s-au aședzat ungurii pe apa Tisei, scrie Curopalat, precum Leon împăratul împreună cu ungurii și pre turci i-au chemat într-agiu[to]riu și i-au trimis asupra

lui Simion, domnul bulgarilor, carele tare s-au apărat.

De ciia bulgarii, vădzind că au atâta supărare de la împăratul Țarigradului, în pizmă s-au dat la besérica Apusului; ce nu după multă vréme, iarăși ca fiiul cheltuitoriu s-au întors la părintele său cel adevărat.

Aicea întăi dăm de istorici, precum o parte din Volohia sau Dachia s-au dat acelor unguri pentru lăcași, adecă peste munți pănă în apa Tisii, care loc, precum la Gheografié Dachiii am dzis, era partea Dachiii pre carea istoricii grecești cești mai de pre urmă o chiamă Pannodachia; și de atuncea dezlipindu-se, au rămas în parte țărâi ungurești, precum să ține și pănă astădzi; iar alalte a Dachiii părți, precum de lăcuitorii ei cei vechi, adecă de romani să fie fost lăcuite, și cești de astădzi lăcuitori dovedesc, și istoricii streini, precum mai denainte așé acum puțin înainte vor mărturisi.[37]

Ungurii de ciia într-acestea locuri aședzindu-se și întărindu-să, cu atâta îndestulați nu s-au ținut, ce mai mult înainte întindzindu-să, leat 902, din Pannonie ieșind, au întrat în Italia și multă pradă și stricăciune au făcut în Longobardia.

Iară Leon înțeleptul, după ce au împărățit ani 25, luni 3, leat 911, iunie 11, datoriia firii ș-au plătit.

Capul XXII. Aceastași să arată de la Alexandru pănă la moartea lui Constantin, fiiul lui Leon

După Leon Sofos au rămas Alexandru, frate-său, în loc de chivernisitoriu lui Constantin, fiiului său, ce s-au numit Porfiroghenit, încă prunc fiind; ce și Alexandru, după un an și o lună, leat 912, prin tot trupul (de multă băutură și necontenirea sa) singele izvorindu-i, iunie 7, au murit.

Au rămas Zoi[e] împărăteasa, carea au purtat pentru fiiul său lucrurile împărățiii pănă la leat 919. Apoi Roman Lecapin, socrul lui Constantin, pre Zoi[e] împărăteasa din palat scoțind-o, au luat el chivernisala lui Constantin, apoi singur, leat 919, avgust făcându-să și pre fiiul său Hristofor la acéiași cinste au rădicat; pănă mai pre urmă Roman, încuscrindu-să și cu Petăr, domnul bulgarilor, au început așeși de tot cinstea lui Constantin a micșura, și scaun după dâns, al doilé a-l pune.

Ce aceasta Dumnădzău nerăbdând, au ră[di]cat pre fiiul său Stefan și scoțindu-l din

cinstea avgustească, leat 944, l-au trimis în ostroave. Cu aceasta Constantin, ficiorul lui Leon, îmbărbătându-să, tot neamul lui Roman din treabele împărățiii l-au scos afară și din cinste l-au lepădat și au stătut singur la împărăție.

În vrémile acestuie împărat, leat 941, pomenéște Chedrinos și alții, precum rusii, ca la 10 000, cu domnul lor Ingher (acesta-i Iugor, carele au fost tată lui Sveatoslav, și moș lui Vladimir, carele întăi s-au botedzat), cu vase ieșind la Marea Neagră, în 14 a lui iunie, au lovit supt Țarigrad, și în Thrachia multă pradă au făcut; împotriva a cărora ieșind Roman, și vasele li-au ars și pe dânșii pe toți i-au împrăștiat.[38]

Iară létopisețile rusești[39] scriu precum Ihor, după ce au pierdut războiul întăi, apoi iarăși s-au strâns oastea și într-același an iară s-au întors asupra grecilor și au lovit în parté Asiii spre Pont, și au prădat Iraclie (de la Marea Neagră) țara Paflagoniii, și pănă la Nicomidie au agiuns; pentru carea Roman, trimițind soli și rugându-se de pace, au tocmit să dea dare mai multă pre an decât cum legase să dea Leon și frate-său Alexandru; ce noi pentru aceasta dare și de legământul ei la istoricii grecești nu aflăm, poate pentru rușine cu condeiul să fie trecut.

Pe vrémea lui Constantin Porfiroghenit, scrie Zonoras, Carté 16, Cap. 21, și Chedrinos, sămnul 314, precum Olga, doamna rusilor, a căruia bărbat (Igor) vinisă cu corăbiile asupra Țarigradului, bărbatul murindu-i, ea s-au sculat și viind la Țarigrad au priimit sfântul botedz și mare cinste și dragoste cătră adeverința credinții au arătat. Împăratul încă, céia ce i s-au cădzut cinste făcându-i, cu mare laudă au lăsat-o de s-au întors la ale sale.

Fost-au pre acéia vréme patriarh Țarigradului Theofilact, ficiorul lui Roman Lacapin.

Deci Roman împărat, fiind scos din cinste, precum mai sus am pomenit, leat 941, luând cinul călugăresc, s-au prestăvit, în luna lui iunie, Constantin Porfiroghenit singur de ciia rămâind la împărăție.

La anul ungurii în doaă rânduri au întrat cu pradă în Italié și, la mare strâmtoare puind pe lăcuitori, s-au tocmit să dea lui Taxis, craiului unguresc, 10 mierță de bani.

Așijderea, leat 955, ungurii mai mulți de 100 000 de oaste iarăși purcegând asupra împărățiii Apusului, de la Dunăre pănă la Pădurea Neagră, toate supt foc și supt sabie au pus. Ce împăratul Apusului Otton Marele, cu multul mai

cu puțină oaste împotrivă ieșindu-le, atâta i-au bătut, cât dintr-atâțea numai 7 dzic să fie scăpat.

Iar Constantin, împăratul Răzsăritului, leat 959, purcegând în oaste asupra serachénilor și agiungând la Siria, cu învățătura fiiului său, lui Roman, au murit otrăvit în 9 a lui noiemvre, după ce trăise ani 54 și împărățisă cu maică-sa, Zoi[e], și cu unchiu-său, Alexandru, ani 13, cu Roman ani 26, singur 15, carii fac peste tot ani 54, stând adică la împărăție fiind la vârstă prunc de un an și 3 luni. În locul lui au stătut la împărăție Roman, fiiul său, carele au împărățit ani 3, luni mai patru.

---

[1] Zonoras, Cartea 14, Cap. 4

[2] Evagrie, Cartea 3, Cap. 43

[3] Procopie, De războiul gotthilor, Cartea 3, Cap. 14

[4] Iornand, Pentru vandali, Carté 3

[5] Hronicul cel vechiu, la Ureche Vornicul, în Pridoslovie să poménește

[6] Evagrie, Cartea 4, Cap. 40 și Cartea 5, Cap. 1. Nichifor, Cartea 17, Cap. 31

[7] Evagrie, Cartea 5, Cap. 1, până la al patrulea

[8] Evagrie, Cartea 5, Cap. 9 și Chedrinos

[9] Evagrie, Cartea 5, Cap. 4

[10] Samocatis, Cartea 6, Cap. 3 și Cartea 7, Cap. 7

[11] Samocat, Cartea 6, Cap.10

[12] Istoriia Mișțelana și Chedrinos

[13] Theofilact Samocatis, Cartea 8, Cap. 5

[14] Samocat, Cartea 8, Cap. 11. Pavel Diacon, Cartea 17, Cap. 52 și Zonoras și Chedrin

[15] Istoriia amestecată, în Iraclie. Nichifor, Cartea 18, Cap.26 și Chedrinos

[16] Zonoras, Cartea 14

[17] Patavie, Partea 1, Cartea 7, Cap. 13. Ricțiol, în *Hronicul mare*, la acesta an

[18] Nichifor, în *Epitom*, List. 99. Pavel Diacon, Cartea 19; Chedrinos, la acest împărat

[19] Nichifor, in *Epitom*, List. 99. Pavel Diacon, Cartea 19; Chedrinos, la acest impărat

[20] *Istoria Misțelana*, Cartea 19 și Theofanis

[21] Zonoras, Cartea 14, Cap.22

[22] Patavie, Partea 1, Cartea 8, Cap. 3

[23] Nichifor, în *epitome*. Theofanis, Zonaras, Cartea 14, Cap. 26

[24] Theofanis, la anul cel de pre urmă a lui Leon

[25] Chedrinos, Theofanis, *Misțelana*

[26] Anton Bonfin, Decada 1

[27] Theofanis, Chedrinos. Theostericos, în Nichita

[28] Theofanis. Pavel Diaconu, Cartea 13, Cap. 32. Chedrinos și *Misțelana*

[29] Anton Bonfin, Decada 1, Cartea 20

[30] Hronicul Franții, la acesta an

[31] Theofanis și *Misțelana*

[32] Theofanis și *Misțelana*, Cartea 24, Cap. 25

[33] Patavie, Partea 1, Cartea 8, Cap. 9

[34] Sclavonii încă cu toții au primit légea creștiniască

[35] Liman, Cartea 5

[36] Hronicul fundian

[37] Sigon, *De crăiia Italiei*, Cartea 6

[38] Zonaras, Cartea 16, Cap. 21. Luitprand, Cartea 5, Cap. 6

[39] *Stepenaia* [*kniga*], în *Predoslovie*, Cap. 4 și *Hronograful*, Cap. 133

Cartea a șéptea - carea dovedéște traiul romanilor în Volohia din istoricii streini și mustră pe unii buiguitori, carii, pentru începătura neamului moldovenesc, cu basne au muruit hârtiia. Așijderea arată începătura împărățiii rusești din cetatea Chiovului și întoarcerea lui Vladimir domnului rusesc la creștinătate. Așijderea pomenéște într-o vréme suppunerea bulgarilor supt împărățiia Răzsăritului și necurmat traiul romanilor în Volohia, de la Roman, fiul lui Constantin, pănă la împărățiia lui Isachie Anghel, când s-au dezbătut românii de supt împărățiia Țarigradului.

Capul I. Întruducere, pentru pomenirea neamului moldovenesc de la istoricii streini

Știm că va fi pomenind cititoriul nostru și cu multă poftă va fi așteptând giuruința carea în multe locuri, în Carté trecută, <i-am făcut>, adecă precum cu cursul istoriii vom arăta, că deși au tăcut pre'n câtăva vréme istoricii romanilor pentru traiul și necurmată ședérea romanilor în Volohia, însă mai apoi nu așé de tot și de la alții a altora stăpâniri scriitorii uitării să să fie dat; pentru aceasta dară vinit-au acmu rândul și vrémea acéia ca și giuruita să plătim, și cu bune socoteale și mărturii să dovedim, precum că de au tăcut istoricii romanilor (pentru pricinile carele de multe ori li-am pomenit) și în scrisorile lor așé chiar și aiavea, pentru părțile noastre n-au pomenit, însă tăcérea și trécerea cu condeiul n-au curs din lipsa lăcuitorilor romani din Volohia, ce, precum de multe ori am dzis, din împleticirile și încurcările a atâtea năbușiri și năpădzi de féliu de féliu de varvari, carii, ca niște nuări de vânt vivorât purtați, în toate vrémile și în toate părțile cădea asupra împărățiii romanilor și, ca o ceață întunécoasă, unde să punea nu să mai rădica.

Așé despre Evropa bulgarii, sclavonii și mai pre urmă și rusii; așé despre Asia serachénii, hunnii, tătarâi și altele cu dânșii nenumărate

limbi, în toate părțile prădzi făcea și tuspatru unghiurile împărățiii din temelie scuturându-le, le muta și le strămuta; și ca puii viperilor sau a ehidnelor, pântecele maică-sa pre dinlontru rodzind, atâtea niamuri s-au scornit și [în] împărățiia romanilor veninul vrăjmășiii lor ș-au vărsat.

Cu acéstea dară, și ca cu acéstea nerăssuflate și neîncetate nevoi și bezcisnecii împărățiia romanilor luptându-<să>, ca un om bătrân în vârstă și vechi la ani, cu cumplite și de liacuri nepriimitoare hronice boale cuprinsă și ca cu niște gróznici șerpi și balauri pregiur grumadzi și pregiur mijloc încinsă și înfășurată fiind, în toate dzilele și ceasurile în agoana morții <în tragerea sufletului de moarte> și în oglinda pieirii și a prăpădeniii să priviia și să chinuia pentru care lucru ce monstru <arătare> și ce gróznică ciudésă, nepărăsit icoana răsipirii înainté ochilor, mai întăi și mai de aproape le prezentuia <le punea înainte> acéleași; precum vrémea și mâna le da, cu condeiul le <închi>puia și le strângea; iară lucrurile de buricul împărățiii mai depărtate, carele adecă să socotiia că nu așé de moarte aducătoare rană le aduc, oarecum uitării și nepomenirii le lăsa, ca cum călătoriul, pre iarnă grea și geroasă, călătorind, și din toate părțile de vivore și de spulbărări cuprinsă și răzbătută fiind, părțile

trupului, ceale mai aproape de inimă și de capul vieții, mai tare a le acoperi și a le păzi sileaște; iară céle mai depărtate, nu atâta, de care lucru de multe ori să tâmplă, de pierde călătoriul picioarele, mânule, nasul, fața obrazului; părțile adecă carele de mijlocul căldurii firești mai de departe stau, pentru nevoia cea mai mare oarecum nesimțind <cea mai mică> și în samă nebăgând. Deci tocma după ce la doritul popas agiunge și cu căldura mădulările céle de frig și de ger înghețate și înlemnite la simțire și la clătire își aduce, atuncea încépe cu mari dureri și chinuri a simți și a cunoaște, ce prin răcială pățiia și nu simțiia și ce pierdea și nu știia.

Într-acesta chip dară să să fie tâmplat istoricilor românești, mai pre urmă dovedesc a streinilor scriitori, carii pentre ale sale câte oarece și pentru a altora au amelițat și cu puțină pomenire tare dovedesc precum tăcérea istoricilor vremilor acelora n-au avut altă pricină, fără numai carea de la noi s-au arătat.

Așijderea unora mai proaspeți scriitori, acéiași acelor mai vechi tăcére și a altora ne[s]pusă, ceaia ce s-ar fi cădzut nevoință în cercétarea și în cercarea scriitorilor, li-au dat mijloc a gândi și a li să părea, precum locurile Dachiii, și ales unde-i acmu țara Moldovei și a Munteniii stă, să fie rămas cu sute de ani pustie

și de romannii săi nelăcuită.

Încă dzic că de ar fi fost romanii noștri din Dachia tot un neam cu romanii din Italiia, scriitorii romanilor n-ar fi uitat a scrie pentru dânșii.

Însă trebuit-au acelora, carii așé de slab ș-au slobodzit cuvântul, întăi să să fie mai trudit ceva și nu numai câte cărți de istorici în casa sa au avut să fie citit, ce și pre carii n-au avut, sau de la alții să să fie împrumutat, sau și aceasta mâna de nu i-au dat, încai să fie căutat la alții, carii istoriile a toată lumea și a tuturor vacurilor pre scurt au strâns și lucrurile carile mai vrédnice de știința tuturor au fost, pre vrémile și la locul său liau însămnat, precum au făcut Patavie, în carté ce o numéște *Sămăluirea vrémilor*și în alta ce-i dzice *Învățătura vrémilor*. Sith Calviz în cartea (Lucrul hronicesc); Ricțiolul, în carté ce-i dzice Hronicul mare, și ales Moreri, Marile lexicon istoricesc, și alții câțiva, a cărora nume lungimea voroavei fugând, le trécem; și într-aceștea ca-ntre niște curate oglinde, tot trupul și fața istoriilor prăvind și înțelegând; apoi condeiul pre hârtiie a purcéde voia să-i fie dat și așé mult mai cu pază și mai fără lunecare ar fi pășit.[1]

Așijderea la scriitori ar fi aflat precum după

ce neamurile varvarilor despre Crivăț, și ales carii țărâlor noastre mai aproape vecini au stătut, precum au fost bulgarii, sirbii, sclavonii peste Dunăre, léșii, căzacii peste Nistru, rusii sau moscalii peste Nipru, carii și pănă astădzi mari și late crăii și împărății țin, și ungurii despre Apus, carii cât să fie fost de putérnici, nime socotesc să va afla carele să nu știe.

Acéstea neamuri, dzic, după ce pre la locurile sale s-au aședzat și s-au întemeiat, de ciia ei încă de lucrurile și începăturile sale a scrie au început și după cursul vrémilor, ce la dânșii s-au tâmplat, mai pre amăruntul, iară ce la vecinii lor, mai pre scurt, însă câte cevaș neînsămnat n-au lăsat și ales pentru lăcuitorii Moldovei, ca pentru niște vecini mai de aproape, când ocaziia li-au vinit, câte ceva a pomeni nu s-au lenevit, pre carii noi acmu ca pre niște poveață din pas în pas urmând, din năpastea carea de la unii puțin în istorii zăbăviți, în spatele țărâlor acestora s-au aruncat, a le dezbate și a le mântui silim. Și precum traiul romanilor în Volohia, de la începătura lor pănă acmu, necurmat și nestâns să fie rămas să dovedim.

Capul II. Arată-să necurmat traiul romanilor în Volohia pănă pe acéstea vremi, din mărturiile istoricilor rusești și leșești

Scriu létopisețile rusești[2], precum, prin cursul acestor ani, să fie fost lăcuit pre la pragurile Niprului un feliu de limbă ce li-au fost dzicând pecinighi (pentru carii mai pre urmă și istoricii grecești pomenesc, precum la locul său să va arăta) și altul ce l-au fost chemând poloviți, pentru carii Bilschie[3] scrie într-acesta chip: „Polovițiii, dzice, și pecinighii au fost ieșit din timbri și din gotthi din Litfania porniți, și șidérea lor întăi să fie fost pe lângă Droghicin”.

Iară aceaste doaă niamuri ce féliu de limbă să fie vorovit, scrie alt istoric leșesc, Striicovschi[4]. Polovițiii, dzice, s-au numit așé de la ruși, sau căci lăcuia părțile locurilor spre câmp, sau căci cu vânatul își ținea viața , sau de la cuvântul [lovit] adecă căci cu tălhușaguri și cu apucatul a trăi era obiciuiți; iară limba le era amestecată din trei neamuri: rusască, léșască și moldoveniască, sau precum léșii, cu alalte neamuri slovenești, astădzi hireș a moldovénilor dzic, Voloscaia.

Socotească dară la acesta loc cititoriul și cu mente întreagă să giudece că un cuvânt ce pomenéște un istoric de credință, câtă lumină aduce istoriii, pentru ca curat să să poată cunoaște că, după atâta tăcut numele volohului în Volohia trăitoriu, de la alții mai denainte

scriitori nepomenit, ca cum dintr-un adânc întunéric la lumină s-ar scoate; a înțelége să dă, că de vréme ce acéle neamuri își făcusă limba lor din trei limbi amestecată (din carile una au fost moldovenească), cu bună samă și fără nici un prepus să dovédéște că moldovénii, sau precum în Hronicul nostru să dzice, romanii, în Volohia totdeauna neclătiți trăitori au fost pre locurile sale; cu carii polovții și pecinighii aciia, aproape în vecinătate fiind și multă amestecătură cu dânșii având, așé de la moldovéni limba să-și fie împrumutat; iară împrumutarea și amestecarea limbii, precum în scurtă vréme să să poată face, nimea a giudeca va putea, că nici putem créde că doară neam varvar ca acela, prin meșterșugul grammaticăi, limba moldovenească cu a léșilor și a rusilor să-și fie alcătuit și așé în curândă vréme să o fie făcut, că pre atuncea neamurile acéstea nici azbuchile avea, necum grammatica.

Deci dară de credzut iaste că acéle pomenite neamuri, moldovénilor prin multă vréme, véri suppuse, veri însoțite (că aceasta a adeveri n-am putut), veri cu alt mijloc amestecate au fost; însă oricum ar fi, tot să înțelége că vréme a mulți ani au trebuit, în carea unii cu alții déavălomindu-să, pecinighii, la limba lor cea rusască (căci aceasta li-au fost cea de naștere), cea moldovenească, precum cea léșască, să

améstece, atâta cât din trei una să facă. Nici cu vreun mijloc adeverința lui Striicovschi pentru acest lucru să poate astupa, de vréme ce și limba moldovénească și a tuturor românilor, aiavea mărturiséște, maré și multă amestecaré acestor neamuri să fie avut; de la carele și ei nu puține cuvinte s-au împrumutat, și ales trăitorii despre Nistru, carii fără samă multe rusești cuvinte în limba românească amestecată, precum și astădzi să véde.

Hronicilor rusești, pentru neamurile acéstea și pentru amestecătura lor cu romanii din Dachia, tare și aproape să alătură și istoricii grecești, arătând că cu oardele lor până în Pannonia au fost cuprindzind.

Ce noi să aducem hireșe cuvintele lui Gheorghie Chedrin, carele pentru neamul picinighilor, la sămnul 363, list 775, scrie așé: „Neamul, dzice, picinighilor schithicesc iaste, dintr-aciia schithi carii să chiamă Βασιλεικοί, împărătești. Acesta neam iaste foarte cu mult nărod, și mare, căruia alt niam de schithi nici unul poate să-i stea împotrivă; și să desparte în 13 rudenii sau precum noi acmu dzicem oarde, caréle toate supt un nume a pazinazilor, sau pecinighilor să cuprind; iară după domnii și otcârmuitorii lor, fietecarile și deosăbit nume are; lăcuiesc aceștea peste Dunăre, de la Nipru

pre lățimea câmpilor acelora și să întind pănă în Pannonia, macar că locuri adevărate de aședzământ neavând, totdeauna cii și colea mutându-să, supt șétre lăcuiesc”.

Vedzi aicea, cum acești pecinighi, pre atuncea și locurile Ocrainii, a Pocutiii, a Moldovei, a Bugeacului și a Țărâi Muntenești, pănă în țara ungurească au fost cuprindzind, de la carii, precum scrie Stricovschii, ș-au fost amestecat și limba.

De vréme dară ce istoricii grecești dzic c-au fost cuprindzind locurile Dachiii și istoricii rusești mărturisesc că li-au fost limba amestecată cu Voloscaia; iată că acei de demult volohi, sau precum le dzicem noi români, au fost pre atuncea tot pre locurile sale céle dintăi, lăcuitori ori suppuși ar fi fost, ori supuitori.

De începătura și de unde au ieșit acéstea neamuri, ce am putut la istorici mai de credință a afla, în scurt aicea a adaoge, în grațiia cititoriului, cu condeiul nu vom tréce; Bilschie, nu necunoscut scriitoriu leșesc, dzice: „Polovții (carii și ei de un neam sint cu pecinighii) totdeodată să fie ieșit din țimbri, neam gothicesc, carii, din Litfanie ieșind, întăi să să fie aședzat pe la Droghicin”; graiul limbii lor, precum mai sus am dzis din Stricovschi, au fost

alcătuit sau amestecat din rusesc, leșesc și românesc.

A acestora cuvinte să véde întărind Leunclavie[5] în Pantecte, Cap. 49, unde urmând lui Pevcher[6], „bozinii, dzice, nume tuturor iaste știut (pre carii istoricii grecești îi număsc pazinachi), din coreniia lor sint venedii (de pre aceștea, socotesc, să fie rămas în Țara Munténească, un feliu de nărod, cărora și astădzi le dzic românii vinetici, ce pentru aceasta gâlceava nu clătesc), căci și limba așé îi dovedéște”.

Pevcherus, bărbat de ascuțită minte, numele pazinachilor îl socotéște să fie de pe Pozina sau Pozinanie, vestit a crăiii leșești ținut, carii odânăoară într-aceale hotară să fie lăcuit; adecă până a nu să porni asupra trivalilor. Dintr-acestaș socotéște Leunclavie să să fie trăgând și numele și neamul bosnénilor, de carii caute cititoriul la locul lui Leunclavie de la noi pomenit.

Ce să vinim la cel mai de pre urmă și cititoriului român mai așteptat cuvânt. Bilschie hronicariul, în carte carea noi o avem, list 239[7], „năroadele, dzice, pecinighilor și a polovților, după ce au ieșit din Litfania, s-au aședzat întâi la Vosforul Chimeric (unde sint acmu cetățile

turcilor Gherci și Taman), de acolo ieșind, întăi au legat prieteșug cu inovezii, carii ținea Crâmul, iară acei inovezi împreună cu românii și cu bastarnii, adecă bugégénii, au făcut (sau au tocmit) cetățile Mangopul, Cherche, Crâmul, Cafa, Oceacoful (sau Vozie), Muncastrul, adecă Cetatea Albă, Chiliia (sau Ahilia) și Tergovisca, adecă Târgoviștea”.

Nici dară cititoriul nostru cuminte să să fure și să socotească că doară acéstea noi, decât sint mai mult lățindu-le, cinste și slava neamului nostru cu acesta mijloc vom să adaugem; mărturiséște știința inimii, că adeverința istoriii cercăm și urmăm, pentru a căriia confirmație, cu bună frunte îi giuruim că, după cursul Hronicului, înainte îl vom aduce, iarăși alți istorici streini, carii vor arăta că aceste pomenite neamuri, încă și ośteniri, împreună cu moldovénii asupra altora să fie făcut, pentru carile istoricii noștri nici au visat, necum să pomeniască; iară noi, precum ne giuruim, la locul său vom dzice.

Capul III. Mustră-să niște băsnuitori, carii, pentru neamul românesc hârtiia muruind, singuri pe sine s-au ocărât

Vino acmu aicea, iscusitule în basne, Simioane, și tiaca minciunilor, Misaile;[8] vino,

dzic, aicea și te uită la românii, și lăcuitorii Volohiii, pre carii voi basnă bolind, și minciună născând, ca pre bureții fără sămânță de ieri, de alaltaieri, îi faceți; și nu știm de ce Laslău, craiul unguresc (carile, pre vremile ce dziceți, numai voaă iaste cunoscut, iară altora istorici nemăruia), din temnițele Râmului scoși, și împotriva tătarâlor aduși, și apoi în țara Ardealului, spre lăcuire puși, să fie fost.[9]

Pățit-au neamul românesc cu voi, tocma ca părintele lor Remus, carele, pre tălhari gonind și bucatele unchiusău, lui Numitor, cu mână întrarmată, de dânșii apărând, el apoi în locul tălharilor prins, și de tălhușag cu zavistiia pârât, legăturilor dat și morții giudecat au fost; ce dreptatea lui nu numai nevinovat l-au scos, ce încă nepot lui Numitor, ficior lui Mars și a Reii, și ziditoriu împărățiii și cetății romanilor l-au arătat.

Așé numele tălhariului au găsit împărat, așé numele vinovatului, pre nepot unchiului au arătat. Așé voi cu același nume, hulă și ocară nepoților și strănepoților lui, a pune silind, a lor cinste și slavă mai tare a izbucni, și lumii a să înștiința; iară a voastră ocară și blăstămată măzăcie, ca tălanița dezmățată pre uliță a să purta pricină sinteți, pricină dați.

Cine dară au fost acei români sau volohi carii

cu 397 de ani mai înainte la istorici, pre acésteași locuri să pomenesc, decât Laslăul vostru, de la carii picinighii și polovții limba să-și fie împrumutat? Au putut-au limba românească de la Italia la Nipru singură să zboare? Și prin chip muritorilor necunoscut, pregiur limba pecinighilor să să învălătucească? Au precum basnile turcești și talmudești povestesc că pasările toate are cineși limba sa și numai Solomon Înțeleptul le cunoștea și le înțelegea; au doară și pecinighii și polovții aceștea, așé de la nescareva paseri, carile în limba românească au fost vorovind, limba să fie învățat și cu a lor să o fie amestecat? Căci pecinighii, pre acelé vrémi, la Italie să fie trecut (unde limba românească de moșie era), cineva din istorici nu pomenéște.

Au colunii, cerbii și alte fieri sălbateci, pre carile pecinighii pre pustii câmpii Nistrului și a Niprului a le vâna și cu dânsele viața a-și purta, să obiciuisă, în limba românească voroviia și de la dânsele pecinighii și polovții să să fie învățat?

Au românii din Dachia cu mită au cumpărat condéile scriitorilor streini să le scrie neamul, traiul și alalte, cu atâta summe de ani mai înainte?

O, cât de grozav stă menciuna în scaunul

adevărului! O, cum să dovedéște basna, macar că câtăva vréme ar tréce pănă a să dezvăli! O, câtă ocară un măzac ca Simion și ca Misail (de bunăvoie trec aicea cu pomenirea pe Sarniție și pe Jan Zamoschie, léși), și câtă a cinstii scădére numelui istoricesc să aduce, când băsnuitori ca aceștea, nume istoricesc plăzmuind, basne scornésc și spre adeverința povestirii, nici o mărturie mai véche înainte nu aduc, nici arată de la cine au vădzut, au audzit sau au citit.

Că obicéiul istoricului, carile adevărată istorie a scrie poftéște, iaste, ca de va scrie lucrurile vremilor sale, altă mărturie fără știința inimii sale să nu aducă, căci nici are; de vréme ce el iaste întăi scriitori, ce rămâne, ca după ce-și va scoate scrisorile la ivală, alții de adeverința lui cercând, la știința inimii întărit să fie, precum de-l vor alătura cu alți scriitori a aceloraşi vremi și a aceloraşi lucruri, să nu să rușineadză, nici de mincinos să-l poată dovédi.

Iară când culége istorié vremilor trecute, și cu mult mai înainte de vacul său lucrate, trebuie să pomenească, și să dovedească de unde au cules acealea ce el samănă, și din ce jicniță au luat grăunțăle ce împrăștie, că aceasta nefăcând, nu grâu, nu săcară, nu o altă sămânță adevărată, ce zizanie și păring, din sine născut

și plodit va sămăna.

Ce Simionul acesta, ce-i dzic Dascal, dară adevărat nedascal, de acéstea de toate sărac și gol fiind, și pentru ca minciuna sa cu altă ceva să scutiască neavând, atâta numai dzice, că această istorie (ba foc), macar că la hronic nu să pomenéște, însă el și aceasta nepomenită n-au vrut să o lasă.

Nu așé, nevrednicule, nu așé; nu agiunge istoricului adevărat să dzică numai că și aceasta nepomenită n-au vrut să o lasă; ce mai trebuie, precum scrie cutarele și cutarele, iară amentrelea regulă de toți priimită iaste și de toți învățații întărită, adecă: <Dicum unius, dicum nullius> *dzisa unuia, ca dzisa nimăruia a fi de necredzut*, adecă și ca [și] cum nici ș-ar fi dzis-o cineva.

Așé dară, înțelepte cititoriule, vădzind pomenirea neamului și numelui moldovenesc pre la anii însămnați, de la istoricii streini făcută, iarăși cu drepți ochi, pre Hronicul nostru înainte pășéște și toate tâmplările, precum în cursul vrémilor au cădzut, socotind și giudecând, pare-ni-să, și cu vârtoasă nădéjde sintem, precum și singur vei mărturisi că țărâle acéstea carele românii și astădzi le țin niciodată de dânșii de tot părăsite și pustiite să nu fie rămas, ce încă cu întemeiate stăpâniri, totdeauna să fie trăit, nu

așé noi dară, pre cât streinii, pre carii urmăm istorici, îți vor dovedi. Noi dară acmu la cursul istoriii să ne întoarcem.

Capul IV. Dovedéște-să traiul romanilor în Volohia, de la Roman cel Tânăr pănă la Vasilie împărat

După moartea lui Constantin Porfiroghenit, leat 959, au stătut la împărățiia Răzsăritului fiiul său Roman, carele s-au numit cel Tânăr.

În vrémile lui Roman, pierit-au și Simion cel vestit a bulgarilor domn, pentru a căruia cu minune moarte, Gheorghie Chedrin, sămnul 311, scrie așé: „Fost-au, dzice, Ioan Astronomul, carele viind la împăratul i-au dzis că de-i va fi voia împăratului să să mântuiască de un nepriiatin vrăjmaș ca acela, să poroncească să taie capul stâlpului carele stă în vârvul Xerolofului, adecă dialului celui uscat, căci acel stâlp fiind sămnul pieirii lui Simion, domnul bolgarilor, tăind capul stâlpului, îndată și domnul bulgarilor va muri. Poroncind împăratul aceasta așé să să facă, în ceasul carile s-au tăiat capul bolovanului (căci stâlpul acela era în chip de om), într-acela ceas și Simion, cu mari și nesuferite duréri de pântice, au murit.

Acesta încă au împărățit ani 3, luni 4; și după

ce au scos ostrovul Critul din tirăniia serachénilor, leat 963, mart 16, au murit și au stătut la împărăție Nichifor Foca, carele, hatman fiind supt Roman, scosése Critul de la serachéneni. Acesta împărat multe biruință au purtat asupra serachénilor, pre carii, la anul 967, așéși de tot domolindu-i s-au întors la Thrachia, privind și tocmind marginele împărățiii dintr-acoace.

Iară, leat 968, acestași istoric pomenéște, precum neamul rusilor mai adesă au început a călca hotarăle împărățiii, carii întăi asupra bulgarilor cădzind, multe cetăți în crăiia lor au luat și multe răutăți li-au făcut, târgurile atocma cu pământul făcându-le.

Această povéste Chedrinos, sămnul 324, list 660, mai deșchis așé o spune: În al patrulé an, dzice, a împărățiii lui Nichifor Foca, viind pănă la Suda cea mare, au dat învățătură lui Petăr, carele în urma lui Simion stătusă domn bulgarilor, să nu lasă pe turci (pre carii Zonora[10], Carté 16, Cap. 21, și în multe locuri îi numéște unguri) să triacă Dunăre și să calce locurile împărătești; de care poroncă neascultând bulgarul, și multe pricini nădind, precum aceasta să facă nu poate, împăratul încă trimițind pe Nechifor Calochir, ficiorul domnului de Crâm (pre carile și cu cinstea ce să

dzicea patrichia îl cinstisă), la Sveatoslav, domnul rusilor, cu multe daruri și cu mai multă giuruință l-au îndemnat, pentru ca sculându-să cu oaste să vie asupra bulgarilor.

Rusii aceasta foarte bucuroși priimind, în al cincelea an a împărățiii lui, fără veste au năpădit asupra bolgarilor, și multe cetăți bulgărești și cetățui atocma cu pământul li-au făcut, și, încărcându-să de plian, cu pace s-au întors acasă-și.

Apoi, la anul 969, Ioan Cimischii, cu vicleșugul împărătésii Theofanonii, noaptea, peste zidiul palatului sărind, Foca împăratul, în așternut dormind, fu ucis, dechemvrie 11; și au apucat împărățiia Cimischii.

În dzilile acestuia împărat, leat 970, rusii, carii în anii mai sus pomeniți chemați fiind, cădzură asupra bolgarilor, cu hatmanii lor Boris și Roman, precum Zonora scrie, Carté 17, Cap. 1, uitându-și țara lor, siliia așéși cu totul acolo să să așeadză și aceasta o făcea mai mult cu îndemnarea lui Calochir, carile pre ascuns le făgăduia că de-l l-or numi ei împărat romanilor și cu agiutoriul lor de să va aședza în împărăție, iară el lor și toată țara bulgărească le va da, și cu dânșii pace vécinică va ținea. Rusii și bunătatea locului plăcându-le și de îmbunăturile lui Calochir înflându-să, nu cu cinstea ce s-ar fi

cădzut au purtat pe solii carii împăratul la domnul lor Sveatoslav trimisése; de care lucru i-au căutat împăratului parte bulgarilor a ținea și asupra rusilor oaste a rădica.

Ce Sveatoslav de aceasta simțind, însoțindu-să cu pazinachii, schithii și turcii, carii Pannonié ținea (adecă ungurii), s-au făcut ca la 300 000 și întrând în Thrachia de tot au prădat-o; a asupra a cărora Cimischi au trimis numai cu 12 000 de oaste pre hatmanul său Vardas, carile asupra rusilor mărgând și în 2 rânduri cu războiul i-au înfrânt; și așé, biruindu-i, i-au scos din Thrachia.

De pe socoteala acestor istorici putem cunoaște, că într-această tâmplare, crăiia bulgarilor foarte bine să să fie legat cu împărățiia Răzsăritului, de vréme ce pentru bulgari nu într-alt chip ce ca cum ar fi fost supt stăpânirea împărățiii, de rusi, carii ca o grea năpaste le cădzusă în spate, de tot a-i mântui <nevoință punea>.

La leat 971, singur împăratul Cimischie cu multe oști sculându-să, au întrat în Bulgaria asupra rusilor și cu multe războaie biruindu-i și din mâni luându-le cetățile, până mai pre urmă de tot i-au răsipit, și din toată Bulgariia i-au scos.

<Caută la istoricul Curopalat, la viața acestui

împărat și vii videa acolo mare minune, carea au făcut Svânta Născătoare și i-au dat biruință asupra varvarilor. >

Pre acestea vrémi și la létopisețile rusești, multe războaie a rusilor împotriva împărățiii grecilor citim, ce la dânșii toate războaiele cu biruință să pomenesc; noi cât am socotit adeverința istoricilor grecești am dat, iară cititoriul cum va vrea așé socotească.

Deci Ioan Cimischie, leat 975, mărgând cu oastea asupra serachénilor și agiungând la Damasc, acolo de Vasilie, mai marile hadâmbilor, dechemvrie 4, au murit otrăvit, după ce împărățisă ani 6, luni 6. Acesta împărat, după lăudată creștinătatea ce avea, el întâi au făcut bani de aur și de aramă, în carii au săpat chipul Domnului Hristos scriind **IS HS. Împăratul împăraților**; iară în locul lui au stătut împărat Vasilie, ficiorul lui Roman împărat.

Capul V. Arată-să începătura stăpânirii rusești, carea acmu iaste putérnică împărățiia Moscului

De vréme ce cursul istoriii au sosit, în vrémile în carile vestită și putérnică și blagocistivă împărățiia Moscului temeliile ș-au aruncat, și despre părțile Novogradii (care în vechime și în

mărime, nu numai rusilor, ci și tut[ur]or streinilor vestită și lăudată iaste, pentru carea și Vélichii Novograd s-au chemat) spre părțile Chievului cuborându-să; acolo de ciia domniia ș-au așédzat; cu cale a fi am socotit, macar că la trupul Hronicului nostru n-ar căuta, însă pentru pomenirea a împărăție ca aceasta și de începătura ei, apoi și de minunată priimirea luminii adeverinții pravoslaviii a tot neamul rusesc, cât de pre scurt să însămnăm, precum și a altor alor noștri vecini, a léșilor adecă, a bulgarilor și a ungurior am arătat și a altora, carele mai pre urmă să vor tâmpla.

Așijderea macar cu vârvul condeiului, precum să dzice, a ati[n]ge, și, cititoriul nostru de unele ca acéste a să înștiința poftitoriu, înaintea privélii a le pune nu ne vom lenevi. Că cu acesta chip socotim, oarécum și împrumutarea (precum și alții pentru noi au pomenit) cu carea vecinii né-au împrumutat, să plătim și pofta curiozului nostru cititoriu să facem.

Carte *Stepenna*[11], carea iaste cea mai aliasă și mai de credință istorie a împărățiii rusești, pentru începătura aceștii stăpâniri și pentru stăpâ<ni>torii ei cei dintăi, într-acesta chip povéstéște. Avgust Chesar (supt a căruia oblăduire nașterea Domnului și Mântuitorului

nostru Isus Hristos s-au tâmplat), dzic să fie avut un frate, pre carele l-au chemat Prus. Acestuia, Avgust i-au orânduit stăpânire pe apa Vislii, la cetatea Madboroc, supt carea era Toruné, Hvoinița, Gdansca și alte multe cetăți ce era pe apa Glem, carea cade în Marea Baltică. Deci de pre numele lui Prus, și domniia acéia s-au numit Prusie, care nume și pănă astădzi ține; iară mai denainte lăcuitorii părților acelora s-au fost chemând variaghi, carii au fost având supt sine alte neamuri, ce li-au fost dzicând ciudii, slovénii și crivicii.

Iară pre vrémile când împărățiĭa în Țarigrad Mihail, cu maică-sa Theodora, adecă leat 860, rusii cuborându-să cu oaste asupra grecilor, novogrodénii, merii și crivicii s-au sculat asupra varaghilor și i-au gonit peste Marea Baltică și au început ei singuri din capul lor a să stăpâni; ce fără nici o orânduială purtându-să, multe morți și răutăți să făcea între dânșii.

Pentru care lucru, la leat 862, rusii novogrodénii au trimis la Ruric (carile să trăgea din neamul și săminția lui Prus, fratelui lui Avgust) și l-au rugat să vie să le fie domn și voievod. Ruric, după pofta lor, s-au sculat cu alți doi frați ai lui, cu Trovur și cu Sineus și cu toate familiile lor, și au vinit la Novograd. Deci Ruric s-au aședzat în Novogrod, Trovur la Izborc, iar

Sinevus la Bélo Ozer (la Iezerul Alb), însă Ruric era stăpânitoriu peste toată Rusiia.

Pre acéiași vréme, au fost între neamul varaghilor doi oameni mai de frunte, anume: Ascold și Dir. Acéștea încă cuborându-să cu mulțime de acei varaghi, multe oștiri au făcut împotriva romanilor și pănă mai pre urmă, viind la Chiov și luându-l s-au aședzat acolo.

Între acéstea Ruric murind și rămâindu-i un ficior încă mic, anume Igor, la moartea lui l-au lăsat pre mâna și paza unii rude a sale, ce l-au fost chemând cneadz Oghel. Acel Oghel, aflând vréme, au omorât pe Ascold și pe Dir; și au luat Chiovul din mâna lor. De cie Igor, leat 903, au luat pe Olga (din cetatea Plescova născută) șie doamnă (aceasta Olga au priimit întâi credința creștinească, precum și din istoricii grecești am arătat), din carea s-au născut Sveatoslav, părintele lui Vladimir.

Sveatoslav, la leat 967, mergând cu oaste asupra bulgarilor, peste Dunăre, și pre oastea împăratului grecesc și a bulgarilor biruind, multe cetăți au luat și de tot li-au pustiit. (Această a rusilor în Bulgarie a lor vinire o pomenéște Chedrinos, cu un an mai pre urmă, supt împărățiia lui Roman, fiiul lui Constantin Porfiroghenit.)

Apoi așé stăpânirea aceasta, supt acesta Sveatoslav s-au întărit și s-au lățit, cât multe neamuri supt stăpânirea sa din rodul slovénilor au supus, a cărora nume>re< sint acestea: ciudii, mérii, murii, ceremișii, mordvii, permii, pecerii, emii, litfanii, zimholii, corsii, nerovii, liubii, cozarii (carii sint bulgarii din Schithie pre lângă Don), uhrebélii (adecă ungurii albi), cehii, léhii, lutécii, mozovșanii, polianii, drevlénii, dregovicicii, volinții, dvinénii, și alte multe părți și cetăți, și neamuri carile cu toatele supt un nume de obște, slavéni să chema.

Iară după ce au vinit Ruric și au stătut a stăpâni[...][12]

[Capul VI]

[...]

[Vla]dimir credzind au priimit sfântul botedz, și când ș-au pus episcopul mâna în cap, lui i-au părut că o mână din ceriu cuborându-să l-au atins și îndată i s-au deșchis ochii, cu mare minunea tuturor, carii prăviia acolo. Botedzatu-s-au Vladimir leat 6496, carele iaste de la Domnul Hristos 988. După luminarea sfântului botedz, Vladimir cu mare bucurie pre domnii lui și pre toți boierii și tot nărodul învăța și ca împreună cu dânsul și ei, la luminarea credinții

să vie îi îndemna; carii într-o inimă mărturisind, precum maré iaste Dumnădzăul creștinilor și lui aseménea nu iaste, cu toții credzind, toți sau botedzat.[13]

După acéia făcând nuntă cu împărăteasa Anna, s-au întors la stăpânirea sa în Chiov și de aciia toți idolii și capiștile lor fărmând, și pre uliță târându-i și lepădându-i, multă milostenie au împărțit săracilor.

Apoi, trimițind la patriarhul Fotie, s-au rugat să le trimață mitropolit și preuți, pentru ca să înveață nărodul la pravoslavie. Patriarhul încă cu mare veselie li-au trimis pre un Mihail mitropolit, împreună cu alți 6 episcopi, oameni învățați și întregi la viață, carii viind, întâi au botedzat pe fiii lui Vladimir, carii era 12 născuți dintr-altă muiare mai denainte de botedz, apoi și tot nărodul rusesc; însă mulți botedzul nepriimind, pre unii ca aciia au poroncit să-i căznească și cu frică de la închinăciunea idolilor să-i întoarcă.

Atuncea și Metigan, domnul pecinighilor, viind la Vladimir, s-au botedzat și așé de ciia Vladimir făcând besérici în Crâm, în Chiov și prentr-alte cetăți în toată Rusié, în curundă vréme, tot nărodul rusesc au vinit la creștinătate, pre carea și astădzi curat o pădzăsc. Stă și

astădzi Besérica Sfântului Arhanghel la Chiov, carea dzic întăi să să fie făcut; și adevărat și lucrul ei să véde a fi meșterșug grecesc; iaste și alta carea întăi s-au zidit în cetatea Moscului; înlontrul curților împărătéști și acmu aproape de giumătate în pământ întrată, pre a cărie zidiuri și așéși în vârvul sclipului, pentre trule, aré atâțea măstacăni crescuți, cât să pare că iaste o grădină pe un munte de piatră.

Acéstea, câte noi aice pentru începătura aceștii puternice și slăvite împărății și pentru chipul și pricina primirii creștinătății am adus, poftim pre cititoriu alte mărturii dintr-alți istorici să nu cérce, căce noi cât am și cercat, a afla n-am putut; și ales aicea făcându-să pomenirea lui Fotie patriarhul (carea cu anii vrémilor lui nicicum nu să potrivăsc), să nu ne socotească lenitori în cercarea hronicilor, ce atâta să știe că altă n-am făcut, fără numai célea ce la istoricii rusești însămnate am aflat, aicea pentru încredințare, pre scurt li-am pomenit. Ce acmu iarăși la triaba noastră întorcându-ne, de unde ni-am abătut, iarăși acolo să vinim.

Capul VII. Arată-să subt Vasilie Bulgarocton supunerea bulgarilor, și întăi pomenirea vlahilor la istoricii grecești

După pieirea lui Ioan Cimischie (precum am

pomenit, leat 975) au stătut la împărăție Vasilie, ficiorul lui Roman împărat, fiind la vârstă de 20 de ani. Pre vrémile acestui împărat, slavonii câteva năbușituri să fie făcut în părțile împărățiii Apusului scriitorii pomenesc.

Așijderea precum bulgarii prin câțiva ani să fie prădat prin toată Greția și la Mora; ce la anul 995 de oștile romanilor biruiți și dintr-acele părți goniți să fie fost, scrie Chedrinos.

Fericit au fost veacul acesta cu întoarcerea păgânilor la creștinătate, precum și Gheiza, craiul unguresc, murind, leat 997, au stătut la crăie ficiorul lui, Stefan, carele, luând légea creștinească, de ciie mult au lățit orthodoxiia în oblastiia sa, precum cu 7 ani mai înainte, adecă leat 988, Vladimir cu toată Rusié, la beserica lui Hristos să alăturasă, precum la Capul trecut am dzis.

Bonfin[14], Decada 2, Carté 1, unde pomenéște că rusii chiovéni întrând și în Ardeal la anul 1002: „au mărs Stefan, craiul unguresc, asupra lor și scoțindu-i din Dachia cea mai de'n lăontru (pre carea o chiamă Transilvanie), au pus stăpânitoriu acolo pe moșu-său, pre carele l-au fost chemând Zoltan."

De mirat lucru de n-au fost acest Stefan craiu din românii noștri cei vechi, că citim la acestași

Bonfin, la locul pomenit, precum maica lui Stefan, Sarolta, fiind grea, să i să fie arătat Stefan Protomartirul în somn și să-i fie dzis: Nedejduiaște în Domnul Hristos că în curundă vréme vei naște făt, căruia, de pe numele mieu, îl vei numi Stefan.

Așé Stefan născându-să, la anul 909, tată-său, Gheiza craiul, au adus cu mare cinste pe Adalbert, episcopul de Praga, și au botedzat pe fiiul său Stefan; iară din sfânta scăldătoare l-au priimit, adecă i-au fost nănaș, Theodat, carile mai denainte fiind stăpânitoriu sanseverinaților în Apulie, apoi de ai săi izgonit fiind, cu mare cinste lângă sine îl priimisă și-l socotiia Gheiza craiul. Pre acest Theodat, Stefan craiu, ca pre un părinte de botedz, și [în] limba graiului cu dâns totdeauna cea de moșie italieniască îl chema: *Tata*, adecă părinte. Aceastea Bonfin pentru nașterea, botedzul și limba graiului cea de moșie a lui Stefan; iară cititoriul nostru cum va vrea așé creadză pe Bonfin, a căruia credință cineva din scriitori să nu o priimască noi n-am vădzut.

La anul de la Domnul Hristos 1000, vădzind <Vasilie împărat> că bulgarii macar că de multe ori și biruiți și slăbiți era, însă nicicum vădzind că nu vor să să așeadză, cu mari oști au întrat singur [împăratul Vasilie] în țara lor, și până la

anul tot pământul ce ținea ei au dezbătut și toate cetățile carile mai denainte bulgarii în Thessalie apucasă, din mânule lor au scos.

Și la anul 1001, pre Samoil, domnul lor, așéși de tot de pre acélea locuri gonindu-l, toată țara lor și cea sirbască au stăpânit.

Ce bulgarii, suppunerea nesuferind, iarăși au rădicat cap; împăratul încă în anul 1013 cu oaste asupra lor mărgând, mare stricăciune întrînșii au făcut și 15 000 de bulgari vii prindzind, au poroncit de li-au scos ochii tuturor, numai la o sută unuia au lăsat câte un ochiu, pentru ca să fie povață celoralalți; și așé pre toți i-au slobodzit; carea vădzind Samoil, domnul bolgarilor, de inimă rea, peste trii dzile au murit. După carile stând la crăie Iovan, iarăși mult s-au ispitit asupra împărățiii.

Ce împăratul Vasilie, nepărăsit oștile sale în Bulgarie trimițînd și multă pradă și stricăciune făcându-le, așéși leat 1016, au ieșit de au iernat singur împăratul cu toate oștile pe țara lor.

Iară de primăvară împăratul la Țarigrad întorcându-să, Iovan, domnul bolgarilor, leat 1017, fără veste au lovit la Dirahion (aceșteia cetăți astădzi turcii îi dzic Duragi) și încungiurând cetatea au început a o bate; ce din cetate pre Iovan ucigând și alaltă oaste

înspăimântându-să, toată s-au închinat, luând voie să iasă din țara grecească. Împăratul lucrul nicicum în slab lăsind, după aceaia izbândă, îndată au întrat cu toate oștile în țara bulgăriască și toată țara deplin suppuind și toată avuțiia crailor bulgărești aflând, toată o au împrăștiiat slujitorilor.

De ciia toate lucrurile acolo cum trebuie aședzind, leat 1019, cu mare poffală s-au întors la Țarigrad și de ciia au trecut la Asia, și acolo încă războaie cu izbândă au avut.

De pe vrémea lui Vasilie Bulgarocton să să fie început romanii noștrii cu numele de la slovéni luat vlahi și vrahi a să chema. Istoricii grecești pomenesc, din carii mai întăi Nichita Honiiatis, a cui istorie în larg și în lat pentru războaiele românilor noștri cu împărații Țarigradului, apoi și cu fâncii, carii apucasă de la greci Țarigradul, la locul său înainte pre amăruntul vom istorisi. Acesta dară istoric[15] pomenéște, Carte 1, Cap. 5, că Vasilie Bulgarocton după ce au bătut de atâté ori pe bolgari și atâta de gróznic sluțindu-i și fărmându-i și apoi, precum am dzis, de tot suppuindu-i împărăției, după ce s-au întors cu mare laudă și biruință la Țarigrad, să fie scris într-o tablă toată istoriia bulgarilor, în carea au fost dând învățătură împăraților, carii cu vréme

vor urma la împărăție după dânsul, de vor videa că și vlahii să ispitesc vréodată împotriva împărățiii, și lor să le facă, precum au făcut el bulgarilor; și așé acea tablă să o fie pus în mănăstirea Sosthensis (această mănăstire au fost unde astădzi să chiamă Stenia).

De ciia pe vrémé lui Isachie Anghel împăratul, despărțindu-să vlahii de la împărăție, și cu multe războaie pe împăratul bătând și multe răutăți împărățiii făcând, un Leon oarecarile, om dintr-acea mănăstire, citind tabla lui Vasilie Bulgarocton, să fie dzis: jeale-m[i] iaste cum n-au băgat împărații în samă învățătura lui Vasilie Bulgarocton, carile pe bulgari din temelie răsturnându-i, au dat învățătură într-acesta chip să facă și vlahilor, când să vor ispiti lucruri noaă a scorni împotriva împărățiii.

Dintr-această tablă a lui Vasilie Bulgarocton aiavea putem înțelége că românii noștri, carii mai denainte de pe vrémé lui Carolus Marele pace și legământ cu împărățiia Apusului făcând (precum mai înainte am arătat), cu a sa răspublică între varvarii carii asupra lor de câteva ori năbușisă, după statul putinții lor trăind, vădzind că, cu vitejia și nărocirea lui Vasilie Bulgarocton, bulgarii și alți vecini a lor împărățiii era plecați și suppuși, ei încă la trupul

împărățiii Răzsăritului iarăși să să fie alăturat și nu numai cei din Dachia cea peste Dunăre, ce încă și cei din Misia, una fiind și tot supt un domn otcârmuindu-să, deosăbită dispotie ș-au făcut precum și Leunclavie[16] în *Pantecte*, Glava 71, aceastași mărturiséște.

Voievodzii, dzice, vlahilor după ce s-au dezbătut de supt putérea crăiii unguerești (căci întărindu-să crăiia ungurească, o parte din Dachia, precum am și mai arătat, au fost-o cuprins ungurii), după obicéiul împăraților grecești poftiia, mai bine <nume> de despot să audă, ca cum ar fi domni slobodzi, nici altor stăpâniri supuși.

Iară precum pe vremea lui Vasilie Bulgarocton, un Bogdan, domnul dachilor, să fie vinit și să să fie închinat împărățiii, același Leunclavie pe istoricul Chedrinos mărturie aducând, într-același loc adeveréște căci dzice: Și țara Bogdania, carea acmu Moldova iaste, au luat acest nume de pe Bogdanii, domnii săi, carii adevărat cu acest nume creștinesc să număsc Bogdani, adecă Theodosii, sau Theodori, sau Dorothei, ce va să dzică: dați sau dăruiți de la Dumnădzău. Pomenéște, dzice, de acest nume și Chedrinos, în viața lui Vasilie Bulgarocton, dzicând: Ieșitu-i-au înainte și Bogdan, a celor mai dinluntru țări toparha sau

crăișor.

Aceasta iarăși dovedéște că pre atuncea românii noștri să să fie lipit la împărăție, că de nu s-ar fi lipit, n-ar scrie Nichita Honiatis că vlahii sau românii de la împărăție s-au dezlipit; însă unde va vini rândul istoriii, la vréme lui Isachie Anghel, acolo pre larg istorie pentru români vom aduce, unde crédem că va putea cititoriul curat a înțălége că macar că aicea istoricul Honiat, cu alții pre scurt pentru stăpânirea românilor însămneadză, însă precum așé să fie fost, alții pre urmă scriitori vor dovédi.

Deci împăratul Vasilie, leat 1025, împăcând toată Asia și aședzind Evropa, s-au gătit să margă să răscumpere și Sichilié, ce în boală cădzind, într-același an, indictul 9, în luna lui dechemvrie au murit și au împărățit (ce fără nici o rânduială de laudă), după dânsul, frate-său Constantin, ani 3 și au murit și el la anul 1028. Vasilie împărat au împărățit ani 50 și au trăit toată viața lui 72 ani.

Capul VIII. Dovedéștesă traiul romanilor în Volohia, de la Constantin, fratele lui Vasilie, pănă la Constantin Monomah

Pre vrémea acestui împărat, leat 1026, încep

istoricii grecești (și ales Chedrinos, a vrémilor acestora scriitoriu) mai ades a poméni pentru neamul picinighilor, cărora ei le dzic pazinazi, pentru carii istoricii léșești și rusești[17] cu mulți ani mai înainte însămneadză, precum și noi înapoi am pomenit.

Neamul acesta pazinazii sau pecinighii la anul pomenit, scrie Chedrinos, precum cu multă mulțime trecând Dunărea au întrat în Bulgariia, carea acmu era suppusă supt stăpânirea împărățiii Țarigradului și să fie prădat și Drista; ce împăratul împotriva lor oaste trimițind, pre lesne i-au gonit iară înapoi.

Iară după ce au trecut pecinighii Dunărea, unde să fie stătut, istoricul nu pomenéște, nici la cei rusești și léșești a afla n-am putut, fără cât precum era lăcuitori pre la pragurile Niprului, unde și pe Sveatoslav, domnul rusilor, lovind îl prinsése, și domnul Cura sau Cures tăindu-i capul, din tidva capului dzic să fie făcut păhar și să fie bând dintrînsul, carea și Chedrinos mărturiséște, sămnul 348, și Zonoras, Carté 17, Cap. 4.

Iară leat 1028, noiemvrie 9, Constantin de boală au murit, după ce au împărățit în urma frăține-său lui Vasilie 3 ani; iară în loc lăsind pre Roman Arghir. Roman Arghir, după ce au stătut

la împărăție, la anul 1032, fiind cu oastea la Asia, iau vinit véste precum serachénénii au fost prădând în Mesopotamia și pazinazii, iarăși trecând Dunărea, au prădat Misia, Thrachia, Illiria și pănă la Corțira au agiuns.

După acéia Roman împăratul, leat 1034, în iușurea boală cădzind, sau, precum Chedrinos scrie, de împărăteasa Zoi[e] otrăvit fiind, din dzi în dzi viața își trăgea, iară în 11 a lui april pentru liacurile la feredeu întrând, un Mihail Paflagon, de'n îndemnarea împărătésii, având ea cu dâns îmblete spurcate, acolo l-au înnădușit, după ce împărățisă ani 5, luni 4.

În anul în carele s-au tâmplat moarte lui Roman Arghir împăratul Țarigradului, într-același an, precum scrie Bonfin, au murit și Stefan, craiul unguresc, ce-l număsc Sfântul, unde Bonfin, Decada 2, Carté 1, pomenéște că la oasele acestui sfânt craiu și la astrucarea lui, nu numai din toată țara ungurească, ce încă și din Dachia și de la alți megiiași de prinpregiur, mulți să să fie adunat. Iară precum moarté să i să fie tâmplat la anul 1034, însămneadză Avraam Barșai, în Hronologhia crailor ungurești.

Mihail, într-acea noapte, în carea au omorât pre împăratul, silind pre patriarhul și îngrozindu-l, l-au făcut de l-au cununat cu Zoi[e] împărăteasa. O, câți Sapsoni, în câte poale de

Dalidale culcându-să, s-au sculat spre moarte!

Încăpând dară cu acest spurcat mijloc Mihail la împărăție, la anul 1040, scrie Chedrinos[18], precum bulgarii carii de Vasilie împărat era suppuși, iară s-au rădicat asupra împărățiii. Capul purtându-le un Petăr, care-i mințiia precum iaste neam de craiu; ce împotriva lui împăratul oaste trimițind, hatmanii blăstămățeaște purtându-să, fu el biruitoriu; și după aceasta, încă mai înainte biruind, au luat Dirahiul și alte locuri în țara grecească au cuprins; ce nărocul pe bulgari buiecind, capetele ei în de ei au început a să gâlcevi și unul pe altul a omorî și așé pănă la anul, cu toții s-au răzsipit.

Iară împăratul Mihail Paflagon, după cé-au împărățit ani 7, luni 8, leat 1041, dechemvrie 10, mare pocăință făcând pentru căci ucisése pe Roman împărat; și, luând shima călugărească, au murit.

Iară Zoi[e] împărăteasa, nestânsă în pofte, îndată au tras la pat și la împărăție pre alt Mihail, ce l-au fost poreclind Calafatis; ce și acesta mai mult de 4 luni și 5 dzile n-au împărățit, căci vrând el să scoată din putérea împărățiii pe Zoi[e], nărodul tot s-au rădicat asupra lui, și prindzindu-l, i-au scos ochii și l-au

băgat în mănăstire.

După trécerea acestuia, Zoi[e] a mulți Sampsoni Dalidà, îndată și la scaunul împărătesc și la așternutul ei, bărbat de triabă, pe Constantin Monomah alegând, a triia dzi, iunie 12, sau cununat cu dânsul și l-au aședzat la împărăție.

Pe aceastaș vréme, în Ungaria era craiu Petăr, pre carele ungurii, din scaun gonindu-l, au pus pe altul în locul lui, ce l-au fost chemând Aban; ce apoi acesta, cu agiutorul lui Henric al triilea, împărat Râmului, din crăie gonit fiind, iarăși Petăr s-au aședzat la crăie.

[Capul IX]

Doaă[...][19]

Capul X. Arată-să traiul romanilor în Volohia de la Constantin Monomah, pănă la Constantin Ducas

În vrémea împărățiii lui Constantin Monomah, leat 1042, scrie Chedrinos[20], precum sirbii, carii era supt stăpânirea împărățiii Răzsăritului, au rădicat cap și locurile de pe aproape rău au prădat. Împăratul, macar că multă și bună oaste strângând și asupra lor mărgând, însă fiind om

neştiutoriu de lucruri de trébele războaielor, pierdzind ca la 40 000 de oameni, el de-abiia au scăpat la Ţarigrad.

Aşijderea scrie Zonora că şi bulgarii cu domnul lor Petăr, carele mai denainte să viclenisă, supt acest împărat aşéşi deplin ş-au răscumpărat volniciia.

La anul al doilea, domnişorul rusilor, Vladimir, om îndrăzneţ şi mânios (precum îl numéşte Chedrinos), pentru moartea unui boiernaş rusesc, s-au sculat cu multă oaste asupra Ţarigradului, şi cu corăbiile peste mare trecând, au lovit supt Ţarigrad. Ce întăi de furtuna mării bătuţi şi goli la uscat aruncaţi, apoi şi oastea împotriva lor trimisă asupră-le sosind, ca la 15 000 au omorât şi apoi şi pre cei ce scăpase cu vasele agiungându-i, mai rău i-au stricat; puţinei, carii au scăpat, s-au întors la casele lor de unde vinise.

Hronicul rusesc[21] şi carté ce-i dzic *Stepenna* scriu precum acest Vladimir au fost ficior lui Iaroslav (carele atuncea era stăpânitoriu Rusiii) şi nepot lui Vladimir, carele întăi s-au botedzat; şi adaog la istorii şi aceasta, precum Iaroslav, trimiţind pe ficiorul său Vladimir asupra grecilor, să-i fie dat soţie pe un Vişat, hatmanul variaghilor; ce pre mare

lovindu-i furtuna, mulți să să fie înecat, iară Vișat, cu 6 000 de oameni goli, să fie ieșit la margine, pre carii oastea grecească, prindzindu-i, să-i fie dus la Țarigrad și să le fie scos tuturor ochii; iară Vladimir, spărgându-i-să vasul, să fie sărit în vasul unui Ioan, și întorcându-să înapoi, să-l fie agiuns 14 vase grecești; ce Vladimir, întorcându-să asupra lor, să le fie biruit și așé să fie ieșit în Rusia. Iară după 3 ani, făcând pace cu împăratul și Vișat să să fie slobodzit cu toți rusii cei orbiți, și așé și el să fie vinit înapoi.

După acéstea pazinazii sau pecinighii, leat 1048[22], fiind goniți de pre locurile lor de Tiraho tirannul, sculându-să, cu domnul lor Cheghenis și cu tot nărodul, au vinit și au trecut la Drista, unde atuncea era deregătoriu Mihail, ficiorul lui Anastasie, carele făcând împăratului Constantin știre precum poftesc cu toții să să creștineadză, împăratul cu mare cinste au adus pe Cheghenis la Țarigrad, și, botedzându-l, l-au cinstit cu boieriia patrichiii și i-au dat și trei cetăți, de cealea de pe malul Dunării, să-i fie lui și oamenilor lui de lăcuire, și l-au scris în numărul soțiilor împărățiii romanilor.

După acéia iarăși istoricul Chedrinos adaoge că: După cé s-au așădzat pazinazii în Thrachia, nu după multă vréme au întrat împărățiia în

prepus, precum vor să să vicleniască și să să rădice cu pradă în țărâle de penpregiur și așé trimițind oaste asupra lor, nu fără bătaie și fără moarte i-au scos din Thrachia. (Stă cetatea și astădzi, carea s-au fost apucat acei oameni să facă, și să numéște locul acela și acmu Rusocastron.) Picinighii, scu[l]ându-să de acolo, s-au dus înapoi și s-au dat supt ascultarea Moscului.

Apoi, leat 1050, același istoric mărturiséște, o samă dintr-aciiași pazinazi iară s-au întors și întăi cu pace au întrat în Thrachia; ce împăratul smentindu-le legământul, ei încă au rădicat cap și arme și au început în toate părțile a prăda.

La al doilea an, iară cu mare vrăjmășie au prădat toată Misia, împotriva a cărora împăratul oaste trimițind, ei au trecut în Machedonie.

Deci, leat 1053, împăratul, încă mai multă oaste gătind, s-au dus să-i scoață și de acolo; ce au fost pazinazii biruitori. Împăratul într-același an culegându-și oastea și de iznoavă asupra lor mărgând, picinighii a cădzut la pace, carea li s-au dat, pănă în trei ani; ce pănă mai pre urmă, pe acești pazinachi, despre părțile Machedoniii să-i scoață sau să-i stârpască n-au mai putut împărățiia. Ce tare acolo întemeindu-să au pus începăturile domniii boșinégilor, carii și pănă astădzi trăiesc în vestita țara Bosnii.

Aceasta mărturiséște și Leunclavie, în *Pantecte*, precum înapoi am pomenit.

Iară Constantin Monomah, după ce împărățisă ani 12, leat 1054, indictionul 8, de boală au murit și au rămas la împărăție Theodora împărăteasa (căci Zoi[e] împărăteasa cea dintăi murisă mai denainte), carea au ținut singură împărăție un an, precum sămăluiește Patavie; iară după socoteala lui Calviz un an și 9 luni.

Și la anul 1055, cum va Patavie sau cum va Calviz[23], 1056, la sfârșitul lui avgust, împărăteasa încă de moarte trăgând, au rădicat împărat pe Mihail Stratiotic; ce și acesta cu sinatorii rău purtându-să (căce macar ceva în samă nu-i băga), ei încă după ce împărățise un an, au rădicat pe Isachie Comneno la împărăție, carele s-au încoronat leat 1057, iunie 8, iară Mihail Stratiotic luând cinul călugăresc, au întrat în mănăstire.

Isachie Comneno, om în toate vrednic de a purtarea împărățiia fiind, ce tâmplându-să pe mare aproape de dânsul fulgérul a cădea, l-au amețit, din care vădzind că nu să mai poate trezi, de viață deznedejduindu-să, singur au lăsat împărățiia și s-au călugărit în Mănăstirea Studitilor, după ce au împărățit 2 ani și 3 luni; și,

leat 1059, în locul lui au stătut Constantin Duca.

Împărățind Isachie Comneno, pomenéște Zonoras, Carté 18, Cap. 5, precum să fie avut oaste și asupra ungurilor și asupra tătarâlor ce-i chiamă pazinachi. Ce ungurii pace poftind și împăratul li-au dat pace, iară oa[s]te asupra pazinazilor trăgând, alalți toți să fie cădzut la împăratul cu rugămente de pace, fără numai unul Seltis, cu nărodul său, nicicum pacea priimind, s-au apucat de bătaie, ce biruit fiind și mulți de ai săi pierdzind, au fugit; însă încătro să fie fugit, istoricul nu arată.

Capul XI. Aceastași să trăgăniadză de la Constantin Ducas pănă la Roman Dioghenis

În al triilea an a lui Constantin Ducas și în al șéselea an a lui Henric, împăratul Apusului, după Petăr, carele am pomenit, au fost craiu în țara unguriască un Adrias, asupra a căruia, la leat 1061, s-au sculat frate-său Bela. Lui Adrias macar că Henric împăratul cu multă oaste bună agiutoriu îi didésă, ce Bela, mai nărocit fiind, întăi cu războiu oastea lui Henric biruind și Andrias cu caii stropșit pe loc pierind, pe hatmanul oștilor Marhion de Turinghiia viu l-au prins, cu carele împreună soli de pace la Henric trimițind, s-au împăcat și la crăie s-au aședzat.

Ce Bela încă, leat 1063, murind Gheiza, ficiorul lui, de bunăvoie au dat scaunul crăiii văru-sěu, lui Solomon. Fiind craiu în țara unguriască acest Solomon, pre la anul 1064, cunoaștem din Bonfin[24], precum Țara Muntenească sau suppusă sau supt protecția crăiii ungurești să fie fost și viind hunnii să o fie cuprins. Ce cuvintele istoricului precum sint la Decada 2, Carté 3, să le aducem: Solomon, dzice, craiul, după ce au bătut pre Bratislav, craiul boehemilor, cu multă pradă și dobândă încărcați, s-au întors în Ungaria; ce furtuna nepriimind să stea lucrurile ungurești în odihnă, s-au ațițat războiul hunnilor, carii rămăsése în cea mai denainte a lor păgâniască lége și apucasă o parte de țara Dachiii, pre carea acmu o chiamă Valahia; aceștea cu mulțime de a lor păgâni, deșchidzindu-și cale prin părțile mai de sus, pre la trecătoarea munților carea să chiamă Mezes, au năvălit în Ungaria *i proci*.

În care vréme românii din Dachia, sau prea mulți sau o parte să fie trecut de răul lor peste Dunăre la Misia și pre acolo să fie cuprins locurile pănă în Munții Ceanghii, mai pre urmă, scrie istoricul Nichita Honiatis, precum înainte la rândul său pre larg să va arăta.

Iară în anul 1065, scrie istoricul Zonaras[25], precum tătarâi ce să chema uzii, în Thrachia

trecând, peste tot au prădat și oastea carea împăratul împotriva lor trimisése bătând, pe hatmani vii i-au prins și, după această izbândă, pănă la Greția cu ciabilurile au agiuns.

Împăratul pentru mare lăcomiia ce avea la liafa slujitorilor să cheltuiască neîndurându-să și, la vréme de nevoie ca acéia, fără slujitori ce să facă neavând (că acei tătari era ca la 500 000), sau întors cu totul cu rugă cătră Dumnădzău; tuturor poroncind post să facă și el singur pe gios și cu lacrămi la litanie mergea, pentru carea Dumnădzău, minune făcând, au trimis omor de ciumă întracei tătari, de carea fără număr mulți s-au topit; iară câtă rămășiță de păgâni au mai rămas <s-au închinat cu totul împăratului>.

Însamnă că pazinii au rămas în Machedonia, carii, după cum scrie Leunclavius, sint nărodul boșinégilor.

Aceastași întăréște și Zonaras, Carté 17, carile dzice, dintr-acești pazinachi după această stricăciune ce au luat s-au plecat împăratului, cărora împărțindu-le loc în Machedonie, s-au dat după obicéile romeilor și s-au făcut soții împărățiii ascultători, din carii unii și la cinste de boierii senatorești mai pre urmă au încăput. Caută și la istoric[ul] Curopalat, că aceasteși vei afla.

Iară leat 1067, Constantin Duca murind, Evdochié împărăteasa giuruindu-i-să cu tare giurământ precum pre alt barbat nu va lua, ce va păzi împărățiia fiilor lui, lui Mihail și Andronic și Constantin, carele mai apoi s-au dzis Porfiroghenit, i-au lăsat împărățiia pre mână, după ce împărățise ani 7, luni 6. Evdochia, mai mult de 7 luni giurământul nețiind, au luat și împărat și bărbat pe Roman Dioghinis. Așé bărbatul la muiere are mai mare trécere decât Dumnădzău.

Capul XII. Dovedéște-să traiul romanilor în Volohia de la Roman Dioghenis pănă la Mihail, fiiul lui Constantin Duca

În dzilele acestui împărat, pre la anul 1070, Dlugoș[26], între istoricii leșești vestit, iscusit și vrédnic de credință istoric, pentru volohii sau romanii, ales pre locul unde-i acmu Moldova, trăitori, tare și neclătită mărturie ne aduce, precum țărâle Moldovii (căci léșii scriitori supt numele Voloscâi numai pre Moldova înțeleg) nu numai lăcuite și de moșnénii săi ținute, ce încă și altor vecini agiutoriu și scutitori să fie fost, cărora adică și când ocaziia le slujiia, pentru mai bună și mai cu odihnă chivernisală stăpânirii lor. Pomenitul dar istoric scrie așe: Vițeslaus, dzice, voievodul polovților, pre la

anul pomenit, după multe și gróznice războaie carile au avut cu Zeslav, voievodul Chiovului, pănă mai pre urmă, nu numai cât pe Zeslav de tot au biruit, ce așéși și cetatea Chiovului din mână i-au luat; și pe Zeslav din stăpâ<ni>re scoțindu-l, de pre acélea locuri l-au gonit. După aceasta izbândă, mai mult întărindu-să, vrut-au asémene să facă și lui Boleslav craiului leșesc; ce socotindu-să precum că cu singure puterile sale aceasta a isprăvi nu va putea, multă altă oaste de la vecinii de penpregiur, de la rusi, de la pecinighi, de la volohi, adecă de la moldovéni într-agiutoriu au luat.

Alaltă istorie poate cititoriul, la locul carile i l-am însămnat, să o caute; iară noi atâta am vrut numai să-i arătăm că tăcérea istoricilor mai denainte și căci pentru volohi sau romanii din Volohia prin câtăva vréme, câte puțin numai și câte oarece au pomenit, precum și Dlugoș aicea pre scurt arată că Zăslav au luat agiutoriu și de la volohi sau moldovéni. După regula și canonul carile noi am dat, dovedesc că țărâle acéstea de lăcuitorii săi de tot deșérte să nu fie rămas <și așé această povéste, pre carea pre scurt> Dlugoș o aduce, dovedéște precum și adevărată axioma dzice că: cineva nu poate da ce nu are, așé și Volohia n-ar fi putut da polovților volohi într-agiutoriu, de nu ar fi avut lăcuitori în sine.

Rușineadză-se dară macar și cu aceasta (că alte mai vârtoasă mărturii carile mai înainte îi vom aduce, mi să pare că nici să să rușineadză vréme le va da), carii pre români, adecă pe moldovéni și pre munténi vor să-i facă de ieri-de alaltăieri, pre acéstea locuri veniți, că cine cât de puțin socotitoriu, nu va putea cunoaște și nu va mărturisi? (că cu greu și așéși peste putință iaste adeverinții cunoscute, socoteala să nu să lipască) că de vréme ce stăpânitorii locurilor Volohiii, unde acmu să numéște Moldova, au fost dând altor ai săi de penpregiur vécini agiutoriu și istoricii anume îi chiamă volohi, cum poate acei volohi în Volohia să nu fie fost? Că aceasta de s-ar putea tăgădui, s-ar putea tăgădui și soarele fiind într-amiadzidzi, precum nu s-au făcut dzuă.

Rămâne dară istoriia Hronicului nostru adevărată, că locurileVolohiii totdeauna au fost lăcuite de moșnénii săi romani, macar că nu totdeauna istoricii pentru dânsele au poménit.

Capul XIII. Aceastași să arată înainte, supt același Dioghenis împărat și de la Mihail Duca pănă la Alexandru Comnenos

Dioghenis împăratul, cu multe biruință fiind asupra turcilor și nedejduind că toate locurile câte ei la Asia le apucasă va dezbate pacea, ce

ruga turcii, să priimască n-au vrut; ce aceasta a săvârși l-au împiedecat vicleșugul lui Andronic, fratelui lui Mihail, ficiorului Ducăi, carele, vândzindu-l nepriiatinului, l-au lovit fără véste și viu a cădzut pe mâna lui sultan Hasan.

După ce au cădzut Dioghenis la robie, constantinopoliténii, fără nici o zăbavă, au ales la împărăție pe Mihail, ficiorul lui Constantin Ducas, carele s-au poréclit Parapinachie. Tâmplatu-s-au acéstea la anul 1071.

Sultanul, după ce au prins pe împăratul Dioghenis, cu sine totdeauna la masă puindu-l, în mare cinste îl ținea și pănă mai pre urmă mai cu mare cinste l-au slobodzit să <și> margă la împărăție. Așé varvarul, ca un elin făcând, ellenii mai rău decât varvarul s-au arătat, căci cu sfatul de obștie, înainte-i pre sfedenicul său, pe Andronic cu oaste trimițind, l-au prins și i-au scos ochii, din care rane (nici liacuri să-i puie lăsind) i s-au spudzit tot capul și înviermănoșindu-să, au murit. Împărățit-au Dioghenis ani 3, luni 8.

Zonoras, Carté 18, Cap. 17, scrie precum în al triilea an a împărățiii lui Mihail Parapinachie, neamul crovatilor, pre carii unii îi chiamă sirbi, au întrat în țara bulgărească și câteva locuri acmu cuprinsése; ce mult de multe ori războaie cu dânșii făcându-să, pănă mai pre urmă

nemaiputând sprejini, li-au căutat a da dos și a să întoarce la locurile sale.

De ciia un sirb, din neamul acestora, anume Nestor, carile întăi fiind rob la tatăl împăratului, apoi și la boieriia ce să chiama vestarhis agiunsése, împăratul Mihail l-au făcut hatman oștilor, carile păziia malurile Dunării. Acésta viclenindu-să și împreunându-și armele cu Tatu, voievodul pazinachilor, s-au rădicat asupra împărățiii și viind cu multă oaste ș-au pus tabăra tocma supt cetatea Țarigradului; ce neputând ceva isprăvi, s-au sculat de supt cetate ș-au prădat Thrachia, Machedonia și a Bulgariii câteva locuri, caréle era mai aproape de acéstea și de ciia cu totul au trecut la pazinachi.

Aceastași mărturiséște Coropalat, list 853, adecă precum acest Nestor au fost hatman năroadelor de pre lângă Dunăre.

Pre aceastași vréme, leat 1074[27], Gheiza, ficiorul Belii (pentru carele am pomenit, precum de bunăvoie au fost lăsat scaunul crăiii ungurești lui Solomon), sculându-să cu oaste asupra văru-său, l-au scos din scaun și au stătut el la crăie, fiind agiutorit de papa Grigorie, pretăndăluind că crăiia ungurească iaste birnică scaunului papii, care bir l-au fost legat încă Stefan craiul, carele întăi s-au botedzat.

Aicea trebui să învățăm pre cititoriul nostru că, audzind de numele turcilor și sultanului turcesc, să nu socotiiască că doară sint aceștia turci carii acmu împărățiia Țarigradului țin, căci carii pre această vréme să pomenesc au fost adevărați turci; iară carii acmu țin împărățiia și ei pe sine să chiamă aliosmani; aceștea turci nu sint, ce sint din neamul oguzilor, carii întăi au fost lăcuind aproape de Hina, și pre câmpii ce le dzic Capceac, și după aceaia au vinit și s-au aședzat pre marginile Mării Caspiii, despre Răzsărit, unde și acmu mulțime de a lor oarde lăcuiesc, cărora tătarâi cești de pe Volga le dzic caracalpachi; și de acolo mult mai târdziu, ieșind la Asia au cuprins întăi împărățiia acestora turci, carii acmu la istorici să pomenesc, și cu împărățiia li-au luat și numele; iară ei sint drepți oguzi; ce pentru aceasta, unde va vini cursul Hronicului pentru începătura împărățiii aliosmanilor, mai pre larg vom dzice.

Deci între acéstea Nichifor Votaniatis, leat 1078, fiind hatmanul oștilor asupra turcilor, s-au făcut viclian împăratului; și, încă întragiutoriu și oaste turcească luând au prins pe Mihail și, călugărindu-l și pe dânsul și pe împărăteasa lui, i-au băgat în mănăstire. Mihail ținusă împărăție ani 6, luni 6; deci și de la el, după trei ani, leat 1081, au trecut împărățiia la Alexie Comnenos, vestit hatman vremilor acelora; iar Votoniatis au

luat călugărie.

Capul XIV. Aceastași să arată de la Alexie Comnenos pănă la Emmanuil Comnenos

În anul al 17 acestui împărat, iară de la nașterea Cuvântului Părintelui 1096[28], carele iaste în al 40 și al doilea a lui Henric, împăratului Apusului, s-au sfătuit și s-au învitat mai toate stăpânirile Apusului, și fără samă multă oaste strângându-să, supt hătmăniia a mulți, ce Godefred Bălioneus, între alții mai cap, s-au dus asupra lui Suleiman, domnul turcilor, și a altor varvari, serachéni, carii ținea împărățiia Asiii, pentru ca să scoață de supt robiia lor sfânta cetate a Ierusalimului; carii, cu nespusă nevoie și primejdii, leat 1099, la Ierusalim sosind, în luna lui iulie 15, după mult singe și moarte, au dobândit-o și cu sfatul de obște s-au pus împărat Ierusalimului, Godefred; și în loc de corónă împărătească împletindu-și cunună de spini, ș-au pus în cap.

La leat 1116 pomenesc scriitorii în țara unguriască să fie fost crai Stefan al doilea, altăceva mai mult pentru părțile noastre nepomenindusă.

Alexie Comneno, după ce au împărățit ani 37, luni 4, leat 1118, avgust 15, fiind la vârstă de

70 ani aproape, au murit și au lăsat în locul său pe ficiorul său Ioan Comneno, căruia Zonora îi dzice: Calo Ioannis. Scrie Nichita Honiatis precum turcii au fost apucat în Thrachia cetatea Sozopolis, ce împăratul, trimițind oaste, curund i-au scos de acolo.

Apoi, leat 1122, de o parte ungurii, de altă parte tătarâi (acește sint uzenii) întrând în Thrachie, Calo Ionis li-au ieșit cu oștile înainte și foarte rău biruindu-i, cu triumf s-au întors la scaun. Deci Calo Ionis după acéstea multe războaie au avut, ce tot împotriva varvarilor, la Asia, pentru carea în céstea părți altăceva de însămnat scriitorii nu ne arată.

Iară leat 1143, fiind la vânătoare după ce au ucis un gligan sălbatic cu sabiia, apoi tocmindu-și sigiata în arc să sigéte s-au julit puținel cu lancea la mână, ce lancea fiind otrăvită, rana acéia nici o doftorie n-au mai priimit; și așé dintr-acea puțină betejitură, răul peste tot trupul lățindu-să, după cé au împărățit ani 24, luni 8, april 15, au murit, lăsind în locul său pe Manoil Comnenos.

Capul XV. Acéiași să arată de la Manuil Comnenos pănă la Alexie Anghel

Stând la împărățiia Răzsăritului Manoil

Comnenos, ficiorul lui Calo Ioan, la Apus împărățiia Conrad al triilea. Pe vrémea acestor împărați papa Evghenie iarăși au îndemnat toată créștinătaté Evropii asupra varvarilor, carii ca niște neguri întunecoasă, în toate părțile slobodzindu-să, toate împărățiile creștinești călca, și din dzi în dzi oblastiia crucii a micșura să siliia. Deci, leat 1147, cu toții strângându-să, cine încătro să margă ș-au ales. Și așé asupra serachénilor, carii Ispanie cuprinsése, au mărs Eric, craiul Daniii, cu alalți, asupra vandalilor; și episcop și hatman au fost magdeburghianul cu ale sale soții; iară asupra serachénilor de la Siria (carii acmu în mare strânsoare ținea Ierusalimul și pre créștinii a sfintelor locuri păzitori, în mare primejdie adusése) singur Conrad împăratul Apusului, cu 200 000 de oaste aliasă, într-același an au purces; și în luna lui septemvri au agiuns la Țarigrad, iară în dziua de Florii cu toții s-au împreunat la Ierusalim; ce lucrurile carile acolo la Palistina s-au făcut, le va videa cititoriul la istoricii acelora vrémi și lucruri; iară noi la istoriia noastră să vinim.

Istoricii grecești și lătinéști, pre aceasta vréme, macar că pentru părțile noastre încă nu încep a poméni, însă cei léșești și ales Dlugoș cu multul mai tare mărturiséște pentru traiul românilor în Volohia, decât mărturiia care mai denainte din istoriia lui am pomenit. Ce, pentru

mai adevărată credința, singure cuvintele pomenitului istoric aicea vom aduce, carele scrie așé: Pre această vréme, au fost în țara léșască un Vladislav craiu, carele cu frate-său Boleslav avea pricină pentru crăie, pre carii împăratul Conrad, având cu dânșii și rudenie, vrând să-i împace; în oastea ce vrea să facă spre varvari la Palestina, într-adins au vrut să treacă pe'n țara léșască. Deci într-acesta chip și cu aceasta socoteală viind în țara léșască acolo câteva dzile s-au zăbăvit; pentru împăcarea fraților, ce mai mult netămăduite lucrurile lor lăsind (căci cu atâta mulțime de oaste carea tot cu cheltuiala crailor să ținea, mai multă greutate priiatinilor săi a face nevrând), din Poloniia au purces; trecând prin țara rusască și prin țara Volosca spre Marea Neagră (Dlugoș nu știm de unde ia și-i dzice Marea Leonin); Vladislav craiul, încă vrând să pliniască de toate câte de acolo oștii trebuia, au trimis oameni înainte și în țara rusască și moldovenească (sau cum îi dzic léșii Volosca) și pre la alte popasuri au gătit de tot féliu de zahara și singur au petrecut pe împăratul pănă la mare.

Vadză acmu, iarăși dzicem, și să rușineadză măzacii și necunoscătorii istoriilor, cum de curat și aiavea dovedéște Dlugoș[29] că Împăratul Conrad spre mare cuborându-să, lăcuitorii Moldovii de toate ce i-au trebuit la 200 000 de

oaste i-au gătit și l-au îndestulat; nici poate să înțeleagă cineva că doară Vladislav, craiul din țara léșască, până la Marea Neagră prin locuri pustii și fără oameni atâta lungime de cale va fi trimis pre la toate popasurile, tocma din țara léșască atâta zahara cât să fie destul la 200 000 de oaste și la nenumărate dobitoace, căci aceasta nu numai cu greu, ce așéși peste putință ar fi fost léșilor.

Iară cu aceasta cititoriul de va rămâne cu prepus să aștepte încă puțintel, adecă după cursul istoriii cu 43 ani mai pre urmă, de unde încépe istoricul Nichita Honiatis, mari și dése și cu biruință războaiele românilor noștri cu împărații Țarigradului a istorisi; și cu bunăvoie îi giuruim că-i vom arăta precum țara Volohiii nu numai lăcuită de moșnénii săi, ce așeși foarte bine întemeiată și cu puternică stăpânire aședzată să fie fost. Și cătră aceasta, precum întăi însoțită împărățiii Răzsăritului, apoi și nepriiatină, și nu puțin stricătoare o vom dovédi. Și așé aicea în scurt îi giuruim la locul său îndoit și îndzecit îi vom plăti.

Manoil dară împăratul după cé-au împărățit ani 38, la anul de la Hristos 1180, în luna lui septemvrie au murit, Vellelmu Tireanul[30] îi adaoge împărățiia 40 de ani, ce Patavie[31] precum [greșit] să fie greșit îl dovédéște.

Calviz sămăluiaște să fie împărățit ani 38 și câteva luni, și să fie murit în 6 a lui octomvrie; iară Ricțiolul în scala hronicului arată să fie împărățit ani 37, luni 5, dzile 21. După moarté lui Manoil au stătut la împărăție fiiul său Alexii Comneno, încă copil la vârstă fiind, caréle supt paza unchiu-său, lui Andronic, aproape de trii ani au împărățit; iară leat 1183, Andronic întâi pre maică-sa, apoi și pre cucon (carele abiia întrasă pe 14 ani) zugrumându-i noaptea, i-au aruncat în mare, și au stătut el la împărăție.

Pre acéstea vrémi scrie Zonoras, Carté 18, Cap. 23, precum neamul pazinachilor, părăsindu-și locurile lor, au întrat cu totul spre țărâle împărățiii, și toată Thrachia și Machedonia au prădat; împotriva a cărora împăratul cu oaste mărgând foarte grozav fu biruit, carea pacoste i s-au tâmplat pentru mândriia și nebăgarea în samă a slujitorilor; ce mai pre urmă slujitorii făcându-să mai ascultători, atâta de vrăjmaș au întrat în nepriiatini, cât și nici cea dintăi năvală le-au putut varvarii sprijini; carii vădzându-și prăpădeniia au început a-și lepăda armele de a mână și a cére milă de la romei carea au și aflat-o. Multă mulțime de schithi atuncea au pierit, iară alalți vii la mână cădzind, supt suliță i-au vândut; dintr-aceștea împăratul alégând multă samă mai vârtoși și mai tineri i-au aședzat

în țara ce să chiamă Moglina, cu muieri, cu copii cu tot și mari slobodzii au făcut cu dânșii, carii și pănă astădzi acolo trăiesc, și de pe numele locului s-au poréclit pazinachii mogloniti.

În vrémea acestuia, la leat 1185, să pomenéște la istorici Bela craiul în țara unguriască.

De ciia Andronic céia ce i s-au cădzut ș-au luat plata, căci din vrajă înțălegând, precum într-acela an, mai înainte de 14 a lui săptemvrie, va să piară și acela ce va să ia împărățiia îi încépe numele din Is (carele apoi au fost Isachie Anghel). Deci în 11 a lui septemvrie vrând Andronic să prindză pe Isachie Anghel și să-l omoare, el vitejéște apărându-să au scăpat în besérică, unde nărodul îndată l-au rădicat împărat; și de aciia tot nărodul pornindu-să, au prins pe Andronic și cu multe cazne muncindu-l, pe urmă tăindu-i mâna cea driaptă și scoțindu-i ochii, l-au omorât după ce împărățisă mai mult de 2 ani; și într-acesta împărat s-au strâns sămenția comnénilor, precum mărturiséște Patavie[32]. Ce istoricii mai pre urmă pomenesc și pre alții comnéni, macar că acest nume fără cale să-l fie luat și Honiatis mărturiséște.

Dzis-am mai denainte, o axiomă a filosofilor pomenind, că rădicându-să pricina să rădică și

fapta, carea ce va să înțăleagă acoloși am explicuit-o; iară acmu altă axiomă aducând, dzicem, că de pe fapte a lucrurilor ființă să cunoaște, adecă, când vreun lucru iaste făcut înțelégem că lucrul acela pricină înainte mărgătoare au avut, căci nici un lucru fără pricină să să facă nu să poate.

Într-acesta chip și pentru nerupt și totdeauna traiul romanilor în Volohia trebuie a înțelége, că înțelegându-le din istorici adevărați, faptele, putem fără nice un prepus a cunoaște și traiul lor și ființa lor. Așé dară, istoricii grecești, carii pănă acmu, pentru lucrurile romanilor în Volohia somnul celor 7 efeséni să văd să fie dormit și prin atâta vréme câtă la mijloc au trecut, atâta au tăcut, cât ca cum pre locurile Volohiii nici suflet de om nar hi fost, a cărora tăcére, pre cât noi putem giudeca, au dat pricină unora, precum de multe ori am dzis, să criadză că țărâle noastre, cu sute de ani să fie stătut pustii și fără lăcuitori; și apoi alții urechile în basne slobodzindu-și, încă mai mari decât au audzit, au și scris; cât cu condéile lor, pre tot neamul românesc, nu într-alt chip, ce tocma ca legumile întrun an îi sădesc, răsar, îi cresc și-i și zmulg.

Ce basnile băsnuitorilor lăsind, să videm acmu cei ce dormiia grecești istorici, cum să deșteaptă și cum strigă când îi doare, căci una

și aceasta iaste pricina tăcerii lor cei adânci; adecă, că după împărțirea împărățiii romanilor, în Volohia, ca într-un unghiu de amândoaă părțile rămâind depărtați și despărțiți, orice într-această parte, ca cum de trupul împărățiii lor nu s-ar atinge, nici grije purta, nici de lucrurile lor însămna; (și adevărat că de n-ar fi pomenit câte ceva istoricii cei streini, mai pierită li-ar fi rămas știința și traiul și moșténirii lor pre locurile sale), iară acmu de la romanii din Volohia, oarece durére și patimă simțind, precum împărații asupra lor sabiia, așé scriitorii condeiul își ascut.

Iaste dară de câteva ori poménitul Nichita Honiatis, grec, și de toată credința vrednic istoric, carile pentru romanii din Volohia și pentru războaiele carile pe vrémile când el istorié sa țăsea, cu împărățiia Răzsăritului au avut, pre larg și îndestul scrie, precum în Carté carea urmadză, cu nemutate cuvintele lui Nichita Honiatis, toată istoriia lui carea au scris pentru războaiele romanilor cu împărățiia Răzsăritului, din cuvânt în cuvânt o vom aduce.

Cu a căriia adeverință, cu bună îndrăzneală putem dzice: vino acmu, bunule Simoane și frumosule Misaile, și vedeți pe românii din Volohia, pre carii pre acestea vrémi dziceți că n-au fost nicăiuri, sau de au fost încă să fie fost la

Râm, sau precum voi băsnuiți, în temnițile Râmului, că Laslăul vostru, pre carele din crierii voștri îl nașteți, după vrémea ce voi însămnați au avut războiu cu Batie hanul tătărăsc, iară Batie au trecut cu prada sa în țara unguriască la leat 1242 și așé iaste cu 56 de ani mai pre urmă. O, scârnavă-i minciuna și însutit mai scârnav minciunosul carile o scornéște! Că de vréme ce pre vrémé lui Batie dziceți c-au fost acel Laslău craiu în țara unguriască, și el întâi au adus pre acei oameni răi de la Râm și apoi după biruință i-au aședzat pre la Maramorăș, acéști romani, carii, după cum am dzis, numele mai pre urmă în volohi sau vlahi, cu 56 de ani mai înainte, de unde s-au luat? Pentru carii istoricul grecesc, nu fără oarece stidire, ce adeverinții slujind, dzice, că oastea carea întăi au trimis asupra lor Isachie Anghel împăratul, de tot au prădato. Adevărat dară, că au fost adus Laslăul vostru tălhari și oameni răi de la Râm și deșertând temnițile Italiii au împlut Maramorășul; aciia tălhari numai ai voștri părinți au fost și de la dânșii poate fi v-ați învățat a fura adevărul istoriii. Iară romanii, carii sint părinții moldovénilor și a munténilor, precum cu multe și tari dovéde am arătat, totdeauna pre locurile sale au lăcuit, precum și acmu acéiași lăcuiesc. Ce atâta mustrare agiungă-vă, mai uitați-vă înainte, pentru volohii noștri la același istoric.

---

[1] De ratione temporum; De doctrina temporum; Chronicum magnum et selectum; Le grand dictionnaire historique

[2] Sinopsis a istoriii rusești, în Chiov tipărită, list 75

[3] *Hronograful rusesc*, Glav. 137

[4] Striicovschie, în *Hronicarul* său, list 201

[5] Leunclavie, din Pevcher, în *Pantecte*, Cap. 49

[6] Pevcherus adus mărturie în *Pantectele lui Leunclavie*, la locul pomenit

[7] Bilschie, list 239

[8] Simion și Misail, în *Pridosloviia* letopisețului lor

[9] Iustin, Cartea 43, Cap. 2

[10] Zonoras, Cartea 16, Cap. 21

[11] *Stepenna* 1, Gran. 1, Cap. 2

[12] [Lipsesc din manuscrisul de la Ț.G.A.D.A. (Moscova) paginile 408-413, în această porțiune începând și Capul VI.]

[13] *Stepenna*, Gran. 1, Glava 37

[14] Bonfin, Decada 2, Cartea 1

[15] Nichita Honiatis, Cartea 1, Cap. 5

[16] Leunclavie, în *Pantecte*, Cap. 71

[17] *Sinopsis a Istoriei rusești*, în Chiov tipărită, list 75

[18] Chedrinos, sămnul 354, Zonaras, Cartea 17, list 236

[19] [Iarăși lipsesc paginile 424 și 425, adică întreg Capul IX]

[20] Chedrinos, sămnul 348. Zonaras, Cartea 17, Cap. 24

[21] Hronicul rusesc, la anul de la Adam 6551

[22] Zonaras, Cartea 17, Cap. 26

[23] Zonaras și Glicas. Manasi. Într-acesta an, Gheorghie Chedrin sfârșeaște istoriia sa

[24] Anton Bonfin, Decada 2, Cartea 3

[25] Zonaras, Cartea 17, Cap. 9

[26] Dlugoș, Cartea 3, în tipariul cel vechiu, list 245

[27] Baronie, la acesta an și în Epistolia lui Grigorie papa, carea atuncea scrisese către alți crai

[28] Villelm Tireanul, Cartea 1, Cap. 2 și Cartea 8, Cap. 24

[29] Dlugoș, Tomul 1, Carte 5, Cap. list 403

[30] Villelm Tireanul, Cartea 22, Cap. 5

[31] Patavie, Partea 1, Cartea 8, Cap. 21

[32] Patavie, Partea 1, Cartea 8, Cap. 21

Cartea a opta - carea arată traiul romano-vlahilor în Vlahia, apoi și în Misia, Thrachia, Machedonia și pănă la Greția, de la Isachie Anghel pănă la Ionnis Duca; când și hănia tătarâlor în Crâm și împărățiia aliotmanilor la Asia s-au început. Așijderea arată când și cum s-au despărțit romano-vlahii de la împărățiia Țarigradului. Războaiele, carile au avut românii cu împărații grecilor, apoi, după ce au luat latinii de la greci Țarigradul, și cu latinii. Așijderea arată începătura domniii monarhicești a lui Ioan, domnul a tuturor românilor, și de domniia lui Hris, domnul cuțovlahilor în Greția, și aședzarea împăraților grecești la Nichea și pe aiurea.

Capul I. Pridoslovie

Iubite cititoriule, macar că cât în putința noastră iaste, ca de voroava lungă să fugim, în tot chipul silim și în lucru așé de mic (căci după acest de acmu nenărocit statul stăpânilor acestor a noastre țări, istoriia lor, lucru mic a-l numi socotim), groasă și mare carte a scrie, cât nu ne suffere inima, singur poți cunoaște; însă precum nici un trandafil fără ghimpi și nici un lucru fără greutatea sa și fără vreo împiedicare să fie nu poate, așé și istoriia noastră pentru vechimea a neamului românesc nu puține, nici iușoare împiedecări și împotriviri pănă acmu s-au arătat; așé și de aicea înainte ne ies; carile de nu să vor da din cursul istoriii într-o parte și de nu să vor curăți de spinii și de zizaniile carile în țarina adevăratei istorii s-au ijdărât, nu numai căci purcesul înainte ne zăticnesc, ce încă și povéstea întunecînd, locurilor, vrémilor, numelor, chipurilor și altor țircumstanții <lucruri împregiur stătătoare> istoricești, ca acéstea, mare tulburare și confuzie aduc și macar că istoriia din sine chiară și curată iaste, însă cu tâlcuirile și strămutările scriitorilor mai de pre urmă, mai mult înecîndu-să și învălătucindu-să, de nu să vor întoarce la fântâna și izvorul său cel dintăiu, și de unde au purces cititoriul, fără îndoință și fără prepus în cunoștința adevărului

slobod să îmble (precum noi socotim) nu va putea. Spre a cărora cercare și îndreptare, iată acmu cu dumnădzăiescul agiutoriu încépem.

Numele romanilor din toată Dachia, precum de pe vrémé lui Anastasie împărat, adecă de când întăi neamul slovénesc au năbușit spre Evropa, să să fie schimbat și de ciia volohi sau vlahi să să fie chemat, înapoi la locul său curat (precum nedejduim) și pre larg am arătat. Așijderea precum supt același nume, pre vréme lui Vasilie Bulgarocton, Bogdan, stăpâ<ni>toriul lor, pe acéia vréme fiind ei supt protecțiia lui Carolus Marile, împăratul Apusului, dații iarăși la trupul împărățiii

Răzsăritului să să fie alăturat, din câțiva istorici de credință am arătat *i proci.*

Iară acmu sosind acéia vréme, în carea încep istoricii, precum cei grecești, așé alalți de penpregiur, mai pre larg, de lucrurile romanilor noștri a scrie; unii din tâlcuitorii cești mai noi (prin necunoștință au prin nevoință, nu putem giudeca) oarece tulburare și amestecare numelui volohilor a aduce să văd, din carii întăi înainte ne iasă Patavie, iscusit amentrelea a vrémilor și a istoriilor sămăluitoriu, carile în hronicul său sosind pe la vrémile lui Isachie Anghel, împăratul Țarigradului (carile multe și nenărocite războaie cu romanii noștri să fie

avut, istoriia înainte va arăta), unde istoricul Nichita Honiatis, a vremilor acelora istoric și secretariu aceluiași împărat dzice: vlahii aiave de la împărăție s-au dezlipit. El mai mult lucrul zbătând, voroava adăogând, în prepus aduce istoriia și numele vlahilor, dzicând: pre la anul 1186, vlahii, sau bulgarii, de la împărăție s-au viclenit.

Ce pare-ni-să că n-au fost nici în prepus să stea, nici numele bolgarilor cu a vlahilor să fie amestecat, căci Nichita Honiiatis foarte bine au știut cine-s bulgarii, cine-s misii și cine-s vlahii și mai vârtos că bulgarii și sirbii, acmu cu crăii înteméiate, de atâta vréme în Thrachia și în Misiia și acmu de supt putérea împărățiii dezbătându-să, cu numele de dispoti și de crai stăpâniia; iară pentru vlahii noștri, dzice, că atuncea de la împărăție s-au dezlipit, precum și vrémea, chipul și persoanele carile au fost începătura și pricina aceștii dezlipiri, înainte să va videa; de unde curat ar fi putut cunoaște, că alții sint bulgarii și alții sint valahii.

Nărodul acésta a valahilor, precum în Misia mai mult întăi răvărsindu-să, apoi și pănă la Thessalia să să fie lățit, marturi vii sint cei ce atuncea și pănă astădzi în țara grecească lăcuiesc, pentru carii Iacov Predser[1], în Tâlcuirea istoriii lui Ioan Cantacuzino, Carté 1,

Cap. 1, după mărturia lui Leunclavie, precum aceşti români să fie din neamul romanilor de la Italia, apoi dzice că o parte a Thessaliii (pre carea şi pe vrémea lui Ioan Cantacuzăno împăratul vlahii o stăpâniia) să să fie chemat Vlahia Mare; ce în numele Vlahiii foarte nemeréşte, căci şi aciia vlahi tot din vlahii noştri au fost; iară căci o numéşte Vlahie Mare, foarte greşéşte, căci Vlahie Mare, din socoteala tuturor gheografilor şi a istoricilor, iaste Moldova noastră, precum de multe ori în câteva locuri am dovédit.

Ce pentru vlahii carii au fost supt stăpânirea împărăţiii Ţarigradului pe vrémea lui Ioan Cantacuzino, când va vini rândul să dzicem de lucrurile pe acéia vréme tâmplate, atuncea pre larg, din istoriia aceluiaşi Ioan Cantacuzino vom arăta.

Însă iarăşi precum acii vlahi ce au stăpânit în Thessalia să fie fost tot dintr-aciştea ai noştri români, carii, supt Isachie Anghel, de la împărăţie s-au despărţit, chiar mărturiséşte Laonic Halcocondilas, carele, Carté 1: vlahii, dzice, sint carii pănă şi la Thessalia s-au întins; iară bulgari, είς κατω Μυσίαν καλοΰσιν pre cei din Misiia de gios număsc.

Aşijderea Nichita Honiatis ştiind că vlahii aceştea răvărsindu-se de peste Dunăre, şi

Misia pănă la Munții Emii, adecă a Cenghi, apucase și câtăva vréme de pe numele locului și Misii să chemasă, dzice, Carté 1, carii mai denainte misii, acmu vlahi să cheamă.

Iară precum vlahii, după ce s-au întors unii la locurile sale, peste Dunăre, unde sint țărâle noastre acmu, multă vréme misii să să fie chemat, martur ne iaste Laonic Halcocondilas, carele la același pomenit loc dzice: Μυσίαν εἲς τό πέραν του Ιστρού ώκημένιν χώραν. Misia, carea țară iaste de céia parte de Dunăre.

Așijderea, pre vlahii de peste Dunăre, altă dată același istoric îi numéște cu cel véchiu a dachilor nume, adecă dachi; iară acii dachi precum tot una cu vlahii de la Thessalia să fie, la Carté 6, cu curate cuvinte arată, unde dzice: Τό δέ πινδον όρος Βλάχοι Ένοικουσιν αΰτοί τών Δακών όμόγλοττοι. Iară în muntele Pindul vlahii lăcuiesc, carii cu dachii (adecă cu românii de peste Dunăre) tot o limbă au. Apoi mai adaoge: care vlahi nicicum în ceva să deosăbăsc de la vlahii carii la Dunăre lăcuiesc. Aceștea vlahi de la muntele Pindului (carele nu departe stă la Solon) sint cărora astădzi noi le dzicem cuțovlahi, iară ei ne dzic noaă românii din Vlahie Mare.

Dintr-acestea a lui Honiatis și a lui

Halcocondilas cuvinte, chiar să cunoaște că vlahii, carii în țara grecească au rămas, să fie tot un neam cu românii noștri și precum pe vrémé lui Isachie Anghel, de la cișteálalți despărțindu-să, au rămas pe acélea locuri, unde și acmu mulțime de dânșii prin satele Ioanninii, în Epir lăcuiesc.

Cătră acéstea mare lumină adevărului aduce Anton Bonfin, carele, Decada 2, Carté 7, de războaiele între greci și între frânci, carii apucasă de la greci Țarigradul precum istorisind, dzice: Henric, fratele lui Balduin, carele în urma frăține-său întrasă la împărăție, împreună cu Bonifație Montis Ferartianul, cetatea Udriiul a bate nu conteniia. Ce grecii, cădzind cu rugămente la vlahi, îi îndemna ca să nu lasă ca cetate ca acéia vestită să încapă pe mânule latinilor, pentru carea lucru au căutat lui Henric a lăsa a bate cetatea și au grăbit a să întoarce la Țarigrad. Iară ce vlahi au fost acei vlahi pre carii i-au rugat grecii într-agiutoriu, iarăși acolea cu deșchisă cuvinte arată: *vlachi enim e romanis oriundi, quod eorum lingua etiam num testatur, cum inter tam varias Barbarorum gentes sita, adhuc extirpari nonpotuerit*; adecă: vlahii acéștea era din romani născuți, care lucru graiul voroavei lor și astădzi mărturisésște, carii într-atâtea féli de féli de niamuri de varvari aședzindusă, până și

acmu cineva a-i dezrădăcina n-au putut. Și mai gios iarăși Bonfin dzice: Și așé vlahii, cu rugămintele grecilor îndemnându-să, au izbăvit Udriiul din strâmtă încungiurarea latinilor.

Cătră acestea putem și a împotrivnicului neamului nostru, a lui Sarniție cuvinte, pentru mărturie aduce, căci a nepriiatinului cu multul mai de credzut iaste mărturiia, decât a priiatinului sau aceluie ce n-are nici o treabă; că și el mărturiséște că numele românilor noștri, la istoricii grecești încépe a să poméni de pe vrémea lui Isachie Anghel.

Și cu acéste Prolegomene, pentru adeverința numelui și neamului românilor noștri, pre aceasta vréme îndestulindu-ne, acmu mergem înainte să ne mierăm la istoricii grecești, și ales la Nichita Honiatis și la latini, și ales la Antisăodoreanul, ce au mai făcut și ce au mai lucrat românii noștri supt numele vlahilor.

Capul II. Arată-să pricina pentru ce vlahoromanii s-au despărțit de la împărățiia Țarigradului

După cumplită pieirea lui Andronic împărat, la anul 1185 (precum în cea mai pre urmă Carte am pomenit[2]), rădicând nărodul pe Isachie Anghel la scaunul împărățiii Răzsăritului,

scornitu-s-au întâi vrajbă, de ciia gâlceavă, apoi și gróznice războaie între împărăție și între nărodul vlaho-romanilor.

A cărora tâmplări istorie Nichita Honiatis[3], a vrémilor acelora iscusit istoric, în carte dintăi așé o începe: Isachie Anghel, după ce, după statul vrémilor acelora pre năroadele despre părțile Răzsăritului, pre unile cu daruri, iară pre altele cu dări pre an, cum putusă într-un chip le împăcase, și dintr-acolo lucrurile în liniște să videa că-și întorsése (căci pre vrémea noastră, dzice, așé să poartă împărații noștri cu varvarii, ca fétele céle ce acasă ședzind numai triaba furcii și a torsului caută), iată s-au tâmplat de i s-au săvârșit și împărăteasa, după care i-au abătut să ia împărăteasă de neam strein. Și așé au trimis soli la Bela, craiul unguresc, și i-au cerșut fata, carea încă era copilă de 10 ani.

Deci pentru scumpétea să cheltuiască banii visteriii, la nunta ce vrea să facă neîndurându-să, au pus dajde pe toate țărâle și cetățile împărățiii și mai cu de-adins pre célea ce era mai aproape de Anhialo. Așijderea aceasta pre lăcuitorii pre lângă munții Emului aruncând, mari neprietini i-au făcut împărățiii, căci carii mai denainte misii acmu vlahi să cheamă, cuprindzind locurile céle mai strâmte și bizuindu-să cetăților de prin munți, cu piatră

zidite, de-ţi, cum şi mai denainte de împărăţie, puţin băga în samă; iară atuncea, cu pricina căci le lua dobitoacele cu sila, şi-i asupriia peste măsură, aşéşi aiavea s-au rădicat asupra împărăţiii. Capetele aceştii rădicări fost-au doi fraţi Petăr şi Asan (dintr-aceşti Asani sint Asanii carii şi astă[dzi] sint la noi în ţară, macar că cu multă vréme mai pre urmă au vinit în Moldova).

Aceşti dară doi fraţi, pentru ca să nu să vadză că fără pricină stau să scorniască lucruri noaă, s-au sculat singuri ş-au mărs la Chipsala, unde atuncea să afla împăratul, rugându-să ca să-i priimască în slujba şi în polcurile împărătéşti şi să le dea vreun loc de lăcaş în Muntéle Emului; ce nefăcându-le împăratul după poftă (căci putérea becisniciii ce era să vie biruia înţelepciunea omenească); ei cârtind şi ca cum ar hi fost în samă nebăgaţi jeluindu-să şi alte cuvinte mai cu îndrăzneală au slobodzit, cu carele mai-mai arăta ce vor să facă, dacă să vor întoarce acasă.

Şi mai cu de-adins Asan, fiind om prea îndrăzneţ şi vrăjmaş, pentru cuvintele ce fără nici o siială grăiia, mâniindu-să Ioan sevastocratorul au poroncit de i-au dat şi câteva palme. Într-acesta chip oamenii aciştea nu numai căci ceva n-au isprăvit după pofta lor, ce încă şi cu ocări şi batgiocuri întărtaţi fiind, pe

urmă cu ce vrăjmășie au întrat în romei, ce cuvinte poate să povéstească? Și ce gură poate să cuprindză luciul a atâta mare de răutăți carele au făcut?

Capul III. Arată-să cu ce mijloc au făcut ei de s-au dizlipit romano-vlahii de la împărăție

Petăr și Asan, după cé așéși înfruntați și rușinați la ai săi s-au întors, cocând în inimă cu mai asupră să-și răscumpere, au început a-i smomi ca să-i întoarcă să fie cu dânșii într-o minte; ce vlahii dintăi socotind greuimea lucrului, spre céia ce-i trăgea Petăr și Asan să să plece, să temea; ce ei pentru ca să rădice acea frică din inimile nărodului, au pus de au zidit o besérică a preminunat martirului Sfântului Dimitrie (aicea Honiatis can cu mânie aprins, câteva peste hotarăle istoricului, cu hulă asupra vlahilor scrie; ce noi precum denceput am giuruit, ori plăcut, ori neplăcut ar fi, carele istoricii pentru neamul românilor scris au lăsat, pre toate cu o inimă și cu un condei le vom arăta).

După ce au săvârșit besérica, precum dzisem, să fie adunat într-însa mulți oameni, și din parte bărbătească și din parte femeiască, carii îndemoniți fiind, cu ochii roșii, cu génile întoarsă și cu părul împrăștiiat și alte toate câte

acei féliu de oameni fac, deplin le făcea, pre aciștea i-au învățat în toropirea lor să dzică precum așé va Dumnădzău, ca de acmu înainte neamul bulgarilor și a vlahilor, lepădând giugul cel ce de demult îl purta, să-și dobândiască volnicia lor.

Și pentru aceasta pricină și Sfântul al lui Hristos Măcinic Dimitrie, părăsind beserica care iaste mitropoliia Solonului și lepădându-să a mai petréce cu romeii, să să fie mutat la dânșii pentru ca să le fie agiutoriu spre acesta lucru. (Ia sama, cititoriule, cum știe Honiiatis[4] a despărți între neamul bulgarilor și a vlahilor.)

Așé dară, slabi la inimă oamenii aceștea, puțin zăbăviți (adecă în știință) totdeodată împlându-să de suflet și iarăși luați de minte, să toropiia și ca cum ar fi din duh îmflați, în gura mare striga: „Nu mai iaste de acmu vréme unii cu alții a nu să învoi, ce de arme apucându-să, cu toții în romei să năvăliască și carii în război să vor prinde, nici a-i cruța, nici a-i vinde să cade, ce fără nici o milă trebuie, toți, pănă la unul, uciși. Și nici cu rugăminte, nici cu darurile să să mai pléce; ce acéstea toate lepădând să stea toți ca diamantul de vârtoși.”

Așé tot nărodul de la proroci ca aceștea îndemnându-să s-au apucat de arme, cu toții

credzind precum începătura aceștii rădicări să fie nărocită; de vréme ce și Dumnădzău pentru volniciia lor le ține parte; nici îndestulindu-să cu câte locuri cuprinsése, pre lângă Munții Cenghii, ce într-alte sate și orașe, carele era și mai departe, s-au slobodzit, și printrînsele s-au răvărsat.

Iară Petăr, unul din frați, puindu-și în cap corónă de aur și încălțind ciubote roșii (carile era port împărătesc), au încungiurat cetatea Pristhlava (iaste cetate acéia oghighiască, toată de cărămidzi făcută și mai mult loc din Munții Ceanghii cuprinde).

Ce socotind bătaia acei cetăți <că> nu le va fi fără primejdie, trecând pe lângă dânsa, au trecut Muntele Cénghii în ceasta parte, de unde în pradă slobodzindu-să și fără véste în orașele romeilor năvală dând, mulți oameni de ispravă, mulți boi și alte dobitoace, peste număr de multe, au apucat.

Capul IV. Arată-să războiul dintăi carile au avut românii cu Isachie Anghel împăratul

Isachie împăratul, audzind că vlahii aiavea s-au făcut haini, leat 1187, strângând oaste, s-au dus asupra lor, carii din locuri înalte și strâmpte multă vréme i-au stătut împotrivă. Ce

Dumnădzău, a căruia ascunderére întunéricul iaste, peste nedejdea tuturor o negură ca acéia au slobodzit, cât toți munții și locurile céle strâmpte carile varvarii păziia au cuprins, cu carea ei învălătucindu-să, precum era fără orânduială, romeii au dat într-înșii năvală și, tare grămădindu-i, atâta spaimă li-au dat, cât de tot uluindu-să, cine încătro au putut s-au râssipit.

Iară scornitorii și purtătorii răutăților acestora, cu o ceată de ai săi, tocma ca turma porcilor cea din *Evanghelie* în mare, așé și ei în Dunăre sărind, la megiiașii săi la schithi au trecut. (Aicea încă socotească cititoriul și din cuvintele istoricului să cunoască că vlahii de au și fost apucat multe locuri în Misia, încă aședzământul lor mai de temei tot peste Dunăre au fost, unde și Petăr cu Asan, în ceastă dată prost mergându-le, s-au tras.)

Iară împăratul, trebuindu-i, să fie fost întărit toate cetățile Misiii și mai ales ceale ce era prin Munții Cenghii, și cum nu era cine să stea împotrivă, să fie pătruns prin toată Misiia, și să fie aședzat toate locurile cum să cade; ce nici una dintr-acéle nefăcând, numai au stătut de au aprins stogurile céle de pâne; și cu rugămintea vlahilor, cea amăgitoare, lucrul de tot crud lăsind, au grăbit a să întoarce înapoi, carea mai apoi au stătut pricină, de încă și mai vrăjmaș și

mai cu îndrăzneală s-au întors vlahii înapoi.

Așé împăratul înapoi întorcându-să, precum au isprăvit lucrul cum să cade să făliia; iară oarecarele din rândul giudecătorilor, Leon Mănăstreanul, foarte copt dzicea precum îi iaste jeale de sufletul și de bărbățiia împăratului, lui Vasilie Bulgarocton, carele, după ce din temelie pe bulgari prăpădisă, să fie dzis: ca de să vor ispiti vréodată și vlahii lucruri noaă ca acéstea a scorni, precum au făcut el bulgarilor, așé și alți împărați, lui uitându-să, să facă vlahilor; adecă, stând cu oștile în țara lor, să nu le lasă nici un loc necălcat; care învățătură, stând astădzi spândzurată în Mănăstirea Sosthenis, nime în samă n-au băgat-o și ce dzisésă acel împărat, cu mulți ani mai denainte, nemărui în minte neviind, așé în scurtă vréme li s-au părut lucrul isprăvit a fi.

Capul V. Arată-să întoarcerea romano-vlahilor de peste Dunăre iară în Misia

[5]După acéstea Asan, înțelegând precum împăratul cu toate oștile au ieșit din Misia, cătră ai săi strângând și mulțime de tătari într-agiutoriu, au trecut iară înapoi în Misia și decât dintăi încă mai vrăjmaș făcându-să și cu multul încă mai trufindu-să, nici cu stăpânirea cea dintăi, nici cu toată Misia s-au îndestulat; ce

pentru ca mai mari răutăți asupra romeilor să aducă, cu tot chipul ce-au putut s-au nevoit, pentru ca să împreune și stăpânirea bulgarilor să fie tot într-o inimă cu a Misiii, precum au fost și mai denainte.

Asupra a căruia, de-[a]r fi fost ieșit îndată iarăși singur împăratul cu oștile, cândailea s-ar fi purtat lucrul mai bine; ce după <ce> mult i-au părut rău, căci în o[a]stea carea întăi făcusă nu aședzasă lucrurile Misiii cum să cădea; nici cetățile cu oaste întărisă, nici ficiorii varvarilor zălog cu sine luasă, ce, ca cum i-ar fi stătut nepriiatinul cu sulița în coaste, așé pădzisă să iasă mai curund dintr-însa; iarăși i-au căutat de iznoavă oaste asupra lor a rădica.

Deci la anul 1188, deodată cu puțină oaste, câtă pre lângă sine gata avea, din Țarigrad au ieșit; ce apoi înțelegând că nepriiatinii nu să mai opresc la munți, ce adăogându-să și cu agiutoriul tătărăsc, să fie ieșit în câmpul Agathopolitan și acolo tabăra puindu-și, spre locurile de pe'npregiur răvărsindu-să, grozav să fie prădat și pustiit. Și macar că în tot chipul să siliia să-și adune oștile și mai curând și el cu capul său, pentru ca și slujitorii să fie mai ascultători și împotriva nepriiatinului, carele așé în grabă năpădisă, mai curând și mai gróznic, călare înaintea oștii sale să să aréte siliia.

Însă după ce au sosit la Tavrocom (era acesta un sat ci-i și colea împrăștiat, nu departe de Adrianopolis), i-au mai așteptat păn'a să strânge și alaltă oaste și au poroncit și lui Conrad, chesariului, curând cu oștile sale să iasă.

Capul VI. Războiul al doilea carile au avut romano-vlahii cu Isaachie Anghel împăratul

De acolo împăratul alegând din toată oastea ca la 200 de oameni mai de triabă, cărora dându-le arme și cai bărbați, cum mai în grabă împotriva nepriiatinilor au purces, alaltă greuime și tabără spre Udriiu pornind. Ce întracéia dată au vinit de la străji véste precum vlahii pradă pre lângă Larda, unde și pre mulți omorând și pre mai mulți vii prindzind, cu mare dobândă încărcați, să să fie gătând să să întoarcă înapoi; de care înțelegând împăratul, așéși de cu noapte au dat poroncă să dzică trâmbița de purces; și îndată, încălecând, au purces spre Vasterne, unde, după ce au agiuns, vădzind că nici un neprietin nu să ivéște, au stătut să să odihnească oastea.

După trii dzile și de acolo sculându-să, au purces spre Verroe; ce încă patru parasanghe <mile mari> nu mersése și iată un om de-abiia de obosit răzsuflându-să și sufletul trăgându-și,

cu rea véste iase înainte; carile spunea precum nepriiatinii de acolea nu departe, plini de pradă și de dobândă, vin încetișor, căci nici cineva iaste să le stea împotrivă, nici ei, fiind îngreuiați, mai tare pot mérge.

Împăratul, acéstea audzind, împărțind oastea pe la hatmani și șicuindu-să au luat drept pe acea cale în carea spunea omul că vin nepriiatinii; pre carii dacă i-am vădzut, așijderea și ii pre noi ni-au vădzut (căci și eu, dzice istoricul Honiat, fiind logofăt, mergeam după împăratul).

Tătarâi și vlahii, lăsind plianul de paza a o samă de ai săi și dându-le învățătură pentru ca pre altă cale mai scurtă să păzască să dea la munți, iară alalți bulucindu-să fără nici o frică, au ieșit înainté călăriméi romeilor, după obicéiul moșiii sale tare războiu dând[6]; adecă dând tare năvală și din arcuri sigeta și cu sulițile într-ai noștri întra, și nu mult iarăși din năvală întorcându-să, da dos a fugi și pre aceștea a-i goni îndemna; și îndată iarăși, tocma ca pasările, în loc întorcându-să, din față cu multul mai vrăjmaș să bătea. Aceasta de câteva ori făcând și acmu vădzind că ei sint mai deasupra, au părăsit aceste învălătucituri și totdeodată sabiile zmulgând, cu mare chiot s-au slobodzit în romei; și așé și pre cei ce să bătea și pre cei

ce fugiia, tot într-un chip îi răsturna și-i prăvăliia.

Într-acea dzi așéși de tot șie slavă ș-ar fi agonisit și noaă mare ocară ni-ar fi adus, nebăgat în samă nărodul acela, de n-ar fi sosit și împăratul mai curând, a căruia polcuri încă era întregi, carile îndată trâmbițile de război sunând și răcnetele zmeilor, carii era de sulițe spândzurați, fiind de vânt clătite, mai mare huiet făcând decât cum era mulțimea oștii, părându-să nepriiatinilor că iaste prea multă oaste, s-au înspământat.

Împăratul, după aceasta, puțini robi ca din fălcile jiganiilor scoțind, de carea acéia a mai goni s-au părăsit și, întorcându-să, au întrat în Udriiu.

Ce pentru căci varvarii macar cum răzsuflu nu da, iau căutat iarăși să purciadă într-acolo. Și așé, la Verroia mărgând, uneori singuri, alteori prin hatmanii săi, năpădirile tătarâlor și a vlahilor o stâmpuia.

Ce nepriiatinii, macar că tot avea frica romeilor și de prezenției împăratului să spământa, însă pre furiș, pre alocurea, suppuindu-să, apoi tot deodată arătându-să, așé năpădiia, cât să părea că singuri poftesc bătaie; de ciia locurile adése muta, nici lipsiia de unde trebuința lucrului îi chema.

Împăratul când spre Agathopolis, pentru ca să opriască năvălirile cum mai în grabă alerga, ei atuncea loviia satele céle de pe'npregiurul cetății Filippopolis; când grăbiia să dea agiutoriu părții în carea să audziia c-au prădat, ei atuncea loviia de unde împăratul să sculasă. Acestea toate le făcea Asan, om ascuțit la minte și în lucrurile gréle foarte isteț.

Așé de ciia împăratul vrând să ispitească ca doară ar putea pe misii (de loc) săi tragă în partea sa și să apuce Zagora (aciștiia îi dzic turcii acmu Zagara), de la Filippopolis, au purces spre Triadița (aceastai Sofiia), că de acolo gândiia că mai pre lesne va tréce Munții Cénghii, căci pre unele locuri are drumuri și mai deșchisă și ape mai multe pentru hrana oștii socotiia că va găsi destul; însă aceasta ar fi fost când ar fi grijit cineva mai de cu vréme; ce, pentru căci acmu sosiră iarna și, ales în parte ca acéia crivățană, apele începusă a îngheța și omeții nu numai câmpii acoperiia și văile împlea, ce încă și ușile casălor cu troianii astupa; cu a vremii greutate împiedicat fiind împăratul de a mai merge înainte, s-au părăsit și, orânduind oastea pre acolo la iernatic, el cu câți oameni era mai iușurii s-au întors la Țarigrad, unde în giocurile și privélile theatrului își da inimii răzsuflare și odihnă.

Iară îndată ce s-au dezvărat anul 1189, împăratul iarăși au purces împotriva Misiilor și trii luni încheiate bătând cetatea Loviții în deșert, după multă osteneală și cheltuială fără nici o ispravă făcută s-au întors acasă; iară pricina întoarcerii lui era căci frumuséțea locurilor, carile sint pe lângă Marea Propontis, seraiurile și grădinile céle mângăioase, așijderea vânătorile și prinblările, carile pre împărații vremilor noastre ca cu niște lanțuje legându-i, și pre Isachie împăratul acésteiași mai mult arșița soarelui să rabde nu-l lăsa; ce, ca cum ș-ar fi lepădat scutul din mână, cum mai curund să fugă îl grăbiia; și macar că și pe muierea lui Asan apucasă și pe frate-său Ioan zălog cu sine luase, însă lucrurile tot din rău mai în rău să pohârniia.

Isachie împăratul, după ce s-au întors dintr-această cale la Țarigrad și orânduind hatman asupra valahilor pre Aspiitie, el au răspuns împăratului precum slujitorii nu pot cu doi nepriiatini prea grei, cu vlahii adecă și cu foamea totodată a să bate, de care lucru trebuie întâi să le dea liafa anului și apoi să-i trimață asupra nepriiatinului. Împăratul întrând în prepus, că cu acel mijloc va să rădice oastea asupra sa, și neputându-și conteni mâniia, îndată l-au lipsit din cinste și apoi au poroncit de i-au scos și ochii.

Capul VII. Arată-să a trii[le]a război a romano-vlahilor asupra lui Isachie Anghel, cu biruință

La anul 1190, scrie același istoric Honiatis[7], Carté 3, precum lucrurile împărățiii despre Apus, de ce mergea de acéia mai rău să întorcea, căci vlahii împreună cu comanii (aceștea sint un neam de tătari carii pre atuncea lăcuia prin Podolia și Pocutia rusască), toate țărâle împărățiii supt foc și supt sabie punea.

Pentru care lucru împăratul, macar că doaă luni cu oștile într-acolo s-au zbuciumat, însă cevași macar de chipul său vrednic să isprăvască n-au putut, că nici mai multă oaste a să ză<bă>vi l-au putut ținea vrémea; de vréme ce, audzind precum vin și tătarâi, înspăimântându-să, i-au căutat cum mai în grabă înapoi a să întoarce.

Așijderea nu pre calea ce mărsése, ce pe alta mai aproape silind să apuce a tréce munții. Ce nici aceasta n-au putut, căci cuprinzind nepriiatinii strâmtorile și strungile munților, ca cum ar fi fost într-o cușcă închis din toate părțile și nicicum putându-să apăra, ca pre niște dobitoace îi ucidea oamenii; unde mai mult de giumătate de oaste pierdzind, unii în mâna nepriiatinului vii au cădzut, alții rău răniți deși

scăpasă, nu era de nici o triabă. Singur împăratul, cădzindu-i și coiful din cap (carile grecéște *casis* să chiamă), cu mare pieire de-abiia au scăpat înainte la Verroia, unde puținéle dzile odihnindu-să, s-au întors la Țarigrad.

La al dolea an, vlahii adése de biruință ca acéstea buiecindu-să și cu armele și avuțiile romeilor mai mult și mai tare întărindu-să, de ciia cineva să-i mai sprejinească n-au mai putut; și apoi, nu numai satele și orașele prăda, ce încă și cetățile, carile și tari era și bine să păziia, apuca. Varna, cetate pre atuncea vestită, au suppus; a Triadiții (carea mai denainte Sardica să chema), mai mult de giumătate de zidĭ au răzsipit; Stumpiul de orășéni au pustiit și de la Niș nu puțini oameni și dobitoace în robie au luat.

Împăratul încă dând oastea pre sama hatmanilor, în curând Varna iarăși au răscumpărat, cetate Anhialul cu turnuri și cu oaste próspătă au întărit. Ce și așé nepriiatinii totdéuna deasupra și fietecând biruitori era; de care lucru și el, pe la septemvrie, ieșind din Țarigrad, au mărs la Filippopolis și cât putea în toate părțile năbușirile vlahilor și a tătarâlor apăra și sprijiniia.

După acéstea, provinția filippopolitană au dat-o în paza și supt stăpânirea lui Constantin,

carile era văr primare împăratului; și trimițindu-l hatman oștilor într-acolo, vlahii au început de ciia mai mult grije de dânsul a purta decât de împăratul; căci ori de câte ori să ispitiia Asan și Petăr să prade într-acéle provinții, niciodată nu afla pe Constantin dormind, ce totdiauna tare întețindu-i, îi lua de goană și nu puțină stricăciune în cétele lor făcea.

Ce nu mult și Constantin într-o pricină cu prepus la împăratul cădzind, au poroncit de i-au scos și lui ochii. De această becisnicie a lui Constantin înțelegând vlahii, foarte s-au bucurat și să ruga lui Dumnădzău pentru ca lui Isachie Anghel și a toată familié lui îndelungă vréme împărățiia să le ție întreagă. Acéștii rugăminte pricină adăogea urâcioșii aceștea varvari și în chip de prorocie dzicea că stând această familie la împărăție, stăpânirea vlahilor mult va créște și cu multe țări și orașe adăogându-să, lat să va lăți, nici vor lipsi dintre dânșii domni și din coapsele lor hatmani a ieși. Nu știu, dzice Honiatis, de unde și când cuvinte învățate ca acéstea învățase ei.

Și așé de ciia însoțindu-să, la cetatea Filippopolis, altădată și Sardica, fără véste loviia și nu rar pănă supt Udriiu năvăliia, cu carii romeii, slabă bătaie făcând, oricând sta cu dânșii la toiu, puțin cevaș procopsiia.

Isachie Anghel împăratul această a vlahilor vrăjmășie și înfruntare nicicum a mistui putând, căci în anul trecut[8] Alexii Gvidon, hatmanul oștilor Răzsăritului, și Vasilie Vatacis, acelor despre Apus, aproape de Arcadiopolis, dându-și războі cu vlahii, nu numai căci foarte prost le mărsése lucrul, ce încă mai multă oaste a lui Gvido pierind, el cu fuga scăpasă, iară celalalt hatman așéși pe loc cu toți ai săi să prăpădisă; [9]de care nevoie cuprins, împăratul au socotit iarăși singur cu capul său să margă împotriva nepriiatinilor.

Ce sculându-să cu oastea și trecând prin sirbime, acolo alt războiu i s-au scornit cu sirbii, ce pre aceștea biruindu-i, într-acea cale de volohi s-au părăsit și, abătundu-și calea, au trecut în țara ungurească, la socrusău Bela, craiul unguresc, unde câtăva vréme zăbăvindu-să, iară s-au întors la Țarigrad.[10]

Lucrurile vlahilor ca un ghimp sta în inima împăratului, carile dzua și noaptea nepărăsit și cu mari dureri îl pedepsiia;care lucru viind la cea mai de pre urmă cumpănă, la anul 1195, de a cincea oară au ieșit cu oaste asupra vlahilor; ce în cale mărgând, îi spusără că acolo să află un săhastru prooratec, adecă carile cunoștea lucrurile viitoare, la carile singur împăratul mărgând și de célea ce vor să fie și ales pentru

starea împărățiii lui întrebându-l; iară săhastrul altă ceva nu i-au răspuns, fără numai vădzind icoana împăratului (carea nu să știe cu ce mijloc s-au fost prilejit lângă împăratul), au luat-o și i-au scos ochii. Împăratul aceasta faptă de la săhastru vădzind, cu mare întristare lovit, îndată s-au întors înapoi, socotind poate fi că nu cu năroc îi va mérge acea oștinire.

Deci viind la Țarigrad într-același an, aprilie în 10, frate-său Alexii Anghel, sculându-să cu vicleșug asupra lui și prindzindu-l i-au scos ochii; și așé s-au plinit prorociia săhastrului, carea îi făcusă. Isachie Anghel împărățit-au ani 9, luni 8; ș-au stătut la împărăție frate-său Alexii Anghel.

Capul VIII. Arată-să lucrurile romano-vlahilor supt împărățiia lui Alexie Anghel, carile singur s-au poreclit Comnenos

Acest Alexie împărat (după mărturiia lui Honiatis) au fost drept frate lui Isachie Anghel; ce după ce fără atâta nefrică de Dumnădzău l-au pohârnit din scaunul împărățiii și i-au scos și ochii, poate fi pentru ca săși mai iușuréze ocara și să-și mai spéle spurcata faptă ce făcusă, s-au lepădat de dânsul, că nu-i iaste frate și singur luându-și nume de Comnenos, dzicea că iaste născut din Emmanoil Comnenos, știind că acea

familie într-acel Emmanuil împăratul să stânsése.

Acest dară prefăcut Alexie Comnenos, în dziua carea s-au încoronat, Dumnădzău prin une sémne aiavea ș-au arătat urgiia, carea era să să încingă asupra împăraților carii era următori, mai înainte vădzind faptele și răutățile lor, carile era și vor fie cu multul mai cumplit decât la varvarii cei vrăjmași. Căci el puind coróna cea de împărăție în cap și vrând să încalece pe cal, după obicéiu, dobitocul, de la Dumnădzău poate fi năstăvit fiind, nicicum n-au priimit să încalece; iară Alexii, vrând să aréte bărbăție și cu de-a sila în spatele calului sărind, calul de sărituri și de azvârlituri nu s-au ogoit până nu l-au aruncat de pre sine gios; și tare în pământ trântindu-l, nu numai căci i-au cădzut coróna din cap, ce încă grozav s-au prăbușit și s-au sfărmat; cu care avidoma sămn au arătat, că de va și mai sta câtăva vréme coróna împărătească în cap de împărat grec, însă stricată și destrămată împărăție sint să aibă, și până mai pre urmă așéși de tot dintr-acea cinste și slavă sint să lipsască.

Pre acea vréme împărat Apusului era Henric al șéselea, carele atuncea în Sichilie tâmplându-să și ințălegând de zarvele și răutățile ce să făcea în Țarigrad și cum frații

împărați unul altuia își scot ochii, socotind că vrémea ce depândiia i-au vinit la mână, îndată au trimis soli la Alexie poroncindu-i sau bir să-i dea pre an, sau de oaste și de bătaie să fie gata, pricină puind precum va să-și răsplătească răutaté și dosada carea odată făcusă împărații Țarigradului lui Conrad, moșu-său, și lui Frideric, tătâne-său, când au fost trecând ei pe la Țarigrad la Palistina pentru răscumpărarea Ierusalimului de la serachéni.

Ce aceasta așé deodată numai cu lauda s-au trecut, căci la al doilea an, adecă leat 1197, în 8 a lui septemvrie, murind, au stătut la împărățiia Apusului frate-său Filip, carile avea împărătească pe Irini, fata lui Isachie Anghel cel orbit de Alexie, carile mai apoi au fost pricină de au luat latinii și Țarigradul și împărățiia, precum înainte la locul său va vini povestea.

Alexie Anghel (căci istoricul Honiatis[11] nu va să-i dea titul de Comneno) într-acestași an ce au stătut împărat, trimițind la Petăr și la Asan soli, mult au silit să facă cu dânșii pace, ce în zădar, căci condiții și puncturi foarte cu ocară împărățiii și nesufferite punea. Împăratul dară Alexie, fiind el să triacă spre Anadol ca să așédză lucrurile dintr-acéia parte, au trimis hatman cu oștile asupra vlahilor pe Alexie Aspiatis. Ce vlahii dând năvală în părțile

bulgarilor, nu numai cât mare pradă lăcuitorilor au făcut, ce încă grozav pe romei bătând și pe hatmanul Aspiatis viu l-au prins.

După acéia câteva casteluri izbândind și cu oamenii săi întărindu-le, cu nenumărată și nemăsurată dobândă s-au întors acasăși.

Într-același an, Isachie sevastocratorul voinic tânăr, carile și el era orânduit cu o samă de oaste împotriva vlahilor, în câteva rânduri având biruință asupra varvarilor, cu carea mândrindu-să, de ciia așé mergea asupra lor ca cât i să părea la vânătoare și el întâi întra întrînșii. Iară odată vlahii făcându-să că fug, el, cât cei putea caii, ca la treidzeci de stadii i-au gonit, unde Asan având oaste suppusă, totdeodată din toate părțile sărind, așé i-au încungiurat, ca [și] cum l-ar fi cuprins într-o mreaje și după mulți ce i s-au prăpădit, și el viu au cădzut pe mâna tătarâlor.

Tătarâi dacă au pri[n]s pe sevastocratorul și, știind că mare summă de bani pot să ia pentru răscumpărarea lui, câtăva vréme l-au ținut ascuns. Ce Asan vârtos și cu osirdie cercându-l, l-au aflat și l-au luat la sine. Ce nu multă vréme trecând, Asan întorcându-să, de la un Ivanco român (dzicea misii lui Ioan), carile și rudă și foarte credincios îi era, fu ucis.

Capul IX. Arată-să cum au vinit acest Ioan la împăratul și cum mai pre urmă au stătut domn tuturor românilor

Ioan acesta, căruia misii îi dzicea Ivanco, după ce au omorât pe Asan, fugând, îndată au tras pe vlahi cătră sine și cu unii din căpeteniile lor, carii era soții la uciderea lui Asan, cărora le spusésă cum s-au tâmplat moarte lui Asan, <că unii dzicea> să să fie ispitit a rușina pe soru-sa; alții dzicea că fiindu-i giuruit Isachie sevastocrator multe daruri, împreună și pe fiică-sa Theodora să i-o dea feméie, să fie făcut aceasta. Ce până a isprăvi Ioan acesta lucru, Isachie, cădzind în urgiia împăratului, acmu în legături ieșisă din viață.

Așé dară, Ioan, după ce au ucis pe Asan, multă samă de ai săi vlahi strângând, îndată s-au despărțit de la alalți bulgari și misii, carii întâi era soții cu Asan și cu Petăr.[12] Și deodată dându-să în laturi, apoi au apucat Tirnovul, care cetate iaste cea mai tare din cetățile Emului, și acolo oprindu-să au început a să apăra de Petăr, carele, pentru ca să-l prindză, îl goniia.

Ce cunoscând că nici Petăr poate pe Ioan să-l dobândiască, nici Ioan multă vréme poate să stea împotriva lui Petăr (căci Petăr alesése că, încungiurându-l, cu îndelungarea vrémii,

numai cu foame să-l domoliască); de care lucru Ioan, încă având nedejde precum va lua și pe Theodora, fiica lui Isachie sevastocratorului, au socotit să fugă la împăratul și, de la dânsul agiutoriu luând, să poată sta împotriva nepriiatinului.

Ce întăi Ioan, trimițind la împăratul și dând știre de statul lucrurilor, îl îndemna ca, trimițind la dânsul o samă de oaste, și Târnovul să-i dea pre mână și, cu agiutoriul lui, toată Misia să-i aducă supt ascultarea împăratului. De aceasta înțelegând Alexie împăratul, îndată au orânduit pre Manuil Camize, protostratorul, cu câtăva oaste să margă la Ioan.[13]

Ce neascultători slujitorii, după ce au vinit la Filippopolis, lăsind pe hatmanul singur, s-au întors toți acasă. Ioan, vădzind că i să zăbĕvéște agiutoriul de la împăratul trimis, apoi și mai adevărat înștiințindu-să că nici un folos de la cei ce fugisă înapoi să aibă nu va putea, i-au căutat pre taină a fugi din Târnov și așé pre ascuns au vinit la împăratul.

După fuga lui Ioan de la Târnov, Petăr de ciia au rămas singur stăpânitoriu (macar că și el, nu după multă vréme, de ai săi, cu multe rane potricălit, au pierit); însă într-acea dată au luat soție la stăpânire pe Ioan, carele le era al treilé

frate, pentru ca să-i fie într-agiutoriu la célea ce să vor tâmpla (acest Ioan, mai mic frate a lui Asan și a lui Petăr, câtăva vréme fusése zălog la Isachie Anghel împăratul, precum înapoi, la locul său, s-au pomenit. Ce apoi de la Țarigrad scăpând, după ce să întorsése acasă în dezbrăcarea și prădarea romeilor, nu mai blând era decât frate-său Asanu); și așé, macar că acéste tulburări lui Petăr venisă, însă oștii lui cineva împotrivă să stea nu putea, ce pururea biruitoriu fiind, atâtea răutăți scorniia împărățiii, cât vreodată, macară prin părére, vreun lucru după plăcére nu să mai aräta.

Capul X. Arată-să cum au primit împăratul pre Ioan și cum Hris, domnul cuțovlahilor, au rămas cu o samă în Greția

La anul 1196, viind Ioan de la Târnov la împăratul, foarte cu bine și cu cinste priimindu-l, în multe lucruri de ciia au fost de mare folos împărățiii;[14] și socotind împăratul că nu iaste nevrednic de căsătoria carea îi giuruisă Isachie sevastocratorul, au giuruit să-i dea pe fata lui, Theodora, după dânsul; ce încă ea fiind copilă neagiunsă la vârstă, au mutat vréme mai înainte; dzic că Ioan, vădzind pe soacră-sa, pe văduva lui Isachie, fiind feméie încă tânără și frumoasă, să fie dzis „ce mi-i bună mie mielușaoa cea tânără, fiind oaia cea grasă și

frumoasă gata?”

Deci, după ce au făcut împăratul logodna, pe Ioan l-au pus în numărul oamenilor săi cei mai putérnici și mare putére dându-i, cu multe bogății l-au dăruit. Omul acesta în slujba împăratului fiind, în părțile Filippopolii, multe trude și osteneale au arătat și ca un zidĭ sta împotriva vlahilor nărodului său și a tătarâlor, carii tot ce le ieșiia înainte era obiciuiți a prăda și a jecui.

Altă dată și cu împăratul împreună la oaste mărgând, decât alții cu multul mai de treabă lucruri și mai mari vitejii făcea; că cine poate număra jacurile și grozave faptele vlahilor și a tătarâlor, ca pustiirile Emului și în giurul de prinpregiur a Thrachiii și a Machedoniii, carile au făcut? Decât toate statúrile (adecă chipurile céle înalte de marmuri) și decât toate tablele și decât toate istoriile mai științe sint.

Iară la anul 1197, mărs-au împăratul la Chipsala, pentru ca să dea agiutoriu cetăților din Thrachia pre carile vlahii și tătarâi totdeauna le prăda, și doară va putea prinde și <pe> Hris sau macar doară va putea să-i opriască jacurile, carile și el în ținutul Serras făcea.

Era și acest Hris de neamul său vlah, om mic la stat; și întăi, când s-au viclenit Petăr și Asan,

n-au priimit să fie cu dânșii; încă făcând aședzământ cu împăratul, cu 600 de oameni ce avea ai săi, de multe ori să bătea cu dânșii. Ce apoi, nu după multă vréme, întrând la prepus precum și el va să să dea în parté neamului său și totdeauna la dânșii îmblând, precum siléște să le fie domn, au poroncit împăratul de l-au pus la închisoare; apoi lucrul amintrelea <socotind>, iarăși l-au slobodzit, trimițindu-l să fie pentru paza Strumiții. Ce nedéjde ce avea împăratul l-au amăgit căci Hris, după ce au mărs la Strumița și apucând în sama sa acea cetate, au început multe și gréle nevoi asupra romeilor a aduce.

Împotriva acestuia dară, precum dzisem, singur împăratul vrând să margă, oaste cum să cade de multă strânsése la Chipsala. Ce îndată i s-au făcut dor să să întoarcă acasă și oastea fără nici o socoteală adunând și nici la oaste mărgând, în statul ce era au lăsat lucrurile despre Apus și nici 2 luni afară făcând, au grăbit cu întorsul spre Țarigrad.

(Însămneadză aicea cititoriul, pentru acel Hris ce-i dzicea istoricul[15] c-au fost om mic la stat și precum și el au fost tot din neamul vlahilor, că nu puțin ne arată să înțelégem din Κονδόβλαχος, adecă vlah mic, cu vréme nărodului lui să-i fie dzis cuțovlahos, carii și

pănă astădzi, precum am și mai dzis, nu puțini să află în țara grecească.)

Iară la anul 1198, Alexie împăratul cu bună oaste gătindu-să au purces la Chipsala (aceștii cetăți îi dzic turcii Ipsala); ce din dos vlahii, luând și oarda tătărască, au trecut Dunărea în Thrachia și în dzua de Simgiordzi, lovind orașele de pe'npregiurul Misenii și a Ciorlii și de năprasnă rău prădându-le, așéși de tot li-au prăpădit și jăcașii lor și pănă la Rodostos (acestuia îi dzic turcii Tecchirdagă), carea iaste la Marea Albă, au agiuns.

Așijderea o parte dintr-înșii s-au slobodzit spre Cuperion (acesta iaste un loc nu departe de la Ciorlu); și agiungând, pre câți trecusă pre lângă Besérica Sfântului Gheorghie și mergea întins la Ciorlu, pre toți i-au robit.

Așé tătarâi plini de pradă întorcându-să, li-au ieșit înainte oastea carea era pentru paza în părțile Viziii, cărora dându-le războiu vitejéște, îndată i-au spart și mai multă pradă li-au scos din mână; ce și pe aceasta nu mult au ținut-o, căci luându-să după tătari în goană și silind să scoață tot plénul ce luasă tătarâi, cei ce întăi fugiia, întorcându-să înapoi, au stătut biruitori asupra biruitorilor și gonitori celora ce-i goniia.

La anul 1199, împăratul, sculându-să de la

Chipsala, au purces spre Thessalonic și de acolo au întins cu oastea asupra lui Hris, carile dobândind Prosacul și bine grijindu-l și întărindu-l, cevași grije nu avea, ce gata aștepta să stea împotrivă împăratului.[16] Împăratul câteva cetățui carile era în calea Prosacului sfărmând, câțiva vlahi au cădzut în mâna turcilor (pre carii îi trimisése într-agiutoriu împăratului sultanul de la Anghira).

Atunci unii, carii légea orthodocsiii cinstiia, să ruga împăratului să nu lasă pe mâna turcilor oamenii carii sint tot de o légé cu noi, ca nu cumva în greutatea robiii să-și piardză légé și să mânie pre Dumnădzău asupra acelora carii i-au lăsat să pată aceasta; ce mai bine să ia pe vlahi în robie la împăratul, iară pre turci în locul lor cu alte daruri să-i oteșască. Ce împăratul aceasta nicicum să priimască n-au vrut.

După aceasta împăratul au încungiurat Prosacul; ce numai în deșert ș-au pierdut osténeala și vrémea, căci neavând cevași gătire de célea ce trebuiesc la bătutul cetății, cu căldura și arșița soarelui obosiți și cu năvăliturile nepriiatinului adése stropșiți fiind, nu cu bunăvoea lor li-au căutat a fugi de supt cetate mai în laturi.

Așé oastea împăratului într-acea dzi

trăgându-să înapoi, au dat pricină ca a doa dzi vlahii încă mai vrăjmaș și mai cu îndrăzneală să năvăliască, unde nu puțini de a împăratului au cădzut, zdrobiți fiind de pietrile din vârvul dialurilor, cu meșterșugul instrumenturilor le prăvălia, căci meșterul carile era asupra mahinilor <ciniilor> de oaste, întâi slujiia cu liafă la împăratul, apoi, neplătindu-i-să liafa, fugisă la Hris, carile nu numai cu glonțurile mahinilor, ce încă și pietri mari din vârvul muntelui răsturnând, mare stricare făcea oștii; încă noapté ieșind din cetate, mahinele carile aședzasă împăratul în vârvul unui dial li-au fărmat; și străjile carele acolo păziia, spământându-să, au lăsat tot ș-au plecat fuga la cortul lui Ioan protostratorul (acésta era la împărații grecești cum iaste ianiciar agasi la turci).

Ce și protostratorul, în spaimă cădzind, de altă nu s-au apucat fără numai de fugă, lăsind tot ce avea pre mâna nepriiatinilor; încă și ciubotele céle verdzi (carile era sămnul boieriii lui), în grabă uitându-și, au cădzut în prada lor.

De ciia peste toată noapté acéia, își batgiocuriia de romei și-și râdea de dânșii căci răsturnând din vârvul muntelui buți deșérte și prin întunérec neputându-să ști ce poate fi acélea hurduituri și sunete ce făcea buțile

prăvălindu-să, le da o spaimă de carea cum și de unde să să păzască nu să putea dezmetici.

De care lucru vădzind împăratul că nu-i merge lucrul după voia lui, au stătut a face cu Hris pace, lăsind supt stăpânirea lui toate ținuturile de pre’npregiurul Strumiții și a Prosacului. Așijderea, macar că Hris avea muiare, însă împăratul i-au giuruit să-i dea o rudă de ale sale; și așé, întorcându-să la Țarigrad, despărțind pe fata protostratorului de la bărbatul său, cu Constantin sevasto Radénul au trimis-o la Hris. (Însămneadză și aicea cititoriul precum aceștea sint adevărat condovlahii, pentru carii dzice Laonic Halcocondila, precum s-au întins pănă la Thessalia și sint și cu vlahii ceşti de peste Dunăre ὁμόγλοττοι, tot de o limbă.)

Capul XI. Arată-să începătura domniii lui Ioan, de la carile s-au coborât familiia domnilor românești, de pre carile toți și pănă astădzi Ioan să scriu

Într-acestași an, Ioan[17] (căruia îi mutasă numele în Alexie) logodindu-să, precum am dzis, cu nepoata împăratului, Theodora, fata lui Isachie sevastocratorului , și mai multă cinste decât i s-ar fi cădzut dobândind, așijderea luând și hătmăniia oștilor carile împotriva vlahilor era

trimise, spre Filippopolis și așéși volnic domnu acelor locuri făcândusă, toate după pofta și voia sa făcea și desfăcea; și pănă mai pre urmă au stătut viclian împăratului.[18] Căci fiind om foarte viteaz și ascuțit la mente, ori la ce își punea gândul, foarte pre lesne și isprăviia; și pre oamenii de rodul său, cu multe daruri dăruindu-i și cu arme bune într-armându-i și cu alte ce trebuia împodobindu-i, la slujba oștenească îi deprindea și locurile de pre'npregiurul Emului atâta le întărise cu cetăți și cu casteluri, cât nu putea nepriiatinul macar să să apropie la dânsele.

Luând dară împăratul véste cum s-au viclenit, neștiind de ce să va mai apuca, pentru căci și oaste a mai strânge cu mare nevoie îi era; pentru acéia îndată au trimis la dânsul pre un hadâmb, pre carele îl știia că are bun prieteșug cu dânsul, că doară cu cuvântul îl va întoarce să să părăsască de ce să apucasă. Ce hadâmbul, mărgând la dânsul, mai tare l-au îndemnat de lucrul început să nu să lasă, adeverindu-i precum împăratul au trimis oaste, odată și fără véste să-l năpădească; carea minciună nu era, căci, din poronca împăratului, Manoil Camizis protostratorul și ginerele împăratului, unul altuia râvnind, atâta au îmblat gonindu-l, cât era de mierat de nevoința lor ce punea.

Ce Ioan mai de cu vréme în munți cu ai săi sprejinindu-să, la mână nu li-au putut cădea, de care lucru au socotit pomeniții hatmani precum trebuie întăi să apuce cetățile pre care el unele deresése, altele și făcusă. Și așé au încungiurat cetatea Crizimul, carea era de Ioan făcută, ș-au început a o bate; unde mulți romei pierind, între carii au fost și Gheorghie Paleo[lo]gol; însă pănă mai pre urmă au dobândit-o, după carea și altele câteva s-au închinat.

Iară Ioan Alexie, fiind om mult știutoriu și sprinten la vitejie, după fel de féliuri de meșterșuguri de a învățăturii oștenești li-au arătat, pănă mai pre urmă, cu amăgeală prea mare, împreună cu mulți și pe protostratorul prindzind, l-au adus la mână. Iară amăgiala au făcut-o așé: au poroncit oamenilor săi să cuboară câteva dobitoace din munte la câmp și împreună cu câțiva robi romei, ca cum i-ar fi trimis dar la Ioan, domnul Zagorii (acesta Ioan atunce era domn sirbăsc, cu carele făcusă legătură împotriva împăratului), iară pre altă parte au suppus oameni, ca de vor ieși romeii să apuce acéle dobitoace, să saie asupra lor.

Protostratorul luând véste precum s-au cuborât atâtea dobitoace cu puțini oameni la câmp, s-au cuborât de la Vatrahotracastron la Vactunion; iară Alexie sărind cu ai săi, din

locurile unde sta suppuși , și năpădindu-l în locul pomenit, îndată și foarte pre lesne (cu toții ce avea pre lângă dânsul) îl prinsără.

După ce au prins pe protostratorul, Ioan Alexie, câte orașe și casteluri era în ținutul Emului, după voia sa suppuindu-le, de ciia și pe altele, carile sint spre partea cetății Misonopolis pănă în Muntele Pangheon și pănă la Avdira, toate în parté sa li-au tras. Și țara smolénilor toată supt stăpânirea sa au dus. Așijderea, și alte locuri megiiașe cu acestea, ca cum ar fi fost o troahnă lipicioasă întrat într-însele, pre unele li-au cuprins, pre altele așeși de tot li-au rădicat; iară pre unele în preț liau slobodzit, iară câți au fost aședzatu-să pre acélea locuri, li-au dat voie și slobodzenie să-și ție cineși locurile carile au fost apucat. Și așé din dzi în dzi crescând și întărindu-să, s-au făcut mai vrăjmași decât toți nepriiatinii carii avea împărățiia mai denainte.

La anul al doilea, vlahii împreună cu comanii (acește-s tătarâi, pentru carii am pomenit c-au fost lăcuind prin Podoliia și Ocraina léșască), de iznoavă la Thrachié lovind și prădând și olaturile carile rămăsése mai întregi, cu pace s-au dus înapoi; cândailea și pănă supt Țarigrad ar fi agiuns de nu sar fi sculat din dos rusii, neam prea creștin și să fie întrat în țara lor; căci Roman, domnul Haliciului, și dintr-a sa

bunăvoie, și de papa Romei fiind îndemnat, și cu multă și tare oaste sculându-să și lovind precum dzisem în țara lor, lucru de minune, cu ce nevoință au stătut a să bate cu dânșii și a să pune pentru romei.

Într-acestași an, comanii și tătarâi Crâmului mari zarve au avut între dânșii. Așijderea și Roman acesta, domnul Haliciului, și Ruric, domnul Chiovului, războaie ei în de ei având; Roman biruitoriu mulțime de tătari au prăpădit, carii vinisă într-agiutoriu lui Ruric chiovanului.

Pre aceastaș vréme și Ioan cu mulțime de ai săi, și cu tot féliul de arme gătit, întrând în Misia, au lovit la Constanția (aceștiia îi dzic turcii Chiosténgé), carea iaste cetate a olatului Rodopii, și nime împotrivă puindu-să, fără nice o nevoie au dobândit-o. Așijderea încungiurând și Varna, numai trii dzile au bătut-o și mare stricăciune făcând, în ciia ce o apăra, i-au vinit și acea cetate la mână.

Acéstea dară sint războaiele carile au avut românii noștri cu împărați i Țarigradului mai denainte pănă a nu cădea Țarigradul pe mâna latinilor și într-acesta chip au fost despărțirea lor de la împărățiia Răzsăritului și începătura domniii lui Ioan Alexie, domnul vlahilor, pentru a căruia minunate lucruri și cu biruință războaie, carile mai pre urmă și cu latinii au avut, rândul

istoriii înainte va arăta.

Însă pentru căci, cum și mai înainte am arătat, că unii sama istoriii și istoricilor neluând precum să cade, améstecă numele românilor cu a bulgarilor, vine lucrul să arătăm dintr-acestași pomenit Honiatis istoricul, precum într-aceastaș vréme cu curate cuvinte însămneadză trei stăpâniri cu deosăbiți stăpânitori într-acestea părți, adecă a bulgarilor, a sirbilor, a românilor.

Deci, pentru a bulgarilor, dzice, Alexie împăratul avut-au și a triia fată, anume Evdochia, pre carea după ce au fugit (bărbatul ei) Andronic (încă împărățind Isachie) la ismailténi și de acolo îmbla rătăcind pe la Ierusalim, unchiu-său Isachie au tocmit să o dea după Stefan, ficiorul lui Neeman, domnul triballilor, adecă a bulgarilor; de unde chiar să cunoaște că altul au fost pe această vréme domnul bolgarilor și altul domnul vlahilor.

Așijderea anume arată, precum alt Ioan au fost domnul Zagorii a sirbilor, la carele s-au fost făcând Ioan Alexii a trimite niște dobitoace și niște robi (precum în cele trecute am arătat), pentru carile, ca să le apuce, au fost ieșit protostratorul, apoi el au cădzut prins în mâna lui Ioan Alexie, carile de ciia au stătut singur țiitoriu tuturor românilor, și precum de [partea]

aceasta de Dunăre, așé de céia parte, în Misia, au stăpânit pănă la năpada lui Batie cu tătarâi; pentru carea înainte, la vrémea și la locul său, pentru toate pre larg vom arăta.

Capul XII. Arată-să jealnică cădérea împărățiii Țarigradului pe mâna latinilor

După ce au murit Henric al șésele, împăratul Apusului (precum înapoi la locul său s-au pomenit), ș-au stătut la împărăție frate-său Filip, caréle avea împărăteasă pe Irini, fata lui Isachie împăratul, căruia îi scosése ochii frate-său Alexie, iar Isachie, orbul, înțelegând că s-au aședzat gineri-său Filip la împărăție, la anul 1200, au trimis la dânsul pe fiiul său Alexie Anghel, rugându-l să-i trimață agiutoriu, pentru ca să-și răscumpere de la Alexie, carile s-au numit Comnenos, și ochii și împărățiia de carele tirranul îl lipsisă.[19]

Filip, macar că în multe părți își avea oastea împrăștiiată, însă și pe cumnatu-său fără agiutoriu nu l-au trimis, recomendăluindu-l cu cărți la venețiiani și la Balduin, graful de Flandria. Deci precum venețiianii așé Balduin, după pofta împăratului Filip, la anul 1203, cu bună oaste și cu multe corăbii de război gătându-să, au luat cu sine pe Alexie Anghel și, purcegând de la Venețiia, fără véste au năpădit

pe Alexie Comnenos, tocma în Țarigrad; ce Alexie Comnenos așé în grabă, nici o gătire, nici o facere putând să aibă, pre ascuns lăsind împărățiia, au fugit la Develtu.[20]

Deci Isachie, orbul, și cu fiiul său Alexie, în anul pomenit, în luna lui iulie, întrând cu agiutoriul latinilor în Țarigrad, iarăși au apucat Isachie orbul și amândoi împărățiia, sau, precum dzice Patavie, numai umbra împărățiii Alexie luând, câteva luni au ținut-o; iară Alexie, ce s-au făcut Comnenos, au împărățit ani 8 și luni 3, și dzile 10.

Isachie dară orbul și cu fiiul său Alexie Anghel, lângedă și slabă împărățiia ce apucasă, mai mult decât 7 luni să o ție n-au putut, căci venețiianii cu hatmanul lor Dandul, și cu Balduin, graful de Flandria, carii adecă pentru agiutoriu vinisă, cunoscând că fără nici o greutate, cu chip de prieteșug vor cuprinde și Țarigradul și apoi și toată împărățiia, au scornit asupra împăraților pricină, cerșind liafa slujitorilor și giuruita lor, carea multă și mare li-au fost giuruit Alexie, când s-au rădicat de la Venețiia.

Împărații în tulburare și zarvă ca acéia, nici în cămară bani, nici de unde așé în grabă să ia neavând, îi ruga ca să sloboadză oștile, iară ei

strângând de pe la țară bani și darurile lor și léfele slujitorilor, cu mare mulțămită le vor trimite după dânșii. Latinii să făcea că vor fi îngăduitori pănă să vor strânge banii, iară oștile nu vor slobodzi, nici din Țarigrad vor ieși. În scurt, oaia au tulburat apa lupului, din giosul apei bând; și așé, într-o dzi, slujitorii între sine gâlceavă scornind (cu poronca mai marilor săi să fie făcut, au fără poroncă, aceasta să fie făcut nu să știe), întăi au prădat giamiia turcilor, care avea î n Țarigrad; apoi dintr-aciia, dând foc orașului din câteva părți, au ars într-acea noapte și a doua dzi pănă în sară.

După aceasta latinii, sau pentru rușinea lumii, sau pentru altă pricină, așé cu mare tirrănie totdeodată să-și puie mânule în capul pentru carele să-l scutească vinise neîndrăznind, au înnoit gâlceava pentru liafa slujitorilor, bine știind că în cămară macar un ban de undeva nu vinisă. Și așé, aflând pe un Alexie Ducas, ce să porecliia Murciflis, carele adecă să fie giuruit că de-l vor pune pe dânsul împărat, el le va putea plăti acea sumă de bani și de daruri. Anul 1204, ghenarie 25, latinii, pe amândoi împărații prindzind, i-au băgat în temniță ș-au rădicat împărat pe acel Murciflis.

Murciflis încă ce nu avea să dea neputând, latinii întăi au ieșit din Țarigrad afară, dzicând

că vor să se ducă; apoi, afară tocmindu-să și de arme cu tot de-adinsul apucându-să, au dat năvală să între în cetate cu mână într-armată. Murciflis și cu alalți cetățéni ce mai rămăsése, vădzind vicleșugul latinilor și răutatea ce le vine asupră, cum au putut au apucat de au închis porțile cetății.

Latinii, luând pricină care de demult cerca, au început a bate cetatea nepriiatenéște. Răbdat-au grecii acea vrăjmașă a latinilor închidére și nepriiatenească năvală 68 de dzile, precum putea, vitejéște, apărându-să; ce nici o gătire de oaste și de altele carile trebuiesc pentru apărarea a cetate largă și lată ca acéia având, într-același an, în 9 a lui april, latinii mare năvală dând, deodată au răzbit în cetate.

Grecii, ca un om când trage de moarte, tând leșinând, tând iarăși mai răzsuflând, și ca cum țărna mormântului ș-ar fi scuturat de pre umere, toți odată însuflețindu-să, atâta au năvălit în latini, cât neputându-le mai sta împotrivă, li-au căutat a da dos și a ieși din cetate. Ce unde nu mai rămâne undelemn în candilă, puți n ă și proastă iaste viața luminii. Căci latinii, oameni de oaste grijiți fiind, ales despre partea lui Balduin, în 21 aceiași luni, tare și nerăbdată grecilor năvală dând, au răzbit în cetate.

Între acea glogozală, Murciflis, haenile

schimbându-și, au scăpat din cetate și la Greția fugând, acolo câtăva vréme au îmblat ascundzindusă.

Ce mai apoi, după ce au ales latinii cu sfatul de obște pe Balduin să fie împărat Țarigradului, au trimis ș-au adus pe Murciflis și în publică giudecându-l, adecă pentru căci el omorâsă pe Isachie și pe Alexie (carea dzic unii, precum nu fără știrea și îndemnarea latinilor să o fie făcut), l-au dat vinovat morții și așé au poroncit de l-au spândzurat de un stâlpu.

Acestea le painjiniia latinii la ivala lumii; iară adevărul era căci îi siliia om cu nume de împărat între greci și între vii să nu rămâie; care lucru aiavea iaste, căci când au vinit latinii cu Alexie, ficiorul lui Isachie, ș-au cuprins Țarigradul (precum am pomenit), iară Alexie, ce să dzicea Comnenos, scăpasă din Țarigrad și s-au fost tupilat la Grețiia, iară după ce au luat latinii Țarigradul, el de una ca aceasta netemându-să, unde era s-au ivit; de carea audzind Balduin, îndată au trimis și prindzindu-l l-au trimis tocma în Ghermanié. Așé dară, leat 1204, april (iară alții dzic april 12) în al șasea săptămână a postului celui mare, împărăteasa cetăților au cădzut pe mâna latinilor. Iară Balduin, în anul pomenit, mai 16, s-au încoronat împărat Țarigradului. Murciflis încă au purtat

nume de împărat luni 2, dzile 16.

Capul XIII. Arată-să nărocite războaiele lui Ioan Alexie, domnul romanovlahilor cu latinii

După ce latinii, cu vicleșugul carile am dzis, au apucat Țarigradul, și Balduin s-au aședzat cu nume de împărat în scaunul împărătésii cetăților, de ciia socotind că toată primejdiia de aiurea nu poate să-i vie fără numai din rămășița familielor împărătéști și a altor arhondi și boieri carii mai rămăsése, pentru acéia pus-au în gândul său așéși de tot să-i dezrădăcinédză, cât cine să mai poată clăti vreun lucru nou să nu să mai poată afla.[21]

Ce boierimea grecească de una ca aceasta, de pre patima împăraților săi, carea trăsése de la latini, învățându-să și pomenind cuvântul poetului, carile dzice: „*Felix quem aliena faciunt pericula cautum*” (Fericitu-i acela carele primejdiile altora îl fac să să păzască), sculându-să cu casă-și cu tot, cum au putut, unii au trecut la Asia, carii acolo au și aședzat nou scaun de împărăție în Nichia, pentru carii înainte să va dzice; iară alții la Peloponis, iară unii din domnii grecești, carii fugisă cu împăratul Alexie Comnenos și apoi iarăși cu dânsul fusése aduși la Țarigrad, până la luarea Țarigradului de latini.[22]

Oamenii de neam bun născuți și la toate războaiele vestiți, în cetățile Thrachiii născuți, aceștia au vrut întâi să rămâie pre lângă marhionul și să-i slujască cu dreptate; ce el, răspundzindu-le că nu-i trebuie slujitori greci, li-au dat voie să-și margă pre acasă-și, apoi au dat supplică la Balduin împăratul iarăși, ca să-i primască la slujbă.

Ce și el cu înfruntare gonindu-i, atuncea ii cu toții au fugit la Ioan domnul românilor; pentru carii români Anton Bonfin[23] dzice: „*Ad Valachos, e Romanis oriundos*”; adecă: La vlahii carii era născuți din romani, rugându-să să le stea scutitoriu și agiutoriu, ca doară cu mijlocul lui ș-ar putea răscumpăra moșiile și împărățiia; carea latinii ca priiatinii viind, ca vrăjmașii cei mai răi au făcut și, într-agiutoriu chemați fiind, iară ei au stătut răzsipa și dezrădăcinarea a [unei] steme slăvită și véche ca acéia; sau aceasta de nu să va putea, încailea (precum Bonfin mărturiséște) doară nu va cădea și Udriiul pre mâna nepriiatinilor, precum au cădzut Țarigradul.

Ioan Alexie, domnul românilor, putérea latinilor încă neispitită fiindu-i, au răspuns acelor domni grecești să să odihnească pre lângă dânsul, pănă va ispiti mai cu de-adins de lucrurile și gândul latinilor. Și așé au trimis soli

la Balduin, pentru ca să facă cu dânsul legătură de pace și de priiateșug.

Ce latinii i-au dat foarte cu mare mândrie răspuns, dzicându-i că lui nu i s-au cădzut să scrie ca un craiu la niște prietini, ce ca un suppus la stăpânii săi;[24] carea de nu o va cunoaște, să știie că cu putérea armelor îl vor face și din Misia să iasă și să cunoască precum el neavând nici o treabă, au întrat în Misia ș-au apucat-o cu vicleșug din mâna romeilor și încă îl vor aduce iarăși la furtuna cea dintăi.

Acestea înfruntături audzind Ioan Alexie de la latini, de ciia nu cu greu după rugămintea acelor domni grecești s-au plecat; ce toată nevoința și truda fără amăgeală giuruindu-le, îndată alor săi au poroncit să fie întrarme gata, iară grecilor li-au dzis să margă cineși pre la locurile sale și să siliască fietecarile, cu mijloc ca acela ce vor putea afla, să întoarcă și pre alții ai săi să fie într-un cuvântu și într-o inimă cu dânșii și să aștepte așé gata pănă va afla el liac furtunii lor.

Așé dară, grecii, după învățătura domnului românesc, dacă s-au întors cineș la moșiia și la locul său, prin Thrachia și prin Machedonié, dând alor săi bună nědejde de agiutoriu ce va să le vie, încă pănă a nu să rădica Ioan cu oștile

sale, cine unde putea afla pe latini îi ucidea și-i omorâia.

Iară la anul 1205, întrând și Ioan, domnul românilor, cu oaste în Thrachia, toți lăcuitorii Thrachiii și a Machedoniii rădicându-să asupra latinilor, s-au făcut una cu românii și de ciia în toate părțile slobodzindusă și ca un pârjol întrând în latini și de pre lângă Udrii i-au gonit și cei ce ținea Didimotihul, de spaimă lăsind cetatea, au fugit la Țarigrad.

Și așé, într-o cale, Ioan, domnul românilor, și cetățile dintr-acéstea părți din mânule latinilor au izbăvit și de războiul carile să găta Balduin să facă asupra grecilor (carii aședzasă scaunul împărățiii la Asia) l-au oprit; și pe cei ce Peloponisul și câteva alte locuri de a țărâi grecești apucasă, călcându-le trufié, i-au făcut să îmble mai blând și mai plecat.

Deci grecii, carii ținea Udriiul și Didimotihul, luând și câtăva oaste de a romanilor, fără grijă sta prin cetăți. Ioan, carile cu sine și mulțime de tătari într-agiutoriu adusése, în tot chipul siliia să nu prindză latinii de véste pentru vinirea lui.

Ce Balduin, înțelegând de clătirea grecilor, împreună cu alalți hatmani sfătuindu-să, îndată trimasără oaste asupra cetăților carile rădicasă cap asupra lor; deci Viza și Ciorlul îndată s-au

închinat; iară Arcadiopolis cu mare prăpădeniia lăcuitorilor și cu multă vărsare de singe au cădzut pe mâna latinilor. Iară de acolo nu îndrăzniia latinii să mai pășască înainte, căci grecii cu românii și cu tătarâi îmbla numai ocolind prinpregiur; iară alalți lăcuitori au întrat toți în Udriiu.

Ce împăratul Balduin, cu ceialalți trei hatmani, cu Doloic, comisul de Plie, și după dânșii Eric Dandal, hatmanul veneției enilor, cineș cu polcurile sale, în luna lui mart, apropiindu-să de Udriiu, s-au tăbărât atâta de departe cât să nu-i poată agiunge sigeata; iară după doaă dzile au dus oastea tocma supt cetate și, făcând șamțuri prinpregiur, au rădicat mahinele să bată cetatea; cetățénii vitejéște apărându-să câteva dzile dintr-îmbe părțile, fără nici un sporiu altă nu făcea, fără cât din sigeți unii într-alții trăgea.

Între acéstea latinii, cu mulțimea oamenilor nedejduindu-să, pre taină au început a săpa pământul pe dedesupt și puind lémne uscate supt temeliile zidiului, socotiia că pănă a nu lua véste cei dinlăontru or pohârni zidiul.

Iară nu după multe dzile, Ioan, domnul românilor, au dat poroncă, ca o parte din oastea tătărască să dea năvală supt tabăra latinească și să apuce caii și alte dobitoace, carele păștea pre lângă tabără, vrând ca cu acel chip să

ispitească sfatul nepriiatinilor și învățătura oștii lor.

Latinii, îndată ce vădzură că vin tătarâi asupra taberii, ca cum ar fi fost cu urgie înfocați, au întrat în tătari; ce tătarâi, dând dos, sigeta înapoi pre cei ce-i goniia. Latinii vârtos îi goniia, macar că ceva stricăciune nu le putea face, căci tătarâi să ducea înainté lor ca niște pasări zburătoare; și cu atâta ispită au trecut acea dzi.

După aceasta Ioan, sculându-să cu românii, s-au dus și s-au ascuns în nișté locuri văioasă și holmuroasă, toată nevoința puind să nu simță latinii că el iaste singur cu capul lui în oaste; și iarăși au orânduit o samă de tătari cu mârzacul Coza, să margă asupra taberii, dându-i învățătură să facă precum au făcut și cei mai dintâi; și pre acéiași cale fugând, să să întoarcă, nici să mai sigeate în cei ce îi vor goni, ce numai să fugă întins spre dânsul.

Latinii, vădzind iarăși că le vin tătarâi asupră, îndată apucându-și armele, mai cu mare îndrăzneală decât dintăi li-au ieșit înainte, buărându-și sulițăle asupra lor. Ce tătarâi, sprinteni la arme și iuți la cai, în loc să întoarsără și macar o sigiată neslobodzind, plecară fuga.

Latinii, cu nebuniia lor, mai mult decât s-ar fi

cădzut gonindu-i, au sosit la locul unde le era lațurile și silțile întinse. Așé acmu și caii fiindule obosiți, totodată s-au deșteptat din toate părțile de nepriiatini ocoliți, unde încotro lua nemaiavând, unul de mulți împresurat fiind, numai ce-și întorcea cerbicile céle vârtoasă la sabie și mânule la legături. Cădzut-au îndată călărimea latinilor, cea mai de frunte; cădzut-au și Doloicos comesul de Pelee; iară Balduin, împăratul, viu au cădzut în robie la Ioan, pre carile încărcându-l de la picioare pănă în grumazi de lanțuje și obedzi și de cătuși, l-au trimis la Târnov și acolo l-au pus în temniță. Tâmplatus-au această minunată victorie a lui Ioan Alexie și căderea lui Balduin la robiie, leat 1205, april 15.

Capul XIV. Arată-să aședzarea împărățiii grecești la Nichea și moartea lui Balduin în robie

Într-acesta chip, dară, Ioan Alexie, domnul românesc, cu câtă creștinească râvnă, cu atâta vitejesc și neînfrânt suflet, celor într-atâta de grea furtună domni grecești, precum dzisăm, mână de agiutoriu întindzind, și bine, carele peste nedejdea și așteptarea lor era, făcându-le, câteva cetăți dezbătute, iarăși pre mânule [lor] li-au dat; și câteva așijderea pentru ca să nu în mânule latinilor cadză, cu armele sale li-

au apărat și li-au sprejinit.

Într-această vréme latinii din Țarigrad câtăva vréme, macar cum nu putea ști: ce li s-au făcut împăratul și oastea carea era cu dânsul? Că dintr-acel nenărocit războiu a lui Balduin, macar unul viu n-au fost scăpat carile să dea știre pentru potopirea ce luasă de la români (căci cu corónă ca aceasta împodobéște mândriia pre carii întăi cu buieciia sa îi cuprinde), de care lucru latinii fără cap și purtătoriu rămâind, ca o corabie fără cârmă, încătro să să clătească nici putând, nici știind; într-acea dată altă oaste împotriva nepriiatinilor să mai scoață n-au mai îndrăznit, ce, ca un roiu fără matcă, sta uluiți între păreții Țarigradului închidzindu-să.

De acestea înțelegând alalți domni grecești, carii scăpasă la Anadol, inimă și îmbărbătare luând, într-acestași an 1205, la cetatea Nichea, scaunul împărățiii aședzind, cu sfatul de obște, dintre sine, au rădicat împărat pe Theodor Lascaris, om pe acelea tulburate vrémi și de mână și de crieri vestit și lăudat.

Așijderea David, ce să chema din familiia Comnenonéștilor, cu altă parte de boiari, apucând Trapezontul și toată țara Frighiii, deosăbită împărăție ș-au făcut; carea de ciia și acéia au stătut pănă când au luat sultan Mehmet Țarigradul, cu a căruia tiranie și

numele și împărățiia li s-au sfârșit.[25]

Între acestea Ioan Alexie, domnul românilor, cu multă dobândă și bogăție de a latinilor încărcat și cu mare a numelui creștinesc și vitejască slavă și cinste înapoi întorcându-să, au ținut pe Balduin la închisoare 16 luni, carele, macar că cu multă făgăduință de mare sumă de bani, siliia să să răscumpere; însă Ioan răscumpărare morții a împăraților grecești, carii cu răutatea și vicleșugul latinilor, cu grozave și cumplite morți pierise, cu multul mai cinstită și mai scumpă decât aurul și decât argintul socotind și cu moartea, moarte să răsplătească mai cu dreptul a fi giudecând, au poroncit de i-au tăiat întăi mânule și picioarele lui Balduin, apoi despoindu-l de piele, l-au aruncat într-o râpă, unde trei dzile în chin și pediapsă ca acéia sufletul trăgându-și, în mișălos chip i-au ieșit sufletul din oasă, murind.

Capul XV. Arată-să și alte cu biruință a domnului Ioan și dobândirea Solonului cu multe alte cetăți

După acestea Honiatis[26], mărgând pe cursul istoriii sale, Ioan, dzice, după biruința asupra latinilor (de care am pomenit), a grecilor apărătoriu, apoi același și nepriiatin, căci dedése slobodzănie tătarâlor să prade cum le

va fi voié în <o>laturile carile să ținea supt ascultarea latinilor; apoi prin cetățile Thrachiii cevași zăbavă mai multă nefăcând, au grăbit spre Thessalonic, pentru ca și acea țară să o așeadză după voia și socoteala sa și cetățile carele pre acolo le apucasă latinii să și le răzscumpere șie. Așé dară, în cale fiindu-i cetatea Serras (aceștiia îi dzic turcii Siros), întâi pe acéia au dobândit-o, însă nu fără mare vărsare de singe, căci târgul cu sabiia, iară cetatea dinlăontru cu tocmală au luat-o; dând voie latinilor carii era într-însa, fără arme și numai cu sufletele, să triacă în Pannonia. Iară după ce au dobândit cetatea, au pus-o de au făcut-o atocma cu pământul.

Pre această vréme marhionul să afla în Peloponis (adecă Mora), unde el lucrurile țărâi aședzind, iată îi vine véste de la marhioneasa lui precum solonénii îmblă să scornească lucruri noaă, și ea gonită fiind din oraș s-au închis în cetate și precum orașul l-au stăpânit acmu un român, pre carile îl cheamă Esizmen.

Marhionul, de aceastea înțelegând, îndată au purces ca cum mai curund să agiungă cu agiutoriu cetății; ce în cale fiind, iată îi vini și altă véste mai véselă, precum nepriiatinii bătuți s-au sculat de supt cetate și precum cetatea n-are nici o grijă. De aceasta învoieșindu-să

marhionul, ș-au întors calea spre Scopia; ce încă bine nu să apucasă de céle ce pusése în gând, îl agiunsă véste de pieirea comisului de Pelee și de robié lui Balduin, cu care véste înspăimântându-să, lăsând și Scopia, cum mai de sirg s-au întors la Thessalonic și au întrat în cetate; de unde audzind precum Ioan Alexie, domnul românilor, au dobândit cetatea Serras, altor cetăți carile încă nu încăpusă pe mâna lui, îndată li-au trimis oastea întragiutoriu, ce în zădar, căci încungiurându-i mulțimea tătarâlor din toate părțile, îndată s-au întors în răsipă.

Marhionul, pierdzind această oaste, de frică s-au întors în cetatea Thessalonicului și s-au închis într-însa.

Iară Ioan Alexie îndată și pe mâlcomiș au cuprins toate cetățile carile era supt stăpânirea marhionului. După acéstea domnul Ioan, vădzind că nărocul în toate părțilé îi deșchide calea biruinții, mai mult zăbavă nefăcând, au întins drept la Thessalonic, unde agiungând, de toate părțile încungiurând-o, au început a o bate vârtos; ce cetatea cu multă oaste întărită și de toate câte oștenilor trebuitoare și cetății folositoare sint, grijită și îndestulită fiind, tare să apăra, de care lucru, pănă a o dobândi, multe gróznice năvălituri s-au făcut și mult singe dintr-îmbe părțile s-au vărsat; însă pănă în cea de

apoi, latinii nemaiputând sprejini dése și necurmate năvăliturile românilor, ispititu-s-au întăi ca părăsind cetatea să între în vasă și cu fuga pre mare să scape și așé cu păreți de lemn, precum odânăoară athineanii, să să izbăvască; ce aceasta socoteală nu li-au mărs, căci și despre mare, tare străjuiți și păziți fiind, n-au putut să dea la vase, ce numai li-au căutat iarăși în cetate a să întoarce și acolo pănă la moarte să să apere.

Și așé, macar că latinii nu lipsiia tot féliul de <ne>voință să puie și numai în moarte scăparea socotindu-și, cu tot chipul și céle mai de pre urmă puteri, împreună cu viața își cheltuia și nu fără lauda vitejiii, vârtos să apăra; ce și aceasta în zădar! Căci mai pre urmă așéși de tot slăbind, biruința biruitorilor li-au fost a da, căci românii sau cetatea să ia, sau viața să-și dea, aprindzindu-să, atâta de vrăjmaș năvală li-au dat, cât pre la porți și pre zidiuri nemaiputând latinii a să stăvi, românii cu armele a mână au răzbit în cetate, din carea marhion cu puțini la corăbii scăpând, alalți câți în cetate vréme strâmptă ca acéia i-au apucat, toți pănă la unul au pierit.

Iară Ioan Alexie, după ce au dobândit și Solonul, li-au dat pre mâna lui Theodor Anghel, carele era om de familie împărătească, și de

ciia s-au întors la ale sale.

Capul XVI. Arată-să alte războaie a lui Ioan Alexie și multe prădzi, carile au făcut cu tătarâi în Thrachia

Latinii din Țarigrad, din dzi în dzi nedejduind că vor putea cumva răscumpăra din robie pe Balduin, câtăva vréme în chip de răspublică își chivernisiia lucrurile[27]; iară apoi, vădzind că nicicum să-l răscumpere din legăturile lui Ioan Alexie <nu-i nedéjde>, au rădicat la împărăție pe fratesău Henric, carile, bărbătéște apucându-să să cârpască destrămate lucrurile latinilor, într-același an, cu bună oaste gătindu-să și ieșind din Țarigrad, au încungiurat Udriiul cu multul mai strâns decât Balduin și trimițind la cei dinlontru, îi înfricoșea, dzicând să nu gândiască că să va mai scula de supt cetate de nu o va dobândi sau cu armele sau cu închinăciunea; ce cii din cetate, numai căci audziia a să pomeni pentru închinăciunea cetății, mai tare ațițindu-să, răspunsără precum de acmu înainte nici un legământ și nici o credință mai poate fi între greci și între latini, căci și credința le iaste lunecoasă și nestătătoare și căci se poartă cătră cei ce s-au dat supt mâna lor cu o vrăjmășiie mai cumplită decât de jiganie sălbatică.

După acestea fără nici o ispravă solii, Henric

cu tot de-adinsul s-au apucat a bate cetatea. Așijderea cei dinlontru, nu cu mai mică bărbăție, le sta împotrivă și să apăra. Între acéstea, Ioan Alexie de iznoavă, de la arhondii grecilor rugat, cu românii săi și cu mulțime de tătari întragiutoriu cetății viind, din toate părțile au încungiurat tabăra lui Henric; ceștea bătea cetatea, iară românii tabăra latinilor, din toate părțile boțiia și nicicum de undeva să aducă în tabăra lor zahara nu lăsa.

Henric, toate sfaturile pierdzind, au poroncit să-i mai trimață de la Țarigrad și altă oaste într-agiutor. Ce latinii, pomenind încă patima cea de an a lui Balduin, nicicum din Țarigrad să iasă nici vrea, nici îndrăzniia.[28]

Ce apoi Thoma, patriarhul de Țarigrad <acesta era patriarh pus de la latini, iară nu orthodox>, carile de curând ieșisă de la Vineția, blăstămându-i și afurisindu-i de nu vor merge într-agiutoriu, de nevoia blăstămului li-au căutat, vrând nevrând, a ieși din Țarigrad. Ce încă pănă a sosi acest agiutoriu, Henric, vădzind că și cetatea nu iaste de dobândit și acmu și troahnă de boală îi întrasă în oameni, i-au căutat noaptea a să scula de supt cetate și au luat spre Didimotih; pe drum oricâți îndrăzniia și ieșiia la harț cu românii și cu tătarâi, toți sau pieriia, sau în mânule nepriia[ti]nului cădea.

Ce iarna apropiindu-să, Ioan s-au întors înapoi; iară Henric, mărgând supt cetatea Didimotihon, au încungiurat-o și cu tocmală de pace au și luat-o.

Capul XVII. Arată-să pentru ce Ioan Alexie au stricat pacea și cu grecii și câteva a lui războaie cu năroc

Anul 1206, Ioan Alexie, viind cu oștile supt Filippopolis, unde Alexie Aspiatis, carile era mai mare cetății, puindu-să împotrivă și făcându-să neascultătoriu poroncăi, i-au dat pricină a-și clăti mâniia asupra cetățénilor; și așé, prindzind pe Aspiatis, îndată au poroncit de l-au spândzurat de o bârnă și răsipind și cetatea, pre mulți cei mai de frunte lăcuitori au omorât, iar încă și mulți mai de vréme cu fuga scăpând, unii au trecut la Răzsărit, la Theodor Lascar, alții au întrat în Udriiu; iară unii, mărgând în Didimotih, ș-au făcut cu latinii pace și ș-au luat să le fie cap Theodor Vrama.

După fuga acestora, încă mai cu urgie mâniindu-să Ioan, îndată ș-au aședzat lucrurile în Misia și de ciia precum asupra latinilor, așé asupra grecilor cu mare vrăjmășie au purces. Așé Ioan de mânie pornit, cătră ai săi ostași nenumărați, încă și din tătari aducând, cu mare răutate au întrat în Thrachia și împărțindu-și

oștile, o samă au trimis asupra Udriiului, iară altele la cetatea rusilor (aceasta și astădzi să cheamă Rusocastron).

Oastea lătinească, care cu hatmanul lor Tero era pentru paza acelor părți, cu îndrăzneală de bătaie apucându-să, în clipală cu toții în loc pieriră. După această izbândă tătarâi au dobândit și cetatea Aprul șau și fărmat-o.

Într-acéiași fierbinteală, tocma pănă la Rodosto slobodzindu-să, i-au ieșit înainte cu oaste Theodor Vrama, carele era hatman oștilor lătinești, céle ce sta pre lângă Udriiu. Ce împotriva nepriiatinului nicicum putând sta, îndată au dat dos; iară tătarâi în silă dobândind cetatea, au făcut-o atocma cu pământul, iară pe lăcuitori pe toți i-au luat în robie.

După această a rodosténilor prăpădenie, tătarâi tot cu un ciambul și Perinthul (aceștiia îi dzic acmu turcii Iregle) și Daoniul apucând pănă în temelie l-au răsturnat.

Cătră acéstea, nu numai cetățile carile era pe marginea mării, ce încă și céle mai de la uscat de focul răutății aceștiia nepârjolite și nearse n-au scăpat, căci românii și cu oardele tătarâlor, carile îmbla după dânșii, cevaș macar pre acolo necălcat și nestropșit n-au lăsat; precum și Arcadiopolis (aceștie îi dzic turcii Burgaz),

Ciorlu și Misina (aceasta-i Cănăclă) cu toate satele și orașele de prinpregiur, nevoile céle mai gréle au pățit.

După aceasta, și pănă supt zidiul Țarigradului prădând, orașul Athira (aceasta-i Chiuciuccecmeg é) pănă în pajiște l-au prădat, așé cât nici pruncii din fașe n-au cruțat.

În scurt, din toate cetățile câte sint împregiurul Udriiului și a Țarigradului numai Viza și Silivriia au scăpat de dânșii nedobândite și neprădate.

La ieșitul acestui an, Ioan Alexie, domnul românilor, de iznoavă au întrat cu oștile sale și cu oardele tătărăști în Thrachia ș-au mai apucat și alte cetăți câte rămăsése nesupusă, deosăbi de Didimotihon și Adrianopolis, la carile macar că să ispitisă, însă neputând ceva isprăvi, li-au părăsit și așé s-au întors înapoi.

După înturnarea lui Ioan, didimotihénii și udriianii închinându-să lui Henric, el cu mare bucurie trimițind din Țarigrad oaste, au cuprins și acele cetăți. Iară ce răutăți (dzice istoricul Honiatis) au făcut vlahii cu tătarâi cu acestea a lor prădzi și jacuri, într-acesta chip era, ca carile nici s-au mai vădzut vréodânăoară, nici pot să le încapă cineva cu mintea.

Acéstea dară sint carile din Nichita Honiatis istoricul, anume și mai pre larg pentru neamul românilor și de războaiele lor cu grecii, apoi și cu latinii avum a dzice.

Capul XVIII. Arată-să războiul lui Lascaris cu sultanul Alaiddin

Împărățiia grecilor, după ce nou scaun precum putusă la Nichita (precum mai sus s-au pomenit) își aședzasă și Theodor Lascaris acmu fărâmate și strinciunate lucrurile împărățiii nu puțin le întemeiasă și le cârpise, alalți domni grecești, carii în partea Evropii pe la Mora și pe alte locuri împrăștiindu-să, nu căuta unul pe altul să să agiutoriască și împrăștiate mădulările împărățiii la un loc și la un trup să le culeagă și să le uniască; ce fietecarele ce țărișoară și cetățuie apucase, acoloș singur șie nume și titul de împărat puindu-și, monarhiia a sa să fie și precum el nu mai iaste de dânsa vrednic socotiia. (O, cât de orb lucru iaste nărocul! O, cât de dragă iaste omului fără socoteală cinstea la carea nu să poate sui! O, cum ia Dumnădzău întâi mintea aceluia ce va de tot să-l pohârniască, apoi îi ia și putérea!)

Însă numai Theodor Lascaris, om fiind în toate lucrurile vrednic și ales de cârpirea a sfărmată și ruptă haina și coróna a împărăție ca

aceasta; când Ioan Alexie cu tătarâi făcea ciudésele sale asupra latinilor, Theodor Lascaris, încă vréme de răzsuflare apucând, el încă cu câtă oaste putusă strânge au cuprins Efesul și alte cetăți câteva, la Anadol, supt stăpânirea sa au adus.[29]

Cu acéstea, mânioasă furtuna grecilor încă neîndestulindu-să, scornit-au și pe Alexie (carile odată fusése împărat, de carile precum Balduin prindzindu-l să-l fie trimis în Ghermania am pomenit), de unde scăpând, precum dzice Grigoras, nu mulțemiia lui Dumnădzău că videa împărățiia grecilor a să întrăma și scaunul a-și întări, ce lui Theodor zavistuind, au trecut Marea Egheul și sau dus la sultanul Iconii Athatin (acesta la istoricii turcești să cheamă Alaiddin), carile, cu 200 000 de turci, singur într - agiutoriu lui Alexie viind, căruia împăratul numai cu 2 000 de călărime și 800 de pedestrime (căci mai multă oaste nici și avea), cu bună inimă au ieșit înainte.[30]

Deci vrăjmașe bătaie dându-și, turcii întăi de tot biruisă pe romei și singur sultanul asupra lui Theodor năvălind, atâta de tare l-au lovit cu buzduganul în cap, cât capul învârtindu-i-să, s-au pornit ca mortul de pe cal; după ce au cădzut împăratul gios și îndată dezmetecindu-să, cu sabia întăi de tot amândoaă picioarele calului

sultanului au curmat; apoi sultanul de pre cal prăvălit fiind, cu o lovitură capul zburându-i, îndată l-au rădicat în suliță, carea vădzind alalți turci au dat dosul cu toții a fugi.

Acolea au prins și pe Alexie împăratul (carile și socru era lui Lașcaris), ce altă ceva rău a-i face Lascaris n-au vrut fără numai, în port călugăresc îmbrăcându-l, în cinste l-au ținut și de toate câte trebuia deplin îi da.

Iară Henric, după ce au stătut împărat latinilor în Țarigrad, cu netocmala domnilor grecești carea avea între sine dezmeticindu-să (precum scrie istoriia Antisiodorénului), sculându-să cu oaste și mărgând, în vrémea a trei ani, pănă la anul 1210, iarăși au luat de la greci toate cetățile Thrachiii, pre carile vlahii în anii trecuți de la latini le răscumpărase.

Iară Theodor, în anul 1222, după ce au împărățit ani 18 în Nichia, au murit, lăsind la împărățiie pre gineri-său Ioanis Duca.

---

[1] Iacov Predser, în Tâlcuirea istoriii lui Ioann Cantacuzinos, Cartea 1, Cap. 1

[2] Cartea 7, Cap. 15

[3] Nichita Honiatis, Cartea 1, list 236

[4] Honiatis, Cartea 1, Cap. 5

[5] Honiatis, Cartea 2, Cap.1

[6] Ia aminte obicéiul românilor noștri în războaie, pre carile și pănă astădzi neschimbat îl țin

[7] Honiatis, Cartea 3, Cap. 4

[8] Leat 1193

[9] Honiatis, Cartea 3, Cap.7

[10] Ia aminte și aicea cum deosăbéște Honiatis și pe sirbi din vlahi

[11] Nichita Honiatis, Cartea 1, Cap. 4

[12] Socotéște și aicea cum Honiatis deosăbéște pe vlahi și din bulgari

[13] Vedzi și aicea că Ioan cu vlahii săi să deosăbéște și din misii, precum era deosăbit și din sirbi și din bulgari

[14] Nichita Honiatis, Cartea 1, Cap. 6

[15] Honiatis, Cartea 2, cap. 5

[16] Honiatis, Cartea 3, cap. 1

[17] Ioan, cel dintăi domn a românilor

[18] Nichita Honiatis, Cartea 3, Cap. 2

[19] Honiatis, Cartea 3, Cap. 5

[20] Însamnă aicea cum românii au fost stăpânind, precum în Misia, așe peste Dunăre, unde și acmu trăiesc

[21] Nichita Honiatis, Cartea de pre urmă, cap. 4. Nichifor Grigoras, Cartea 1, Cap. 2

[22] Honiatis, Cartea 3, Cap. 7

[23] Anton Bonfin Decada 2, Cap. 7

[24] Însămneadză aicea că latinii cunosc pe Ioan, domnul românilor, strein în Misia, pre carea cu sila armelor o apucasă de la împărățiia grecilor

[25] Calviz, la același an. Petavie, Partea 1, Cartea 8, Cap. 3

[26] Honiatis, Cartea de pe urmă, Cap. 5

[27] Honiatis, acoloși

[28] Honiatis, Cartea de pe urmă, Cap. 6

[29] Honiatis, Cartea de pe urmă, Cap. 8

[30] Nichifor Grigoras, Cartea 1, Cap. 1

Cartea a noaă - carea arată traiul romanilor de la începătura hanilor tătărăști și a împăraților turcești pănă la năpada lui Batie, când s-au tras românii iarăși spre Ardeal

Capul I. Arată-să începătura hanilor tătărăști, de la Ginghiz han, din carile să trag hanii Crâmului, supt porecla Ghierai

De vréme ce cursul Hronicului nostru au agiuns pre acéle vremi, în carile doaă mari și putérnice stăpâniri, adecă a hanilor tătătăști în Crâm și a împăraților osmănești s-au început (carii cât de lat și de lung stăpânesc cine iaste carile să nu-i știe) socotit-am, precum și pentru a altor crăii de prenpregiurul nostru, cât mai pre scurt și câte ceva nedzis și nearătat n-am lăsat; așé și pentru acéstea, pentru înștiințarea cititoriului nostru, cât vom putea mai pre scurt, nearătat să nu trécem, și mai cu de-adins că acéstea stăpâniri, nu numai vecine, ce încă și stăpâne fiindu-ne (așé Dumnădzău cu ascunsăle sale și drepte giudecăți învoind), pentru acéia noaă, românilor, pentru dânsele și

mai curat și mai bine a ști și a cerca ne trebuie decât altora.

Noi dară cât au scris Laonic Halcocondila, ellenéște, Leonclavie <și Buzbecvie> lătinéște și alții mulți, urmând lui Zacut Arapul, într-o parte lăsind célea ce din istoricii turcești și din traiul nostru prin 22 de ani la Poarta Sultănească (unde cea de moșiia lor vestire și copiii decât cei străini mai curat o știu) am înțeles și am învățat, pre scurt vom pomeni.

Și întăi pentru Ginghiz, marele han tătărăsc. Anul ieșirii acestui han foarte greșit iaste la toți istoricii creștinéști (cuvântul acesta poftesc pre cititoriul să nu-l scrie asupra mândriii noastre, căci adecă pre toți pre alții îi socotim greșiți și ca cum noi numai am fi negreșiți, ce să caute cu deadinsul și atuncea după plăcérea adeverinții să giudece). Greșit să fie anul dzicem, căce scriitorii creștinești[1] îl pun la anul de la minciunos prorocul Muhamed, ani 617, carele iaste de la Mântuitoriul lumii 1220; carea de ar fi adevărat, ar trebui ieșirea lui Genghiz han să fie mai pre urmă decât ieșirea lui Suleiman șah, tatăl lui Erdogul și moșul lui Osman (carile întăi au stătut împărat turcilor) cu 6 ani; căci Suliiman șah au ieșit la anul de la Muhamed (căruia arăpéște îi dzic higiret) 611, carile iaste de la Hristos 1214, ce după adeverința tuturor

istoricilor turcești, persiești și arăpești, caută și la istorié de noi făcută, în Prefație <pridoslovie>. Suleiman șah, moșul lui sultan Osman, cu câțiva ani au ieșit mai pre urmă decât Genghiz; și așé fără prepus să dovedéște că anul carele însămneadză istoricii creștinești iaste greșit.

Pentru aceasta de va vrea cititoriul mai curat să să înștiințeadză, cérce Prefație istoriii noastre, pentru Créștirea și descréștirea curții aliosmăneștei, că acolo pre larg și mai cu dovadă am arătat, precum ieșirea lui Genghiz han s-au tâmplat la anul higiret 608, carile iaste de la Hristos 1212; carile cade în al optulé an a lui Theodor Lascar.

Și așé și Patavie[2], amentrelea ascuțit a vrémilor sămăluitoriu, să arată greșit, carile pune ieșirea lui Genghiz han cu dzéce ani mai înainte, adecă la anul de la Hristos 1202; ce Genghiz han, după socoteala istoricilor turcești, la anul 1212 au ieșit din tătărâmea cea mare, carea iaste vecină cu Hina.

Și mai denainte fiind tătarâi aciia supt oblastiia împărățiii Indiii, Genghiz acesta scuturând giugul de pre grumadzi, cu mulțime de tătari au ieșit în părțile împărățiii persilor și întrând în țara ce-i dzic Horasan, acolo întăi au izbândit vestită cetatea ce-i dzic Belh.

După ce au prădat și au sfărmat toată țara acéia, au clătit cu oștile încă mai înlăontrul Persiii și în 12 ani atâta au destrămat împărățiia persilor, cât la mărimea și putérea carea au fost, nici pănă astădzi n-au mai putut să să mai întoarcă; căci, după scularea tătarâlor de acolo, domnii persilor, carii s-au putut strânge pe la locurile lor, în multe stăpâniri s-au împărecheat și cine ce-au putut apuca au ținut, pănă la vrémile lui Sofi, carile iarăși pre unii din domni suppuind, au tocmit împărățiia; însă la statul său cel dintăi să o aducă n-au <mai> putut.

Deci Genghiz hanul, după ce au stăpânit toată Persia 12 ani, au murit, lăsind în urma lui <pe> ficiorul său, Octai; acesta s-au numit și Ghierai (de pre carii hanii Crâmului și astădzi să întitulesc cu acest nume).

Ghierai acesta, ca [și] cum lumii unul ar fi fost monarh, toate a lumii împărății ca pre o moșie au împărțit-o altor frați ai săi, unora Asia, altora Evropa, orânduind și poroncindu-le, cineși oarda sa luând (căci fără număr era de mulți), să margă să-și suppuie țărâle ce le-au cădzut în parté lor.

Unuia dară din frați i s-au vinit Moscul, Litfa, Polonie și Ghermanie; carile, la anul pomenit, cu oardele părții sale sculându-să au întrat în

țara Moscului și de tot au suppus-o, apoi au trecut în Litfanie și în țara léșască, au slobodzit oardele ș-au prădat spre țara nemțască, cât și cum liau fost voia; înapoi întorcându-să, s-au aședzat cu ședérea în Crâm, unde șed și astădzi; însă marginele despre mare și cetățile în Crâm despre Țarigrad era pe mâna creștinească. Și așé, de la acest ficior a lui Genghiz sau precum alții vor a lui Octai, au rămas sămințiia familiii hanilor crâmești, carea și pănă acmu cu multă prăsilă stă.

Iară ce dzice băsnuitoriul Simion: că tătarâi carii au scăpat din războiu, cu Laslău cel minciunos să fie descălecat Crâmul, hirișe minciuni și povești fără nici un temeiu sint, precum înainte vom arăta; că Batie au fost dintr-alți tătari, iară nu dintraceștea; ce acmu vine rândul să dzicem ceva pentru zmăul cu șépte capete, împărățiia turcului.

Capul II. Arată-să începătura neamului turcesc și a familiii aliosmanilor, carii astădzi țin împărăția Țarigradului, cu multe alte împărății în Asia, Africa și Evropa

Numele acesta, turc, cu năpaste iaste și să dă împăraților aliosmanilor, că numele acesta neluând sama scriitorii cei mai denainte a cui au fost și cui s-au cădzut, atâta s-au întărit

obiciuirea, cât cu greu iaste a scoate din mintea lumii numele acesta de pre împărații osmanilor. Ce adevărul iaste, că aceștea cărora acmu cu toții turci a le dzice ne-am deprins, nu sint turci, ce stăpânitorii turcilor; carii cu multe sute de ani (de pe vrémea lui Eraclie împărat) mai denainte de aceștia, rumpând poarta de fier <pre carea la annul 1722 cu închinăciune, împăratul Peter Alexievici cu câteva alte cetăți pe marginea Mării Caspiii pănă la țara Ghilianului supt stăpânirea sa o au adus> la Munții Cafcasului (carea iaste între Marea Neagră și între Marea Caspiii și astădzi să cheamă Derbend, și cetate iaste cu acesta nume, carea hotăréște împărățiia rusască cu cea persască), au ieșit în părțile Asiii, carii acmu să cheamă Turcmeni.

Pre aceștia mai pre urmă suppuindu-i sultan Osman, cel dintăi carile s-au numit împărat turcesc, de pre numele acelora, scriitorii, obiciuiți fiind, li-au dzis și acestora turci, precum mai gios cât să va putea mai pre scurt și mai deșchis, vom sili să arătăm.

Cu multe vremi mai denainte, în tătărâmea cea mare fost-au un loc pre denafara Hinii (căruia istoricii arăpești îi dzic Cin și Cinimacin), căruia loc îi dzic istoricii turcești Deșticapceac, adecă Câmpii Capceacului. Tragu-să câmpii aceștia din apa Donului pănă la Hina, trecând

peste apa Volgăi alături cu Uzbecul, pre care câmpi dusu-ni-au vrémea și pe noi a-i videa. Pe câmpii acéștia lăcuia un neam de tătari, carii să chema oguzii.

Dintr-aceștia o samă sculându-să, au vinit ș-au cuprins locurile atuncea pustii, pre marginile Mării Caspiii, ceale despre Răzsărit, carile sint între limanul ce-i dzic astădzi Cara Bogaz și între mare Balta ce o număsc Hiva, care baltă despre Răzsărit are împărățiia Ozbecului și a Havanului și într-însa dă o apă mare, carea acmu îi dzic Dara, iară la istoricii turcești să cheamă Nahra, de pre a cărie nume și partea locului acéluia să cheamă Nahra.

Oguzii dară acéștia, după ce au vinit pe locurile pomenite[3], pe vrémea în carea cuprinsése Genghiz han Persia, anii de la Muhamed 611, carile iaste de la Hristos 1214. În cetatea Nahra era stăpânitoriu Suleiman șah, ficiorul lui Chialeb, nepotul lui Câzil Boga, strănepotul lui Baitemur și strănepot de strănepot, după câteva neamuri, lui Oguz han, nepotul lui Cai han, carii sint cei dintăi părinți și stăpânitori oguzilor.[4]

Din neamul dară acestora, Suleiman șah, precum am dzis, audzind procopsala carea făcusă Genghiz han, după ce au întrat în Persia,

și câte țări au suppus supt stăpânirea sa, anul pomenit s-au sculat și el cu 50 000 de tătari oguzi ș-au purces spre Asia să-și găsască și el niscareva locuri de stăpânire; și așé au ieșit în părțile Midiii (carea turcéște să cheamă Azerbaigian), care țară pre atunce era supt oblastie persilor.

Ce persii, fiind într-acea uluire și răsipă carea le făcuse Ghinghiz han, Suleiman șah pre lesne au suppus toată țara Midiii; după acéia, purcegând cu oastea să între asupra lui Alaindin, domnul turcilor (a căruia scaun pre atuncea era la Iconie), vrând să triacă apa Evfrathului cu calul înot, acolo s-au înecat. Iară cea mai de obștie istorie turcească scrie precum aproape de Halep, supt cetatea ce să cheamă Baber, să-l fie îngropat.

În urma lui au rămas trii ficiori: Erdogrăl, Ghiundoghidi și Dumdar; aceștia tustrei ș-au împărțit după moartea lui Suleiman și țărâle ce suppusése și oștile. Deci Ghiundoghidi și Dumdar au purces cu oștile sale spre părțile Răzsăritului, pentru a cărora sfârșit istoricii turcești cevaș nu pomenesc.

Iară Erdogril s-au slobodzit spre părțile Evropii și s-au apropiiat pănă aproape de Halep, ardzind și prăpădind; de carele véste luând Alaiddin, sultanul Iconiii, au socotit că pre

niam ca acesta, viteaz și vrăjmaș, mai bine cu prietenie decât cu neprietenie în țara sa să-l priimască; și mai vârtos aceasta a face l-au îndemnat marea nevoie carea avea de rămășița tătarâlor, carii pre acélea locuri împrăștiiați rămăsése și de toate părțile ardea și prăda.

Și așé Alaiddin, trimițind înaintea lui Erdogril oameni, l-au poftit să vie cu pace și el cu dragoste îl va priimi. Erdogril îndată lăsind gândul cel de neprietenie au vinit cu toți oamenii săi în slujbă lângă Allaidin sultan; cărora îndată li-au orânduit locuri pentru ședere, carile astădzi îl cheamă Carageadag și liafă și altă ce li-au trebuit pentru hrană. Erdogrăl, după ce au priimit slujbă, îndată s-au apucat și cu nebiruită mână, în puțină vréme, toată țara lui Alaiddin sultan de tălhărimea tătărască au curățit-o; pre unii prindzindu-i, pre alții omorându-i, iară pre alții de tot peste hotarăle țărâi gonindu-i.

Alaiddin vădzind vredniciia și vitejia lui Erdogril, în mai mare cinste și dragoste luându-l, l-au pus seraschéri peste toate oștile sale. Între acéstea tâmplându-să moartea lui Erdogril, Alaiddin acéiași cinste au dato lui Osman, ficiorul său (carelé, pentru tineréțe, cu nume dezmierdat să chema Osmangic).

Osman luând cinstea tătâne-său, în vitejiia și purtarea oștilor, cu multul covârșiia pre tată-său, Erdogril; și nu numai căci țara lui Alaiddin sultan de nepriiatini necălcată și neatinsă o feriia ce încă și alte multe cetăți din mâna grecilor luând, la stăpânirea lui Alaiddin sultan le alătura.

Între acéstea Alaiddin sultanul turcesc, sfârșit fiind de bătrânéțe, la anul higiretului 699, carile iaste de la Hristos 1300, fără ficiori murind, cu sfatul și cu voia de obște, în locul lui au rădicat la stăpânirea turcilor pe Osman.

Așé Osman de ciia nume și putére de sultan luând și oștile oguzilor una făcând cu oastea turcilor, ca un fulger de ciia în toate părțile să slobodziia și încătro mergea, fără izbândă și fără dobândă nu să întorcea. Și așé în 25 de ani și 5 luni, dzile 17, cât după moartea lui Alaiddin au împărățit, toate țărâle și cetățile în Asia Mică, carile era supt stăpânirea împăraților grecești (osăbi de Brusa în Vithania și de Nichia) supt stăpânirea sa li-au suppus.

Osman, la anul de la Domnul Hristos 1326, în Enișehir de la Asia (unde scaunul din Iconié mutase) murind, au urmat la împărăție ficiorul său Orhan. Acesta au luat și Brusa și Nichea și tot altă ce mai rămăsése împăraților grecești la Anadol; apoi, trimițind pre feciorul său

Suleiman, au trecut Bogazul pe la Caliopolis la Evropa și, luând cetatea Caliupolis, au prădat la Evropa pănă supt Udriiu.

Atâta era împărații grecești de nesocotitori lucrurilor sale (poate fi Dumnădzău vrând, să le ia împărățiia, întăi le luasă socoteala), că când au adus véstea lui Adronic Paliolog, precum turcii au luat Caliupolis (carea iaste chéia Țarigradului despre Marea Albă), dzic să fiie râs și să fie răspuns: Oh! Ce mare lucru, am pierdut o poiată de închis porcii și un urcior de vin.

După Orhan au stătut al treilea împărat Murad, ficiorul lui. Acesta au trecut cu totul la Evropa, Udriiul au luat, Filippopolis și Țara Muntenească au suppus.

După Murat au urmat ficiorul lui, Baiezid, carele s-au poreclit Ildârâm, adecă Fulger. Acesta au cădzut rob pre mâna lui Temurleng și acolo au și murit. După cădérea acestuia, prin 7 ani au fost gâlceavă pentru împărăție, între ficiorii lui, Musa și Suleiman și pănă mai pre urmă au stătut la împărăție Muhammed, ficiorul lui Baiezid, apoi iarăși alt Murad au urmat, a cui ficior au fost Fatih sultan Muhammed, carile au luat Țarigradul.

Și așé de ciia din dzi în dzi împărățiia aceasta mărindu-să și crescând, pănă într-atâta

s-au lăţit şi s-au înălţat, cât şi celor cât de proşti ştiut iaste şi pline sint bibliotecile şi turceşti şi creştinéşti de minunate şi mari faptele lor; înainte a cărora de n-ar fi pus Dumnădzău mătaniile lui Leopold chesariului, cu armele némţilor amestecate, pănă acmu toată creştinătaté în Evropa la primejdie cea de apoi ar fi agiuns.

Capul III. Arată-să rândul crailor ungureşti de la începătura crăiii lor pănă la năpada lui Batie

Mai denainte decât a lua latinii Ţarigradul din mâna romanilor, pre vréme lui Isachie Anghel, la anul 1193, pentru Bela craiul unguresc am pomenit, precum au fost el atuncea crăind şi precum au fost şi socrul lui Isachie, unde cursul anilor ne trăgea să dzicem şi de moarté lui şi de craii carii au stătut în urmă-i; însă noi, nevrând să abatem cursul Hronicului pănă la luarea Ţarigradului de la latini şi pentru ca amestecare să nu facem voroavei, am socotit cu deosăbit Cap pentru craii ungureşti să dzicem, pentru ca cititoriul nostru mai curat să cunoască şi în ce vréme au fost Vladislav cel adevărat craiu în ţara ungurească; pentru carele cititoriul, precum iaste adevărat înştiinţându-să, fără nici un prepus va cunoaşte că Vladislavul cel minciunos (pre carile băsnuitoriul Simion îl

cunoaște Laslău), pre vrémile în carile cu basnele lor în scaunul crăiii îl pun, nici au fost, nici au putut fi, nici la istoricii adevărați să află.

În anul dară, precum am dzis, 997, fost-au craiu în țara unguriască Stefan, ficiorul Gheizii, carile întăi și craiu s-au numit și la lumina creștinătății au vinit.

2: al doilea au fost Petăr Alleman, ficiorul lui Gulielm și nepot lui Stefan. Leat 1034.

3: Otto, cumnat lui Stefan, leat 1041. Alții acestuia dzic Aba.

4: Petăr Alleman, de al doilea, leat 1044.

5: Andrias, întăi născut a lui Ladislav Pleșu<vu>lui, ficiorul lui Mihail, carele au fost frate lui Stefan, leat 1047.

6: Bela, fratele lui Andrias, leat 1059.

7: Solomon, fiiul lui Andrias, leat 1063.

8: Gheiza Marele, ficiorul Belii, leat 1075.

9: Ladislav, fratele Gheizii, ficiorul lui Bela. Acesta Ladislav la istoricii unguréști să numéște Sfânt; ce acesta nu poate fi vâlhovnic lui Simion basnă, căci iaste cu 167 de ani mai înainte

decât Laslău cel minciunos, carile au ucis cu toporul, cel din ceriu coborât, pe Batie, hanul tătărăsc; că Ladislav acesta au stătut la crăie leat 1078, iară Laslău cel minciunos, carile dzic să fie avut bătaie cu tătarâi lui Batie, au fost la leat 1242; ce pentru aceasta pre larg vom dzice la același an.

10: al dzecelea, după Sfântul Ladislav au fost crai Coloman, ficiorul lui Gheiza Marele, la leat 1095.

11: Stefan al doile, ficiorul lui Coloman, 1116.

12: Bela 2, orbul, ficiorul lui Alm, leat 1136.

13: Gheiza 2, fiiul lui Bela 2, leat 1145.

14: Între Gheiza și între Stefan, în hronologhiia crailor ungurești să pune un Ladislav al doilea, ficiorul Belii orbului, carile au apucat crăiia cu sila ș-au ținut-o numai șése luni, carile de pe vrémea annilor și de pe puțină stăpânirea ce au avut nu poate fi Laslăul cel minciunos, a minciunoșilor Simion și Misail.

15: Stefan <3>, fiiul lui Gheiza 2, leat 1165.

16: Bela 3, fiiul lui Stefan 3, leat 1176. Acesta au dat pre fiică-sa Maria, după Isachie Anghel,

pentru carile la locul său s-au pomenit.

17: Emeric, ficiorul Belii 3, leat 1199.

18: al acestuia urmași alt Ladislav, căruia unii îi dzic ficior a lui Emeric, alții amentrelea, la leat 1206. Acesta Ladislav încă numai șése luni <au stătut la crăie>, pentru carea Ricțiolul, în hronicul cel mare, socotéște precum hronologhiia ungurească cu greșală să fie puind doi Ladislavi, carii veri doi ar fi fost, veri numai unul, pentru neapotrivirea vrémii; și pentru scurtă crăiia lor, precum am și mai dzis, nu pot fi Laslăul cel minciunos.

19: Bela 4, ficiorul lui Andreias; acesta au stătut la crăie leat 1238 și bătrân au murit leat 1275, după ce au crăit ani 37; în vrémea acestuia au vinit Batie ș-au prădat părțile Evropii și au gonit și pre dânsul din scaun; pentru carile, cum i-au fost povestea, înainte la acela an vom dzice; iară acmu întorcându-ne, trebuie să arătăm, din doi Ladislavi, poate să să cuvie <vre>unul cu Laslău cel din basna lui Simeon Ungureanul? iară pentru Laslău acel minciunos, așijderea vom dzice la anul, când plăzmuitorii îl fac că s-au bătut ș-au omorât pe Batie; iară pentru alalți crai ungurești carii au urmat, vrând cititoriul să să înștiințédză, caute la istoricii lor și ales la Bonfin, Sansovin, Dolion și alții și acolo îi va afla, căci noaă ni-au fost

socoteala să ducem rândul acestor crai numai pănă la Batie, pentru ca și Hronicul nostru credința să-și pliniască și băsnuitorii gura să-și astupe.

Capul IV. Dovedéște-să precum din doi Vladislavi, carii la istorici să pomenesc, nici unul pe vrémé când au vinit Batie n-au fost la crăie

Mărturisesc cititoriului că, când scriiam Hronicul nostru, la Mosc, unde cărțile de triabă încă tot sint rari, aflându-ne, pe Bonfin istoricul (carile între toți scriitorii pentru lucrurile ungurești mai curat și mai credincios să are), la mână a avea n-am putut; ce izvodul crailor l-am scos din hronicul cel mare a lui Ricțiol, pre carelé l-am potrivit cu istoriia lui Dlugoș, leahul, și cu hrono[lo]gul [lui] Calviz și cu a lui Moreri istoricesc lexicon; și dintr-aceștia culégând (căci și ei din Bonfin scriu și lui urmadză); iară acmu, când de iznoavă din lătinesc în limba românească l-am prefăcut, nu numai Bonfin, ce și alții câțiva istorici la mână viindu-ne, li-am înfățășét cu hronologhiia lui Ricțiol, pre carele în toate cu istoricii ungurești într-un glas l-am aflat, fără puțină neatocmire ce să arată pentru anii carii fietecare craiu în ce vréme au stătut craiu și în ce an au murit; ce toată neatocmirea lor numai în doi ani stând, noi tot hronologhiia lui

Ricțiol am urmat.

Ladislav dară (sau cum alții dzic, Vladislav) cel dintăi stătut-au la crăiia ungurească, după tată-său Gheiza, la anul de la Hristos 1078, și după ce au trăit în stăpânire 17 ani, la leat 1095 au murit. Acesta au dat pe soru-sa Solomira după domnul de Dalmația și de Croația, a căriia bărbat după ce au murit și țărâle acélea în moștenirea ei rămâind, le-au dăruit frăținesău, lui Ladislav. După acéia Ladislav și Bulgariia și o parte de țara rusască (carea era supt crăiia léșască) cătră stăpânirea sa leau adaos; fost-au adevărat om creștin, legii râvnitoriu și în mirosul sfințeniii viața ș-au petrecut, pentru carea tare mărturisesc epistoliile papii Grigorie al șeptelea. Avut-au biruință și asupra tătarâlor, ș-au murit precum am dzis, la leat 1095, iulie 30.

Acesta nu poate să fie acel Laslău, căci anii istoricilor adevărați dovedesc precum cu 167 de ani mai înainte au murit decât năbușirea lui Batie în țara ungurească. Așijderea nu poate acesta Vladislav să fie Laslău cel minciunos, căci cu mulți ani mai înainte românii au fost pre

locurile lor, precum în multe locuri înapoi de istorici vrednici de credință am arătat; și mai vârtos unde am istorisit războaiele acestui Ladislav carile au avut cu tătarâi.

Așijderea, arătat-am și din Dlugoș și din Striicovschie, istoricii léșești, căci de ar fi ieșit românii de la Râm întăi supt acesta Vladislav n-ar fi avut de unde să margă într-agiutoriu polovților, nici polovții și pecinighii ar fi avut de unde sășî împrumuteadze limba și să o [a]méstece cu cea românească. Ce acéstea fiind mai curate decât ar trebui a să dovédi, mai mult cuvântul pentru ce să lungim nu avem.

Deci să videm și pentru Vladislav al doilea. Acesta au fost ficior lui Emeric, precum în izvod am arătat, ș-au stătut la crăie leat 1206, și, precum mărturisésște Bonfin, au stătut în crăie numai 6 luni. Așé mărturiseaște și hronologhiia lui Abraham Bacșai, macar că Dlugoș scrie să fie crăit un an și 2 luni și, la leat 1207, au murit. Aceste din Bonfin și Abraham și Moreri; acéstea adeverésște Ricțiolul, în ghenealoghia crailor ungurești, și numai 6 luni să fie crăit mărturisésște.

Acesta Vladislav încă nu poate fi Laslăul mincionos a măzacului Simion, căci și acesta au fost cu 36 de ani mai înainte de întrarea lui Batie în țara ungurească.

Așijderea, nu poate fi căci scurtă vrémea a șése luni nu rabdă adeverința istoriii să fie putut lucra câte spun băsnuitorii c-au lucrat.

Așijderea nu poate fi căci de la anul 1206 și de pe această vréme și încă cu sute de ani mai înainte, precum românii să fie fost cu domnii și cu stăpânire, din istorici am arătat și înainte din istorici iarăși de credință vom dovedi.

Așijderea nu poate fi Vladislav acesta Laslăul lui Simion, căci cu câțiva ani mai înainte, adecă pe la anii 1186, vlahii s-au despărțit de la împărățiie Țarigradului și multe tăzboaie după acéia au avut cu Isachie Anghel, precum înapoi pre amănuntul, din istoricul Nichita Honiatis liam scris.

Așé dar, minciuna băsnuitorilor de Laslăul lor mai goală decât pilugul piuliții rămâind, Vladislavii cei adevărați dintr-acea basnă să dezbat. Iară ce craiu unguresc au fost pre vrémea când au întrat Batie în țara ungurească și ce războaie au avut cu dânsul, vrând Dumnădzău, la anii carii s-au tâmplat, mai înainte, la rândul lor, pre larg să va dzice.

Capul V. Arată-să precum românii cești dincoace de Du<nă>re să fie luat protecțiia lui Andreas craiului unguresc

Pre vrémea ce împărățiĭa la Nichea Ioannis Duca, în țara ungurească era craiu Andreas al doilé, ficiorul Belii al triilea, carea la anul 1207

au fost stătut la crăiia ungurească.[5] În vrémea acestuia craiu, din diplomatele și pravilele carile au aședzat el în țara ungurească, fără îndoință cunoaștem precum părțile Vlahiii dincoace de Dunăre să fie fost supt protecțiia crăiii ungurești; căci pomenitul craiu în titul diplomatelor să pomenéște craiu și a Valahiii; care titul în Carté a doa aședzământurilor pravilelor lui Coloman, craiul unguresc, scrie așé: *Andreas Dei gratia*, *Hungariae*, *Dalmatiae*, *Croatiae*, *Ramiae*, *Serviae*, *Gallitiae*, *Lodomiriae*, *Rex in perpetuum*. Adecă: Andrias <cu mila lui Dumnădzău> totdeauna craiu a Ungariii, Dalmațiii, Croațiii, Ramiii, Serviii, Galițiii și a Lodomiriii *i proci*.

Iară Galliția pre atunci să să fie chemat Vlahia din Marea Neagră pănă la Tisa mărturiséște Sambuție, istoricul unguresc, în tâlcuirea a unor cuvinte și nume ungurești. Aceastași adeveréște și Leunclavie, în *Pantecte*, Cap. 174, unde dzice: Valahia toată mai denainte s-au fost chemând Gallițiia; precum și diplomatele crailor mărturisesc. Scrisu-s-au acea diplomă a lui Andreias craiu la anul 1222.

Iară Andrias, după ce au crăit ani 31, la anul 1238 murind, urmat-au la crăiia ungurească ficiorul său Bela al patrulea, cu acesta nume,

într-a căruia vréme au fost poiadea tătărască cu hanul Batie.

Deci toată pricina împotrivirii basnelor cu istoriia cé adevărată, întracesta punct stând, sili-vom ca, curat și pre amănuntul, toate năbușiturile lui Batie la locul și la anul lor să le arătăm și toate răutățile, morțile, prădzile și rässipele cari le-au făcut în părțile Evropii să le istorisim; căci așé bună nedéjde avem că cititoriul nostru, de-i vor fi sunat mai denainte la urechi basnile lui Simion Ungureanul pentru Laslău craiu și pentru descălecarea Maramorășului cu romani, acélea sunete toate nemică adevărat însămnătoare să iasă și în locul lor adevărata a adevăraților scriitori istorie să puie; că precum pănă acmu am făcut, așé și de acmu înainte vom face, toate din istoricii streini și vrédnici de credință culegând, nemică altă ceva al nostru vom pune, nici vom adaoge, fără numai o a istoricilor alcătuire și mărturie aducând.

Capul VI. Arată-să cea dintăi a lui Batie năpadă și cum i-au închis atuncea românii poticile munților, de n-au putut într-acea dată răzbate în țara unguriască

După câtă trudă ni-au adus băsnuitorii cu Laslăul lor cel minciunos, atâta odihnă simțim

acmu când noi într-o parte dându-ne, toți scriitorii streini condéilé mai ascuțite decât sulele și mai lungi decât sulițele, asupră-le-și buăreadză și ca niște buni vitéji a istoriii adevărate păzitori și scutitori, din trufaș scaunul minciunii prăvălindu-i, ca fumul și pulberea de vântul vivorât împrăștiindu-i și rășchirându-i îi face, așé ca după ce le va pieri numele cu sunet, să treacă și să să întoarcă și nici locul să nu li se mai afle.

Deci dară Patavie, în carté Sămăluirii vrémilor, parté 1, carté 9, cap. 3 din Navcler[6], cea dintăi a lui Batie năbușire o pune cu 39 de ani mai pre urmă decât ieșirea lui Genghiz han, a căruia nepot acmu Crâmul stăpâniia, precum în céle trecute am arătat.

Batie dară acesta, la anul de la Hristos 1236, sculându-să din tătărâmea céia ce iaste peste apa Volgăi (aceștiia vechi gheografii ellenești îi dzic Rra), iară oardele acélea astădzi să chiamă ruséște Zolotaia Orda, și viind, întăi au întrat în hotarăle împărățiii rusești și îndată au răzbit cetatea Volga (carea acmu să socoteaște să fie fost unde iaste Ajdrahanul); de acolo spre părțile de Crivăț slobodzindu-să, în lung și în lat, toată țara moschicească au prădat și au fărmat.

Iară la al doilea an, au încungiurat și stolița

Moscului și au și dobândit-o; și prindzind, sau în războiu omorând, pre Gheorghie, marele knédz a moscalilor, tot neamul rusesc au supus supt stăpânirea sa, puindu-le de la sine knedzi pre Iaroslav, fratele lui Gheorghie marile knédz.

Așé Batie, după ce au suppus țara moscalilor, scrie Marin istoricul[7], precum s-au slobodzit în gios spre vlahi; ce vlahii, una făcându-să cu săcuii, lăcuitorii Pannoniii, au închis căile și poticile munților și tare locurile acélea păzind, au împins pre tătari înapoi și nu i-au lăsat pre acolo să treacă mai spre părțile Apusului.

Vadză aicea cititoriul și să să scrăndăvască de minciuna băsnuitoriului, căci din istoricii cei adevărați curat să dovedéște că Batie, încă până a nu întra în țara unguriască, volohii (sau precum istoricul Marin le dzice olahii) cu săcuii, puterile împreunându-și, lui Batie pre acélea locuri n-au dat trecătoare, pentru carea au căutat tătarâlor a-și muta șleahul prin țara léșască în Silezié, precum mai gios vom arăta.

Cum dară să prinde sula în sac și măciuca în pungă (creadză cititoriul și iarte proastelor noastre cuvinte, căci cătră băsnuitori ca aciia, pilde ca acestea să prind), cum putu fi volohii, carii în temnițile Râmului fiind, să opriască

întrarea tătarâlor în țara unguriască; ce așé trebuie să să rușineadză măzacul <carile istoriile necitind, basnelor urmadză>.

Capul VII. Arată-să prada lui Batie în țara leșască și în Silezia

Batie vădzind că calea prin Volohia i s-au închis și prin acea parte încătro îi era voia a tréce n-au putut, leat 1240, iarăși au întrat în țara léșască; și răzsipind cetatea Liublinul, prin tot anul acela din țara léșască afară n-au ieșit; ce nime împotrivă stându-i, au tot prădat ș-au omorât pănă au agiuns la Visla.

Iară leat 1241, iarna, trecând Visla pe gheață, au început a prăda și într-acélea părți; împotriva lui Batie au ieșit palatinul cu oaste; și întăi cu năroc mărgându-i, au scos prada din mânule tătarâlor; ce cu aceasta mai mult întărtându-să Batie decât biruindu-să, într-același an, mart 18, asupra léșilor năvălind, mare moarte și stricăciune au făcut într-înșii, de care lucru vădzind Boleslav, craiul léșesc, și toți domnii léșești, că nu vor mai putea să stea împotriva tătarâlor, luându-și doamnele și ce ș-au putut apuca de prin casă, unii au fugit la Seleziia, iară unii împreună cu craiul au scăpat în țara ungurească.

Tătarâi biruitori și țara léșască fără nici o apărare rămâind, după izbândă au vinit la Cracov, carile atuncea era scaunul crăiii.

După <ce> au răzbit și Cracovul și l-au aprins de au ars pănă în pământ, de ciia acolo ș-au împărțit oștile în doaă părți; deci singur Batie cu o samă de oști au purces să goniască pe craiul în țara ungurească, iară cu o samă au trimis seraschériu pe Peta, carile, mărgând, au prădat toată Sileziia și Bohemié.

Ce tătarâi aceștia, trecând pre lângă Vratislavia și agiungând la Ligniți, acolo li-au ieșit cu oaste înainte ducul Henric. Deci întăi i-au mărs războiul oarece cu năroc; iară mai apoi, necredincios nărocul războaielor fața întorcând, cu nepovestită răzsipa și prăpădéniia oștii sale și el au pierit. Minune scriu istoricii pomeniți, de moartea carea s-au făcut creștinilor într-acel războí, că tătarâi după ce au izbândit, dzic, să fie tăiat de la tot mortul câte o uréche și cu acele urechi să fie împlut 9 saci și să-i fie trimis la Batie pentru dovada biruinții lor.

Capul VIII. Arată-să precum Bela, craiul unguresc, adevărat au cerșut agiutoriu de la chesariul și de la alți crai; ce n-au luat; și bătaia fără năroc carea au avut cu Batie

Precum apa nu să poate ținea în ciur, așé minciuna nu poate să să stăruiască în basnele sale; ce ca năsipul în ceasornicul cel de steclă, unul după altul scurgându-să și cu singură greutatea sa răsturnându-să, nu stă pănă de tot să deșartă. Într-acesta chip și basna pentru Laslău și pentru aședzarea românilor de la dânsul în Maramorăș prăvălindu-să, nu să poate opri pănă nu-și arată deșărtăciunea și sărăciia. Bonfin[8], Decada în 2, Carté 8, întratul lui Batie cu tătarâi în țara ungurească așé îl scrie: Bela, dzice, ficiorul lui Andrias, de-abiia împlusă cinci ani în crăie, când tătarâi în țara unguriască năbușind, sufletele ungurilor greu au dosădit, carii ieșind din țara léșască au vinit la poarta carea să chiamă Rodana (acestuia loc strâmpt îi dzice Uréche vornicul Rodna), carea iaste la hotarăle Ardialului și a țărâi ungurești; iară păn'a agiunge la acesta loc (pre alte părți fiind toate poticile închisă) i-au căutat a tréce printre țara rusască și printre comani, făcând și deșchidzind cale de trii dzile, tot pri'ntregul munților; și așé precum am dzis, răzbind la Rodna, acolo au aflat pre palatinul craiului Belii, carile păziia acea trecătoare; ce pre acesta îndată biruindu-l au întrat în țara ungurească.

Iară Bela, vădzind prăzile și răutățile carele tătarâi făcea în țărâle vecine Ungariii, au trimis la Frideric al doilea, împăratul Apusului, și la

craiul franțuzesc și la cel inglizesc, rugându-să pentru agiutoriu; ce puțin au folosit, căci Bela avea atunci gâlceavă cu ungurii săi, carii bucuroși era: ori cu ce mijloc ar fi, numai de dâns să să izbăvască.

Deci Bela, vădzind nevoia ce-i vine asupră și nici de la ai săi, nici de la streini vréo nedejde având, întăi ș-au trimis crăiasa în Austriia, iară el cu câtă oaste s-au putut găta, au stătut față și gróznic războiu au avut cu Batie; ce neoprit fiind biciul lui Dumnădzău asupra țărâlor acelora, Bela fu biruit și oastea lui mai toată prăpădită, singur din războiu cu puțini scăpând.[9]

După aceasta Bela, vădzind că în țara sa să să sprejinească sau altă oaste împotriva nepriiatinului său să puie nu-i putință, i-au căutat și lui cu fuga a scăpa, și așé, leat 1242, din războiu pedestru scăpând, au ieșit în Austriia, unde și doamna îi era trimisă; ce Frideric, ducul de Austriia, pizmă véche pe Bela având, în vrémea slăbiciunii lui, mijloc de răscumpărare aflând, i-au jăcuit toată avérea carea crăiasa cu dânsa adusése; și așé gol și dezbrăcat, l-au gonit din țara sa. Bela încă, încătro lua nemaiavând, au ieșit cum au putut în Dalmația; iară de acolo tocma la ostroavele mării, ce-i dzic Andriatică, să fie trecut, scrie Abraam Bacșai în hronologhiia crailor

ungurești.

Capul IX. Arată-să înturnarea lui Batie cu tătarâi înapoi și a Belii la crăiia sa

Batie, după fuga Belii în Austriia, au stătut cu coșul în țara ungurească și acolo în toate părțile năvrapii și ciabulurile trimițindu-și, în țara nemțască până la Dunăre prădasă și arsése; împotriva a cărora Frideric împărat au trimis cu oaste pre doi ficiori ai săi, pe Conrad și pe Henric (căci, singur având războiu cu papa, bătea cetatea Favenția), carii viind asupra lor, puțin lucru ar fi procopsit de nu ș-ar fi stricat tătarâi singuri șiie, căci încătro mergea, toate supt foc puind, macar că de jacuri și dobândă fără samă încărcați era, însă la mare lipsa hranii au vinit cu toții; înainte a mai präda ficiorii lui Frideric vetejéște oprindu-i, de foame siliți și împuținați fiind, li-au căutat din țara ungurească a ieși și la ale sale a să întoarce.

Pentru sfârșitul lui Batie în doaă féliuri spun scriitorii; unii dzic precum în războiul cu ficiorii lui Frideric să fie pierit; iară Bonfin cu Dubravie spun[10] precum la locul său să să fie întors cu tătarâi câți i-au scăpat întregi. Iară Bela craiul, în anul 31 a împărățiii lui Frideric la Apus, împărățind asupra grecilor la Nichea Ioanis Duca și în Țarigrad Balduin al doilea, leat 1246,

fiind în Dalmația și audzind precum tătarâi au ieșit din țara ungurească și sau dus la locurile sale, cercatu-s-au doară să va putea întoarce prin Austriia să iasă în țara lui. Ce ducul de Austriia nevrând să-i dea cale, el au strâns câtăva oaste în Dalmația și cu alta l-au agiutorit împărattul *Frideric*; așijderea și cavalerii de Rodos și comesii de Franghipan, cu bună samă de oaste i-au vinit într-agiutoriu.

Aceștia atuncea să chema cruțiati, căci în hainele sale purta cruci cusute, pentru ca să să cunoască dintr-alții; aceștia apoi cavaleri, fiind goniți de Suleiman, împăratul turcesc, au trecut la ostrovul Malta, leat 1252.

Cu această oaste agiutorindu-să Bela, au întrat cu de-a sila în Austriia. Ducul de Austriia cu multă oaste împotrivă ieșindu-i, în tot chipul să siliia să nu-i dea cale de trecătoare; ce Bela pe alt loc să treacă neavând, cu sabiia ș-au făcut drum; de vréme ce tare cu ducul războiu dându-și, fu biruitoriu și ducul în războiu cădzind, toată oastea i s-au împrăștiiat, carea încătro au putut.

Și așé Bela totdeodată și din Dalmația au ieșit și pre ducul de Austriia au omorât și țara Stiriii supt stăpânirea sa au luat și la crăiia sa în țara ungurească s-au întors.

Apoi, după ce s-au aședzat la crăiia ungurească, scrie Abraam Bacșai în hrono<lo>ghiie, precum acelor cruțiați și franghipanilor să le fie dăruit multe sate și orașe în țara ungurească, întărindu-le cu urice de vécinică moșie; și așé acea oaste de agiutoriu să fie rămas cu totul pre lo[cu]rile carile le dedése craiul. Poate și de pre această istorie să fie schimosit basna sa Simion, în locul cruțiiatilor de Rodos pe romanii din temnițăle Râmului puind. Aflat-am și acestui craiu o diplomă în titul[ul] ei scris, tot într-un chip cu a diplomei carii era scrise de tată-său Andrias, adecă: Craiu a Ungariii, Dalmațiii, Croațiii, Ramiii, Sirbimii, a Galliții, adecă a Vlahiii. Scrisă este această diplomă la anul 1270, <iară Bela, după ce au crăit ani 37, bătrân de dzile, la anul 1274> murind, fu îngropat în Strigon. Într-acesta chip dară a fost războaiele lui Batie cu alte neamuri și cu Bela craiul unguresc și acesta au fost sfârșitul prădzilor și războaiele lui Batie și a Belii, caréle adevărat pe acéle vrémi au fost craiu unguresc.

De unde decât soarele mai curat să cunoaște că povéstea pentru Laslău, carea dzice să fie omorât pe Batie și cum românii să-i fie bătut pe tătari, hireșă și goală minciună iaste.

Deci la anul 1255, Ioanis Duca, împăratul

grecilor, după ce au împărățit la Nichia ani 33, au murit și au lasat în locul său pre fiiul său Theodor Lascar cel Tânăr.

Macar că noi cu atâtea doveade și mărturii câte pănă acmu înainte am pus pentru scornită basna lui Laslău și pentru descălecarea Maramorășului cu românii noștri, odihnit să fie nedejduim; însă noi adevărul să mărturisim, cu atâta încă tot nu ne putem odihni; de care lucru, cârpiturile minciunoșilor încă a mai destrăma și a șpârcui îndemnându-ne, încă și aceasta către cititorii noștri a striga nu ne vom sii.

Capul X. Arată-să ciudat chipul basnii scornite pentru Laslăul cel scornit și minciunos

O, omenite cititoriule! Cât de cu greu lucru iaste adeverința minciunii a afla și încă, după ce o afli, mai cu greu cade știința ii, că aflând nu afli și știind nu știi; că precum, viind întunéricul, altă nu putem afla fără numai că lipsește lumina, așé aflând minciuna, altă nu știm făr’ cât că iaste lipsa adevărului, carea nici ființă, nici supstare poate avea.

Râde-va poate cititoriul de surdă osirdiia noastră, căci chipul a căruia ființă în lucrurile firii nu să află a zugrăvi ne apucăm și corăbii în aer,

stânci pre apă plutind, lei și zmei plugurile pre arături trăgând și altele ca acestea fosturi de chiteală <lucruri pre carile le zămisléște părérea> a arăta ne nevoim.

Ce precum noi slobodzenie la râs îi dăm, așé și el icoana ce-i vom șerui trebuie nu de tot să o lépede, carea macar că de altă trebnică n-ar fi, însă râsul poate să clătească și oarecare chip de trécerea vrémii să-i dea.

Pocitanié aceasta a lui Laslău (ce-i dzice Simion măzacul craiu unguresc și în Predosloviia hronicului lui Uréche o au adaos), în Capetele trecute atâta am înfruntat-o și la gol am scos-o, cât mai mult <mai mult a o scutura n-ar fi trebuit; ce căci prin multă vréme> prin auzul cititorilor știm că s-au tăvălit și oarece chip de istorie adevărată au luat, pentru acéia și mai tare a o scutura și din toate încheieturile a o deznoda și a o destrăma foarte de treabă și în adeverința istoriii de folos a fi am socotit. Că precum cât iaste întunéricul mai des, atâta lumina să lumineadză mai tare și mai departe își sloboade radzăle, așé pre cât să dovedéște minciuna mai tare, pre atâta știința adevărului să curățéște și să lumineadză.

Pocitanié aceasta dzice dară Simion să o fie luat din istoricul cel unguresc; iară din care istoric anume nu arată; dzice că în hronicul lui

Uréche nu iaste scris, iară el, socotind-o că presémne va fi adevărată, n-au vrut să nu o scrie. (O, ce frumos giudecătoriu, asémenea aceluia, căruia dzicându-i unul să gâcească ce ține strâns în pumni, el au răspuns că de-i va spune numai forma lucrului aceluia, atuncea va putea să giudece și anume să gâcească ce ține în pumn. Celalalt spuindu-i că ține în pumn un lucru rătund și în mijloc găurit, gâcitoriul, după multă chiteală, i-au răspuns dzicând că altă nu poate fi fără numai o piatră de moară, căci acéia iaste rătundă și în mijloc găurită. Tocma așé iaste și socoteala giudecătorului Simion, socotind numai căci iaste rătundă și găurită, iară nu ce poate pumnul cuprinde.) Așijderea dzice că acel Laslău să fie fost vâlhovnic, carea di pe limba slovenească să înțălége vrăjitoriu, căutătoriu în stéle; dzice c-au fost în légea păpistășască și de la dânsul întăi au început ungurii a lăsa săc marțea și altele câte buiguiaște tuturor sint știute.

Ce acestea cât de crude minciuni să fie, din istoriia trecută s-au dovédit; iară el de unde au luat-o iată acii vom arăta.

Începătura și părintele basnii aceștiia, după multă trudă și osteninţă, aflat-am să fie fost un Sava, ce-i dzic mitropolit bulgăresc și frate unui Stefan, carile întăi s-au numit crai la bolgari;

însă basna aceasta în izvorul ei, precum acel Laslău să fie luat agiutoriu de la împăratul Râmului nu scrie, nici ceva pentru acei români pomenéște; ce numai cum și în ce féliu i-au fost războiul cu Batie și cum singur cu mâna lui să-l fie omorât, pre larg și cu ciudése amestecat povésteşte; precum noi în céle trecute, pre larg am șeruit-o și cu negreața ei nu puțină hârtie am muruit. Însă acolo câteva neatinse de dovadă trecând și nepomenite unile lăsind, aicea și céle pomenite, pre scurt poftorim, și céle nepomenite vom adaoge; iară cititoriul pentru adease pomenirea aceștii basne iertare ne dea, căci noi socotim că cine iaste numai o dată minciunos, trebuie în véci precum minciunos să fie să să areate.[11]

Capul XI. Iarăși să arată izvorul de unde au piștit puturoasă basna pentru Laslăul ce-i dzic vâlhovnic

Veade-să că neamul rusesc după ce s-au luminat cu credința orthodoxiii, foarte râvnitori au fost să să înștiințédze și de lucrurile ce s-au întâmplat mai denainte în împărățiia grecilor și în crăiia bolgarilor; căci hronicul rusesc toată istoriia sa cu istoriia împăraților grecești și a crailor bulgărești alăturând-o, au scris, și pre scurt de lucrurile lor încă însămneadză și ales unde au vădzut că să pomeane vréo ciudeasă

lucrată, cu mare osirdie în hronicul lor au amestecat-o; pentru care lucru, vrând cu unile ca acéstea istoriia lor să împodobască, ca niște oameni încă crudzi și prostaci în lucruri ca acéstea, fără de nici o deosăbire, ce în mână scris li-au vinit acéia nu numai în loc de istorie adevărată, ce încă și în loc de povéste sfântă au ținut-o ș-au credzut-o.

Acestora, dară, rusii cu drept suflet râvnitori și cercători fiind, bulgarii, carii încă de mult în părțile Evropii trecusă și cu pravoslavie să luminasă, vrând să aréte mare laudă și pohfală neamului și numelui lor, cu toate istoriile și ciudésele lor i-au împrumutat și ca unura din neamul lor li-au obștit.

Trei dară hronice mari rusești pănă acmu ni-au vinit la mână, unul ce să cheamă hronic, altul letopiseți, al triile *stepenna* și în tustréle acéstea pocitaniia acestui Laslău tot într-un chip o spun; carea iaste într-acesta chip: dzic că pe vréme când au întrat Batie cu tătarâi în țara ungurească să fie fost craiu acolo acest Vladislav (căruia măzacul Simion îi dzice Laslău). Acesta mai denainte să fie fost păpistaș, iară apoi Sava, mitropolitul bulgarilor, cu mare ciudeasă să-l fie întors la pravoslavie; iară pricina întoarcerii lui așé o scriu: dzic, că Stefan, craiul bulgăresc, luând titlul și corónă de

crăie (iară de la cine să-l fie luat această cinste nu arată), Vladislav să-i fie râvnit și să fie dzis: cum poate domnul bulgăresc să să numască craiu și să fie la cinste atocma cu dânsul? Deci aceasta pizmă la inimă cocându-i, odată aflând vréme, s-au sculat cu multă oaste și au mărs asupra lui Stefan.

Stefan, vădzind că de bătaie n-are gătire și putére ca acéia cu carea să-i poată sta împotrivă, au trimis pe frate-său Sava, mitropolitul, rugându-l să să părăsască de cé s-au apucat și să trăiască ca niște vecini buni în frăție și prieteșug.

Sava, mărgând în tabăra craiului unguresc, nicicum să-i aducă la pace n-au putut, căci craiul unguresc nicicum uréche spre pace pleca. Între acéle dat-au Dumnădzău o arșiță și o căldură ca acéia cât toate apele și izvoarăle atâta s-au fost încăldzit cât n-au putut oamenii să-și potolească setea cu apa, și de au fost bând cât de multă, nu li-au fost folosind nemică. Într-acesta chip s-au fost încăldzit și vinul și altă băutură carea au fost având cu sine în tabără.

Sfântul Sava, mitropolitul, vrând să aréte ciudésă și minune-i carea era să urmeadză, într-adins au trimis la craiul unguresc să-i spuie că n-are cu ce-și potoli setea și să roagă să-i trimiță puținea gheață ca să-și răcească

băutura.

Craiul i-au răspuns că >ca< acéiași patimă trage și el și toată oastea lui și precum peste toată fața pământului au cercat și ghiață n-au aflat.

Sfântul Sava, luând de la craiul acesta răspuns, în taina sa s-au rugat lui Dumnădzău să-i trimață ghiață să-și răcească vinul cu caréle să-și răcorească sétea. Dumnădzău ruga ascultându-i, îndată în giur împregiurul taberii au ploat multă piatră, din carea stringând și într-un blid puind au trimis craiului dzicându-i cu aceasta să-și răcească băutura și să poroncească și oștii, ieșind afară din tabără, să-și strângă, cât le va fi voia (căci în tabără nici un grăunțu n-au fost picat).

Aceasta audzind și vădzind craiul, l-au cuprins mare frică și nespusă spaimă și îndată după învățătura Sfântului Savei, lăsindu-să nu numai de vrajbă, ce și de eriasa păpistășască (noi cuvintele hronicului precum sint dzicem) îndată s-au botedzat (ca cum latinii n-ar fi botedzați), întorcându-să la orthodoxie; atunci Sfântul Sava i-au pus numele Vladislav, iară ce nume să-i fie fost avut mai denainte nu scriu.

Iară cum să potrivăsc basnile de frumușel, cela scrie păpistaș fiind și vrând să facă veselie

pentru biruință asupra tătarâlor, au poftit de la episcopii să-i dea voie să facă lăsatul săcului marțea, iară acesta dzice că păpistaș fiind, mai denainte, pănă a avea războiu cu tătarâi, au vinit la pravoslavie și apoi au petrecut viață sfântă, cât și după moarte, din mormânt, multe minuni au făcut. Deci să mergem înainte să videm și războiul cu Batie cum i-au fost.

Capul XII. Arată-să basna războiului carile dzic să fie avut Laslău cu Batie hanul tătărăsc

Batie, după ce au prădat țara Moscului și țara léșască, de ciia la anul 6756 (cu șése ani mai pre urmă decât cum scriu toți istoricii vremii aciia), au întrat cu prada în țara ungurească și au agiuns pănă la Varad, unde era scaunul lui Ladislav. Era, dzice, cetaté acéia tare foarte și din toate părțile cu apă încungiurată, iară în mijlocul cetății au fost un stâlp de marmure, înalt peste samă, cât abiia i să videa vârvul.

Deci Vladislav, în grabă, neputându-să găti de oaste sau de altă bătaie, s-au închis în cetate și suindu-să în vârvul acelui stâlp înalt, de acolo prăviia răutățile carile pre denafară făcea zlocistivul; și, neavând nici o facere, numai ce s-au fost rugând lui Dumnădzău cu atâta de fierbinți lacrămi, cât și marmurile acele

potricăliia, unde cădea din ochii lui Vladislav pe pléșea stâlpului.

Așé el lui Dumnădzău rugându-să și cu lacrămile marmurile găurind, de năprasnă i s-au arătat un om lângă dânsul stând și dzicându-i: pentru lacrămile tale carea le verși, iată Dumnădzău îți va da biruință asupra nepriiatinului și tiranului spurcat; și îndată omul acela fu nevădzut.

După acéia Vladislav, cuborându-să gios de pe stâlp (aicea cititoriul trebuie să-și opriască râsul, căci minune sirbască să povéstéște), vădzu un cal înșelat, acolea, nețînut de nime, stând, și pe cal un topor. De pe aceasta Vladislav cunoscând că iaste agiutoriul de la Dumnădzău trimis, îndată luând toporul a mână și pe calul acela din ceriu cuborât încălecând, cu câți oameni au putut avea lângă sine, au ieșit din cetate afară și s-au slobodzit asupra păgânilor busurmani (că așé le dzicea istoricul sirbăsc).

Pe tătari îndată cădzu frică și nicicum de bătaie apucându-să, plecară a fugi, iară ungurii a-i goni și a-i fărma.

Dzic precum în războiu au fost și o sor' a lui Vladislav, pre carea mai denainte Batie robind-o, au fost-o luat muiare, carea multă stricăciune

au fost făcând ungurilor; ce viteazul Laslău, agiungând în goană pe Batie și pe soru-sa, pe amândoi i-au despicat cu toporul, cel din văzduh oțelit.

Și așé, de ciia, ungurii pe toți busurmanii aciia au ucis, fără numai carii au priimit légea creștinească, pre aciia au poroncit Vladislav să-i cruță.

După aceasta izbândă, cetățénii dzic să fie făcut chipul lui Vladislav de aramă vărsat, ședzind pe cal și cu toporul a mână și să-l fie pus în vârvul stâlpului, pentru carea am dzis că au fost în mijlocul cetății și s-au fost rugând Vladislav lui Dumnădzău din vârvul lui.

Capul XIII. Aduce-să înfățășearea basnelor istoricului bulgăresc cu a lui Simion măzacul pentru Laslăul lor

Iată, omenite cititoriule, fântâna, iată și pârăul basnii pentru Vladislavul din istoriia sirbască sau Laslăul lui Simion măzacul. Vedzi și cunoaște că toată pocitaniia aceasta altă ceva nu cuprinde, fără numai, precum am și mai dzis, crude basne și râncede minciuni cu caréle un sirbac au amăgit pe un rusac, vrând să areate precum de la părinții bulgari multe și mari minuni și ciudése s-au făcut.

Iară amentrelea din istoricii vrémilor acelora aiavea s-au arătat că nici Vladislavul, nici Laslăul au fost pre vréme când au vinit Batie cu tătarâi în țara ungurească, nici din latin s-au făcut orthodox, nici cu Stefan, dispotul bulgarilor, să să certe pentru pizma și zavistiia titului și coroniii crăiești, nici cu Batie s-au bătut, nici l-au bătut, nici l-au omorât, nici cal din văzduh, nici topor din ceriu i s-au cuborât, nici stâlpul cel de marmure cu picăturile lacrămilor s-au potricălit, nici sora craiului ungurésc au cădzut la robiia tătarâlor, nici muiare lui Batie au fost, nici cu frate-său, pentru bărbat, s-au bătut, nici frate-său cu toporul au tăiat-o, nici vreuna de acéstea au fost, nici chip de adevérință sau de istorie adevărată au; ce toate pănă la una scornituri de proști crieri și credzători de slabă mente sint.

Că de ar fi fost vréunile de acestea, istoricii ungurești slava și lauda crailor lor și a lor n-ar fi tăcut-o, nici de la bulgari acéstea să să scrie ar fi așteptat. Ce ei, adeverinții slujind, mărturisesc patima și stricăciuné carea li-au făcut Batie, dintr-a cui mână craiul lor Bela, de-abiia pe gios, din războiu au putut scăpa.

Așé basne și blojerituri și buiguituri sint câte cătră acestea Simion măzacul prepune și adaoge. Că nici Laslăul acela de la împăratul

romanilor, oameni ca aciia într-agiutoriu au luat, fără <cât> cu îndemnarea lui au mărs cruțietii de Rodos, de carii am pomenit, ce aceia nu împotriva lui Batie, ce împotriva ducului de Austriia i-au fost agiutoriu; nici împăratul Frideric (căci acesta era împărat pe vrémea când au vinit Batie) au făcut vréodată giurământ ca să nu moarĕ om de sabiia lui; nici Laslăul acela pe tătari pănă peste munți i-au gonit; nici în apa Sirétiului înecându-să au strigat u[n]gureşte: *seretem, seretem*, adecă (precum acelaşi măzac ungurian tălmăcéşt e) *aşe*-mi place, *aşe*-mi place; nici sémnele prin pietri şi prin stânci să cunosc, pe unde au călcat caii unguréşti, că nici stâncile céle de piatră au fost atuncea humă sau tină în carile să poată tipări copitele cailor; nici ungurii atuncea au început a lăsa săc marțea; nici atuncea întăi s-au aşedzat românii în țara Maramorăşului; nici aceasta au fost pricina ieşirii lor de la Râm; nici poate acestea toate sau vréuna între istorii să să numască; ce toate, pănă la una, scornituri şi din slabi crieri fătături sint; că cea dintăi a românilor în Dachia descălecare şi apoi întrînsa necurmată trăire din an în an şi din istorici în istorici, cum au fost şi cum s-au ținut şi cum trăiesc, şi pănă astădzi cu neclătite mărturii am dovedit şi am arătat.

Aşijderea Batie, când, cum şi cu cine au avut

războiu și sfârșitul acelor războaie la cé au ieșit și Vladislavii cei adevărați pre ce vréme au fost crai în țara ungurească, din hireșe a lor și a multora vrednice de credință istorii, am istorisit ș-am vincit; pentru carea nu într-a noastră laudă dzicem, ce ce poftéște adevărul poftind și urmând în bună nedejde sintem, precum cititoriul nostru, credința hrinicului, cu curată socoteală cercând și aflând; de nu ne va mulțămi, încailea în ce vom fi lipsit, ne va agiutori și altor după noi, mai cu osirdie și mai cu silință a scrie, pricină și materie va da.

Iară noi aicea sfârșitul Cărții aciștiia făcând, înainte condeiul vom muta, cu carea, de va învoi Dumnădzău, sintem să arătăm statul românilor după prada lui Batie și de iznoavă ieșirea lor pre la locurile și moșiile sale, din carile în scurtă vréme ieșind, iară în scurtă vréme și fără zăbavă la dânsele s-au întors, unde și păn'astădzi trăiesc.

Sfârșitul Cărții a noâa

---

[1] Hogé Sadi, în Predosloviia istoriii sale ce-i zice *Tagittevaric*, adecă *Coróna istoriilor*

[2] Petavie, Partea 1, Cartea 11, Cap. 3

[3] Tarihul lui Hogé Sadi, în *Pridoslovie*

[4] Tagiut Tevarit, în Capul 1, pentru familiia aliosmanilor

[5] Bonfin și Dlugoș, Tom. 1, Cartea 6, Cap. 508

[6] Navcler, Cartea 2. Rodul 42

[7] Marin, Partea 2, Cartea 3, Cap. 13 și 16; și în epitoma Istoriii, la acesta an, la Ioan Gluverie

[8] Bonfin, Decada 2, Cartea 8

[9] Bonfin, acoloși. Parisiot, list 540 și 545. Dubravie, Cartea 15. Navcler, Cartea 2, Namul 42

[10] Bonfin și Dubravie, la locurile de sus. Navcler, acoloși. Patavie, Partea 1, Cartea 9

[11] *Diu pingo, quia aeternitati pingo*

Cartea a dzécea - carea arată statul țărâlor românești de după prada lui Batie hanul, pănă la înturnarea lui Dragoș Vodă în Moldova și a Radului Vodă în Țara Munteniască. Așijderea arată vrémé, pricina, chipul și alalte tâmplări pentru carile o samă de români s-au tras spre țara Ardealului, iară o samă au rămas tot pre locurile și moșiile sale, neclătiți. Așijderea arată cetățile, târgurile și provințiile carile au ținut în Ardial românii carii au trecut acolo și carile au ținut românii carii au rămas pe loc. Așijderea arată precum un craiu sirbăsc au ținut pre o fată a unui domn românesc, cu mulți anni mai denainte de annul ce însămneadză hronicile noastre

înturnarea domnilor de la Ardial la moșiile sale.

Capul I. Înștiințare cătră cititoriu

Vreare-m, pentru ca să să înștiințeadze cititoriul nostru că alta pusésem în gândul nostru și alta strâmtoarea vremii și lipsa a unor scriitori la lucrul nostru foarte de triabă ni-am asuprit a face. Căci propozitul <pusésem în minte> nostru era ca cu sfârșitul Cărții a noâa și sfârșitul Hronicului pentru vechimea romanilor din Dachia să punem; și de unde la Cartea pomenită facem sfârșit, de acolo să luăm începătura Hronicului amânduror țărâlor, adecă precum a Moldovii, așé a Țărâi Muntenești și să-l ducem de va vrea Dumnădzău pănă la vremile noastre.

Ce cătră lipsa a pomeniților scriitori mai adausu-ni-s-au și altă zăticnire, căci și pentru lucrurile domnilor muntenești, hronicul carile în ceastă dată la mână îl avem, macară că de la Radul Vodă începând pănă la domniia lui Constantin Vod' Brâncovianul vine, însă noi neputând dosluși de cine să fie scris (căci numele nu-și iveaște) și de să potrivéște cu alte hronice a Țărâi Muntenești, din scriitoriu fără nume ca acesta, pănă nu-l vom înfățășea și cu

alții, a ne încredința n-am îndrăznit.

Pentru carea ni-au căutat a mai muta vrémea și a aștepta pănă când ne va vini la mână sau altul ca acesta, sau alt scriitoriu a căruia nume și credință să fie știută.

Avut-am noi, încă la Țarigrad fiind, hronicul muntenesc și așéși cu singură mâna lui Șerban logofătul, pe proastă limba greciască scris, ce acela, cu alte multe ale noastre, acolo la Țarigrad au rămas.

Deci dară cu acéste pomenite împiedecări, fiind siliți socoteala cea dintăi a ne schimba, ales-am ca cătră alalte adăogând și această a dzécea Carte, cu carea sintem să arătăm statul românilor de după năpada și prada lui Batie pănă la înturnarea românilor cu domnii săi de la Ardial iarăși la locurile sale ceale dintăi, și altele carile în titulul cărții aceștea s-au pomenit.

Acmu dară îl poftim cu acéstea să fie mulțămitoriu (însă de putem dzice că truda noastră aștiaptă mulțămită); iară mai pre încet, învoind Cel de Sus, după ce vom tocmi și vom îndrepta annii, precum acestui moldovenesc așé acelui muntenesc hronic și vom adaoge și altele carile din câțiva scriitori streini avem culése (carile istoricii noștri cei mai vechi nici cu vârvul condeiului nu li-au atins și pănă astădzi

alor noștri stau îngropate și neștiute); și lipindu-le la locul, vrémea și chipurilor sale, atuncea, cu agiutoriul lui Dumnădzău, vom pune începătura Hronicului acestor doaă țări, de obște, adecă de după înturnarea românilor, carii pre vrémea lui Batie s-au fost tras la Ardial, pănă la vremile noastre, unde întăi din istoricii streini sintem să arătăm și cu curate doveade să înștiințăm, precum hronicile noastre în multe și mai vârtos pentru înturnarea lui Dragoș Vodă în Moldova și a Radului Vodă în Țara Muntenească, pe ce vréme și în ce an să să fie tâmplat, foarte greșiți sint; căci noi annul înturnării lor de la Ardial, cu câțiva ani mai înainte și așéși nu cu mulți, după înturnarea lui Batie cu tătarâi săi, din istoricii streini, scriitorii vremilor acelora, doslușim, precum istoriia înainte va arăta.

Capul II. Arată-să statul românilor sau cum acmu le dzicea, a vlahilor, după prada lui Batie

Precum au început romanii din descălecătura lor, de la Traian împărat, prin toată Dachia, așé au și ținut. Și macar că pre vremile năpăzilor vărvărești (pentru carile pre la locul și vrémea sa, îndestul s-au pomenit), mult s-au clătit și s-au strunciunat, însă de pe hotarăle Dachiii de tot afară n-au ieșit, ce numai de la câmp spre munți, adecă despre Dunăre și despre Prut și

Nistru, spre părțile Ardealului să trăgea.

Iară după ce trecea fortuna acelor prădzi vărvărești, iarăși la locurile sale ieșiia (precum și aceasta adése și în multe locuri, din scriitorii vremilor acelora am dovedit); și cu toții supt o stăpânire fiind, toate locurile și cetățile, unde acmu Ardialul, Moldova și Munteniia iaste, ținea.

Iară după năpada unnilor sau a ungurilor (precum la rândul său s-au dzis), o parte din Dachia, carea era pe apa Tisei, de tot au pierdut.

Așijderea, pe vrémea lui Carolus Marele vinit-au coloniile saxonilor, de acel împărat trimise și s-au aședzat pre o samă de locuri în Ardial, pentre români, unde din temelie șépte cetăți făcând, mai pre urmă de pe acéle cetăți Ardialul în limba saxonească (sau precum noi românii dzicem, săsască) s-au numit Țara a Șépte Cetăți.

După sasi au mai vinit și săcunii și au apucat și ei o parte din țara Ardialului; ce cu toți cu aceștia o samă de români tot au rămas împreună lăcuitori, precum și pănă astădzi lăcuiesc; însă mai mulți spre părțile Ardialului de sus, iară alalți, carii adecă lăcuia dincoace de munți și în Ardial tot avea stăpânirea moșiilor

și cetăților sale. Cești dară despre locurile Moldovii, în părțile Ardialului de sus, iară cei despre partea Munteniii, în părțile Ardialului de gios (precum mai înainte anume vom arăta și locurile și cetățile carile ei în Ardial au stăpânit).

Deci, precum am dzis, când cădea niscareva varvari spre părțile dincoace de munți, ei cu toții să trăgea peste munți și de acolo să sprijeniia și să apăra, pănă acei varvari sau spre Italia să ducea (precum au făcut gotthii), sau peste Dunăre trecea (precum au făcut întăi unnii, apoi bulgarii, slovénii și sirbii), sau spre amândoaă țărmurile Dunării (precum au făcut iarăși unnii, carii mai pre urmă s-au numit unguri). Și așé românii iarăși pre locurile sale în Dachia neclătiți rămânea.

Ce acéstea carile dzicem, pentru ca să nu cumva socotească cineva că sint cuvinte din voia și pofta noastră alcătuite, iată martur vom aduce pe Anton Bonfin[1], om strein și ungurian, carile cu deșchise cuvinte dzisele noastre întărind dzice: *Valachi e Romanis oriundi, quod eorum lingua adhuc testatur, quum inter varias gentes barbarorum sita, adhuc extirpari non potuit. Ulteriorem Istri plagam, quam Daci et Getae olim incoluere, habitarunt, nam citeriorem Bulgari, qui ex Sarmatia prodiere, deinde occuparunt. E legionibus enim, et colonijs a*

Traiano, ac caeteris R. Imperat: in Daciam deducti. Valachi promanarunt. Adecă: Românii, carii din romani sint născuți <carea limba lor și astădzi mărturiséște> macar că între multe și deosăbite neamuri au stătut, însă cineva (de pre locurile lor) să-i dezrădăcinédze n-au putut. Lăcuit-au pre olatul cest de ceasta parte de Dunăre, unde au fost lăcuind odânăoară dachii și ghetii, căci cel de céia parte de Dunăre, bulgarii, carii au ieșit de la sarmați, mai pre urmă l-au cuprins. Căci din polcurile și coloniile (adecă slobodziile) pre carile Traian și alți împărați a romanilor li-au adus în Dachia, valahii aceștia să trag.

Capul III. Arată-să trécerea românilor din Volohia în Ardial de grijea lui Batie

Din istoricii cei vechi, pre cât noi am putut afla, pre altul mai îndămână mărturie și mai bună dovadă a avea nu putem, fără pre Marin[2], carile de lucrurile săcuiești scriind, și pentru românii noștri pomenéște. Acesta dară scrie că pe vrémea când au vinit Batie cu tătarâi, numai vlahii, adecă românii cu săcuii însoțindu-să, nu numai căci pe sine nestropșiți au apărat, ce încă și pe tătari din strâmtorile munților împingând, despre acélea părți să între în țara unguriască nu i-au lăsat. Și singure numai acéste doaă niamuri au tâmpit nasul acelor vrăjmași și de

toate alalte a Evropii neamuri, nebiruiți varvari.

Însă de pe cuvintele istoricului aiavea să poate înțălége că românii cești [de] dincoace de munți, adecă din Moldova și din Țara Muntenească, cu toții odată să fie părăsit părțile despre câmpi și la strâmptorile munților, cumu-i pre la Câmpu-lung, pe la Ocnă, pe la Tazlău și pe la Totruș și pre la alte trecători pre unde sint în Țara Munteniască să fie oprit năvala lui Batie.

Iară ce domn pe acéia vréme să fie fost stăpânitoriu românilor, anume la istorici să aflăm n-am putut; fără cât putem cu socoteala înțelége că istoricii pomenind la annul 1206 pre acel a tuturor românilor vestit domn Ioan și vinirea cea dintăi a lui Batie, când l-au oprit românii cu săcuii împreună să nu între în Ardial tâmplându-să la annul 1236, de va fi lungit acel Ioan Vod' Alexie domniia peste triidzăci de ani, cu bună samă, poate că și năpada lui Batie în vremile lui să fie cădzut.

Iară de i să va fi tâmplat moarte mai denainte (căci și pentru aceasta știre dintr-alți istorici neavând, cevași din capul nostru a adeveri nu putem), fără prepus iaste că pe vremile a vreunui ficior sau nepot a lui trebuie să să fie tâmplat, carii Dragoș Vod' și Radul Vod' să fie fost, multe socoteale sint carile ne pot adeveri.

Ce pentru aceasta având mai pre urmă mai pre larg să dzicem, la cuvântul de acmu să vinim. Deci dară românii, carii în Misia trecusă, împinși fiind de bulgari și de latini, întâi au trecut Dunărea, precum am dzis, în ceasta parte (deosăbi de carii au rămas în țara grecească) de grijea lui Batie, atuncea s-au tras la munți, trecând la Ardial, unde câtăva vréme, întâi cu poftă, apoi și cu de-a sila opriți fiind de Bela, craiul unguresc, acolo s-au și aședzat, pănă când vréme aflând, Dragoș Vod' cu o samă în Moldova, iară Radul Vod' Negrul cu alții în Țara Muntenească sau întors, pentru carii înainte la locul și vrémea sa vom dzice. Iară pe locurile carile sint acmu a Moldovii, de peste Prut pănă în Nistru și de peste Nistru pănă la Buh și pănă în Nipru, în urma lui Batie, au rămas lăcuitori tătarâi, ce le dzicea comani <aceștia sint acmu tătarâi carii să chiamă cobani>, pentru carii am pomenit pe la împărățiia lui Isachie Anghel și pre la vremile ce au luat latinii de la greci Țarigradul.

Aceasta ce noi dzicem, din cuvintele lui Nichita Honiatis[3] curat să poate adeveri, carile în istoriia sa așé arată: Pre aceastași vréme, și Ioan, craiul bulgăresc, cu latinii prieteșug legând și împotriva grecilor carii la Thessalia, Machedonia și în alte a Greției provinții câteva apucând, cineși de capul său le ținea, mărgând,

pre unii au suppus, iară pre alții cu tocmeale de pace i-au aședzat. Cu care mijloc Henric, împăratul latinilor, mai cu vréme, încă mai întărindu-să, nu numai Thessalia și Peloponisul în Greția, ce încă și toate cetățile, cari le apucasă Ioan Alexie în Thrachia și în Misia, stăpânirii sale li-au adaos.

Așé dară, românii noștri, precum dzisăm, de latini împreună și de bulgari asupriți fiind, li-au căutat a tréce Dunărea iarăși înapoi, la locurile sale céle vechi. Iară carii s-au fost întins pănă în Epir la Greția, acolo au și rămas (pentru carii la cursul vremilor, pe la împărățiia lui Ioan Cantacuzinos, câteva avem să arătăm).

Iară după ce au trecut românii din Misia în Moldova și în Munteniia, după 16 ani (precum mai denainte am arătat), s-au tâmplat și năpada lui Batie, și așé și trécerea românilor la Ardial totdeodată s-au tâmplat.

Capul IV. Arată-să precum și pre vrémea lui Batie o samă de români au fost rămas prin cetățile pre marginile Dunării pănă în Marea Neagră, carii împreună cu cei trecuți la Ardial au luat protecțiia crailor unguregști

Așé dară, în Cartea trecută, din istoricii streini și după adeverința hronologhiii, am arătat

precum Henric, împăratul latinilor în Țarigrad, la anul de la Hristos 1210 au luat toate cetățile în Thrachia și Misiia, carile le cuprinsése Ioan Alexie cu vlahii, după carea au urmat și trécerea românilor peste Dunăre înapoi.

Așijderea am arătat că cea dintăi a lui Batie năpadă și războiul lui cu vlahii și cu săcuii s-au tâmplat la anul 1237, adecă în al 17[-lea] an după înturnarea lor peste Dunăre.

Acmu vine rândul să arătăm o samă de români carii și pe vrémea lui Batie tot au fost rămas prin cetățile de pe malul Dunării pănă în Marea Neagră și cei ce au fost trecut din Misia, de latini și de bulgari împinși, precum și când au luat protecțiia crailor ungurești, carea o aflăm din istorici să să fie tâmplat pe la annul de la Hristos 1222, adecă cu 12 ani după ce s-au [în]tors la alalți peste Dunăre mai pre urmă și cu 16 ani mai denainte de năpada lui Batie.

Această dară a românilor supt crăiia unguriască protecție, precum din istoricii streini cu curate cuvinte am arătat, așé din hronicele noastre, puțin și numai pe deasupra, cum să dzice, însămnată a o arăta ne vom nevoi.

Dintre cii streini dară istorici, cu această mărturie, întăi ne iase înainte Anton Bonfin[4], de atâtea ori de la noi lăudat, carile dzice că pre

vrémea lui Carolus, craiului unguresc (carile au fost craiu pe la annul mai sus pomenit), sculându-să cu războiu ș-au luat cetatea Severinul, din mâna banului carile atuncea acolo stăpâniia, alaltă țară a Vlahiii, carea n-are ape (carea să înțelége Basarabia sau precum noi acmu cu nume tătărăsc îi dzicem Bugiacul) și să întinde pănă la Marea Neagră, au fost supt ascultarea crailor ungurești.

De pe acéste dară a lui Bonfin cuvinte putem cunoaște că pe acéle vremi au fost niște lăcuitori români precum în Țara Muntenească, pe Dunăre în sus, pănă la Severin, așé pe Dunăre în gios pănă în Marea Neagră. Nici iaste de credzut precum acei crai ungurești să să fie numit stăpâni a locuri pustii și de tot fără oameni; și ales banul de Severin puterii sale biruindu-să, nevrând și acea cetate (carea una numai și singură era crailor ungurești neascultătoare), să o suppuie craiului, el viind cu războiu și în putére au luat-o.

Aceastași să adeveréște și din diplomatele crailor ungurești, carii, în toate diplomatele ce au făcut de pe la annul 1222 pănă la anul 1270, au vrut să scrie în titulurile sale craiu și a Gallițiii, carea iaste Valahia cea întinsă din munte pe malul Dunării pănă la Marea Neagră, de pre care nume poate că și astădzi ținutul

Galaților să cheamă. Aceastași mai pre urmă (precum acum dzisăm) s-au chemat Basarabia, a căriia lăcuitori, pre vrémea năpădzii lui Batie, prin cetăți neîncăpând, sau tras spre Severin și peste Olt, unde și la stăpâniia băniască unii dintrînșii au agiuns, precum puțin mai gios să va videa.

Deci ori de pe acești băsărăbești, ori de pe banii carii stăpăniia Severinul, și pănă astădzi, banii în Țara Muntenească, macar că supt ascultarea și voia domnului sint, însă după privileghiile poate fi carile dinceput au fost având și la boierie sint mai de frunte și altă putére au peste Olt, nu numai a giudeca, ce și cu moarte, pre vinovați a căzni; și tot acel vechi titul de ban își țin. Iară acest nume ban, precum îl tâlcuiaște Leunclavie[5], va să dzică purtătoriu de stiag.

Ce pentru mai curat să arătăm precum și Bugiacul odată s-au fost chemând Basarabia, și titulul acest bănesc, precum este mai vechiu decât domniia Radului Vod’ Negrul, singure cuvintele lui Leunclavie (pre carile le pomenéște din vechiu istoricul Cureus, secretariul lui Maximi<li>ian chesariului), precum sint față să le aducem: Basarabia, dzice, iaste olatul cel mai de laturi a țărâi Moldovii, pănă la Marea Neagră, în care olat să

curpinde Chiliia și Moncastrul (adecă Cetatea Albă). Iară acest nume l-au luat de la besii, carii odată au lăcuit în Thrachia. Văzut-am, dzice Cureus istoricul, în curtea lui Maximilian al doilea, Avgustul, pre un Nicolai, de moșiia sa din vița domnilor de Bassarabia născut și precum uricile carile cu peceți de plumb arăta și mai vârtos și une mărturii a venețiianilor, carile aceastași adeveriia, precum această țară Bassarabia să-i fie fost moșiia.

Și iarăși Leunclavie într-același loc dzice: Țărâle, carile mai denainte vréme era supt stăpânirea crăiii ungurești, din carile unele și acmu sint tot supt a ei stăpânire, sint acéstea: țara unguriască, Dalmația, Croația, Slovonia (adecă Illiria), Ramia sau Rama (cu care nume în titulul crailor ungurești să înțăleage Bosna), Sirbia, Galliția sau Vlahia, Lodomiria, Comania și Bulgaria. Cătră acéstea țări face-să și pomenirea banilor mohavinénilor și a severinénilor, care Severin iaste cetate în Țara Muntenească lângă Dunăre, de Sever împărat zidită. Iară numele *ban* să cunoaște, dzice, că iaste făcut din numele *bando* (*Bando*), carile, în pravilele sau aședzământurile împărătești, să dzice (*banderium*) *banderium*: iară grecii dzicea banului φλαμουλάρις, de la carii luând turcii, alor săi li-au dzis *sangiac beg*.

Iară Laonicos Halcocondilas, dzice, precum cel mai vechiu a moldovénilor scaun au fost λευκόπολις, adecă Cetatea Albă; carea nu poate să să înțăliagă că doară au fost scaunul șederii domnilor după înturnarea lui Dragoș Vodă de la Ardial, căci de ar fi fost vreodată Cetatea Albă scaunul domniii, hronicile Moldovii, carile scriu viața domnilor de la Dragoș Vodă încoace, aceasta nepomenit n-ar fi lăsat. De care lucru fără prepus să poate înțălége, că Cetatea Albă au fost scaunul stăpânitorilor acelor români carii și mai denainte și pe vrémea prădzii lui Batie prin cetățile de pre marginile Dunării neclătiți au rămas, adecă de la Marea Neagră pănă la Severin.

Capul V. Aceastași să poate înțelége din hronicul Țărâi Muntenești și din hronicul moldovenesc

Iară dintr-ale noastre hronice întâi dovadă avem din cel muntenesc, carile dzice că [atunci] când au ieșit Radul Vod' Negrul de la Ardial în Țara Muntenească, atuncea și băsă[ră]beștii, carii era mai denainte lăcuitori pre Olt, sculându-să cu toții au vinit la Radul Vodă și i s-au închinat dându-să supt ascultarea și porunca lui, ca de ciia numai unul Radul Vodă să fie peste toți stăpânitoriu.

Iară pentru acei băsărăbești ce lăcuia pre atuncea de la Olt încolo și când și de unde și ce niam să fie fost, hronicul muntenesc mai mult ceva nu arată.

Iară de vréme ce Leunclavie cu Cureus, secretariul, amândoi în ciata istoricească vestiți bărbați, mărturisesc precum acel nărod ce s-au fost chemând băsărabi, n-au fost de alt niam, nici de aiurea vinit, ce tot din neamul românesc; iată că fără greș putem socoti că o samă de români și mai denainte și mai pre urmă de prada lui Batie să fie fost rămas neclătiți pre locurile sale și ales prin cetățile de la Cetatea Albă, precum am și mai dzis, pănă la Severin; și precum acel nărod băsărăbăsc, sculându-să de pe câmpii Bassarabiii, să să fie tras spre pădurile Oltului și acolo de ciia să fie rămas locași; de la carii și astădzi familia băsărăbeștilor în Țara Românească să trage, luând adecă stăpânitoriul sau banul lor de atuncea nume de pe numele nărodului, din care familie și domni vestiți au ieșit în Țara Muntenească, precum cursul istoriii înainte la locul său va arăta.

Iară din hronicul moldovenesc, întăi dzicem că mare jeale ne iaste căci hronicul carile au fost scris mai denainte de hronicul lui Uréche vornicul și a lui Misail măzacul să aflăm nicicum

n-am putut. Iară precum cel dintăi istoric a Țărâi Moldovii să nu fie fost Uréche vornicul, singur el mărturiséște, de vréme ce în multe locuri pomenéște de hronicul cel moldovenesc. Așijderea Misail și Simion veade-să acel vechiu hronic să-l fie avut la mână, căci și ei pomenesc de același hronic, precum și de a lui Uréche; și ales Misail Călugărul anume însămneadză precum acel dintăi istoric au fost însămnând viiața domnilor de la Dragoș Vodă numai pănă la Petăr Vodă Șchiopul.

Dzicem dară că mare jéle ducem pentru căci acel vechiu hronic la mână nu ni-au vinit; iară pricina iaste căci vădzind noi adăosăturile basnelor carile acel Misail și următoriul lui, Simion, din uscată tidva lor li-au scornit și în Pridosloviia hronicului lui Uréche fără nici o rușine a le amesteca au îndrăznit, atâta cât acmu orice, și adevăr ar fi scris, toată credința ș-au pierdut, căci *semel mendax semper mendax*, odată minciunos, pururea minciunos rămâne, ó έν ένί καί έυ παντί, cel ce întruna, acela și în toate, și căci aceasta iaste dobânda minciunosului, ca [și] când ar grăi adevărul, să nu să mai creadză.

Iară de am fi avut acel vechiu hronic la mână, precum pentru înturnarea lui Dragoș Vod' la moșiia sa, așé pentru alți români carii au mai

rămas pe supt munți și pre la locuri mai tari și după năpada lui Batie, multă lumină socotim în aflarea și înștiințarea adevărului c-am fi putut avea.

Iară dintr-aceaste létopisețe, carile acmu prin mânule noastre să poartă, macar că chip și socotială de adevărată istorie nu pot avea, însă pre cât arată că și mai denainte de înturnarea moldovénilor de la Ardeal să să fie aflat niște cojocari unguri la Suciavă și niște olari la Baie și de un lațco rus, la satul carile de pe numele acelui rus și acmu să să fie chemând Ețcanii.

Acestea de au fost așé adevărat, putem dzice că de mirat lucru iaste cum ungurii și rusii, oameni streini fiind, s-au putut stăvi și a să ținea pre acéle locuri, iară cei de moșie nicicum? Ce acéstea, precum adevărul istoricilor streini dovedéște, așé noi le ținem să nu fie altă fără numai basne din slabi și proști crieri scornite; precum și de capul boului în pecétea țărâi să să fie luat de pe boul cel sălbatec, pre carile gonindu-l cățeaoa Molda, și înecându-să în apa Moldova, de pe numele aceii cățéle întăi apa să să fie chemat Moldova, iară apoi de pe numele apii, toată țara.

Ce pentru pecétea țărâi, am arătat aiurea că nu poate de aiurea să să fie luat, fără numai de pe cetatea carea întăi au făcut Traian împărat în

Dachia și au numit-o [Caput Bovis] Capul Boului.

Iară numele țărâi marturi ne sint istoricii streini, că încă și mai denainte de Traian, când trăiia pe acéstea locuri dachii, o parte din Dachia s-au fost chemând *Molisdavia*, adecă Davia moale și multe cetăți într-însa, a cărora numere mai multe să sfârșiia în Davia sau Dava.

Așijderea târgul Romanul, carile iaste pe apa Moldova, după ce s-au aședzat romanii lui Traian în Dachia, s-au fost chemând Forum Romanorum, adecă târgul romanilor.

Acéstea dară nume istoriia adevărată așé le va, așé le dzice, iară nu scornite (precum va băsnuitoriul Misail și altul ca dânsul, Simion) din floace de cojoc și din hârburi de oale. Ce pentru acéstea în ceastă dată mai multe a dzice părăsind, poftim pre cititoriul nostru să nu să lenească a cerca în cartea Hotărârii Țărâi Moldovii, pre carea cu patru ani mai înainte în limba lătinească am scris-o.

Iară de va plăcea lui Dumnădzău să mai fim între vii și pre acéia în limba noastră, ca și pre aceasta, a o întoarce vom pune ostenință, că acolo nedejduim că de toate pre amănuntul și îndestul să va înștiința.

Capul VI. Arată-să moșiile, cetățile, târgurile și olaturile carile au ținut odată românii din Moldova și din Țara Muntenească în Ardeal

Aducu-m' aminte, precum pomeniții Misail și Simion, și cătră dânșii adaosul Istratie (carii și logofăt al triilea au fost <la> răpăosat părintele nostru, Constantin Voievod Cantemir), precum în Pridosloviia létopisețului lor, și altă năpaste aruncă asupra lui Dragoș Vod' cu românii săi, nu mai nescărăndăvicioasă decât cea dintăi, cu temnițile și cu tălharii Râmului și cu Laslăul lor cel minciunos.

Îndrăznind dară ei, scriu precum Dragoș Vod' cu oamenii săi să fie fost strânsură de oameni proști, adecă păstori carii își țin viața prin munți, cu oile; apoi din păstori îi face vânători și cu tâmplarea vânatului să fie trecut munții din Ardial spre Moldova, și așé să fie descălecat Țara Moldovii, cu acea strânsură de oameni, între carii să fie fost și unguri și ruși și altele ca acéstea blojărituri, ce dzic ei în pomenitul lor hronograf.

Deci dară pentru Dragoș Vodă, precum au fost domn și ficior de domn, în cursul cuvântului, înainte, pre larg vom arăta.

Iară aicea arătând noi moșiile și cetățile, carile au ținut românii amânduror țărâlor acestora în țara Ardialului, de pre acestea curat să va putea cunoaște precum nu prostime, nici chipuri necunoscute au putut să fie oamenii carii cu acest féliu de moșii au fost slăviți.

Așé dară veade-să că după ce s-au tras românii noștri pre vrémea năpădzii lui Batie spre Ardial și apoi Bela, craiul unguresc, după ce s-au întors la crăiia sa (precum la locul său am spus) și vădzindu-și țara și toată oblastiia de fierul și focul tătarâlor sfărâmată și de lăcuitori așéși mai de tot pustiită și deșertată, precum n-au mai lăsat pe cavalérii cei de Rodos ce-i vinisă întragiutoriu să să întoarcă înapoi, ce cu daruri mari și multe biruindu-i i-au făcut să rămâie lăcuitori în țara sa, dându-le cu privileghii lungi și late moșii; în care chip putem créde să fie făcut și românilor noștri, cărora locuri de traiu și moșii îndestule arătându-le, să-i fie oprit în Adeal; din carii unii mai pre urmă cu domnii lor s-au întors la moșiile sale, adecă în Moldova și în Țara Muntenească, iară unii pre acéleași locuri în Ardeal au rămas, precum tuturor știut iaste că Ardealul și acmu de românii noștri iaste plin, carii, pănă nu de mult, neamiși ca aceiia era cât și în sfatul de obște, împreună cu alalți unguri și sași încăpea.

Acestora dară tuturor olaturile carile să li să fie vinit, deosăbi de știința de obște, marturi ne sint încă și mapele gheograficești, adecă tablele ce însămneadză hotarăle și ținuturile țărâi Ardialului, și ales carile cu porunca lui Emeric Techelie, domnul Transilvaniii, s-au tipărit. Că mappa altă nu iaste fără numai istorie în șiruiri însămnată, carea, decât istoriia în slove spusă, mai chiar și mai aiavea arată părțile locului și ținuturile țărâi.

În pomenita dară mappă, toată țara Ardealului în câteva provinții, adecă ținuturi, să desparte, din carile unele (deosăbi de céle săsăști) au fost moldovenești, adecă a românilor carii au fost trecut acolo despre partea Moldovii, iară altele muntenești, supt a cărora nume și pănă astădzi să chiamă și să scriu.

Iară mai denainte de năpada lui Batie, după ce au scos ghepidii pe românii carii au fost [pus] Traian în Ardial (precum noi la locul său anume am pomenit) alte colonii de la Italia să mai fie vinit sau într-altă parte în Ardeal să mai fie întrat, nici la un istoric noi n-am aflat; de care lucru de credzut iaste că după ce s-au înturnat craiul Bela la crăiia sa să le fie dat, precum dzisăm, acéste ce vom să pomenim moșii.

Deci dară din ținuturile românilor de Moldova, întăi iaste ținutul Rudibanii, carile mai

denainte românéște să chema Rodna; iară cetate într-acel ținut să chiamă Vestemdorf. Al doilea ținut au fost Tordia, pe apa Morășului. Al triilea ținut au fost Cochelvar, carile iaste între Cliușvar și între Mediiaș, pe apa Cochel. Al patrulea ținut au fost Totrus, cu cetatea Pogava, cu alalte multe sate a olatului său. Românii poate fi acestui ținut fiind trecuți de pe apa Totrușului și a Bacăului cu același nume au numit și ținutul din Ardial, în carile s-au fost aședzat ei, Totruș și cetatea de pe Bacov, Pogava; puțin oarece ungurii voroava numerelor după graiul lor <schimbând>.

Așijderea românii despre partea Țărâi Muntenești, pre lângă ținutul carile acmu să chiamă Zatmar, au ținut cetatea Fines, Cheplac, Beling, Papneț, Bele și Mișcovul. Iară între Alba Iulia (carea iaste Oradiia Mare) și între Sibiiu, au avut târgul Roșiii, a căruia lăcuitori apoi după înturnare s-au chemat ciata roșiii, precum și ciata sirbilor ce să chema venedii s-au chemat venetii, precum și astădzi, în Țara Munteniască, acéste céte cu nemutat nume să țin. Acoloși mai avut-au și ținutul Halaoș (din carile apoi au ieșit Radul Vod' Negrul în Țara Munteniască) și Benii, Morsénii, Hacegul și Verhel (care cetate întăi să chema Ulpia Traiana). Așijderea, pe apa Strela, cărie astădzi îi dzic Strig, au avut Mediiașul, Crașea și Sapsonul.

Acéste olaturi dară și cetăți au ținut românii pe acéia vréme în Ardial și de ciia câtăva vréme au rămas cu ungurii și cu sasii moșnéni și stăpânitori acelor locuri, unde românii noștri pe vrémé lui Batie, sau cu domnul lor Ioan Alexie, sau cu vreun ficior a lui pre carile să-l fie chemat Bogdan (căci pentru aceasta chiar a ne adeveri nu putum) să să fie aședzat, însă cu românii pre acélea locuri domn să fie fost un Bogdan Vodă, nu numai căci și astădzi între românii ardeleni să pomenéște, ce încă și târgul Bogdan, carile iaste unde dă apa Maramorășului în Tisa, de pre numele acelui Bogdan să să fie chemat socotim.

Iară acestui Bogdan Vodă să-i fie fost porecla Negrul să dovedéște că și Radul Vodă în Țara Muntenească s-au chemat Negrul și țărâle amândoaă, una s-au chemat Μελανή Βλάχια (Vlahia niagră), iară alta Μελανή Βογδανία (Bogdania neagră); și așéși domnul moldovénilor, la istoricul Laonic Halcocondilas, să chiamă Άρχον τής μελανής Βογδανίας, adecă domnul a Bogdaniii négre; de la istoricii grecești, mai pre urmă și istoricii turcești împrumutându-să, în céle mai vechi istorii a curții împăraților turcești, Țărâi Muntenești îi dzic Caraiflac, iară Țărâi Moldovii Cara Bogdan, adecă țărâle a lui Bogdan cel Negru.

Ce de acéstea la locul său înainte și mai pre larg avem de dzis; iară acmu în scurt atâta vrum să arătăm că de pre acéstea moșii, pre carile li-au ținut românii noștri în Ardial, cu ungurii și sasii împreună neamiși fiind, aiavea să cunoaște, întăi că, după ce au trecut ei în țara Ardealului, nu ca niște oameni proști și fără capete sau nebăgați în samă să fie fost, ce cu domnii și neamișii lor să fie lăcuit pre acéle locuri.

A doa, să cunoaște că, vădzind mai pre urmă iarăși acei români precum locurile lor céle dintăi s-au curățit de poiadea tătarâlor (precum înainte vom arăta cum și cu ce mijloc s-au rădicat tătarâi de pe acéstea locuri), iarăși cu domnii săi, iară nu cu strânsură din păstori, precum măzacii pomenesc, s-au înturnat la locurile sale céle de moșie; adecă Dragoș Vodă, ficiorul lui Bogdan Vodă, cu o parte în Moldova, iară Radul Vodă Negrul, sau frate, sau văr lui Dragoș Vod', cu alta în Țara Muntenească.

Amăgeaște-să Neculai Costin logofătul, carile, dând de niște cuvinte a lui Anton Bonfin, unde el dzice că pe vrémé lui Ludovic, craiului unguresc, un Bogdan Vod' să să fie întors din Ardeal iarăși la Moldova; însă acest domn, pre vrémea aceluia crai, n-au putut fi Bogdan Vodă carile au trăit cu românii în Ardeal mai denainte

de înturnarea lui Dragoș Vodă, ce au fost Stefan Vodă, cu porecla Bogdan, ficiorul lui Dragoș Vodă și nepot lui Bogdan Vodă; carile fiind acmu românii de câțva ani mai înainte în Moldova, pe vrémea lui Liudovic, craiului unguresc, și a lui Stefan Vodă, domnul Moldovii, au mai fost și altă poiade de tătari, cu Atlan, hanul tătărăsc, de a cărora nevoie acest Stefan Vodă iarăși s-au fost tras la Ardeal; apoi, după rădicarea tătarâlor, și Stefan Vodă, cu bejeniile sale, iară s-au întors la Moldova; carea așé să fie fost din singure cuvintele lui Bonfin curat să poate înțelége, că el nu dzice precum acel Bogdan Vodă atuncea întăi să fie ieșit de la Ardial în Moldova, ce dzice că, rădicându-să tătarâi de pe Moldova, Bogdan Vodă iară s-au întors la locul său.

Ce această povésté cu Atlan hanul și cu bejenirea lui Stefan Vodă (căruia Bonfin de pe poreclă îi dzice Bogdan) în Ardial, în hronicul Moldovii după ieșirea lui Dragoș Vodă, de va învoi Dumnădzău, pre larg vom dzice; iară acmu la rândul hronologhiei de unde ni-am abătut să ne întoarcem.

Capul VII. Arată-să cum grecii iarăși au luat Țarigradul de la latini

Dzis-am dară, în céle trecute, precum că la

anul 1259 Ioannis Duca, împăratul grecilor, după ce au împărățit ani 33, murind, au stătut în locul lui împărat ficiorul său, Theodor Lascaris; ce acesta încă numai trii ani și câteva luni împărățind, la anul 1259 au murit și rămâind fiiul său... cucon numai de șease ani, cu testament de moarte l-au lăsat pe paza unui Muzalos, adecă ca să chivernisască lucrurile împărățiii pănă va sosi ficiorul său la vârstă. Care Muzalos, ca un spurcat viclian dându-și cuvinte cu Mihail Paleolog, în curândă vréme și așéși într-același ann, pre cucon și din împărăție și din viață l-au scos. După a căruia pieire, cu sfatul de obște, ales-au la chivernisala împărățiii pe Mihail Paleolog, încă cu titulul de despot.

În vrémea dară acestui împărat, la anul 1266, grecii iară au răscumpărat Țarigradul de la latini, a căriia tâmplări istorie Nichifor Grigoras pre larg o povestéște, din carile noi, cât pentru trebuința însămnării ar fi scoțind, pre scurt macară însă cu condeiul nu o vom tréce.

Întrând, dzice, al triilea an a împărățiii lui Mihail Paleolog, s-au fost sculat un domnișor, pre carile așijderea Mihail l-au fost chemând, și cu chip tălhăresc au fost întrat în Machedonia și în Thrachia și au fost prădând cetățile și satele carile încă tot să ținea de oblastiia împărățiii grecilor.

Mihail împăratul, înștiințindu-să pentru răutățile ce făcea acel tălhar Mihail, au gătat câtăva oaste și supt hătmăniia frăține-său, lui Alexie Stratigopul (pre carile acmu și chesar îl făcusă), au trimis-o pentru ca să spargă acea adunătură de prădători; însă în taină i-ar [fi] poruncit, ca trecând pe aproape de Țarigrad și înștiințindu-să de slabă și fără orânduială paza latinilor, dându-i fortuna îndămână, ori cu ce chip ar putea să să ispitiască, cândailea fără véste, ar putea răzbi în cetate. (Lungă iaste povéstea aceasta, ce noi pentru a noastră trebuință foarte scurtă o facem.)

Chesariul dară Alexie, cu oastea de la Nichea purcegând și noapte sosind cu cătărgile supt Țarigrad, au scos câtăva oaste la uscat, carii, dând noaptea peste un om bătrân grec, încă mai bine s-au înștiințat precum latinii nici o grijă de vinirea nepriiatinilor nu poartă și precum ei numai despre limanul dinluntru, unde le stau și vasele, să străjuiesc, iară despre uscat, nu numai prin turnuri, ce așéși nici pre la porți nu să străjuiesc. Cătră aceasta le spunea precum el știe o gaură pe supt zidul cetății, prin carea câțva într-armați, totdeodată, vor putea întra; în scurt, cu povățuirea acelui bătrân, câțva slujitori, pe acea gaură, cu mare inimă au întrat înluntru, carii îndată câteva porți a cetății deșchidzind, chesariul încă cu alalți, nime

împotrivă stându-le, în cetate războind, din câteva părți au poruncit di-au dat foc caselor; și așé, deodată, cu mare chiot spre înluntrul cetății purcegând, pre oricine timpina, supt sabie punea. Latinii cu împăratul lor, din somn, supt foc și supt sabie deșteptându-să, nu de altă, ce numai cu fuga la corăbii să scape s-au apucat.

Grecii, științdu-și puținătatea, cu goana nu-i întisiia, ca nu cumva nevoia să-i întoarcă în vitejie, ce mai vârtos, cum să dzice cuvântul, pod de argint, pentru ca mai pre lesne în corăbii să saie, le așternea. Așé dară cetatea, precum cea dinafară așé cea dinluntru, deșartă lăsind, apucânduși numai corăbiile, fără nici o zăbavă ș-au deșchis pândzele spre Propontis.

Iară Alexie chesariul, stăpânind Țarigradul, îndatăși de neașteptată nărocire ca aceasta pe împăratul înștiință, carile fără nici o zăbavă de la Nichea cu totul rădicându-să, au vinit în Țarigrad; și așé împărătiasa cetăților iarăși au vinit pre mâna stăpânitorilor ei, cei de moșie și adevărați. Luat-au dară grecii de la latini Țarigradul, la anul mai sus pomenit, în luna lui iulie 25, după ce l-au fost ținut latinii fără cale și tirănéște ani 58, luni 3. iară după ce au aședzat Mihail împărat scaunul împărățiii grecești iarăși în Țarigrad și i-au întărit lucrurile, nu cu puțină laudă veacurilor acelora, la annul 1283,

dechemvrie 11, de boala ce-i dzic izbâcnirea inimii, s-au săvârșit, după ce trăisă ani 58 și împărățisă 24.

După moartea lui Mihail Paleolog au stătut la împărăție fiiu-său Andronic, carile s-au numit cel Bătrân. Pre vrémea împărățiii acestui împărat, arată-ne istoricul Nichifor Grigoras, nu numai întărită și slăvită stăpânire în Vlahia, ce încă precum craiul sirbesc să fie luat șie crăiască pe fata domnului de Valahia, pentru carea pre amănuntul vom dzice.

Capul VIII. Arată-să precum craiul sirbăsc, curând după prada lui Batie, să fie avut crăiasă pre fata domnului de Valahia[6]

Frumos și adevărat iaste cuvântul carile dzic bătrânii noștri, că nime nu poate ști mai mult pe altul decât singur pe sine, însă pentru căci știința pentru sine iaste mai grea decât toate științele, pentru acéia pentru sine mai mult trebuie să criadză pe altul, decât pe sine. Socotiala acestui cuvânt iaste aceasta, că cine își créde mai mult șie decât altuia, în greșala trufiii să nu cadză peste putință iaste, iară când pentru sine mai mult altuia decât șie créde, atuncea cu multul mai vârtos își stăruiaște știința carea în sine și pentru sine are.

Cu acesta dară chip, când pentru lucrurile noastre, veri bune ar fi, veri proaste, nu noi, ce streinii mărturisesc, atuncea cu bună samă și pentru știința carea avem în noi, putem fi adeveriți și de probozirea și cleveta altora păziți și feriți ne putem ținea. Deci dară, cu această pravilă, și noi adeverința istoriii ce vom să aducem urdzind, célea ce de la alții pentru noi să mărturisesc, la mijloc a aduce purcédem.

Pomenit-am dară mai denainte, precum pre la annul de la nașterea Cuvântului întrupat 1246, să să fie rădicat Batie cu tătarâi săi despre părțile Evropii și să să fie întors iarăși la locurile sale. Așijderea, precum și Bela, craiul unguresc, carile, de nevoia tătarâlor, pănă la Dalmațiia fugisă, să să fie înturnat iarăși la crăiia sa în țara unguriască.

Iară acmu, pe la anul 1274, adecă cu 9 ani mai denainte de a sta la împărăție Andronic cel Bătrân, aflăm la istoricul Nichifor Grigoras, carile cu deșchise cuvinte scrie, precum pre la anul pomenit, craiul sirbăsc să fie avut crăiasă pe fata domnului de Valahia; care an iaste numai cu 28 ani mai pre urmă de înturnarea lui Batie și cu câțva ani mai înainte decât annii carii însămneadză hronicile noastre să fie ieșit Dragoș Vodă în Moldova și Radul Vodă în Țara Munteniască.

Ce pentru greșala ce fac istoriile noastre în sămăluirea annilor și în însămnarea annului ieșirii acelor domni, înainte pre larg avem de arătat; iară acmu la cuvintele lui Grigoras[7] să ne uităm și să videm cu ce pricină au fost el îndemnat de au pomenit precum craiul sirbăsc să fie avut crăiasă pe fata domnului de Valahia.

Deci, pentru mai bună credința, cuvintele istoricului precum sint așé ellinéște le vom pune față, carile sint aceastea: Τάυτην τήν Ἑυδοκίαν (άδελψήν τοϋ Ἀνδρονίκου τοϋ Βασιλεώς) πέμφας ό Κράλης Σερβίας έξήτει γυνάικα λαβείν, ίν αιώνιζούσας ποιήση πρός Ρομαίους σπονδάς (ισχυρός γάρ ήν καί οΰ διάλιπε, τά τών Ρομαίων άει συνχέων πράγματα, καί πόλεις, καί χώρας, τάς μέν αίρών, τάς δέ ληισόμενος) του το πολλαπλή μεριζωμένιν τφ βασιλεί τήν άπορίαν ήνεγκε. Πρώτον μέν ότι περί-πλείονος τού Κράλη φιλίας έτίθετο: δευτερον, ότι καί τήν έκείνου συνάφειαν άποτρόπαιον ήγείτο, ή τού Βασίλεως αδελφή Ἑυδοκία, καί ούδάκροις ώσίν άκούειν ηνείχετο τών λεγόντων. Τρίτον, ότι καί τέταρτον ήν όπερ ήτα συνοικέσιον, τή γάρ πρώτη θυγατρί τόν τής βλακίας Ἄρχοντος ούση, χρόνους τινας συνοικήσας είτα αύτήν μέν έπεμψεν είς τήν ϋρεψαμένην, ήγάγε τό δέ τήν γυναίκ αδελφήν τού αύτ αδέλφου, τό μοναχικόν αύτήν περιδύσας πρότερον σχήμα: είτα τής τών Τρεβάλλων έκλησίας άνθιζαμένης έπι πολύ

πρός τον παράνομον, εκπέμπει και αύτήν μετά πολήν τόν χρόνον, άγεται δέ τήν αδελφήν τού τής Βουλγαρίας άρχοντος Σφενδοσλάβου, σύζυγον τριτην αύτήν.

Carile în limba noastră să înțăleg așé: „Trimițind, dzice, craiul sirbăsc poftiia pre această Evdochie (pe sora împăratului Andronic) să o ia feméie și vécinică pace cu romeii să facă, căci putérnic era, nici să părăsiia lucrurile romeilor totdeauna a tulbura, pre une orașe cuprindzind, iară une țări prădând, care lucru în multe cugete cu prepus ducea pre împăratul, întăi căci prieteșugul craiului foarte de trebuință socotiia; a doa, căci sora împăratului, Evdochia, macar cu coada urechii lucru ca acesta să audză, nu priimiia. A triia, căci căsătoriia carea el acmu poftiia, era a patra, de vréme ce pe fata domnului românesc, pre carea o avusése mai întăi, după ce trăisă cu dânsa câțva ani, apoi au trimis-o în țara sa și luasă pe sora muierii frăținesău, pre carea, dezbrăcând-o din shima călugărească, o luasă feméie. Ce pentru lucru fără lége ca acesta, beserica sirbască multă vréme stându-i împotrivă, pentru ca să să strice acea căsătorie, i-au căutat a o lăsa și pe acéia și așé luasă a triia muiare, pe fata lui Svetoslav, domnului bulgarilor.”

Grigoras dară, istoricul, ca acéstea, iară noaă mare jeale ni-au lăsat, căci nici numele craiului sirbăsc, nici numele domnului de Vlahiia, cine să fie fost și cum să-l fie chemat, nu pomenéște; că de ar fi pomenit numele domnului de Valahia, multă și nestânsă lumină ar fi dat adeverinții Hronicului nostru. Ce de vréme ce Grigoras, cu aceasta ne lasă lipsiți, mérge-vom pre la alții, pentru aceastași mai cu de-adins a cerca.

Capul IX. Oblicéștesă numele craiului sirbăsc carile au ținut pe fata domnului românesc

Din létopisățul sirbăsc[8] aflăm precum acel craiu sirbăsc, carile au fost cerșind pe Evdochia, sora lui Andronic, iară apoiu nu pe soru-sa, ce pe fie-sa Simonidis au luat, să-l fie fost chemat Milutin, ficior lui Stefan, nepot altui Stefan și strănepot lui Simeon, carile întăi între stăpânitorii sirbilor au luat titul de despot.

Ce singure cuvintele létopisățului să aducem: După ce au luat, dzice, Milutin pe fata lui Andronic (iară cum au luat pe fata și nu pe sora lui Andronic, mai gios vom arăta), i s-au născut dintr-însa un ficior, căruia iau dzis Constantin. Iară Stefan, așijderea ficior lui Milutin, carile era născut din feméia cea mai

dintăi (adecă carea dzice Grigoras c-au fost fata domnului românesc), cădzind în ura maștehii sale Simonidii, l-au zavistuit la tată-său, precum ar fi ispitit-o pentru spurcată precurvie. Milutin, credzind cu lacrămi amestecatelor minciuni a muierii, au prins pe ficiorul său și fără nici o milă i-au scos ochii; și așé orb (pentru ca să facă deplin voia împăratului) împreună cu doi cuconi ce avea, anume Dușman și Dușan, l-au trimis la Țarigrad.

După acéstea scrie iarăși acolo, precum Stefan orbul, trăind în Țarigrad, după cinci ani, Sfântul Neculai cu mare minune să-i fie deșchis ochii și după moartea tătâne-său, lui Milutin, să se fie întors iarăși în sirbime, unde, prindzind pe Constantin, ficiorul Simonidii, să-l fie omorât și să fie stătut el la crăie. Ce acéstea necăutând la treaba noastră, altora le lăsăm și vinim la cuvânt.

Pentru acéstea nu atâta am fi odihniți numai cu létopisățul sirbăsc, de n-am videa acéstéși mărturisind și istoricii grecești. Că întâi același istoric Grigoras într-același loc scrie – precum Andronic împărat, având mare frică de putérea sirbilor și vădzind că soru-sa Evdochia (carea era rămasă văduvă de după Ioan, împăratul lazilor), pentru pricinile carile mai sus s-au pomenit, după dânsul să margă nicicum nu

vrea; de nevoie pentru ca să-i pliniască pofta, i-au căutat numai să-ș[i] dea pe fată-sa Simonidis după dânsul, fiind copilă numai de 5 ani.

Aceasta dară așé adeverindu-să, acmu avem datorie a arăta precum acest Milutin, craiul sirbilor, să fie luat pe fata domnului românesc, pe la anul de la Hristos 1274, precum mai sus am pomenit. Pahimeris[9], istoricul, scrie precum aciastă nuntă a lui Milutin cu Simonidis fata lui Andronic împărat să să fie făcut la anul 1299, fiind atuncea Milutin la vârstă de 45 ani.

Această vârstă a lui Milutin o sămăluiaște Posonie, în notele lui Grigoras, la Capul al șéselea. De vréme, dzice, ce singur Grigoras scrie că atuncea Milutin era cu cinci ani mai bătrân decât Andronic împăratul; iară Andronic când ș-au dat fata după dânsul era de 40 de ani, iată că Milutin, când au luat pe fata lui Andronic, au fost de 45 ani.

Acmu de aicea lesne putem socoti că Milutin când sau însurat întăi de va fi fost la vârstă de 20 ani; iată că, cu 25 ani de această nuntă a Simonidii mai înainte, au luat pe fata domnului muntenesc, care an cade, precum am dzis, în anul de la Hristos 1274. Iară de va fi fost și mai tânăr de 20 ani (care să și poate créde), așé încă mai cu mulți ani înainte să dovedéște

precum acel domn românesc să fie fost în țara sa cu domnie întemeiată și așădzată, că de n-ar fi fost așé, craiul sirbăsc (carile și de fata împăratului Țarigradului vrédnic s-au socotit), nar fi învoit să ia muiare a unui om prost și necunoscut și mai cu de-adins că pre atuncea craii sirbești și bulgărești către mai mult nu să bătea, fără numai să să améstece cu alte familii a cărora nume și singe era mai știut, cu aceasta socotind în evghenia grecească și româniască să între.

Așé dară fără prepus rămâne a să cunoaște că, după prada lui Batie, cu 28 ani mai pre urmă, în țara românilor au fost domn cu domnie aședzată și întemeiată, adecă cu câțiva ani mai denainte decât cum pun hronicile noastre ieșirile domnilor de la Ardial, a căruia an adeverință rămâne mai pre urmă să o arătăm.

Pentru numele dară acestui crai sirbăsc, carele întăi au ținut pe fata domnului românesc, apoi și pe fata împăratului grecesc, precum ni să pare, negreșiți sintem.

Iară domnul românilor, socrul lui Milutin, cine să fie fost și cum să-l fie chemat, macar că în cercarea acestui lucru nu puțin ni-am trudit, însă, adevărul mărturisind, nicicum de undeva a ne adeveri n-am putut, fără numai de va socoti cineva că vor fi fost acei stăpânitori a românilor,

pentru carii am arătat, precum și după prada lui Batie să fie rămas o samă prin cetățile de pe țărmurii Dunării; însă această socoteală să să întăriască nu poate, pentru căci aceiia atuncea era supt ascultarea crailor unguresti și cu nume de ban să scriia (pentru carii la locul său pre larg am arătat), iară nu domn a Vlahiii.

Ce toată socoteala rămâne să înțelégem precum acest domn a Vlahiii pe acea vréme, de la Grigoras pomenit, altul să nu fie fost fără numai sau Radul Vod' Negrul sau Dragoș Vodă (căci și pentru aceasta fără prepus să fim nu îndrăznim), carii precum au ieșit din Ardial, îndatăși ș-au întemeiat stăpânirile și li-au aședzat, însă nu ca cum de iznoavă li-ar <fi> descălecat (precum rău să greșesc hronicile noastre), ce ca [și] cum din bejenii întorcându-să și pre la locurile și moșiile sale aședzindu-să, în curândă vréme ș-au înnoit și ș-au tocmit toate lucrurile.

Că precum am și mai dzis, că di-ar fi fost acel domn (oricarile s-ar înțălége), atuncea întâi și de curând de aiurea vinit, craiul bulgăresc, a om prost și de familie necunoscută și neștiută fata să-i ia, n-ar fi priimit. De credzut dară iaste, că înturnarea domnilor de la Ardeal iarăși pre la locurile lor cu câțva ani mai înainte să să fie tâmplat, decât cum o însămneadză hronicile

noastre.

Pentru greșala dară [a] annului ieșirii domnilor de la Ardial, de vréme ce la Predosloviia hronicului, carile va urma de la ieșirea lui Dragoș Vod’ în Moldova și a Radului Vodă în Țara Muntenească, sintem pre larg și pre lat să arătăm, aicea în sfârșitul aceștii Cărți, pentru mai bună pomenirea cititoriului, pre scurt o vom arăta.

Întăiași dată acel domn, de istoricul Grigoras pomenit, au fost domn românilor și când ș-au dat fata după craiul sirbăsc, pre la anul 1274, carile iaste de la Adam 6782 și annul cel mai de pre urmă a împărățiii lui Mihail Paleolog. Iară ieșirea Radului Vodă Negrul o pune hronicul muntenesc la annul de la Adam 6798, carile iaste de la Hristos 1290, adecă cu 16 ani mai pre urmă decât domnul de la Grigoras pomenit.

Așijderea ieșirea lui Dragoș Vodă o pune Uréche Vornicul, în hronicul său, la annul de la Adam 6821, carile iaste de la Hristos 1313, adecă cu 23 ani mai pre urmă decât Radul Vodă și cu 39 mai pre urmă decât domnul lui Grigoras.

Pentru aceastași Neculai Costin logofătul scrie în hronicul său, precum în izvodul ce au avut el, însămneadză annul lui Dragoș Vodă la

annul de la Adam 6807, carile este de la Hristos 1299, adecă cu 9 ani mai pre urmă de ieșirea Radului Vodă și cu 25 ani mai pre urmă de domnul românilor de la Grigoras pomenit. Apoi și Neculai Costin, a sa socoteală puind, întăi să încredințadză dintr-un uric a lui Roman Vod, scris la anul de la Adam 6900, carile iaste de la Hristos 1392, care uric dzice că el nu l-au vădzut, numai să fie audzit de la Dosithei, mitropolitul, precum așé să fie fost însămnat annul într-acel uric.

Ce Roman Vodă fiind al șéselea domn după Dragoș Vodă, și de ciia nu știm cu ce socoteală scoțind dintr-acești 6900 ani 30 de ani, pune ieșitul lui Dragoș Vodă la anul de la Adam 6870, care sămăluire nicicum chip de adeverință să aibă nu poate, de vréme ce și hronicul lui Uréche, vădzind greșala annilor în hronicul moldovenesc, din istoricii leșești dovedéște precum la annul de la Adam 6867 Petăr și Stefan frații, ficiorii lui Stefan Vodă, carile au fost domn după Roman Vodă, să fie avut războiu la Codrii Cosminului, adecă cu trii ani mai denainte de annul carile însămniadză Neculai Costin să fie fost annul ieșirii lui Dragoș Vodă. Deci aceas[ta] cum nu poate fi adevărată, fietecui cunoscut iaste.

Pentru aceaste dară împletecite și foarte

greșite socoteale, precum pentru doslușirea acelui adevărat an a ieșirii lui Dragoș Vodă în Moldova, așé pentru a Radului Vodă în Țara Muntenească, pune-vom céia ce vom putea nevoință; însă nu că doară scrisorile altora de greșite să le arătăm sau în cevași cinstea osteninţelor lor să micșurăm (aceasta nu dea Dumnădzău), ce numai ca din hronicele streine și din socoteala carea mai aproape de adevăr să poate alătura, nu numai annul ieșirii pomeniților domni din Ardial la moșiile sale să adeverim, ce încă și tot cursul annilor înainte tocmind și lucrurile pre la vremile și chipurile sale alcătuind, hronicul Moldovii împreună și a Țărâi Muntenești, de la înturnarea domnilor de la Ardial pănă la vremile noastre, pre cât voia dumnădzăiască între vii ne va răbda, să istorisim. Iară pre cititoriu poftim ca, de această dată, cu acéste de nemică ale noastre osteninţe să să zăbăvască.

Sfârșitul Hronicului pentru vechimea Romano-Moldovlahiii și lui Dumnădzău laudă.

---

[1] Anton Bonfin, Decada 2, Cartea 7

[2] Marin, Partea 2, Cartea 3, Cap. 13 și 16

[3] Nichita Honiatis, în Cartea istoriii sale cea de pre urmă

[4] Anton Bonfin, Decada 2, Cartea 9

[5] Leunclavie, în *Pantecte*, Cap. 129

[6] Andronic cel Bătrân

[7] Grigoras, Tomul 1, Cartea 6, Cap. 9

[8] Létopisățul sirbăsc, Glava 93

[9] Pahimeris, Cartea 1, Cap.31

Tabla Hronologhicească

carea arată vacurile și annii în carii să pomenesc romanii cei de Ulpie Traian în Dachia, de la Roma aduși și în sălășluire vécinică într-însa aședzați, de la descălecatul lor pănă la înturnarea lui Dragoș Vodă din țara Ardialului în Moldova și a Radului Vodă Negrul în Țara Munteniască

Împărații romanilor	**Annul mai denainte de Hristos**	**Annul de la Adam**	
Iulie Chesar	61	5449	Iulie Chesar să naște. Iulie Chesar, împărățiia romanilor, din respublică o mută în monarhie.

Octavie Avgust	42	5468	Iulie moare ucis cu 23 de rane. Carile iaste annul 25 a împărățiii lui.
			Să naște Mântuitoriul lumii Hristos.
Împărații romanilor	**Anul după Hristos**	**Annul de la Adam**	
	14	5524	Octavie Avgust moare de boală.
Tiverie	37	5547	Tiverie moare de boală.
Caligula	41	5551	Caligula moare ucis.

Clavdie Drus	54	5564	Clavdie, ficiorul lui Drus, moare otrăvit.
Neron cel cumplit	61	5571	Neron singur pe sine să omoară.
Galba	69	5579	Galba moare ucis.
Salvie Othon	69	5579	Salvie Othon singur își face moarte.
Vitelie	69	5579	Vitelie moare ucis.
Vespasian	70	5580	Sarmatii trec Dunărea și pradă Misia, apoi, bătuți de Rubrie hatmanul, lucrurile să potolesc.

	79	5589	Vespasian moare de vintre.
Tit Vespasian	81	5591	Tit Vespasian moare de friguri.
Domitian	81	5591	S-au scornit întăi războiul romanilor cu Dechebal, regele dachilor
	93	5603	Romanii au multe războaie cu dachii, în Misia, în Dachia, în Ghermania și în Panonia, unde tot dachii sunt biruitori
	94	5604	Și alt războiu are Iulian hatmanul cu

			dachii, ce fără deplin biruință.
	96	5606	Domitian moare ucis.
Ulpie Traian	101	5611	Traian bate pe Decheval, domnul dachilor, apoi face și pace.
	104	5614	Traian face podul peste Dunăre.
	105	5615	Traian, omorând pe Decheval și suppuind toată Dachia, lasă slujitori romani pentru paza în cetățile Dachiii și să duce la Roma cu triumf.

	107	5617	Traian trecând cu oștile la Asia, dezrădăciniadză tot neamul dachilor din Dachia și, aducând mulțime de cetățeni romani și slujitori veterani, îi așadză în traiu vecinic într-însa și o face provinție româniască.
Adrian	118	5628	Adrian pe romanii carii Traian îi pusese în Dachiia îi lasă acolo neclătiți, macar că de pintre alte țări îi trăsese înapoi.
			Are războiu cu

Commod	180	5690	varvarii cei dincolo de Dachia.
Pertinax	192	5702	Au fost gubernator Misiii și Dachiii.
Severus	193	5703	Face cetate la Dunăre și de pe numele său o numește Severinul.
Dechie	251	5761	Are războiu cu tătarâi de la Don.
Gallien	259	5769	Acestui împărat Avriolus, vestit hatman, au fost om născut în Dachia.
			Vrând să triacă

Avrelian	274	5784	cu oștile la Asia împotriva persilor și temându-să că romanii din Dachia singuri nu să vor putea apăra de tătari, li-au poruncit să triacă peste Dunăre în Misia.
Probus	278	5788	Suppune toate neamurile gotthilor carii trăiia peste Nipru.
	280	5790	Suppune neamul bartarnilor, carii lăcum peste Nistru spre malul Mării Negre, și trece pe toți cu mueri cu copii în Misia, iară Romanii,

			care supt Aurelian trecusă în Misia, să întorc la locurile sale în Dachia.
Dioclitian	285	5795	Acest împărat au dat pre fiică-sa Vlaha după gubernatorul de Dachia, de pre a căriia nume Bonfin, istoricul, socotește Dachia să să fie chemat Vlahia.
	288	5798	Dioclitian face trii cetăți în Dachia pe Dunăre și suppune pe toți varvarii de peste Nistru și de peste Nipru.
			Carile au fost

Lichinie			cumnat, apoi și soție, lui Constantin Marele; au fost născut în Dachia.
Constantin Hlorus			Căruia i s-au născut Constantin Marele în cetatea Dachiii, precum mărturisește Zonaras, Carte 12.
Constantin Marele	313	5823	Împărțind împărățiia cu Lichinie, în partea sa ia Apusul cu Dalmația, Machedonia, Misia, și Dachia.
			Constantin face

	330	5840	Țarigradul și mută scaunul împărățiii de la Roma la Țarigrad.
	337	5847	Constantin Marele, aproape de mórte, împarte cu testament împărăția în patru părți, și le lasă fiilor săi de moștenire: lui Constantin, Constans și Constantie și nepotului său, lui Dalmatie, în care testament să pomenește Dachia lăsată lui Constans.
Constantin, Constantie, Constans și	342	5852	Constans, cinci ani stă cu scaunul

Constans și Dalmatie			împărățiii în Dachia.
	358	5868	La Soborul carile s-au făcut la Sardica, în titulul cărțiii ceii de sobor să scriu mitropoliții amânduror Dachii.
Valens	376	5886	Gothii împinși fiind de Unni de la mare Meotida și de la Don, au trecut cu case cu tot în Thrachiia.
	378	5888	Gothii din Misia rocoșindu-să, pradă Dachiia și Dachiia mălurosă, care este de la Olt pe marginile

			Dunării pân la tisa, o suppun supt dajde pe an.
Grațian Theodosie Marele	379	5889	Grațian luând soție pe Theodosie Marele, îl trimete asupra gothilor, pre carii vătândui, dezbat locurile, pe carele ei apucase în Misia și în Dachiia.
Arcadie și Honorie	398	5908	Radagaiz, domnul gotthilor, sculându-să cu o samă de gotthi, trece la Italia.
			Alaric, cu altă samă de gotthi,

	400	5910	carii mai rămăsese în Greția, încă au lovit la Italia.
	406	5916	Vandalii, cu domnul lor Codighisil, trec la Gallia.
Theodosie cel Tânăr	427	5937	Romanii dezbat Pannonia de la unni, pre carea o ținusă 50 de ani supt puterea lor.
	441	5951	Attila, trecând Donul, năpădește cu unnii în părțile împărățiii romanilor.
			Attila sfărâmă câteva cetăți pe

	442	5952	Dunăre și, trecând, pradă la Thrachia, Illiria, Machedonia și toată țara grecească. La acest an socotește Neculai Costin precum să fie rămas Dachia pustie de romani și de ciia să fie rămas tot așé pustie pănă la a doa descălecare de Dragoș Vod' în Moldova, și de Radul Vod' Negrul în Țara Munteniască; ce cât de greu să fie greșit cu această părére, tabla hronologhiii înainte va dovedi.

	447	5957	Attila de iznoavă tréce Dunărea înapoi pe ghiață și agiunge cu prada pănă la Dachia, apoi face pace cu Theodosie împărat.
	449	5959	Attila, părăsind părțile răsăritului se scoală cu toate gloatele sale, și purcede spre Turinghiia, și stând în Saxonia în cetatea Isnac, pune sfat să între în Italia.
			Attila întră cu unnii în Ghermania, unde Letiie Hatmanul (om

Marchian	451	5961	născut în Dachia) la cetatea Avreliului rău vătămându-l, au căutat a să trage înnapoi la Iliriia.
	453	5963	Attila și din Iliriia gonit, întră în Italia, și de acolo trece la Galliia.
	454	5964	Ghepidii după rădicările Attilei cuprind Dachia cea din mijloc, adică Ardealul. Bonfin, Decada 1, Carte 7: și fac pace cu Marchian.
Leon Thracul	460	5970	Ostrogotthii de la Don, lepădând jiugul

			Unnilor, intră în Panonia.
	463	5973	Ostrogotthii cuprind Pannonia și gonesc de acolo rămășița unnilor.
Zenon	483	5993	Theodoric, domnul gotthilor amalitici, vine în Țarigrad la împăratul Zenon, pre carile împăratul cinstindu-l cu boierie de consulat, l-au făcut hatman pe oștile Dachiii Măluroase, unde au fost pănă în annul 487; iată aicea Dachia stăpânită de împărăția

			romanilor, iară nu pustie de lăcuitori, precum s-au părut lui Neculai Costin.
Anastasie	499	6009	În vrémea acestui împărat s-au ivit întâi neamul bulgăresc spre părțile împărățiii romanilor, de la carii romanii din Dachia s-au numit voloși, adecă italiiani, căci în limba slovenească Italia să cheamă Vloh.
			Pre vrémea acestui împărat, scrie Procopie-istoricul, carile și logofăt au fost la Velisarie

Iustinian cel Mare	527	6037	hatmanul, precum Turnul de la Dunăre, pre carile îl făcusă Traian împărat, să-l fie făgăduit împăratul slovénilor și antilor, pentru ca să fie pentru paza, ca să nu poată prăda unnii într-alte olături a împărăției, și precum toate locurile, care tot mai ținea rămășița Gotthilor în Dachia, leau dezbătut și precum o parte din Dachia pe la Onghidon, să o fie dat împăratul Cerurilor să lăcuiască. Iată și aice Dachia

			noastră cu oamenii lăcuită și sub oblastiia împărățiii Romanilor.
Mavrichie	599	6109	Hagan, Domnul acarilor, în tractatul de pace, ce vre să facă cu Mavrichii, cere cataractele, adecă pragurile de la Dunăre, unde se zice locul Poarta de Fier; ce împăratul nevrând să le de, nici pace s-au făcut.
Constantin Pogonat	679	6189	Bulgarii pradă: țările Romanilor de peste Dunăre, adică Dachia.

Constantin și Irini	800	6310	Carolus Marele să încoroniadză împărat Apusului, carile coborându-să cu oștile pănă la Dachia, lăcuitorii din Dachia, împreună cu léșii și cu bohemii, au trimis la dânsul soli de ș-au făcut aședzământ de pace. Saxonii stându-i împotrivă, cu armele i-au suppus, din carii multe familii de domni și de alte stepene scoțind i-au adus și i-au aședzat în Dachia *medeterranea*,

			carea iaste Ardialul. De pe aceasta vréme sint sasii, carii lăcuiesc și astădzi în Ardial.
Vasilie Machedon	867	6377	Bulgarii și harvații să dau supt suppunerea împărățiii Răzsăritului.
			Pe această vréme începe a să pomeni la istoricii grecești neamul pazinachilor, cărora le dzic istoricii leșești pecinighi, a cărora limbă, scrie Bilschie, list 239, să fie fost amestecată, din rusască,

Romanos	959	6469	leșască și moldovenească. Aceștiași pazinaci dinceputul lor au ieșit de la Litfa, apoi coborându-să spre Marea Neagră ș-au făcut pace cu Genovezii, care ținea Crâmul, iară acei Genovezi împreună cu Volohii din Dachia să fie tocmit cetățile Mancopul, Chircher, Crambul, Azovul, Cafa, Chiliia, Cetatea Albă și Târgovișea.
Vasilie Bulgarocton	1000	6510	Începe războiul cu Bulgaria, carele au stătut

			necurmat 17 ani.
	1017	6528	Vasilie Bulgarocton suppune tot neamul bulgăresc împărățiii Răzsăritului. Pre care vréme și romanii din Dachia (carii acmu și la istoricii grecești vlahi să chema), iarăși s-au lipit la împărățiia Răzsăritului. Pentru carii împăratul Vasilie au scris într-o tablă de testament (pre carea au pus-o în Mănăstirea Sosthensis), cu carea dă învățătură împăraților carii

			vor urma, că de să vor clăti vlahii asupra împărățiii, să le facă și lor, precum au făcut el bulgarilor. Vadză aicea oricine socotéște că țărâle Dachiii să fie stătut cu sute de ani pustie de moșnénii săi cei dintăi, că de aicea pare-mi-să că-și va tocmi smintiala.
Arghiros	1034	6544	Pre această vréme au murit craiul unguresc Stefan, carile întăi au priimit légea creștinească, la a căruia astrucare, scrie Bonfin, precum

			sau strâns toate neamurile vecine, între carile au fost și romanii din Dachia.
Constantin Ducas	1063	6573	Pe această vreme se pomenește, precum hunnii iarăș să fie apucat o parte din țările Vlahiei, și de nevoia lor multă samă de Romani trecând Dunărea, să să fie așezat în Misia, de pe carii apoi istoricii grecești au luat de zice, că cii ce mai de nainte să chema Misia, acmu se cheamă Vlahia, căci Vlahii au

			fost cuprins toată Misia, adică Dobrugea până în munții Omului, cărora acmu le zicem munții Cenghiii, său Balcan.
Romanos Dioghenis	1070	6580	Pre această vreme pomenește Dlugoș leahul, precum Vințeslav domnul polovților biruind pe Zeslov, domnul Chiiovului, și vrând așijderi să facă și lui Boleslav craiului leșesc, să fie strâns într-agiutoriu multă oaste de ruși, de pecinegi și de moldoveni.

Mihail Parapinachis	1078	6588	Supt acest împărat pomenesc istoricii grecești de un Nestor Vestarhis, să fie fost hatman τών λαών, τών Πάρίστρον, a năroadelor de pre lângă Dunăre.
Manuil Comnenos	1147	6657	Pomenéște Dlugoș, precum Conrad, împăratul Apusului, mergând prin țara leșască spre Țarigrad, pre unde era să triacă cu oastea la Asia asupra serachénilor, carii ținea Ierusalimul,

			Vladislav, craiul leșesc, să fie trimis înainte, ca să-i gătească volohii, adecă moldovénii zahara pentru hrana oștii.
Isachie Anghel	1185	6695	Românii sau vlahii, carii apucasă Misia, încep a să tulbura asupra împărățiii Răzsăritului.
	1187	6697	Românii, cu mai marii lor Petăr și Asanis, aiave să rădică asupra împărățiii Răzsăritului.
			Românii să însoțesc cu tătarâi, cei

	1190	6700	chema Comanii asupra lui Isachie Anghel, și pradă Thrachiia până la Philippopolis.
	1193	6703	Românii bat pe Alexie Ghendo, și pe Vasilie Vataci Hatmanii lui Isachie împărat.
Alexie Anghel	1195	6705	Ioan, carele apoi sau numit Alexie Românul, omoară pe Asan, fratele lui Peter, și fuge de la dânșii.
	1196	6706	Ioan vine și să închină la împăratul cu multe daruri dăruindul, și cu

	1196	6706	nepoteasa logodindul, îl trimete Hatman oștilor de la Philippopolis.
	1197	6707	Hrisos Romanul, despărțindusă cu o samă de români, rămâne supt ascultare împărăției. Acesta fiind om scund la stat, românii care au rămas supt ascultare lui, s-au poreclit *condovlahi*, apoi aceloraș leau zis *cuțovlahi*.
	1198	6708	Și alți români însoțindusă cu tatarii comani, trec Dunărea și prădând pân la

			Ciorlu, apoi vin la Ioan.
	1199	6709	Hrisos cu românii săi încă să dizlipéște de la împărăție și împăcându-să cu Ioan, apoi apucă cetatea Prosacul, și de ciia cuprinde acéle părți, pănă la Thessalia și pănă la Epiros, în țara grecească, unde și pănă astădzi mulțime de acei români, de atuncea rămași, lăcuiesc. Întracelași an și Ioan Alexie să rădică asupra împărățiii și stă singur stăpânitoriu tuturor

			românilor.
Murciflis	1203	6713	Latinii cu vicleșug apucă Țarigradul din mânule grecilor și rădică împărat pe Balduin, iară o samă din arhondii grecilor fug la Ioan, domnul românilor, a cărora protecție el cu dragoste priiméște.
	1204	6714	Ioan, domnul românilor, luând grecii cei de la dânsul pribegiți, și oaste tătărască, merge asupra lui Balduin, pre carile biruindul, toată oastea iau prăpădit până la

			unul, și pre dânsul prinzândul viu, apoi lau și omorât.
Theodor Lascaris	1205	6715	Theodor Lascaris stă împărat grecilor la Asia, și așează scaunul împărăției în Nichiia, iară Ioan dobândește cetatea Philippopolis.
	1206	6716	Ioan domnul românilor încunjură Udriul și Didimotihul, ce neputândule izbândi, să întoarce înapoi.
			Henric, fratele

	1210	6720	lui Balduin, carile stătusă împărat latinilor în Țarigrad, după pieirea lui Balduin, lucrurile cu năroc purcegândui, dezbate toate cetățile care apucasă românii în Misia și în Thrachiia.
	1222	6732	Românii din țările de piste Dunăre să dau supt protecția crailor ungurești.
Ioannis Ducas	1236	6746	Batie, hanul tătărăsc, trecând apa Volgăi, năpădește spre țările Evropii și pradă Moscul și țara leșască.

	1237	6747	Batie are războiu cu românii și cu săcuii la trecătorile munților, pe unde neputând răzbi, iară s-au întors în țara leșască și întracelași an întră în țara ungurească pe la Rodna; pe Bela, craiul unguresc, biruiaște, carile fuge la Austriia; iară Batie cu tătarâi pune toată țara unguriască supt foc și supt sabie. Într-acestași an să socotéște că sau Ioan Alexie, sau ficiorul lui, Bogdan, cu

			multă samă de românii trecând la Ardial, câtăva vréme să să fie aședzat acolo.
Mihail Paleologul stă împărat	1246 1257	6756 6767	Bela, craiul unguresc, audzind precum Batie s-au întors înapoi și toată țara s-au curățit de tătari, el încă s-au întors la scaunu-și și pentru ca să-și tocmească țara, agiutorul ce-i venisă cu Cavalerii de Rodos, și pe românii ce intrasă în Ardeal, îi oprește lângă sine dându-le sate și cetăți moșie, într-acăruia vreme și

			Bogdan, ficiorul lui Ioan Alexie tatăl lui Dragoș Vodă au murit în Țara Ardealului.
Mihail Paleolog	1266	6776	Mihail Paleolog iară răscumpără Țarigradul de la latini, și mută scaunul de la Nichea iar în Țarigrad.
	1274	6784	Radul Vodă Negrul și Dragoș Vodă ficiorul lui Bogdan Vodă es din Ardeal cu toată casa lor la locurile sale cele dintâi, și împărțindu-și locurile, deciia stăpânite, sau despărțit în doaă adecă: în

			domnia Moldovei și a țării Muntenești.
Andronic Paleolog stă împărat	1284	6794	Într-acest an, scrie Nechifor Grigoras precum Milutin, craiul sârbesc să fie luat crăiasă pe fata domnului de Valahia, de unde noi socotim de pe tocmala anilor și vecinătate locului să fie fost fata Radului Vodă.
Andronic Paleolog	1299	6809	Acelaș Milutin craiul sârbesc să însoră a patra muere cu fata lui Andronic împărat cu Simonida.

Pănă aicea, cu agiutoriul lui Dumnădzău adusăm hronologhiia a vechimii neamului românesc; iară de la înturnarea românilor de la Ardial, de când adecă s-au despărțit acéste țări în doaă stăpâniri, pănă la vremile noastre, de ne va învoi Dumnădzău cu viață, tocmind și plinind tot hronicul acestor doaă domnii, la sfârșitul lui vom arăta și tabla hronologhiii annilor ce urmadză.

Iară aicea sfârșitul lucrișoriului acestuia puind, lui Dumnădzău unuia în Troiță Slăvitului și Inchinatului, laudă și închinăciune culatrie vecinică trimitem.